

සුඛොධාලච්ඡායා

සම්මතවශයෙන්

පටුන

ගන්ථාරම්භකථා	1
1. දොසාවබෝධ පටිපට්ඨිපද	1
රතනත්තයප්පණාමවණ්ණනා	1
නිමිත්තවණ්ණනා	5
අභිධානාදිවණ්ණනා	7
පදදොසනිද්දෙසවණ්ණනා	32
අඛ්‍යපෙතපටිපාදාදියමකවණ්ණනා	37
අඛ්‍යපෙතපටිප්‍රතිපාදාදියමකවණ්ණනා	38
අඛ්‍යපෙතපටිප්‍රතිපත්තියපාදාදියමකවණ්ණනා	38
අඛ්‍යපෙතවතුක්කපාදාදියමකවණ්ණනා	39
වාක්‍යදොසනිද්දෙසවණ්ණනා	58
වාක්‍යත්ථදොසනිද්දෙසවණ්ණනා	68
2. දොසපරිහාරාවබෝධපට්ඨිපදවණ්ණනා	78
පදදොසපරිහාරවණ්ණනා	79
වාක්‍යදොසපරිහාරවණ්ණනා	89
වාක්‍යත්ථදොසපරිහාරවණ්ණනා	97
3. ගුණාවබෝධපට්ඨිපද	105
අනුසන්ධිවණ්ණනා	105
සද්දාලච්ඡාසනද්දෙසවණ්ණනා	106
සද්දාලච්ඡාසනපයොජනවණ්ණනා	107
සද්දාලච්ඡාසනනිද්දෙසවණ්ණනා	107
මිස්සකසමනා	120
සමාධිද්දෙස	129
සමාධිනිද්දෙස	130
4. අත්ථාලච්ඡාසනාවබෝධපට්ඨිපද	138
වච්ඡානුත්තිඅත්ථාලච්ඡාසනද්දෙසවණ්ණනා	141
නිද්දෙසවණ්ණනා	142
5. භාවාවබෝධපට්ඨිපද	240

“ධම්මා සුතා ධානා වචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුඡපට්ඨිදා.”

(මහා සුඤ්ඤත සුත්තං; මජ්ඣිම නිකායො, උපරිපණේණාසකො, සුඤ්ඤත වග්ගො.)

පටුන සංස්කරණය - හික්බු ධම්මවිහාරි

(ජවය සංගායනා ත්‍රිපිටක වැඩසටහනින් උපුටා සකසන ලදී)

සුබෝධාලච්ඡාසකාරීකා
නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

සුබෝධාලච්ඡාසකාරීකා

ගන්ථාරම්භකථා

යො පාදනිරජවරොදරාධිනෙන [...රාදිකෙන (ක.)],
ලොකත්තයෙන'විකලෙන නිරාකුලෙන;
විඤ්ඤාපඨි නිරුපමෙයාතමත්තනො තං,
චන්දෙ මුනින්දමභිචන්දිය චන්දනියං.

පත්තො සපත්තවිජයො ජයබොධිමුලෙ,
සද්ධම්මරාජපදවිං යදනුග්ගහෙන;
සත්තාපසත්ත [සත්තජපසත්ථ (ක.)] විපුලාමලසග්ගුණස්ස,
සද්ධම්මසාරරතනස්ස නමත්ථු තස්ස.

යො භාජනත්තමභිසම්භුණි සග්ගුණස්ස,
තස්සාපි ධම්මරතනස්ස මහාරහස්ස;
සම්භාවිතං සසිරසාහිතසන්නතෙහි,
සම්භාවයාමි සිරසා ගණමුත්තමං තං.

යෙ'නන්තතන්තරතනාකරමන්ථනෙන,
මන්ථා'වලොල්ලසිතඤ්ඤාණවරෙන ලද්ධා;
සාරා මතාති සුඛිතා සුඛයන්ති වඤ්ඤෙ,
තෙ මෙ ජයන්ති ගුරුවො ගුරුවො ගුණෙහි.

1. දොසාවබෝධ පටිමපරිච්ඡෙද

රතනත්තයජපණාමවණ්ණනා

1.

මුනින්දවදනම්භොජ-ගබ්භසම්භවසුන්දරී;
සරණං පාණිනං වාණී, මය්හං පීණයතං මනං.

1.

අථායං	ගන්ථකාරො	ගන්ථාරම්භෙ
පුබ්බපයොගානුබන්ධසභාවසිද්ධිකවිගුණොපෙතානං		යතිපොතානං
තදුපායන්තරවිරතා		
කමන්තරාපෙතපරක්කමසම්භවෙනාධිගතබ්බසනසත්ත්වපලබ්භ		

දයාසඤ්ජාතරසරසහදයතාය තදුපායභූතං ඛන්ධලක්ඛණං
විරවයිතුකාමොභිමතසිද්ධිනිමිත්තමත්තනොධිගතසද්ධම්මදෙවනානුස්සරණං
තාව දස්සෙතුමාහ “මුනින්දෙ”ච්චාදි. නනු “ඛන්ධලක්ඛණං විරවයිතුකාමො”ති
චුත්තං, කිමෙත්ථ ලක්ඛණකරණෙන අදිට්ඨලක්ඛණාපි දිස්සන්ති
ඛන්ධන්තාති? සච්චං, තථාපි තෙ සුණක්ඛරජ්ජකාසා තඛ්ඛිද්ධනං
පයොගානුසාරිනො වා සිග්ගං, පුඛ්ඛෙ කතසත්ථපරිවයා වා සිග්ගන්ති විඤ්ඤෙය්‍යං.
වාණී මය්හං මනං පිණයතන්ති සම්ඛන්ධො. වාණීති වා
සරස්සත්‍යපරනාමධෙය්‍යා කාවි දෙවතා, සා සඛ්ඛාවදාතා
යථිච්ඡිතත්ථසාධනපුණ්ඛරිකගඛ්භෙ නිසීදතීති ලොකවාදො. වාණීති පන
පච්චුහවිරහෙනාභිමතසිද්ධිනිඛන්ධනෙකතාණො සම්මාසම්බුද්ධභාසිතො
සද්ධම්මො, තතොයෙවායං දෙවතා රුජ්ජතෙ. තත්ථ සරස්සතියා යථා’සත්තා
ජාතාය මනොසම්පිණනන්ති ලොකො, සද්ධම්මදෙවතාය තු මනොපිණනං,
තස්සා සඛ්ඛවජ්ජරහිතායච්චන්තනිම්මලාය
නිරන්තරත්ථනෙකතාණජ්ජවත්තියා මනසො සම්පිණනං. තෙන ච පස්සද්ධි,
තාය පන සුඛං, තෙනාපි සමාධි, සමාධිසම්භවෙන යථාභූතාවබොධසම්භවතො
විචිත්තානෙකසද්දත්ථවිසෙසා පටිහන්ත්‍යනායාසෙන, තතො ච
යථිච්ඡිතසිද්ධිනිජ්ජත්තීති වඛිකචුත්තියා තජ්ජසාදමාසීසති.

කිංචිසිටියොව්වාහ “මුනින්දෙ”ව්වාදි. උහො ලොකෙ මුනාති ජානාතීති මුනි,
 ඉන්දති පරමිස්සරියං පවත්තෙති සබ්බත්ථාති ඉන්දො, මුනි ව සො ඉන්දො ව,
 මුනිනං ඉන්දොති වා මුනින්දො, සම්මාසම්බුද්ධො. තතොයං තස්ස
 නිමිත්තකසඤ්ඤා. විජ්ජමානෙසුපි පරියායසද්දෙස්වඤ්ඤෙසු
 කවිකාමිතස්සත්ථස්සෙකන්තවාචකත්තෙනො’ විත්තාසම්පොසකොයං
 මුනින්දසද්දො, තථා හි යො උභයලොකජානනෙන මුනිනං
 පරමිස්සරියපුග්ගලානම්පි පරමිස්සරියං වත්තෙති, සො පරං පිණෙති
 හෙතුභාවෙන්’ත්රෙ’ත්තූ’විතමෙව, තථා පදන්තරානම්පි ඔවිත්තං පොසෙති. තථා
 හි තාදිසස්ස වදනාරවින්දොදරෙ සම්භවා සුන්දරී, තතොයෙව පටිසරණං, තස්මා
 ව මනො පිණෙතීති. තස්ස වදනං, තමිව මුනින්දවදනං, අම්භොජං. තමෙව වා
 ලක්ඛිසංයොගිතාදිසධම්මෙන්’ම්භොජං, පදුමං. තස්ස ගබ්භො. තත්ථ
 සම්භවෙන පවත්තියා, උජ්ජත්තියා වා සුන්දරී නිරවජ්ජා දෙවතා. වාචා පන
 දොසලෙසෙනාප’සම්පුට්ඨාව නිරවජ්ජා, තථා ව වක්ඛති
 “ගුණාලඬිකාරසංයුත්තා” [සුඛොධාලඬිකාර 14 ගාථා] ඉව්වාදි. තතොවායං
 සරණං පාණිනං සත්තානං පටිභානාදිගුණවිසෙසාවහත්තමත්තෙන
 පටිසරණභූතා දෙවතා. වාචා පන සබ්බපද්දවනිවාරණෙන
 සබ්බහිතසුඛසම්පදාසම්පාදනෙනව්වත්තපටිසරණභූතා. සභාවනපුංසකත්තා
 චෙත්ථ න ලිඬිගපරිවත්තනං. මය්හන්ති එකවචනෙනත්තෙනො
 නිරහිමානත’මානෙති සජ්ජනමාවාරං. අහින්තපදසිලෙසො වායං,

සබ්බත්ථෙවාචිකතසද්දජ්ජයොගතො. සිලෙසො වායං වඬිකචුත්තියා සබ්බත්ථ සිරිං පොසෙති. තථා ච වක්ඛති “වඬිකචුත්තියු පොසෙති, සිලෙසො තු සිරිං පර”න්ති [\[සුඛොධාලඬිකාර 172 ගාථා\]](#). අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපෙන නයෙන අත්ථවණ්ණනා. විත්ථාරනයෙන පන නානජ්ජකාරෙනත්ථො සංවණ්ණෙතුං සක්කා. තථා සති ගන්ථගාරවොපි සියාති පකාරොයමෙවබ්භුපගතො.

1. සුපරිසුද්ධබුද්ධිගොවරපරමවිචිත්තගන්ථකාරකොයමාවරිය-සඬිසරක්ඛිතමහාසාමිපාදො සපිටකත්තයසබ්බසත්ථපාරාවතරණෙන සඤ්ජාතානප්පකපිතිසුබමනුභවං පටිපත්තිපටිවෙධසාසනද්වයස්ස පරියත්තිමුලකත්තා යෙන කෙනවි පරියායෙන තස්සා පරියත්තියා අත්ථාවබොධෙන “අප්පෙව නාම සාධුජනං පරිනොසෙය්‍ය”මිති තදධිගමොපායභූතමිදං පකරණමාරහන්තො ගන්ථාරම්හෙ ඉට්ඨදෙවතාය පණාමකරණං සතාවාරානුරක්ඛණත්ථං [සදාචාරානුරක්ඛණත්ථං (ක.)], විසෙසතො අභිමතගන්ථස්සානන්තරායෙන පරිසමත්තියා ච කාරණමිති ඉට්ඨදෙවතානුස්සරණං, ගන්ථන්තරාරම්හපටික්ඛෙපකජනපටිබාහනපුබ්බකානි අභිධානාභිධෙය්‍යකරණප්පකාරපයොජනානි ච දස්සෙන්නො “මුනින්දවදනම්හොජ...පෙ.... පරිස්සමො”ති ගාථත්තයමාහ. එත්ථ පඨමගාථාය ඉට්ඨදෙවතාසඬිබාතරතනත්තයප්පණාමො දස්සිතො, දුතියගාථාය ආරම්හපටික්ඛෙපකජනා නිසෙධිතා, තතියගාථාය අභිධානාදිකං දස්සිතං. තථා හි ලොකුත්තරධම්මනිස්සිතපරියත්තිසඬිබාතසබ්බඤ්ඤභාරතියා මනොසම්පිණ්ණනාසිසනාපදෙසෙන අත්තනො නිස්සෙසධම්මරතනෙ පසාදො පකාසිතො. සො පන ධම්මප්පසාදො තදවිනාභාවතො බුද්ධසඬිසෙසුපි සිද්ධොති රතනත්තයවිසයං පණාමං වඬිකවුත්තියා දස්සෙති. සො හි අත්ථනො පණාමකියාහිනිප්ථාදිකා කුසලවෙතනා. එත්ථ ඵලං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

සුභ සන්තෙසු රාමසම්මාදායලඬිකාරෙසු පිට්ඨපිසනං විය හොතිදං අලඬිකාරකරණන්ති වදන්තා විරුද්ධවාදිනො රාමසම්මාදීනමත්ථිභාවං උඬ්භාවෙත්වා **[අභ්‍යුපගමෙත්වා (ක.)]** තෙ සුද්ධමාගධිකා න චලඤ්ජෙන්තිති ඉමිනා පටිසිද්ධා. නිරාකරණඵලඤ්භි ගන්ථස්ස නිද්දොසභාවොව. අපිච සද්දාලඬිකාරඅත්ථාලඬිකාරදීපකෙන අලඬිකාරසද්දෙන ගන්ථසරීරසඬ්ඛාතසඤ්ඤිනො සඤ්ඤාසඬ්ඛාතඅභිධානඤ්ච අලඬිකාරසද්දස්ස සද්දාලඬිකාරාදාහිධෙයාඤ්ච සුද්ධමාගධිකත්තං වත්වා අලඬිකාරසද්දස්ස විසෙසනභූතඅනුරූපසද්දොපාදානෙන බුද්ධචචනස්ස උපයොගත්තං මාගධිකචොභාරෙන භවතීති ගම්‍යමානත්තා කරණජ්ජකාරඤ්ච අලඬිකාරගන්ථජ්ජවත්තියා අත්ථාලඬිකාරාදිනිස්සිත්තා ඉමිනා අලඬිකාරසද්දෙනෙව අලඬිකාරසඬ්ඛරණසඬ්ඛාතජ්ජයොජනඤ්ච දස්සෙති.

සත්ථප්පයොජනානං සාධ්‍යසාධනලක්ඛණො සම්බන්ධො පන සම්බන්ධස්ස නිස්සයභූතසත්ථප්පයොජනානං දස්සනෙනෙව තත්තිස්සිතත්තා සයම්පි චුත්තො හොති. චුත්තං හි—

“සත්ථං පයොජනඤ්චෙව, උභො සම්බන්ධනිස්සයා;
චුත්තා තංචුත්තියායෙව, චුත්තො තත්තිස්සිතොපි සො” ති.

තස්සත්ථො— සම්බන්ධනිස්සයා සම්බන්ධස්ස ආධාරභූතා සත්ථං, පයොජනඤ්ච උභො චුත්තා, තංචුත්තියායෙව තෙසං උභින්නං කථනෙනෙව තත්තිස්සිතො තෙ නිස්සයා පවත්තො සොපි සම්බන්ධො චුත්තො භවතීති.

එත්ථ අභිධානකථනං වොහාරසුඛත්ථං, අභිධෙය්‍යාදිකථනං පන තෙහි යුත්තානංයෙව ගන්ථානං සුචුද්ධිපුබ්බකාදීනං උපාදෙය්‍යත්තඤ්ච තබ්බිපරිත්තානං උම්මත්තකචචනාදීනම්වඅනුපාදෙය්‍යත්තඤ්ච පකාසනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. චුත්තඤ්චි —

“සම්බන්ධානුගුණොපායං [සම්බන්ධානුගුණොපායං (ක.)],
පුරිසත්ථාහිධායකං;
වීමංසාධිගතං [වීමංසාධිකතං (සී.)] වාක්‍ය-මතොනධිගතං [...නධිකතං (සී.)] පර” ති.

තස්සත්ථො— සම්බන්ධානුගුණොපායං සාධ්‍යසාධනලක්ඛණසම්බන්ධස්ස නිස්සයභූතවාච්චවාචකානං සම්බන්ධිභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤානුරූපගුණපරිජානනෙ කාරණභූතං පුරිසත්ථාහිධායකං චතුබ්බිධධම්මඅත්ථකාමමොක්ඛසච්චාතානං පුරිසත්ථානං වාචකභූතං වාක්‍යං “එකාබ්‍යාතො පදච්චයො, සියා වාක්‍යං සකාරකො” ති [අභිධානප්පදීපිකා 106 ගාථා] චුත්තලක්ඛණමජ්ඣපතිතවාක්‍යසමුදායොපෙතං මහාවාක්‍යසරූපසත්ථං වීමංසාධිගතං ඤාණගතිලක්ඛණඋපපරික්ඛාය අධිගතං අධිප්පෙතං, අතො පරං චුත්තලක්ඛණසත්ථතො අඤ්ඤං අනධිගතං නාධිප්පෙතන්ති. ඉදං පනෙත්ථ ගාථානං නික්ඛෙපප්පයොජනං.

ලොකෙ පදුමගබ්භෙ වසන්තියා සබ්බචගධවලාය යථිච්ඡිතත්ථසාධිකාය සරස්සතීනාමිකාය දෙවතාය “වාණි” ති වොහාරතො ඉමිනා අත්ථෙත යොජෙත්වා අභින්නපදසිලෙසාදාසකාරවසෙන චුත්තත්තා පදත්ථො එවං වෙදිතබ්බො — මුනින්දස්ස සොභාසුගන්ධාදිගුණයොගතො මුඛසදිසස්ස, තො වෙ මුඛසච්චාතඅම්භොජස්ස ගබ්භෙ උදරෙ සම්භවෙන පවත්තියා උප්පත්තියා වා සුන්දරී නිද්දොසා, සොභනා වා පාණිනං සරණං අතොයෙව අභිතාපනයනභිතාවහත්ථෙත සබ්බසත්තානං පටිස්සරණභූතා වාණි

යථාච්ඡිත්තගුණොපෙතා සරස්සතීදෙවතා, නො වෙ සබ්බඤ්ඤාභාරතීති
ච්ඡිත්තසද්ධම්මරතනං මය්හං මනං ගන්ථවිරවනෙ ඛ්‍යාටටස්ස මෙ චිත්තං
පිණ්ණයතං අභිමතත්ථසම්පාදනෙන පිණ්ණයතුති.

උභයලොකජානනතො මුනි ච සො ඉන්ද්‍රභාවපවත්තනතො ඉන්ද්‍රො වෙති
කම්මධාරයෙන වා, අගාරියමුනිඅනගාරියමුනිසෙබ්බමුනිඅසෙබ්බමුනිනං චතුත්තං
පඤ්චමො හුත්වා ඉන්ද්‍රොති ඡට්ඨිතප්පුරිසෙන වා මුනින්ද්‍රො. දෙවතාපක්ඛෙ
වදනම්ච වදනන්ති අම්භොජෙ, සද්ධම්මපක්ඛෙ අම්භොජම්ච අම්භොජන්ති
වදනෙ ච උපවාරෙන ගහිතෙ කම්මධාරයො. මුනින්දස්ස වදනම්භොජමිති ච,
තස්ස ගබ්භොති ච, තස්මිං සම්භවොති ච, තෙන සුන්දරීති ච වාක්‍යං. වාණියා
විසෙසනත්තෙපි එකන්තනපුංසකත්තා සරණසද්දස්ස න
ලිඬිගපරිවත්තනභාවො. පාණිනන්ති රස්සත්තං, දීඝස්ස ඛ්‍යාචාරත්තා.
මය්හන්ති එකවචනෙන අත්තතො සාධුගුණොදයකාරණං නිරතිමානතං දීපෙති.
සන්තෙසුපි අඤ්ඤෙසු ජිනපරියායෙසු මුනින්දසද්දො
ඉට්ඨමනොසම්පිණ්ණඅම්භොජතුල්‍යතාසුන්දරීත්තසරණත්තසඬ්ඛාතානං
අත්ථන්තරානං ඔවිත්‍යං පොසෙතීති පයුත්තො. තථා හි තාදිසස්ස මුඛං
අම්භොජතුල්‍යං, තස්මිං මුඛොදරෙ සම්භවා සුන්දරී, තතොයෙව පාණිනං
සරණං. තස්මායෙව මනොසම්පිණ්ණෙන පටුත්තං සුඛාත්තමිති ඔවිත්‍යං හොති.
ලොකෙ පත්ථට්ඨිදමොචිත්‍යමාදරණීයං හොති. තස්මිඤ්ච උත්තමකවයොයෙව
උපදෙසකාති. ච්ඡිත්තඤ්චි -

“ඔවිත්‍යං නාම විඤ්ඤෙය්‍යං, ලොකෙ විඛ්‍යාතමාදරා;
තත්ථොපදෙසප්පහවා, සුජනා කච්ඡුඬිගවා”ති [සුබ්බාදාලච්ඡාදකාර 104
ගාථා].

නිමිත්තවණ්ණනා

2.

රාමසම්මාදාලච්ඡාදකාරා, සන්ති සන්තො පුරාතනා;
තථාපි තු වළඤ්ඤෙන්ති, සුද්ධමාගධිකා න තෙ.

2.

අට්ඨෙවමහිගතාමිතසිද්ධිසම්පදාපාදනෙකචතුරපරමිට්ඨදෙවතා-
භාවරුපිතසද්ධම්මරතනස්සො’ පදස්සිතනිපච්චකාරෙන ඉට්ඨදෙවතාපූජං
දස්සෙත්වා “නනු ඛන්ධලක්ඛණමත්ථීයෙව පුබ්බකං, තස්මා කිමනෙන
පිට්ඨපිසනෙන”ති

ලක්ඛණන්තරාරම්භපටික්ඛෙපකජනපටිබාහනපුබ්බකමහිධෙය්‍යප්පයොජන-
සම්බන්ධෙ දස්සෙතුමාහ “රාමසම්මෙ”චවාදි. රාමසම්මාදීනං රාමසම්මපභුතීනං
පුබ්බාවරියානං, රාමසම්මාදයො වා තංසම්බන්ධතො. භවති හි තංසම්බන්ධතො

තබ්බොහාරො යථා කිඤ්චිපි වෙජ්ජසත්ථං “බිම්බිසාරො”ති. අලඬකාරා භූසාවිසෙසා, බන්ධාලඬකාරපටිපාදකත්ථෙන අලඬකාරඛ්‍යා ගන්ථවිසෙසා වා. සන්තො සොහනා. ද්වෙපි පුරා පුබ්බකාලෙ භවා පුරාතනා, පොරාණිකා. උභොපි සන්ති. යජ්ජපි සංවිජ්ජන්ති. තථාපි තුති නිපාතසමුදායොයං විසෙසාහිධානාරම්භෙ. එවං සන්තෙපිති අත්ථො. සුද්ධමාගධිකාති මගධෙසු භවා, තත්ථ විදිතා වා මගධා, සද්දා. තෙ එතෙසං සන්ති, තෙසු වා නියුත්තාති මාගධිකා. සුද්ධා ව සක්කටාදිභාසිතකාලසියාභාවෙන විසුද්ධා, අසම්මිස්සා වා අපරිවිතත්තා තෙ මාගධිකා වාති සුද්ධමාගධිකා, යතිපොතා. තෙ යථාචුත්තෙ අලඬකාරෙ ආභරණවිසෙසෙ න වළඤ්ජෙන්ති, පසාධනවිසෙසෙ නානුභවන්ති. ගන්ථවිසෙසෙ පන උග්ගහණධාරණාදිවසෙන අත්තනො සුද්ධමාගධිකත්තා, රාමසම්මාදිනඤ්ච සක්කටාදිභාවතොති අයමෙත්ථ සද්දත්ථො. භාවත්ථලෙසොපෙත්ථ පරිපූරති, තථාවිධපතීතියොගතො. සුද්ධමාගධිකා අත්තනො පරිසුද්ධභාවෙන පුබ්බෙ සොහනාපි තෙ අලඬකාරා ඉදානි මලග්ගහිතභාවජ්ජත්තා “කිං තෙහි මලග්ගහිතෙහි අම්භාදිසානං සුද්ධසත්තාන”න්ති න වළඤ්ජෙන්තිති.

“පතියමානං පන කිඤ්චි වත්ථු,
අත්ථෙව වාණිසු මහාකචිනං;
යං තං පසිද්ධාවයවාතිරිත්ත-
මාහාති ලාවණ්‍යමිවඬගනාසු”ති.

හි වුත්තං.

2. සන්තො විඤ්ඤාහි පසත්ථත්තා සොහනා පුරාතනා පුබ්බකාලසම්භූතා රාමසම්මාදායලඬකාරා රාමසම්මාදිහි ආවරියෙහි විරචිතත්තා, තෙසං තංසම්බන්ධතො තබ්බොහාරසදිසනාමත්තා වා රාමසම්මාදයො නාම අලඬකාරා කිස්මිඤ්චි වෙජ්ජසත්ථෙ “බිම්බිසාරො”ති වොහාරො විය. අලඬකාරා භූසාවිසෙසා, අලඬකාරත්තපටිපාදනතො අලඬකාරනාමිකා ගන්ථවිසෙසා වා සන්ති කිඤ්චාපි විජ්ජන්ති, තථාපි තු එවං සන්තෙපි සුද්ධමාගධිකා සක්කටපාකතාදීසු අඤ්ඤභාසාසු පරිවයාභාවතො කෙවලමාගධිකා තෙ රාමසම්මාදිකෙ අලඬකාරෙ න වළඤ්ජෙන්ති පසාධනවසෙන, උග්ගහණධාරණාදිවසෙන න සෙවන්ති. මගධෙසු භවා, තෙසු වා විදිතා මගධා, සද්දා. තෙ එතෙසං අත්ථි, තෙසු නියුත්තාති වා මාගධිකා. සුද්ධසද්දො මගධිවිසෙසතො, මාගධිකවිසෙසතො වා හොති. සද්දානං තාදිසපතීතියෙසසයොගතො භාවත්ථලෙසොපි ඉධ දිජ්ජති. තථා හි සුද්ධමාගධිකා අත්තනො සුද්ධත්තා තෙසං විනාශෙසන සොහනත්තෙ සතිපි භාසාය පුරාතනත්තා අපරිසුද්ධොති අවමඤ්ඤමානා න වළඤ්ජෙන්තිති.

වත්තිවිජිතස්සත්ථස්ස උපත්ථම්භකභූතො භාවත්ථලෙසොපි මහාකච්ඡිනං
වචනෙසුයෙව ලබ්භතීති දට්ඨබ්බො. වුත්තං හි—

“පතියමානං පන කිඤ්චි වත්ථු,
අත්ථෙව වාණීසු මහාකච්ඡිනං;
යං තං පසිද්ධාවයවාතිරිත්තං-
මාහාති ලාවණ්‍යමිවඬිගනාසු” ති.

තස්සත්ථො — මහාකච්ඡිනං පූජිතකච්ඡිනං වාණීසු වචනවිසෙසෙසු පතියමානං
ගම්මමානං යං කිඤ්චි වත්ථු යො කොචි අත්ථලෙසො අත්ථෙව අත්ථි ඵව, තං
වත්ථු අඬිගනාසු වනිතාසු පසිද්ධාවයවාතිරිත්තං
හත්ථපාදාදිපාකටසරීරාවයවතො අධිකං ලාවණ්‍යමිව
මනොගොචරිභූතසුන්දරත්තං විය පසිද්ධාවයවාතිරිත්තං පකාසසද්දාවයවතො
අධිකං හුත්වා ආහාති දිජ්ජතීති.

අභිධානාදිවණ්ණනා

3.

තෙනාපි නාම තොසෙය්‍ය-මෙනෙ’ලඬිකාරවජ්ජිතෙ;
අනුරූපෙනා’ලඬිකාරෙ-තෙ’සමෙසො පරිස්සමො.

3. තෙනෙව්වාදි. යෙන තෙ අලඬිකාරෙ න වළඤ්ජෙනති, තෙන කාරණෙන
අලඬිකාරවජ්ජිතෙ ආහරණෙනි, ගත්ථවිසෙසෙනි වා රහිතෙ, අලඬිකාරා වා
යථාචුත්තවජ්ජිතා යෙනි තෙ, එතෙ යතිපොතෙ එසං යතිපොතානං අනුරූපෙන
ඉදාති විරවියමානත්තාහිනවභාවතො,
දසබලවදනකමලමජ්ඣවාසිතභාසිතවිරචිතභාවතො ව අනුච්ඡවිකෙන
අලඬිකාරෙන ආහරණෙන, අලඬිකාරසත්ථෙත වා තොසෙය්‍යං අපිනාම
යථිවිජිතපසාධනවසෙන, සවනධාරණාදිවසෙන වා වළඤ්ජනෙන සන්තුට්ඨෙ
කරෙය්‍යං අජ්ජෙව නාම යන්තූනාති එසො පරිස්සමො අයං අම්භාකං
තාදිසසන්තුට්ඨිජනකාලඬිකාරපකරණජ්ජයොගො.

අලඬිකරොන්ති අත්තභාවමනෙනාති අලඬිකාරො, ආහරණං භාරකෙයුරාදි.
අලඬිකරොන්ති ඛන්ධසරීරමනෙනාති අලඬිකාරොතිමිනා පන
අලඬිකාරසද්දෙන පසාදාදයො සද්දාලඬිකාරා, සභාවචුත්තාදයො ව
අත්ථාලඬිකාරා නානජ්ජකාරා සඬිගහිතා, යෙනි සද්දත්ථසඬිබාතං ඛන්ධසරීරං
සොහතෙ, යථා හි පුරිසසරීරෙ භාරකෙයුරාද්‍යාලඬිකාරො න්‍යස්‍යතෙ, යෙන
සොහතෙ, තථා ඛන්ධසරීරෙපි සද්දාලඬිකාරා, අත්ථාලඬිකාරා ව නික්ඛිපියන්ති,
යතො සොහතෙ. තෙනෙව වක්ඛති “තං තු පාපෙන්තුලඬිකාරා,

වින්දනීයතරත්තන”න්ති [සුබ්බාදාලච්ඡාසකා 9 ගාථා] ච,
“අත්ථාලච්ඡාසකාසනිතෙ”චවාදිකඤ්ච [සුබ්බාදාලච්ඡාසකා 164 ගාථා].

අලච්ඡාසකාච්ඡාසනාච්ඡාසනා තු ඛන්ධසර්වමිති තදත්ථියා අලච්ඡාසකාරො, තථා තප්පට්ඨපාදකං සුබ්බාදාලච්ඡාසකාරනාමධෙය්‍යසත්ථං අලච්ඡාසකපට්ඨපාදකත්තෙන මච්ඡාලසුත්තන්ති විය. චක්ඛන්ති හි “ගන්ථොපි කච්චාචාන-මලච්ඡාසකාරප්පකාසකො” [සුබ්බාදාලච්ඡාසකා 12 ගාථා] චවාදි. අනු උච්චතෙ –

“මුඛොලච්ඡාසකාරසද්දොයං, සද්දත්ථාලච්ඡාසකතිස්සිතො;
සාමන්ථියා ත්වධිට්ඨානෙ, තථා සත්ථෙපි තඛ්ඛන්ති”ති.

අනෙතස්සාහිධෙය්‍යාදීනි වුවුවන්ති. අහිධියතෙ ඉති අහිධෙය්‍යං, සමුදිතෙන සත්ථෙත චචනීයත්ථො. සො ච සර්වාලච්ඡාසකාරච්ඡාසනාය තෙසං පට්ඨපාදනං. සුබ්බාදාලච්ඡාසකාරෙන හි තෙ පට්ඨපාදීයන්ති. යෙන ච යො පට්ඨපාදීයති, තස්සායමත්ථො භවතිති අහිධෙය්‍යසත්ථොපි. දස්සිතමෙව තු සර්වාලච්ඡාසකාරසච්ඡාසනං පයොජනං, තං නිස්සාය සුබ්බාදාලච්ඡාසකාරප්පවත්තිතො. යස්ස හි යමුද්දිස්ස පවත්ති හොති, තං තස්ස පයොජනං, තං පන කච්චත්තකිත්තිසසිද්ධාදිලක්ඛණං, පරම්පරාය තදත්ථතාය සුබ්බාදාලච්ඡාසකාරසච්ඡාසනස්ස. සත්ථපයොජනානං, සාධියසාධනලක්ඛණො සම්ඛන්ධො තු නිස්සායපදස්සිතා දස්සිතොයෙව. යථාහ –

“සත්ථං පයොජනඤ්චෙව, උභො සම්ඛන්ධනිස්සයා;
චුත්තාතංචුත්තියායෙව, චුත්තො තන්තිස්සිතොපි සො”ති.

අහිධෙය්‍යාදිකථනඤ්ච තංසමච්ඡිස්සෙව ච
විමංසාවිසෙසසමච්ඡිනමුපාදියමානත්තා, අඤ්ඤාදිසස්ස පන
උම්මත්තකචචනාදිනො විය භෙය්‍යත්තා. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“සම්ඛන්ධානුගුණොපායං, පුරිසත්ථාහිධායකං;
විමංසාධිගතං වාක්‍ය-මනොනාධිගතං පර”න්ති.

වාක්‍යන්ති චෙත්ථ වාක්‍යලක්ඛණොපෙතමත්තරවාක්‍යසන්තිවයං මහාවාක්‍යසරූපං සත්ථමෙවාධිස්සෙනං.

3. යෙන තෙ තෙ අලච්ඡාසකාරෙන වළඤ්ඤෙන්ති, තෙන කාරණෙන අලච්ඡාසකාරවජ්ජිතෙ ආහරණවිසෙසෙහි, ගන්ථවිසෙසෙහි වා වජ්ජිතෙ, තෙ විරහිතෙ යෙහි එතෙ සුද්ධමාගධිකෙ එසං සුද්ධමාගධිකානං අනුරූපෙන අහිනච්ඡාසනා මාගධිකසරූපං අනුගතරූපෙන, දසබ්බාසිතවිරචිතත්තා වා අනුකූලෙන අලච්ඡාසකාරෙන ආහරණවිසෙසෙන, ගන්ථවිසෙසෙන වා තොසෙය්‍යං

අලඤ්චිකාරවළඤ්ජාපනෙන, ගන්ථවිසෙසෙ **[ගන්ථවිසයෙ (ක.)]**
උග්ගහණධාරණාදිකාරාපනෙන වා සන්තුට්ඨො කරෙය්‍යං අපිනාම යංනුන
සුන්දරමිති, එසො පරිස්සමො අයං මම අලඤ්චිකාරපකරණජ්ජයොගො.
අපිනාමාති එත්ථ ඉතිසද්දො ගම්‍යමානො.

අලඤ්චිකාරෙහි වජ්ජිකා, අලඤ්චිකාරා වජ්ජිකා යෙහි වාති ව. රූපස්ස අනු
අනුරූපං, රූපං අනුගතං අනුරූපං වා, තෙන අනුරූපෙන. අලඤ්චිකාරොන්ති
අත්තභාවමනෙතෙති අලඤ්චිකාරො, භාරකෙයුරාදි ආභරණපක්ඛෙ,
ගන්ථපක්ඛෙ තු අලඤ්චිකාරොන්ති ඛන්ධසරීරමනෙතෙති අලඤ්චිකාරො. ඉමිනා
මුඛ්‍යභාවෙන පසාදාදිසද්දාලඤ්චිකාරා ව සභාවචුත්තාදිඅත්ථාලඤ්චිකාරා ව
පවුච්චන්ති. අමුඛ්‍යතො පන ඉමෙසං ද්විත්තං
අලඤ්චිකාරානමධිට්ඨානභූතඛන්ධසරීරමිති, තථා
මඤ්චලසුත්තරතනසුත්තාදිවොභාරො විය අලඤ්චිකාරපකාසකං “සම්මා
බුජ්ඣන්ති ද්විජ්ජකාරා අලඤ්චිකාරා අනෙතෙ”ති ඉමිනා අත්ථෙත
ලද්ධසුඛොධාලඤ්චිකාරවර්තාමධෙය්‍යසත්ථමිති වුච්චති. වුත්තමිදමෙව –

“මුඛ්‍යොලඤ්චිකාරසද්දොයං, සද්දත්ථාලඤ්චිකාතිස්සිතො;
සාමන්තීයා ත්වධිට්ඨානෙ, තථා සත්ථෙපි තඛ්ඛති”ති.

එත්ථ සාමන්තීයං නාම තදාධාරතජ්ජපටිපාදකත්තවොභාරතො
තදාධෙය්‍යතජ්ජපටිපාදනීයං න භවති ටෙ, අඤ්ඤං කිං භවතීති
අඤ්ඤථානුපපත්තිලක්ඛණමෙවාවති.

4.

යෙසං න සඤ්චිකා පඤ්ඤා-නෙකසත්ථන්තරොචිතා;
සම්මොභබ්භාහතාවෙ’නෙ, නාවබුජ්ඣන්ති කිඤ්චිපි.

5.

කිං තෙහි පාදසුස්සුසා, යෙසං නත්ථී ගුරුතී’හ **[ගුරුතිහ (ක.)]**;
යෙ තජ්ජාදරජාකිණ්ණා, තෙ’ව සාධුච්චෙකිතො.

4-5. එවං ලක්ඛණාරම්භපටික්ඛෙපකජනපටිබාහනපුබ්බකමහිධෙය්‍යාදිකං
දස්සෙත්වා ඉදානි සත්ථතොව සබ්බත්ථ ගුණදොසච්චෙවනං. අතොයෙව වුච්චති

—

“සබ්බත්ථ සත්ථතොයෙව, ගුණදොසච්චෙවනං;
යං කරොති විනා සත්ථං, සාහසං කිමතොධික”න්ති.

තස්මා ගුණදොසවිභාගවිචාරණං නාම තඛ්ඛිද්ධනංයෙව, නාසත්ථඤ්ඤනං පුරිසපසුනං. තථා වාහ -

“ගුණදොසමසත්ථඤ්ඤ, ජනො විභජතෙ කථං;
අධිකාරො කිමන්ධස්ස, රූපහෙදොපලද්ධිය”න්ති [කාබ්‍යාදාස 1.8].

යෙනෙවං, තෙනෙත්ථ ගුණදොසදස්සනෙ
පසන්තානෙකසත්ථවක්ඛුයෙවාධිගතො, නඤ්ඤො
තඛ්ඛිපරිතොත්තාන්වයඛ්‍යතිරෙකවසෙන දස්සෙන්තො
“යෙස”න්තිආදිගාථාද්වයමාහ. තත්ථ යෙසන්ති අනියමුද්දෙසො, යෙහිති
අත්ථො. යෙහි න සඤ්චිතා න රාසිකතා, නානාසන්තානවුත්තිනීපි
එකත්තනයෙන එකස්මිං සන්තානෙන න වාසිතා නපරිභාවිතාති වුත්තං හොති. කා
සා? පඤ්ඤා හෙය්‍යොපාදෙය්‍යවිචෙකරූපා. කිදිසිති ආහ
“අනෙකසත්ථන්තරොචිතා”න්ති. අනෙකස්මිං
තිපිටකතක්කඛ්‍යාකරණාලඤ්චිකාරසත්ථාදිකෙ සත්ථන්තරෙ උචිතා
සවනධාරණාදිවසෙන පරිචිතා සායං පඤ්ඤා යෙසං න සඤ්චිතාති පකතං.
එතෙති යථාඋද්දිට්ඨානං නියමවචනං. සම්මොහබ්භාහතාති
යථාවුත්තායාතිසයවතියා පඤ්ඤායාභාවතො බලජ්ජත්තෙන මොහෙන
අබ්භාහතා විසෙසෙන පහතා, එවසද්දිතා හොන්තිති අධිජ්ජායො. යතො එවං,
තස්මාපි කිඤ්චිපි හෙය්‍යොපාදෙය්‍යරූපං යං කිඤ්චිදෙව
අට්ඨානානියොජකතාදිසගුරූපාදසුස්සසානිස්සයපටිලද්ධිවිචෙකපඤ්ඤාති-
සයාලාහෙන නාවබුජ්ඣන්ති, න ජානන්තිත්තාත්ථො. යතො
ආලසියාදිදොසලෙසපරිග්ගහොපි සත්තාවරියසෙවනවසෙන
සිරොචිකිණ්ණතාදිසගුරූපාදපඤ්ඤාජම්බුජපරායනො විරෙනපි කාලෙන
නානාවිධසත්ථන්තරකතපරිවයබලෙන පජ්ජොති තාදිසං පඤ්ඤාවෙයත්තියං.
තෙනෙවාහ භගවා -

“නිහියති පුරිසො නිහිනසෙවි,
න ව භායෙථ කදාචි තුල්‍යසෙවි;
සෙට්ඨමුපනමං උදෙති බිජ්ජං,
තස්මා’ත්තනො උත්තරිතරං භජෙථා”න්ති [අ. නි. 3.26].

තතො එතාදිසො පඤ්ඤවායෙවෙත්ථ ගුණදොසවිභාගවිචෙවනෙන අධිකාරී,
නඤ්ඤො තඛ්ඛිපරිතො පුරිසපසුති අයමෙත්ථාධිජ්ජායො. රුළුහො
අත්ථවිසෙසො. තෙනාහ “කිං තෙහි පාදසුස්සසා, යෙසං නත්ථී ගුරුනිහා”න්ති.
ඉහාති ඉමස්මිං ලොකෙ යෙසං ජනානං ගුරුනං කාතඛ්ඛා පාදසුස්සසා
පාදපරිවරියා නත්ථී, තෙහි ජනෙහි යථාවුත්තනයෙන
පඤ්ඤාවෙයත්තියරසානහිඤ්ඤෙහි කිං පයොජනං, ලෙසමත්තමපි නත්ථී,

අනධිගතායෙවෙත්ථ එතෙනි අධිජ්ජායො. ඉදානි බ්‍යතිරෙකමුඛෙන ආහ “යෙ”තිආදි. යෙ පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤාදිසම්පත්තිසම්පන්නා තප්පාදරජෙනි තෙසං ගුරුනං පාදධුලිහි ඔකිණ්ණා ඔනද්ධා ගවච්ඡිතා, තෙව සාධු යථාචුත්තනයෙන පඤ්ඤාවෙයත්තියෙන අභිඤ්ඤාතා සජ්ජනා එව විවෙකිනො හෙය්‍යාපාදෙය්‍යගුණදොසවිභාගනියමනපඤ්ඤාසම්පත්තිසම්භිගිනො හොන්ති, තෙයෙවෙත්ථ ගුණදොසවිවෙචනෙ අධිගතාති අධිජ්ජායො. සා වායං ගුරුපාදසුස්සුසා විසිට්ඨාදරෙන කරණීයාති වච්ඡකචුත්තියා තදහ්‍යාසෙ සාධුජනෙ නියොජෙති.

4-5. යෙ සකලසත්ථපරිචිතඤ්ඤාණපාටවා යදි දොසමාරොපයන්ති, තෙසං තද්දොසනිරාකරණං විනා පදෙසාවබ්බොධනමත්තෙන පණ්ඩිතමානීනං වචනස්සාගුරුකරණං වච්ඡකචුත්තියා දස්සෙන්නො ච තංද්වාරෙතෙව අත්තනො අනඤ්ඤසාධාරණගුරුගාරවනං සාධුජනෙහි පරමාදරෙන සම්පාදෙනබ්බමිති දස්සෙතුං “යෙසං...පෙ.... කිනො”ති ගාථාද්වයමාහ. අනෙකසත්ථානං තිපිටකතක්කබ්‍යාකරණාදීනං අනෙකෙසං ගන්ථානං අන්තරෙ තත්ථත්ථසඬ්ඛාතඅබ්භන්තරෙ උචිතා සවනඋග්ගහණධාරණාදිවසෙන පරිචිතා පඤ්ඤා සුතමයා පඤ්ඤා යෙසං යෙහි න සඤ්චිතා, ද්විත්තමෙකක්ඛණෙ පවත්තියාහාවෙපි උපචිතසමුහභාවතො, පුබ්බකාලිකපඤ්ඤාය අපරකාලිකපඤ්ඤාය අනන්තරආසෙවනාදිපච්චයලාභතො අවත්ථබ්බානුල්ලපවත්තිතො වා සඤ්චිතබ්බාපි න රාසිකතා. එතෙ ඊදිසපඤ්ඤාපාටවරහිතා ඉමෙ සම්මොහබ්භාහතා පඤ්ඤාපාටවාහාවතො බලජ්ජත්තෙන මොහෙන විසෙසෙන පහතා එව කිඤ්චිපි හෙය්‍යාපාදෙය්‍යං නාවබුජ්ඣන්ති. න එතෙ අනෙකෙති ච, තෙ ච තෙ සත්ථා චෙති ච, තෙසමන්තරමිති ච, තස්මිං උචිතාති ච සම්මොහෙන අබ්භාහතාති ච විග්ගහො. තෙන චුත්තං—

“ගුණදොසමසත්ථඤ්ඤා, ජනො විහජතෙ කථං;
අධිකාරො කිමන්ධස්ස, රූපහෙදොපලද්ධිය”න්ති [කාබ්‍යාදාස 1.8].

තස්සත්ථො — අසත්ථඤ්ඤා ජනො ගුණදොසං කථං විහජතෙ. තථා හි රූපහෙදොපලද්ධියං නිලපිතාදිරූපවිසෙසාවබ්බොධනෙ අන්ධස්ස අධිකාරො අභිමුඛකරණං කිං හොති, න භවතොව, තස්මා අනෙකසත්ථන්තරගතසුජ්ජසන්නපඤ්ඤාවක්ඛුනා එව ගුණදොසවිවෙචනං භවති, තදහාවෙ න භවතොව. ඉදමෙව වුවිචනෙ—

“සබ්බත්ථ සත්ථනොයෙව, ගුණදොසවිවෙචනං;
යං කරොති විනා සත්ථං, සාහසං කිමතොධික”න්ති.

තස්සත්ථො – සබ්බත්ථ ගුණදොසවිවෙචනං සත්ථතොයෙව හොති, සත්ථං විනා සත්ථොචිතතාදිසපඤ්ඤං විනා යං කරොති ගුණාගුණවිභාගං කරොති, යං කරණං අත්ථි, අතොධිකං සාහසං කිං ආසුං කිරියා අනුපපරික්ඛනකිරියා නත්ථෙව.

ඉහ ඉමස්මිං ලොකෙ යෙසං අකතපුඤ්ඤානං ජනානං ගුරුනං

“පියො ගරු භාවතීයො,
චත්තා ච වචනක්ඛමො;
ගම්භිරඤ්ච කථං කත්තා,
නො වා’ට්ඨානෙ නියොජකො”ති [අ. නි. 7.37].

නිද්දිට්ඨගුණොපෙතානං ආවරියානං කාතබ්බා පාදසුස්සුසා පාදපරිවරියා නත්ථි, තෙහි කිං පයොජනං. යෙ කතපුඤ්ඤා ජනා තප්පාදරජොකිණ්ණා තෙසං ගුරුනං පාදරජෙහි ගවච්ඡිතා, තෙව සාධු ජනා එව විවෙකිතො කල්‍යාණමිත්තගුරුපාසනාහි අධිගතවිසිට්ඨවිවෙකඛුද්ධිනො භවන්ති, තෙ එව විවෙකං ජානන්තිහි භාවො. සොතුම්චිජා සුස්සුසා, තං නිස්සාය කත්තබ්බපාදපරිවරියාපි තදත්ථියා සුස්සුසා නාම හොති. පාදෙසු සුස්සුසාති ච, තෙසං පාදාති ච, තෙසු රජාතීති ච, තෙහි ඔකිණ්ණාති ච විග්ගහො. සිස්සානං සකල්‍යාහිඛුද්ධියා ගුරුපටිබද්ධත්තා අත්තනො ගුණතො අධිකතරායෙව සෙවිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤි භගවතා –

“නිහියති පුරිසො නිහිනසෙවී,
න ච භායෙථ කදාචි තුල්‍යසෙවී;
සෙට්ඨමුපනමං උදෙති බිජ්ජං,
තස්මා’ත්තනො උත්තරිතරං භජෙථා”ති [අ. නි. 3.26].

6.

කබ්බනාටකනික්ඛිත්ත-නෙත්තචිත්තා කච්ඡ්ජනා;
යංකිඤ්චි රචයන්තෙ’තං, න විම්භයකරං පරං.

7.

තෙයෙ’ව පටිභාවන්තො, සො’ව බන්ධො සවිම්භයො;
යෙන තොසෙන්නි විඤ්ඤායෙ, තත්ථාප්‍ය’විහිතාදරා.

6-7. එවමෙත්ථාන්වයබ්‍යතිරෙකවසෙනාධිගතෙ දස්සෙත්ථා ඉදානි “කිං අම්භාකං කබ්බනාටකපරිවයාභාවෙරචනාවිසෙසාහියොගොපජනිතපරිස්සමෙනා”ති ඔලීනචුත්තිනො සොතුජනෙ සමුස්සාහෙනි “කබ්බනාටකා”තිආදිනා.

කවිජපයොගසඬ්ඛානො ඛන්ධොව කවිනො ඉදන්ති කබ්බං.
මුත්තකාදිවාක්‍යස්වමුත්තිකාද්‍යවයවසභාවා අන්තරවාක්‍යසමුදායසම්පන්නං
චුත්තජාතිහෙදහින්තං පජ්ජමයං ගජ්ජමයං පජ්ජගජ්ජමයං වම්පුනාමකඤ්ච,
මහාවාක්‍යරූපං මහාකබ්බඤ්ච, තං පන මහාකබ්බං සග්ගෙහි සග්ගනාමකෙහි
පරිච්ඡෙදවිසෙසෙහි ඛන්ධායතෙ කරියතීති සග්ගඛන්ධොති පවුච්චති. තස්ස තු
ලක්ඛණං “සග්ගඛන්ධස්ස මුඛං ඉට්ඨාසීසනං සියා පණාමො වා
ඛන්ධසම්ඛන්ධිනො කස්සපි අත්ථස්ස නිද්දෙසො වා”තිආදිනා අනෙකධා
වණ්ණෙන්නි. තං යථා?

“සග්ගඛන්ධො මහාකබ්බ-මුච්චතෙ ත්වස්ස ලක්ඛණං;
පණාමො වත්ථුනිද්දෙසො, ආසීසාපි ච තම්මුඛං.

ඉතිභාසකට්ඨභූතං, සන්තසන්තිස්සයම්පි වා;
චතුරග්ගඵලායත්තං, චතුරොදාත්තනායකං.

පුරණ්ණචුතුසෙලින්දු-සවිතුදයවණ්ණනං;
උය්‍යානසලිලක්කිලා, මධුපානරතුස්සවං.

විජ්ජලම්භවිවාහෙහි, කුමාරොදයවඩ්ඪිති;
මන්තදුතජ්ජයානාජී-නායකාභ්‍යුදයෙහිපි.

අලඬ්ඛකමසංඛිත්ත-රසභාවනිරන්තරං;
නාතිවිත්ථිණ්ණසග්ගෙහි, පියචුත්තසුසන්ධිහි.

සබ්බත්ථ හින්තසග්ගන්තෙ-හුපෙතං ලොකරඤ්ජකං;
කබ්බං කජ්ජන්තරට්ඨාසි, ජායතෙ සාධවලඬ්ඛකී”ති [කාබ්‍යාදාස 1.14
– 19 ගාථා].

තත්ථ ඉතිභාසකට්ඨභූතන්ති පුරාචුත්තකථාසන්තිස්සයං.
සන්තසන්තිස්සයන්ති ඉතරසොහනාධිකරණගුණරාජවරිතාදිනිස්සයං වා.
චතුරග්ගඵලායත්තන්ති ධම්මාදිචතුරග්ගඵලායත්තං. ධම්මො නාම
අඛිභූදයනිබ්බානහෙතුකො. අත්ථො නාම විජ්ජාභුම්‍යාදීනං
යථාඤ්ඤායමජ්ජනං, අජ්ජිතානඤ්ච රක්ඛණං. කාමො නාම නිරයො විසයො
පයොගො. මොක්ඛො නාම සබ්බසංසාරදුක්ඛනිවත්ති. චතුරොදාත්තනායකන්ති
උස්සාහසත්තිමන්තසත්තිපභූසත්තියොගෙන චතුරො කුසලො
වාගාතිසයාදියොගෙන උදාත්තො උදාරො නායකො විපක්ඛො, පටිපක්ඛො ච
යත්ථ, තං. මධු නාම සුරා. විජ්ජලම්භො විරහො. මන්තො නීතිවෙදීහි සහ
කාරියනිච්ඡයො. දුතො සන්ධානජ්ජවත්තො පුරිසො. පයානං
සඬ්ඛාමාදිනිමිත්තගමනං. ආජී සන්ධ්‍යාභාවෙ විග්ගහො.

අසඬිමත්තරසභාවනිරන්තරන්ති අසංඛිත්තා බහුත්තා රසා සිඬිගාරවීරාදයො, භාවා රතිඋස්සාභාදයො, තෙහි නිරන්තරං පත්ථං. පියවුත්තසුසන්ධිහිති පියාති සුතිසුභගාති වුත්තාති ඉන්දවජීරාදීති අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධසංසග්ගතාය සොභනො සන්ධි අඤ්ඤමඤ්ඤසඬිගහා යෙසං සග්ගානං, තෙහිති.

පුනපි යථාවුත්තෙසු අඬිගෙසු නගරවණ්ණනාදීසු කිඤ්ච යථාසම්භවං මධුපානාදිරහිතමපි තඤ්ඤානං මනො රඤ්ජෙති උපාදියතෙව සබ්බිති දස්සෙතුමාහ—

“කබ්බං න දුස්සතඬිගෙහි, න්‍යූනමප්‍යත්‍ර කෙහිවි;
බන්ධඬිගසම්පදා තඤ්ඤා, කාමමාරාධයන්ති වෙ”ති [කාබ්‍යාදාස 1.20].

පුනපි —

“ගුණතො පඨමං වත්වා, නායකං තෙන සත්තුතො;
නිරාකරණමිච්චෙස, මග්ගො පකතිසුන්දරො.

වංසවීරසුතාදීති, වණ්ණයිත්වා රිපුස්සපි;
තජ්ජයා නායකුක්කංස-කථනඤ්ච සුබ්බෙති නො”ති [කාබ්‍යාදාස 1.21 22 ගාථා] ආහු.

සබ්බමපෙතං සද්ධම්මාමතරසපානසරසභදයානං
සම්ඵජ්ජලාපවිපුලවිසජ්ජවෙසොපද්දුතකබ්බනාටකපරම්මුඛානං
සතතවරිතසඤ්චරිතරතනභාජනානං සජ්ජුරිසානං කිං
හදයබෙදොපජනිතපරිස්සමෙනෙති තදනුරූපමෙවොපදස්සිතන්ති.

නාටකං නාම භරතාදිනාට්‍යසත්ථෙ නානජ්ජකාරනිරූපිතරූපං කජ්ජං, තංලක්ඛණෙකදෙසභූතලක්ඛණාති පකරණාදීති නව රූපකානි. නාටිකා ව එත්ථෙචාවරුම්භන්ති. කබ්බඤ්ච නාටකඤ්ච, තෙසු නික්ඛිත්තං යජිතං නෙත්තඤ්ච චිත්තඤ්ච යෙහිති විග්ගහො. කෙ තෙ? කවිනො. තත්ථ නික්ඛිත්තනෙත්තචිත්තවචනෙන සුතස්ස චිත්තනඤ්ච උභාපොභමුබ්බෙන යටුග්ගහිතනියාමං, අවිපරිතත්ථනිච්ඡයනං, නිච්ඡිතස්ස භාවනා, නිරන්තරාභියොගො ව දස්සිතො. කබ්බනාටකවචනෙන සුතං, චිත්තිතං, භාවිතඤ්ච දස්සිතං. සුතෙ දස්සිතෙ තන්තිස්සයං සුතමයඤාණමපි දස්සිතමෙව සියාති. “කබ්බනාටකනික්ඛිත්තනෙත්තචිත්තා”ති ඉමිනා සුතචිත්තාභාවනානුක්කමෙන සම්පාදිතපඤ්ඤාපාටවානං කබ්බරවනාය සාමත්ථියං දස්සෙති. හොති හි තාදිසානං තංසුතාදි බන්ධනකාරණං. වුත්තඤ්චි

—

“සාභාවිකී ච පටිභා,
සුතඤ්ච බහු නිම්මලං;
අමන්තො වාහි යොගොයං,
හෙනු හොතිහ ඛන්ධනෙ”ති [කාබ්‍යාදාස 1.103 ගාථා].

යංකිඤ්චීති අත්තනො චිත්තාරුළුභං යංකිඤ්චී ඛන්ධජානං. ඉමිනා පන අනියමච්චනෙන අත්තනො තත්ථ ආදරාභාවං දීපෙති. රචයන්ති කරොන්ති. එතං තෙහි රචිතං ඛන්ධජානං පරං අච්චන්තමෙව විම්භයකරං න හොති, තාදිසොපායසම්පත්තිසම්පන්නස්ස උපෙය්‍යසම්පත්තිසබ්භාවතො අනච්ඡරියමෙවාති අධිප්පායො. තත්ථ තෙසු කබ්බනාටකෙසු රචනාවිසෙසඵකන්තොපායභූතෙසු අවිහිතාදරාඅපි සුතාදිවසෙන අකතාදරාපි යෙ සප්පුරිසා පඤ්ඤවන්තො යෙන ඛන්ධවිසෙසෙන විඤ්ඤා ගුණදොසවිදුතො සත්ථඤ්ඤානො පණ්ඩිතජනෙ තොසෙන්ති පිණෙන්නි. තොසෙන්තියෙව හි තෙ තාදිසෙ සාභාවිකීපටිභාවිරහෙපි එතාදිසෙසු අත්තෙසු සුතචිත්තාභාවනාවසෙන වායමන්තා. චුත්තඤ්චි –

“න විජ්ජති යජ්ජපි පුබ්බවාසනා-
ගුණානුබන්ධි පටිභානමබ්භුතං;
සුතෙන වාචු’ස්සහනෙනුපාසිතා,
ධූවං කරොතොව කම්ප්‍යනුග්ගහ”න්ති [කාබ්‍යාදාස 1.104 ගාථා].

පටිභාවන්තො හෙය්‍යොපාදෙය්‍යපරිච්ඡෙදලක්ඛණපඤ්ඤාය පඤ්ඤවන්තො නාම, තෙයෙව සප්පුරිසා. සවිම්භයො “කිදිසායං, තාදිසොපායන්තරරහිතානම්පි එතාදිසො ඛන්ධො සියා”ති විම්භයෙන සහ චත්තමානොපි. සොච ඛන්ධො තමෙව ඛන්ධනං තාදිසොපායසම්පත්තිවිරහෙනොපෙය්‍යසම්පත්තියා සබ්භාවතො, නාඤ්ඤොති.

6-7. ඉදානි කබ්බනාටකෙසු අපරිචිතානමම්භාකං ගන්ථරචනාසභාවාවබොධොව කුතොති ඔසක්කන්තෙ “කබ්බනාටකා”දිගාථාද්වයෙන සමුස්සාහෙති. කබ්බනාටකනික්ඛිත්තනෙත්තචිත්තා කබ්බනාටකෙසු සුතානුලොකනචිත්තාභාවනාවසෙන යපිතනෙත්තචිත්තා කච්ඡජානා කබ්බකාරකා යං කිඤ්චී අත්තනො අහිමතං රචයන්ති කරොන්ති, එතං ඛන්ධනං පරං අතිසයෙන න විම්භයකරං අච්ඡරියකරං න හොති, නිරන්තරාහි යොගතො සිද්ධොපායමූලපඤ්ඤාසම්පදාය උපෙය්‍යභූතගන්ථසච්චරණං භවතොවාති අධිප්පායො. කචිතො ඉදං කබ්බන්ති ච, නටකස්ස ඉදං නාටකං, නච්චගීතාදි. ඉධ පන තප්පටිපාදකකථාපකාසකගන්ථො නාටකං නාම. කබ්බඤ්ච නාටකඤ්චාති ච, කබ්බනාටකෙසු නික්ඛිත්තං නෙත්තචිත්තං යෙහිති ච

විග්ගහො. යෙ ජනා තත්ථ තෙසු කබ්බනාටකෙසු අවිහිතාදරාපි සවනධාරණාදිවසෙන අකතසම්භමා එව විඤ්ඤා යෙන ගන්ථරවනාවිසෙසෙන තොසෙත්ති පිණෙත්ති, තෙයෙව පටිභාවන්තො පටිභානසඬ්ඛාතපඤ්ඤවන්තො භවන්ති. සොව ඛන්ධො සවිම්භයො අඤ්ඤෙසං උප්පජ්ජමානවිම්භයෙන සහිතො. පටිභා එතෙසං අත්ථිති ව, සහ විම්භයෙන වත්තතිති ව, අවිහිතො ආදරො යෙහිති ව විග්ගහො. බාහිරසත්ථාහියොගාභාවෙපි පුබ්බවාසනාභාවෙපි ඉහ නිරන්තරාහියොගං කරොන්තො තාදිසසාමත්ථියං සාධෙතිති වුත්තං හොති. වුත්තඤ්ඤි -

“න විජ්ජති යජ්ජපි පුබ්බවාසනා-
ගුණානුබන්ධි පටිභානමබ්භුතං;
සුතෙන වාචු’ස්සහනෙනුපාසිතා,
ධූවං කරොතොව කමප්පානුග්ගහ”න්ති [කාබ්‍යාදාස 1.104 ගාථා].

තස්සත්ථො - යදි පුබ්බවාසනාගුණානුබන්ධි අතීතජාතියා පරිවයවාසනාගුණස්ස අනුබලප්පදානවසෙන අනුබන්ධො යස්සත්ථි, තාදිසං අබ්භුතං පටිභානං න විජ්ජතිපි, තථාපි සුතෙන සවනෙන උස්සහනෙන පගුණකරණාදිවාචුස්සහනෙන වා උපාසිතා කතගුරුපාසනා වාචා කමපි අනුග්ගහං කිඤ්චිපි පඤ්ඤාපාටවං ධූවං එකන්තෙන කරොති එවාති.

එත්ථ කබ්බං නාම මුත්තකකුලකාදිවාක්‍යවසෙන ව අවයවසභාවෙහි තෙසංයෙව අන්තරවාක්‍යාවයවසමුහෙහි පරිපුණ්ණං වුත්තවිසෙසෙහි පහෙදගතං කෙවලං පජ්ජමයං වා ගජ්ජමයං වා වම්පුතිබ්‍යාතපජ්ජගජ්ජමයං වාති මහාවාක්‍යසභාවෙන ව තිට්ඨති. නාටකං නාම හරතාදිනටසත්ථගතනානප්පකාරදස්සිතසභාවං. කබ්බඤ්ඤ ඉධෙව දස්සිතලක්ඛණතො එකදෙසයුත්තප්පකරණාදිනවරූපකානි ව නාටිකා ව භවන්ති. කබ්බලක්ඛණං පන එවං දට්ඨබ්බං—

“සග්ගබන්ධො මහාකබ්බ-මුච්චතෙ ත්වස්ස ලක්ඛණං;
පණාමො වත්ථුනිද්දෙසො, ආසිසාපි ව තම්මුබ්බං.

ඉතිභාසකපුබ්භුතං, සන්තසන්තිස්සයම්පි වා;
චතුරග්ගඵලායත්තං, චතුරොදාත්තනායකං.

පුරණ්ණවුතුසෙලින්දු-සවිතුදයවණ්ණනං;
උය්‍යානසලිලක්කිලා, මධුපානරතුස්සවං.

විජ්ජලමභවිවාහෙහි, කුමාරොදයවඩ්ඪිහි;
මන්තදුතප්පයානාජි-නායකාභ්‍යුදයෙහිපි.

අලංකාරමසංඛිත-රසභාවනිරන්තරං;
නාතිවිත්ථිණ්ණසග්ගෙහි, පියවුත්තසුසන්ධිහි.

සබ්බත්ථ භින්නසග්ගන්තෙ-හුපෙතං ලොකරක්ඛ්‍යකං;
කබ්බං කප්පන්තරට්ඨාසි, ඡායතෙ සාධිවලංකති”ති [කාබ්‍යාදාස 1.14
– 19 ගාථා].

තස්සත්ථො – සග්ගබන්ධො සග්ගසඬ්ඛාතෙහි පරිච්ඡේදවිසෙසෙහි බන්ධො
“මහාකබ්බ”න්ති උච්චතෙ. අස්ස ලක්ඛණං තු වුච්චතෙති සම්බන්ධො
කාකක්ඛිගොලකතයෙන තම්මුඛං තස්ස කබ්බස්ස ආදි පන පණාමො
දෙවතානාමස්සනං වා, වත්ථුනිද්දෙසො –

“අස්තපුත්තරසාං දිගි දෙවතාත්ම,
හිමාලයො නාම නගාධිරාජ?;
පූවාපරෙඬ වාරිනිධි විගාහා,
ස්ථිත? පථිකා ඉව මානදණ්ඩ?” [කුමාරසම්භව 1.1.].

ඉච්චාදිබන්ධසම්බන්ධිනො කස්සචි වත්ථුනො දස්සනං, ආසීසාපි “මය්හං
පිණ්ණයතං මන” මිච්චාදිඉට්ඨාසිසනං වා භවති.

ඉතිහාසකපුබ්බතං පුරාවුත්තකථාසන්නිස්සයං වා සන්තසන්නිස්සයම්පි
සොහනානම්පි රාජවරියාදිනිස්සයං වා චතුර්වග්ගඵලායත්තං
ලොකියලොකුත්තරසුඛකාරණං ධම්මො, විජ්ජාභූමිආදීනං සඤ්චයො,
සඤ්චිතානං රක්ඛා ච අත්ථො, අපායසංවත්තනිකපඤ්චකාමගුණසඬ්ඛාතො
කාමො, සබ්බදුක්ඛා නිවත්තිහෙතු මොක්ඛො වාති චතුර්වග්ගඵලාධීනං
චතුරොදාත්තනායකං උස්සාහසත්තිමන්තසත්තිපභූසත්තියොගතො චතුරො
දක්ඛො වාගානිසයාදියොගෙන උදාත්තො උළාරො සපක්ඛො, විපක්ඛො වා
නායකො යත්ථ, තං යථාවුත්තං පුරණ්ණවුතුසෙලින්දු-සවිතුදයවණ්ණනං පුරං
නගරං, අණ්ණවං සාගරං, උතු හෙමන්තවසන්තාදිඋතු, සෙලං පබ්බතො,
ඉන්ද්‍රසවිතුදයො වන්දසුරියානං උදයො වාති ඉමෙසං වණ්ණනං යත්ථ, තං.
සවිතාති එත්ථ තුපච්චයන්තො. උයානසලිලක්කිලාමධුපානරතුස්සවං
උයානකිලාසුරාපානරතිකිලාසඬ්ඛාතො උස්සවො යත්ථ, තං
විජ්ජලම්භවිවාහෙහි දාරාවියොගදාරපරිග්ගහෙහි ච කුමාරොදයවඩ්ඪිති
කුමාරුජ්ජත්තිකුමාරවඩ්ඪිති ච මන්තදුතජ්ජයානාජිනායකාභ්‍යුදයෙහි
නීතිජානනපඤ්ඤා මන්තො, සන්ධානකාරකො දුතො, යුද්ධාහිගමනං පයානං,
යුද්ධසඬ්ඛාතො ආජී, සපක්ඛනායකස්ස අහිවඩ්ඪිසඬ්ඛාතො අභ්‍යුදයො වාති
ඉමෙහි අලංකාරං සජ්ජිතං අසංඛිත...පෙ.... ත්තරං අසංඛිතා විත්ථාරා රසා
සිඬ්ඛාරාදයො අට්ඨ භාවා රතිඋස්සාහාදයො වාති ඉමෙහි නිරන්තරං විත්ථිණ්ණං

පියවුත්තසුසන්ධිති සුතිසුභගෙහි ඉන්ද්‍රවජිරාදීති වුත්තෙහි පුබ්බාපරසම්බන්ධපරිච්ඡේදනාය සොහනා සන්ධි යෙසං සග්ගානං, තෙහි සබ්බත්ථ සබ්බස්මිං පරිච්ඡේදෙ හින්තසග්ගන්තෙහි හින්තසග්ගා පරියොසානා යෙසං, තෙහි නාතිවිත්ථිණ්ණසග්ගෙහි නාතිවිත්ථාරසග්ගසඬ්ඛාතෙහි පරිච්ඡේදෙහි උපෙතං යුත්තං සාධිවලඬ්ඛකති සොහනාලකාරවත්තං කබ්බං ලොකරඤ්ජකං තං සමානං කප්පන්තරට්ඨායි කප්පතිරන්තරට්ඨායි කප්පන්තරෙ යායි වා ඡායතෙ. එත්ථ මධුපානාදිරහිතපුරවණ්ණනාදයොපි තඤ්ඤුතං චිත්තං ආරාධෙති වෙ, තංභ්‍යදුට්ඨං. වුත්තඤ්ඤි -

“කබ්බං න දුස්සතඬ්ඛගෙහි, න්‍යූනමභ්‍යත්‍ර කෙහිවි;
බන්ධඬ්ඛසම්පදා තඤ්ඤු, කාමමාරාධයන්ති වෙ” ති.

තස්සත්ථො - අත්‍ර ඉමෙසු කබ්බඬ්ඛගෙසු මජ්ඣෙ කෙහිවි අඬ්ඛගෙහි කෙහිවි අවයවෙහි න්‍යූනමපි උනමපි, නිසද්දොත්‍රතබ්බාවෙ. කබ්බං න දුස්සති, තං පන අදුස්සනං බන්ධඬ්ඛසම්පදා රචිතපුරවණ්ණනාදිඅඬ්ඛසම්පදා තඤ්ඤු කබ්බඤ්ඤු ජනෙ කාමං ඉච්ඡානුරූපං වෙ ආරාධයන්ති, එවං සන්තෙ භවති. පුනපි නායකවණ්ණනාසු සපක්ඛනායකං වණ්ණෙත්වා තෙන නිරාකරණභාවමිපි. නො වෙ, පච්චත්ථිකං වණ්ණෙත්වා අත්තනො නායකෙන තස්සාහිභවනමිපි වණ්ණෙත්‍රං වට්ටති. වුත්තඤ්ඤි -

“ගුණතො පඨමං වත්වා, නායකං තෙන සත්තනො;
නිරාකරණමිච්චෙස, මග්ගො පකතිසුන්දරො.

වංසචිරසුතාදීනි, වණ්ණයිත්වා රිපුස්සපි;
තජ්ජයා නායකුක්කංස-කථනඤ්ච සුබ්බෙති නො” ති.

8.

බන්ධො ව නාම සද්දත්ථා, සහිතා දොසවජ්ජිතා;
පජ්ජගජ්ජවිමිස්සානං, හෙදෙනා’යං තිධා භවෙ.

8. එවමෙතෙහි සොතුජනසමුස්සාහනං දස්සෙත්වා ඉදානි කත්තුමිච්ඡිතබන්ධොති වුත්තං බන්ධස්ස ලක්ඛණං කත්තුමාරහතෙ “බන්ධො වා”තිආදි. දොසවජ්ජිතා දොසෙහි සද්දනිස්සිතෙහි, අත්ථනිස්සිතෙහි ව විරොධෙහි වජ්ජිතා පරිච්චත්තා, තෙ වා වජ්ජිතා යෙහි, සද්දත්ථා සහිතා එකිභූතා. වුත්තලක්ඛණා යෙහි තෙ පුබ්බාවරියෙහි සහිතා වුව්චත්ති. සහිතානං භාවො සහදයහිලාදකාරණං සාධ්‍යං සාහිච්චං. ඉති දොසවජ්ජිතෙ සහිතෙ සද්දත්ථො පසිද්ධභාවෙන අනුවදිත්වා බන්ධො නාම සභාවවුත්තිවඬ්ඛවුත්තිඅලඬ්ඛකාරවුත්තිවසෙන තිවිධොපිති අප්පසිද්ධං.

බන්ධසරීරං විධියතෙ යථා “යො කුණ්ඩලී, සො දෙවදත්තො”ති. වසද්දොවත්තබ්බන්තරස්ස සමුවචයො, කිඤ්චිති අත්ථො.

තත්ථ ජාතිගුණක්‍රියාදබ්බලක්ඛණො සද්දානමත්ථො මුඛො චතුබ්බිධො හොති. මුඛස්සත්ථස්ස චතුබ්බිධත්තා තිව්ධෙසු සද්දෙසු තබ්බාවකො චතුබ්බිධො හොති ජාතිසද්දො ගුණසද්දො ක්‍රියාසද්දො දබ්බසද්දොති. තිව්ධො හි සද්දො වාවකො ලක්ඛණිකො ඛ්‍යාසාරහෙදෙන. ඛ්‍යාපාරො ච නාම සද්දස්ස’ත්ථප්පතීතිකාරිත්තමෙව. සො හි තිව්ධො මුඛො ලක්ඛණො ඛ්‍යාසජනසභාවො වෙති. තත්ථ ජාත්‍යාදිතිරන්තරත්ථවිසයො සද්දඛ්‍යාපාරො මුඛො. සොයෙව අභිධානි උච්චතෙ. තංඛ්‍යාපාරවා අඛ්‍යවහිතජාත්‍යාදිසකෙහි තමත්ථං මුඛ්‍යභාවෙන යො වදති ගොආදිකො, සො වාවකො. සද්දන්තරත්ථවිසයනිද්දිට්ඨො සද්දඛ්‍යාපාරො ලක්ඛණො. සා දුට්ඨා සුද්ධා, උපචාරමිස්සා වෙති. තත්ථ සුද්ධා යථා “ගො මුවචතු, මඤ්චා උග්ගොසෙත්ති, ගඬිගායං සොසො”ති. එත්ථ ගොසද්දෙන විසෙසනං ගොත්තසාමඤ්ඤමෙවොච්චතෙ, න තු ගොඛ්‍යත්ති. චුත්තඤ්ඤි –

“විසෙසාංනාහිධා ගච්ඡෙ, බිණ්ණසත්ති විසෙසනෙ”ති [කාඛ්‍යජ්ජකාසෙ දුතියඋල්ලාසෙ ආගතන්‍යායො’යං].

සාමඤ්ඤස්ස ඛ්‍යාපකත්තා, අසරීරත්තා ව. තත්ථ බන්ධනමොචනානි න සම්භවත්තීති අත්තනො නිස්සයභූතා ගොඛ්‍යත්ති ආකඩ්ඪීයතෙ, තථා මඤ්චානමුග්ගොසෙසනං න සම්භවත්තීති අත්තනො උග්ගොසනක්‍රියාසිද්ධාත්ථං මඤ්චසමඬිගිනො පුරිසා ආකඩ්ඪීයන්ති. තථා ගඬිගාසද්දවාච්චස්ස ජලජ්ජවාහස්ස සොසජ්ජන්‍යාකරතා න සම්භවත්තීති ගඬිගාසද්දො අත්තනොහිධෙයාස්සොදකජ්ජවාහස්ස නිකටං තටං ලක්ඛෙති. උපචාරස්සානෙකජ්ජකාරත්තා උපචාරමිස්සා ලක්ඛණාප්‍යනෙකධා සීයා. යථා කත්ථවි කාරණෙ කාරීයමුපවරියතෙ, යථා “ආයු සත”න්ති. කත්ථවි කාරණකාරීයානමහෙදො යථා “ආයුයෙවෙද”න්ති. කත්ථවි උපමානෙ උපමෙයාමුපවරියතෙ, යථා “ගො බාහිකො”ති. කත්ථවි අහෙදො තෙසං, යථා “ගොයෙවාය”න්ති. කත්ථවි තදාධාරන්‍යාය [තදත්ථන්‍යාය (ක.)] තංඛ්‍යපදෙසො, යථා “පදීපට්ඨා කපල්ලිකා පදීපො”ති. කත්ථවි තංකම්මසම්බන්ධා තංඛ්‍යපදෙසො, යථා “අවඬ්ඪකීපි වඬ්ඪකී අය”න්ති. කත්ථවි සංසාමිසම්බන්ධා, යථා “රාජසම්බන්ධී පුරිසො රාජාය”න්ති. කත්ථවි අවයවෙ සමුදායඛ්‍යපදෙසො, යථා “පටෙකදෙසෙ පටසද්දො” ඉච්චාදි.

ලක්ඛණාය නිස්සයො සද්දො ලක්ඛණිකො. ඛ්‍යාසජනසභාවො පන පරපරියායො සද්දස්ස තතියො ඛ්‍යාපාරො. තස්ස නිස්සයො සද්දො ඛ්‍යාසජනකො. ඉච්චෙනං තිණ්ණං සද්දානං වසෙන අත්ථොපි තිව්ධො හොති

වාච්චො ලක්ඛණියො බ්‍යඨග්ගොති. තත්ථ බ්‍යඨග්ගොයෙවත්ථො ඛන්ධසත්ථා වුච්චතෙ. තෙනෙව පධානබ්‍යඨග්ගො ඛන්ධො උත්තමො, අපධානබ්‍යඨග්ගො මජ්ඣමො, අබ්‍යඨග්ගො අධමො, බ්‍යඨග්ගෙන විනා ඛන්ධො නිජ්ජීවො සියාති පුබ්බාවරියානං පවත්ති, සභාවචුත්ති ඛන්ධොපි තු නිජ්ජීවොති නාසඬකතියො. යස්මා කථිතං ලොකවොහාරකොසල්ලං සභාවචුත්තියෙව ගමෙති. යො හි සකලලොකට්ඨිතිං න ජානාති, සො කවියෙව න හොතීති.

අපේත්ථ තිව්ධම්පි අත්ථං තාදිසජනාවබ්බොධත්ථං සමුදාහරිස්සාම “මුනින්දවදනම්භොජෙ”ත්‍යාදි. එත්ථ වාණීසද්දස්ස සද්ධම්මසඬකානො අත්ථො වාච්චත්ථො. වාණී නාම චෙතනා, තස්සං යාව දෙවතත්ථං නාරොප්පතෙ, තාව තප්පතී අත්තනො මනොසම්පිණ්ණආසිසනා න සංගච්ඡතීති වාක්‍යසාමන්තියායෙව වාණියං සායමොචිත්‍යහෙදෙන දෙවතාසද්දස්ස ආරොපිතොත්ථො ලක්ඛණියො. තථා වදනසද්දස්සාපි මුඛං වාච්චත්ථො. අම්භොජසද්දස්ස සමාරොපිතොත්ථො ලක්ඛණියො. මනොසම්පිණ්ණස්ස තු අඤ්ඤා අනුපපත්තියා පස්සද්ධ්‍යාදික්කමෙන යථාභූතාවබ්බොධසම්භවා අනායාසෙන විචිත්තානෙකසද්දත්ථපටිභානෙන ගන්ථපරිසමත්තිසඬකාතා යථිච්ඡිතත්ථනිජ්ජත්ති හොතෙව, අයං බ්‍යඨග්ගත්ථො. තබ්බාවකා සද්දා වාවකලක්ඛණිකබ්‍යඤ්ජකා හොත්තීති එවං සබ්බත්ථ සද්දත්ථවිචාරො ගන්තබ්බො.

තමෙවං යථාචුත්තඛන්ධසරීරං කතිවිධම්චිවාහ “පජ්ජෙ”විවාදි. අයං යථාචුත්තො ඛන්ධො ඛන්ධසරීරං කිධා භවෙ තිජ්ජකාරෙන සියා, නාධිකං නාප්‍යානං. කථං? පජ්ජගජ්ජවිම්සිසානං හෙදෙන පජ්ජසභාවාදීනං විසෙසෙන තිධා භවෙති පකතං. තත්ථ පජ්ජං නාම අම්භෙහියෙව විරචිතචුත්තොදයාබ්‍යො ඡන්දසි නිරුපිතා චුත්තජාතිජ්ජහෙදා චතුප්පදිකත්ථා නිරුපිතො මුත්තකාදිපි චුත්තජාතිජ්ජකාරොයෙව. තෙනෙවත්ථ තෙසමදස්සනං. තෙසු එකගාථා නිට්ඨිතත්ථා සප්පධානා ගාථන්තරානිරපෙක්ඛා මුත්තකං, එකක්‍රියාදානෙන අඤ්ඤමඤ්ඤසාපෙක්ඛා නිට්ඨිතත්ථා පච්චෙකං අනිට්ඨිතත්ථා ගාථා කුලකං, නානාහිත්තියො හින්තකිරියො සප්පධානා ගාථා කොසො විය ධ්වනි කොසො, එකහිත්තිපදොසාදිකං චණ්ණෙතො සමුදායෙන පවත්තා හින්තක්‍රියා ගාථා සඬසානො, සොපි චතුබ්බිධො පජ්ජජ්ජකාරො යථාචුත්තසග්ගඛන්ධොවාති විඤ්ඤාතබ්බං. ගජ්ජං නාම පාදසන්තිට්ඨානරහිතො ස්‍යාද්‍යන්තත්‍යාද්‍යන්තප්පබ්බො. තස්ස තු ද්වෙ පකාරා ආබ්‍යාසිකා, කථාති. විම්සිසං පජ්ජගජ්ජමයං නාටකජ්ජකරණාදි, වම්පු ජාතකමාලාදිකා ව.

8. ඉදානි සඤ්ජානනාහිලාසිතං අලඬකාරනිස්සිතං ඛන්ධසරීරං, සොච ඛන්ධොති අධිකතං, “යො කුණ්ඩලී, සො දෙවදත්තො”ති පසිද්ධකුණ්ඩලිත්තානුවාදෙන අප්පසිද්ධස්ස දෙවදත්තත්තවිධානං විය

දස්සෙන්නො “බන්ධො”ච්චාදිමාහ. තත්ථ බන්ධො නාම ච බන්ධනං පන. දොසවජ්ජිකා සද්දත්ථනිස්සිතදොසෙහි පරිච්චත්තා, තෙ වා වජ්ජිකා එතෙහි තාදිසා. සහිකා අඤ්ඤමඤ්ඤානුරූපත්ථෙන සහභාවං ගතා. සද්දත්ථා සද්දො, අත්ථො ව. එවංපකාරෙහි තු ඊදිසසද්දත්ථානං විඤ්ඤනං තුට්ඨිජනකඅඤ්ඤමඤ්ඤානුරූපගුණසහිතානං භාවොති වචනත්ථෙන “සාහිච්ච”මිති වදන්ති. සද්දත්ථාති එත්ථ සද්දත්ථානං කිං නානාකරණන්ති? සද්දො පන අත්ථජ්ජනිතියං අත්තනො මුත්තොසාරං ලක්ඛණොසාරං බ්‍යාඤ්ජනසභාවොසාරඤ්ඤෙති තිවිධං බ්‍යාපාරභෙදෙන. කමතො වාචකො ලක්ඛණකො බ්‍යාඤ්ජනකො චෙති තිවිධො. තථා අත්ථොපි වාච්චො ලක්ඛණයො බ්‍යාච්චො චෙති තිවිධො. අනු තු වාචකො සද්දො අත්තනා දිපෙතබ්බමුත්තත්ථස්ස ජාතිගුණක්‍රියාදබ්බභෙදෙන චතුබ්බිධත්තා සයම්පි ජාතිගුණක්‍රියාදබ්බසද්දවසෙන චතුබ්බිධො. වාචකසද්දස්ස මුත්තොසාරො “අහිධා”ති ව වොහරීයති. සො මුත්තොසාරො ජාත්‍යාදීහි අබ්‍යවහිතත්ථෙව වත්තතෙ. තථා හි “ගො නිලං පාවකො විසාණි”ච්චාදො ගොආදිසද්දානං මුත්තොසාරො ගොපිණ්ඩනිලපට්ඨාවකකත්තුසිඬ්ඨිති දබ්බානං විසෙසනභූතජාතිගුණක්‍රියාදබ්බස්ථෙව පවත්ති, න පන ජාත්‍යාදීනං නිස්සයභූතගොපිණ්ඩාදිසුති. චුත්තං හි—

“විසෙසාං නාහිධා ගච්ඡෙ, බිණ්ණසත්ති විසෙසනෙ”ති [කාබ්‍යජ්ජකාසෙ දුතියඋල්ලාසෙ ආගතන්‍යායො’යං].

තස්සත්ථො — විසෙසනෙ විසෙසනභූතජාත්‍යාදිමිති බිණ්ණසත්ති බිණ්ණොසාරවතී අහිධා මුත්තොසාරොව විසෙසාං දබ්බං න ගච්ඡෙ න පාපුණාතීති.

ජාත්‍යාදීනං නිස්සයගොපිණ්ඩාදිකං අහිධා න වදති චෙ, එවඤ්ච සති “ගො ගච්ඡති, නිලං නිවාසෙති, පාවකො ආගච්ඡති, සිඬ්ඨි ධාවති”ච්චාදිසු ජාත්‍යාදිවිසිට්ඨගොපිණ්ඩාදීනං ගොආදිසද්දස්ස කථං වාචකත්තං යුජ්ජතිති? දබ්බාධිතජාතිගුණාදිසු චුත්තෙසු තබ්බිසිට්ඨස්ස දබ්බස්ස පරියායතො වාචකත්තා. නිජ්ජපරියායතො පන සුද්ධලක්ඛණොසාරස්සෙව විසයො. ලක්ඛණොසාරොපි සුද්ධො උපචාරමිස්සොති දුට්ඨො. තත්ථ සුද්ධො ලක්ඛණොසාරො ජාත්‍යාදිවජ්ජිතත්ථවිසයො. තථා හි “ගො ගච්ඡති, නිලං නිවාසෙති, පාවකො ආගච්ඡති, සිඬ්ඨි ධාවති, මඤ්චා උග්ගොසෙන්නි, ගඬ්ඨායං සොසො”ත්‍යාදිසු ජාතිගුණක්‍රියාසිඬ්ඨිදබ්බමඤ්චගඬ්ඨාදීනං ගමනාදිහි යොගාසම්භවතො ජාතිගුණාදයො අතික්කම්ම යථාක්කම්ම ගමනනිවාසනආගමනධාවනඋග්ගොසනසොසාදීනං නිස්සයභූතගොපිණ්ඩාදයො පරාමසති.

මිස්සෝ තු උපචාරහෙදෙන බහුවිධෝ. තථා හි කත්ථවි කාරණෙ කාරියමුපවරියතෙ, යථා “ආයුසත”න්ති, එත්ථ ආයුච්චිඨනකාරණභූතෙ සතෙ කාරියභූතආයුතෝ වොහාරො ආරොපිතෝ හොති. උපරිපි උපචාරො යථායොගං යොජෙතබ්බො. අතංසභාවෙ හි තංසභාවාරොපනං උපචාරො. කත්ථවි කාරණකාරියානමහෙදො, යථා “ආයුයෙව සත”න්ති. කත්ථවි උපමෙයාඋපමානොපචාරො, යථා “ගො බාහිකො”ති. කත්ථවි උපමානඋපමෙයානමහෙදො, යථා “ගොයෙවායං බාහිකො”ති. කත්ථවි තදාධාරතාය තදුපචාරො, යථා “පදීපට්ඨා කපල්ලිකා පදීපො”ති. කත්ථවි ක්‍රියාසම්බන්ධෙන තංබ්‍යපදෙසො, යථා “අවච්චිකීපි වච්චිකී අය”න්ති. කත්ථවි සංසාමිසම්බන්ධෙන තංබ්‍යපදෙසො, යථා “රාජවල්ලභොපි රාජා අය”න්ති. කත්ථවි අවයවෙ සමුදායබ්‍යපදෙසො, යථා “පටො දඩ්ඨො”ති. ඉමිනා මුඛෙන උපචාරහෙදො දට්ඨබ්බො. බ්‍යඤ්ජනසභාවබ්‍යාපාරො එව “ධන”න්ති ව වුව්වති, තස්ස තතියබ්‍යාපාරස්ස විසයො තාදිසවාක්‍යමෙව වාති දට්ඨබ්බො.

එත්ථ බ්‍යඬග්ගත්ථං බන්ධස්ස ජීවිතමිති ව, බ්‍යඬග්ගත්ථපධානං බන්ධමුත්තමන්ති ව, බ්‍යඬග්ගත්ථපධානරහිතං මජ්ඣිමන්ති ව, අබ්‍යඬග්ගබන්ධං අධමමිති ව වදන්ති. හොන්ති චෙත්ථ —

අත්ථජපතීතියං සද්ද-බ්‍යාපාරො තිවිධො භවෙ;
මුඛො ලක්ඛණබ්‍යඤ්ජන-සභාවො වාති එත්ථ තු.

අභිධාපරපරියායො, බ්‍යාපාරො පඨමො භවෙ;
ධනන්තාපරපරියායො, බ්‍යාපාරො තතියො පුන.

මුඛො නිරන්තරත්ථෙසු, ලක්ඛණා තු තිරොහිතෙ;
අත්ථෙ’තරො තු වාක්‍යස්ස, අත්ථෙයෙව පවත්ති.

බ්‍යාපාරස්ස පහෙදෙන, තිධා සද්දොපි වාවකො;
ලක්ඛණිකො බ්‍යඤ්ජකොති, තදත්ථොපි තිධා මතො.

වාචිවො ලක්ඛණියො බ්‍යඬග්ගො-චිචෙවං සද්දෙසු වාවකො;
ජාතිගුණක්‍රියාදබ්බ-හෙදෙන සො චතුබ්බිධො.

වාචිවත්ථස්ස චතුද්ධාව, හින්තන්තා ජාතිආදිතො;
ජාත්‍යාදීනං පහෙදෙන, තථා ලක්ඛණිකො මතො.

උපචාරබහුත්තෙන, හෙදෙ සතිපි තස්ස තු;
බ්‍යඤ්ජකො තු අනඤ්ඤත්තා, විසුං තෙහි න වුව්වතීති.

ලක්ඛණතො එවං වෙදිතබ්බං - “මුනින්දවදනමහොජේ” ත්‍යාදිගාථායං වදනසද්දස්ස මුඛත්ථො වාච්චත්ථො, ආරොපිතඅම්හොජත්ථො ලක්ඛණියත්ථො. අම්හොජසද්දස්ස පදුමත්ථො වාච්චත්ථො, උපවරිතමුඛත්ථො ලක්ඛණියත්ථො. වාණිසද්දස්ස සද්ධම්මසඬ්ඛාතො අත්ථො වාච්චත්ථො, ආරොපිතදෙවතාඅත්ථො ලක්ඛණියත්ථො. එත්ථ ආසීසනා නාම යථාචුත්තනයෙන පුඤ්ඤාතිසයනා, තතො ඉධ අභිමතත්ථබ්බාධකාකුසලනිවාරණඤ්ච කුසලානමනුබලජ්ජදානඤ්ච තතො කායචිත්තපිළාවිගමො ච තතො සුඛජ්ජට්ඨාහො ච තතො චිත්තසමාධානඤ්ච තතොයෙව අනෙකවිධත්ථාවබ්බොධො ච තතො අභිමතගන්ථපරිසමත්ති ච භවතීත්‍යයං වාක්‍යසාමත්ථියතො ලද්ධත්ථො බ්‍යඬ්ග්‍යත්තො. තංතංඅත්ථජ්ජකාසකා සද්දා වාචකලක්ඛණිකබ්‍යඤ්ජනකා නාම භවන්ති. එවං සද්දසද්දත්ථවිචාරො වෙදිතබ්බො.

ඉදානි පකාසිතබන්ධස්ස හෙදං වදති “පජ්ජා”දිනා. අයං චුත්තලක්ඛණො බන්ධො පජ්ජගජ්ජවිමිස්සානං හෙදෙන ගාථාචුණ්ණියතදුභයමිස්සානං වසෙන තිධා භවෙ. සද්දො ච අත්ථො චෙති ව, සහභාවං ඉතා පත්තාති ව, දොසෙහි වජ්ජිතා, දොසෙ වා වජ්ජිතා යෙහිති ව, පජ්ජඤ්ච ගජ්ජඤ්ච විමිස්සඤ්චෙති ව විග්ගහො. ඉහ පජ්ජං නාම මුත්තකකුලකකොසකසඬ්ඛාතවසෙන චතුජ්ජහෙදං ඡන්දසි නිද්දිට්ඨචුත්තවිසෙසවිරචිතං චතුජ්ජදිකගාථාබන්ධං. තත්ථ මුත්තකං නාම නිට්ඨිතත්ථා සජ්ජධානා එකා ගාථා, කුලකං නාම පච්චෙකමනිට්ඨිතත්ථා අඤ්ඤමඤ්ඤසාපෙක්ඛා එකක්‍රියාද්වාරිකා නානාගාථා, කොසකො නාම නානාවිධවණ්ණනාභූමිකා හින්තක්‍රියාද්වාරජ්ජවත්තා සජ්ජධානා ගාථාරාසි, සඬ්ඛාතො නාම සඤ්ච්ඡාකාලාදිඑකවණ්ණනාභූමිනිස්සිතා හින්තක්‍රියාසමුදායෙන පවත්තා ගාථා. ගජ්ජං නාම අනියතපදො ආබ්‍යාසිකාකථාවසෙන ද්විජ්ජහෙදො ස්‍යාද්‍යන්තත්‍යාද්‍යන්තො වචනජ්ජබන්ධො. මිස්සො පන ඉමෙහි ද්විහි සංමිස්සො නාටකපකරණාදි ව ජාතකමාලාදිවම්පු ව.

9.

නිබන්ධො වා’නිබන්ධො ව, පුන ද්විධා නිරුජ්ජතෙ;
තං තු පාපෙන්ත්‍යා’ලඬිකාරා, වින්දනීයතරත්තනං.

9. එවං තිජ්ජකාරං බන්ධසරීරං වත්වා ඉදානි අඤ්ඤථාපි දස්සෙතුමාහ “නිබන්ධොවා’නිබන්ධො ව, පුන ද්විධා නිරුජ්ජතෙ” ඉති. පුන භියො යථාචුත්තො පජ්ජමයබන්ධො ද්විධා ද්විජ්ජකාරෙන නිරුජ්ජතෙ නිවජීයතෙ. කථං? නිබන්ධො ව තදෙකදෙසභූතෙහි මුත්තකාදිහි චතුහි සග්ගබන්ධාදිවසෙන බන්ධො ච අනිබන්ධො ව කෙවලං මුත්තකවසෙනාති එවං ද්විධා නිරුජ්ජතෙ ඉති පකතං. නනු තස්සෙතස්ස යථාචුත්තවාතිමයස්ස සක්කටං පාකතං

අපඛිංසො පෙසාවිකං මිස්සඤ්චෙති පඤ්චවිධත්තං වත්වා “සක්කං නාම දෙවතාභාසා. පාකතං චතුබ්බිධං සක්කං ච චණ්ණඤ්ඤත්තමත්තෙන උප්පන්නත්තා මහින්දසින්ධවාදි තබ්බවං, තස්සමං හිරිහරකමලාදි, මහාරට්ඨාදිදෙසපසිද්ධං දෙසියං, තබ්බවාදීහි සම්මිස්සං මිස්සං. ආභීරාදීනං වාචා අපඛිංසො, සො ච පාකතං විය චතුබ්බිධො, තිව්ධො ච නාගරඋපනාගරවුද්ධහෙදෙන. පිසාවානං වචනං පෙසාවිකං. සබ්බෙසං වසෙන මිස්ස”න්ති සක්කවාදීනං ලක්ඛණං වුත්තං. තථා “සිඬගාරප්පධානනව්වසඬබ්බාතලාසාදීනං පටිපාදකත්ථෙත ලාසාදිකමහිනප්පධානත්තා දස්සනීයං, ඉතරං කබ්බං සවනීය”න්ති දුට්ඨං වුත්තං, එවං පුබ්බාවරියෙහි භාසාහෙදෙන වුත්තං පඤ්චවිධත්තං, විනියොගහෙදෙන වුත්තං දුට්ඨත්තඤ්ච ඉධ කස්මා න වුත්තන්ති? සච්චං, තථාපි තදෙවමිධානුපයොගිතාය න වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

එවමලච්ඡාරාධිට්ඨානභාවෙන පඨමං බන්ධසරීරං දස්සෙත්වා ඉදානි භාරකෙයුරාදිනා පුරිසසරීරමිව බන්ධසරීරං සද්දාලච්ඡාරඅත්ථාලච්ඡාරෙහි වින්දනීයතරං හොතිති දස්සෙතුමාහ “තං තු” ඉච්චාදි. තුසද්දො විසෙසවචනිච්ඡායං. තං බන්ධසරීරං තු අලච්ඡාරා අලච්ඡාරියති තං බන්ධසරීරමෙනෙහිති පසාදාදයො සද්දාලච්ඡාරා, සභාවවුත්තාදයො අත්ථාලච්ඡාරා ච වින්දනීයතරත්තනං අතිසයෙන වින්දනීයභාවං අස්සාදනීයභාවං පාපෙන්ති නයන්ති. සබ්බො නිද්දොසභූතානං සද්දත්ථානං අඤ්ඤමඤ්ඤානුරූපතො සහිතභාවෙන පරමාය චණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්තාගතං තාදිසපුරිසසරීරමිව වින්දනීයමිති සමානං අලච්ඡාරෙහි පසාධිතෙ සති අවචන්තමෙව වින්දනීයං සියාති අධිප්පායො.

9. පුනපි තස්සෙව බන්ධස්ස හෙදං කථෙතුං “නිබන්ධො වා”දිමාහ. පුන නිබන්ධො ව මුත්තකාදීහි චතුහි අවිනාභාවතො මහාකබ්බාදිසභාවෙන නිරන්තරං කත්වා බන්ධො ච අනිබන්ධො ච කෙවලං මහාකබ්බාදිසභාවෙන මුත්තකත්තා අනිරන්තරං කත්වා බන්ධො වාති සොච බන්ධො ද්විධා නිරුප්පතෙ නිවර්ණිතෙ. පුනපි සො බන්ධො සක්කංපාකතඅපඛිංසං සපෙසාවිකමිස්සභාසාහෙදෙන පඤ්චවිධො. සිඬගාරප්පධානනව්වසඬබ්බාතලාසාදීනං දස්සනප්පධානත්තා තාදිසං නච්චංදස්සනීයං, තදඤ්ඤං කබ්බං සවනීයමිති වළඤ්ජනහෙදතො දුට්ඨො ච හොති. සො සබ්බොපි පයොජනාභාවතො ඉහ න ගහිතො. තත්ථ සක්කං නාම දෙවතාභාසා. තතො කෙහිවි අක්ඛරෙහි හින්තං පාකතං නාම. තං පන තබ්බවතස්සමදෙසියමිස්සවසෙන චතුබ්බිධං හොති. තත්ථ සක්කංතො චණ්ණඤ්ඤත්තමත්තෙන නිබ්බත්තං තබ්බවං නාම, තං මහින්දසින්ධවාදි. තස්සමං හිරිහරකමලාදි. දෙසෙ පසිද්ධං දෙසියං. මිස්සං නාම තබ්බවාදීහි

සම්මිස්සං. අපඛිංසො නාම ගොපාලකාදීනං වාචා, සො ච තඛ්භවාදීහි චතුඛ්ඛිධො, නාගරඋපනාගරවුද්ධහෙදෙන තිවිධො ච භොති. පිසාවානං චචනං පෙසාවිකං. තෙහි සක්කටාදීහි සම්මිස්සං මිස්සං නාම භොති. ඉදානි ඊදිසප්පහෙදවන්තඛන්ධස්ස අලඪකාරෙන සොහනත්තං වත්තුං “තං තු”ච්චාදිමාහ. තං තු තං පන චුත්තප්පකාරං ඛන්ධසරීරං අලඪකාරා පසාදාදිසද්දාලඪකාරා, සභාවචුත්තාදිඅත්ථාලඪකාරා ච වින්දනීයතරත්තනං අතිසයපසාදනීයත්තං පාපෙන්නි. නිරන්තරං ඛන්ධො නිඛන්ධොති ච, න නිඛන්ධො අනිඛන්ධොති ච, අතිසයෙන වින්දනීයො වින්දනීයතරො, තස්ස භාවො වින්දනීයතරත්තනන්ති ච විග්ගහො.

10.

අනවජ්ජං මුඛමිභොජ-මනවජ්ජා ච භාරතී;
අලඪකතාව සොහන්තෙ, කිං නු’තෙ නිරලඪකතා?

10. තමෙව සමත්ථෙති “අනවජ්ජ” මිච්චාදිනා. අනවජ්ජං අඤ්ඤමඤ්ඤානුරූපාධිකතනෙත්තකණ්ණාදිඅවයවෙන පිළකතිලකකාලකාදානාහතාය ච සුන්දරභාවතො අගරහිතං මුඛමිභොජං වදනාරවින්දඤ්ච තථා අනවජ්ජා පදාදිදොසානහිභූතාය සුන්දරභාවෙන අගරහිතා භාරතී ච වාණි උපචාරතො තප්පටිපාදනීයො අත්ථො වාති එතෙ අලඪකතාව මුඛං තිලකතාධිකාදිනාලඪකාරෙන, සද්දත්ථා සද්දාලඪකාරඅත්ථාලඪකාරෙහි පසාධිතා සජ්ජිතා එව, නිරලඪකතා තථා අපසාධිතා අසජ්ජිතා සොහන්තෙ කිං නු, න සොහන්තෙවාති විතක්කෙමිති අත්ථො. නුඉති විතක්කෙ.

10. තමෙව “අනවජ්ජ” මිච්චාදිනා සමත්ථෙති. වණ්ණසණ්ඨානාදිඅවයවසම්පත්තියා ච පිළකතිලකකාලකාදිදොසරහිතත්තා ච අනින්දිතං මුඛමිභොජඤ්ච අනවජ්ජා පදදොසවාක්‍යදොසඅත්ථදොසෙහි අමිස්සත්තා අගරහිතා භාරතී වාණි ච අහෙදොපචාරෙන තප්පටිපාදනීයත්ථො වාති ඉමෙ අලඪකතාව කුණ්ඩලතිලකාදිආහරණෙහි ච සද්දාලඪකාරඅත්ථාලඪකාරෙහි ච සජ්ජිතා එව, නිරලඪකතා තෙහි අවිභූසිතා සොහන්තෙ කිං නු, න සොහන්තෙති මඤ්ඤෙ. නත්ථි අවජ්ජමස්සාති ච, මුඛමෙව අමිභොජමිති ච විග්ගහො. කිමිති පටිසෙධෙ, නුඉති විතක්කෙති.

11.

විනා ගුරුපදෙසං තං, බාලො’ලඪකත්තුමිච්ජති;
සම්පාපුණෙ න විඤ්ඤුහි, හස්සභාවං කථං නු සො?

11. අලඪකරණඤ්ච තෙසං විනා ගුරුපදෙසෙන කරොන්තො විනා පභාසං නාපරං විසෙසමධිගච්ජතිති දස්සෙතුං සිලෙසාලඪකාරමාහ “විනා”තිආදි.

ගුරුනං පසාධනොපායොපදෙසකානං, අලච්ඡාසනාකාරණොපායොපදෙසකානං
වා උපදෙසං “එත්ථ එවං කතෙ සොහෙය්‍යා”ති උපදිසනං විනා පරිච්චජ්ජ
මුඛස්ස, ඛන්ධස්ස ච අලච්ඡාසනානිඤ්ඤාය ඛාලො අඤ්ඤාණකො යො
කොචි පුග්ගලො තං මුඛං, ඛන්ධං වා අලච්ඡාසනං අනුරූපවසෙන සජ්ජෙන
ඉච්ඡති අධිජ්ජෙති, සො තාදිසො අඤ්ඤාණපුග්ගලො විඤ්ඤාති තඛ්ඛිද්ධති
පණ්ඩිතජනෙහි භස්සභාවං අවහාසං කථං කෙන පකාරෙන න සම්පාපුණෙය්‍ය.
“කිමිදං අඤ්ඤාණපුරිසෙන කරියති”ති භසන්තෙවාති අධිජ්ජායො. නුඉති
විතක්කෙ.

11. ඉදානි පදාදිදොසරහිතඛන්ධසරීරස්ස අලච්ඡාසනෙහි භූසනමපි
ගුරුපදෙසසහිතමෙව සෙට්ඨන්ති දස්සෙනං “විනා ගුරුපදෙස”
මිච්චාදිසිලෙසාලච්ඡාසනමාහ. ඛාලො මුඛාදිසරීරාලච්ඡාසනෙ, ඛන්ධාලච්ඡාසනෙ වා
අසමත්ථො යො කොචි ගුරුපදෙසං විනා සරීරාලච්ඡාසනසස්ස,
ඛන්ධාලච්ඡාසනසස්ස වා අනුරූපොපදෙසමන්තරෙන තං සරීරං, ඛන්ධං වා
අලච්ඡාසනං තිලකතාඛච්ඡාදිති, සද්දාලච්ඡාසනාලච්ඡාසනෙහි වා සජ්ජෙන
ඉච්ඡති චෙ, සො විඤ්ඤාති තද්දායඤ්ඤාති භස්සභාවං අවහසිතඛිඛතං කථං න
සම්පාපුණෙ, පාපුණාත්තො, තස්මා ගුරුහි සාදරතො උග්ගණ්හිත්වා
කත්තඛිඛන්ති භාවො.

12.

ගන්ථොපි කච්චාචාන-මලච්ඡාසනප්පකාසකො;
යාති තඛ්ඛවතීයත්තං, තඛ්ඛොභාරූපවාරතො.

12. නනු සද්දගම්මා, අත්ථගම්මා ච අලච්ඡාසනානි ගන්ථො කථන්ති ආහ
“ගන්ථොපි”තිආදි. කච්චාචානං කච්ඡප්පයොගානං සමුදායරූපානං,
පටිපාදතීයතාය තඛ්ඛවතීයානඤ්ච අත්ථානං අලච්ඡාසනප්පකාසකො
අලච්ඡාසනං යථාචුත්තානං විභාවිතො ගන්ථොපි කිරියාකප්පසඛිඛානං
සත්ථමපි තඛ්ඛවතීයත්තං තෙන අලච්ඡාසනසද්දෙන වාචිචතං යාති උපගච්ඡති.
කිත්ති ආහ “තඛ්ඛොභාරූපවාරතො”ති. තස්ස කතවොභාරස්ස
අලච්ඡාසනසද්දස්ස, තස්මිං වා මණ්ඩනවිසෙසෙ පවත්තස්ස
අලච්ඡාසනවොභාරස්ස උපවරණං සොයමිත්‍යාහෙදෙන පරිකප්පනං උපවාරො.
කස්මා? පටිපාදතීයපටිපාදකානං අහෙදවසෙන කාරණෙ කාරියස්ස
උපවරියතොති අධිජ්ජායො.

12. ඉදානි සද්දාලච්ඡාසනාලච්ඡාසනගන්ථො කථමලච්ඡාසනොති ආහ
“ගන්ථො”චිචාදි. කච්චාචානං කච්ඡි චුත්තවාකාසඛිඛාතානං, උපවාරතො
තප්පටිපාදතීයඅත්ථසඛිඛාතානඤ්ච කච්ඡප්පයොගානං අලච්ඡාසනප්පකාසකො

සද්දත්ථාලච්ඡාදනාපටිපාටියාගො භග්ගොභගි කිරියාකප්පසච්ඡාදනං සත්ථම්මි තබ්බොභාරුප්පාරතො තස්ස අලච්ඡාදනොති කතවොභාරස්ස අලච්ඡාදනසද්දස්ස කාරණෙ කාරියුප්පාරතො තබ්බවනීයත්තං තෙන අලච්ඡාදනසද්දෙන චත්තබ්බං යාති. අපිසද්දො අලච්ඡාදනමපෙක්ඛති. අලච්ඡාදන පකාසෙති, අලච්ඡාදනං වා පකාසකොති ව, තෙන චචනීයො, තස්ස භාවොති ව විග්ගහො. එත්ථ භාවොති වාච්චවාචකසම්බන්ධො. තස්ස සද්දාදිඅලච්ඡාදනස්ස වොභාරොති ව, තබ්බොභාරස්ස අලච්ඡාදනසද්දස්ස උප්පාරොති ව වාක්‍යන්ති.

13.

ද්විප්පකාරා අලච්ඡාදනා, තත්ථ සද්දත්ථහෙදතො;
සද්දත්ථා බන්ධනාමාව, තංසජ්ජිතතදාවලි.

13. ඉදානි යථාචුත්තඅලච්ඡාදනං පහෙදං, තප්පසච්ඡාදනං තංබන්ධසර්වරුද්ධං හෙට්ඨා චුත්තම්මි එකතො සම්බන්ධෙත්වා දස්සෙතුං “ද්විප්පකාරා”දි ආරද්ධං. තත්ථ තස්මිං කිරියාකප්පසච්ඡාදනෙ ගන්ථෙ, තස්මිං වා බන්ධාලච්ඡාදනාදිකාරෙ අලච්ඡාදනා යථාචුත්තා ද්විප්පකාරා භොන්ති. කථං? සද්දහෙදතො, අත්ථහෙදතො ව, සද්දාලච්ඡාදනා අත්ථාලච්ඡාදනාති අලච්ඡාදනා ද්විප්පකාරා භොන්තිති අත්ථො. යෙසං හෙදෙන තෙ ද්විප්පකාරා, තෙ සද්දා, අත්ථා ව. “බන්ධො” ඉති චුත්තං නාමං යස්සා ආවලියා සා බන්ධනාමා එව. තංසජ්ජිතතදාවලි තෙහි අලච්ඡාදනෙහි සජ්ජිතා පකාසිතා තංසජ්ජිතා, තෙසං සද්දත්ථානං ආවලි සමුදායා, මහාවාක්‍යං, අත්තරවාක්‍යං වා. පරිපුණ්ණො බන්ධො මහාවාක්‍යං, මුත්තකාදයොවයවා අත්තරවාක්‍යානි, තංසජ්ජිතතදාවලිකං පසිද්ධභාවෙන අනුචරිත්වා අප්පසිද්ධා සද්දත්ථා විධියන්තෙ.

13. ඉදානි යථාචුත්තඅලච්ඡාදනං අචුත්තහෙදරුද්ධං තදාධාරාධිකතං යථාචුත්තබන්ධසර්වරුද්ධං එකතො දස්සෙතුං “ද්විප්පකාරො”විවාදිමාහ. තත්ථ තස්මිං කිරියාකප්පසච්ඡාදනෙ අලච්ඡාදනගන්ථෙ, නො වෙ, අලච්ඡාදනාදිකාරෙ වා අලච්ඡාදනා වක්ඛමානාලච්ඡාදනා සද්දත්ථහෙදතො සද්දාලච්ඡාදනාඅත්ථාලච්ඡාදනහෙදෙන ද්විප්පකාරා භොන්ති, යෙසං හෙදෙන අලච්ඡාදනා හින්තා, තෙ සද්දත්ථා බන්ධනාමාව. තංසජ්ජිතතදාවලි තෙහි සද්දත්ථාලච්ඡාදනෙහි අලච්ඡාදනා, තෙසං සද්දත්ථානං මහාකබ්බාදිසමුදායරූපා පටිපාටිබන්ධොති චුත්තං භොති. “බන්ධො” ඉති නාමං යස්සෙති ව, තෙහි සද්දත්ථාලච්ඡාදනෙහි සජ්ජිතාති ව, තෙසං සද්දත්ථානං ආවලිති ව සමාසො.

14.

ගුණාලච්ඡාදනසංයුත්තා, අපි දොසලච්ඡාදනා;
පසංසියා න විඤ්ඤාහි, සා කඤ්ඤා විය තාදිසී.

14. එවං ගුණෙන අලභිකාරොන සජ්ජිතාපි සා සද්දත්ථාවලි අප්පකෙනපි දොසෙන සංයුත්තා සති අසම්ච්ඡින්නිබ්බාව විඤ්ඤාති සියාති දස්සෙතුමාහ “ගුණ” ඉච්චාදි. සද්දාලභිකාරාබ්බාන ගුණෙන, අත්ථාලභිකාරොන ච සංයුත්තාපි විසෙසෙන සජ්ජිතාපි සද්දත්ථාවලි දොසලචෙන දොසලෙසෙනාපි අභිකිතා අභිලක්ඛිතා සති විඤ්ඤාති ගුණදොසවිභාගවිදුහි පණ්ඩිතපුරිසෙහි න පසංසියා නෙව පසංසින්නිබ්බා. කාවියාති ආහ “කඤ්ඤා වියතාදිසී”ති. යථා හි කඤ්ඤා දසවස්සිකා සන්තද්ධයොබ්බනාහිමුඛභාවෙන ජනනායනමනොවිලුඛිතිහිගුණෙන, ආහරණවිසෙසෙන වාලභිකතා කෙනවි කුට්ඨදොසලෙසෙන අභිකිතා විඤ්ඤානං අසම්ච්ඡිසනියා සියා, පගෙවාපරා, එවමෙව සද්දත්ථාවලිපි අප්පකෙනපි සද්දරූපෙන, අත්ථලක්ඛණෙන ච දොසෙන කුට්ඨකප්පෙන වජ්ජනියා එව විඤ්ඤානං, පගෙව බහුනාති චුත්තං හොති.

14. එවං සද්දත්ථානං ගුණිභූතෙහි අලභිකාරෙහි සජ්ජිතා සද්දත්ථාවලි කෙනවි පදාදිදොසෙන අභිලක්ඛිතා වෙ, අප්පසත්ථාති දස්සෙත්තො “ගුණාලභිකාරී”ච්චාදිමාහ. ගුණාලභිකාරසංයුත්තා අපි සද්දාලභිකාරසංයුත්තාගුණෙන, අත්ථාලභිකාරොන ච විසෙසෙන යුත්තාපි සා සද්දත්ථාවලි දොසලචචිකිතා පදදොසාදිනා අණුමත්තෙනපි දොසෙන අභිකිතා යුත්තා සහිතා තාදිසී ගුණාලභිකාරසංයුත්තාපි දොසලචචිකිතා කඤ්ඤා විය දසවස්සිකා යොබ්බනප්පත්තා වනිතාව විඤ්ඤාති ගුණදොසපරික්ඛකෙහි න පසංසියා න පසංසින්නිබ්බා. යථා හි දසවස්සිකා ඉත්ථි පියසභාවසණ්ඨිතා මනුස්සෙහි ගුණෙහි, සොහනානුරූපගීවෙය්‍යාදිආහරණවිසෙසෙහි යුත්තාපි දිස්සමානෙන කෙනවි සෙනකුට්ඨලචෙන යුත්තා සමානා ගුණදොසපරික්ඛකෙහි දස්සනියා න හොති, එවං චුත්තප්පකාරාපි බන්ධපද්ධති කුට්ඨතුලොන කෙනවි පදාදිදොසෙන යුත්තා විඤ්ඤාති අස්සාදනියාති අධිප්පායො. දොසානං ලචො, තෙන අභිකිතාති ච, සා විය දිස්සති තාදිසීති ච විග්ගහො.

15.

තෙන දොසනිරාසොව, මහුස්සාහෙන සාධියො;
නිද්දොසා සබ්බථා සා’යං, සගුණා න භවෙය්‍ය කිං.

15. යතො එවං, තෙන තස්මා කාරණා මහුස්සාහෙන මහතා වායාමෙන දොසානං පදදොසාදිනමනත්ථනිමිත්තානං නිරාසොව සත්ථදිට්ඨියා සත්ථප්පභාවතො පරිච්චාගොයෙව සාධියො සාධෙනබ්බො, “විඤ්ඤාති”ති සෙසො. එවං දොසනිරාසෙ කො ගුණො උපලබ්භතීති වෙ. සබ්බථා සබ්බප්පකාරොන නිද්දොසා දොසෙහි නිග්ගතා සායං සද්දත්ථාවලි සගුණා

සද්දාලච්ඡාසනාසංඛාරානෙහි ගුණෙන සන්නි න භවෙය්‍ය කිං, භවතොව, ගුණරහිතං තං අලච්ඡාසනමනුපාදෙය්‍යං සියාති අධිජ්ජායො.

15. තෙන යතො දොසයුත්තා විඤ්ඤානි අනුපාදෙය්‍යා, තස්මා මහුස්සාහෙන අධිකවායාමෙන දොසනිරාසොව පදදොසාදීනං නිරාකරණමෙව සාධියො අනෙකසත්ථවිසයාය පඤ්ඤාය විඤ්ඤානි සාධෙනබ්බො, එවං සති සබ්බථා සබ්බාකාරෙන නිද්දොසා දොසරහිතා සා අයං සද්දත්ථාවලි සගුණා සද්දාලච්ඡාසනාසංඛාරානෙහි ගුණෙන යුත්තා න භවෙය්‍ය කිං, ගුණයුත්තා භවෙය්‍යාති අධිජ්ජායො. දොසානං නිරාසොති ව, නත්ථි දොසා ඵතිස්සා, නිග්ගතා දොසෙහි වාති ව, සහ ගුණෙනි වත්තමානාති ව විග්ගහො.

16.

සා'ලච්ඡාසනවිසුත්තාපි, ගුණයුත්තා මනොහරා;
නිද්දොසා දොසරහිතා, ගුණයුත්තා වධු විය.

16. කිංකාරණමෙවංභූතො දොසපරිච්චාගෙන ගුණාදානෙන බන්ධොති ආහ “සා'ලච්ඡාසන”ච්චාදි. සා සද්දත්ථාවලි අලච්ඡාසනෙහි විසුත්තාපි සති නිද්දොසා සබ්බජ්ජකාරෙන දොසෙහි නිග්ගතා ගුණෙන සද්දාලච්ඡාසනාසංඛාරානෙහි සංයුත්තා ජනානමානන්දසන්දොභාහිසන්දනෙකහෙතුතාය මනො හරති අත්තනො සන්තිකමාකඨස්සිති මනොහරා හොතිති. තත්ථොදාහරණමාහ “දොසරහිතා ගුණයුත්තා වධු විය”ති. යථා යෙන කෙනවිපි දොසෙන විරහිතා වධු මනාපචාරිතාදිහි ගුණවිසෙසෙහි සංයුත්තා සති කෙනවි ආහරණෙන අමණ්ඩිතා අපසාධිතාපි කිත්තාම මධුරා කච්ඡං පසාධනං කිත්තාම මනොහරා හොති, එවමයං සද්දත්ථාවලිපි මනොහරා හොතිති අත්ථො.

16. ඉදානි දොසපරිච්චාගෙන ගුණාදානෙ පයොජනං දස්සෙති “සා'ලච්ඡාසනවිසුත්තෙ”ච්චාදිතා. සා සද්දත්ථාවලි අලච්ඡාසනෙහි විසුත්තා සතිපි නිද්දොසා සබ්බජ්ජකාරෙන දොසරහිතා ගුණයුත්තා තතොයෙව ගුණිභූතා සද්දාලච්ඡාසනෙ යුත්තා දොසරහිතා දුබ්බණ්ණදුස්සණ්ඨානාදිදොසෙහි පරිච්චත්තා ගුණයුත්තා හදයඨගමගුණයුත්තා වධු විය අභිගතා විය මනොහරා සාධුජනෙ ආරාධෙති.

17.

පදෙ වාකො තදත්ථෙව ව, දොසා යෙ විවිධා මතා;
සොදාහරණමෙනෙසං, ලක්ඛණං කථයාමා'හං.

17. යතො එවං ගුණාලච්ඡාසනසංයුත්තායපි දොසලවඨිකිතාය විඤ්ඤානමනාදරණීයතා, අලච්ඡාසනවිසුත්තාපි දොසාභාවෙන ගුණයුත්තාය

මනොහරතා, එවමනත්ථාවහස්සාපි දොසස්ස පරිහරිතබ්බතා සත්ථදිට්ඨියා, තස්මා තෙ දොසෙ දස්සෙතුං පටිජානාති “පදෙ”තිආදිනා. තෙසං පදානං වාක්‍යානං අත්ථො තදත්ථො, තස්මිං. උදාහරියති ලක්ඛ්‍යභාවෙනාති උදාහරණං, සහ උදාහරණෙහිති සොදාහරණං. ලක්ඛියති ලක්ඛියමනෙනාති ලක්ඛණං.

17. එවං අලඬකාරයුත්තාපි අප්පකෙන දොසෙන යුත්තබන්ධස්ස අනුපාදෙය්‍යත්තා, අලඬකාරඅලඬකරණෙ අසතිපි දොසරහිතෙ විඤ්ඤුහි උපාදෙය්‍යත්තා ච මුඛ්‍යස්ස දොසපරිහරස්ස අවස්සං කත්තබ්බත්තා ඉදානි අධිගතදොසෙ දස්සෙතුං පටිජානාති “පදෙ වාක්‍යෙ”විවාදිනා. පදෙ නාමාදිචතුබ්බිධපදෙ ච, වාක්‍යෙ “සායාද්‍යන්තත්‍යාද්‍යන්තානං චයො වාක්‍යං සකාරකකිරියා”ති වුත්තලක්ඛණෙ වාක්‍යෙ ච, තදත්ථෙ ච තෙසං පදවාක්‍යානං අත්ථෙ ච විවිධා අනෙකප්පකාරා යෙ දොසා විඤ්ඤුහි දොසභාවෙන මතා ඤෙය්‍යා, එතෙසං පදාදිදොසානං සොදාහරණං උදාහරණසහිතං ලක්ඛණං අහං කථයාමි. එත්ථ ච—

“පදං චතුබ්බිධං වුත්තං, නාමාඛ්‍යාතොපසග්ගිකං;
නිපාතකඤ්ච තඤ්ඤුහි, අස්සො ඛල්වාහිධාවතී”ති [රූපහිද්ධිට්ඨකායං
නාමකණ්ඩෙ].

වුත්තනියාමෙන පදං තාව දට්ඨබ්බං. උදාහරියන්ති ලක්ඛ්‍යභාවෙනාති උදාහරණානීති ච, සහ උදාහරණෙනාති සොදාහරණන්ති ච, ලක්ඛියති ලක්ඛියමනෙනාති ච විග්ගහො.

පදදොසඋද්දෙස

18.

විරුද්ධත්ථන්තරාක්‍කත්ථ-කිලිට්ඨානි විරොධි ච;
නෙය්‍යං විසෙසනාපෙක්ඛං, භීතත්ථකමනත්ථකං.

වාක්‍යදොසඋද්දෙස

19.

දොසා පදාන, වාක්‍යාන-මෙකත්ථං හග්ගරීතිකං;
තථා ඛ්‍යාකිණ්ණගාමිමානි, යතිභීතං කමච්චුතං;
අතිවුත්තමපෙතත්ථං, සබන්ධචරුසං තථා

වාක්‍යත්ථදොසඋද්දෙස

20.

අපක්කමෝචිත්තානං, භග්ගරිති සසංසයං;
ගාමිමං දුට්ඨාලච්ඡාසනා, දොසා වාක්ඛාත්ථනිස්සිතා.

පදදොසාදිඋද්දෙසවණ්ණනා

18-19-20. ඉදානි යථාපටිඤ්ඤාතෙ දොසෙ උද්දිසති “විරුද්ධත්ථත්තරං” ඉච්චාදිනා. විරුද්ධං අත්ථත්තරං යස්ස තං විරුද්ධත්ථත්තරං. කිං තං? පදං. එවමුපරිපි යථායොගං. අධිකො අත්ථො විසෙසාස්ස යෙන තං අධ්‍යත්ථං. නීයති අවුත්තො හෙතු එත්ථ ආනීයතීති නෙය්‍යං. දොසා පදානන්ති යෙහි දොසෙහි පදානි දුට්ඨානි, තෙ විරුද්ධත්ථත්තරතාදයො පදානං දොසානි අත්ථො. එවමුපරිපි යථායොගං. වාක්ඛානං දොසානි සම්බන්ධො. භග්ගා රිති කමො යස්මිං තං භග්ගරිතිකං, වාක්ඛං. අපක්කමතාදයො වාක්ඛාත්ථදොසා, වාක්ඛාත්ථානං දොසතො. වාක්ඛං දුට්ඨං සියාති වාක්ඛාමෙව විසෙසාතෙ. තෙන සබ්බත්ථ නපුංසකලිඬිගෙන නිද්දෙසො.

18-19-20. ඉදානි කථෙතබ්බහාවෙන පටිඤ්ඤාතෙ දොසෙ උද්දිසත්තො “විරුද්ධං...පෙ.... නිස්සිතා”ති ආහ. කච්චි ඉච්ඡිතත්ථත්තො විරුද්ධො අඤ්ඤත්ථො යස්ස පදස්සාති තං විරුද්ධත්ථත්තරං නාම. විසෙසාස්ස අධිකත්ථභාවකරණතො අක්ඛත්ථං නාම. කච්චි ඉච්ඡිතත්ථස්සාවිකරණෙ අවිසදත්තා කිලිට්ඨං නාම. දෙසකාලකලාදීනං විරුද්ධත්තා විරොධි නාම. අඤ්ඤමාහරිත්වා චත්තබ්බතො නෙය්‍යං නාම. විසෙසනං පත්ථාව සාත්ථකභාවප්පත්තිතො විසෙසනාපෙක්ඛං නාම. විසෙසාස්ස භීතතාපාදනතො භීතත්ථකං නාම. අත්ථරහිතත්තා අනත්ථකං නාමාති ඉමෙ අට්ඨ පදනිස්සිතත්තා පදදොසා නාම.

චුත්තත්ථස්සෙව පුන චචනතො එකත්ථං නාම. භින්තක්කමත්තා භග්ගරිතිකං නාම. තථා සම්මොහකාරණත්තා බ්‍යාකිණ්ණං නාම. විසිට්ඨචචනවිරහතො ගාමිමං නාම. යතිසම්පත්තිවිරහතො යතිභීතං නාම. පදත්ථක්කමතො චුත්තත්තා කමච්චුතං නාම. ලොකියං වොහාරමතික්කමම චුත්තත්තා අතිචුත්තං නාම. සමුදායත්ථත්තො අපගතත්තා අපෙනත්ථං නාම. බන්ධචරුසයුත්තත්තා බන්ධචරුසං නාම, තෙන සහිතං සබන්ධචරුසන්ති ඉමෙ නච වාක්ඛානං තථා දොසා නාම. එත්ථ තථාසද්දො “දොසා”ති පදං උපසංහරති.

අපගතක්කමත්තා අපක්කමං නාම. උචිතභාවස්ස පරිභීතත්තා ඔචිත්තානං නාම. භින්තවිහත්තික්කමත්තා භග්ගරිති නාම. සංසයජනනතො සසංසයං නාම.

දුප්පතීතිකරත්තා ගාමිමං නාම. දුසිතාලඬිකාරත්තා දුට්ඨාලඬිකති නාමාතිමෙ ඡ වාක්‍යාත්ථනිස්සිතත්තා වාක්‍යාත්ථදොසා නාම.

අඤ්ඤා අත්ථො අත්ථන්තරො. විරුද්ධො අත්ථන්තරො යස්සාති විග්ගහො. දොසපකාසකපදම්පි දොසනො අබ්‍යතිරිත්තත්තා දොසො නාම. එවං සන්තෙපි සමාසෙන පදස්ස ගහිතත්තා නපුංසකං හොති. එසෙවන යො ඉතො පරෙසුපි. විසෙසාස්ස අධිකො අත්ථො යස්ස තං, කිලිට්ඨං විය කිලිට්ඨං. යථා හි මලග්ගහිතො ආදාසො අත්තනො කිලිට්ඨත්තා මුඛාදීනං පකාසනෙ අවිසදො හොති, එවමධිප්පෙතත්ථප්පකාසනෙ අසමත්ථං පදං කිලිට්ඨං නාම. විරොධො අස්ස අත්ථිති විරොධි. නියති අවුත්තො හෙතු එත්ථාති නෙය්‍යං. විසෙසනෙ අපෙක්ඛා යස්ස තං. භීතො විසෙසාස්ස අත්ථො යෙන තං. නත්ථි අත්ථො යස්ස තන්ති විග්ගහො.

පදදොසානං අනඤ්ඤත්තෙපි විකප්පනාහෙදතො “පදානං දොසා”ති වුත්තං, යථා “සිලාපුත්තකස්ස සරීර”න්ති. වාක්‍යානං දොසාති එත්ථාපි එසෙව න යො. එකො අත්ථො යස්ස තං. හග්ගාරිති කමො යස්ස තං. විසුං විසුං ආකිණ්ණං බ්‍යාකිණ්ණං. ගාමෙ භවො ගාමිමො, අබ්‍යත්තානං වොහාරො. තප්පකාසකපදම්පි උපවාරතො ගාමිමං නාම. යති භීතා එත්ථාති යතිභීනං. කමතො වුතං කමච්චුතං. අතික්කම්ම වුත්තං අතිවුත්තං. අත්ථතො අපෙතං අපෙතත්ථං. ඛන්ධෙ ඵරුසං ඵරුසතා යත්ථ තං. අපගතො කමො යස්මා තං. ඔව්තාං භීනං යත්ථ තං. හග්ගා රිති යත්ථ තං. සහ සංසයෙන වත්තතිති තං. ගාමිමං වුත්තනයමෙව. දුට්ඨා දුසිතා අලඬිකති අලඬිකාරො යත්ථ තං. වාක්‍යානං අත්ථො, තන්තිස්සිතා වාක්‍යාත්ථනිස්සිතාති විග්ගහො. එත්ථ අනත්ථකාපෙතත්ථදොසද්වයං පදවාක්‍යතො භින්තං, අඤ්ඤං හග්ගාරිතිදොසද්වයං, ගාමිමද්වයං, කමච්චුතඅපක්කමද්වයඤ්ච වාක්‍යවාක්‍යාත්ථතො භින්තං.

පදදොසනිද්දෙසවණ්ණනා

21.

විරුද්ධත්ථන්තරං තඤ්භි, යස්ස’ඤ්ඤත්ථො විරුජ්ඣති;
අධිප්පෙන යථා මෙසො, විසදො සුඛයෙ ඡනං.

21. අථොද්දෙසක්කමෙන පදාදිදොසෙ උදාහරති “විරුද්ධි” විවාදිනා. හි යස්මා කාරණා, පසිද්ධියං වා හිසද්දො. යස්ස පදස්ස අඤ්ඤා අධිප්පෙනතො අපරො අත්ථො අධිප්පෙන වත්තුම්චිජ්ජෙන අත්ථෙ විරුජ්ඣතිති අනුවදිත්වා තස්මා තං “විරුද්ධත්ථන්තර”න්ති විධියතෙ. “යථෙ”ත්‍යුදාහරති. යථා ඉදං විරුද්ධත්ථන්තරං, තථා අඤ්ඤම්පි තාදිසං දට්ඨබ්බං. න ත්විදමෙවෙති

යථාසද්දස්ස අත්ථො. මෙසො විසදො සුඛයෙ ජනන්ති. විසං උදකං, තං දදාතීති විසදො මෙසො වාරිවහො ජනං ලොකං සුඛයෙ සුඛයතීති කවිච්ඡිතත්ථො. විසසද්දො ගරුඤ්ඤා ව වාවකො සියාති ගරුඤ්ඤා මෙසො මාරයති, න පන සුඛයතීති “විසදො”ති විසෙසනපදස්ස විරුද්ධතා.

21. ඉදානි උද්දිට්ඨානුක්කමෙන විරුද්ධත්ථන්තරාදීනං සලක්ඛණලක්ඛියං දස්සෙන්තො “විරුද්ධි”විවාදිමාන. යස්ස පදස්ස අඤ්ඤත්ථො කවිච්ඡිතත්ථො අඤ්ඤො අත්ථො අධිජ්ජෙතෙ ඉච්ඡිතත්ථෙ හි යස්මා විරුජ්ඣති, තස්මා තං පදං විරුද්ධත්ථන්තරං නාම. පසිද්ධියං වා නිසද්දො. තථා හෙස අජ්ජසිද්ධං විරුද්ධත්ථන්තරං “යස්ස අඤ්ඤත්ථො අධිජ්ජෙතෙ විරුජ්ඣති”ති පකාසෙන්වා තස්මිං පකාසිතත්ථවිසයෙ වත්තති. “තං හි”ති යොජිතත්තා “යස්ස අඤ්ඤත්ථො අධිජ්ජෙතෙ විරුජ්ඣති”ති ලක්ඛණං පසිද්ධභාවෙන අනුවදිත්වා තං විරුද්ධත්ථන්තරන්ති අනුවදිතබ්බඅජ්ජසිද්ධවිරුද්ධත්ථන්තරං විධියතෙ, යථා “යො කුණ්ඩලී, සො දෙවදත්තො”ති. උපරි පසිද්ධානුවාදෙන අජ්ජසිද්ධවිධානමෙව දට්ඨබ්බං. “යථා...පෙ.... ජන”න්ති උදාහරණං ලක්ඛියං දස්සෙති. යථා “මෙසො විසදො”විවාදි විරුද්ධත්ථන්තරස්ස උදාහරණං, එවමිදිසමඤ්ඤමිපි ඉමස්සුදාහරණං, න කෙවලං “මෙසො”විවාදිමෙව භවතීති වුත්තං හොති. යථාසද්දො චෙත්ථ ඉවසද්දපරියායත්ථෙපි උදාහරණත්ථො දට්ඨබ්බො, උපරිපොඨං. මෙසො අමිබ්බරො විසදො විසසඬ්ඛාතං ජලං දදන්තො ජනං සුඛයෙ සුඛයතීති කවිහි අධිජ්ජෙතත්ථො. එත්ථ විසසද්දස්ස ගරුඤ්ඤාසජ්ජවිසවාචකත්තා, “විසං දදාතීති විසදො”ති එත්ථ විසස්ස උදකවිසානං සාධාරණත්තා විසදායකො මෙසො නාසෙතියෙව, න සුඛයතීති කවිනා අධිජ්ජෙතස්ස සුඛකාරණස්ස මෙසවිසෙසනවිසසද්දස්ස විරුද්ධඅඤ්ඤත්ථන්තරාදී විසපදං විරුද්ධත්ථන්තරදොසෙන දුට්ඨන්ති.

22.

විසෙසාමධිකං යෙනා’-
ධ්‍යන්තමෙතං භවෙ යථා;
ඔභාසිතාසෙසදිසො,
ඛජ්ජොතො’යං විරාජතෙ.

22. යෙන පදෙන විසෙසාං විසෙසිතබ්බං අපරං පදං අත්ථවසෙන අධිකං භවතීත්තානුවදිත්වා එතං අඤ්ඤත්ථං භවෙති විධියතෙ. “යථෙ”ත්තාදාහරති “ඔභාසිතෙ”විවාදි. එවමුපරිපි සුවිඤ්ඤායං. ඔභාසිතා දීපිතා අසෙසා නිබ්බා දිසායෙන සොයං ඛජ්ජොතො විරාජතෙ දිජ්ජති. එත්ථ ඛජ්ජොතස්සාබ්බිලදිසාභාගාවභාසනමතිවුත්තීති අධිකත්ථං.

22. යෙන විසෙසනපදෙන විසෙසාං විසෙසිතබ්බං පදං අත්ථවසෙන අධිකං හොති, එතං යථාචුත්තලක්ඛණොපෙතං පදං අක්කත්ථං භවෙ අක්කත්ථං නාම පදදොසො භවෙ. යථා තස්සුදාහරණමෙවං. ඔභාසිතාසෙසදිසො ජාතිතසබ්බදිසො අයං බජ්ජොතො අයං ජාතිරිච්ඡිගණො විරාජතෙ දිජ්ජති. එත්ථ විසෙසාස්ස බජ්ජොතස්ස සකලදිසොභාසනස්ස අක්කත්ථත්තා [අනුත්තත්තා (ක.)] “ඔභාසිතාසෙසදිසො”ති විසෙසනපදං අක්කත්ථපදදොසො නාම. ඔභාසිතා අසෙසදිසා යෙනාති විග්ගහො.

23.

යස්ස’ත්ථාවගමො දුක්ඛො,
පකතාදිවිභාගතො;
කිලිට්ඨං තං යථා තාය,
සො’යමාලිඬ්ඨග්ගතෙ පියා.

23. පකතාදිවිභාගතොති පච්චයා පඨමං කරියතීති පකති. ආදිසද්දෙන පච්චයාදීනං පරිග්ගහො. පකතාදීනංවිභාගතො විභජනතො, “අයං පකති, අයං පච්චයො, අයමාදෙසො”තිආදිනා පකතිපච්චයවිභාගකජ්ජනතොති චුත්තං හොති. පිණෙතීති පී, තාය පියා චල්ලභාය සොයං සාමී ආලිඬ්ඨග්ගතෙ සිලිස්සතෙ. එත්ථ “පියා”ති කිලිට්ඨං.

23. යස්ස පදස්ස අත්ථාවගමො අත්ථාවබොධො පකතාදිවිභාගතො “අයං පකති, අයං පච්චයො, අයමාදෙසො”තිආදිනා පකතාදීනං විභජනජානනෙන, “පකතාදි නාම කි”න්ති ගවෙසනතො වා දුක්ඛො, තං කිලිට්ඨං නාම. යථා තස්සුදාහරණමෙවං. තාය පියා චනිතාය සො අයං චල්ලහො ආලිඬ්ඨග්ගතෙ සිලිස්සතෙ. පච්චයා පඨමං කරියතීති පකති. සා ආදි යෙසං පච්චයානං, තෙසං විභාගොති වාක්‍යං. පිණෙතීති පී, නාරී. තාය පියා එත්ථ පියාසඬ්ඨාතාය චල්ලභාය කථනෙ පීසද්දස්ස අවිසදත්තා “පියා”ති පදං කිලිට්ඨං.

24.

යං කිලිට්ඨපදං මන්දා-භිධෙය්‍යං යමකාදිකං;
කිලිට්ඨපදදොසෙව, තම්පි අන්තො කරියති.

24. ඉදානි යමකාදිකමනධිජ්ජෙතම්පි කිලිට්ඨෙයෙව අන්තොගධං දස්සෙතුමාහ “ය”න්තිආදි. තත්ථ යන්ති අනියමවචනං, තස්ස නියමවචනං යමකාදිකන්ති. යමකමාදි යස්ස පහෙලිකාජාතස්ස තං යමකාදිකං. කිදිසන්ති ආහ “කිලිට්ඨපද”න්තිආදි. කිලිට්ඨානි අජ්ජනීතදොසසභාවෙ ධීතතාය මලිතාන්‍යාවිසදානි පදානි යස්ස තං කිලිට්ඨපදං. මන්දො අජ්ජකො අභිධෙය්‍යො

අත්ථො යස්ස නං මන්දාහිධෙය්‍යං, තාදිසං තම්පි යමකාදිකං කිලිට්ඨපදදොසෙයෙව යථාචුත්තෙ අන්තො අබ්භන්තරෙ කරියති විධියති තත්ථෙව පක්ඛිපියති, කිලිට්ඨපදදොසතො න ඛ්‍යතිරිච්චතීති අධිප්පායො.

24. ඉදානි අනධිප්පෙනමපි යමකාදිං කිලිට්ඨදොසෙයෙව අන්තොකරණඛ්‍යාපෙන ආචිකරොන්තො ආහ “යං කිලිට්ඨෙ”ච්චාදි. කිලිට්ඨපදං අප්පතීතදොසෙන මිස්සකත්තා අවිසදපදං මන්දාහිධෙය්‍යං අප්පකාහිධෙය්‍යං යං යමකාදිකං යං යමකප්පහෙළිකාජාතමත්ථි, තම්පි කිලිට්ඨපදදොසෙයෙව යථාචුත්තකිලිට්ඨපදදොසෙයෙව අන්තො කරියති අබ්භන්තරෙ කරියති, කිලිට්ඨපදදොසතො අඛ්‍යතිරිත්තන්ති අධිප්පායො. කිලිට්ඨානි පදානි යස්ස, මන්දො අහිධෙය්‍යො යස්ස, යමකං ආදි යස්ස පහෙළිකාජාතස්ස, කිලිට්ඨපදානං දොසොති විග්ගහො.

25.

පතීතසද්දරචිතං, සිලිට්ඨපදසන්ධිකං;
පසාදගුණසංයුත්තං, යමකං මත’මෙදිසං.

25. හොතු කාමමනහිමතමෙදිසං යමකාදිකං, කිඤ්චරහි අහිමතන්ති ආහ “පතීති”ච්චාදි. අත්තතො චචතීයත්ථප්පතීතවසෙන වාචකාපි සද්දා පතීතායෙව නාමාති පතීතෙහි පසිද්ධෙහි සද්දෙහි පාටිපදිකෙහි රචිතං කතං පතීතසද්දරචිතං. සිලිට්ඨා අඤ්ඤමඤ්ඤාලිඬිගනෙන මට්ඨා පදානං ස්‍යාද්‍යන්තාදීනං සන්ධයො සන්ධනා යස්ස නං සිලිට්ඨපදසන්ධිකං. පතීතසද්දරචිතත්තායෙව පසාදසඬ්ඛාතෙන ගුණෙන සද්දාලඬිකාරෙන සංයුත්තං සම්මදෙවොපෙන ඵදිසං යථාචුත්තගුණාසයං රමණීයං යමකං මතං අහිමතන්ති අත්ථො.

25. ඉදානි අධිගතෙසු යමකෙසු ඊදිසං යමකමිට්ඨමිති සිස්සානං උපදිසන්තො ආහ “පතීතෙ”ච්චාදි. පතීතසද්දරචිතං “ඉමස්සත්ථස්සායං වාචකො”ති පතීතෙහි පසිද්ධෙහි සද්දෙහි රචිතං පාටිපදිකෙහි කතං සිලිට්ඨපදසන්ධිකං සිලිට්ඨා ස්‍යාද්‍යන්තාදිපදානං සන්ධයො යස්ස නං පසාදගුණසංයුත්තං පතීතසද්දරචිතත්තායෙව පසාදසඬ්ඛාතෙන සද්දාලඬිකාරගුණෙන සංයුත්තං ඊදිසං ඵ්චංභූතං ගුණාධිකතො රමණීයං උපරි වක්ඛමානායමකසදිසං යමකං මතං විඤ්ඤාහි අහිමතං. පතීතා ච තෙ සද්දා ච, තෙහි රචිතං, සිලිට්ඨා පදානං සන්ධයො යස්ස, පසාදොති ගුණා සද්දාලඬිකාරො, තෙන සංයුත්තන්ති විග්ගහො.

26.

අඛ්‍යාපෙනං ඛ්‍යාපෙන’ඤ්ඤ-මාචුත්තානෙකවණ්ණපං;
යමකං තඤ්ච පාදාන-මාදිමජ්ඣන්තගොචරං.

26. ඉදානි තං යථාචුත්තමහිමනං දස්සෙතුමුපක්කමනෙ “අබ්බපෙතෙ”ච්චාදිනා. ආචුත්තා අධිචුත්තා පුනස්පුනච්චාරණුපෙනා අනෙකෙසං පතිරුපත්තා, බහුවණ්ණා සරබ්බස්සජනරූපා, න එකො චණ්ණො තස්සානුප්පාසත්තා, තථා ච චක්ඛති “චණ්ණාචුත්ති පරො යථා”ති [සුබ්බාදාලච්ඡාදකා 127 ගාථා], තෙහි ජාතං යමකන්ති විඤ්ඤායතෙ. කතිවිධං තං විකප්පියතීති ආහ “අබ්බපෙතං බ්බපෙතඤ්ඤ”න්ති. තත්ථ යං චණ්ණන්තරාබ්බවහිතං චණ්ණසමුදායෙන චුත්තං. තදබ්බපෙතං යමකං. යං තු බ්බවහිතං, තං බ්බපෙතං. යං පන උභයමිස්සං, තං අඤ්ඤං අපරං අබ්බපෙතබ්බපෙතන්ති තිධා යමකං තාව විකප්පියතෙ. තමෙනං තිවිධං යමකං විසයවිභාගනිරූපනායං ආදි ච මජ්ඣො ච අන්තො ච ගොචරො විසයො යස්සෙති ආදිමජ්ඣන්තගොචරං විඤ්ඤායං. කෙසං පාදානං? පච්චෙකං චතුත්තංගාථාවයවානං. සාපෙක්ඛත්තෙපි සමාසො ගම්මකත්තා.

තත්ථ පාදචතුක්කස්ස ආදිමජ්ඣන්තභාවිතං යමකානං යාවන්තො පකාරා සම්භවන්ති, තෙ මූලා සත්ත. කථං? එකස්මිංයෙව පාදෙ ක්වචි ආදියමකං, ක්වචි මජ්ඣයමකං, ක්වචි අන්තයමකං, ක්වචි මජ්ඣන්තයමකං, ක්වචි මජ්ඣාදියමකං, ක්වචි ආද්‍යන්තයමකං, ක්වචි සබ්බයමකන්ති. එවං පච්චෙකං මූලභූතා සත්තාති චතුසු අට්ඨවිසති භොන්ති. පාදාදියමකඤ්ච පට්ඨපාදාදියමකමබ්බපෙතං තථා දුතියතතියචතුත්ථපාදාදියමකමබ්බපෙතං පට්ඨදුතියපාදාදියමකමබ්බපෙතං පට්ඨමතතියපාදාදියමකමබ්බපෙතං පට්ඨචතුත්ථපාදාදියමකමබ්බපෙතන්තිආදිනා අනෙකධා පසංසන්ති. යදා ච සබ්බතොයමකං, තදා මහායමකාදයො විකප්පා ජායන්තීති වෙදිතබ්බං.

26. ඉදානි අහිමතයමකං දීපෙති “අබ්බපෙතෙ”ච්චාදිනා. ආචුත්තෙහි පුනස්පුනං චුත්තෙහි අනෙකචණ්ණෙහි සමුදායරූපත්තා අනෙකෙහි සරබ්බස්සජනරූපෙහි චණ්ණෙහි ජාතං යමකං අඤ්ඤෙහි චණ්ණෙහි අබ්බවහිතත්තා අබ්බපෙතං, චණ්ණන්තරෙහි බ්බවහිතත්තා බ්බපෙතං, උභයමිස්සකත්තා තෙහි අඤ්ඤං අබ්බපෙතබ්බපෙතඤ්ඤවාති තිවිධං භොති. තඤ්ච යමකං විසයවිභාගනියමෙන ගාථාපාදානං ආදිගොචරං මජ්ඣගොචරං අන්තගොචරමිති තිවිධං භොති. එත්ථ වසද්දො චත්තබ්බන්තරෙ පචත්තති, චත්තබ්බන්තරං නාම යථාචුත්තඅබ්බපෙතාදිභෙදතො අඤ්ඤං චත්තබ්බතාය සමුඛිභූතං පාදානං ආදිමජ්ඣාවසානන්තරං, උපනායාසො වාක්‍යාරම්භොති ච එතස්සෙව නාමං. විසදිසෙන චණ්ණෙන අපෙතං බ්බපෙතං. තබ්බිපරිතමබ්බපෙතං. අබ්බපෙතඤ්ච බ්බපෙතඤ්ච අඤ්ඤඤ්චාති සමාහාරද්වන්දො. අනෙකෙ ච තෙ චණ්ණා ච, ආචුත්තායෙව අනෙකචණ්ණා, තෙහි ජාතං, ආදි ච මජ්ඣො ච අන්තො ච, තෙ ගොචරා යස්සාති විග්ගහො.

තත්ථ පාදවතුක්කස්ස ආදිමජ්ඣාචසානෙසු ලබ්භමානයමකහෙදා එකෙකස්මිං පාදෙ සත්ත සත්ත භවන්ති. කථං? පාදාදියමකං පාදමජ්ඣයමකං පාදන්තයමකං මජ්ඣන්තයමකං මජ්ඣාදියමකං ආදාන්තයමකං සබ්බතොයමකන්ති එවං පච්චෙකං සත්ත සත්ත කත්වා චතුසු මූලභූතයමකා අට්ඨවිස භවන්ති. එත්ථ පාදාදියමකාදිකමිපි අබ්‍යපෙතපට්ඨපාදාදියමකං තථා දුතියතතියචතුත්ථපාදාදියමකමිති ච අබ්‍යපෙතපට්ඨදුතියපාදාදියමකං තථා පට්ඨමතතියපාදාදියමකං පට්ඨමචතුත්ථපාදාදියමකමිති ච අබ්‍යපෙතදුතියතතියපාදාදියමකං තථා දුතියචතුත්ථපාදාදියමකමිති ච අබ්‍යපෙතතතියචතුත්ථපාදාදියමකමිති ච එවමබ්‍යපෙතපාදාදියමකා දස හොන්ති. තථා බ්‍යපෙතාපි දසාති විසති, අබ්‍යපෙතපට්ඨපාදමජ්ඣයමකං තථා දුතියපාදමජ්ඣයමකමිච්චාදිනා මජ්ඣයමකමිපි විසතිවිධං හොති. අබ්‍යපෙතපට්ඨපාදන්තයමකං තථා දුතියපාදන්තයමකමිච්චාදිනා අන්තයමකමිපි විසතිවිධං. සංසග්ගහෙදතො පන අනෙකවිධං හොති.

අබ්‍යපෙතපට්ඨපාදාදියමකවණ්ණනා

27.

සුජනා'සුජනා සබ්බෙ, ගුණෙනාපි චිචෙකිනො;
චිචෙකං න සමායන්ති, අචිචෙකිජනන්තිකෙ.

27. “සුජනා”ඉච්චාදි. සුජනා සජ්ජනා, අසුජනා අසජ්ජනාති එතෙ සබ්බෙ උභයපක්ඛපාතිනො විසෙසා ජනා ගුණෙන සීලාදිනා කරණභූතෙන, හෙතුභූතෙන වා චිචෙකිනොපි සාධුසු ලබ්භමානානමසාධුස්චත්‍රපලබ්භනතො පුටුභූතාපි අචිචෙකිනං ජනානං අන්තිකෙ සමීපෙ තෙසං සන්තිධානෙ චිචෙකං විහාගං න සමායන්ති නපාපුණන්ති, විහාගවිජානනපඤ්ඤාවෙකල්ලෙන ච චිචෙකිනොපි ජනා තෙ එකතො කත්වා පස්සන්තිති. ඉදං පට්ඨපාදාදියමකමබ්‍යපෙතං.

27. ඉදානි අබ්‍යපෙතපට්ඨපාදාදියමකස්ස මුඛමත්තං දස්සෙතුමාහ “සුජනි”ච්චාදි. සුජනා සාධුජනා, අසුජනා අසාධුජනා චෙති සබ්බෙ උභයපක්ඛිකා සීලාදිනා, පාණාතිපාතාදිනා ගුණෙන හෙතුනා චිචෙකිනො අපි සාධුසු පාණාතිපාතාදිනං, අසාධුසු සීලාදිනං අප්පචන්තිතො ගුණෙන පුටුභූතාපි අචිචෙකිජනන්තිකෙ චිචෙකඤ්ඤාණරහිතානං ජනානං සන්තිකෙ චිචෙකං විහාගං න සමායන්ති න පාපුණන්ති. චිචෙකො විනාහවනමෙතෙසමත්ථිති චිචෙකිනො. එත්ථ විසයොපවාරෙන චිචෙකොති පඤ්ඤා, න චිචෙකිනොති අචිචෙකිනො, තෙයෙව ජනා, තෙසං අන්තිකමිති ච විග්ගහො. ඉදං අබ්‍යපෙතපට්ඨපාදාදියමකං.

කුසලා'කුසලා සබ්බෙ, පබ්බලා'පබ්බලා'ථවා;
නො යානා යාවි'භොසිත්තං, සුබ්බක්ඛප්පදා සිද්ධං.

28. පබලා ආසෙවනාදිපච්චයලාභෙන බලවත්තො වා අථ අපබලා තදභාවෙන දුබ්බලා වා සබ්බෙ කුසලාකුසලා අභොසිත්තං ඵලදානාභාවතො පවත්තිමත්තතං යාව යත්තකං කාලං නො යාතා අප්පත්තා, තාව තත්තකං සුබදුක්ඛප්පදා යථාක්කමං සුබදුක්ඛපදායිනො සිග්ගං භවත්ති. ඉදං අධ්‍යාපෙනපට්ඨකියපාදාදියමකං. කුසලපටිපක්ඛා අකුසලා. “අභොසි”ති වත්තබ්බස්ස භාවො අභොසිත්තං. “ඵහිපස්සිකො”තිආදීසු විය ක්‍රියාපදනොපි ණාදිපච්චයා භොත්ති.

අබ්‍යාසන පටිපාටියකින් යුතුව පාදාදිය මකවණ්ණනා

සාදරං සා දරං හන්තු, විහිතා විහිතා මයා;
චන්දනා චන්දනාමාන-භාජනෙ රතනත්තයෙ.

29. වන්දනාමානභාජනෙ ද්වාරත්තයෙන විධියමානපණාමපුජානං
ආධාරභූතෙ රතනත්තයෙ රතිජනනාදිඅත්ථෙත රතනසඬ්ඛාතානං බුද්ධාදීනං

තයෙ මයා යා වන්දනා සාදරං ආදරසහිතං විහිතා කතා, විහිතා ලොකිය ලොකුත්තර සම්පත්තිසාධනතො විසෙසෙන හිතා සා වන්දනා දරං මය්හං කායචිත්තදරථං හන්තු විනාසෙතු. ඉදං අබ්‍යපෙතපයමද්‍රුතියතතියපාදාදියමකං. සහ ආදරෙන වත්තමානං සාදරං, ක්‍රියාවිසෙසනං. එත්ථ ක්‍රියා නාම විහිතාසද්දෙන නිද්දිට්ඨකරණං. කරණඤ්ඨි විහිතාසද්දස්ස චුත්තකම්මත්තෙපි අඤ්ඤානුපපත්තිලක්ඛණසාමත්ථියතො හිජ්ජිත්වා විජ්ජමානං “අකාසි”න්ති ක්‍රියාය සම්බන්ධවුපෙන්නං කම්මඤ්ච හොති, භාවෙ විහිතස්ස යුපව්වයන්තස්ස නපුංසකත්තා නපුංසකඤ්ච, සත්තාය එකත්තා එකවචනඤ්ච තඛ්ඛිසෙසනත්තා සාදරසද්දොපි නපුංසකදුතියෙකවචනො හොති.

“විසෙසො දිස්සමානා යා,
ලිඬගසඬ්ඛායාචිහත්තියො;
තුල්‍යාධිකරණෙ හියොයා,
කාතඛ්ඛා තා විසෙසනෙ”ති [සම්බන්ධවින්නො 15 ගාථා හෙදවින්නා 194 ගාථා].

හි චුත්තං. එවං ක්‍රියාවිසෙසනෙ ගහිතෙ සාමත්ථියතො “මයා”ති තතියන්තස්ස පයමන්තත්තං, “වන්දනා”ති පයමන්තස්ස ඡට්ඨන්තඤ්ච හොති. වන්දනා ව මානො ව, තෙසං භාජනං. තිණ්ණං සමුහො තයං, රතනානං තයන්ති ව විග්ගහො.

අබ්‍යපෙතචතුක්කපාදාදියමකවණ්ණනා

30.

කමලං ක’මලං කත්තුං-වනදො වනදො’ම්බරං;
සුගතො සුගතො ලොකං, සහිතං සහිතං කරං.

30. “කමල”ම්චිවාදි. කමලං අරවින්දං කං ජලං අලඬකත්තුං සජ්ජනත්ථාය හොති, විකසිතාරවින්දසන්දොහසම්භාවිතොදකස්ස වාපාදීසු තාදිසරමණියත්තසම්පත්තිසම්භවතො, අවනං රක්ඛං දදාති සස්සසම්පත්තාදිකාරණභාවෙනාති අවනදො. වනං ජලං දදාති න තුව්ඡොති වනදො මෙසො අම්බරං ආකාසං ජලධාරභාරහරිතම්බරකුහරස්ස දස්සනීයතාගුණයොගතො අලංකත්තුන්ති අධිකතං. සහිතං සම්පුණ්ණං හිතං අභිවුද්ධිං කරං කරොන්තො සුට්ඨ ගුද්ඨිති සුගතො මඤ්ජුභාණී පුබ්බබුද්ධා විය නෙක්ඛම්මාදිනා කාමච්ඡන්දාදිකෙ පජහන්තො ගන්ත්වා අරහත්තමග්ගෙන සවාසනසකලකිලෙසෙ සමුව්ජිත්තිත්වා සොහනං නිබ්බානපුරං ගතොති වා සුගතොති චුත්තො සො මහාමුනි අත්තතො අපරිමිතපාරමිතාසිම්පකවගලිතතිලකභාවෙන ලොකං ලොකත්තයං, සහිතං

ලොකන්නි වා යොජනීයං අලඬකත්තුං අලංකරණායාති. ඉදං පාදවතුක්කාදියමකමඛ්‍යපෙනං.

30. කමලං පද්මං කං ජලං අලඬකත්තුං පඤ්චවිධපද්මසඤ්ජන්තස්ස උදකස්ස රමණීයත්තා සජ්ජෙනුං හොති. අවනදො කාලෙ වුට්ඨිසම්පදාය සස්සසම්පදාදීනං කාරණත්තා ආරක්ඛං දෙන්තො වනදො මෙසො අම්බරං ආකාසං අලඬකත්තුං ජලධාරහාරහරිතම්බරකුච්ඡයා දස්සනීයත්තා සජ්ජෙනුං හොති, සහිතං සම්පුණ්ණං හිතං අභිවුඬ්ඨිං කරං කරොන්තො සුගතො විත්‍රකථී සුන්දරං නිබ්බානං ගතො වා සො සුගතො සො තථාගතො ලොකං ලොකත්තයං, සහිතං ලොකං වා අලඬකත්තුං විත්‍රකථාදිකාරණෙහි තාදිසස්ස අඤ්ඤස්ස ච ලොකරාමණෙය්‍යස්සාභාවා සජ්ජෙනුං හොති. සබ්බපදත්ථානං සත්තාඛ්‍යහිවාරිත්තා හොතීති ගම්මං. තතොයෙව සබ්බෙ පඨමන්තභවනක්‍රියාය යුජ්ජන්තීති වදන්ති. ඉදං අඛ්‍යපෙනවතුක්කපාදාදියමකං.

31.

අඛ්‍යපෙනාදියමක-ස්සෙසො ලෙසො නිදස්සිතො;
ඤ්ඤායානි'මායෙව දිසා-ය'ඤ්ඤානි යමකානිපි.

31. ඉච්චෙවමහිමතයමකෙ අඛ්‍යපෙනපාදාදියමකස්ස දිසාමත්තං දස්සෙත්වා උපසංහරති “අඛ්‍යපෙන”චවාදිනා. අඛ්‍යපෙනස්ස අඛ්‍යවහිතස්ස වතුන්තං පාදානං ආදො, ආදිභූතස්ස වා යමකස්ස එසො යථාචුත්තො ලෙසො කොච්ඡෙව හෙදො නිදස්සිතො විකප්පිතො. අපරානිපි කිං න විකප්පියන්තීතිවෙති ආහ “ඤ්ඤායානි”චවාදි. ඉමාය දිසාය ඉමිනා උපායෙන මග්ගෙනෙව අඤ්ඤානි චුත්තතො අපරානි දුතියපාදාදියමකතතියපාදාදියමකවතුත්ථපාදාදියමකාදීනි අඛ්‍යපෙනානිපි පඨමදුතියපාදාදියමකපඨමතතියපාදාදියමකානිපි ඛ්‍යපෙනානි, පඨමවතුත්ථදුතියතතියපාදාදියමකාදීනිපි අඛ්‍යපෙනඛ්‍යපෙනානි, තථා මජ්ඣන්තපාදයමකානි ඤ්ඤායානි ජාතිතබ්බානි, විඤ්ඤානං තාදිසාය දිසාය දස්සිතත්තාති. තත්ථ ච –

“ගුණාගුණෙන සහ තෙ, සාධවො'සාධවො ජනා;
විගාහන්තෙ සමං නාථ, විත්තං විත්තෙ කථං නු තෙ”.

ඉච්චාදිනා දුතියපාදාදියමකාදීනි අඛ්‍යපෙනානි,

“පියෙන වචසා සබ්බෙ,
පියෙන'ප්පියහාණිතො;
පාදානතෙ ජිනොකාසි,

සුබොධාලච්ඡාරටිකා
සො ධම්මො හන්තු වො'ජ්ජියං''.

ඉච්චාදිනා පඨමදුතියපාදාදියමකාදීනි අබ්‍යපෙතානි,

“ස'මලං සමලං කත්තුං, සුචිරංසුචි රංජයෙ;
සුචිරං සුචිරංගං තං, ස'මලං සමලංහි යො''.

ඉච්චාදිනා පඨමචතුත්ථදුතියතතියපාදාදියමකාදීනි අබ්‍යපෙතබ්‍යපෙතානි,

“මනොහර හර ක්ලෙසං, ජින චෙතොහවං මම;
නනු ත්වං පාරමිසාරා-මතභාවිතමොසධං''.

ඉච්චාදිනා මජ්ඣිමනිකායමකානි,

“සාධුනා රංජය ජය-ද්ධනිනා'පුරයි මහිං;
යො තං ජිනවරං ධීර-මත්ථකාමොසි චෙ තුවං''.

ඉච්චාදිනා අන්තපාදයමකානි ජානිතබ්බානි.

31. එවං අභිමතයමකෙන අබ්‍යපෙතයමකානමුපායාදීනි නිගමෙත්තො ආහ
“අබ්‍යපෙති”ච්චාදි. අබ්‍යපෙතාදියමකස්ස විසදිසවණ්ණෙහි
අබ්‍යවහිතාදියමකස්ස, අබ්‍යපෙතපාදාදියමකස්ස වා එසො ලෙසො
“සුජනි”ච්චාදිකො අප්පකොදාහරණනායො නිදස්සිතො නිද්දිට්ඨො. අඤ්ඤානි
යමකානිපි ඉමායෙව දිසාය ඉමිනා නායෙනෙව ඤෙය්‍යානි විඤ්ඤාහි ඤාතබ්බානි.
ආදො යමකං, ආදිභූතං වා යමකං, අබ්‍යපෙතඤ්ඤා තං ආදියමකඤ්ඤා වාකායං.
එවං දස්සිතෙන ඉමිනා කමෙන අබ්‍යපෙතදුතියපාදාදියමකාදයො ඤාතබ්බානි
අධිජ්ජායො.

තත්ථ අබ්‍යපෙතදුතියපාදාදියමකමෙවං වෙදිතබ්බං —

ගුණාගුණෙන සහ තෙ, සාධවො'සාධවො ජනා;
විගාහන්තෙ සමං නාථ, චිත්තං චිත්තෙ කථං නු තෙ.

භො නාථ තෙ තුය්හං චිත්තෙ සාධවො අසාධවො තෙ ජනා ගුණාගුණෙන
සකසකගුණෙන අගුණෙන ව සහ සමං එකජ්ඣං කථං නු විගාහන්තෙ, චිත්තං
අච්ඡරියං සුජනදුජ්ජනෙසු සමමෙත්තා අච්ඡරියානි අධිජ්ජායො.

අබ්‍යපෙතපඨමදුතියපාදාදියමකමෙවං දට්ඨබ්බං —

පියෙන වචසා සබ්බෙ, පියෙන'ජ්ජියභාණිතො;

පාදානතෙ ජිනොකාසි, සො ධම්මො වො'ජ්ජියං.

ජිනො අජ්ජියභාණිනොපි සබ්බෙ ජනෙ පියෙන යෙන චචසා පාදානතෙ අකාසි, සො ධම්මො වො අජ්ජියං හන්තු. එත්ථ අපිසද්දපරියායස්ස පිසද්දස්ස ගහිතත්තා යතිභඩ්දො නත්ථි.

පයමචතුත්ථදුතියතනියපාදාදිඅඛ්‍යාපෙනඛ්‍යාපෙනයමකමෙවං දට්ඨබ්බං -

ස'මලං සමලං කත්තුං, සුචිරංසුචි රංජයෙ;
සුචිරං සුචිරංගං තං, ස'මලං සමලංහි යොති.

එත්ථ “සමලං සමලං, සුචිරං සුචිර”න්ති විසදිසවණ්ණෙහි අඛ්‍යවහිතත්තා අඛ්‍යාපෙන, “සමලං සමල”න්ති පුබ්බපරයුගලං [පුබ්බපරයුගලද්වයං (ක.)] “කත්තු”මිති හින්තවණ්ණෙහි, “සුචිරං සුචිර”න්ති පුබ්බපරයුගලං [පුබ්බපරයුගලද්වයං (ක.)] “ජයෙ”ති හින්තවණ්ණෙහි ච ඛ්‍යවහිතත්තා ඛ්‍යාපෙනඤ්ච හොති. සුචිරංසුචි සොහනරංසිනා උචි යුත්තො යො ජිනො සං සන්තිං නිබ්බානං සමලංහි අලහි, අලං අච්චන්තං අතිසයෙන සුචිරංගං විසුද්ධදෙහං තං ජිනං සමලං ජල්ලිකාසඩ්ධාතෙන, රාගාදිකුච්ඡිතසඩ්ධාතෙන වා මලෙන සහිතං සං අත්තානං අලංකත්තුං නිම්මලං කත්වා සජ්ජෙන සුචිරං සුචිරකාලං රංජයෙ අත්තති අභිරමාපෙය්‍ය.

පාදමජ්ඣයමකමෙවං දට්ඨබ්බං -

මනොහර හර ක්ලෙසං, ජින වෙතොහවං මම;
නනු ත්වං පාරමිසාරා-මතභාවිතමොසධන්ති.

මනොහර ජින මම වෙතොහවං ක්ලෙසං සන්තාපං හර අපනය, ත්වං පාරමිසාරාමතභාවිතං ඔසධං දිබ්බොසධං නනු.

පාදන්තයමකමෙවං දට්ඨබ්බං -

සාධුනා රංජය ජය-ද්ධනිනා'පුරයි මහිං;
යො තං ජිනවරං ධීර-මත්ථකාමොසි වෙ තුවන්ති.

යො ජිනවරො සාධුනා ජයද්ධනිනා වෙනෙය්‍යජයසොසෙන මහිං ආපුරයි, ධීරං තං ජිනවරං තුවං සජ්ජුරිස වෙ අත්ථකාමො අසි, රංජය අභිරමාපෙහි. ඉමිනා නිද්දිට්ඨයමකෙනෙව අවසෙසා තතියපාදාදියමකාදයො විඤ්ඤෙය්‍යා.

32.

අච්චන්තබ්බවො තෙසං,

හෙදා සම්භෙදයොනියො;
තත්ථාපි කෙවි සුකරා,
කෙවි අවචන්තදුක්කරා.

32. කිං පන සාකල්ලෙන න විකප්පිතානිති ආහ “අවචන්ති”ච්චාදි. තෙසං විකප්පානං සම්භෙදො සඬකරො මිස්සත්තමුච්චාරණප්පකාරො යොනි පහවො යෙසං තෙ සම්භෙදයොනියො, හෙදා පකාරා අවචන්තබ්බවො අතිසයෙන බහුලා යථාචුත්තනයෙන සම්භවන්ති, තත්ථාපි තෙසු විකප්පෙසුපි කෙවි විකප්පා සුබ්බෙන කරියන්ති පයුජ්ජන්තිති සුකරා, තබ්බිපරිතො ච කෙවි විකප්පා අවචන්තදුක්කරා. ඉති ද්විධා සඬගය්හන්ති, තෙසු සුකරානං කෙසඤ්චි අභිමතයමකානං මුඛමත්තං දස්සිතං. ඉදානි දුක්කරානං කෙසඤ්චි මුඛමත්තං න සබ්බමෙවං වෙදිතබ්බං.

සමුන්නතෙන තෙ සතා,
කථං න තෙ න තෙ සියුං;
යතො නතෙනතෙපි’තො,
සියුං න තෙ නතෙ සුභා.

ඉදං පාදචතුක්කමජ්ඣයමකමඛ්‍යාපෙතඛ්‍යාපෙතමෙකරූපං දුක්කරං.

න භාසුරා තෙපි සුරා විභූසිතා,
තථාසුරා භූරි සුරාපරාජිතා;
සභාසු රාජාපි තථා සුරාජිතො,
යථා සුරාජන්ති සුරාවිනිස්සටා.

ඉදං චතුක්කපාදමජ්ඣයමකමෙකරූපඛ්‍යාපෙතං.

32. සබ්බමිදමනුද්දිසිත්වා ලක්ඛණානිදෙසෙන නිගමනං කිමත්ථමිච්චාසඬකායමාහ “අවචන්තෙ”ච්චාදි. තෙසං යමකානං සම්භෙදයොනියො පහෙදුප්පත්තිකාරණභූතා හෙදා උච්චාවචපකාරා අවචන්තබ්බවො, තත්ථාපි තෙසුපි කෙවි යමකා සුකරා සුසාධියා, කෙවි අවචන්තදුක්කරා අතිසයෙන දුස්සාධියා. සම්භෙදො යොනි යෙසන්ති විග්ගහො.

ඉහ සුකරස්ස උපදිසිතත්තා දුක්කරයමකපච්චෙසොපායමත්තමුපදිසියතෙ –

“මනං මනං සත්ථු දදෙය්‍ය වෙ යො,
මනං මනං පිණයත’ස්ස සත්ථු;
මනං මනං තෙන දදෙය්‍ය වෙ න,
මනං මනංප’ස්ස න සාධුපුජ්ජ”න්ති.

ඉදං පාදවතුක්කාදියමකමෙකරුපං අබ්බාපෙතබ්බාපෙනං.

යො පුග්ගලො මනං අත්තනො චිත්තං සත්ථු ජිනස්ස මනං ඛණමත්තම්පි දදෙය්‍ය වෙ, සත්ථු මුනින්දස්ස මනං චිත්තං අස්ස පුග්ගලස්ස මනං චිත්තං ජිණ්ණස්ස සම්පිණ්ණස්ස, තෙන තස්මා මනං මනං චිත්තං චිත්තං දදෙය්‍ය වෙ න යදි නො දදෙය්‍ය, අස්ස පුග්ගලස්ස මනං චිත්තං මනංපි මුහුත්තම්පි සාධුපුජ්ජං සාධුහි පුජිතබ්බං න භවති.

“සමුත්තතෙන තෙ සතා,
කථං න තෙ න තෙ සිද්ධං;
යතො නතෙ’නතෙපි’තො,
සිද්ධං න තෙ නතෙ සුභා”ති.

ඉදං පාදවතුක්කමජ්ඣයමකමෙකරුපමබ්බාපෙතබ්බාපෙනං.

යතො යෙන කාරණෙන තෙ තුය්භං සතා සොභනෙන සමුත්තතෙන සම්මා උත්තතෙන භෙතුතා නතෙපි අවනතෙපි අනතෙපි අනවනතෙපි තෙ තෙ සුභා තෙ තෙ සොභනා න න සිද්ධං, භවන්තෙව, අතො තෙන කාරණෙන තෙ සුභා තෙ සොභනා නතෙ අවනතෙ කථං න සිද්ධං, භවන්තෙව.

“ජීනං පණාමොනතසජ්ජනං ජනං,
ගුණ නිවෙසෙත්තමසජ්ජනං’ජනං;
වෙනෙය්‍යනෙත්තෙ ගුණභාජනං ජනං,
නමෙ මමෙත්තං බලු සජ්ජනංජන”ති.

ඉදං පාදවතුක්කන්තයමකමෙකරුපමබ්බාපෙතබ්බාපෙනයමකං දුක්කරං.

පණාමොනතසජ්ජනං පණාමිතුකාමොනතසාධුජනවත්තං ජනං වෙනෙය්‍යජනං අසජ්ජ පමාදමකත්වා ගුණ සිලාදිගුණ නිවෙසෙත්තං නියොජෙත්තං වෙනෙය්‍යනෙත්තෙ අඤ්ජනං අඤ්ජනභූතං ගුණභාජනං ගුණානමාධාරභූතං සජ්ජනංජනං ඉමිනා කාරණෙන සාධුජනානං අඤ්ජනභූතං ජනං සාධුජනං බලු එකත්තෙන මමෙත්තං මමායන්තං නං ජීනං නමෙ නමාමි.

“සාභාසු සාභා භුවනෙ ජිනස්ස,
සාභාය සා භාසතියෙව ජාතු;
සාභාය සා භාති න වෙ කථං න,
සාභා සසාභානමතිච්ච භාති”ති.

ඉදං පාදවතුක්කාදියමකෙකරුපබ්බාපෙනං.

භූවනෙ සත්තලොකෙ සාභාසු විජ්ජමානාභාසු ජීනස්ස සාභා සොහනා ආභා සාභාය විජ්ජමානාය, සොහනාය වා ආභාය ආභාතො ඡාතු එකන්තෙන භාසකියෙව දිජ්ජතෙව, සා ජිනාභා සාභාය විජ්ජමානාභාතො අධිකා හුත්වා චෙ න භාති යදි න භාසති, සසාභානං විජ්ජමානසොහනාභානං බ්‍රහ්මාදීනං සාභා සොහනාභායො අතිවිච අතික්කමම කථං න භාති, භාසකියෙව.

“න භාසුරා තෙපි සුරා විභුසිතා,
තථාසුරා භූරි සුරාපරාජිතා;
සභාසු රාජාපි තථා සුරාජිතො,
යථා සුරාජන්ති සුරාවිනිස්සටා”ති.

ඉදං පාදවතුක්කමජ්ඣයමකෙකරුපඛ්‍යාපෙනං.

සුරාවිනිස්සටා සුරාපානතො අපගතා ජනා යථා සුරාජන්ති, තථා විභුසිතා විසෙසෙන අලඬිකතා තෙපි සුරා තෙ දෙවා අපි න භාසුරා සොහමානා න භොන්ති, තථා එවං සුරාපරාජිතා සුරාපානහෙතු පරාජිතභාවං පත්තා භූරි අසුරා බහවො චෙපචිත්තිආදයො අසුරාපි න භාසුරා න සොහන්ති, තථා එවං සුරාජිතො සුට්ඨ අලඬිකතො රාජාපි සභාසු න භාසුරො.

“ජිනාණත්තියං යො’හිතාසා සිතාසා,
අවස්සංව තෙ භොන්ත්‍ය’තාසා භතාසා;
අතො සබ්බපාපෙ සතාසා වතාසා,
කරොන්තෙව සන්තිස්සිතා සාමිතාසා”ති.

ඉදං පාදවතුක්කන්තයමකමෙකරුපඛ්‍යාපෙනං.

යෙ සප්පුරිසා ජිනාණත්තියං බුද්ධස්ස විනයපඤ්ඤත්තිසඬ්ඛාතාණත්තියං ඔහිතාසා අවිතික්කමවසෙන පතිට්ඨිතආසා භොන්ති සිතාසා පරිසුද්ධාසා, තෙ සාධවො භතාසා අනුක්කමෙන භතතණ්භා අවස්සංව එකන්තෙනෙව අතාසා භයරහිතා යතො භොන්ති, අතො තස්මා සබ්බපාපෙ සබ්බාකුසලෙ සතාසා භයසහිතා වතාසාව නිරවජ්ජවතාහිලාසවන්තො සාධුජනා සන්තිස්සිතා සන්තිනිස්සිතායො සාමිතාසා සාමිභාවාසායො කරොන්තෙව.

33.

යමකං තං පහෙළී ව, නෙකන්තමධුරානි’ති;
උපෙක්ඛියන්ති සබ්බානි, සිස්සබ්බෙහයා මයා.

33. නනු යමකං නාම කචිතං සාමත්ථියවිසෙසසුචකන්ති තත්ථ තං සොපයොගං, පහෙළිකා ව සොපයොගා කීළාවිනොදනෙ

සම්බාධට්ඨානමන්තනෙ පරබ්බාමොහනෙ [පරමබ්බාමොහනෙ (ක.), කාබ්බාදාස 3.97] ව, තස්මා තත්ථ කථමුපෙක්ඛා භවතොති ආභ “යමක”න්තිආදි. තං යථාචුත්තං යමකඤ්ච සුකරදුක්කරප්පහෙදං. පහෙළිකා පන පුබ්බාවරියෙහි සොළස නිද්දිට්ඨා සමාගතාවඤ්චිතාදිකා. තත්ථීදං ලක්ඛණං

—

සමාගතා නාම සියා, ගුල්භත්ථා පදසන්ධිනා;
වඤ්චිතාඤ්ඤත්ථ රුල්භෙන, යත්ථ සද්දෙන වඤ්චනා.

උක්කන්තාතිබ්බාවහිත-ප්පයොගා මොහකාරිනී;
සියා පමුස්සිතා යස්සා, දුබ්බොධත්ථා පදාවලී.

සමානරූපා’මුබ්බත්ථා-රොපාහිතපදා සියා;
ඵරුසා පච්චයාදීහි, ජාතසද්දා කථඤ්චිපි.

සඬ්ඛ්‍යාතා නාම සඬ්ඛ්‍යානං, යත්ථ බ්බාමොහකාරණං;
අඤ්ඤථා’භාසතෙ යත්ථ, වාක්‍යත්ථො සා පකප්පිතා.

සා නාමන්තරිකා යස්සා, නාමෙ නානත්ථකප්පනා;
නිභුතා’වට්ඨිතඤ්ඤත්ථා, තුල්‍යත්ථසුතිහෙතුතො.

සමානසද්දා සා ඉට්ඨ-සද්දපරියායසාධිතා;
සම්මුල්භා මුල්භතායෙව, නිද්දිට්ඨත්ථාපි සාධුකං.

යස්සා සම්බන්ධබාහුල්‍යා, නාමං සා පාරිභාරිකී;
ඵකච්ඡන්තා භවෙ බ්බඤ්ජා-ධෙය්‍යං නිස්සයගොපනා.

සා භවෙ උභයච්ඡන්තා, යස්සා උභයගොපනා;
සංකිණ්ණා නාම සා යස්සා, නානාලක්ඛණසඬ්ඛරොති.

දොසත්තෙපි වෙසං සබ්බෙසං උක්කන්තාදීසු දොසභාවෙ නාරොපිතබ්බා. ඵසා හි [මනසොති (ක.)] “බහුගුණෙ පණමති”ච්චාදිනා [සුබ්බාදාලච්ඡාසකාර 44 ගාථා] වාක්‍යසංකිණ්ණනාමෙන න චුත්තා, පකප්පිතා ව සංසයදොසපරිභාරෙත “යාතෙ දුතියං නිලය”න්ති [සුබ්බාදාලච්ඡාසකාර 112 ගාථා] ආදිනා නිද්දිට්ඨා.

“පභවා’නතචිත්තිණ්ණා, තවා’ණා මහතී සති;
වීරාය ජයතං නාථ, පහුතඵලසාධනී”ති.

අයං සමාගතා.

‘‘හද්දමෙවො’ පසෙවෙයා, විධුනමදකිබ්බිසං;
සම්පාපයෙ පුරං බෙමං, ස දන්තො’ත්තනිසෙවින’’න්ති.

අයං වඤ්චිතා.

පමුස්සිතාදයො තු ලක්ඛණානුසාරෙන, තත්ථොදාහරණානුසාරෙන ච වෙදිතබ්බා.

එවං පුබ්බාවරියෙහි පරිකප්පිතා පහෙළිකා වෙති එතානි සබ්බානි එකන්තෙන නියමෙන න මධුරානි අත්ථරසස්ස වා සද්දරසස්ස වා කස්සචි අභාවෙන අස්සාදිතබ්බානි න භොන්තීති ඉමිනා කාරණෙන සිස්සානමුප්පන්නො බෙදොයෙව භයං තතො තෙසං බෙදතො වා උප්පන්නභයතො මයා උපෙක්ඛියන්තීති සම්බන්ධනීයං.

33. එවං සුකරදුක්කරවසෙන දුට්ඨත්තං වත්වා කචීතං සාමත්ථියප්පකාසනෙ සප්පයොජනායමකානඤ්ච, කීළාවිනොදනෙ සම්බාධට්ඨානසම්මන්තෙන පරබ්‍යාමොහනෙ වාති ඉමෙසු සප්පයොජනානඤ්ච පහෙළිකානමවචනෙ කාරණං නිද්දිසති ‘‘යමක’’මිච්චාදිනා. තං යමකං යථාචුත්තං සුකරදුක්කරාදිහෙදං යමකජානඤ්ච පහෙළි ච පුබ්බාවරියෙහි නිද්දිට්ඨා සමාගහාදිකා පහෙළිකා ච ඉති ඉමානි සබ්බානි එකන්තමධුරානි න ඉති අස්සාදෙනබ්බස්ස අත්ථරසස්ස, සද්දරසස්ස වා නියමතො අභාවා එකන්තෙන අමධුරානි, ඉති ඉමිනා කාරණෙන ච සිස්සබ්බෙදභයා සිස්සානං අසහනසඬ්ඛාතාය අසහනෙන ජාතාය වා භීතියා ච මයා උපෙක්ඛියන්ති. සිස්සානං බෙදොයෙව භයං, සිස්සබ්බෙදතො උප්පන්නං වා භයං, තතොති විග්ගහො.

එත්ථ පහෙළිකා එවං දට්ඨබ්බා –

සමාගතා ච වඤ්චිතු-ක්කන්තා පමුස්සිතාපි ච;
සමානරූපා ඵරුසා, සඬ්ඛාතා ච පකප්පිතා.

අථොපි නාමන්තරිකා, නිභූතා ච පහෙළිකා;
අථො සමානසද්දා ච, සම්මුල්ලා පාරිභාරිකී;
එකච්ඡන්තොභයච්ඡන්තා, සංකිණිණාති ච සොළසාති.

තත්ත්වං ලක්ඛණං –

සමාගතා නාම සියා, ගුල්ලිහත්ථා පදසන්ධිතා;
වඤ්චිතාඤ්ඤත්ථ රුල්ලිහෙන, යත්ථ සද්දෙන වඤ්චනා.

උක්කන්තාතිබ්බාවහිත-ප්පයොගා මොහකාරිනී;
සියා පමුස්සිතා යස්සා, දුබ්බොධත්ථා පදාවලි.

සමානරූපා'මුබ්බත්ථා-රොපාහිතපදා සියා;
ඵරුසා පච්චයාදීහි, ජාතසද්දා කථඤ්චිපි.

සඬ්ඛ්‍යාතා නාම සඬ්ඛ්‍යානං, යත්ථ බ්‍යාමොහකාරණං;
අඤ්ඤථා'භාසතෙ යත්ථ, වාක්‍යත්ථො සා පකප්පිතා.

සා නාමන්තරිකා යස්සා, නාමෙ නානත්ථකප්පනා;
නිභූතා'වට්ඨිතඤ්ඤත්ථා, තුල්‍යත්ථසුතිහෙතුතො.

සමානසද්දා සා ඉට්ඨ-සද්දපරියායසාධිතා;
සම්මුල්භා මුල්භතායෙව, නිද්දිට්ඨත්ථාපි සාධුකං.

යස්සා සම්බන්ධබාහුල්‍යා, නාමං සා පාරිභාරිකී;
ඵකච්ඡන්තා භවෙ බ්‍යඤ්ජා-ධෙය්‍යං නිස්සයගොපනා.

සා භවෙ උභයච්ඡන්තා, යස්සා උභයගොපනා;
සංකිණ්ණා නාම සා යස්සා, නානාලක්ඛණසඬ්ඛකරොති.

අයං පනෙත්ථ අත්ථො - පදසන්ධිතා පදානං සන්ධානතො ගුල්භත්ථා
අපාකටත්ථා සමාගතා නාම සියා. ගුල්භත්ථාති පසිද්ධානුවාදෙන අපසිද්ධා
සමාගතා විධියතෙ. ඉතො පරමිපි අනුවාදානුවාදාභාවො ඵචං වෙදිතබ්බො.
යත්ථ පහෙළිකායං අඤ්ඤත්ථ රුල්භෙන සද්දෙන අඤ්ඤස්මිං අත්ථෙ
පසිද්ධෙන රුල්භිසද්දෙන වඤ්චනා වඤ්චිතා නාම සියා.

අතිබ්බාවහිතප්පයොගා අතිසයෙන අන්තරිතපයුප්පමානපදයුත්තා
තතොයෙව මොහකාරිනී සම්මොහකාරිකා පහෙළිකා උක්කන්තා නාම. යස්සා
පහෙළිකාය පදාවලි පදපන්ති දුබ්බොධත්ථා දුරනුබොධාහිධෙය්‍යා, සා පමුස්සිතා
නාම.

අමුබ්බත්ථාරොපාහිතපදා අප්පධානත්ථෙ මුබ්බත්ථපකාසකසද්දානං කිඤ්චි
සධම්මං නිස්සාය ආරොපනතො උපට්ඨිතපදයුත්තා සමානරූපා නාම සියා.
පච්චයාදීහි පච්චයාදෙසාදීහි කථඤ්චිපි යෙන කෙනචි පකාරෙන ජාතසද්දා
නිප්ඵන්තසද්දා ඵරුසා නාම.

යත්ථ යස්සං පහෙළිකායං සඬ්ඛ්‍යානං ගණනං වුත්තමපි බ්‍යාමොහකාරණං
හොති, සා පහෙළිකා සඬ්ඛ්‍යාතා නාම සියා. යත්ථ යස්සං පහෙළිකායං

වාක්‍යාත්මකා සමුදායත්මකා අක්කුලා අක්කුලෙන පකාරෙන ආභාසනෙ වික්කුලායනෙ, සා පකප්පිකා නාම.

යස්සා පහෙළිකාය නාමෙ පසුත්තාහිධානෙ නානත්ථකප්පනා විවිධාහිධෙයාකප්පනා සම්භවති, සා පහෙළිකා නාමත්තරිකා නාම. තුල්‍යත්ථසුත්තෙතො සමානත්ථසද්දානං පයොගහෙතුයා අවට්ඨිතක්කුත්ථා පතිට්ඨිතඅක්කුත්ථා හොති, සා නිභුතා නාම.

යා පහෙළිකා ඉට්ඨසද්දපරියායසාධිකා ඉච්ඡිතත්ථසද්දස්ස වෙච්චනෙහි නිප්ථාදිතා හොති, සා සමානසද්දා නාම. සාධුකං නිද්දිට්ඨත්ථාපි දස්සිතඅත්ථසුත්තාපියා මුල්ලිහතායෙව සම්මොහභාවත්ථං එව භවති, සා සම්මුල්ලිහා නාම.

යස්සා පහෙළිකාය විරවනෙ නාමං දස්සියමානං නාමං සම්බන්ධබාහුල්‍යා සම්බන්ධස්ස බහුලභාවතො භවති, සා පාරිභාරිකී නාම. යස්සා ආධෙයාං බ්‍යාඤ්ජ අභිබ්‍යාඤ්ජීය පකාසෙත්ථා නිස්සයගොපනා ආධාරගුත්ති භවති, සා එකච්ඡන්තා නාම.

යස්සා පයොගෙ උභයගොපනා උභින්නමාධාරාධෙයානං ගොපනා භවති, සා උභයච්ඡන්තා නාම. යස්සා නානාලක්ඛණසඬකරො සමාගතාදිනානාවිධලක්ඛණානං සඬකරො හොති, සා සංකිණ්ණා නාම සියා.

ඉදානි සමාගතාදීනං ලක්ඛියං කමෙන එවං ඤාතබ්බං -

“පභවා’නතචිත්තිණ්ණා, තවා’ණා මහතී සතී;
වීරාය ජයතං නාථ, පහුතඵලසාධිනී”ති.

අයං සමාගතා.

නාථ තච පභවතො පට්ඨාය නතචිත්තිණ්ණා ඔණතචසෙන පත්ථටා, එවං සතී නදී විය දිස්සති. පභව පකට්ඨත්ත සොභාවත්ත. හො නාථ තච තුය්හං මහතී සතී මහන්තී සමානා ආණා ආනතචිත්තිණ්ණා අත්තනි නතෙසු ජතෙසු පත්ථටා පහුතඵලසාධිනී බහුලත්ථනිප්ථාදනී වීරාය විරකාලං ජයතං උක්කංසභාවෙන පවත්තතු. එත්ථ පභවආනතඉතිසන්ධිනා අත්මො ගුල්ලිහො.

“භද්දමෙවො’පසෙවෙයා, විධුතමදකිබ්බිසං;
සම්පාපයෙ පුරං බෙමං, ස දන්තො’ත්තනිසෙවිත”න්ති.

අයං වක්ඛිතා.

විධුතමදකිබ්බිසං විනාසිතමදොසං හද්දමෙව මන්දපිය [පින්දපිස්ස (ක.)]
– හද්දජාතිකෙසු හත්ථිසු හද්දජාතිකහත්ථිමෙව උපසෙවෙය්‍යාති වුත්තං විය
දිස්සති. හද්දමෙව උත්තමපුරිසමෙව සෙවෙය්‍යාති අත්ථො. සෙවනං
කිමත්ථන්ති වෙ? හත්ථිපක්ඛෙ දන්තො සික්ඛිතො සො හත්ථි අත්තනිසෙවිතං
අත්තානං හජිතං ජනං බෙමං නිබ්භයං පුරං නගරං සම්පාපෙති. පුරිසපක්ඛෙ පන
දන්තො දම්තො සො අරියපුග්ගලො අත්තනිසෙවිතං අත්තානමුපසෙවිතං ජනං
බෙමං නිද්දුක්ඛං පුරං නිබ්බානපුරං පාපෙති. එත්ථ කච්චිඡිතඋත්තමත්ථතො
අඤ්ඤෙන හත්ථිඅත්ථො රුළුහෙන සද්දෙන වඤ්චනා නාම.

“බහුගුණෙ පණමති, දුජ්ජනානංපායං ජනො;
හිතං පමුදිතො නිච්චං, සුගතං සමනුස්සර”න්ති.

අයං උක්කන්තා. ඉමස්සත්ථො උපරි ආගමිස්සති.

බ්‍යාකිණ්ණදොසත්තෙ සතිපි පහෙළිකාරුළුහත්තා එසා ඉට්ඨා. වුත්තඤ්චි
“පහෙළිකායමාරුළුහා, න හි දුට්ඨා කිලිට්ඨතා”ති. ඉහ සම්බන්ධිපදානං
අට්ඨානට්ඨාපනෙන බ්‍යවහිතත්තං හොති.

“මුඛචුල්ලං ගිඬගමකං, නියුරුග්ගත්ථනුන්තනං;
පටච්චරී වරං පොසො, භීරුයා ධාරයන්තියා”ති.

අයං පමුස්සිතා.

මුඛචුල්ලං තිලකාදිං ගිඬගමකං එවංනාමකං පසාධනං
නියුරුග්ගත්ථනුන්තනං නියුරං වලයං, උග්ගත්ථනං පයොධරපටං, උන්තනං
නලාටපටාදිකං, මුඛතො උන්තනාහරණඤ්ච ධාරයන්තියා භීරුයා ඉත්ථියා
පටච්චරී ජිණ්ණවත්ථනිවාසී පොසො පුරිසො වරං උත්තමො. එත්ථ
බහුපයොගරහිතෙහි සද්දෙහි රචිතත්තා අත්ථස්ස දුරවබ්බොධතා.

“නව’ග්ගරතනාන’ස්මිං, දිස්සන්ති රතනාකරෙ;
පුරිසානෙත්ථ අට්ඨන්තං, අට්ඨා’සාධාරණා’පර”න්ති.

අයං සමානරූපා.

අස්මිං රතනාකරෙ අග්ගරතනානි නව දිස්සන්ති, එත්ථ ඉමෙසු රතනෙසු
අට්ඨ රතනානි අට්ඨන්තං පුරිසානං අසාධාරණානි, අපරං රතනං සාධාරණං.
ඉමානි නව ලොකුත්තරානි විත්තීකතාදිඅත්ථොන “රතනානී”ති ව තප්පහවො
සම්මාසම්බුද්ධො “ආකරො”ති ව කප්පිතොති අමුඛ්‍යත්ථෙසු
රතනාදිසද්දානමාරොපනං හොති.

“වින්දන්ති දෙවගන්ධබ්බා, හිමවන්තමහානලෙ;
රසවන්තෙ සරෙ සත්ත, න නාගාපි උපොසථා”ති.

අයං ඵරුසා.

හිමවන්තමහානලෙ හිමාලයස්ස මත්ථකෙ රසවන්තෙ සොදකෙ සත්ත සරෙ අනාතත්තාදිකෙ දෙවගන්ධබ්බා වින්දන්ති සෙවන්ති, උපොසථා නාගාපි න වින්දන්ති. අයමපරත්ථො. හිමවන්තමහානලෙ චන්දරංසියුත්තෙ මහාපාසාදනලෙ දෙවගන්ධබ්බා කීළමානා ගන්ධබ්බා රසවන්තෙ මධුරගුණයුත්තෙ සත්ත සරෙ විණාය ඡජ්ජාදිකෙ සත්ත සරෙ වින්දන්ති, නාගාපි අරියාපි උපොසථාපි උපචුත්ථාපි න වින්දන්ති නානුභවන්ති. එත්ථ දිබ්බන්තිති දෙවා. උපොසථො එතෙසමත්ථීති උපොසථාති විග්ගහො. ලක්ඛණක්කමතො පසිද්ධපචුරපයොගතො අඤ්ඤදත්ථා යෙන කෙනවි ලෙසෙන පච්චයාදීනං ජාතසද්දස්ස අත්ථිතා.

“ගීතසද්දෙ සරා ද්වෙ ද්වෙ, ද්වෙ ඡජ්ජඤ්ඤත්ථ ඡස්සරා;
පඤ්චවණ්ණං යථා චක්ඛු, ඡබ්බණ්ණා නාසිකා තථා”ති.

අයං සඬ්ඛ්‍යාතා.

ගීතසද්දෙ සරා ද්වෙ භොන්ති, ඡජ්ජඤ්ඤත්ථ ඡජ්ජතො අඤ්ඤත්ථ ඡජ්ජං වජ්ජෙත්ථා උසහො ගන්ධාරො මජ්ඣමො පඤ්චමො ධෙවතො නිසාදොති. එත්ථ යුගලතො ද්වෙ ද්වෙ ඡස්සරා ඡසරවන්තො. යථා චක්ඛු පඤ්චවණ්ණං භොති, තථා එවං නාසිකා ඡබ්බණ්ණා භොති, ගීතසද්දෙ ඊකාරඅකාරසරද්වයසබ්භාවතො ව ඡජ්ජං යපෙත්ථා උසහාදීසු සරානං තිව්ධත්තා ව “චක්ඛු”ති සරඛාඤ්ජනවසෙන පඤ්චවණ්ණානං සබ්භාවතො ව “නාසිකා”ති ඡන්තං සබ්භාවතො ව එවං චුත්තං. එත්ථ චුත්තසඬ්ඛ්‍යාගීතාදිසද්දසන්තිට්ඨානතො සම්මොහකාරීහී භොති.

“පාතු වො උදිතො රාජා, සිරිමා රත්තමණ්ඩලො;
සකන්තිගහනක්ඛන්ත-සඬ්ඝයුත්තො සුලක්ඛණො”ති.

අයං පකප්පිතා.

සිරිමා සිරිමන්තො රත්තමණ්ඩලො අනුරත්තජනපදමණ්ඩලො, අනුරත්තඅමච්චමණ්ඩලො වා සකන්තිගහනක්ඛන්තසඬ්ඝයුත්තො සකස්ස අත්තතො අත්තෙ සම්පෙ ගහනෙහි අවිරලෙහි ඛන්තසඬ්ඝෙහි ඛන්තියසමුහෙහි යුත්තො සංයුත්තො සුලක්ඛණො පසත්ථපුරිසලක්ඛණො උදිතො පසිද්ධො රාජා නරින්දො වො තුම්භෙ පාතු රක්ඛතුති අයං අනාධිප්පෙතත්ථො. සිරිමා

“ලක්ඛියා වාසට්ඨානත්තා”ති වුත්තත්තා සිරිමන්තො රත්තමණ්ඩලො
උග්ගමනෙ රත්තමණ්ඩලො සකන්තිගහනක්ඛත්තසඨසයුත්තො
කන්තිසහිතෙහි ගහනක්ඛත්තතාරගණෙහි යුත්තො සුලක්ඛණො සුට්ඨ
සසලක්ඛණො උදිතො උග්ගතො රාජා චන්දො වො තුම්භෙ පාතුති
උභයපක්ඛස්ස සාධාරණගුණගුණිපදපරිග්ගහෙන ඉධ වාක්‍යත්ථස්ස අඤ්ඤා
දිස්සමානතා හොති.

“වුච්චතා”දො ඉසිත්‍යො’කො, සුමහන්තොපකාරවා;
සනාතනො ච න ඉසි, න සබ්බා න සනාතනො”ති.

අයං නාමන්තරිකා.

එකො ආදො පුබ්බෙ “ඉසි”ති වුච්චති, සුමහන්තොපකාරවා
අතිමහන්තොපකාරසමන්තාගතො සනාතනො ච සස්සතො ච හොති, තථාපි න
ඉසි ඉසි නාම න හොති, න සබ්බා මිත්තොපි න හොති, න සනාතනො සස්සතොපි
න හොති, අයං ගම්‍යමානත්ථො. සුමහා අතිමහන්තො එකො ආදො නාමාදිමිති
ඉසිති වුච්චති, අන්තො මජ්ඣෙ පකාරවා ප-කාරෙන සමන්තාගතො,
සනාතනො ච සස්සතො ච හොති, ඉසිපි නාම න හොති, මිත්තොපි න හොති,
සො නාතනො තනඉති අක්ඛරද්වයරහිතො න හොති. ආදිමජ්ඣානං වුත්තත්තා
අන්තෙති ඤායති, “ඉසිපතනවිභාරො”ති ගහෙතබ්බං. තත්ථ ඉසිපතනනාමෙන
ඉසිආදීනං ගම්‍යමානත්ථත්තා නාතත්ථකප්පනා හොති.

“ධාවන්තං උදයා අත්ථං, මුහුත්තං න නිචත්තති;
න චන්දමණ්ඩලං එතං, නාපි ආදිච්චමණ්ඩල”න්ති.

අයං නිභුතා.

උදයා උදයතො පභුති අත්ථං යාව අත්ථං ධාවන්තං ජවන්තං මුහුත්තං
මුහුත්තකාලං න නිචත්තති න පුනාවත්තති. එතං චන්දමණ්ඩලමිති න හොති,
ආදිච්චමණ්ඩලමිති න හොති. උදයා පටිසන්ධිතො අත්ථං යාවවුති. ධාවන්තන්ති
ආයුකිච්චතො ආයුචන්දාදීනමත්ථානං, තප්පකාසකසද්දානඤ්ච තුල්‍යත්තා
එත්ථ පතිට්ඨිතචන්දාදිඅත්ථත්තරානං සම්භවො.

“දෙවිං කිත්තිමහිනාමං, කළාරත්ථවිභයං පුරිං;
හිත්වා න සරි සො ධිරො, කරොන්තොප්පු’යාමවිභය”න්ති
[\[කරොන්තොමුත්තමවිභයන්ති \(ක.\)\]](#).

අයං සමානසද්දා.

කිත්තිමහිනාමං කිත්තිමහිනං ද්විත්තං නාමෙන සමන්තාගතං දෙවිං අග්ගමහෙසිං කළාරත්ථව්‍යයං පුරිං කළාරඅත්ථානං ද්විත්තං නාමෙන සමන්තාගතං පුරිං නගරඤ්ච සො ධිරො හිත්වා පරිච්චජිත්වා උය්‍යමව්‍යයං උය්‍යමනාමෙන සමන්තාගතං කරොන්තො අපි න සරි සම්පත්තිං නානුසරි, යසොධරාදෙවිඤ්ච කපිලවත්ථුපුරිඤ්ච හිත්වා විරියසඬ්ඛාතපධානං කරොන්තො මහාසත්තො සම්පත්තිං න සරි, එත්ථාහිමනයසොධරාදිසද්දානං පරියායෙහි කිත්තිමහිසද්දාදිහි රචිතතා.

“චතුද්දිසාමුඛා ඛන්ධා, චත්තාරො සින්ධවා සයං;
පරිභුඤ්ජන්ති නික්ඛිත්තං, තිණං මජ්ඣෙකං යථාසුඛං” ති.

අයං සම්මුල්ලිහා.

සින්ධවා චත්තාරො අස්සා චතුද්දිසාමුඛා යථා චතුද්දිසාසම්මුඛා භොන්ති, තථා ඛන්ධා මජ්ඣෙකං නික්ඛිත්තං තිණං සයං යථාසුඛං පරිභුඤ්ජන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං පිට්ඨිං කත්වා ඛන්ධා විය බායති, තෙ පන සම්මුඛං කත්වා ඛන්ධා භොන්ති. එත්ථ “චතුද්දිසාමුඛාඛන්ධා” ති නිද්දිට්ඨත්තා පිට්ඨිං කත්වා ඛන්ධාති සම්මුල්ලිහතා භොති.

“ජනො ජීවනජානන්ද-කරඛන්ධුස්ස භාසිතං;
සක්කරොන්තොව පජ්ජොති, පුඤ්ඤාරික්ඛයගොචරෙ” ති.

අයං පාරිභාරිකී.

ජීවනජානන්දකරඛන්ධුස්ස ජීවනතො උදකතො ජාතානං පදුමානං ආනන්දකරස්ස සුරියස්ස ඛන්ධුස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස භාසිතං වචනං සක්කරොන්තො පුජෙන්නො ජනො පුඤ්ඤාරික්ඛයගොචරෙ පුඤ්ඤානං පටිපක්ඛත්තා පුඤ්ඤාරිසඬ්ඛාතානං අකුසලානං බයස්ස නිමිත්තභූතං නිබ්බානමාරම්මණං කත්වා උජ්ජන්නෙ මග්ගඵලෙ පජ්ජොති පාපුණාති. එත්ථ ජීවනජානං ආනන්දකරස්ස ඛන්ධුස්සෙති ච, පුඤ්ඤාරිතං බයනිමිත්තං ආරම්මණං කත්වා පවත්තෙති ච ඉමිනා බුද්ධො මග්ගඵලා ච පාරම්පරියෙන සම්බන්ධෙන චුත්තාති සම්බන්ධානං බාහුල්ලභාවො.

“න ගණ්භාති මහන්තම්පි, සද්දං න ච විභූසනං;
චතුප්පදස්ස කස්සාපි, කණ්ණොයං න කිලාඵලො” ති.

අයං එකච්ඡන්තා.

කස්සාපි චතුර්පදස්ස කණ්ණො මහත්තම්පි සද්දං න ගණ්ණාති, ආරම්මණං න කරොති, විභුසනම්පි න ගණ්ණාති. තථාපි අයං කණ්ණො අඵලො න කිල, සඵලතො නිජ්ඵලො න භොති කිර. අස්සකණ්ණො රුක්ඛො. එත්ථ කණ්ණොති ආධෙය්‍යං කත්වා තදාධාරස්ස අවචනතො නිස්සයගුත්ති.

“අලඬකරොන්තො භුවනං, සස්සිරිකො සදෙවකං;
කස්මිං සඤ්ජාතසංවද්ධො, කො කෙන නුපලිම්පති” ති.

අයං උභයච්ඡන්තා.

සස්සිරිකො සදෙවකං භුවනං අලඬකරොන්තොති බුද්ධො විය බායති. භුවනං භුවනසඬ්ඛාතං කං ජලං සදා එව අලඬකරොන්තො සස්සිරිකො ලක්ඛියසමන්තාගතො කස්මිං ජලෙ සඤ්ජාතසංවද්ධො කො කතරො කෙන ජලෙන න උපලිම්පති න ලිම්පති. පදුමොති විසජ්ජනං. පදුමො හි පුංඤ්ඤාසකලිඬගො. ඉහ ජලපදුමානං ද්විත්තම්පි ඡාදිතත්තා උභයච්ඡන්තා නාම.

“ආදො සොයෙව යො අන්තෙ, මජ්ඣිමස්සාදි මජ්ඣිමො;
සිද්ධන්තාදීසු චත්තන්තං, අසඬ්ඛතපදං වදා” ති.

අයං සංකිණ්ණො.

අන්තෙ අවසානෙ යො භොති, ආදොපි සොයෙව භොති, මජ්ඣිමස්ස ආදිභූතො මජ්ඣිමො එව භොති, සිද්ධං නිජ්ඵන්තං තාදීසු අරියෙසු චත්තන්තං අසඬ්ඛතපදං වද කට්ඨෙති අයමපරත්ථො. ආදො ආදිමහි සොයෙව සකාරො එව අන්තෙ පරියොසානෙ යො යකාරොයෙව, මජ්ඣිමො මජ්ඣිමවණ්ණො මජ්ඣිමස්ස සද්දස්ස ආදි මකාරො, සිද්ධන්තාදීසු මතසමයකාලාදීසු චත්තන්තං වාචකභාවෙන පචත්තන්තං අසඬ්ඛතපදං සඬ්ඛතතො අඤ්ඤත්තා අසඬ්ඛතභූතං පඤ්ඤත්තිං වද කට්ඨෙති. සමයසද්දො හි නාමපඤ්ඤත්ති. එත්ථ සිද්ධන්තසද්දෙන ආදිසද්දස්ස සඬ්ඛනත්තා තාදිඅත්ථො ලබ්භතීති අත්ථස්ස ගුල්භතාය සමාගතාලක්ඛණෙන ච “සො”ති “යො”ති “අසඬ්ඛතපද”න්ති අඤ්ඤත්ථරුල්භසද්දෙන වඤ්චිතත්තා වඤ්චිතාලක්ඛණෙන ච සමයසද්දෙ නානත්ථකප්පනතො නාමන්තරිකාලක්ඛණෙන වාති තීහිපි ලක්ඛණෙහි මිස්සිතොති. සෙසෙසුපි සංකිණ්ණත්තං එවමෙව වෙදිතබ්බං. තත්ථ තත්ථ චුත්තලක්ඛණානුසාරෙනෙව සමාගතාදීනං අන්වත්ථසඤ්ඤතා වෙදිතබ්බා.

34.

දෙසකාලකලාලොක-ඤායාගමවීරොධි යං;

තං විරොධිපදං චෙ'ත-මුදාහරණතො ථූටං.

34. “දෙසි”ච්චාදි. දෙසො ඵලජලදෙසාදි. කාලො රත්තින්දිවො. කලා නච්චගීතාදයො. ලොකො වරාවරභූතජ්ජවත්ති. ඤායො යුත්ති. ආගමො ඉධ බුද්ධවචනං. අඤ්ඤත්ථ තු සුතිධම්මසංභිතා, තෙ ව. තෙහි විරොධො අස්ස අත්ථිති දෙස...පෙ.... විරොධි. යන්ති අනුවදිත්වා. තං විරොධිපදන්ති විධියතෙ. එතඤ්ච පදං උදාහරණතො ලක්ඛියතො ථූටං පාකටං. යතො ජලජාදීනං ඵලාදීසු පාතුභාවාදි, රත්තාදීසු සම්භවන්තානං කුසුමාදීනං දිවාදීසු සම්භවො ව, “නච්චගීතාදිවතුසට්ඨියා කලාසු භින්නජ්ජො නාම සත්තසරො”තිආදිනා කලාසත්ථාහිභිතලක්ඛණාතික්කමවිරොධො ව, “අග්ගිසිතලො, නිස්සාරො බදිරො”තිආදිනා ලොකසීමාතික්කමො ව, චුත්තායපා'නරුජ්ජත්තසමුප්පත්තියා මිද්ධස්ස රූපභාවාපාදනාදිඤායවිරොධො ව, යථාසකමාගමෙන විරොධො ව සුබ්බෙන ව සක්කා පාකටත්තා විඤ්ඤාතුං, තතො සබ්බමෙතං නොදාහටන්ති අධිප්පායො.

34. එවං යමකපහෙළිකානමදස්සනෙ කාරණං වත්වා ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන සම්පත්තවිරොධිදොසං “දෙසකාලි”ච්චාදිනා වදති. යං පදං දෙසො ඵලජලපබ්බතාදි. කාලො රත්තින්දිවො හෙමන්තාදිවසෙන තිවිධො, වසන්තාදිවසෙන ඡබ්බිධො. කලා නච්චගීතාදිවතුසට්ඨි. ලොකො ථාවරජඛිගමභූතජ්ජවත්තිසඛිධාතො. ඤායො යුත්ති. ආගමො ඉහ බුද්ධවචනං, අඤ්ඤත්ථ පන සුතිධම්මසංභිතො ව. තෙහි විරොධො අස්ස අත්ථිති දෙස...පෙ.... විරොධි. තං විරොධිපදං නාම. එතං විරොධිපදං උදාහරණතො ලක්ඛියතො ථූටං පරිබ්බත්තං. වස්සිකජාතිසුමනාදීනං ජලජාදිභාවො ව, පද්මකුමුදාදීනං ඵලජාදිභාවො ව, රත්තිආදීසු ලබ්භමානානං කුමුදාදීනං දිවාදීසු සම්භවො ව, නච්චගීතාදිවතුසට්ඨියා කලාසු “ජ්ජො උසහො ගන්ධාරො මජ්ඣමො පඤ්චමො ධෙවතො නිසාදො”ති දස්සිතසත්තසරානමෙකදෙසස්ස ජ්ජස්ස භින්නසත්තසරො ජ්ජො නාමාති සමුදායවසෙන වොහාරකරණාදිහි සත්ථාගතතං, ලක්ඛණාතික්කමඤ්ච, “අග්ගි සිතලො, වන්දනං උණ්හං, බදිරරුක්ඛො නිස්සාරො, ඵරණ්ධො සසාරො” ඉච්චාදිනා ලොකමරියාදාතික්කමො ව, මිද්ධස්ස අරූපභාවුප්පත්තියා චුත්තායපි රූපභාවසාධනසදිසයුත්තිවිරොධිකථනඤ්ච, යථාසකමාගමමතික්කමිම කථනඤ්චාති සබ්බෙසං විරුද්ධසභාවස්ස පාකටත්තා උදාහරණං න දස්සයිස්සාමාති අධිප්පායො. ඉමෙසමෙව දෙසාදිවිරොධිනමවිරුද්ධත්තං එත්ථෙව විරොධිපදදොසපරිභාරෙ “බොධිසත්තජ්ජභාවෙනා”තිච්චාදිනා දිස්සති. දෙස...පෙ.... ගමෙහි විරොධො, සො අස්ස අත්ථිති දෙස...පෙ.... විරොධි. නින්දායං අයමස්සත්ථිති විච්චිකා.

35.

යද්දප්පතිතමානිය, වත්තබ්බං නෙය්‍යමාහු තං;
යථා සබ්බාපි ධවලා, දිසා රොවන්ති රත්තියං.

35. “ය”මිච්චාදි. අප්පතිතං සද්දතො, අත්ථතො වා අනධිගතං නහ්‍යඤ්ඤාචගමො ගන්ථන්තරාභාවතො. වක්ඛති හි “දුල්ලභාවගති සද්ද-සාමත්ථියවිලඬ්ඝිනී”ති. යං කිඤ්චි පදං සමානිය ආනෙත්වා වත්තබ්බං, තං නෙය්‍යමාහු. යථෙත්‍යදාහරති. සබ්බාපි සකලාපි දිසා පුබ්බදිසාදයො දස දිසා රත්තියං රජන්‍යං ධවලා උජ්ජලා රොවන්ති දිප්පන්ති ඵත්තකෙ නිද්දිට්ඨෙ වන්දමරිචිතො ඵත්ථ නෙය්‍යත්තං.

35. ඉදානි නෙය්‍යදොසමුදාහරති “ය”මිච්චාදිනා. යං පදං අප්පතිතං පදන්තරෙන, තෙනාහිහිතත්ථෙන වා “ඉමස්සත්ථොය”මිති අවිඤ්ඤාතං ආනිය වත්තබ්බං, තතොයෙව පදන්තරමානිය වත්තබ්බං හොති, තං නෙය්‍යමාහු “නෙය්‍යදොසො”ති පොරාණා ආහු. යථා තත්ථොදාහරණමිදිසං “සබ්බාපි ධවලා දිසා රොවන්ති රත්තිය”න්ති. සබ්බාපි දිසා පුබ්බදක්ඛිණාදයො දස දිසා ධවලා සෙතා රත්තියං රජන්‍යං රොවන්ති දිප්පන්ති. ඵත්ථ දිසාය විසෙසනං ධවලගුණං කෙලාසකුටසුධාහිත්තිවන්දරංසිආදීසු කුතො සඤ්ජාතමිති අනිච්ඡිතත්තා අඤ්ඤතිවත්තනත්ථං වන්දකිරණාදිවාචකපදං ආනෙත්වා ධවලතා ඉමිනෙති වත්තබ්බත්තා ධවල පදං නෙය්‍යදොසෙන දුට්ඨං හොති. පතිතං විඤ්ඤාතං, න පතිතං අප්පතිතං. ඵත්ථ අකාරො පසප්පපටිසෙධෙ.

36.

නෙදිසං බහු මඤ්ඤන්ති, සබ්බෙ සබ්බත්ථ විඤ්ඤුනො;
දුල්ලභාවගති සද්ද-සාමත්ථියවිලඬ්ඝිනී.

36. අප්පතිතං නිච්ඡන්ති විඤ්ඤති දස්සෙතුමාහ “නෙ”තිආදි. ඊදිසං අනන්තරෙ වුත්තප්පකාරං නෙය්‍යං සබ්බෙපි විඤ්ඤුනො ඤෙය්‍යවිදු සබ්බත්ථ ගජ්ජාදිකෙ න බහු මඤ්ඤන්ති න සම්භාවෙන්ති නප්පයුජ්ජන්ති. කිං න බහුමඤ්ඤන්තිති වෙ ආහ “දුල්ලභා”තිආදි. තථා හි අවගති අත්ථාවගමො සද්දං වාචකං, සාමත්ථියඤ්ච ඤායං විලඬ්ඝයති වජ්ජි අනුපදස්සනතොති සද්දසාමත්ථියවිලඬ්ඝිනී දුල්ලභා න ලභ්‍යතෙ. ඤායොපත්ථො වා සද්දොපත්ථො වා යොත්ථො න හොති. සො නප්පතියතෙ යථා මනසි අවට්ඨිතමත්තෙනාති අත්ථො. තස්මා සද්දතො, අත්ථතො වා පතිතබ්බමනෙය්‍යං, තබ්බිපරිතං නෙය්‍යන්ති විඤ්ඤෙය්‍යං.

36. ඉමං අප්පතිතපදං විඤ්ඤති නාහිමන්ති දස්සෙන්නො ආහ “නෙදිස”මිච්චාදි. ඊදිසං යථාවුත්තප්පකාරං නෙය්‍යං සබ්බෙ විඤ්ඤුනො සබ්බත්ථ ගජ්ජපජ්ජාදිකෙ න බහු මඤ්ඤන්ති න සම්භාවෙන්ති

නප්පයොපෙන්නි. අවගභී අත්ථාවබ්බොධො සද්දසාමත්ථියවිලඬ්ඝිනී සද්දසඬ්ඛාතවාචකඤ්ච සාමත්ථියසඬ්ඛාතඤ්ඤායඤ්ච අතික්කම්ම පවත්නීති දුල්ලභා තාදිසපයොගාභාවතො දුල්ලභා හොති. යො අත්ථො සද්දාගතො, ඤ්ඤායාගතො වා න හොති, සො කත්තුතො මනසි පතිට්ඨිතමත්තෙන පතීතො න හොතීති තං පදං නෙය්‍යදොසමිති සබ්බෙ කවිතො පරිහරන්තීති අධිප්පායො. බහුමානං කරොන්තීති වාකො බහුමඤ්ඤන්තීති නාමධාතු. සද්දසාමත්ථියං විලඬ්ඝයති සිලෙනාති සද්දසාමත්ථියවිලඬ්ඝිනී.

37.

සියා විසෙසනාපෙක්ඛං,
යං තං පත්වා විසෙසනං;
සාත්ථකං තං යථා තං සො,
භියොසා පස්සති චක්ඛුනා.

37. “සියා”ඉච්චාදි. යං පදං විසෙසනං පත්වා අත්ථොන සහ චත්තතීති සාත්ථකං. නිබ්බිසෙසනන්තු චුත්තත්ථමෙව හොති. තං විසෙසනාපෙක්ඛං සියා. “තං යථො”ත්‍යාදිනා උදාහරති. “පස්සති”ති චුත්තෙ “චක්ඛුනා”ති ලබ්භතෙව.

37. “සියා”ඉච්චාදි. යං පදං විසෙසනං පත්වා සාත්ථකං අත්ථසහිතං, තදභාවෙ නිරත්ථකං හොති, තං විසෙසනාපෙක්ඛං නාම සියා. තං යථා තස්සොදාහරණමෙව. “තං සො භියොසා පස්සති චක්ඛුනා”ති. සො පුරිසො තං පුරිසං භියොසා යෙහුය්‍යසා චක්ඛුනා පස්සති. එත්ථ “පස්සති”ති චුත්තෙයෙව “චක්ඛුනා”ති ඤායති. චක්ඛුනාති විසෙසාපදං විසෙසනං ලද්ධාව සාත්ථකං හොති. විසෙසනෙ අපෙක්ඛා අස්සාති ව, සහ අත්ථොන චත්තමානං සාත්ථකමිති ව සමාසො.

38.

භීනං කරෙ විසෙසාං යං, තං භීනත්ථං භවෙ යථා;
නිප්පභීකතඛජ්ජොතො, සමුදෙනි දිවාකරො.

38. “භීන”ඉච්චාදි. යං විසෙසනපදං විසෙසාං විසෙසිතබ්බං භීනං ලාමකං කරෙ කරෙය්‍ය, තං විසෙසනපදං භීනත්ථං භීනො අත්ථො යස්ස තං භීනත්ථං නාම භවෙය්‍ය. “යථා”ඉත්‍යාදිනා උදාහරති. නිප්පභීකතො ඛජ්ජොතො යෙන සො දිවාකරො පභාකරො සමුදෙනි උපගච්ඡතීති. එත්ථ ඛජ්ජොතප්පභාපහරණෙ න ථුති දිවාකරස්සාති.

38. “භීනං කරෙ”ඉච්චාදි. යං පදං විසෙසාං භීනං කරොති, තං භීනත්ථං භවෙ. යථා තත්ථොදාහරණමෙව. “නිප්පභීකතඛජ්ජොතො, සමුදෙනි

දිවාකරො’’ති. පහාරහිතකතා ඛජ්ජොතා යෙන සො දිවාකරො සුරියො සමුදෙනි උග්ගච්ඡති. “නිජ්ජහිකතඛජ්ජොතො’’ති ඉමිනා විසෙසනෙන ලාමකාලොකලද්ධයුත්තස්ස ඛජ්ජොපනකස්ස අභිභවනජ්ජකාසනං සහස්සරංසිනො නින්දායෙව, න ථුතීති විසෙසාං භීතත්ථං හොති. භීතො අත්ථො යස්සෙති ව, නත්ථි පහා එතෙසන්ති ව, නිජ්ජහා කතාති ව, නිජ්ජහිකතා ඛජ්ජොතා යෙනාති ව විග්ගහො.

39.

පාදපුරණමත්තං යං, අනත්ථමිති තං මතං;
යථා හි වන්දෙ බුද්ධස්ස, පාදපඬකෙරුහමිපිව.

39. හි අපි වසද්දානං පාදපුරණමත්තත්තා අනත්ථකත්තං. විසෙසනවිසෙසාපදදොසො.

39. “පාදපුරණ”චවාදි. යං පදං පාදපුරණමත්තං චතුත්ථංසසඬධාතස්ස පාදස්ස පුරණමත්තමෙව හොති, තං අනත්ථමිති මතං ඤාතං. යථාසද්දො චුත්තත්ථො. බුද්ධස්ස පාදපඬකෙරුහං පාදමිබුජං වන්දෙති. එත්ථ හි අපිවාති ඉමෙසං සමත්තනාදිඅත්ථෙපු අප්පවත්තිතො කෙවලං පාදපුරණමත්තතො අනත්ථකත්තං. මත්තසද්දො අවධාරණෙ. විසෙසනවිසෙසාපදදොසො.

පදදොසනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වාක්‍යදොසනිද්දෙසවණ්ණනා

40.

සද්දතො අත්ථතො චුත්තං, යත්ථ භියොපි චුච්චති;
තමෙකත්ථං යථා’භාති, වාරිදොවාරිදො අයං.

40. “සද්දතො”ඉච්චාදි. සද්දතො වාවකෙන තස්මිංයෙවත්ථෙ තස්සෙව සද්දස්ස පුන පයොගතො අත්ථතො අභිධෙය්‍යන පුබ්බපටිපාදිකස්සෙව වත්ථුස්සාවිසෙසෙන පුන පටිපාදනතො චුත්තං පයුත්තං යං පදත්ථරූපං යත්ථ යස්මිං වාක්‍ය භියොපි චුච්චති පුනපි පයුජ්ජතෙ, තමෙකත්ථන්ති අනුවදිත්වා “යථෙ”චවාදිනා විධියතෙ. වාරිං දදාතීති වාරිදො. අයං වාරිදො මෙසො ආභාති දිජ්ජතීති. ජලදානමත්තාපෙක්ඛාය ඉදං සද්දතො එකත්ථං.

40. ඉදානි උද්දිට්ඨක්කමෙන වාක්‍යදොසං නිද්දිසති “සද්දතො”චවාදිනා. සද්දතො වාවකෙන අත්ථතො අභිධෙය්‍යන චුත්තං පයුත්තං යං පදත්ථරූපං යත්ථ යස්මිං වාක්‍ය භියොපි පුනපි චුච්චති යුජ්ජතෙ, තං වාක්‍යං එකත්ථං

නාම දොසො. උදාහරණං ‘‘යථී’’ච්චාදි. වාරිදො ජලදායකො අයං වාරිදො මෙසො ආහානී දිජ්ජති. සම්පත්තිසාධකං ‘‘ජලදායකො’’ච්චාදිවිසෙසනං විනා ජලදානමත්තස්ස චුත්තත්තා සද්දතො එකත්ථං නාම හොති.

යථා ච

41.

තිත්ථියච්ඡාරථිජානි, ජහං දිට්ඨිගතානි’හ;
පසාදෙති පසන්තො සො, මහාමුනි මහාජනෙ.

41. තිත්ථියසච්ඡාරානං අච්ඡාරානං ථිජානි උජ්ජත්තිහෙතුභූතානි දිට්ඨිගතානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො ජහං ජහන්තො දුරිකරොන්තො සො මහාමුනි සම්මාසම්බුද්ධො ඉහ ලොකෙ අත්තති පසන්තො පසාදබ්බුලෙ මහාජනෙ පසාදෙතීති අපරමුදාහරණං. පසාදසච්ඡාරතස්ස අත්ථස්ස ‘‘පසන්තො පසාදෙති’’ති චුත්තත්තා ඉදමත්ථතො එකත්ථං.

41. ‘‘තිත්ථියි’’ච්චාදි. සො මහාමුනි තිත්ථියච්ඡාරථිජානි තිත්ථියසච්ඡාරානං අච්ඡාරානං උජ්ජත්තිකාරණභූතානි දිට්ඨිගතානි සස්සතාදිහෙදහින්නා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො ජහං ජහන්තො අපනෙත්තො ඉහ ලොකෙ පසන්තො අත්තති පසන්තො මහාජනෙ පසාදෙති. පසන්තසද්දෙන චුත්තජ්ජසාදසච්ඡාරතස්ස අත්ථස්ස පසාදෙතීති ක්‍රියාපදෙනපි චුත්තත්තා සද්දෙ හින්තෙපි අත්ථතො එකත්ති අත්ථතො එකත්ථස්සදාහරණං. තිත්ථියා එව අච්ඡාරානි, තෙසං ථිජානි, දිට්ඨිසු ගතානි, දිට්ඨියො එව ගතානීති වා විග්ගහො.

42.

ආරද්ධක්කමච්චිඡෙදා, හග්ගරීති හවෙ යථා;
කාපි පඤ්ඤා, කොපි ගුණො, පකතීපි අහො තව.

42. ආරද්ධො චත්තුමුපක්කමන්තො, කමො චචනපටිපාටි. තස්ස විච්ඡෙදො හඬිගො, තතො. ‘‘යථෙ’’තිආදිනා උදාහරති. අචුත්තස්සපි පසාදවසා අජ්ඣාහාරොති. මහාමුනි තව තෙ පඤ්ඤා කාපි සාතිසයත්තා අනිද්ධාරිතං සභාවවිසෙසා කාවියෙව, අහො පචත්තමානායපි වසභාවස්සානිද්ධාරිතත්තා අච්ඡරියන්ති අත්ථො. එත්ථ කාපි කොපිති සබ්බනාමපදක්කමස්ස පකතීති එත්ථ විච්ඡින්නත්තා හග්ගරීති.

42.

‘‘ආරද්ධක්කමී’’ච්චාදි. ආරද්ධක්කමච්චිඡෙදා චත්ථුමාරද්ධපදක්කමස්ස විච්ඡෙදහෙතු හග්ගරීති හවෙ හග්ගරීතිවාක්‍යදොසො හවති. උදාහරති ‘‘යථී’’ච්චාදි. මහාමුනි තව තුය්හං පඤ්ඤා සාතිසයභූතා පඤ්ඤා

කාපි වචනවිසයාතික්කන්තත්තා කාපියෙව. ගුණො
 සීලසමාධිආදිඅනඤ්ඤසාධාරණගුණසමූහො කොපි පමාණපරිග්ගහස්ස කෙනවි
 ලෙසෙනපි කත්තුමසක්කුණෙය්‍යත්තා කොපියෙව. පකතීපි අවින්තෙය්‍යභූතා
 පකතීපි එවමෙව අහො විජ්ජමානානංයෙව පඤ්ඤාදීනං සභාවාවබ්බොධස්ස
 දුක්කරතා අවිජරියා. කාපි කොපිති පදක්කමස්ස “පකතී”ති එත්ථ සුඤ්ඤත්තා
 රීතිහඬිගො. ආරද්ධොයෙව කමො, තස්ස විච්ඡෙදො, හග්ගා රීති අස්ස, එත්ථ
 වාති විග්ගහො.

43.

පදානං දුබ්බිතික්ඛෙපා, බ්‍යාමොහො යත්ථ ජායති;
 තං බ්‍යාකිණ්ණන්ති විඤ්ඤෙය්‍යං, තදුදාහරණං යථා.

43. “පදාන”මිච්චාදි. යත්ථ යස්මිං වාකො පදානං ස්‍යාද්‍යන්තාබ්‍යාතිකානං
 දුබ්බිතික්ඛෙපා දුට්ඨපනතො බ්‍යාමොහො සංමුල්භතා ජායති උප්පජ්ජති, තං
 වාකාං බ්‍යාකිණ්ණන්ති විඤ්ඤෙය්‍යං ඤාතබ්බං. තස්ස බ්‍යාකිණ්ණස්ස
 උදාහරණං ලක්ඛියං “යථෙ”ති දස්සෙති. යථා ඉදං, තථා අඤ්ඤමිපිති අත්ථො.

43. “පදානි”මිච්චාදි. පදානං ස්‍යාද්‍යන්තාද්‍යාද්‍යන්තපදානං දුබ්බිතික්ඛෙපා
 දුට්ඨපනතො යත්ථ වාකො බ්‍යාමොහො සංමොහො ජායති, තං
 බ්‍යාකිණ්ණදොසොති විඤ්ඤෙය්‍යං. තදුදාහරණං තස්ස බ්‍යාකිණ්ණදොසස්ස
 ලක්ඛියං යථා ඉමිනා වක්ඛමානනායෙන.

44.

බහුගුණ පණමති, දුජ්ජනානං ප්‍යයං ජනො;
 භිතං පමුදිතො නිච්චං, සුගතං සමනුස්සරං.

44. බහුඅන්තත්තා බහුභූතෙ ගුණ සීලාදිකෙ සමනුස්සරං සම්මදෙව
 උට්ඨාය සමුට්ඨාය අනුස්සරන්තො ගුණවිසයසතිං පච්චුපට්ඨාපෙන්තො
 තෙනෙව කාරණෙන පමුදිතො හට්ඨපහට්ඨො අයං ජනො සබ්බොපි ලොකො
 දුජ්ජනානං සුජනෙතරානම්පි දෙවදත්තාදීනං නිච්චං කාලං භිතං සුගතං
 සම්මාසම්බුද්ධං පණමති නමස්සතීති අයං අත්ථො කච්චඤ්චිතො. තත්ථ
 “බහුගුණ පණමති”ත්‍යාදි බ්‍යවහිතපද්‍යෙයො මොහො ජායතීති
 බ්‍යාකිණ්ණං.

44. “බහුගුණ”මිච්චාදි. බහුගුණ අන්තත්තා බහුභූතෙ
 සීලසමාධිආදිගුණ සමනුස්සරං විසෙසතො අනුස්සරන්තො පමුදිතො
 තතොයෙව පහට්ඨො අයං ජනො සත්තනිකායො දුජ්ජනානම්පි අසප්පුරිසානම්පි

නිව්වං සතතං භිතං මිත්තභූතං සුගතං සබ්බඤ්ඤං පණමති වන්දති. එත්ථ පදානං අට්ඨානපයොගතො බ්‍යාකිණිණත්තං පදත්ථානුසාරෙනෙව ගම්‍යතෙ.

45.

විසිට්ඨවචනා'පෙතං, ගාමිමං'ත්‍ය'භිමතං යථා;
කඤ්ඤෙකාමයමානං මං, න කාමයසි කිං ත්වි'දං.

45. විසිට්ඨස්ස කස්සචි අත්ථස්ස වචනතො කථනතො අපෙතං පරිච්චත්තං. කඤ්ඤෙත්‍යාමන්තනං. අහං තං ඉච්ඡාමි, තාදිසං මං ත්වං කස්මා නිච්ඡසි, ඉදං කිං නු ඉති ගාමිකජනවචනත්තා “කඤ්ඤි”ච්චාදිකං ගාමිමං.

45. “විසිට්ඨෙ”ච්චාදි. විසිට්ඨවචනාපෙතං පියභූතෙන උත්තිවිසෙසෙන විසෙසිතබ්බස්ස කථනතො පරිභිතං වාක්‍යං “ගාමිමදොස”න්ති කච්ඡි අභිමතං. උදාහරති “යථි”ච්චාදි. කඤ්ඤෙ හෙ කඤ්ඤෙ කාමයමානං මං තුවං ඉච්ඡයමානං මං න කාමයසි ත්වං න ඉච්ඡසි, ඉදං කිං නු. ඊදිසෙ ඉච්ඡාචිසාතෙ වුවචමානෙ එවං—

“යාවනා මදියා තව කාරණායං,
දිනෙ දිනෙ නිජ්ඵලතං උපෙති;
දක්ඛො සදා මානිනිමානහඬිගෙ,
ස මන්මථොත්‍යත්‍ර ගතො මතො නු”ඉති විය.

පියත්ථස්ස කථනාභාවතො “කඤ්ඤෙ”ත්‍යාදිකං වචනං මිලක්ඛුකානං වචනත්තා ගාමිමං. එත්ථ කඤ්ඤාසද්දො දසවස්සිකාය වත්තතිති නියමො නත්ථි. විසිට්ඨස්ස අත්ථස්ස වචනතො අපෙතන්ති වාක්‍යං.

46.

පදසන්ධානතො කිඤ්චි, දුප්පතීතිකරං භවෙ;
තම්පි ගාමිමං'ත්‍ය'භිමතං, යථා යාහවතො පියා.

46. “පදෙ”ච්චාදි. පදසන්ධානතො පුබ්බාපරානං පදානං සන්ධිවසෙන යං කිඤ්චි වාක්‍යං දුට්ඨ අසුතිසුභගං පතීතිමවබ්බොධං කරොතිති කරං භවෙ, තම්පි යථාචුත්තං ගාමිමන්ත්‍ය'භිමතං. යථාත්‍යුදාහරති. භවතො යා කාචි වනිතා පියා හොතිති එකොත්ථො. යහ මෙටුනෙ. යහනං යාහො. සො විජ්ජතෙ යස්ස සො යාහවා. තස්ස යාහවතො පියාඉත්‍යපි භවති.

46. “පදසන්ධානි”ච්චාදි. කිඤ්චි වාක්‍යං පදසන්ධානතො පුබ්බාපරපදානං සට්ඨතො දුප්පතීතිකරං භවෙ අසබ්භභූතදුට්ඨත්ථස්ස පකාසකො හොති, තම්පි ගාමිමන්ති යථාචුත්තගාමිමදොසෙන දුසිතන්ති [දුප්පසිතන්ති (ක.)] සබ්බෙහි

කවිහි අභිමතං ඤාතං. යථාති උදාහරති. භවතො භවත්තස්ස යා කාවි ඉත්ථි පියා භවතිති අයං කවිතා ඉච්ඡිතත්ථො. යාභවතො මෙට්ඨනවත්තස්ස පියාතිපි අත්ථො. “යහ මෙට්ඨනෙ”ති හි ධාතු. යහනං යාහො, සො අස්ස අත්ථිති යාහවා, තස්ස යාභවතොති ගහිතෙ අසොතබ්බත්තා දුප්පතීතිකරතා. දුට්ඨායෙව පතීති අවබොධො, තං කරොතිති විග්ගහො.

47.

වුත්තෙසු සුවිතෙ යානෙ, පදවිච්ඡේදො භවෙ යති;
යං තාය හීනං තං වුත්තං, යතිහීනන්ති සා පන.

47. “වුත්තෙස්වි”ච්චාදි. වුත්තෙසු ඡන්දොසත්ථපරිනිද්දිට්ඨියෙසු අනුට්ඨ්භාදීසු සුවිතෙ යානෙ “එත්ථයති”ති ඡන්දොවිච්ඡිතියා පකාසිතට්ඨානෙ පදානං සාදායන්තානං ඡේදො විච්ඡිති විභාගො අනුචාදො යං යති භවෙති විධියති. තාය යතියා හීනං පරිහීනං විරුද්ධං යං වාක්‍යං, තං යතිහීනන්ති වුත්තං, “යමනං විරාමො යති, සා හීනා එත්ථා”ති කත්වා. පනාති විසෙසෙ, සා යති පනාති සම්බන්ධො.

47. “වුත්තෙස්ව”ච්චාදි. වුත්තෙසු ඡන්දොසත්ථෙ නිද්දිට්ඨිඅනුට්ඨ්භාදීසු සුවිතෙ යානෙ “අයමෙත්ථ යති”ති පකාසිතෙ යානෙ පදවිච්ඡේදො සාදායන්තතාදායන්තාදීනං පදානං විච්ඡේදො යති නාම භවෙ, තාය යතියා යං වාක්‍යං හීනං අභිමතට්ඨානෙ වණ්ණවිච්ඡේදෙන පරිහීනං, තං වාක්‍යං යතිහීනන්ති යතිහීනඥායෙන දුට්ඨන්ති විඤ්ඤාහි වුත්තං.

48.

යති සබ්බත්ථ පාදන්තෙ, වුත්තඨිඨෙ ව විසෙසතො;
පුබ්බාපරානෙකවණ්ණ-පදමජ්ඣෙපි කත්ථි.

48. “යති”ච්චාදි. සබ්බත්ථ පාදන්තෙ සබ්බස්මිං චතුත්ථංසසඨ්ඨාතානං ගාථාපාදානං අන්තෙ අවසානෙ ව විසෙසතො විසෙසෙන එකන්තෙන වුත්තඨිඨෙ ව වුත්තානං පාදද්වයසඨ්ඨාතෙ අඨ්ඨෙ ව, තදවසානෙ වාති අධිප්පායො. “සියා”ති සෙසො. නනු “පදවිච්ඡේදො”ති වුත්තත්තා පදමජ්ඣෙපි යති න හොතෙවාති වෙති ආහ “පුබ්බ”ඉච්චාදි. කත්ථි කිස්මිඤ්චි යානෙ, න සබ්බත්ථ. පුබ්බාපරානෙකවණ්ණපදමජ්ඣෙපි යතීති සම්බන්ධො. පුබ්බෙ ව අපරෙ ව පුබ්බාපරෙ. අනෙකෙ වණ්ණා අනෙකවණ්ණා. පුබ්බාපරෙ අනෙකවණ්ණා යස්ස තං තථා. තඤ්ච තං පදඤ්ච, තස්ස මජ්ඣෙපි.

48. ඉදානි යතිමිහි ලබ්භමානං සබ්බවිසයං දස්සෙති “යති”ච්චාදිනා. සා පන යති සබ්බත්ථ පාදන්තෙ චතුත්ථංසසඨ්ඨාතගාථාපාදානං අන්තෙ ව විසෙසතො

නියමතො වුත්තඨඨෙ ව වුත්තානං පාදද්වයසඨබානෙ අඨඨෙ ව, තදවසානෙ
වාති අධිජ්ජායො. කත්ථවි කිස්මිඤ්ච යානෙ

පුබ්බාපරානෙකවණ්ණපදමජ්ඣෙයි

පුබ්බාපරහුතඅනෙකවණ්ණසමන්තාගතපදානං මජ්ඣෙ ව සියා. පදවිජ්ජෙස්ස
“යති”ති වුත්තත්තා පදමජ්ඣෙ න හොතිති සඨකාපරිහරණත්ථං
“පුබ්බාපරානෙකවණ්ණපදමජ්ඣෙ”ති වුත්තං. එත්ථ පාදන්තො, වුත්තඨඨො,
පදමජ්ඣඤ්ච යතිට්ඨානන්ති. පදමජ්ඣෙයෙව ලබ්භමානා යති කත්ථවි හොති,
ද්වක්ඛරත්තක්ඛරපදමජ්ඣෙ පන න හොති.

තත්ථොදාහරණපච්චුදාහරණානි යථා –

49.

තං නමෙ සිරසා වාමී-කරවණ්ණං තථාගතං;
සකලාපි දිසා සිඤ්ච-තීව සොණ්ණරසෙහියො.

49. උදාහරීයතීති උදාහරණං. පටිපක්ඛමුදාහරණං පච්චුදාහරණං.
වාමීකරස්සෙව සුවණ්ණස්ස විය වණ්ණො යස්ස තං තථාගතං සිරසා නමාමි.
කීදිසං? යො තථාගතො සකලාපි දිසා සබ්බායෙව දස දිසා සොණ්ණරසෙහි
වාමීකරවණ්ණත්තා රසෙහි සුවණ්ණරසෙහි සිඤ්චතීව සිඤ්චතීති මඤ්ඤෙ, තං
තථාගතන්ති අපෙක්ඛතෙ. එත්ථ පුබ්බපාදන්තෙ වුත්තඨඨෙ ව නියතා යති.
වාමීකරසද්දො චෙත්ථ චතුරක්ඛරො. තත්ථ වාමීඉති පුබ්බභාගො, කරඉති
පරො. එත්ථ පුබ්බාපරානෙකවණ්ණපදමජ්ඣෙ යති. සිඤ්චතීති එත්ථ පන
පුබ්බාපරානෙකවණ්ණපදමජ්ඣත්තාභාවා සිඤ්චඉත්තාත්ර යති දුට්ඨාති. ඉදං
පච්චුදාහරණං.

49. තත්ථ පාදන්තවුත්තඨඨෙසු යතියා පාකටත්තා තස්මිං පදමජ්ඣෙ
යතියා උදාහරණපච්චුදාහරණානි ඉට්ඨොදාහරණපටිපක්ඛොදාහරණානි යථා.
“තං නමෙ”ච්චාදි. යො තථාගතො සකලාපි දිසා සොණ්ණරසෙහි
සුවණ්ණරසධාරාහි සිඤ්චතීව සිඤ්චති මඤ්ඤෙ, ඉවසද්දො විතක්කෙ.
වාමීකරවණ්ණං සුවණ්ණවණ්ණසදිසජ්චිවණ්ණං තං තථාගතං සිරසා නමෙ.
එත්ථ “වාමීකරවණ්ණ”න්ති යතියා වාමීති අක්ඛරද්වයමතික්කම්ම ධීතත්තා
අන්තෙපි කරඉති අක්ඛරද්වයෙනානුනත්තා පදවිජ්ජෙස්ස
පුබ්බාපරවණ්ණානමනෙකත්තමිතිට්ඨොදාහරණං. සිඤ්චතීති පදෙ සිඤ්චාති
වණ්ණද්වයමතික්කම්ම යතියා දිස්සමානන්තෙපි තිඉති පරභාගෙ
එකවණ්ණත්තා අනෙකවණ්ණාභාවොති පච්චුදාහරණං. එත්ථ
අනෙකවණ්ණත්තං පදවසෙනෙව ඤාතබ්බං. වාමීකරස්ස වණ්ණො විය
වණ්ණො යස්ස සොති විග්ගහො.

50.

සරො සන්ධිමිහි පුබ්බන්තො, විය ලොපෙ විහත්තියා;
අඤ්ඤා ත්ව'ඤ්ඤා තත්ථ, යාදෙසාදි පරාදි'ව.

50. “සරො”විවාදි. විහත්තියා ලොපෙ සති සන්ධිමිහි සංහිතායං කතායං සරො පරපදාදිභූතො පුබ්බන්තො විය පුබ්බපදස්ස අන්තභූතො යො සරො, සො විය හොති, අනෙකවණ්ණත්තාභාවෙපි තතො විහිතයතියා නෙවත්ථි භඩ්ගොති අධිජ්ජායො. අඤ්ඤා තු විහත්තියා අලොපෙ තු සති සංහිතායං කතායං පුබ්බපදන්තභූතො සරො වෙ, අඤ්ඤා අඤ්ඤාන පකාරෙන හොති, පරපදස්සාදිසරො විය හොතිති අත්ථො. තං විහත්තියා සද්ධිං විහාය කතයතියා නත්ථි භඩ්ගොති අධිජ්ජායො. තත්ථ තස්සං යතියං යාදෙසාදි ඉවණ්ණාදීනං කාතබ්බො යකාරාදෙසාදි පරාදිව පරපදස්ස ආදිසරො විය හොති. කතයාදෙසාදිසහිතං ඛාඤ්ජනං විහාය කතාය යතියා නත්ථි භඩ්ගොති අධිජ්ජායො.

50. ඉදානි හෙට්ඨා චුත්තස්ස විරුද්ධත්තෙපි යතිභඩ්ගාභාවං දස්සෙන්නො ආහ “සරො”විවාදි. විහත්තියා ලොපෙ සන්ධිමිහි සති සරො සන්ධිසරො පුබ්බන්තො විය පුබ්බපදස්ස අන්තො විය හොති, අඤ්ඤා තු විහත්තියා අලොපෙ සංහිතායං කතායං අඤ්ඤා හොති, පුබ්බපදන්තභූතො සරො පරපදස්ස ආදිසරො විය හොති. තත්ථ යතියං යාදෙසාදි ඉවණ්ණාදීනං කත්තබ්බයකාරාදෙසාදි පරාදිව පරපදස්ස ආදිසරො විය හොති, පුබ්බන්තසදිසසරමතික්කමිත්වාපි පරපදාදිසරසදිසවණ්ණමාගමිම තං අනතික්කමිත්වාපි පරපදාදිසරසදිසයාදෙසාදිමතික්කමිත්වාපි යතියා පයුත්තාය සති අනෙකවණ්ණත්තාභාවෙපි යතිභඩ්ගො න හොතිති අධිජ්ජායො. පුබ්බස්ස අන්තොති ව, යො ව සො ආදෙසො ව, සො ආදි යස්ස මකාරාදිනොති ව, පරස්ස ආදීති ව වාක්‍යං.

51.

වාදී පුබ්බපදන්තාව, නිව්චං පුබ්බපදස්සිතා;
පාදයො නිව්චසම්බන්ධා, පරාදිව පරෙන තු.

51. නිව්චං අනවරතං පුබ්බපදං සිතා නිස්සිතා වාදී චකාරාදයො නිපාතා පුබ්බස්ස පදස්ස අන්තා අවයවා විය හොත්ති, තෙ අන්තො කත්වා යති කාතබ්බාති අධිජ්ජායො. පරෙන පරපදෙන නිව්චසම්බන්ධා සත්තයොගිතො, තුසද්දො අට්ඨානප්පයුත්තො, පාදයො තු පරාදිව පරපදස්ස ආදී අවයවා විය හොත්ති, තං විහාය පුබ්බපදන්තෙ යති කාතබ්බාති අධිජ්ජායො.

51. “වාදි”ච්චාදි. නිව්වං සත්තං පුබ්බපදස්සිතා පුබ්බපදං නිස්සාය පවත්තා වාදි චකාරාදිනිපාතා පුබ්බපදන්තාව පුබ්බපදස්ස අන්තා අවයවා විය හොත්ති, පරෙන පරපදෙන නිව්වසම්බන්ධා නිරන්තරයොගිතො පාදයො තු පාදිඋපසග්ගා පන පරාදිව පරපදස්ස ආදි අවයවා විය හොත්ති. වාදයො ආගම්ම තෙ බහි කත්වාපි පාදයො ආගම්ම තෙ අන්තො කත්වාපි පවත්තො විරාමො යතිහඬිගොති අධිප්පායො. වොආදි යෙසන්ති ව, පුබ්බපදං සිතාති ව, පො ආදි යෙසන්ති ව, නිව්වං සම්බන්ධාති ව විග්ගහො. එත්ථ ව තග්ගුණසංවිඤ්ඤාණත්තා චකාරපකාරාදිනම්පි පරිග්ගහො.

සබ්බත්ථොදාහරණානි යථා

52.

නමෙ තං සිරසා සබ්බො-පමාතීතං තථාගතං;
යස්ස ලොකග්ගතං පත්ත-ස්සො’පමා න හි යුජ්ජති.

53.

මුනින්දං තං සදා වන්දා-මය’නන්තමති’මුත්තමං;
යස්ස පඤ්ඤා ව මෙත්තා ව, නිස්සිමාති විජම්භති.

52-53. සබ්බත්ථාති පුබ්බන්තසදිසාදිසු. “නමෙත”න්තිආදිගාථාද්වයෙ පදත්ථො පාකටො, අධිප්පායො තු යතො ලොකග්ගතං පත්තො, තතො සබ්බොපමාතීතො, යතො පඤ්ඤාමෙත්තා ලොකෙ නිරන්තරම්ච වත්තන්ති, තතො අනන්තමති, උත්තමො වාති. එත්ථ “සබ්බා උපමා”ති සමාසං කත්වා විහත්තිලොපෙ සංහිතායඤ්ච කතායං පරපදාදිඋකාරො පුබ්බපදන්තබ්බකාරට්ඨඅකාරො විය හොතිති සබ්බො ඉච්චත්‍ර පාදන්තයති. පත්තස්සොපමා ඉච්චත්‍ර යකාරාදෙසස්ස පරාදිසදිසභාවො විය හොති, විහත්තියා අලොපෙ සංහිතායං කතායං සවිහත්තියා අකාරො පරපදාදි උකාරො විය හොතිති තංවිහත්තියා පසිද්ධං විභාය පත්තඉච්චත්‍ර පාදන්තයති. තථා වන්දාමයනන්තඉච්චත්‍ර යකාරාදෙසස්ස පරාදිසදිසභාවො විහිතොති මයසද්දං වජ්ජෙත්වා වන්දාඉච්චත්‍ර පාදන්තයති. පුබ්බපදස්සිතානං වාදිනං පුබ්බපදන්තසදිසතා මුත්තාති මෙත්තා වාති වසද්දතො යති, අපරපදසම්බන්ධා පාදයො පරපදාදිසදිසා හොත්තිති නිස්සිමාති එත්ථ නිසද්දං විභාය තතො ආදිම්භි යති.

52-53. සබ්බත්ථ යථාමුත්තපුබ්බන්තසදිසසරාදිසු පඤ්චසු උදාහරණානි යථා. “නමෙ ත”ම්ච්චාදි, ලොකග්ගතං පත්තස්ස යස්ස බුද්ධස්ස උපමා න හි යුජ්ජති සකලපදත්ථානං අතික්කම්ම ඨිතත්තා න හි යුජ්ජති. සබ්බොපමාතීතං තං තථාගතං සිරසා නමෙ නමාමි. සබ්බොති එත්ථ ඔකාරස්ස

පුබ්බපදන්තසරසදිසත්තා තතො පරාය යනියා ව ස්සොපමාති පරපදාදිසදිසං වණ්ණමනතික්කම්ම ධීතාය යනියා ව උදාහරණං.

“මුනින්දෙ”චවාදි. යස්ස සම්බුද්ධස්ස පඤ්ඤා ව මෙත්තා වනිස්සිමා අනන්තසත්තඅනන්තඤ්ඤායවිසයකරණතො සීමාරහිතා අතිවිජම්භති. අනන්තමතිං උදයබ්බයසම්භවෙපි ඤ්ඤායස්සානන්තත්තා විසයිමහි විසයවොහාරෙන අනන්තපඤ්ඤාය සමන්තාගතං උත්තමං තතො එව පවරං තං මුනින්දං සදා වන්දාමි, යාදෙසස්ස පරාදිසදිසත්තා තමනාගම්ම යති භවති. මෙත්තාවනිස්සිමාති එත්ථ වාදීනං පුබ්බපදන්තසරසදිසත්තාව පාදීනං පරපදාදිසදිසත්තා ව “චා”ති “නි”ති ඉමෙසම්පි යති භවති.

වාදිපාදීසු පච්චුදාහරණානි යථා

54.

මහාමෙත්තා මහාපඤ්ඤා, ව යත්ථ පරමොදයා;
පණමාමි ජීනං තං ප-වරං වරගුණාලයං.

54. “මහා”ඉචවාදි. යත්ථාති යස්මිං ජීනෙ. පරමොදයාති මහාමෙත්තාදයො උක්කට්ඨාහිවුඩ්ඪියො. තතොයෙව වරගුණාලයං, තෙනෙව පවරං උත්තමං තං ජීනන්ති සම්බන්ධො. එත්ථ පුබ්බපදනිස්සිතං චකාරං පරපදාදිභූතං කත්වා තතො පුබ්බෙ කතා යති ව, පරපදාදිසම්බන්ධපකාරං පුබ්බපදන්තභූතං කත්වා පකාරතො පරං කතා යති ව විරුද්ධාති උභයත්ථ පච්චුදාහරණං.

54. වාදිපාදීසු විසයභූතෙසු පච්චුදාහරණං යථා. “මහාමෙත්ති”චවාදි. යත්ථ යස්මිං ජීනෙ මහාමෙත්තා ව මහාපඤ්ඤා ව ඉමා පරමොදයා උක්කට්ඨාහිවුඩ්ඪියො භොන්ති. වරගුණාලයං උත්තමගුණාකරං පවරං තතොයෙව උත්තමං තං ජීනං පණමාමි. එත්ථ චකාරං පරපදාදිං කත්වා පකාරං පුබ්බපදන්තං කත්වා යනියා පවත්තත්තා “ච යත්ථ, තං පා”තිද්වයමපි පච්චුදාහරණං.

55.

පදත්ථක්කමතො මුත්තං, කමච්චුතම්ඳං යථා;
බෙත්තං වා දෙහි ගාමං වා, දෙසං වා මම සොභනං.

55. “පද”ඉචවාදි. පදානං අත්ථක්කමතො මුත්තං ගලිතං කමච්චුතම්ඳන්ති විධියතෙ. බෙත්තං වා ඉචවාදිනා අරුචිතොයං යාවනක්කමො වත්තුතො අවිඤ්ඤුතං ගමෙති. යො හි බෙත්තම්පි දාතුං නිව්ජති, කථං සො ගාමාදිකං දස්සති.

55. “පදත්ථි”විවාදි. පදත්ථක්කමනො පදානං අත්ථක්කමනො මුත්තං ගලිතං ඉදං වාක්‍යං කම්ච්චුතං නාම. උදාහරති “යථි”විවාදි. මම සොහනං බෙත්තං වා ගාමං වා දෙසං වා ජනපදං වා දෙහි. එත්ථ බෙත්තම්ච්චාදි යාවනක්කමො වත්තුනො අවිඤ්ඤාභාවං විනා උචිතපදත්ථක්කමං නප්පකාසෙති, තථා හි බෙත්තමපි දාතුමනිච්ඡන්තො ගාමනිගමජනපදාදිං කථං දස්සතිති කමහාති.

56.

ලොකියත්ථ’මතික්කන්තං, අතිවුත්තං මතං යථා;
අතිසම්බාධ’මාකාස-මෙතිස්සා ථනජම්භනෙ [ථනජම්භනෙ (සි.)].

56. “ලොකි”විවාදි. ලොකෙ විදිතො ලොකියො, තං ලොකියත්ථමභිධෙය්‍යං අතික්කන්තං අනනුචුත්තං යං තං අතිවුත්තං මතන්ති විධියෙන. යථෙත්‍යාදිනා උදාහරති. එතිස්සා චනිත්තාය ථනානං පයොධරානං ජම්භනෙ ඛ්‍යාපනෙ ආකාසං ගගනං අතිසම්බාධං අවිචන්තප්පකං.

56. “ලොකියත්ථි”විවාදි. ලොකියත්ථං ලොකෙ පසිද්ධමභිධෙය්‍යං අතික්කන්තං කථනාකාරෙන අතික්කමිතං වාක්‍යං අතිවුත්තමිති මතං. උදාහරති “යථි”විවාදි. එතිස්සා ථනජම්භනෙ ථනානං විජම්භනෙ ආකාසං අතිසම්බාධං අනොකාසං. එත්ථ පයොධරානං මහන්තන්තං වදාමාති ලොකෙ මහන්තන්ති පසිද්ධං ගගනමපි අතික්කන්තන්තා වාක්‍යමතිවුත්තදොසෙන දුසිතං.

57.

සමුදායත්ථතො’පෙතං, තං අපෙතත්ථකං යථා;
ගාවිජුත්තො ඛලිබද්ධො, තිණං බාදි පිච්චි ජලං.

57. “සමුදායි”විවාදි. සමුදායස්ස පකරණනො පදසන්ධිනො වාක්‍යස්ස අත්ථො අභිධෙය්‍යං අභිගච්ඡිභූතං ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධිවිසෙසලක්ඛණං සංවොහාරිකං, තතො අපෙතං අපගතං සුඤ්ඤං, විනා [න (ක.)] පදත්ථමත්තෙන තස්ස කත්ථවි බ්‍යභිචාරාභාවතො එතාදිසං යං තමපෙතත්ථකන්ති විධි. න හි “ගාවිජුත්තො”විවාදීසු සමුදායත්ථො සම්භවති.

57.

“සමුදායි”විවාදි.

සමුදායත්ථතො

විසෙසනවිසෙසාභූතක්‍රියාකාරකසම්බන්ධෙහි

යුත්තවාක්‍යසම්බාතපදසමුදායස්ස සම්බන්ධපදත්තා වොහාරානුරූපඅත්ථතො අපෙතං අපගතං, අවයවත්ථමත්තස්ස වා සබ්බත්ථ ලබ්භමානන්තා සමුදායත්ථතො සුඤ්ඤං, තං වාක්‍යං අපෙතත්ථකං නාම. යථිවිවාදිනා උදාහරති “ගාවිජුත්තො ඛලිබද්ධො උසහො තිණං බාදි, ජලං පිච්චි”ති. එත්ථ

අවයවත්ථමත්තෙන විනා සමුදායෙන ගම්‍යමානස්ස කස්සචි විසෙසත්ථස්ස අභාවා සමුදායත්ථතො අපගතං නාම හොති.

58.

බන්ධෙ ඵරුසතා යත්ථ, තං බන්ධඵරුසං යථා;
බරා බිලා පරික්ඛිණා, ඛේත්තෙ ඛිත්තං ඵලත්‍ය'ලං.

58. “බන්ධෙ”ච්චාදි. බරාඉච්චාදිකං බන්ධඵරුසං සුතිසුභගත්තාභාවතො බරා කක්කසා බිලා බාණුකාදයො පරික්ඛිණා බයං පත්තා යතො, තස්මා ඛේත්තෙ කෙදාරෙ ඛිත්තං චුත්තං අලමච්චත්තං ඵලති නිජඵජ්ජති. වාක්‍යදොසො.

58. “බන්ධෙ”ච්චාදි. බන්ධෙ බන්ධසරීරෙ ඵරුසතා සුතිසුභගත්තාභාවතො ඵරුසභාවො යත්ථ වාක්‍යෙ භවති, තං වාක්‍යං බන්ධඵරුසං නාම හොති. යථාති උදාහරති. බරා කක්කසා බිලා බාණුකාදයො පරික්ඛිණා යස්මා බිණා හොන්ති, තස්මා ඛේත්තෙ ඛිත්තං චුත්තං බීජං අලං අතිසයෙන ඵලති නිජඵජ්ජති.

වාක්‍යදොසනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වාක්‍යත්ථදොසනිද්දෙසවණ්ණනා

59.

ඤ්ඤායං ලක්ඛණමන්වත්ථ-වසෙනා'පක්කමාදිනං;
උදාහරණමෙනෙසං, දානි සන්දස්සයාමය'හං.

59. “ඤ්ඤාය”ථිච්චාදි. අපක්කමාදිනං යථාඋද්දිට්ඨානං ලක්ඛියති උදාහරණමනෙතාති අත්ථෙත ලක්ඛණං අන්වත්ථවසෙන අපගතො කමො යත්ථ තං අපක්කමන්තිආදිනා අත්ථානුගමනවසෙන ඤ්ඤායං විඤ්ඤාතබ්බං. ඉදානි වාක්‍යදොසෙ නිද්දිසිත්වා අවසරජ්ජත්තෙ ඉමස්මිං කාලෙ ඵනෙසං අපක්කමාදිනං උදාහරණං ලක්ඛියං අහං සන්දස්සයාමි පකාසෙස්සාමි.

59. ඉදානි උද්දිට්ඨානුක්කමෙන අපක්කමාදිඅත්ථදොසානි විභාවෙති “ඤ්ඤාය”ථිච්චාදිනා. අපක්කමාදිනං අපක්කමොචිත්‍යභීනාදිනං ලක්ඛණං අපක්කමාදිවිසයබුද්ධියා අවිපරිතචුත්තියා පවත්තිකාරණං අන්වත්ථවසෙන අපගතො කමො යත්ථිච්චාදිවචනත්ථානුගතඤ්ඤාණවසෙන ඤ්ඤායං ඤාතබ්බං, විසුං ලක්ඛණං න වදාමාති චුත්තං හොති. ඉදානි අහං ඵනෙසං අපක්කමාදිනං උදාහරණං ලක්ඛියං සන්දස්සයාමි. අත්ථානුගතමන්වත්ථං අන්වත්ථස්ස ඤ්ඤාණස්ස වසොති විගීගහො.

තත්ථාපක්කමං යථා

60.

භාවනාදානසීලානි, සම්මා සම්පාදිතානි’හ;
භොගසග්ගාදිනිබ්බාන-සාධනානි න සංසයො.

60. “භාවනා” ඉච්චාදි. සම්මා අලොභාදිහෙතුසම්පත්තියා සක්කච්චං සම්පාදිතානි නිජ්ජාදිතානි. එත්ථ භොගසග්ගාදිනිබ්බානානං හෙතවො යථාක්කමං දානසීලභාවනායො, න තු භාවනාදානසීලානි.

60. තත්ථ තෙසු අපක්කමාදීසු අපක්කමං යථා අපක්කමස්සොදාහරණමෙවං. ඔව්ඨ්‍යභීතං යථාත්‍යාදීසුපි එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. “භාවනි” ච්චාදි. ඉහ ඉමස්මිං අත්තභාවෙ සම්මා සම්පාදිතානි අලොභාදිහෙතුසම්පත්තියා සක්කච්චං සම්පාදිතානි රාසිකතානි භාවනාදානසීලානි භොගසග්ගාදිනිබ්බානසාධනානි උපභොගපරිභොගානි, සග්ගුප්පත්තිආයුආරොග්‍යාදිනි, නිබ්බානඤ්චෙති එතෙසං සාධකානි. න සංසයො සදිසවිසදිසවිපාකදානෙ සංසයො නාම නත්ථි. එත්ථ භොගසග්ගාදිනිබ්බානානං හෙතුභූතා පන කමතො දානසීලභාවනායො භවන්තීති එලක්කමස්ස හෙතුක්කමං විරුද්ධමිති කමාපෙතං නාම භොති.

ඔව්ඨ්‍යභීතං යථා

61. පූජනීයතරො ලොකෙ, අහ’මෙකො නිරන්තරං;
මයෙකස්මිං ගුණා සබ්බෙ, යතො සමුදිතා අහුං.

61. “පූජනීය” ච්චාදි. යතො යස්මා කාරණා සබ්බෙ ගුණා සීලාදයො එකස්මිං කෙවලෙ මයි එව සමුදිතා රාසිභූතා අහුං අහෙසුං, තස්මා කාරණා ඉමස්මිං සත්තලොකෙ එකො කෙවලො අහමෙව නිරන්තරං සත්තං පූජනීයතරො අතිසයෙන පූජ්ජොති. එවමත්තපසංසනමරුවිතං සජ්ජුරිසස්ස.

61. “පූජනීයතරො” ච්චාදි. යතො යස්මා සබ්බෙ ගුණා සීලාදයො එකස්මිං මයි අද්දුතියෙ මයි එව සමුදිතා රාසිභූතා අහුං අහෙසුං, තස්මා ලොකෙ සත්තලොකෙ එකො අද්දුතියො අහමෙව නිරන්තරං සත්තං පූජනීයතරො අතිසයෙන පූජනීයො. එවං අත්තජ්ජසංසනතො උචිත්තාය පරිභානීති ඔව්ඨ්‍යභීතං නාම.

යථා ච

62.

යාවිතොහං කථං නාම, න දජ්ජාමාපි ජීවිතං;
තථාපි පුත්තදානෙන, වෙධනෙ හදයං මම.

62. “යාවිතො”ඉච්චාදි. එත්ථ “යදි යාවිංසු, ජීවිතමපි යාවකානං දජ්ජාමි”ති දස්සිතොදාරතායානුචිතං පුත්තදානෙ හදයපවෙධනකථනං වෙස්සන්තරස්ස යජ්ජෙවමවොච.

62. යථා ච, එවමපි ඔව්තාහිතස්ස උදාහරණං දට්ඨබ්බං “යාවිතො”ච්චාදි. යාවිතො යාවකෙහි යාවිතො අහං ජීවිතමපි කථං නාම න දජ්ජාමි, තථාපි එවං දානජ්ඣාසයෙ සතිපි පුත්තදානෙන මම හදයං වෙධනෙ කම්පනෙ. එත්ථ වෙස්සන්තරස්ස “යදි යාවෙය්‍යුං, ජීවිතමපි යාවකානං දජ්ජාමි”ති කතපටිඤ්ඤාය පුත්තදානෙන හදයකම්පනස්ස කථනං වාගාතිසයයොගසඬ්ඛාතඋදාරගුණස්ස අනනුච්ඡවිකන්ති ඔව්තාහිතං.

හග්ගරීති යථා

63.

ඉත්ථිතං දුජ්ජනානඤ්ච, විස්සාසො නොපපජ්ජතෙ;
විසෙ සිඬ්ඛිමිහි නදියං, රොගෙ රාජකුලමිහි ච.

63. “ඉත්ථිතං”මිච්චාදි. නොපපජ්ජතෙ න යුජ්ජති. එත්ථ සම්බන්ධෙ ඡට්ඨියා පරිච්චාගෙන විසෙඉච්චාදිනා ආධාරෙ සත්තමීනිද්දෙසො අත්ථරීතියා හඬගො. ආදො මජ්ඣෙ ච චකාරපරිච්චාගා සද්දරීතියා හඬගො, රීතීනං අනන්තත්තා හඬගාපානන්තා. උදාහරණං තු දිසාමත්තං.

63. “ඉත්ථිතං”මිච්චාදි. ඉත්ථිතඤ්ච දුජ්ජනානඤ්ච විස්සාසො සහවාසාදිහි විස්සාසො නොපපජ්ජතෙ අනත්ථසංසයානිවත්තිකාරණත්තා න යුජ්ජති. විසෙ ගරලෙ ච සිඬ්ඛිමිහි සිඬ්ඛවති මහිං සාදො ච නදියඤ්ච රොගෙ වඬ්ඨමානකෙ රොගෙ ච රාජකුලමිහි ච වධබන්ධනාදිකාරකෙ රාජකුලෙ ච විස්සාසො නොපපජ්ජතෙ. එත්ථ ආදො සම්බන්ධෙ ඡට්ඨියා ආරහිත්වා තං පභාය සත්තමියා චුත්තත්තා අත්ථරීති ච, ආදිමජ්ඣෙසු වසද්දපරිච්චාගතො සද්දරීති ච හිත්තා. වසද්දං පයුඤ්ජන්තෙන ආදො එව වා අත්තෙ එව වා පච්චෙකං වා යොජෙතබ්බං හොති. රීදිසො පයොගො රීතිහඬගො නාම හොති. රීතීනං බහුත්තා රීතිහඬගදොසාපි බහුවිධා. ඉදං පන මුඛමත්තනිදස්සනං.

සසංසයං යථා

64.

මුනින්දවන්දිමාලොක-රසලොච්චිලොචනො;

ජනෝචක්කන්තපන්ථො'ව, ගොපදස්සනපිණිනො.

64. “මුනින්දි”චවාදි. චන්දිමා විය චන්දිමා, මුනින්දොයෙව චන්දිමා, තස්ස ආලොකනං දස්සනං, ආලොකො පකාසො වා, තස්මිං රසො අනුරාගො, තෙන ලොලානි වපලානි ලොවනානි අක්ඛිති යස්ස සො ජනෝ අචක්කන්තො ඔක්කන්තො පට්ටියො පන්ථො මග්ගො යෙන අචක්කන්තපන්ථො එව ගුන්තං රංසිනං, ඉට්ඨත්ථනිප්ඵත්තිසුවකභාවෙන ගොපදත්ථස්ස වා පදස්සනෙන පිණිනො මුදිතොති එත්ථ ගොරුපස්ස පදස්සනෙනාතිපි විඤ්ඤායතීති සන්දෙහො.

64. “මුනින්දි”චවාදි. මුනින්දචන්දිමාලොකරසලොලවිලොවනො මුනින්දසඬ්ඛාතස්ස චන්දිමස්ස ආලොකෙ දස්සනෙ පාතුභාවෙ වා රසෙන ආලයෙන වඤ්චලනෙත්තො ජනෝ අචක්කන්තපන්ථොව ඔතිණ්ණමග්ගොව බුද්ධස්ස දස්සනත්ථාය මග්ගමොතිණ්ණොති අධිප්පායො. ගොපදස්සනපිණිනො ගොසඬ්ඛාතරංසිපදස්සනෙන, අභිමඬ්ගලසම්මතගොපදස්සනෙන වා සන්තුට්ඨො හොති. එත්ථ ගොපදස්සනෙනාති ව අත්ථස්ස ගම්‍යමානත්තා විඤ්ඤාතුං සංසයො උප්පජ්ජතීති සසංසයං නාම. අචක්කන්තො පන්ථො යෙනාති ව, ගුන්තං රංසිනං, ගාවස්ස වා පදස්සනන්ති ව, ගොපදස්සනෙන පිණිනොති ව විග්ගහො.

65.

වාක්‍යත්ථනො දුප්පතීති-කරං ගාමිමං මතං යථා;
පොසො වීරියවාසො'යං, පරං හන්ත්වාන විස්සමි.

65. “වාක්‍ය”ඉචවාදි. පරං සත්තුං හන්ත්වාන පහරිත්වා වීරියවා සුරො සොයං පොසො පුරිසො විස්සමි විස්සත්ථො. අයමත්ථො තාව න දුප්පතීනො. පරං අච්චන්තං හන්ත්වාන වීරියවා උචිතසම්භවො සොයං පොසො විස්සමිති දුප්පතීනොයමත්ථො.

65. අන්වත්ථවසෙන ලක්ඛණස්ස අපාකටත්තා සලක්ඛණං ලක්ඛියමුදාහරති “වාක්‍යත්ථනො”චවාදිනා. වාක්‍යත්ථනො දුප්පතීතිකරං විරුද්ධප්පකාසකං ගාමිමන්ති මතං. යථාති උදාහරති. පරං සත්තුං හන්ත්වාන මාරෙත්වාන වීරියවා සුරො සො අයං පොසො විස්සමි විගතපරිස්සමො අහොසි, අයමත්ථො ඉට්ඨො. පරං අතිසයෙන හන්ත්වාන විනික්කමං කත්වා වීරියවා උපචිතසම්භවො උපචිතසුක්කො සො අයං පුරිසො වායාමෙන විස්සමි විගතවායාමො අහොසිති. ඉමස්සත්ථස්ස අසඬ්ඛාරහත්තා ගාමිමන්තං. වීරියං උස්සාහො සම්භවො වා අස්ස අත්ථීති විග්ගහො.

66.

දුට්ඨාලඤ්චිකරණං තෙනං, යත්ථාලඤ්චිකාරදුසනං;
තස්සාලඤ්චිකාරනිද්දෙසෙ, රූපමාවිභවිස්සති.

66. “දුට්ඨා”ඉච්චාදි. යත්ථ යස්මිං වාකො අලඤ්චිකාරානං දුසනං චිකට්ඨා, එතන්තු දුට්ඨාලඤ්චිකරණං දුට්ඨාලඤ්චිකරණං නාම, තස්ස දුට්ඨාලඤ්චිකාරස්ස රූපං සරූපං අලඤ්චිකාරනිද්දෙසෙ තංනාමකෙ පරිච්ඡේදෙ ආවිභවිස්සති පකාසිස්සති, තත්ථෙව තං දස්සයිස්සාමිති අධිජ්ජායො.

66. “දුට්ඨාලඤ්චිකරි”ච්චාදි. යත්ථ වාකො අලඤ්චිකාරදුසනං අලඤ්චිකාරානං විරොධො භොති, එතං වාක්‍යත්ථනිස්සිතං එතං වාක්‍යං දුට්ඨාලඤ්චිකරණං දුට්ඨාලඤ්චිකාරො නාම, තස්ස දුට්ඨාලඤ්චිකරණදොසොපලක්ඛිතවාක්‍යස්ස රූපං සරූපං ලක්ඛියං අලඤ්චිකාරනිද්දෙසෙ අලඤ්චිකාරානං නිදස්සනට්ඨානභූතෙ පරිච්ඡේදෙ ආවිභවිස්සති. එත්ථ චුත්තෙපි පුන තත්ථාපි වත්තබ්බං සියාති න චුත්තන්ති අධිජ්ජායො. උද්දෙසෙ “දුට්ඨාලඤ්චිකරි”ති වත්ථා ඉදානි “දුට්ඨාලඤ්චිකරණ”න්ති වචනං අලඤ්චිකරි අලඤ්චිකරණඅලඤ්චිකාරසද්දානං තුල්‍යත්ථත්තා න විරුජ්ඣති.

67.

කතො’නු සඤ්චෙපනායා මයා’යං,
දොසානමෙසං පචරො විභාගො;
එසො’ව’ලං බොධයිතුං කචීනං,
තමත්ථී වෙ බෙදකරං පරමිපි.

ඉති සඤ්ඤාත්තමහාසාමිපාදවිරචිතෙ සුඛොධාලඤ්චිකාරෙ

දොසාවබොධො නාම

පට්ඨමො පරිච්ඡේදො.

67. එවං “සොදාහරණමෙතෙසං, ලක්ඛණං කථයාමාහ”න්ති කතපටිඤ්ඤානුරූපං පටිපජ්ජ දානි “කතොත්ථි”ච්චාදිනා නික්ඛිපනායං සඤ්චිපති. අනු ඉමස්මිං අධිකාරෙ, පරිච්ඡේදෙ වා එසං යථාචුත්තානං දොසානං පදදොසාදීනං පචරො උත්තමො විභාගො විභජනං සඤ්චෙපනායා සඤ්චෙපක්කමෙන, න විත්ථාරතො, යතො අපරිසඤ්චොයානං නත්ථී පරියන්තො මයා කතො නිට්ඨාපිතො. නනු “සඤ්චෙපනායා”ති චුත්තත්තා පුරාතනෙහි [පුරාතරෙහි (ක.)] දීපිතා සන්ති බහු දොසා, තෙ පරිච්චත්තා

සිසුන්ති? එත්ථ චුච්චතෙ, විත්ථාරක්කමස්ස අනධිජ්ජෙනත්තා “සඬ්ඛෙපනායා”ති චුත්තං, න පන සබ්බථා පරිච්චාගෙන. තථා හි—

“නිහන්තු සොයං ජලිතං, පතඬ්ගො අරිපාවක”න්තිආදීනං.

අක්ඛමත්ථන්තරාදිකං විරුද්ධත්ථන්තරානුගතන්ති ව. එත්ථ හි පතඬ්ගසද්දෙන ජොතිරිඬ්ගණසඬ්ඛාතමත්ථන්තරමසමත්ථමිච්ඡිතත්ථෙ “චචන්ති ගණ්ඨා”තොවමාදිකං අමඬ්ගලඅපයුත්තපදාදිකං කිලිට්ඨෙ අන්තොගධන්ති ව.

ගජහෙසාදි සම්බන්ධදුස්සිතං ලොකවිරොධි, සොගතාගමාදීසු පසිද්ධං රූපක්ඛන්ධාදිකමඤ්ඤත්‍ර චුත්තං අජ්ජනීතං නාම. ඉදං ආගමවිරොධිඉති, සම්බන්ධදුස්සිතජ්ජනීතාදිකං විරොධිමිති පවිට්ඨන්ති ව, ආනෙතබ්බහෙතුත්තා හෙත්ථපෙක්ඛං නෙය්‍යතො න බ්‍යතිරිච්චතීති ව.

“දෙවො වොහරතු ක්ලෙසං, රාහුබ්න්තො දිවාකරො”

ඉච්චාදිකං අසාමත්ථ්‍යාහිධෙය්‍යාදිකං ඔවිත්‍යහීනෙ සඬ්ගහිතන්ති ව. ජිගුච්ඡඅසබ්භසංසුචකඅත්ථන්තරකඤ්ච ගාමිමං දුජ්ජනීතිකරෙ සඬ්ගය්හතීති ව. () [(දුරුච්චාරණං)?] සබන්ධඵරුසමෙවෙති ව.

එත්ථ පන ඔවිත්‍යහීනදුජ්ජනීතිකරානං වාක්‍යත්ථදොසත්තෙපි ඵන්ධඵරුසස්ස ව වාක්‍යදොසත්තෙ පදපදත්ථානං දොසතො වාක්‍යමෙව දුට්ඨං සියා, වාක්‍යඤ්ච පදෙහි විරිච්චතෙ, පදෙ දුට්ඨෙ වාක්‍යත්ථො ව දුට්ඨො සියා. පදදොසතො වාක්‍යවාක්‍යත්ථානං නානාභාවාභාවඤ්ඤාපනත්ථං අසාමත්ථියාහිධෙය්‍යාදිකං පදං ඔවිත්‍යහීනාදිවාක්‍යත්ථදොසාදීසු අන්තො කථිතං. තථා හි පුරාතනෙහි විරුද්ධත්ථන්තරාදීහි පදෙහි විරචිතං වාක්‍යං විරුද්ධන්තිආදීනා බහුති දුට්ඨානි වාක්‍යානි දස්සිතානි. “හරිසමානයි”ති එත්ථ හපුබ්බං රිස’මානයිති ඉච්ඡිතත්ථා පරි හට්ඨං හට්ඨං. නානත්ථමජ්ජසිද්ධෙහි යුත්තං ගුළුභං, යථා “සක්කො සහස්සගු”ති. ඉති හට්ඨගුළුභත්ථාදයො පසාදාලච්ඡාරවිරුද්ධානි ව.

වාක්‍යෙපි විසන්ධිකම්භානුපයොගීති ව, වාක්‍යන්තරොපගතං වාක්‍යං වාක්‍යගබ්භං, වාක්‍යන්තරපදසම්මිස්සං “අපාථ්‍යමෙසො දිස්සති, වෙජ්ජං බාදත්‍යනාරත”මිච්චාදිකං වාක්‍යසංකීර්ණඤ්ච බ්‍යාකීර්ණෙ සමොහිතන්ති ව.

“කාචුය්‍යානෙ මයා දිට්ඨා, චල්ලරී පඤ්චපල්ලවා;
පල්ලවෙ පල්ලවෙ මුධා, යස්සා කුසුමඤ්චරී”ති.

ඉදමවාචකං පහෙළිකාය පමුස්සිතාසන්නිස්සිතන්ති ච, තත්ථ ච කචිතා උය්‍යානසද්දෙන ගෙහං, ලතාවාචිතා වල්ලරීසද්දෙන අභිගතා, පල්ලවසද්දෙන කරවරණදසනච්ඡදා, මඤ්චරීසද්දෙන නබ්බොහා දන්තකන්තියො ච වත්තුමිච්ඡිතා, වාක්‍යාත්ථෙපි පදුමිනීනං රත්තියමුන්නිද්දතාදිකං විරුද්ධං විරොධිනිලීනන්ති ච නාත්‍යනුඤ්ඤාතා, න තු සබ්බථා පරිච්චාගෙන. එසොච එවං යථාචුත්තනයෙන නිට්ඨාපිතො අයං සඬ්ඛෙපනයො එව කචීනං පණ්ඩිතජනානං බෙදකරං “කථං නාම බන්ධෙපිදිසං සති සන්ති”ති එවමාසුහතොපජනං පරං පදදොසෙ අසාධුසන්දිද්ධපරියාය ඤෙය්‍යඅප්පතීතත්ථඅප්පයොජක දුබ්බොධදෙසියාදිකං, වාක්‍යාදොසෙ අධිකඌනහග්ගච්ඡන්දාදිකං, වාක්‍යාත්ථදොසෙ උපක්කමොපසංභාරවිසමඤ්චෙති ඉච්චෙවමාදිකමපරමිපි දුසනං අත්ථි චෙ යදි හවෙය්‍ය, තම්පි බොධසිතුමවගමෙතුං අලං සමත්ථං යථාචුත්තදොසානුසාරෙන බුද්ධිමත්තෙහි සක්කා ඌහිතුන්ති.

එවං වදන්තො ච ගන්ථකාරස්සායමධිප්පායො – යෙ දොසා විභාගසො න චුත්තා, තෙ මයා ගන්ථගාරවහයා සඬ්ඛෙපිතා, ලක්ඛණතො තු සඬ්ඛිතා. න හි තෙසමත්තං කො ජහාපෙති.

තත්ථ සද්දසත්ථවිරුද්ධමසාධු. යං ක්‍රියාදිනිමිත්තමුපාදාය අත්ථන්තරෙපි වත්තතෙ, තං සඤ්ඤාභාවෙනෙව පයුත්තං සන්දිද්ධං, යථා “රවිමහිහිමහා”ති, ඉදං පන විසෙසනත්ථෙ සාධු හොති. පසිද්ධසඤ්ඤාසද්දස්ස පරියායන්තරෙන පරිකප්පිතපදං පරියායඤෙය්‍යං, යථා “චළවාමුඛෙන”ති එත්ථ “අස්සවනිතානනෙන” ඉති. යං අච්චන්තාබ්‍යහිචාරිභාවෙන විසෙසාස්ස ගුණං වදති, තං අප්පතීතත්ථං, යථා “කණ්හමසී”ති. අධිගතත්ථානුපයොගං අප්පයොජකං, යථා “අතිචේනිලං සාගරමලඬ්ඝී”ති. “මනුඤ්ඤද්ධනයො පාදෙ, බාදයො කති හන්ති තෙ” ඉච්චාදිකො දුබ්බොධො, කති කඤ්ඤෙ බාදයො ගග්ගරිකා. “ඉමෙ ලාවණ්‍යතල්ලා තෙ, ගල්ලා ලොලවිලොචනෙ” ඉච්චාදිකො දෙසියො, තල්ලො ජලාසයවිසෙසො, ගල්ලො කපොලො. “සග්ගසෙවීනං රිපුනමිත්ථිනමකඬ්ඝකණො පාණි. නෙත්තමනඤ්ජන”න්තිආදිකං අධිකං. “අකඬ්ඝකණො පාණි”තිආදිතා වෙධබ්‍යස්ස ගම්මමානත්තා “සග්ගසෙවීන”න්ති අධිකන්ති. යත්ථ වත්තබ්බස්ස ඌනතා, තං ඌනං, යථා “තිලොකතිලකං මුනි”න්තිආදි. එත්ථ “වන්දාමි”ති ඌනං, ඡන්දොහඬිගාන්ථිතං වචො හග්ගච්ඡන්දං පාකට්ඨං. ආරම්භාවසානෙන විසමං උපක්කමොපසංභාරවිසමං, තං පන ආරද්ධක්කමපරිච්චාගෙනාපරෙන නික්ඛිපනං වෙදිතබ්බං.

ඉති සුබ්බාදාලකාරෙ මහාසාමිනාමිකාරටිකායං

සුබෝධාලභිකාරටිකා
දොසාවබෝධපරිච්ඡේදො.

67. එවං “සොදාහරණමෙනසං, ලක්ඛණං කථයාමාහ”න්ති කතපටිඤ්ඤානුරූපං සම්පාදෙත්වා ඉදානි “කතොත්තො”ච්චාදිනා නිගමෙත්තො දොසෙ සඬ්ඛිපති. අනු ඉමස්මිං අධිකාරෙ, පරිච්ඡේදෙ චා එසං දොසානං යථාචුත්තපදදොසාදීනං පවරො ලක්ඛණාවිරොධලක්ඛියතො උත්තමො විභාගො අසඬ්ඛරතො විහජනං සඬ්ඛෙපනයා විත්ථාරාපනියසඬ්ඛෙපක්කමෙන මයා කතො චුත්තො එසොච යථාචුත්තො එසො සඬ්ඛෙපක්කමො එව කථිතං විරවයන්තානං බෙදකරං බන්ධසරීරෙ ඊදිසං ඊදිසජ්ජයොගං කථං නාම කරොමිති එවං පවත්තබ්බෙමුප්පාදයන්තං පරමිපි අසාධුසන්දිද්ධාදි අඤ්ඤම්පි දුසනමත්ථි චෙ, තං සබ්බං බෝධයිතුං බෝධෙතුං අලං සමත්ථො හොති. නියති අචුත්තොපි අත්ථො එතෙනාති ච, සඬ්ඛෙපො ච සො නයො වාති විග්ගහො.

ඉහානිද්දිට්ඨං

“නිහන්තු සොයං ජලිතං, පතඬ්ගො අරිපාවක”න්තිආදිකං

අක්ඛමත්ථන්තරාදිකං විරුද්ධත්ථන්තරෙ අනුපතත්තා න චුත්තං, එත්ථ සුරියවාචකො පතඬ්ගසද්දො ජොතිරිඬ්ගණවාචකොපි හොතීති වත්තුම්චිජිතඅමිත්තග්ගිවිනාසෙ අසමත්ථඤ්ඤත්ථො හොති.

“චචන්ති ගණ්ඬි”ච්චාදිකං ආගමෙ අජ්ජසිද්ධං ලක්ඛණමත්තෙන සාධියං. අජ්ජසුත්තපදාදිදොසො කිලිට්ඨපදදොසෙ අන්තොගධො හොතීති න චුත්තො.

ගජ්ඣෙසාතුරඬ්ගකොඤ්ඤවානාදාදිසම්බන්ධදුසිතඤ්ඤං. ජිනාගමාදිසු පසිද්ධරූපක්ඛන්ධාදිකමඤ්ඤත්ත පසුත්තමජ්ජනීත්තාමාතීදං ද්වයං යථාක්කමං ලොකවිරොධමාගමවිරොධඤ්ඤං හොතීති විරොධිපදෙ අන්තොගධං හොති. හෙත්ථපෙක්ඛං ආනෙතබ්බහෙතුත්තා නෙයො අන්තොගධන්ති න චුත්තං.

“දෙවො වොහරතු ක්ලෙසං, රාහුබින්නො දිවාකරො”

ඉච්චාදිකං අසමත්ථාභිධායිච්චාදි ඔවිත්තානිනෙ අන්තොගධන්ති න චුත්තං. එත්ථ දිවාකරො සයං රාහුගහිතො අඤ්ඤෙසං කිලෙසාපනයනෙ අසමත්ථොති තමසාමත්ථියං විසෙසනභූතෙන “රාහුබින්නො”ති පදෙන ඤායති.

ජිගුච්ඡාවමඬ්ගලඅසබ්භානං තිණ්ණමඤ්ඤත්තස්ස ජොතකං වාවකං වා අත්ථන්තරං වා ගාමිමං දුජ්ජනීතිකරත්තා වාක්කත්ථගාමිමදොසෙයෙව අන්තොගධන්ති න චුත්තං. දුරුවිචාරණභූතලක්ඛණං කට්ඨං බන්ධඵරුසතො අබ්බතිරිත්තන්ති න චුත්තන්ති. “හරිසමානයි”ති වත්තබ්බෙ හපුබ්බං

රිස'මානයිඉච්චාදිකං ඉච්ඡිතත්ථතො පරිහට්ඨත්තා භට්ඨඤ්ච “සක්කො සහස්සගු”ඉච්චාදිකං අපසිද්ධවිසයෙ පරියුත්තගුල්භඤ්චෙති ඉමෙ අත්ථගුල්භාදයො පසාදාලච්ඡාරවිරුද්ධත්තා පසාදගුණාදානෙනෙව පරිච්චත්තාති න චුත්තං. එත්ථ හි සහස්සං ගාවො චක්ඛුති අස්සාති සහස්සගුති සක්කස්ස නාමං ගුල්භං නාම හොති.

වාක්‍යදොසෙපි විසන්ධිවාක්‍යං ඉධ අනුපයොගිත්තා න චුත්තං. වාක්‍යමජ්ඣපතිතවාක්‍යයුත්තං වාක්‍යගබ්භඤ්ච, වාක්‍යන්තරපදසම්මිස්සං.

“අපාථ්‍යමෙසො දිස්සති, වෙජ්ජං බාදත්‍යානාරතං”

ඉච්චාදිකං වාක්‍යසංකිණ්ණඤ්ච ඛ්‍යාතිණ්ණෙ අන්තොගධන්ති න චුත්තං. එත්ථ එසො හිසක්කො අනාරතං නිච්චං අපාථ්‍යං රොගස්ස අහිතං දිස්සති වදති. එසො රොගී අනාරතං සත්තං අපාථ්‍යං අහිතං බාදති. වෙජ්ජං හිසක්කං දිස්සති කුජ්ඣති. එවං අනෙකවාක්‍යෙහිපි සන්ධිවාක්‍යං සංකිණ්ණං නාම.

“කාචුය්‍යානෙ මයා දිට්ඨා, වල්ලරී පඤ්චපල්ලවා;
පල්ලවෙ පල්ලවෙ මුධා, යස්සා කුසුමමඤ්චරී”ති.

ඉදමච්චාදිකං පහෙළිකාසු පමුස්සිතාසන්තිස්සිතමිති න චුත්තං. නනු චෙත්ථ අත්තනා පහෙළිකාය අදස්සිතත්තා අචාචකස්ස පමුස්සිතාය අන්තොගධකරණං අසිද්ධෙන අසිද්ධසාධනන්ති? නයිදමෙවං, “උපෙක්ඛියන්ති සබ්බාති, සිස්සබ්බෙහයා මයා”ති ව උපරි කිලිට්ඨපදදොසපරිභාරෙ “පහෙළිකායමාරුල්භා, න හි දුට්ඨා කිලිට්ඨතා”ති චෙති ඉමිනා පුරාතනෙහි නිද්දිට්ඨසොළසපහෙළිකායොපි දස්සිතාති සිද්ධෙන අසිද්ධසාධනං හොති. තත්ථ කචිනා උය්‍යානසද්දෙන ගෙභඤ්ච ලතාපරියායවල්ලරීසද්දෙන අභිගතා ව පල්ලවසද්දෙන කරවරණාධරා ව මඤ්චරීසද්දෙන නබ්බන්තකන්තියො ව වත්තුමිච්ඡිතා.

වාක්‍යත්ථදොසෙපි පදුමිනීනං රත්තියං පබුජ්ඣනාදිකං විරුද්ධං විරොධිපදෙයෙව අන්තොගධත්තා න චුත්තන්ති දස්සෙතුං “කතොත්‍ර සඬ්ඛෙපනයා”ති චුත්තං, න පන තෙසං සබ්බථා පරිච්චත්තත්තාති. එත්ථ ඔව්තයහිනදුජ්ජනීතිකරානං ද්විත්තං වාක්‍යත්ථදොසත්තෙ සති බන්ධඵරුසස්ස වාක්‍යදොසත්තෙ සති විරොධිතො පදදොසත්තෙ සති “අසමත්ථාහිධායි”ආදිපදං, “ඡිගුච්ඡාදිත්තයපකාසකා”දිපදං, කට්ඨපදං, පදුමිනීනං රත්තියං පුල්ලතාදි [දුන්නිද්දතාදි (ක.)] වාක්‍යත්ථඤ්චෙති ඉමෙ චත්තාරො දොසා හින්තජාතිකෙසු ඔව්තයාදීසු කථං සඬ්ඛති? සච්චං, තථාපි පදානං දුට්ඨත්තෙ සති වාක්‍යවාක්‍යත්ථානමදුට්ඨතා නාම නත්ථීති පදදොසෙන

සන්ධිවාක්‍යවාක්‍යත්ථදොසානමනඤ්ඤත්තං සිස්සානං ඤාපනත්ථං පදදොසාදිකං වාක්‍යත්ථදොසාදිසු සඬගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමිනායෙව පුරාතනෙන විරුද්ධත්ථන්තරාදිපදෙහි විවරිතං වාක්‍යං විරුද්ධන්තිආදිනා දුට්ඨානි බහුනි වාක්‍යානි දස්සිතානිති දට්ඨබ්බං.

ඉමායෙව [ඉමිස්සායෙව (ක.)] ගාථාය “තමත්ථි වෙ බෙදකරං පරමිපි”ති එත්ථ පරසද්දෙන අසාධුසන්දිද්ධපරියායඤ්ඤායාප්පතීතත්ථඅප්පයොජක-දුබ්බොධදෙසියාදිපදදොසෙ ව අධිකඌනභග්ගච්ඡන්දාදිවාක්‍යදොසෙ ව උපක්කමොපසංභාරවිසමසඬබාතෙ වාක්‍යත්ථදොසෙ ව පරිග්ගණ්හාති. එත්ථ සද්දසත්ථවිරුද්ධමසාධු නාම. ක්‍රියානිප්පත්තිකාරණමුපාදාය අත්ථන්තරෙ පවත්තනාමං විසෙසනත්ථෙත ව්‍යා සඤ්ඤාභාජනෙ පයුත්තං සන්දිද්ධං නාම, යථා “රවිමහි හිමහා”ති. එත්ථ හිමහා රවීති විසෙසනෙ කතෙ දොසො නත්ථි. පසිද්ධසඤ්ඤාසද්දස්ස පරියායනාමෙන කප්පිතපදං පරියායඤ්ඤායං නාම, යථා “වළවාමුබස්ස අස්සවනිතානන”න්ති. අතිස්සා ව්‍යා භාවිතත්ථෙත විසෙසාස්ස ගුණවාචකං පදං අප්පතීතත්ථං නාම, යථා “කණ්හමසි”ති. අධිගතත්තානුපයොගිපදං අප්පයොජකං නාම, යථා “අතිච්ඡිලං සාගරමලඬිසි”ති. අප්පසිද්ධවචනං දුබ්බොධං නාම, යථා—

“මනුඤ්ඤද්ධනයො පාදෙ, බාදයො කති හන්ති තෙ”ති.

කති හෙ කඤ්ඤ තෙ තවපාදෙ මනුඤ්ඤද්ධනයො මනොහරසද්දසමන්තාගතා බාදයො ගග්ගරිකා හන්ති දිබ්බන්තිති. කිස්මිඤ්චි දෙසෙයෙව සිද්ධනාමං දෙසියං නාම. යථා—

“ඉමෙ ලාවණ්‍යතල්ලා තෙ, ගල්ලා ලොලවිලොවනෙ”ති.

හෙ ලොලවිලොවනෙ තෙ තව ඉමෙ ගල්ලා කපොලා ලාවණ්‍යතල්ලා මනුඤ්ඤතල්ලා ජලාසයවිසෙසා භවන්ති. කෙනචි ලෙසෙන පකාසිතමත්ථමුපාදාය පයුත්තමධිකං නාම. යථා—

“ත්වයි රාජති රාජින්ද, රිපුනං සග්ගසෙවිනං;
ථිනං අකඬකණො පාණි, සියා නෙත්තමනඤ්ජන”න්ති.

එත්ථ “අකඬකණො පාණි, නෙත්තමනඤ්ජන”න්ති ඉමිනායෙවථිනං විධවත්තං ගම්‍යමානං භොතීති තප්පකාසනත්ථං පයුත්තං “සග්ගසෙවින”න්ති ඉදං අධිකං නාම. වත්තබ්බයුත්තතො ඌනං වාක්‍යං ඌනං නාම. “තිලොකතිලකං මුනි”න්ති එත්ථ “වන්දාමි”ති වත්තබ්බස්ස අවුත්තත්තා ඌනං. ඡන්දොභානිසංයුත්තං භග්ගච්ඡන්දං නාම. ඉදං තෙසං තෙසං ඡන්දානං

අක්ඛරගණනතො උභ්‍යාධිකවසෙන පාකටං හොති. ආද්‍යන්තතො විසමං උපක්කමොපසංභාරවිසමං නාම. ඉදං ආරද්ධක්කමං පරිච්චජිත්වා කමන්තරෙන නියමන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉති සුබ්බොධාලංකාරනිස්සයෙ

පඨමො පරිච්ඡෙදො.

2. දොසපරිහාරාවබ්බොධපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

68.

කදාචි කචිකොසල්ලා, විරොධො සකලොප්පයං;
දොසසඬ්ඛ්‍යමතික්කම්ම, ගුණවීරීං විගාහතෙ.

69.

තෙන චුත්තවීරොධානං-මවීරොධො යථා සීයා;
තථා දොසපරිහාරා-වබ්බොධො දානි නීයතෙ.

68-69. ඉච්චෙවං දොසවිහාගං පරිච්ඡිජ්ජ ඉදානි යථාචුත්තදොසපරිහාරක්කමමුපදිසිතුමාහ “කදාචි”ත්‍යාදි. සකලොපි අයං විරොධො විරුද්ධත්ථන්තරාදිකතො න කොචි ඵකො ඵච දොසෙසු, දොසානං වා සඬ්ඛ්‍යං ගණනං දොසභාවං අතික්කම්ම පරිච්ඡිජ්ජ ගුණානං වීරීං පදවිං ගුණසභාවතං විගාහතෙ අබ්භූපගච්ඡති කදාචි, න සබ්බදා. කචිතො පයුජ්ජකස්ස කොසල්ලා තාදිසවිසයපරිග්ගහලක්ඛණෙනපුඤ්ඤකාරණා, න තු යථා තථා චෙති. “තෙන”ච්චාදි. යෙනෙවං, තෙන කාරණෙන චුත්තානං විරුද්ධත්ථන්තරාදීනං විරොධානං යථා යෙන පකාරෙන අවීරොධො නිද්දොසතා සීයා භවෙය්‍ය, තථා තෙන පකාරෙන දොසානං පරිහාරො දුරිකරණං අවබුජ්ඣති ඤායති ඵතෙනාති අවබ්බොධො, තස්ස අවබ්බොධො, තන්තාමිකො පරිච්ඡෙදො ඉදානි නීයතෙ ආනීයතෙ චුච්චතෙති අත්ථො.

68-69. ඵචං දොසවිහාගං පරිච්ඡින්නදිත්වා ඉදානි යථාචුත්තදොසානං පරිහාරත්ථමාරහන්තො “කදාචි”ත්‍යාදිමාහ. සකලොපි අයං විරොධො පදදොසාදිකො දොසසඬ්ඛ්‍යං දොසානං, දොසෙසු වා ගණනං දොසභාවං අතික්කම්ම කදාචි කචිකොසල්ලා කචිතො ඛ්‍යාකරණාභිධානජන්දොඅලංකිතිආදීසු පරිච්ඡලක්ඛණෙන පඤ්ඤාපාටචෙන යතො ගුණවීරීං ගුණපදවිං කෙවලං ගුණසභාවං විගාහතෙ අබ්භූපගච්ඡති, තෙන කාරණෙන චුත්තවීරොධානං යථාචුත්තපදදොසාදිවීරොධානං අවීරොධො අවිරුද්ධතා යථා සීයා යෙන පකාරෙන භවෙය්‍ය, තථා තෙන පකාරෙන

දොසපරිහාරාවබ්බොධො යථාචුත්තපදදොසාදිසම්බන්ධිතො පරිහරණක්කමස්ස අවබ්බොධකාරණත්තා තන්තාමිකපරිච්ඡේදො ඉදානි ලද්ධාවසරෙ නියතෙ වුවිවතෙ. යථාචුත්තදොසා කවිසාමත්ථියෙන නිද්දොසත්තං භජන්ති, තස්ස සාමත්ථියස්ස උපදෙසං දස්සාමාති අධිප්පායො.

පදදොසපරිහරවණ්ණනා

තත්ථ විරුද්ධත්ථත්තරස්ස පරිහාරො යථා –

70.

වින්දන්තං පාකසාලීනං, සාලීනං දස්සනා සුඛං;
තං කථං නාම මෙසො'යං, විසදො සුඛයෙ ජනං.

70. “වින්දන්ත”ච්චාදි. පාකෙන පරිණතභාවෙන සාලීනං යුත්තානං, මනුඤ්ඤානං වා සාලීනං රත්තසාලිආදීනං සාලිජාතීනං දස්සනා සුඛං වෛතසිකං සොමනස්සං වින්දන්තං තං ජනං විසදො අයං මෙසො අම්බුදො කථං නාම සුඛයෙති. එත්ථ තාදිසස්ස ජනස්ස අසුඛප්පදානං ගරළස්ස මෙසස්සානුරූපන්ති විරුද්ධත්ථත්තරතා පරිහටා.

70. තත්ථ විරුද්ධත්ථත්තරස්ස පරිහාරො යථා එවං. “වින්දන්ති”ච්චාදි. පාකසාලීනං පරිණාමෙන යුත්තානං, මනුඤ්ඤානං වා සාලීනං රත්තසාලිආදීනං දස්සනා දස්සනහෙතු සුඛං වෛතසිකසොමනස්සං වින්දන්තං අනුභොන්තං තං ජනං තං කස්සකජනං විසදො ජලදායකො අයං මෙසො කථං නාම සුඛයෙ, න සුඛයතෙව. තාදිසස්ස ජනස්ස දුක්ඛදානං ගරළදායකස්ස මෙසස්සාපි අනුරූපමිති විරුද්ධඤ්ඤත්ථො අපනීතො භොති. පාකෙන සාලිතොති විග්ගහො. සුඛං කරොතීති සුඛයෙති නාමධාතු.

යථා වා –

71.

විනායකොපි නාගොසි,
ගොතමොපි මහාමති;
පඤ්ඤාපි රසාපෙතො,
විත්තා මෙ සාමී තෙ ගති.

71. “විනායකොපි”ච්චාදි. චීනං පක්ඛීනං නායකො, ගරුලො, සත්තෙ විනෙතීති විනායකො, වුද්ධො, භගවා ව. තත්ථ යදා විනායකො ගරුලො, තදා තු නාගො පන්තගොසීති විරුද්ධං, පක්ඛන්තරෙ ත්වවිරුද්ධං භගවතො ආගුස්ස

රාගාදිනො අභාවතො. ඉමෙසං ගුත්තං අතිසයෙන ගො ගොතමො භීනපසු,
ගොතමවංසාවතිණ්ණත්තා ගොතමො භගවා ව. භීනපසු ව ත්වං මහාමති අසීති
විරුද්ධං අවිචන්තභීනපසුනො මහතියා පඤ්ඤාය අභාවතො. පක්ඛන්තරෙ තු න
බ්‍යාසානො. පඤ්ඤා මධුරො රසො, උත්තමො ච සුගතො. තත්ථ මධුරරසනො
අපෙනො අපගතොසීති විරුජ්ඣති, භගවතො තු රසෙහි සිඬගාරාදීහි අපෙනොති
යුජ්ජති. මෙ මම. සාමීති ආමන්තනං. තෙ තව ගති පවත්ති චිත්තා අබ්භතාති.
එත්ථ විරුද්ධත්ථන්තරං විරොධාලච්ඡාසනං සිලාසනීයන්ති තෙන තං පරිභටං.

71. යථා වා උත්තදොසස්ස පරිභාරො ඊදිසො වා. “චිත්තායකො”විවාදි. හෙ
සාමී ත්වං චිත්තායකොපි ගරුලොපි නාගොසි පන්තගො අසි. නො චෙ,
චිත්තායකොපි සත්තෙ විනෙන්තො එව නාගොසි නික්කිලෙසො අසි. ගොතමොපි
පසුතමොපි මහාමති මහාපඤ්ඤවාසි. නො චෙ, ගොතමොපි ගොත්තනො
ගොතමොයෙව මහාමති මහාපඤ්ඤවාසි. පඤ්ඤොපි මධුරොපි රසාපෙනො
මධුරරසනො අපගතොසි. නො චෙ, පඤ්ඤොපි උත්තමො එව රසාපෙනො
සිඬගාරාදිරසනො අපගතොසි. තෙ තුය්හං ගති පවත්ති මෙ මය්හං චිත්තා
අච්ඡරියා. එත්ථ ගරුලස්ස නාගත්තඤ්ඤව පසුතමස්ස පඤ්ඤවන්තත්තඤ්ඤව
පඤ්ඤස්ස නිරසත්තඤ්ඤව විරුද්ධං, තථාපි අඤ්ඤපක්ඛස්ස අවිරුද්ධත්තා
විරුද්ධත්ථන්තරදොසො පසත්ථෙන විරුද්ධාලච්ඡාසනෙ නිරාකතො. චිතං
පක්ඛිතං නායකො, ගරුලො. සත්තෙ විනෙතීති චිත්තායකො, බුද්ධො. නත්ථි
ආගු [අගො (ක.)] එතස්සාති නාගො, බුද්ධො. ගුත්තමතිසයෙන ගොතමො,
පසු. මහතී මති අස්සාති මහාමති, බුද්ධො. පධානත්තං නිතො පඤ්ඤො, මධුරො
රසො. රසනො අපෙනොති රසාපෙනො, බුද්ධොති විග්ගහො.

අක්ඛත්ථස්ස යථා —

72.

කථං තාදිගුණාභාවෙ,
ලොකං තොසෙති දුජ්ජනො;
ඔභාසිතාසෙසදිසො,
ඛජ්ජොතො නාම කිං භවෙ.

72. “කථ”මිවිවාදි. දුජ්ජනො තාදිනො ගුණා ලොකං තොසෙති, තාදීනං
ගුණානං අත්තනි අභාවෙ සති ලොකං සත්තලොකං කථං තොසෙති, න
තොසෙතීති අත්ථො. චුත්තමෙවත්ථන්තරෙන සාධෙති “ඛජ්ජොතො නාම
ඔභාසිතා දීපිතා අසෙසදිසා යෙන තථාවිධො කිං භවෙ, න භවෙය්‍ය තාදිනො
ගුණස්ස අභාවතො”ති. එත්ථ ඛජ්ජොතස්ස අධිකත්ථභාවෙන සිතො
ඔභාසිතාසෙසදිසත්තදොසො “කථං තාදිගුණාභාවෙ”තිආදිවචොභධිගියා
පරිභටො.

72. අක්කත්ථස්ස යථානි එත්ථ පරිහාරො අප්ඤ්ඤානාරො, එවමුපරිපි.
 “කථි”ච්චාදි. දුප්පතො ගුණභීතජනො තාදිගුණාභාවෙ
 සන්තොසජනනකාරණානං තාදිසානං සීලාදිගුණානං අත්තනි අවිජ්ජමානත්තෙ
 සති ලොකං සත්තලොකං කථං තොසෙති, න තොසෙතියෙව, තථා හි
 ඛජ්ජොතො නාම ඕභාසිතාසෙසදියො කිං භවෙ, න භවත්තෙව. එත්ථ
 ඛජ්ජොතස්ස සකලදියොභාසනසඛිබ්බාතමධිකත්ථදොසො “කථං
 තාදිගුණාභාවෙ”ච්චාදිවාක්‍යාලියා නිරාකතො. තාදී ව තෙ ගුණා චෙති
 විග්ගහො.

73.

පහෙළිකායමාරුල්ලා, න හි දුට්ඨා කිලිට්ඨතා;
 පියා සුඛා’ලිඬගිතං ක-මාලිඬගිති නු නො ඉති.

73. “පහෙළිකායං”ඉච්චාදි. කිලිට්ඨතා කිලිට්ඨපදදොසො පහෙළිකාය
 විසයෙ ආරුල්ලා සහි න හි නො දුට්ඨො සියා. කිදිසිති ආහ “පියෙ”ච්චාදි. ඉතිති
 නිදස්සනෙ. පියා වල්ලභාය ආලිඬගිතං කං ජනං සුඛං කායිකං චෙතසිකඤ්ච
 නො ආලිඬගිති න සංයුජ්ජති නු. නුඉති පරිචිතක්කෙ නිපාතො. එත්ථ පියාති
 කිලිට්ඨං පහෙළිකාය සමාරොපෙන පරිහරං.

73. “පහෙළිකෙ”ච්චාදි. කිලිට්ඨතා කිලිට්ඨපදදොසසඛිබ්බාතා පහෙළිකායං
 විසයෙ ආරුල්ලා වෙ, න හි දුට්ඨා දුට්ඨා න හොති. කිමුදාහරණං? පියා
 සුඛාලිඬගිතං කමාලිඬගිති නු නො ඉති, ඉතිසද්දස්ස නිදස්සනත්ථත්තා
 සෙසඋදාහරණානමෙතමුපලක්ඛණන්ති ඤාතබ්බං. නො වෙ,
 එවංපකාරානමුදාහරණානමපරිග්ගහෙතබ්බත්තා ඉතිසද්දො පකාරත්ථොති.
 පියා වල්ලභාය ආලිඬගිතං උපගුහිතං කං නාම ජනං සුඛං කායිකමානසිකං නො
 ආලිඬගිති නු, ආලිඬගිතෙවාති. එත්ථ පියාති කිලිට්ඨපදං
 පහෙළිකායමාරොපෙන නිරාකතං හොති.

74.

යමකෙ නො පයොජෙය්‍ය, කිලිට්ඨපද’මිච්ඡිතෙ;
 තතො යමක’මඤ්ඤං තු, සබ්බමෙතංමයං විය.

74. “යමකෙ”ච්චාදි. තතො අඤ්ඤන්ති ඉච්ඡිතයමකතො අඤ්ඤං. තුඉති
 විසෙසජොතකො. එතංමයං වියාති එතෙන කිලිට්ඨපදෙන නිබ්බත්තං විය.

74. “යමකෙ”ච්චාදි. කිලිට්ඨපදං ඉච්ඡිතෙ යමකෙ ඉට්ඨයමකෙ නො
 පයොජෙය්‍ය නජ්ජයුජ්ජෙය්‍ය, තතො ඉට්ඨයමකතො අඤ්ඤං සබ්බං යමකං පන

එතං මයං විය ඉමිනා කිලිට්ඨපදදොසෙන කතං විය හොති. එත්ථ ඉට්ඨයමකං
වුත්තනයෙන ඤාතබ්බං, එතෙන නිබ්බන්තං එතං මයන්ති විග්ගහො.

දෙසවිරොධිනො යථා —

75.

බොධිසත්තස්පභාවෙන, ඵලෙපි ජලජාන්ය'හුං;
නුදන්තානි'ව සුවිරා-වාසක්ඛෙසං තහිං ජලෙ.

75. “බොධිසත්තෙ”විවාදි. බොධිසත්තස්ස මායාදෙවියා සුතස්ස
වක්ඛමානස්ස විසෙසස්ස තදුප්පන්තදිනෙ සම්භවා පභාවෙන
පුඤ්ඤස්පභාවතො ජලජානි අම්බුජානි ඵලෙපි අහුං අහෙසුං අවිත්තනීයත්තා
පුඤ්ඤස්පභාවස්ස. කිං පන වාප්පාදීසු කිං කරොන්තාව තහිං තස්මිඤ්ච ජලෙ
සුවිරං සබ්බදාව ආවසනමාවාසො තෙන ජාතො ක්ඛෙසො තං නුදන්තානිව
දුරතො ජහන්තානිවෙති. අවිත්තනීයත්තා පුඤ්ඤස්පභාවස්ස ඊදිසම්පි
අවිජරියමහොසිති න දෙසවිරොධො.

75. බොධිසත්තස්පභාවෙන බොධිසත්තස්ස අවිත්තෙය්‍යානුභාවෙන
ජලජානි ජලජසදිසත්තා තන්තාමකානි පදුමකෙරවාදිති තහිං ජලෙ
විසයත්තෙන පසිද්ධෙ තස්මිං උදකෙ සුවිරාවාසක්ඛෙසං අතිවිරං නිවාසතො
ජාතආයාසං නුදන්තානි ඉව වජන්තානි ඉව ඵලෙපි අහුං අහෙසුං, වාපිආදීසු කා
කථා. එත්ථ ජලජානං ඵලුප්පත්තිකථනසඬ්ඛාතං දෙසවිරොධං
අවිත්තෙය්‍යාපුඤ්ඤස්පභාවෙන ඊදිසානං අවිජරියානං පාතුභාවතො
“බොධිසත්තස්පභාවෙන”ති ඉමිනා නිරාකරොති. බොධියං චතුමග්ගපඤ්ඤායං
සත්තොති ච, තස්ස පභාවොති ච, සුවිරං ආවාසොති ච, තෙන භූතො
ක්ඛෙසොති ච වාක්‍යං.

කාලවිරොධිනො යථා —

76.

මහානුභාවපිසුනො, මුනිනො මන්දමාරුතො;
සබ්බොකුකමයං වාසි, ධුනන්තො කුසුමං සමං.

76. “මහා”ඉවිවාදි. මන්දො මුදුභූතො මාරුතො අයං සබ්බොකුකං
සබ්බෙසු උතුසු පුප්ඵනකං කුසුමං පුප්ඵං සමං එකතො කත්වා ධුනන්තො
විකිරන්තො මුනිනො මුනිසදිසත්තා භවිස්සන්තමුනිභාවෙන ච බොධිසත්තස්ස,
මුනිනොයෙව වා සම්මාසම්බොධිසම්බුද්ධිමසමයෙ මහානුභාවස්ස පිසුනො
සුවකො වාසි පවායතීති. එත්ථ යද්‍යපෙකදා සබ්බොකුකාසම්භවො නානාඋතුසු

නානාකුසුමස්ස සම්භවා, තථාපි භගවතො මහානුභාවපිසුනමිදිසමෙකපදිකං සම්භවතීති කාලවිරොධො ඉමිනා පරිභටො.

76. “මහානුභාවෙ”විවාදි. අයං මන්දමාරුතො අවණ්ඩසමීරණො සබ්බොතුකං වසන්තාදීසු සබ්බඋතුසු විකසන්තං කුසුමං පුප්ඵජාතං සමං එකතො කත්වා ධුනන්තො කම්පෙන්තො මුනිනො එකන්තභාවිත්තා මුනිසඬාතස්ස බොධිසත්තස්ස, සම්මාසම්බොධිසමධිගමසමයෙ භූතත්තා මුනිනො සබ්බඤ්ඤානො වා මහානුභාවපිසුනො මහන්තං පුඤ්ඤප්පභාවං පකාසෙන්තො වාසී සම්පවාසීති. එත්ථ නානාකාලෙ සම්භවත්තානම්පි කුසුමානං එකකාලෙ සම්භවස්ස කාලවිරොධත්තෙපි භගවතො පුඤ්ඤානුභාවො තාදිසම්ච්ඡරියමෙකක්ඛණෙ ජනෙතුං සමත්ථොති කාලවිරොධං “මහානුභාවපිසුනො”ති ඉමිනා නිරාකරොති. මහානුභාවස්ස, මහානුභාවං වා පිසුනොති වාක්‍යං.

කලාවිරොධිනො යථා –

77.

නිමුග්ගමනසො බුද්ධ-ගුණෙ පඤ්චසිඛස්සපි;
තත්තිස්සරවිරොධො සො, න සම්පීණෙති කං ජනං.

77. “නිමුග්ග”විවාදි. බුද්ධස්ස ගුණෙ සීලාදිකෙ අපරිමාණෙ නිමුග්ගං ඔගාල්භං මනං චිත්තං යස්ස තස්ස පඤ්චසිඛස්ස ගන්ධබ්බදෙවපුත්තස්සපි විණාය තත්තියා සරො කිරියාකාලමානලක්ඛණවිලම්භිතදුෂ්ටමජ්ඣභෙදහින්තො ඡප්පාදිකො තස්ස විරොධො කලාසත්ථපරිනිද්දිට්ඨකමවෙසමං කං ජනං න සම්පීණෙති, පීණෙතියෙව. සම්මාසම්බුද්ධස්ස ලොකියගුණානුබන්ධබුද්ධිනං වික්ඛෙපප්පවත්තිපි තථාවිධං පීණෙතීති. “බුද්ධගුණෙ නිමුග්ගමනසො”ති ඉමිනා කලාවිරොධො පරිභටො.

77. “නිමුග්ග”විවාදි. බුද්ධගුණෙ සබ්බඤ්ඤානො විමභයජනකසීලාදිගුණසම්භාරෙ නිමුග්ගමනසො ඔතිණ්ණචිත්තස්ස පඤ්චසිඛස්සපි ගන්ධබ්බදෙවපුත්තස්සාපි සො තත්තිස්සරවිරොධො විණාය තත්තියා සට්ඨනකිරියා, අද්ධමත්තිකාදිකාලො, හත්ථාදීනං සන්තිවෙසලක්ඛණො මානොති ඉමෙහි තීහි ලක්ඛණෙහි යුත්තස්ස මන්දසිසමජ්ඣමප්පමාණෙහි හින්තස්ස ඡප්පාදිසත්තසරස්ස කලාසත්ථාගතක්කමස්ස විනාසසඬාතො විරොධො කං ජනං න සම්පීණෙති, සම්පීණෙති ඵව. එත්ථ අකත්තියා කාරණභූතො කලාසත්ථාගතක්කමභඩ්ගො ලොකුත්තරබුද්ධගුණානුගතබුද්ධියා ජාතොති සො භඩ්ගො “නිමුග්ගමනසො

බුද්ධගුණෝ”ති වුත්තත්තා පිනියා කාරණමෙවෙති න විරොධො. නිමුග්ගො මනො අස්සාති ව, තත්තියා සරොති ව, තෙසං විරොධොති ව වාක්‍යං.

ලොකවිරොධිනො යථා -

78.

ගණයෙ චක්කවාලං සො, චන්දනායපි සීතලං;
සම්බොධිසත්තභදයො, පදිත්තචිගාරපුරිතං.

78. “ගණයෙ”චවාදි. චන්දනාය අපි සීතලං ගණයෙ චිත්තෙසි. කිත්තං? පදිත්තචිගාරපුරිතං චක්කවාලං. කො සො? සම්බොධියං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙ සත්තං පරිබද්ධං භදයං චිත්තං යස්ස සො. සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණානුබන්ධබුද්ධිනො හි තාදිසො මනොබන්ධොති න ලොකවිරොධො.

78. “ගණයෙ”චවාදි. සම්බොධිසත්තභදයො සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙ ආසත්තචිත්තො සො බොධිසත්තො පදිත්තචිගාරපුරිතං ආදිත්තචිගාරෙහි පරිපුණ්ණං චක්කවාලං චක්කවාලගබ්භං චන්දනායපි චන්දනො අපි සීතලං අතිසීතලං කත්වා ගණයෙ චිත්තෙය්‍යාති. ඉට්ඨත්ථලුද්ධස්ස චිත්තප්පචත්තියා ඊදිසත්තා අග්ගිනො චන්දනොපි අධිකසීතත්තකප්පනා “චන්දනං සීතලං, අග්ගි උණ්හො”ති පචත්තලොකසීමාය විරුද්ධා න හොති. සම්බොධියං සත්තභදයං යස්සෙති ව, පදිත්තාති අචිගාරානීති ව, තෙහි පුරිත්තති ව විග්ගහො.

ඤායවිරොධිනො යථා -

79.

පරිච්චත්තභවොපි ත්වං-මුපනීතභවො අසි;
අචිත්තාගුණසාරාය, නමො තෙ මුනිපුඤ්ඤව.

79. “පරිච්චත්තෙ”චවාදි. මුනිපුඤ්ඤව මුනීනං උත්තම පරිච්චත්තො විසට්ඨො භවො සුගතිදුග්ගතිසඬ්ඛාතො යෙනාති පරිච්චත්තභවොපි ත්වං උපනීතො ආනීතො පචත්තීතො භවො වුඩ්ඪි යෙනාති උපනීතභවො අසි. තස්මා කාරණා අචිත්තාගුණසාරාය තෙ නමො අත්ථුති සෙසො. ඊදිසං න ඤායවිරුද්ධමෙවංවිධත්තා මුනිපුඤ්ඤවස්ස.

79. “පරිච්චත්තෙ”චවාදි. මුනිපුඤ්ඤව මුනිසෙට්ඨ ත්වං පරිච්චත්තභවොපි අපනීතසුගතිදුග්ගතිභවොපි උපනීතභවො ලොකස්සානීතඅභිවුද්ධිකො අසි භවසි, අචිත්තාගුණසාරාය තතො ඵල චිත්තාවිසයාතික්කත්තසාරගුණස්ස තෙ තුය්භං නමො අත්ථුති සබ්බාකාරතො භවස්ස පරිච්චත්තත්තා අත්තති

අවිජ්ජමානං සුගතිභවං ලොකස්ස දෙතීති එතං ඤායාගතං න භොතීති පටිභාති,
තථාපි ව සබ්බඤ්ඤානං පවත්ති ඊදිසායෙවාති ඤායවිරොධො නිරාකතො.
අවින්ත්‍යා ගුණසාරා යස්මිත්ති විග්ගහො.

ආගමවිරොධිනො යථා –

80.

නෙවාලපති කෙනාපි, වච්චිඤ්ඤත්තිතො යති;
සම්පජානමුසාවාදා, චූසෙය්‍යාපත්තිදුක්කටං.

80. “නෙවෙ”තිආදි. යතීති හික්ඛු කෙනාපි සහ නෙවාලපති න වදන්‍යව,
තථාපි වච්චිඤ්ඤත්තිතො වොපනවාචාසඬ්ඛාතෙන වච්චිඤ්ඤත්තිභෙතුතා
පවත්තිතො සම්පජානන්තස්ස මුසාවාදතො කාරණා ආපත්තිදුක්කටං
“සම්පජානමුසාවාදස්ස භොතී”ති චුත්තදුක්කටාපත්ති චූසෙය්‍ය ආපජ්ජතීති.
එත්ථ අනාලපතො වච්චිඤ්ඤත්තියා කථං මුසාවාදොති
අභිධම්මාපත්තවිරොධො නත්ථි, අපරවචනත්ථෙ ත්විදිසො විරුජ්ඣතීති.

80. “නෙව්”ච්චාදි. යති සමණො කෙනාපි කෙනවි සද්ධිං නෙවාලපති නො
භාසති, තථාපි වච්චිඤ්ඤත්තිතො වොපනවාචාසඬ්ඛාතවිඤ්ඤත්තිකාරණා
පවත්තනතො සම්පජානමුසාවාදා සම්පජානන්තස්ස මුසාභණනතො
ආපත්තිදුක්කටං දුක්කටාපත්ති. චූසෙය්‍ය ආපජ්ජෙය්‍යාති. එත්ථ අනාලපන්තස්ස
වච්චිඤ්ඤත්තිතො මුසාවාදො කථං සම්භවතීති අභිධම්මාපත්තවිරොධො,
“සන්තිං ආපත්තිං නාවිකරෙය්‍ය, සම්පජානමුසාවාද’ස්ස භොතී”ති
නිදානුද්දෙසෙ නිද්දිට්ඨවච්ච්චාරෙ අකිරියසමුට්ඨානා දුක්කටාපත්ති භොතීති
ආගමවිරොධො නිරාකතො. මුසාභණනං විනා ආපත්ති කථං භවතීති? යථා
කාලෙ අවස්සමානමෙසතො සඤ්ජානදුබ්භික්ඛං “මෙසකතං දුබ්භික්ඛං”න්ති
වත්තබ්බං භොතී, එවං කථෙත්තබ්බකාලෙ අකථනතො සඤ්ජානා වච්ච්චාරෙ
අකිරියසමුට්ඨානා දුක්කටාපත්තිපි තතො සඤ්ජානාති වත්තබ්බා භොතී.
සම්පජානන්තස්ස මුසාවාදොති ව, ආපත්තියෙව දුක්කටන්ති ව වාක්‍යං.

නෙය්‍යස්ස යථා –

81.

මරිච්චන්දනාලෙප-ලාභා සිතමරිච්චිනො [සිතමරිච්චිනො (සි.)];
ඉමා සබ්බාපි ධවලා, දිසා රොචන්ති නිබ්භරං.

81. “මරිච්ච්”ත්‍යාදි. සිතමරිච්චිනො චන්දස්ස මරිච්චියො දිධිතියො එව චන්දනං,
තස්ස ආලෙපො උපදෙහො, තස්ස ලාභෙන ඉමා සබ්බාපි දිසා නිබ්භරමතිසයං.

ධවලා සෙතා රොවන්තීති නත්ථෙත්ථ නෙය්‍යතා මරීටියා සද්දොපාත්තත්ථාය තු.

81. “මරීටී”චවාදි. සීතමරීටීනො චන්දස්ස මරීටීචන්දනාලෙපලාහා මරීටීසඬ්ඛාතචන්දනාලෙපස්ස පටිලාහතො ඉමා සබ්බාපි දිසා නිබ්භරමතිස්සං ධවලා සෙතා රොවන්ති දිබ්බන්තීති. දිසානං ධවලකාරණස්ස “මරීටීචන්දනාලෙපලාහා සීතමරීටීනො”ති වුත්තත්තා නෙය්‍යදොසො න පතිට්ඨාති, චන්දනමිච චන්දනං, මරීටීයොයෙච චන්දනමිති ච, තස්ස ආලෙපොති ච, තස්ස ලාභොති ච විග්ගහො.

යථා වා –

81.

මනොනුරුද්ධතො මාර-ඬ්ඛනාසිඬ්ඛාරවිබ්භමො;
ජිනෙනා’සමනුඤ්ඤාතො, මාරස්ස හදයානලො.

82. “මනො”චවාදි. මනං පස්සන්තානමනුස්සරන්තානඤ්ච චිත්තං අනුරුද්ධතීති මනොනුරුද්ධතො, මාරඬ්ඛනානං සිඬ්ඛාරකතො විබ්භමො විලාසො ජිනෙන අසමනුඤ්ඤාතො අබ්භුපගතො මාරස්ස වසචන්තිනො හදයානලො හදයග්ගි ජාතො. සොකො චෙත්ථ අනලත්ථෙ නිරුජ්ජිතො තස්ස තාදිසත්ථානතිවත්තනතො, කාරණන්තූපවාරෙනාති. එත්ථ යජ්ජපි මාරඬ්ඛනාපරාජයො න සද්දොපාත්තත්ථො, තථාපි “සිඬ්ඛාරවිබ්භමො මාරස්ස හදයග්ගි”ති වුත්තෙ සාමන්ථියා මාරඬ්ඛනාපරාජයො ගම්‍යතෙ, තථාවිධස්ස මාරසොකස්ස මාරඬ්ඛනාපරාජයාබ්‍යභිචාරතො. නෙවෙදිසස්ස නෙය්‍යතා, වඬ්ඤාචුත්තීදිසි ගුණොයෙච බන්ධස්ස.

82. චත්තබ්බස්ස ඤායොපාත්තත්තා නෙය්‍යදොසපරිහාරත්ථමුදාහරති “මනො”චවාදි. මනොනුරුද්ධතො දස්සනසචනානුස්සරණං කරොන්තානං ජනානං චිත්තමත්තති අනුරුද්ධන්තො මාරඬ්ඛනාසිඬ්ඛාරවිබ්භමො මාරවධුනං රතිකීළාහෙතුභූතකාමපත්ථනාසඬ්ඛාතසිඬ්ඛාරෙන කතලීලා ජිනෙන ජිතපඤ්චමාරෙන සත්ථුනා අසමනුඤ්ඤාතො අනබ්භුපගතො අසම්පට්ඨිතො මාරස්ස වසචන්තිනො හදයානලො හදයග්ගි අහොසීති. අනලත්තෙන කජ්ජිතකාරියභූතො සොකො මාරඬ්ඛනාසිඬ්ඛාරවිබ්භමසඬ්ඛාතකාරණෙන සද්ධිං අහෙදකජ්ජනාය [අනලත්තකජ්ජනාය (ක.)] “ගුලො සෙම්භං, තිපුසං ජරො”තිආදීසු විය තුල්‍යාධිකරණභාවෙන වුත්තො හොති. එත්ථ කිඤ්චාපි මාරඬ්ඛනානං පරාජයවාචකො සද්දො නත්ථී, තථාපි “සිඬ්ඛාරවිබ්භමො මාරස්ස හදයානලො”ති වුත්තෙ මාරඬ්ඛනාපරාජයං විනා තාදිසසොකුජ්ජන්තිකාරණස්ස අනධිගතත්තා

අඤ්ඤානුපපත්තිලක්ඛණසාමත්තියෙන තාසං පරාජයො පකාසිතො භොතීති ඊදිසවඩ්ඤ්ඤානාධිපතියා ඛන්ධගුණත්තා නෙය්‍යදොසො නිරාකතො භොතීති. මනො අනුරඤ්ජෙනිති ව, මාරභිගනානං සිඬ්භාරොති ව, තෙන කතො විබ්භමොති ව වාකාසං.

විසෙසනාපෙක්ඛස්ස යථා —

83.

අපයානාපරාධම්පි, අයං වෙරී ජනං ජනො;
කොධපාටලභුතෙන, භියො පස්සති චක්ඛුනා.

83. “අපයානෙ”විවාදි. අයං වෙරී ජනො අපයානාපරාධම්පි ජනන්ති සම්බන්ධො. අපයානො අපගතො අපරාධො යස්ස තං, කොධෙන පාටලභුතෙන සෙතරත්තෙන. ඉමිනා විසෙසනාපෙක්ඛදොසො පරිහටො.

83. “අපයානි”විවාදි. අයං වෙරී ජනො අපයානාපරාධම්පි අපගතාපරාධම්පි ජනං කොධපාටලභුතෙන කොධෙන භූතසෙතලොභිතවණ්ණයුත්තෙන චක්ඛුනා භියො යෙභුයොන පස්සතිති. “පස්සති”ති වචනස්ස විජ්ජමානත්තෙපි “චක්ඛුනා”ති විසෙසාවචනං. “කොධපාටලභුතෙනා”ති විසෙසනස්ස ලබ්භමානත්තා සාත්ථකං භොතීති විසෙසනාපෙක්ඛදොසො නිරාකතොති. අපයානො අපගතො අපරාධො අස්මාති ව, කොධෙන පාටලභුතන්ති ව විග්ගහො.

භීතත්ථස්ස යථා —

84.

අප්පකානම්පි පාපානං,
පභාවං නාසයෙ බුධො;
අපි නිප්පහතානීත-
බජ්ජොතො භොති භාණුමා.

84. “අප්පකාන”ම්විවාදි. බුධො පණ්ඩිතපොසො අප්පකානං පාපානම්පි කිමුතමධිකානං පභාවං ආනුභාවං නාසයෙ අප්පවත්තිං පාපෙය්‍ය. තං අත්ථන්තරන්‍යාසෙන සාධෙති. භාණුමා සූරියො නිප්පහතං ආතීතො බජ්ජොතො යෙන තථාවිධො අපි භොති. “මන්දප්පහො අය”න්ති ජොතිරිඬ්ගණම්පි නොපෙක්ඛති චක්ඛවාලකුහරානුවරිතමහානුභාවොපිති. එත්ථ අපිත්‍යාදිනා වචොභඩ්ගියා භීතත්ථදොසො පරිහටො.

84. “අප්පකානි”විවාදි. බුද්ධා පඤ්ඤවා අප්පකානම්පි අනිමන්දානම්පි පාපානං අකුසලානං පභාවං විපාකදානසාමන්තීයසංඛාරානුභාවං නාසයෙ අහොසිකම්මතාපාදනෙන නාසෙය්‍ය, බහුනං පාපානං චත්තබ්බමෙව නත්ථි. තමත්ථමත්ථන්තරන්‍යාසාලඤ්ඤාකාරෙන සමත්ථෙති අපිවිවාදි. භාණුමා සූරියො නිප්පහතානීතබ්බජ්ජොතො අපි නිප්පහතමාපාදිතජොතිරිඬගණෙහි සමන්තාගතොපි හොතීති. භීතපභාවො හොති බ්බජ්ජොපනකෙ පභාය අත්තනො ආලොකං කරොන්තො න හොතීති අධිජ්ජායො. එත්ථ අපි නිප්පහතිවිවාදිවචනවිලාසවසෙන භීතපක්ඛං ගහෙත්වාපි සූරියඋදාරත්තස්සෙව පොසිතත්තා “නිප්පහතානීතබ්බජ්ජොතො”ති විසෙසනපදං භීතත්ථදොසං න නිස්සයති. නත්ථි පභා යෙසන්ති ච, තෙසං භාවොති ච, තං ආනීතා බ්බජ්ජොතා යෙනෙති ච විග්ගහො.

අනත්ථස්ස යථා —

85.

න පාදපුරණත්ථාය, පදං යොජෙය්‍ය කත්ථවි;
යථා චන්දෙ මුනින්දස්ස, පාදපඬකෙරුහං වරං.

85. “න පාදෙ”විවාදි. එත්ථ චන්දෙඉච්චාදො හෙට්ඨා විය පාදපුරණස්ස කස්සචි අභාවෙන අනත්ථාභාවො.

85. “න පාදි”විවාදි. පාදපුරණත්ථාය ගාථාපාදානං පුරණසංඛාරපයොජනත්ථාය පදං නාමාදිකං කත්ථවි න යොජෙය්‍ය විඤ්ඤති, යථා නිරත්ථකපදායොජනෙ උදාහරණමෙවං “මුනින්දස්ස වරං පාදපඬකෙරුහං චන්දෙ”ති. හෙට්ඨා දුට්ඨොදාහරණෙ විය පාදපුරණත්ථං කස්සචි පදස්ස අයොජිතත්තා සාත්ථකපදෙහි නිරත්ථකදොසො නිරාකතොති. මුදුනිම්මලසොභාදිසාධාරණගුණයොගතො පඬකෙරුහසදිසං උපචාරතො පඬකෙරුහං නාම. පාදමෙව පඬකෙරුහන්ති විග්ගහො. විසෙසනවිසෙසාපදදොසපරිභාරො.

86.

භයකොධපසංසාදි-
විසෙසො තාදිසො යදි;
චත්තුං කාමීයතෙ දොසො,
න තත්ථෙ’කත්ථතාකතො.

86. “භයෙ”විවාදි. භයඤ්ච චිත්තුත්‍රාසො කොධො ච දොසො පසංසා ච ථුනි, තා ආදි යස්ස තුරිතාදිනො සො තාදිසො විසෙසො යදි චත්තුං කාමීයතෙ

ඉච්ඡියනෙ, තත්ථ තස්මිං භයාදිවිසෙසෙ විසයෙ එකත්ථතාය එකත්ථභාවෙන කතො දොසො නත්ථි.

86. ඉදානි වාක්‍යදොසපරිහාරත්ථමාරහති “භයකොධෙ”ච්චාදි. භයකොධපසංසාදි චිත්තුත්‍රාසපටිසථුතිආදීහි සමන්තාගතො තාදිසො විසෙසො චත්තුං යදි කාමීයනෙ චෙ විඤ්ඤාහි ඉච්ඡියනෙ, තත්ථ භයකොධාදිකෙ විසෙසෙ එකත්ථතාකතො එකත්ථභාවෙන කතො දොසො වාක්‍යදොසො න භවති. භයාදිවිසෙසෙ චත්තුමිච්ඡිනෙ පුබ්බුච්චාරිතපදස්ස පුත්‍රච්චාරණෙ එකත්ථදොසො න භොතීති අධිජ්ජායො. භයඤ්ච කොධො ච පසංසා වානි ච, තා ආදි යස්ස තුරිතකොතුහලඅච්ඡරාභාසසොකපසාදසඬ්ඛාතස්ස අත්ථවිසෙසස්සෙති ච විග්ගහො. තග්ගුණසංවිඤ්ඤාණඅඤ්ඤපදත්ථසමාසත්තා භයාදීසු කටීනමපි ගහෙත්වා පුනස්පුනං කථනමවිරොධං. එකො අත්ථො යෙසං පදාදීනං තෙ එකත්ථා, තෙසං භාවො එකත්ථතා, තාය කතොති විග්ගහො.

යථා —

87.

සජ්ජො සජ්ජො අයං හන්ද, නිචත්තතු භවං තතො;
යදි ජීවිතුකාමො’සි, කථං තමුපසජ්ජසි.

87. “යථෙ”ත්‍යදාහරති “සජ්ජො”ඉච්චාදි. “අයං සජ්ජො සජ්ජො”ති භයෙනාමෙඬිතං හන්දාති ඛෙදෙ තතො තම්භා යානා, සජ්ජතො වා භවං භවත්තො නිචත්තතු ගතමග්ගාහිමුඛො ආචත්තතු. තං යානං, සජ්ජං වා. නත්ථෙත්ථ එකත්ථතාදොසො භයෙනාමෙඬිතජ්ජයොගතො.

87. “සජ්ජො”ච්චාදි. හන්ද නට්ඨො වත, අයං සජ්ජො සජ්ජො භවං තතො යානතො, සජ්ජතො වා නිචත්තතු ආචත්තතු යදි ජීවිතුකාමො අසි, තං යානං, සජ්ජං වා කථමුපසජ්ජසි කථමුපගච්ඡසිති. භයෙ ආමෙඬිතචචනත්තා එකත්ථතාදොසො නත්ථි, ජීවිතුකාමොසිති එත්ථ ඛින්දුලොපො.

පදදොසපරිහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වාක්‍යදොසපරිහාරවණ්ණනා

භග්ගරීතීනො යථා —

88.

යො කොච්ච රූපාතිසයො,
කන්ති කාපි මනොහරා;

විලාසානිසයො කොපි,
අහො බුද්ධමහොදයො.

88. “යො” ඉච්චාදි. රූපස්ස අනුබ්‍යක්ඛණෙනහි
අනුබ්‍යක්ඛණිකාත්තිංසවරපුරිසලක්ඛණොපසොහිතස්ස
බ්‍යාමප්පහාකෙතුමාලාවිරාජිතස්ස අතිසයො ආධික්කං
වාචාගොවරහවාතික්කමෙන අවචනියත්තා යො කොවියෙව. මනො
අනෙකලොකස්ස චිත්තං හරතීති මනොහරා චිත්තමවහරන්ති කන්ති සොහා
කාපි අවචනපථා කාපියෙව. විලාසස්ස ගත්‍යාදිනො අතිසයො
වචනපථාතික්කන්තො කොපියෙව, තස්මා බුද්ධස්ස මහන්තො උදයො අභිවුඬ්ඨි
අහො අබ්භුතොති. එත්ථ කිංසද්දෙනාරද්ධා රීති න කත්ථවි හග්ගා.

88. “යො කොපි” ච්චාදි. රූපානිසයො
සුප්පහිට්ඨිතපාදනාදිද්වන්තිංසපුරිසලක්ඛණෙනහි සොහිතස්ස
චිත්තඬ්ඨිගුලිතාදිඅසීතිඅනුබ්‍යක්ඛණෙනහි අලඬ්ඨිකතස්ස බ්‍යාමප්පහාකෙතුමාලාහි
උප්පලස්ස රූපකායස්ස ආධිකායං යො කොවියෙව මනොගොවරහාවං විනා
වචනවිසයාතික්කන්තත්තා යො කොවියෙව. මනොහරා ලොකස්ස චිත්තං
හරන්ති කන්ති සොහා කාපියෙව වචිවිසයාතික්කන්තත්තා කාපියෙව.
විලාසානිසයො විසයභූතපියභාවසඬ්ඨිතස්ස ගමනාදිවිලාසස්ස ආධිකායමිපි
කොපියෙව චුත්තකාරණෙනෙවකොපියෙව. තතො බුද්ධමහොදයො බුද්ධස්ස
මහාභිවුද්ධිසඬ්ඨිතො උදයො අහො අව්භරියොති. එත්ථ සබ්බනාමිකෙන කිං
සද්දෙන වත්තුමාරද්ධක්කමො න කත්ථවි හින්තොති හග්ගරීතිදොසො නත්ථිති.

89.
අබ්‍යාමොහකරං ඛන්ධං, අබ්‍යාකිණ්ණං මනොහරං;
අදුරපදවිත්‍යාසං, පසංසන්ති කවිස්සරා.

89. “අබ්‍යාමොහ” ඉච්චාදි. නත්ථි දුරමෙසන්ති අදුරානි, තානියෙව පදානි,
තෙසං විත්‍යාසො යාථාවතො යිපනං යස්ස තං. තතොයෙව අබ්‍යාකිණ්ණො
අසම්මිස්සො ව. සො අබ්‍යාකිණ්ණත්‍යාය එව මනොහරො වාති අබ්‍යාකිණ්ණං
මනොහරං. තෙනෙව “අයමෙත්ථ අත්ථො අයං වා” ති එවං බ්‍යාමොහං න
කරොතීති අබ්‍යාමොහකරො, තං. පසාදාලඬ්ඨිකාරාලඬ්ඨිකිතං ඛන්ධං. කචිතං
ඉස්සරා පධානා. යෙ කනිට්ඨඬ්ඨිගුලිගණනානිට්ඨා, තෙ පසංසන්ති ථුවන්ති
තාදිසඛන්ධගුණස්සානිසයපසංසාරහභාවෙන.

89. “අබ්‍යාමොහෙ” ච්චාදි. අදුරපදවිත්‍යාසං නාමාදිපදානං වොහාරකාලෙ
අදුරසම්මන්ධො යථා සියා, තථා පටිපාටියා පදට්ඨපනෙන සමන්තාගතං
අබ්‍යාකිණ්ණං, තතොයෙව අඤ්ඤසම්මන්ධිපදෙහි අසම්මිස්සං මනොහරං,

තතොයෙව විඤ්ඤානං චිත්තමාරාධෙන්තං අබ්‍යාමොහකරං ‘‘ඉමස්සත්ථො ඉමස්සත්ථො එසො එසො වා’’ති සංසයමනුප්පාදෙන්තං බන්ධං පසාදාලච්ඡාදකාරසංයුත්තං බන්ධනං කච්ඡ්ඡරා කචිතං පධානා පණ්ඩිතජනා, කනිට්ඨචුලියා ගණිතබ්බා අග්ගකචිනොති අධිප්පායො. පසංසන්ති ථොමෙත්ති. බ්‍යාමොහං න කරොතිති අබ්‍යාමොහකරො. ටි ආකිණ්ණො බ්‍යාකිණ්ණො, න බ්‍යාකිණ්ණො අබ්‍යාකිණ්ණො. නත්ථි දුරං යෙසං, තානියෙව පදානි, තෙසං විනායාසො යපනං යස්ස බන්ධස්සාති විග්ගහො.

යථා -

90.

නිලුප්පලාහං නයනං,
බන්ධුකරුචිරො’ධරො;
නාසා හෙමච්ඡකුසො තෙන,
ජිනොයං පියදස්සනො.

90. ‘‘යථෙ’’ත්‍යුදාහරති ‘‘නිලුප්පලාහ’’මිච්චාදි. යස්ස ජිනස්ස නයනං නෙත්තං නිලුප්පලාහං ඉන්ද්‍රිවරද්වයනිහං, අධරො අධරොට්ඨො බන්ධුකමිව බන්ධුකකුසුමමිව රුචිරො කන්තො, නාසා නාසිකා සයං හෙමච්ඡකුසො සුවණ්ණච්ඡකුසොයෙව, තෙන කාරණෙන අයං ජිනො පියං මධුරං දස්සනමස්සාති පියදස්සනො. ඊදිසො න බ්‍යාකිණ්ණදොසො, අබ්‍යාකිණ්ණො පසාදොයෙවාති.

90. ඉදානි බ්‍යාකිණ්ණදොසපරිහාරං පරිහරති ‘‘නිලුප්පලි’’ච්චාදිනා. නයනං යස්ස නෙත්තයුගලං නිලුප්පලාහං නිලුප්පලදලසදිසං, අධරො අධරොට්ඨො බන්ධුකරුචිරො බන්ධුකපුප්ඵමිව මනුඤ්ඤො, නාසා නාසිකා හෙමච්ඡකුසො සුවණ්ණච්ඡකුසොයෙව, තෙන කාරණෙන අයං ජිනො පියං මධුරං දස්සනමස්සනො හොතිති. එත්ථ පසාදාලච්ඡාදකාරෙන යුත්තත්තා න බ්‍යාකිණ්ණදොසො. ආභාසද්දො නිභාසද්දො විය ඉවත්ථො. නො චෙ, පභාපරියායො වා හොති. බන්ධුකමිව රුචිරොති ව, පියං දස්සනං යස්සෙති ව විග්ගහො. ඉහ දස්සනස්ස කත්තුභූතසාධුජනසම්බන්ධත්තෙපි විසයත්තෙනෙව ජිනසම්බන්ධො හොතිති අඤ්ඤපදන්තො තථාගතො ගහිතොති.

91.

සමතික්කන්තගාමිමත්ත-කන්තවාචාභිසඬ්ඛනං;
බන්ධනං රසහෙතුත්තා, ගාමිමත්තං අනිවත්තති.

91. “සමතික්කන්ති”ච්චාදි. සමමා අතික්කන්තං නිග්ගතං. ගාමිමස්ස භාවො ගාමිමත්තං. යාසං කන්තානං මධුරානං වාචානං තාහි අභිසංඛිතං රචිතං ඛන්ධනං රසස්ස මාධුරියස්ස හෙතුත්තා කාරණභාවෙන ගාමිමත්තං යථාචුත්තං අතිවත්තති අතික්කමති.

91. “සමති”ච්චාදි. සමතික්කන්තගාමිමත්තකන්තවාචාහිසංඛිතං විසෙසනො අතික්කන්තගාමිමභාවාහි කන්තවාචාහි රචිතං ඛන්ධනං මුත්තකාදිඛන්ධනං රසහෙතුත්තා පණ්ඩිතානං පීතිරසස්ස කාරණත්තා යථාචුත්තගාමිමදොසං අතිවත්තති අතික්කමිම පවත්තති. සමමා අතික්කන්තං ගාමිමත්තං යාසං, තාහියෙව කන්තවාචාහි අභිසංඛිතන්ති ව, රසස්ස හෙතු, තස්ස භාවොති ව විග්ගහො.

යථා –

92.

දුනොති කාමචණ්ඩාලො,
සො මං සදය නිද්දයො;
ඊදිසං බ්‍යසනාපන්නං,
සුඛිපි කිමුපෙක්ඛසෙ.

92. “යථෙ”ත්‍යුදාහරති. කාමාතුරා කාචි වනිතා අත්තනො පියං පතිං විරවති “දුනොති”ච්චාදිනා. දයාය සහ පවත්තීති සදයඉති අනුනයවසෙන පියස්ස ආමන්තනං, සානුනයාමන්තනඤ්ඤි තතොනුග්ගභාහිකඛ්ඛායමච්චන්තමුචිතං, සො කාමො කන්දප්පො එව චණ්ඩාලො අකණ්ඩො වා අසය්භොපතාපාවහත්තා. කාමෙ චණ්ඩාලත්තාරොපනඤ්ච උචිතමෙව යතොනෙන කයිරමානමසහනමුපතාපමසහමානා තං පරිභවන්තං විප්පලපති, නිද්දයො නික්කරුණො, ඉදමපි උචිතමුපතාපෙ නික්කරුණානං තාදිසි ගතීති. මං දුනොති අධිකමුපතාපෙති නිද්දයත්තා, න භවන්තං, තෙනෙව භවං සුඛි. ඉමිනා අඤ්ඤාසත්තතං තස්ස දිපෙති. යදි නාඤ්ඤාසත්තොසි, නාහමෙකාකිනී භවාමි. අසභායානඤ්ඤි පටිසත්තවො හොන්ති. එකාකිත්තායෙවාහමප්පටිසරණත්තානෙන දුසාමිති [දුඤ්ඤාමිති (?)] තව කාමං ත්වං සුඛි හොසි. සනාථානං තාදිසි චුත්තීති එවං සුඛිපි ත්වං ඊදිසං බ්‍යසනමාපන්නං කිං කස්මා උපෙක්ඛසෙති. එවමයං වඩ්ඤ්චුත්තියා අත්තනො, තං විසයමනුභවන්තස්ස ව විමුක්තං නිදස්සෙතිතීදිසං න ගාමිමං.

92. ගාමිමදොසපරිභාරෙ ලක්ඛියං දස්සෙති “දුනොති”ච්චාදි. කාමතණ්හාහිභූතා අභිගනා අත්තනො වල්ලභං නිස්සාය එවං විලපති “සදය හෙ කාරුණික සො කාමචණ්ඩාලො සො අනභිගනීවො නිද්දයො නික්කාරුණිකො

මං දුන්නානි පිළෙති, සුබ්බි මම විය අනාථභාවාභාවතො සුබ්බතොපි ත්වං ඊදිසං
බ්‍යසනාපන්නං එවං කාමචණ්ඩාලෙන අකාරුණෙන
කතඅසය්‍යසන්තාපසඬ්ඛාතබ්‍යසනමනුප්පත්තං මං කිමුපෙක්ඛසෙ කස්මා
උදාසීනොසී’ති. අත්තනො දුක්ඛාතුරත්තා දුක්ඛදුරීකරණං කාරුණිකානංයෙව
විසයන්ති “සදයෙ”ති අනුනයවසෙන ආමන්තනුවිතං අත්තනො දුක්ඛාතුරතං
පොසෙතුං පිළාකාරකෙ කාමෙ චණ්ඩාලත්තාරොපනඤ්ච නිද්දයත්තකථනඤ්ච
උචිතමෙව අත්තති උපෙක්ඛකත්තා. සුබ්බිති ඉමිනා තස්ස පරවිසයාසත්තතාය
අතිවාරං අබ්භූපගමෙති. එවං වඬිකචුත්තියා අත්තනො වල්ලභෙ
සානුරාගත්තඤ්ච අත්තති තස්ස තදභාවත්තඤ්ච දස්සෙතිති. “කඤ්ඤෙ
කාමයමානං මං, න කාමයසි කිංන්විද්’න්ති එත්ථ විය ඉහ ගාමිමදොසො
නත්ථිති ගාමිමදොසපරිහාරමිදං. කාමොයෙව චණ්ඩාලො කාමචණ්ඩාලො, සහ
දයාය යො වත්තතිති ව, නත්ථි දයා අස්සෙති ව, සුබ්බස්ස අත්ථිති ව විග්ගහො.
අපිසද්දො අක්ඛමෙ.

93.

යතිහීනපරිහාරො, න පුනෙ’දානි නීයතෙ;
යතො න සවනුබ්බෙගං, හෙට්ඨා යෙනං විචාරිතං.

93. “යති”චවාදි. විචාරිතන්ති “තං නමෙ සිරසා වාමී-කරචණ්ණං
තථාගත”න්තිආදිනා හෙට්ඨා පකාසිතන්ති අත්ථො.

93. “යතිහීන”චවාදි. යතො යස්මා සවනුබ්බෙගං
“දොසානමුද්දෙසක්කමෙන දොසපරිහාරක්කමො න චුත්තො”ති එවං
විඤ්ඤානමුප්පජ්ජමානං ඉමස්ස ගන්ථස්ස සවනාසහනං නත්ථි, තතො
යතිහීනපරිහාරො යතිහීනදොසස්ස පරිහරණවසෙන පවත්තමුදාහරණං ඉදානි
පුන න නීයතෙ නාහරියතෙති. ඉමිනාධිගතමාදො චුත්තත්ථමෙව සමත්ථෙති.
හෙට්ඨා යෙනං විචාරිතන්ති එවං යතිහීනදොසපරිහරණං හෙට්ඨා
අනන්තරපරිච්ඡෙදෙ විචාරිතං “තං නමෙ සිරසා වාමී-කරචණ්ණං
තථාගත”න්තිආදිනා පකාසිතන්ති. ආදො යතිහීනදොසපාතුභාවෙයෙව
පරිහාරක්කමස්සාපි දස්සිතත්තා ඉහාදස්සනෙපි ගන්ථස්ස උභනතා නත්ථිති
අධිප්පායො. යති හීනා එත්ථෙති ව, තස්ස පරිහාරොති ව, සවනෙ උබ්බෙගන්ති
ව විග්ගහො.

කමච්චුතස්ස යථා —

94.

උදාරවරිකො’සි ත්වං, තෙනෙවා’රාධනා ත්වසි;
දෙසං වා දෙහි ගාමං වා, බෙත්තං වා මම සොහනං.

94. “උදාර” ඉච්චාදි. උදාරං උදාරත්තං වාගානිසයසම්බන්ධතො වරිතං අතිගුණපවත්ති යස්සාති විග්ගහො. එත්ථ උචිතත්තා දෙසාදීනං යාවනක්කමස්ස කමච්චුතස්ස පරිභාරොයං.

94. “උදාරි” ච්චාදි. ත්වං පුඤ්ඤවත්ත උදාරවරිතොසි වාගානිසයයොගතො විසාරදපවත්තිසුත්තොසි, තෙනෙව තෙන කාරණෙනෙව ආරාධනා මම යාවනා ත්වයි හොති. දෙසං වාජනපදං වා, නො චෙ, ගාමං වා සංවසථං වා, නො චෙ, සොහනං බෙත්තං වා කෙදාරං වා මම දෙහීති අනුපුබ්බං භීතපදත්ථයාවනා දායකස්ස දානස්සාපි යාවකස්ස ඉච්ඡිතත්ථපටිලාභස්සාපි අනුරූපත්තා කමච්චුතදොසමපනෙති. උදාරං වරිතං අස්සාති විග්ගහො.

අතිවුත්තස්ස යථා —

95.

මුනින්දවන්දසම්භූත-
යසොරාසිමරිචිනං;
සකලොප්පායමාකාසො,
නා’වකාසො විජම්භනෙ.

95. “මුනින්ද” ඉච්චාදි. මුනින්දොයෙව චන්දො, තතො සම්භූතා පාතුභූතා, යසොරාසි එව මරිචියො, තාසං. අයං සකලො ආකාසොපි ගගනමෙව, න තස්සෙකො පදෙසො. විජම්භනෙ ඛ්‍යාපනෙ නාවකාසො තාදිසත්තා තාසං මරිචිනත්ති නාතිවුත්තං.

95. “මුනින්දි” ච්චාදි. මුනින්දවන්දසම්භූතයසොරාසිමරිචිනං මුනින්දසඬ්ඛාතචන්දතො පාතුභූතානං කිත්තිසමුහසඬ්ඛාතකිරණානං විජම්භනෙ ඛ්‍යාපනෙ අයං සකලොපි ආකාසො නාවකාසො න ඔකාසො හොතීති. හෙතුඵලාදිඑකෙකකාරණෙනාපි අප්පමෙය්‍යානං සබ්බඤ්ඤගුණානං පවත්ති යා අප්පමෙය්‍යසාමඤ්ඤභූතාකාසස්ස නිරවකාසස්ස ඉව කථනමුචිතත්ති අතිවුත්තදොසො ඉහ න භවති. චන්දො ඉව චන්දො, මුනින්දො එව චන්දො, තතො සම්භූතානංයෙව යසානං රාසි ව තා මරිචියො වාති විග්ගහො.

96.

වාක්‍යං ඛ්‍යාපන්තචිත්තානං, අපෙතත්ථං අනින්දිතං;
තෙත්ථ මිමත්තාදිකානං තං, වචනා’ඤ්ඤත්‍ර දුස්සති.

96. “වාක්‍ය” ච්චාදි. ඛ්‍යාපන්තං නට්ඨං අයථාපවත්තං චිත්තං යෙසං, තෙසං. වාක්‍යං වාක්‍යලක්ඛණොපෙතං. අපෙතො අපගතො සුඤ්ඤො අත්ථො

අභිධෙය්‍යං සංවොහාරිකං යස්ස, තං. අනිත්තං අභිලිතං. තෙන යථාච්ඡිත්තෙන කාරණෙන. තං වාක්‍යං උම්මත්තො ධාතුක්ඛොභාදිනා බිත්තවිත්තො, සො ආදි යෙසං බාලාදීනං තෙසං වචනා අසඬිගතාය වාචාය අඤ්ඤානු අඤ්ඤස්මිං අබ්‍යාපන්නවිත්තවිසයෙ දුස්සති දුට්ඨං ජායතෙ, උම්මත්තාදීනංයෙව තථාවිධාය වාචාය උචිත්තත්තාති.

96. “වාක්‍ය”ථිච්චාදි. බ්‍යාපන්නවිත්තානං විරුද්ධභාවමාපන්නවිත්තානං වාක්‍යං ස්වාද්‍යාත්තත්‍යාද්‍යාත්තපදසමුදායරූපං වාක්‍යං අපෙතත්ථං අපගතසමුදායත්ථං අනිත්තං විඤ්ඤාහි ගරහිතං න භොති, තෙන කාරණෙන උම්මත්තාදිකානං උම්මත්තවෙදනට්ඨාදීනං වචනාඤ්ඤානු වචනං විනා අනුමමත්තාදිවචනෙ තං සමුදායත්ථසම්බන්ධරහිතං වචනං දුස්සති දොසදුට්ඨං භොති. බ්‍යාපන්නං විත්තං යෙසන්ති ච, අපෙතො අත්ථො අස්සාති ච, උම්මත්තො ආදි යෙසන්ති ච විග්ගහො.

යථා –

97.

සමුද්දො පියතෙ සො’ය-මහ’මජ්ජ ජරාතුරො;
ඉමෙ ගජ්ජන්ති ජීමුතා, සක්කස්සෙ’රාවණො පියො.

97. “යථෙ”ත්‍යදාහරති “සමුද්දො”ඉච්චාදි. න භෙත්ථ “සමුද්දො පියතෙ”ඉච්චාදිනො පදසමුදායස්ස කොචි එකො අත්ථො ගය්හති, යො සො බන්ධත්ථො සියා. අවයවත්ථා එව තු අයොසලාකාකප්පාපට්ඨන්තිති ඊදිසමපෙතත්ථමනිත්තං විඤ්ඤෙය්‍යං බ්‍යාපන්නවිත්තානං.

97. “සමුද්දො”ච්චාදි. සො අයං සමුද්දො පියතෙ යෙන කෙනචි පියතෙ, අහං අජ්ජ ජරාතුරො ජරරොගාහිභුතො, ඉමෙ ජීමුතා මෙසා ගජ්ජන්ති ථනයන්ති. සක්කස්ස ඵරාවණො පියොති. ඉදං නිත්තදිතානිත්තානං ද්විත්තමුදාහරණං. ඉදං වාක්‍යං අවයවත්ථමත්තරෙන සමුදායතො ගම්‍යමානත්ථස්සාභාවා අපෙතත්ථං නාම භොති. ඊදිසං වාක්‍යං උම්මත්තකාදිහි චුත්තමජ්ජිතිකරං න භොති, අඤ්ඤාහි චුත්තං පන කණ්ණෙ අයොසලාකා විය අප්පිතිකරං. ජරාය ආතුරොති වාක්‍යං.

98.

සුබ්බමාලාවිරොධිත්ත-දිත්තභාවජ්ජභාවිතං;
බන්ධනං බන්ධඵරුස-දොසං සංදුසයෙය්‍ය තං.

98. “සුබ්බමාලි”ච්චාදි. න විරුජ්ඣාති සීලෙනාති අවිරොධී, තස්ස භාවො අවිරොධිත්තං. සුබ්බමාලස්ස අවිරොධිත්තං යස්ස සො දිත්තභාවො, තෙන පභාවිතං වඩ්ඪිතං සංයුත්තං තං බන්ධනං බන්ධඵරුසදොසං සංද්දසයෙය්‍ය නාසයෙති අත්ථො.

98. “සුබ්බමාලි”ච්චාදි. සුබ්බමාලාවිරොධිත්තදිත්තභාවජපභාවිතං “අනිට්ඨරක්ඛරජපායෙ”ච්චාදිනා වුවිචමානසුබ්බමාලගුණස්ස අවිරුද්ධභාවසමන්තාගතෙන වණ්ණානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඬගහිලක්ඛණෙන දිත්තභාවෙන පියභාවෙන අනුබ්බහිතං තං බන්ධනං බන්ධඵරුසදොසං බන්ධඵරුසසඬබ්බතදොසං සංද්දසයෙය්‍ය නාසෙය්‍ය, තං බන්ධඵරුසදොසන්ති වා සම්බන්ධොති. න විරුජ්ඣාති සීලෙනාති අවිරොධී, තස්ස භාවොති ව, සුබ්බමාලස්ස අවිරොධිත්තං යස්සාති ව, සොයෙව දිත්තස්ස භාවොති ව, තෙන පභාවිතන්ති ව වාක්‍යං.

යථා —

99.

පස්සන්තා රූපවිභවං, සුඡන්තා මධුරං ගිරං;
වරන්ති සාධු සම්බුද්ධ-කාලෙ කෙළිපරම්මුඛා.

99. “යථෙ”ත්‍යුදාහරති “පස්සන්තා”ඉච්චාදි. කෙළියා කීළාය පරම්මුඛා විගතවිජන්දා වරන්තිති සම්බන්ධො.

99. “පස්සන්තෙ”ච්චාදි. සාධු සජ්ජනා සම්බුද්ධකාලෙ සම්බුද්ධස්ස ධරමානකාලෙ රූපවිභවං තස්ස රූපසම්පත්තිං පස්සන්තා චක්ඛුං සන්තප්පෙත්වා ඔලොකෙන්තා මධුරං ගිරං තස්සෙව භගවතො අට්ඨසීගසමන්තාගතං මධුරවචනං සුඡන්තා කෙළිපරම්මුඛා කීළාය විමුඛා කීළාහිරතිරහිතා වරන්ති ගවිජන්ති පවත්තන්තිති. කෙවලං ඵරුසසිලිවණ්ණෙනි විනා සුබ්බවාරණීයවණ්ණෙනි සම්භූතසුබ්බමාලගුණාවිරොධඅඤ්ඤමඤ්ඤසඬගතවණ්ණවිසදජ්ජවත්තගුණයුත්තත්තා ඵත්ථ බන්ධඵරුසදොසො නත්ථී. කෙළියා පරාති පරිවත්තිතාති මුඛාති එතෙසන්ති විග්ගහො. ඵත්ථ කාලොති කිරියා. සා ව අත්ථතො තදාකාරජ්ජවත්තසම්බන්ධොයෙව. ලොකො පන විසුං එකො පදත්ථොයෙවාති වොහරති. වාක්‍යදොසපරිභාරො.

වාක්‍යදොසපරිභාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වාක්‍යත්ථදොසපරිහාරවණ්ණනා

අපක්කමස්ස යථා —

100.

භාවනාදානසීලානි, සම්මා සම්පාදිතානි’හ;
නිබ්බානභොගසග්ගාදි-සාධනානි න සංසයො.

100. “භාවනා” ඉච්චාදි. එත්ථ භාවනාදීනි නිද්දිසිත්වා යථාක්කමං නිබ්බානාදීනං නිද්දෙසෙන අපක්කමදොසො පරිහරො.

100. “භාවනෙ” ච්චාදි. ඉහ මනුස්සලොකෙ සම්මා සම්පාදිතානි කම්මඵලං සද්දහිත්වා යථාවිධි සම්පාදිතානි අත්තනො සන්තානෙ පවත්තාපිතානි භාවනාදානසීලානි නිබ්බානභොගසග්ගාදිසාධනානි යථාක්කමං නිබ්බානඋපභොගපරිභොගසම්පත්තිසග්ගුප්පත්තිආදීනං හෙතුභාවෙන සාධකානි භොන්ති, එත්ථ සාධනෙ න සංසයො භොතීති. ඉහ භාවනාදයො උද්දිසිත්වා උද්දෙසක්කමං අනතික්කම්ම නිබ්බානාදීනමනුද්දෙසස්ස කතත්තා අපක්කමවාක්‍යත්ථදොසස්ස ඕකාසො න භොති.

101.

උද්දිට්ඨවිසයො කොචි [කොපි (ක. සී.)], විසෙසො තාදිසො යදි;
අනුද්දිට්ඨෙසු [අනුදිට්ඨෙසු (?)] නෙව’ත්ථී, දොසො කමච්චිසනෙ.

101. “උද්දිට්ඨෙ” ච්චාදි. උද්දිට්ඨා පයමං යුත්තා අත්ථා විසයො ගොචරො යස්ස උද්දෙසානුද්දෙසසම්බන්ධවිජානනලක්ඛණස්ස විසෙසස්ස සො තාදිසො කොචි විසෙසො අනුද්දිට්ඨෙසු යථාක්කමමුද්දෙසකමානමතික්කමෙන පුන අත්ථන්තරනිස්සයෙන පරාමට්ඨෙසු යදි භවෙය්‍ය, කමස්ස යථොද්දිට්ඨෙසු අනුක්කමස්ස ච්චිසනෙ අතික්කමෙ දොසො නෙවත්ථී.

101. “උද්දිට්ඨෙ” ච්චාදි. උද්දිට්ඨවිසයො පයමං පයුත්තත්ථවිසයො තාදිසො කොචි විසෙසො උද්දෙසානුද්දෙසානං “ඉදමස්ස පුබ්බකථනං, ඉදමස්ස පච්ඡාකථන”න්ති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤාපෙක්ඛලක්ඛණසම්බන්ධපරිජානනලක්ඛණො විසෙසො අනුද්දිට්ඨෙසු අත්ථන්තරං නිස්සාය පුන චුත්තෙසු යදි “භවෙය්‍යා”ති සෙසො. කමච්චිසනෙ උද්දෙසානුද්දෙසානං කමාතික්කමෙ දොසො සත්ථඤ්ඤානං සුතිකාලෙ අසහනකාරණං නෙවත්ථීති. උද්දිට්ඨා පයමුච්චාරිතා අත්ථා විසයො ගොචරො අස්සෙති ව, කමස්ස ච්චිසනන්ති ව වාක්‍යං.

යථා —

102.

කුසලාකුසලං අබ්‍යා-කත’මිච්චෙසු පච්ඡමං;
අබ්‍යාකතං පාකදං න, පාකදං පයමද්දවයං.

102. “යථෙ”ත්‍යුදාහරති “කුසලෙ”ච්චාදි. කුසලං කාමාවචරාදිකමෙකවිසතිවිධං, අකුසලඤ්ච ද්වාදසවිධං, අබ්‍යාකතං විපාකක්‍රියාසංඛාතමිති එතෙසු තිසු පච්ඡමං අබ්‍යාකතං, පාකං විපාකං දදාතීති පාකදං. තෙනි නිපාතපදං. පයමද්දවයං කුසලාකුසලං පාකං දදාතීති පාකදන්ති. එත්ථ අපාකදන්තං අබ්‍යාකතස්සෙව, පාකදන්තං තෙසමෙව ද්විත්තන්ති විසෙසො දට්ඨබ්බො.

102. “කුසලෙ”ච්චාදි. කුසලං කාමාවචරාදිඑකවිසතිකුසලඤ්ච අකුසලං ද්වාදසවිධං අකුසලඤ්ච අබ්‍යාකතං විපාකක්‍රියාරූපනිබ්බානවසෙන චතුබ්බිධමබ්‍යාකතඤ්ච ඉච්චෙසු එවමෙතෙසු තිසු පච්ඡමං උද්දෙසක්කමෙන පච්ඡමමබ්‍යාකතං පාකදං න විපාකදායකං න භොති, පයමද්දවයං කුසලාකුසලං පාකදං යථාසකං විපාකදායකං භොතීති. “යථාසංඛාරාමනුදෙසො සමාන”න්ති [පාණිනි 1.3.10 සුත්තමිදං. අනුදිස්සතෙ ඉති අනුදෙසො, පච්ඡා උච්චාරිතො ඉච්චත්ථො “සමානං”ඉති සම්බන්ධෙෂට්ඨි (කත්ථබ්බාධිති)] චුත්තත්තා උද්දිට්ඨෙහි සමානමනුද්දිට්ඨානමෙව සමසංඛාරාය ලබ්භමානත්තා සංඛාරායානතික්කමො භොති. එත්ථ පන කුසලාදිසභාවතො තිවිධත්තෙපි විපාකදානාදානවසෙන දුට්ඨකුසලාකුසලාදිවිසයභූතවිසෙසස්ස පචත්තියා චත්තිච්ඡාතො පයමං චත්තබ්බතං විනා කමෙන නිස්සයනං නාම නත්ථීති අපක්කමදොසො න භොතීති.

103.

සගුණානා’විකරණෙ, කාරණෙ සති තාදිසෙ;
ඔච්ඡායනිකපත්ති, නත්ථි භූතත්ථසංසිනො.

103. “සගුණාන”මිච්චාදි. සොතුනං අත්තත්ථනිප්ථාදනාදිකෙ තාදිසෙ කාරණෙ භෙතුමිති සති භූතං යථාපචත්තං අත්ථං අත්තතො චරිතලක්ඛණං සංසිනො වදන්තස්ස සස්ස අත්තතො, සානං වා ගුණානං ආවිකරණෙ අධිකාරවසෙන “පූජනීයතරො ලොකෙ”ඉච්චාදිකථනෙ ඔච්ඡායනිකාය ආපත්ති පාපුණනං සම්භවො නත්ථි.

103. “සගුණ”ච්චාදි. තාදිසෙ කාරණෙ සති සොතුනං අත්තත්ථනිප්ථාදනාදිකෙ තාදිසෙ භෙතුමිති විජ්ජමානෙ භූතත්ථසංසිනො අත්තති විජ්ජමානකායාදිසංචරලක්ඛණගුණසංඛාතමත්ථං. “පූජනීයතරො ලොකෙ අභමෙකො”ඉච්චාදිනා තාදිසාවසරෙ වදන්තස්ස සගුණානං සස්ස

අත්තනො, සානං වා සකානං ගුණානං ආචිකරණෙ පාකට්ඨකරණෙ ඔව්තසනිතතාපත්ති ඔව්තසනිතසංඛ්‍යාතදොසස්සාපත්ති නත්තීති. සසද්දස්ස අත්තඅත්තනියවාචකත්තා සස්ස අත්තනො ගුණා සෙ ව තෙ ගුණා චෙති වා විග්ගහො. භූතොයෙව අත්ථො, තං සංසති වදති සිලෙනාති විග්ගහො.

104.

ඔව්තසං නාම විඤ්ඤයං, ලොකෙ විබ්‍යාතමාදරා;
තත්ථො'පදෙසපභවා, සුඡනා කච්ඡුඤ්ඤවා.

104. “ඔව්තස”මිච්චාදි. ලොකෙ සත්තලොකෙ විබ්‍යාතං පසිද්ධං ආබාලජනං [ආබාලජනානං (ක.)] යථාසකමනුරූපං විජානනතො ඔව්තසං උචිතභාවො නාමෙති පසිද්ධියං ආදරා ආදරෙන උස්සාහෙන තතො පරමාදරණියස්සාභාවතො, න හි අනුචිතං කිඤ්චි කෙනාප්‍යාදරණියං සබ්බථා අනස්සාදනියත්තා, විඤ්ඤයං “සොතුන”න්ති සෙසො. තත්ථ තස්මිං ඔව්තෙය උපදෙසස්ස පඨමුවිචාරණස්ස උග්ගණ්භාපනවසෙන පචත්තස්ස පභවා උප්පත්තිට්ඨානභූතා සුඡනා සුට්ඨුජනා කච්ඡුඤ්ඤවා උත්තමා, [කච්ඡුඤ්ඤවා (?)] කච්ඡෙට්ඨාති චුත්තං හොති.

104. “ඔව්තෙය”මිච්චාදි. ලොකෙ සත්තලොකෙ විබ්‍යාතං ආබාලපසිද්ධං ඔව්තසං නාම ආදරා ගාරවෙන විඤ්ඤයං විඤ්ඤාහි ඤාතබ්බං හොති, තත්ථ ඔව්තසවිසයෙ උපදෙසපභවා පඨමුවිචාරණස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතා සුඡනා සාධුජනභූතා කච්ඡුඤ්ඤවා උත්තමකවයො භවත්තීති, පසිද්ධඔව්තසපදෙන යුත්තත්තා එත්ථ නාමසද්දො පසිද්ධියං. උපදෙසස්ස පභවාති ව, පුමානො ව තෙ ගාවො චෙති ව, කච්ඡං පුඤ්ඤවාති ව වාක්‍යං.

105.

විඤ්ඤාතොව්තසවිභවො-
විතසනිතං පරිහරෙ;
තතො'ව්තසස්ස සම්පොසෙ,
රසපොසො සියා කතෙ.

105. “විඤ්ඤාත”මිච්චාදි. විඤ්ඤාතො අවබුද්ධො යථාචුත්තකච්චරපසාදා ඔව්තසමෙව විභවො සම්පත්ති යෙන සො ඔව්තසනිතං නාම දූසනං පරිහරෙ පරිවජ්ජෙය්‍ය. තතො තස්මා පරිහාරතො හෙතුතො ඔව්තසස්ස සම්පොසෙ සුට්ඨු වඩ්ඪිභාවෙ වඩ්ඪනෙ කතෙ රසස්ස අස්සාදිතබ්බතාසංඛ්‍යාතස්ස මාධුරියස්ස සම්පොසො සියා භවෙය්‍ය.

105. “විඤ්ඤානෙ”ව්වාදි.

විඤ්ඤානොවිත්තවිභවො

තාදිසකච්ඡාමනුග්ගහෙන විඤ්ඤාතඛවිත්තසංඛාරසම්පත්තිසමන්තාගතො කච්ඡි ඛවිත්තානි. නාම දුස්සං පරිහරෙ නිරාකරෙය්‍ය, තතො දොසපරිහරතො ඛවිත්තස්ස සම්පොසෙ උපබ්බහතෙ කතෙ සති රසපොසො මාධුරියසංඛාරස්ස අස්සාදෙනබ්බස්ස පුරුෂං සියා භවෙය්‍යාති. ඛවිත්තමෙව විභවොති ච, විඤ්ඤානො ඛවිත්තවිභවො යෙනෙති ච, රසස්ස පොසො පුට්ඨභාවො [වුද්ධභාවො (ක.)] පොසෙතබ්බභාවොති ච වාක්‍යං.

යථා –

106.

යො මාරසෙනමාසන්න-මාසන්නවිජයස්සවො;

තිණායපි න මඤ්ඤිත්ථ, සො වො දෙනු ජයං ජිනො.

106. “යථෙ”තප්පදාහරති “යො”ඉව්වාදි. විජයො පරානිභවො ආසන්නො විජයො එව උස්සවො අබ්භුදයො නිජපටිපක්ඛා පවත්ති යස්ස එදිසො යො ආසන්නං අත්තනො සම්පමුපගතං මාරසෙනං තිණායපි න මඤ්ඤිත්ථ තිණමිපි න මඤ්ඤිත්ථ, තිණතොපි හිනං මඤ්ඤිත්ථ, සො ජිනො මාරජි වො තුම්භාකං ජයං දෙනුති විදධාතු. එත්ථ ජයාසිසනා “ජිනො”ති අවචන්තමුචිතං, යො අජිති පඤ්චමාරෙති ජිනො පරානිභවෙකරසො, තස්ස පරෙසං විජයජ්ජදානෙ සාමන්ථියෙකයොගො සියාති. “මාරසෙනමාසන්නං තිණායපි න මඤ්ඤිත්ථා”ති ඉදං පනෙත්ථ අතිසමුචිතං යනො සම්පමුපගතමිපි තාදිසං මාරසෙනං තිණතොපි හිනං මඤ්ඤි, තෙනස්ස පරෙසං විජයජ්ජදානෙකරසනා විසෙසනො යුත්තාති.

106. ඉහ සත්ථෙ සබ්බත්ථ සඬ්ඛෙපක්කමම්චිජන්තොපි ආචරියො ඛවිත්තං නාම ආදරෙන සග්ගරුහි උග්ගණ්හිත්වා පයුජ්ජිතබ්බමිච්චෙව. විත්ථාරෙන සිස්සෙ අනුසාසිත්වා ඉදානි ඛවිත්තානිපරිහරණත්ථ. “යො මාරසෙනමාසන්නෙ”ව්වාදිනා ලක්ඛියමුදාහරති. ආසන්නවිජයස්සවො අදුරසත්තු විජයසංඛාරඋස්සවො, අථ වා අව්වාසන්නපටිපක්ඛවිරහජ්ජවත්තිසංඛාරඅභිවුද්ධියා සමන්තාගතො යො ජිනො ආසන්නං අනෙකජ්ජකාරහිංසනකරුපෙන අත්තනො සම්පමාගතං මාරසෙනං මාරබලං තිණායපි තිණලවං කත්වාපි න මඤ්ඤිත්ථ සල්ලක්ඛණං නාකාසි, සො ජිනො සො ජිතපඤ්චමාරො වො තුම්භාකං ජයං දෙනුති. එත්ථ යො පඤ්චමාරෙ ජිතත්තා ජිනො නාම හොති, සො පරානිභවනෙ අසභායකිච්චත්තා පරෙසං ජයදානෙ සාමන්ථියයුත්තොති “ජයං දෙනු”ති කතං ජයාසිසනමතිඋචිතං හොති, ජයදානෙ සාමන්ථියස්සෙව පොසකත්තා. “මාරසෙනමාසන්නං තිණායපි න මඤ්ඤිත්ථා”ති ඉදං වත්තබ්බමෙව නත්ථිති.

එවං අවිචන්තඋචිතපයොගෙන ඔව්තාහීනදොසො නිරාකතොති. විජයො එව උස්සවො, ආසන්නො විජයුස්සවො යස්සෙති විග්ගහො.

107.

ආරද්ධකත්තුකම්මාදි-කමාතික්කමලච්ඡනෙ;
හග්ගරීතිවිරොධො'යං, ගතිං න ක්වාපි චින්දති.

107. “ආරද්ධ”ඉච්චාදි. කත්තා ච කම්මඤ්ච තාති ආදීනි යෙසං කරණාදීනං ආරද්ධානි චත්තුං පටිඨපිතාති කත්තුකම්මාදීනි තෙසං කමො තස්ස අතික්කමො පරිච්චාගො තස්ස ලච්ඡනෙ සති, චත්තුමාරද්ධකත්තුකම්මාදිකමානාතික්කමෙති චුත්තං හොති. අයං යථාචුත්තො හග්ගරීතිවිරොධො ක්වාපි කත්ථවිපි යානෙ ගතිං න චින්දති පතිට්ඨං න ලභතෙ.

107. “ආරද්ධි”ච්චාදි. ආරද්ධකත්තුකම්මාදිකමාතික්කමලච්ඡනෙ චත්තුමාරද්ධකත්තුකම්මාදීනං කමපරිච්චාගස්සාතික්කමෙ අයං යථාචුත්තහග්ගරීතිවිරොධො ක්වාපි කත්ථවිපි යානෙ ගතිං පතිට්ඨං න චින්දති න ලභතෙති. ආරද්ධානි ච තාති කත්තුකම්මාදීනි යෙසං කරණාදීනං තෙසං කමස්ස අතික්කමො තස්ස ලච්ඡනන්ති විග්ගහො.

යථා —

108.

සුජනඤ්ඤාන'මිත්ථිනං, විස්සාසො නො'පපජ්ජතෙ;
විසස්ස සිඬගිනො රොග-නදිරාජකුලස්ස ච.

109.

හෙසජ්ජෙ විහිතෙ සුද්ධ-බුද්ධාදිරතත්තයෙ;
පසාද'මාවරෙ නිච්චං, සජ්ජතෙ සගුණෙපි ච.

108-109. එත්ථ ච “සුජන”මිච්චාදිකෙ “හෙසජ්ජෙ”ඉච්චාදිකෙ ච ගාථාද්වයෙ ඡට්ඨියා, සත්තමියා ච අපරිච්චාගෙන නාත්ථරීතියා හඬගො, චකාරස්සෙකස්ස කතත්තා න සද්දරීතියා හඬගො. බහුනමත්ථානඤ්ඨි සමුච්චයත්ථං වාකො ඵකො වා චකාරො කාතබ්බො පටිපදං වා.

108. “සුජනෙ”ච්චාදි. සුජනඤ්ඤානං සජ්ජනෙහි අඤ්ඤෙසං දුජ්ජනානඤ්ච ඉත්ථිනඤ්ච විසස්ස ජීවිතහරණසමත්ථස්ස සිඬගිනො විසාණවතො ච රොගනදිරාජකුලස්ස ච විස්සාසො සංසග්ගො න උපපජ්ජතෙ කිඤ්චිකාලෙ විරුජ්ඣානතො න යුජ්ජතෙති. එත්ථ ආරද්ධස්ස ඡට්ඨන්තක්කමස්ස සබ්බත්ථ අපරිච්චාගතො අත්ථරීතිහඬගො ච, යුත්තට්ඨානෙ

එකස්සෙව චකාරස්ස යුත්තත්තා සද්දරිතිහඬිගො ච නත්ථි. වසද්දස්ස අනෙකත්ථසමුවවයත්තා “සුජනඤ්ඤානඤ්චා”තිආදිමිති වා, ඉහ වුත්තනියාමෙන අවසානෙ වා, සබ්බත්ථ වා යොජනමරහති.

109. “හෙසජ්ජෙ”චවාදිගාථායමිති එසෙව නයො සත්තමිමත්තමෙව විසෙසො. විහිතෙ පථො හෙසජ්ජෙ ඔසධෙ ව සුද්ධබුද්ධාදිරතනත්තයෙ ව සජ්ජනෙ සාධුජනෙ ව අපි පුනපි සගුණෙ විජ්ජමානගුණෙ ව පසාදං අත්තනො විත්තපසාදං නිව්චං සතතං ආචරෙ සප්පුරිසො කරෙය්‍ය සෙවෙය්‍යාති.

සසංසයස්ස යථා —

110.

මුනින්දවන්දිමාලොක-
රසලොලවිලොචනො;
ජනො’වක්කන්තපන්ථො’ව,
රංසිදස්සනපිණිතො.

110. “මුනින්දෙ”චවාදි. එත්ථ රංසිසද්දො සසංසයං පරිහරති.

110. සසංසයපරිහාරලක්ඛියභූතා “මුනින්දි”චවාදිගාථා අනන්තරපරිච්ඡේදෙ වුත්තත්ථාව. රංසිසද්දොයෙව හි විසෙසො, එත්ථ රංසිසද්දෙන සුණන්තානං උප්පජ්ජමානසංසයෙන සසංසයභූතං බන්ධදොසමොහතිති.

111.

සංසයායෙව යං කිඤ්චි, යදි කිලාදිහෙතුනා;
පයුජ්ජනෙ න දොසො’ව, සසංසයසමප්පිතො.

111. “සංසයෙ”චවාදි. කිලාදීති ආදිසද්දෙන ආකිණිණසම්මන්තනාදිං සඬගණිහාති, කිලාදිහෙතුනා යං කිඤ්චි සංසයායෙව යදි පයුජ්ජනෙති සම්බන්ධො.

111.

“සංසයායෙවෙ”චවාදි. කිලාදිහෙතුනා කිලාසම්බාධසම්මන්තනාදිකාරණෙන යං කිඤ්චි සංසයුජ්ජාදනසමත්ථං යං කිඤ්චි පදං සංසයාය එව සොතුනං උප්පජ්ජමානසංසයත්ථමෙව යදි පයුජ්ජනෙ තස්මිං බන්ධනෙ වත්තාරෙහි පයුජ්ජනෙ වෙ, සසංසයසමප්පිතො සසංසයදොසසහිතො බන්ධො න දොසොව අද්ථායොවාති. සසංසයෙන සමප්පිතොති විග්ගහො.

යථා -

112.

යානෙ දුතියං නිලයං, ගුරුමිහි සකගෙහනො;
පාපුණෙය්‍යාම නියතං, සුඛ'මජ්ඣයනාදිනා.

112. “යානෙ”චවාදි. ගුරුමිහි අජ්ඣාපකෙ සකගෙහනො අත්තනො මූලනිලයනො දුතියං නිලයං දුතියං සරං යානෙ සති නියතමෙකන්තමජ්ඣයනාදිනා සුඛං පාපුණෙය්‍යාමාති අයමනිච්ඡිතත්ථො. ගුරුමිහි සුරාවරියෙ [සුරච්චාවරියෙ (ක.)] සකගෙහනො අත්තනො ජාතරාසිනො දුතියං නිලයං දුතියං රාසිං යානෙ සති නියතමජ්ඣයනාදිනා සුඛං පාපුණෙය්‍යාමාති අයමෙත්ථ ඉච්ඡිතත්ථො.

112. “යානෙ”චවාදි. ගුරුමිහි ආවරියෙ සකගෙහනො අත්තනො වාසාගාරනො දුතියං නිලයං දුතියං සරං යානෙ සති, අයමනිච්ඡිතත්ථො. ගුරුමිහි සුරාවරියෙ සකගෙහනො අත්තනො ජාතරාසිනො දුතියං නිලයං දුතියං රාසිං යානෙ ගතෙ සති අනුකූලත්තා නියතමෙකන්තෙන අජ්ඣයනාදිනා උග්ගහණාදිනා සුඛං මානසිකසුඛං, නො වෙ සුඛකාරණං ගන්ථපරිසමත්තිං පාපුණෙය්‍යාමාති. උභයපක්ඛස්සාපි අපරත්ථෙ අත්ථො සාධාරණො හොති. එත්ථ අජ්ඣයනසද්දසන්තිධානෙන පයුත්තගුරුසද්දස්ස ආවරියත්ථවාචකත්තෙපි ඉච්ඡිතත්ථගොපනත්ථං පයුත්තත්තා අදුට්ඨොති.

113.

සුභගා භගිනී සා'යං, එතස්සි'ච්චෙවමාදිකං;
න “ගාමිම”මිති නිද්දිට්ඨං, කච්ඡි සකලෙහිපි.

113. “සුභගා”ඉච්චවාදි. ඉච්චෙවමාදිකං භගිනීඉච්චෙවමාදිකං.

113. “සුභගෙ”චවාදි. එතස්ස පුරිසස්ස සා අයං භගිනී සුභගා සුන්දරාති ඉච්චෙවමාදිකං සකලෙහි කච්ඡි අපි න ගාමිමමිති ගාමිමදොසෙන න දුට්ඨමිති නිද්දිට්ඨන්ති. සුභං සුන්දරභාවං ගතාති “සුභගා”ති අග්ගහෙත්වා ඛහුඛ්ඛිහිසමාසෙ කතෙ ලඛ්භමානත්ථස්ස අසඛ්භාවෙපි කච්ඡිනං චිත්තබ්බෙදං න ජනෙතීති අධිප්පායො. ඉති එවං අයං පකාරො ආදි අස්ස ඊදිසස්ස වාක්‍යස්සාති වාක්‍යං.

114.

දුට්ඨාලච්ඡිකාරවිගමෙ, සොහනාලච්ඡිකතික්කමො;
අලච්ඡිකාරපරිච්ඡෙදෙ, ආවිභාවං ගමිස්සති.

114. “දුට්ඨ”ඉච්චාදි. දුට්ඨාලඤ්චිකාරස්ස දොසදුට්ඨස්ස අලඤ්චිකාරස්ස විගමෙ අපගමෙ සති.

114. “දුට්ඨ”ච්චාදි. දුට්ඨාලඤ්චිකාරවිගමෙ දොසදුට්ඨස්ස අලඤ්චිකාරස්ස අපගමෙ සති සොහනාලඤ්ඤිකම්මො පසත්ථානමලඤ්චිකාරානං පචත්තිආකාරො අලඤ්චිකාරපරිච්ඡේදෙ අලඤ්චිකාරපකාසකත්තා තත්තාමකෙ පරිච්ඡේදෙ ආවිභාවං පකාසත්තං ගම්මිස්සති පාපුණිස්සතීති. පරිච්ඡේද්දා. අලඤ්චිකාරපකාසකත්තා තදත්ථෙන අලඤ්චිකාරො ව සො පරිච්ඡේදො චෙති විග්ගහො.

115.

දොසෙ පරිහරිතුමෙස වරො’පදෙසො,
සත්ථන්තරානුසරණෙන කතො මයෙවං;
විඤ්ඤායි’මං ගුරුවරාන’ධිකප්පසාදා,
දොසෙ පරං පරිහරෙය්‍ය යසොහිලාසී.

ඉති සඤ්ඤාසරක්ඛිතමහාසාමිපාදවිරචිතෙ

සුඛොධාලඤ්චිකාරෙ

දොසපරිහාරාවබ්බොධො නාම

දුතියො පරිච්ඡේදො.

115. “දොසෙ”ඉච්චාදි. දොසෙ යථාචුත්තෙ පදදොසාදිකෙ පරිහරිතුං පරිච්චජිතුං එසො වරො උත්තමො උපදෙසො සත්ථන්තරානං බ්‍රහ්මානං අනුසරණෙන අනුගමෙන [අනුපගමෙන (ක.)] මයා එවං කතො නිජ්ජාදිතො, ඉමං උපදෙසං ගුරුවරානං අධිකප්පසාදා මහතා පසාදෙන න අප්පකෙන, තථාවිධෙන තාදිසස්ස මහතො අත්ථස්ස අපසිජ්ඣිකතො, විඤ්ඤාය ජානිත්වා ආදරතො කරෙය්‍ය දොසෙ යථාචුත්තෙ දොසෙ යසො පරිසුද්ධබන්ධනං ක්‍රියාලක්ඛණතො එකන්තෙන කිත්තිහෙතුත්තා, තංසබ්බාවා කිත්ති වා, තං අභිලසති සිලෙනෙති යසොහිලාසී පරං අච්චන්තමෙව පරිහරෙය්‍ය දුරතො කරෙය්‍ය.

ඉති සුඛොධාලඤ්චිකාරෙ මහාසාමිනාමිකායං ටීකායං

දොසපරිහාරාවබ්බොධපරිච්ඡේදො දුතියො.

115. “දොසෙ”ච්චාදි. දොසෙ යථාච්ඡත්තපදදොසාදිකෙ පරිහරිතුමපනෙතුං වරො උත්තමො එසො උපදෙසො සත්ථන්තරානුසරණෙන බහුනං බාහිරසත්ථානං අනුස්සකියා මයා එවං අනන්තරුද්ධිට්ඨක්කමෙන කතො විරචිතො, ඉමං උපදෙසං ගුරුවරානං අධිකප්පසාදා අධිකප්පසාදෙන විඤ්ඤාය සභාවතො ඤත්වා යසොභිලාසී යසපටිලාභකාරණත්තා කාරණෙ කාරියොපවාරෙන දොසාපගමෙන පරිසුද්ධබන්ධනං වා තාදිසබන්ධනහෙතු උප්පජ්ජමානකිත්තිං වා ඉච්ඡන්තො පඤ්ඤවා දොසෙ යථාච්ඡත්තදොසෙ පරං අතිසයෙන පරිහරෙය්‍ය දුරතො කරෙය්‍යාති. එත්ථ පුබ්බද්ධෙන දොසපරිහාරපරිච්ඡෙදස්ස පසත්ථභාවො දස්සිතො, අපරද්ධෙන සිස්සජනානුසාසනං දස්සිතං හොති. තථා පුබ්බද්ධෙන කරුණාපුබ්බචගමපඤ්ඤාකිච්චං දස්සිතං, අපරද්ධෙන පඤ්ඤාපුබ්බචගමකරුණාකිච්චං දස්සිතං. තථා පුබ්බද්ධෙන අත්තහිතසම්පත්ති, අපරද්ධෙන පරහිතසම්පත්ති දස්සිතාති. එවමනෙකාකාරදීපිකාය ඉමාය ගාථාය පරිච්ඡෙදං නිගමෙති. අඤ්ඤෙ සත්ථා සත්ථන්තරා, අන්තරසද්දො හි අඤ්ඤසද්දපරියායො. යථා “ගාමන්තරං න ගච්ඡෙය්‍යා”ති. යසං අභිලසති සිලෙනාති වාක්‍යං.

ඉති සුබ්බාදාලච්ඡාදකානිස්සයෙ

දුතියො පරිච්ඡෙදො.

3. ගුණාවබෝධපරිච්ඡෙද

අනුසන්ධිවණ්ණනා

116.

සම්භවන්ති ගුණා යස්මා,
දොසානෙ’ව’මතික්කමෙ;
දස්සෙස්සං තෙ තතො දානි,
සද්දෙ සම්භූසයන්ති යෙ.

116. එවං දොසපරිහාරොපදෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි දොසපරිහාරා සමුපගතගුණං උපදස්සිතුමධිකාරං විරචයන්තො ආහ “සම්භවන්ති”ඉච්චාදි. දොසානං යථාච්ඡත්තානං පදදොසාදිනං එවං යථාච්ඡත්තනසෙන අතික්කමෙ සති ගුණා ධම්මා සද්දාලච්ඡාදකාරසභාවා පසාදාදයො යස්මා කාරණා සම්භවන්ති සිජ්ඣන්ති, තඤ්ච “පසාදො කිලිට්ඨාදිනං වජ්ජනා සම්භවති”ත්‍යාදිනා යථායොගං විඤ්ඤෙය්‍යං, තතො තස්මා කාරණා යෙ ගුණා සද්දෙ සම්භූසයන්ති

අලඤ්ඤා, නෙ සද්දාලඤ්ඤාසංඝාතො ගුණ ඉදානි දස්සෙස්සං උපදිස්සාමි.

116. එවං දොසපරිහාරපච්ඡේදොපායං දස්සෙත්වා ඉදානි යථාච්ඡිත්තදොසානං පරිහරෙන “ඛන්ධනිස්සිතගුණා එතෙ”ති දස්සෙත්තුං පුබ්බාපරපරිච්ඡේදානං සම්බන්ධං සට්ඨන්තො “සම්භවන්ති”ච්චාදිගාථමාහ. දොසානං නිද්දිට්ඨපදදොසාදීනං එවං අනන්තරපරිච්ඡේදෙ නිද්දිට්ඨක්කමෙන අතික්කමෙ සති ගුණා පසාදාදිසද්දාලඤ්ඤාසංඝාතො පසාදාදියො සද්දධම්මා යස්මා සම්භවන්ති, තතො යෙ සද්දධම්මා සද්දෙ සම්භූසයන්ති සජ්ජන්ති, තෙ සද්දධම්මෙ දස්සෙස්සං පකාසිස්සාමිති. එත්ථ කිලිට්ඨදොසොක්කානි ඉදානි දොසපරිහාරෙහි පසාදාලඤ්ඤා සිද්ධාති, සෙසාපි යථාලාභො ඤාතබ්බා.

සද්දාලඤ්ඤාඋද්දේසවණ්ණනා

117.

පසාදො’ජො මධුරතා,
සමතා සුමුමාලතා;
සිලෙසො’දාරතා කන්ති,
අත්ථබ්බන්තිසමාධයො.

117. ඉදානි තෙ විභජති “පසාදො”ඉච්චාදිනා පසන්ථි පසාදො පකාසන්ථතා, ඔජො සමාසච්ඡිත්තිබාහුල්ලං අත්ථපාරිණත්තසංඝ්ථ, මධුරතා සද්දානං රසවන්තතා, සමතා පජ්ජාපෙක්ඛාය චතුත්තං පාදානමෙකජාතියසම්බන්ධතා, ගජ්ජාපෙක්ඛාය තු පදානං, සුමුමාලතා අඵරුසක්ඛරබාහුල්ලං, සිලෙසනං සිලෙසො බන්ධගාරවං, උදාරතා උක්කංසතා කෙනචි අත්ථෙත සනාථතා විසිට්ඨවිසෙසනායුත්තතා ච, කන්ති සබ්බලොකමනොහරතා, අත්ථබ්බන්ති සිද්ධෙන ඤායෙන චා අභිධෙය්‍යස්ස ගහණං, සමාධි ලොකජ්ජනිත්තානුසාරිඅමුක්ඛන්ථතා, තෙසු ඔපඋදාරතා සද්දත්ථගුණා, සමාධි අත්ථගුණො, අත්ථානුගාමිත්තා එත්ථ සද්දානං, අඤ්ඤෙ තු සද්දගුණාව.

117. ඉදානි “පසාදො’ජො”ඉච්චාදිනා තෙ සද්දාලඤ්ඤා කමෙන විභජිතුං උද්දිසති. පසාදො පසන්තථිලිකාවලි අත්තනි ආච්ඡිතිතරත්තකම්බලසුත්තම්ච සද්දානං අත්ථස්ස පසාදනසංඝාතො පසාදාලඤ්ඤා ච, ඔජො සමාසච්ඡිත්තිබාහුලා අත්ථපාරිණත්තසංඝාතො සද්දත්ථානං ගුණො ච, මධුරතා සද්දානං රසවන්තභාවසංඝාතකණ්ණමධුරතා ච, සමතා පජ්ජ පාදස්ස සුතිතො

සදිසතා ව, ගජ්ජෙ පදානං තට්ථ සදිසතාති එවං පාදානං පදානඤ්ච තුල්‍යගුණතා ව, සුමුමාලතා වණ්ණානං අතිඵරුසඅතිසිථිලභාවං විනා සමප්පමාණමුද්දගුණො ව, සිලෙසො යානකරණාදිසම්භූතසභාගවණ්ණසුතීහි අවිජ්ජද්දගුරුගුණො ව, උදාරතා උක්කට්ඨෙන කෙනචි අත්ථෙන බන්ධස්ස සජ්ජිතභාවො ව, විසිට්ඨවිසෙසනපදෙන යුත්තතා ව, කන්ති සබ්බෙසං පියගුණතා ව, අත්ථබ්‍යන්ති ඉච්ඡිතත්ථස්ස සිද්ධෙන වා න්‍යායෙන වා සුපාකට්ඨාවො ව, සමාධයො ලොකප්පතීතිඅනතික්කන්තඅඤ්ඤධම්මාරොපනෙන අමුඛ්‍යත්ථතා වාති ඉමෙ සද්දත්ථගුණා දස භොන්ති. “සමාධයො”ති තස්සෙව බහුත්තං දීපෙනි, ඉමෙසු දසසු ඔජොදාරතාති ද්වෙ සද්දත්ථගුණා, සමාධි අත්ථගුණො පරියායෙන තදත්ථජොතකසද්දගුණොපි, සෙසා සත්ත සද්දගුණා එව, එතෙ සබ්බෙපි අලඬිකරොන්ති බන්ධමනෙනාති වාකොයන අලඬිකාරා නාම.

සද්දාලඬිකාරපයොජනවණ්ණනා

118.

ගුණෙන’තෙහි සම්පන්නො, බන්ධො කච්ඡනොභරො;
සම්පාදයති කත්තුනං, කිත්තිමච්චන්තනිම්මලං.

118. “ගුණෙන”ච්චාදි. එතෙහියෙව චුත්තෙහි දසහි ගුණෙනි ධම්මෙහි සද්දාලඬිකාරසඬ්ඛාවෙහි සම්පන්නො යුත්තො සම්ඤ්ඤා වා කච්ඡනං මනො භරති සවසෙ වත්තෙතීති කච්ඡනොභරො කච්ඡදයනිලාදකාරී බන්ධො කත්තුනං බන්ධන්තානං කච්ඡනං අච්චන්තනිම්මලං අතිසයපරිසුද්ධං අගුණලෙසෙනාප’නාලිම්පත්තා කිත්තිං ගුණසොසං සම්පාදයති නිජ්ඣාදෙති.

118. “ගුණෙන”ච්චාදි. එතෙහි ගුණෙනි ඉමෙහි සද්දාලඬිකාරසඬ්ඛාතදසවිධසද්දධම්මෙහි සම්පන්නො සමන්තාගතො සම්ඤ්ඤා වා බන්ධො පජ්ජාදිබන්ධො කච්ඡනොභරො අත්තනො නිරවජ්ජත්තා කච්ඡනං විත්තං පිණෙන්නො කත්තුනං රවයන්තානං අච්චන්තනිම්මලං අප්පකදොසෙනාපි අසම්මිස්සත්තා අතිපරිසුද්ධං කිත්තිං බන්ධනවිසයභූතයසොරාසිං සම්පාදයති නිජ්ඣාදෙතීති. ඉමිනා කාරණෙන බන්ධස්ස යථාචුත්තදසවිධගුණපරිග්ගහො සඋස්සාහං කාතබ්බොති අධිජ්ජායො. මනො භරතීති මනොභරො, කච්ඡනං මනොභරො කච්ඡනොභරොති විග්ගහො.

සද්දාලඬිකාරනිද්දෙසවණ්ණනා

119.

අදුරාහිතසම්බන්ධ-සුභගා යා පදාවලි;

සුපසිද්ධානියොයා'යං, පසාදං ජනයෙ යථා.

119. ඉදානි යථොද්දෙසානමෙසං නිද්දෙසං සොදාහරණං කරොන්තො ආහ “අදුර” ඉච්චාදි. අදුරෙ ආසන්නෙ අදුරෙන වා අදුරානික්‍රියාකත්තුකම්මාදිපදවසෙන ආනිතො යපිතො කතො සම්බන්ධො අත්ථයො, තෙන සුභගා මනොහරා සුපසිද්ධො සුප්පකාසො සුගම්මො අනිධෙයොයා අත්ථො යස්සා සාති තථා, න තු භාවත්ථො තස්ස සභාවගම්භිරත්තා. චුත්තඤ්ඤි –

“කච්ඡන්ධිප්පාය” මසද්දගොචරං,
පදෙ චුරන්තං මුදුකම්භි කෙවලං;
විසන්ති භාවාවගමා කතස්සමා,
පකාසයන්තායා'කතියො තු තාදිසා'ති.

තාදිසා යා පදාවලි පදපන්ති අයං පසාදං තන්තාමකං ගුණං ජනයෙ උප්පාදයති. යථාති තමුදාහරති.

119. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන එතෙසං සද්දාලච්ඡාරාදීනං නිද්දෙසං සොදාහරණං දස්සෙන්නො ආහ “අදුරානිතෙ” ච්චාදි. අදුරෙ ආසන්නපදෙසෙ තදුපචාරෙන ආසන්නෙ වා ආනිතො ක්‍රියාය, ලද්ධක්‍රියායොගකත්තුකම්මාදිපදානං වසෙන ව කතො, නො වෙ වින්‍යාසවසෙන යපිතො වා සම්බන්ධො ඉච්ඡිතත්ථපතීතික්කමෙන අඤ්ඤමඤ්ඤාපෙක්ඛලක්ඛණක්‍රියාකාරකයොගො තෙන සුභගා මනොහරා, සුපසිද්ධො පසිද්ධත්ථවිසයෙ සද්දපයොගතො අතිපාකටො අනිධෙයොයා සද්දත්ථො යස්සා සා අයං පදාවලි පදපන්ති පසාදං පසාදනාමකං ගුණං ජනයෙ උප්පාදයති. යථාති ලක්ඛියං දස්සෙති. අදුරෙ ආනිතොති වා, උපචරිතත්තා අදුරො ව සො ආනිතො වාති වා, සො ව සො සම්බන්ධො වෙති ව, තෙන සුභගාති ව, සු අතිසයෙන පසිද්ධොති ව, සො අනිධෙයොයා අස්සෙති ව වාක්‍යං. එත්ථ සුපසිද්ධො නාම සද්දත්ථො, අධිප්පායත්ථො පන පකතිගම්භිරො. චුත්තඤ්ඤි –

“කච්ඡන්ධිප්පාය” මසද්දගොචරං,
පදෙ චුරන්තං මුදුකම්භි කෙවලං;
විසන්ති භාවාවගමා කතස්සමා,
පකාසයන්තායා'කතියො තු තාදිසා'ති.

තස්සත්ථො – අසද්දගොචරං සද්දස්ස අවිසයං හුත්වා මුදුකම්භි පදෙ කෙවලං විසුං චුරන්තං වාපෙන්නං කච්ඡන්ධිප්පායං කච්ඡන්ධිප්පායං කතස්සමා සද්දත්ථවිසයෙ කතපරිවයා පණ්ඩිතා භාවාවගමා පදත්ථාවබ්බොධෙන විසන්ති

පවිසන්ති, තාදිසා ආකතියො තු සද්දසද්දත්ථානං ආකාරා පකාසයන්ති අධිප්පායත්ථං ජොතෙන්ති.

120.

අලඬකරොන්තා වදනං, මුනිනො'ධරරංසියො;
සොහන්තෙ'රුණරංසි'ව, සම්පතන්තා'ම්බුජොදරෙ.

120. “අලඬකරොන්තා”ඉච්චාදි. මුනිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස වදනං සභාවමධුරපකතිමුඛං අලඬකරොන්තා සජ්ජන්තා සොහයමානා අධරානං රංසියො සුපක්කබ්බිමිච්චොපමඛට්ඨයුගලවිනිස්සට්ඨහුතරකන්තිච්ඡිකාහා මුනිනොති විඤ්ඤායති සුතන්තා. අම්බුජොදරෙ තා කාලොපනතපුප්ඵකාසරමණියෙ පදුමබ්බන්තරෙ සම්පතන්තා පවත්තමානා අරුණරංසිව බාලසුරියරංසියො විය සොහන්තෙ විරාජන්ති.

120. “අලඬකරොන්තෙ”ච්චාදි. මුනිනො වදනං පකතිසුන්දරමුඛං අලඬකරොන්තා සජ්ජන්තා අධරරංසියො තස්සෙව මුනිනො ඛට්ඨද්වයතො නික්ඛන්තකන්තිසමුහා අම්බුජොදරෙ විකසනානුරූපකාලාභිමුඛෙ පදුමගබ්භෙ උපඬ්ඨවිකසිතෙති වුත්තං හොති. සම්පතන්තා පවත්තමානා අරුණරංසි ඉව බාලසුරියරංසිව සොහන්තෙ දිබ්බන්තිති. එත්ථ අදුරසම්බන්ධං පසිද්ධත්ථඤ්ච නිස්සාය පසාදගුණො පාකට්ඨො. අධරරංසිනං මුනිසම්බන්ධො සුතානුමිතසම්බන්ධෙසු සුතසම්බන්ධස්ස බලවත්තා [සුතානුමිතෙසු සුතසම්බන්ධො බලවා (පරිභාසෙන්ද්‍රසෙරෙ 112)], කාකක්ඛිගොළකනයෙන වා ලබ්භන්ති. අධරෙ රංසිති ව, අම්බුජස්ස උදරන්ති ව වාකායං.

121.

ඔජො සමාසබ්බාහුලා-
මෙසො ගජ්ජස්ස ජීවිතං;
පජ්ජෙප්පා'නාකුලො සො'යං,
කන්තො කාමීයතෙ යථා.

121. “ඔජො”ඉච්චාදි. සමාසස්ස එකත්ථවුත්තියා බ්බාහුලාං භියොහාවො ඉත්‍යනුවදිත්වා පුන ඔජො විධියතෙ, එසො ඔජො සමාසබ්බාහුල්ලලක්ඛණො ගජ්ජස්ස වුත්තිරූපස්ස ජීවිතං හදයං සාරං තප්පධානන්තා ගජ්ජස්ස, න පජ්ජස්ස, සොයං ඔජො අනාකුලො අගහනො අතොයෙව කන්තො හදයඬිගමො, පජ්ජෙපි න කෙවලං ගජ්ජෙ කාමීයතෙ පයුජ්ජතෙ. යථෙත්‍යදාහරති.

121. ඉදානි ඔජගුණං දස්සෙති “ඔජො”ච්චාදිනා. ඔජො නාම සමාසබ්බාහුලාං භින්නත්ථෙසු පවත්තසද්දානං එකත්ථපවත්තිලක්ඛණස්ස

සමාසස්ස බහුලතා, එසො ඔජො ගජ්ජස්ස ගජ්ජන්ධස්ස ජීවිතං හදයං, ජීවිතසීසෙන හදයසඬිතං චිත්තං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සො අයං ඔජො අනාකුලො නිබ්බාකුලො කන්තො තතොයෙව විඤ්ඤානං පියභූතො පජ්ජෙපි පජ්ජන්ධෙපි කාමීයතෙ කච්ඡි පසුජ්ජතෙති. බහුලස්ස භාවො බාහුලයං, සමාසස්ස බාහුලයන්ති විග්ගහො. ගජ්ජන්ධාධිකාරස්සාභාවා පජ්ජවිසයස්ස ඔජගුණස්ස ලක්ඛියං දස්සෙති “යටෙ”විවාදිනා.

122.

මුනින්දමන්දසඤ්ජාත-භාසවන්දනලිම්පිතා;
පල්ලවා ධවලා තස්සෙ-වෙකොනා’ධරපල්ලවො.

122. “මුනින්ද”ඉව්වාදි. මුනින්දස්ස මන්දං ඊසකං සඤ්ජාතො පවත්තො තංසභාවත්තා හගවතො භාසස්ස [යසස්ස (ක.)] භාසො හසිතං සොච වන්දනමිච වන්දනං ධවලත්තරූපත්තා, තෙන ලිම්පිතා උපදෙහිතා පල්ලවා සබ්බානි කිලසයානි “ඉදමෙවෙ”ති නියමාභාවතො, ධවලා පකතිවණ්ණපරිච්චාගෙන සුක්කා අගෙසුං ගාභාපිත්තා සගුණස්ස තාදිසවිසිට්ඨස්ස පටිලාභතො, එවං සන්තෙපි තස්ස මුනින්දස්සෙව එකො අඤ්ඤස්ස තාදිසස්සාභාවා අධරපල්ලවො න ධවලො ධවලො නාහොසි. අව්වාසන්තදෙසියොපි බහුමන්තබ්බො’ය’මස්සානුභාවොති.

“පෙමාවබන්ධහදයෙ සදයෙ ජිනස්මි,
තස්මිං නු කිං කුමතයො හවථ’ජ්ජසන්තා;
කිං තෙන වො න විහිතං හිත’මුග්ගදුග්ග-
සංසාරසාගරසමුත්තරණාවසානං”.

ඉච්චපරමුදාහරණං. එවමෙතාදියො අනාකුලො කන්තො ඔජො ජානිතබ්බොති. නනු ච ය-තසද්දානං නිච්චො සම්බන්ධො, තස්මා කථං “තස්සෙවෙකො නාධරපල්ලවො”ති එත්ථ යසද්දාභාවොති? සච්චං, කින්තු පක්කන්තවිසයො, තථා පසිද්ධවිසයො, අනුභූතවිසයො ච තසද්දො යසද්දං නාපෙක්ඛතෙ. යථා –

“සවාසතෙ කිලෙසෙ සො, එකො සබ්බෙ නිසාතිය;
අහු සුසුද්ධසන්තාතො, පුජානඤ්ච සදාරහො”.

ඉව්වාදි. එත්ථ බුද්ධො “බුද්ධානුස්සතිමාදිතො”ති පක්කන්තො.

පසිද්ධවිසයො යථා –

“අග්ගිං පක්ඛන්ද’ අථ වා, ‘පබ්බතග්ගා පතෙ’ති වා;

යදි වක්ඛති කත්තබ්බං, ඤාතකාරීහි සො ජිනො”.

ඉච්චාදි.

අනුභූතවිසයො යථා —

“අතීතං නානුසොවාමි, නප්පජ්ජපාම’නාගතං;
පච්චුජ්ජන්තෙන යාපෙමි, තෙන චණ්ණො පසිදති”.

ඉච්චාදි.

යසද්දො තුත්තරවාක්‍යාටියො පුබ්බවාක්‍යො තසද්දමෙව ගමයති. යථා —

“බොධිං නමාමි නතිභාජනමච්චුළාරං,
පුඤ්ඤාකරං භූවනමණ්ඩලසොත්ථිභූතං;
යො වක්ඛුසොතසතිගොචරතං සමෙතො,
දොසාරිදජ්ජමථනෙ’කරසො බුධානං”.

ඉච්චාදි.

පුබ්බවාක්‍යාපාත්තො තු යසද්දො උත්තරවාක්‍යොතසද්දොපාදානං විනා සාකඨබ්බෙ වාක්‍යස්ස උභ්‍යන්තං ජනෙති. එත්ථ පක්කන්තවිසයො තසද්දො.

122. මුනින්දස්ස මන්දං ඊසකං සඤ්ජාතො පචත්තො භාසොයෙව සිතං චන්දනචුණ්ණමිව තෙන ලිම්පිතා ආලෙපිතා පල්ලවා රුක්ඛලතාදීනං පකතිරත්තානි කිසලයානි ධවලා සගුණපරිච්චාගෙන සෙතා අහෙසුං, තථාපි තස්සෙව තථාගතස්ස එකො අතුලො අසභායො වා අධරපල්ලවො දන්තාවරණසඨ්ඛාතපල්ලවො න රංසිසංසට්ඨොපි සමීපට්ඨොපි ධවලො සෙතො නාහොසි. එවමෙත්ථ අගහනසමාසබාහුලයං දීපිතං හොති.

“පෙමාවබන්ධහදයෙ සදයෙ ජිනස්මිං,
තස්මිං නු කිං කුමතයො භවථ’ජ්ජසන්තා;
කිං තෙන වො න විහිතං හිත’මුග්ගදුග්ග-
සංසාරසාගරසමුත්තරණාවසාන”න්ති.

අපරමුදාහරණං. තස්සත්ථො — කුමතයො හෙ අඤ්ඤාණා!
පෙමාවබන්ධහදයෙ සබ්බෙසු තුම්හෙසු නිච්චං
පචත්තිතදළ්භපෙමානුබන්ධවිත්තෙ සදයෙ තතොයෙව දයාසහිතෙ තස්මිං
ජිනස්මිං විසයභූතෙ කිං නු කස්මා අජ්ජසන්තා භවථ, තථා හි වො තුම්භාකං

තෙන ජිනෙන උග්ගො දාරුණො ව, දුග්ගො ගන්තුමසක්කුණෙයො ව,
සොයෙව සංසාරසාගරො තස්ස සමුත්තරණං පරියන්තප්පත්තියෙව අවසානං
යස්ස තං න විහිතං අකතං හිතං වුද්ධි නාම කිං හොති, න හොතෙව. එත්ථාපි
සමාසස්ස පාකටත්තා ඔජො ගුණො කන්තො හොතිති.

නනු ය-තසද්දානං නිව්වසම්බන්ධොති කථං “තස්සෙවෙකො”ති ව “තස්මිං
නු කිං කුමතයො”ති ව ඉච්චාදීසු හෙට්ඨා වුත්තයසද්දො නත්ථිති? සච්චං, තථාපි
පක්කන්තත්ථවිසයො, පසිද්ධත්ථවිසයො, අනුභූතත්ථවිසයො වා තසද්දො
යසද්දං නාපෙක්ඛති. තථා හි -

“සවාසනෙ කිලෙසෙ සො, එකො සබ්බෙ නිසානිය;
අහු සුසුද්ධසන්තානො, පුජානඤ්ච සදාරහො”ති.

එවමාදීසු “සො”ති නිද්දිට්ඨතසද්දො “බුද්ධානුස්සතිමාදිතො”ති එත්ථ
අතීතෙන බුද්ධසද්දෙන චචතියවිසයො හොති.

“අග්ගිං පක්ඛන්ද’ අථවා, ‘පබ්බතග්ගා පතෙ’ති වා;
යදි වක්ඛති කත්තබ්බං, ඤාතකාරීහි සො ජිනො”ති.

එවමාදීසු තසද්දො ඤාතකාරීහි කත්තබ්බත්තා පසිද්ධබුද්ධපදත්ථවිසයො.

“අතීතං නානුසොවාමි, නප්පජප්පාම’නාගතං;
පච්චුප්පන්තෙන යාපෙමි, තෙන චණ්ණො පසිදති”ති.

එවමාදීසු තසද්දො අනනුසොවනනප්පජප්පනායාපනසම්බන්ධවිජානනවසෙන
අනුභූතත්ථවිසයො, තස්මා තීසුපි යානෙසු තසද්දො යසද්දං නාපෙක්ඛතෙ.
එත්ථ පන පක්කන්තවිසයො තසද්දො අධිප්පෙතො. අපිච උත්තරවාකො
ධීතො යසද්දො පුබ්බවාකො තසද්දෙ අසතිපි තමෙව දීපෙති. තථා හි -

බොධිං නමාමි නතිභාජනමච්චුළාරං,
පුඤ්ඤාකරං භුවනමණ්ඩලසොත්ථිභූතං;
යො චක්ඛුසොතසතිගොචරතං සමෙතො,
දොසාරිද්දප්පමථනෙ’කරසො බුධානන්ති.

යො බුධානං චක්ඛුසොතසතීනං ගොචරතං විසයභාවං සමෙතො පත්තො,
තෙසංයෙව දොසාරීනං කිලෙසපච්චත්ථිකානං දප්පමථනෙ දප්පමද්දනෙ
එකරසො පධානකිච්චො සම්ඤ්චිවන්තො වා හොති, තං බොධිං නමාමිති
සම්බන්ධො. පුබ්බවාකො පයොජිතො යසද්දො උත්තරවාකො

තසද්දොපාදානෙ අසති සංසයමුප්පාදයමානො වාක්‍යස්ස උනන්තං කරොති.
උදාහරණං පන පාකටං.

123.

පදාභිධෙය්‍යවිසයං,
සමාසඛ්‍යාසසම්භවං;
යං පාරිණත්‍යං හොති'හ,
සොපි ඔජොව තං යථා.

123. “පදි”ච්චාදි. පදස්ස අභිධෙය්‍යො අත්ථො සො විසයො යස්ස. යත්ථ පචුරසද්දාභිධෙය්‍යො අත්ථො සංඛිත්තපදෙහි වුච්චතෙ, සො සමාසො. යත්ථප්පකෙහි පදෙහි අභිධෙය්‍යත්ථො පචුරපදෙහි වුච්චතෙ, සො ඛ්‍යාසො. තතො සමාසඛ්‍යාසතො සම්භවො යස්ස. තං තථාවිධං යං පාරිණත්‍යං පරිණතභාවො හොතිති අනුවදිත්වා සොපි ඉහ සසත්ථෙ ඔජොවාති විධියතෙ. තං යථෙත්‍යුහයම්පි උදාහරති.

123. “පදෙ”ච්චාදි. පදානං ඛ්‍යාතං අප්පකානං වා පදානං අභිධෙය්‍යවිසයං විත්ථාරසංඛිත්තත්ථවිසයවත්තං සමාසඛ්‍යාසසම්භවං යථාක්කමං සඬ්ඛෙපවිත්ථාරද්වයෙන නිප්ඵන්තං නිප්ඵන්තිවත්තං වා යං පාරිණත්‍යං කත්තුතං ගත්ථවිසයෙ පරිණතිප්පකාසකො යො සද්දධම්මො අත්ථධම්මො හොති, සද්දගුණො අත්ථගුණොති චුත්තං හොති, සොපි ඉහ සුබ්බසංඝරාජකාවෙ ඔජො නාම සද්දගුණො අත්ථගුණො. තං යථාති ද්විසු ලක්ඛියං දස්සෙති, පදානං අභිධෙය්‍යො විසයො යස්ස පාරිණත්‍යස්සෙති ව, සමාසො ව ඛ්‍යාසො වාති ව, තතො සම්භවත්ති ව, තතො සම්භවො අස්සාති ව, පරිණතස්ස කත්තුතො ගත්ථස්ස ඵව වා භාවොති ව විග්ගහො. කත්තු පාරිණත්‍යපක්ඛෙ තප්පකාසකගත්ථස්ස තදත්ථෙත පාරිණත්‍යං සිද්ධං.

124.

ජොතයිත්වාන සද්ධම්මං,
සන්තාරෙත්වා සදෙවකෙ;
ජලිත්වා අග්ගිඛන්ධො'ව,
නිබ්බුතො සො සසාවකො.

124. “ජොතයිත්වානෙ”ච්චාදි. ඉමිනා හෙට්ඨා පචුරපදාභිභිතො බුද්ධවංසො සඬ්ඛෙපරුපෙන චුත්තො.

124. “ජොතයි”ච්චාදි. සො තථාගතො සද්ධම්මං සපරියත්තිකං නවලොකුත්තරසද්ධම්මං ජොතයිත්වාන ඤාණාලොකෙන ඔභාසෙත්වා

සදෙවකෙ සත්තෙ සත්තාරත්වා සංසාරසාගරපරියන්තමුපනෙත්වා
අග්ගික්ඛන්ධොව මහාතෙජෙන අග්ගික්ඛන්ධො විය ජලිත්වා
අනඤ්ඤසාධාරණරූපකායසම්පත්තියා පඡ්ජලිත්වා අන්තෙ සසාවකො
සාවකෙහි සහ නිබ්බූතො ඛන්ධපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බූතොති. ඉමිනා
සකලබුද්ධවංසෙ බහුභි පදෙහි වුත්තත්ථො සඬ්ඛෙපක්කමෙන වුත්තො. සතං
ධම්මො, සත්තො සංවිජ්ජමානො වා ධම්මොති ව, සහ දෙවෙහි වත්තමානාති ව,
සහ සාවකෙහි වත්තමානොති ව විග්ගහො.

125.

මත්ථකට්ඨි මතස්සාපි, රජොභාවං වජන්තු මෙ;
යතො පුඤ්ඤෙන තෙ සෙත්ති [සෙත්තු (ක.)], ජෙනපාදම්බුජද්වයෙ.

125. “මත්ථකට්ඨි”ඉච්චාදි. මතස්සාපි මරණමාපන්නස්සාපි මෙ මත්ථකෙ
මුද්ධනි අට්ඨි රජොභාවං ධුලිත්තං වජන්තු පාපුණන්තු. කස්මාති වෙ? යතො
යස්මා කාරණා පුඤ්ඤෙන කුසලෙන කම්මෙන හෙතුනා තෙ රජා ජිනස්ස ඉමෙ
ජෙනා, පාදා, තෙයෙව අම්බුජානිව අම්බුජානි, තෙසං ද්වයෙ සෙත්ති
පවත්තන්ති, තථා හොතු වා මා වා, පණතිගෙධෙනෙව වදති. එත්ථ “කථමහං
භගවතො පාදෙ නිච්චං සිරසා පණමාමි”ත්‍යාධිප්පායො විත්ථාරෙන වුත්තො.

125. “මත්ථකි”ච්චාදි, මතස්සාපි මෙ මය්හං මත්ථකට්ඨි මුද්ධනි අට්ඨිති
රජොභාවං අතිසුමුරජත්තං වජන්තු පාපුණන්තු. කස්මා ආසිසනං කරොතිති
වෙ? යතො යස්මා කාරණා පුඤ්ඤෙන මය්හං තථාවිධෙන කුසලකම්මෙන
හෙතුනා තෙ රජා ජෙනපාදම්බුජද්වයෙ ජිනපට්ඨද්ධවරණපද්මයුගලෙ සෙත්ති
පවත්තන්ති, බුද්ධස්ස සිරිපාදෙ කිඤ්චිපි රජොජල්ලං න උපලිම්පතෙව, තථාපි
වන්දනාහිලාසෙන එවං වුත්තං. එත්ථ “කථමහං භගවතො සිරිපාදෙ මුද්ධනා
නිච්චං පණමාමි”ත්‍යාහිලාසො විත්ථාරෙන වුත්තො. මත්ථකෙ අට්ඨිති ව,
රජසො භාවොති ව, ජිනස්ස ඉමෙති ව, ජෙනා ව තෙ පාදා වෙති ව, තෙයෙව
අම්බුජානිති ව, තෙසං ද්වයන්ති ව විග්ගහො.

126.

ඉච්චත්‍ර නිච්චංපණති-ගෙධො සාධු පදිස්සති;
ජායතෙ’යං ගුණො තික්ඛ-පඤ්ඤාන’මභියොගතො.

126. ඛ්‍යාසත්තමෙවස්ස විවරති “ඉච්චත්‍ර”ච්චාදිනා. ඉච්චෙවං අත්‍ර ගාථායං
පණතියං පණාමෙ ගෙධො අධිකච්ඡන්දො සාධු සුන්දරං පදිස්සති විඤ්ඤායතෙ,
අයං යථාවුත්තො ඔජො ගුණො පරිණතභාවසඬ්ඛානො තික්ඛපඤ්ඤානං
සාතිසයමතීනං එවං සන්නෙපි අභියොගතො පුනස්පුනස්පවත්තිතපරිවයබලෙන
ජායතෙ උප්පජ්ජති.

126. ඉදානි සංඛිත්තස්සත්ථස්ස විත්ථාරෙන පකාසිතභාවං “ඉච්චත්‍ර” ඉච්චාදිනා නිද්දිසති. ඉති ඉමිනා අනන්තරගාථායං චුත්තක්කමෙන අත්‍ර ඉමිස්සං ගාථායං නිච්චංපණ්ණිගෙධො නිරන්තරපණාමෙ අධිකකත්තුකාමතාකුසලච්ඡන්දො සාධු විභූතො විභූතං වා පදිස්සති පඤ්ඤායති, අයං ගුණො යථාචුත්තො අයං පරිණතභාවසඬ්ඛාතො ඔජො නාම සද්දත්ථගුණො තික්ඛපඤ්ඤානං සුබ්‍රමබ්බද්ධිමත්තානං අභියොගතො ගන්ථවිසයභූතෙන නිරන්තරාභ්‍යාසෙනෙව ජායතෙ සිජ්ඣති, චත්තු පාරිණත්‍යෙනෙව භවනතො යෙසං කෙසඤ්චි යෙන කෙනචි පකාරෙන න සිජ්ඣතිති. නිච්චං පචත්තා පණ්ණිති ව, තස්සං ගෙධොති ව, තික්ඛා පඤ්ඤා යෙසන්ති ව, අභි පුනස්පුනං යොගො යුඤ්ජනන්ති ව විග්ගහො.

127.

මධුරත්තං පදාසත්ති-රත්‍රප්පාසවසා ද්විධා;
සියා සමසුති පුබ්බා, චණ්ණාවුත්ති පරො යථා.

127. මාධුරියමවධාරයමාහ “මධුරත්ත” මිච්චාදි. සවනීයත්තෙන මනොහරත්තං මධුරත්තං. තං පදානි වාක්‍යාලච්ඡාරානි සමානානි උත්තරුත්තරෙහි, තෙසං ආසත්ති යානාදිනායථාකථඤ්චි සමසුතිනං ආසන්නතා පදාසත්ති, පටිමප්පයුත්තස්සක්ඛරස්ස පච්ඡා පාසො පක්ඛෙපො අනුප්පාසො, පදාසත්ති ව අනුප්පාසො ව, තෙසං වසෙන ද්විධා හොති. “කිදිසා තෙ” ති ආහ “සියා” ති ආදි. පුබ්බා පටිමාහිනිතා පදාසත්ති සමා යෙන කෙනචි යානමත්තාසංයොගාදිනා පදන්තරෙන සුති චණ්ණො යස්සා සා සියා භවෙය්‍ය, පරො පච්ඡිමො අනුප්පාසො තු චණ්ණස්ස සරඛ්‍යඤ්ජනලක්ඛණස්ස ආචුත්ති පුනස්පුනච්චාරණං සියාති. එවං කත්ථවි ඛන්ධෙ සමානපදාසත්ති කත්ථවි අනුප්පාසො කත්ථවි තද්වහයං, ද්වයෙන රහිතො විරසො ඛන්ධො නස්සාදියතෙ කච්ඡි, තාදිසං මධුරත්තං දුට්ඨං පටිපජ්ජිතබ්බං, සිලෙසසමතාන්විතත්තුච්චත්තමෙව රමණීයං සියාති ලක්ඛණං දස්සෙත්වා “යටෙ” ති ලක්ඛියමුභයත්ථොදාහරති “යදෙ” ච්චාදිනා, “මුනින්දි” ච්චාදිනා ව.

127. ඉදානි මධුරගුණං දස්සෙති “මධුරි” ච්චාදිනා. මධුරත්තං සවනීයභාවතො මනොහරත්තං මධුරගුණං, පදානං වාක්‍යාවයවසඬ්ඛාතානං ස්‍යාද්‍යන්තාදීනං උපරුපරිපදෙහි සමානානං ආසත්ති යානකරණාදිනා යෙන කෙනචි පකාරෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං ආසන්නතා, අනුප්පාසො පුබ්බච්චාරිතචණ්ණානං පුන පක්ඛිපනඤ්චාති ද්විත්තං වසා විභාගෙන ද්විධා හොති. තත්ථ පුබ්බා පදාසත්ති සමසුති සියා, පුබ්බාපරචණ්ණානං යානමත්තාකරණාදිහි ආසන්නසුතිසඬ්ඛතචණ්ණචුත්ති හොති, පරො අනුප්පාසො පන චණ්ණාවුත්ති සරඛ්‍යඤ්ජනසභාවානං පුබ්බච්චාරිතචණ්ණානං

පුනස්පුනුවිචාරණං සියාති. යථාති ද්විසු උදාහරණමාදිසති. එවං කත්ථවි බන්ධෙ පදාසත්ති කත්ථවි අනුප්පාසො කත්ථවි තදුහයං, ද්විහි විනිමුත්තො පන බන්ධො විඤ්ඤාහි අස්සාදනීයො න භොති. උපරි වක්ඛමානාහි සිලෙසසමතාහි යුත්තං මධුරත්තං පන විසෙසතො අස්සාදනීයං භොතීති. මධුරස්ස බන්ධස්ස භාවොති ව, පදානං ආසත්තීති ව, අනු පච්ඡා පාසො පක්ඛෙපොති ව, පදාසත්ති ව අනුප්පාසො වාති ව, තෙසං වසො හෙදොති ව, සමා සුති වණ්ණො යස්සාති ව, වණ්ණස්ස ආවුත්තීති ව විග්ගහො.

128.

යදා එසො'භිසම්බොධිං,
සම්පත්තො මුනිපුඤ්ඤායො;
තදා පහුති ධම්මස්ස,
ලොකෙ ජාතො මහුස්සවො.

128. එසො මුනිපුඤ්ඤායො යදා යතො පහුති අභිසම්බොධිං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං සම්පත්තො සමධිගතො, තදා පහුති තතො ආරබ්භ ධම්මස්ස චතුසතිපට්ඨානාදිහෙදස්ස සත්තතිංසබොධිපක්ඛියසඤ්ඤායො මහුස්සවො මහත්තො අබ්භුදයො නිප්පට්ඨපක්ඛා පවත්ති ලොකෙ තිව්ධෙ ජාතො අභොසීති. ඉහ ක්වචි දීඝතාකතං සදිසත්තං, ක්වචි යානකතං, ක්වචි සංයොගකතං, ක්වචි අඤ්ඤාටා, තෙනාහ “සියා සමසුති පුබ්බා”ති.

128. “යදි”ච්චාදි. එසො මුනිපුඤ්ඤායො යදා අභිසම්බොධිං සබ්බඤ්ඤානං සම්පත්තො සසන්තානෙ උප්පාදනවසෙන සම්පාපුණි, තදා පහුති තතො පට්ඨාය ධම්මස්ස කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානාදිපහෙදස්ස සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මස්ස මහුස්සවො මහාහිවුද්ධි ලොකෙ කාමාදිලොකත්තයෙ ජාතොති. ඉහ “යදා එසො”ති දීඝකාලවසෙන ආසන්නතා, “ය එ”ති යානවසෙන ආසන්නතා, “අභිසම්බොධිං සම්පත්තො”ති සංයොගවසෙන ආසන්නතා, “භි ධි”න්ති ධනිතතො ආසන්නතාහි ඉච්චාදිනා පදාසත්ති දට්ඨබ්බා. අභිසම්බුද්ධිඤ්ඤා ඵ්ඨායාති ව, පුමා ව සො ගොවෙති ව, මුනීනං පුඤ්ඤායොති ව, මහත්තො ව සො උස්සවො වාති ව විග්ගහො.

129.

මුනින්දමන්දහාසා තෙ, කුන්දසන්දොභවිබ්භමා;
දිසන්ත'මනුධාවන්ති, හසන්තා වන්දකන්තියො.

129. කුන්දානං කුසුමානං සන්දොභො සමුහො, තස්ස විබ්භමො යෙසං තෙ, මුනින්දස්ස මන්දහාසා මනුඤ්ඤා හසිතාති වන්දස්ස කන්තියො සොභායො

හසන්තා විඩම්බයන්තා දිසන්තමනුධාවන්ති අනුවචරන්ති. ඉච්චත්ත
නකාරසහිතස්ස දකාරස්ස, තකාරස්ස වානුවත්තනං.

“ඉන්දනීලදලද්වන්ද-සුන්දරං සිරිමන්දිරං;
මුනින්දනයනද්වන්දං, චින්දති’න්දීවරජ්ජති”.

ඉච්චපරමුදාහරණං.

129. “මුනින්දි”ච්චාදි. කුන්දසන්දොභවිඛහමා

සුපුප්ඵිතකුන්දකුසුමරාසිසදිසලිලාවන්තා තෙ මුනින්දමන්දහාසා බුද්ධස්ස
මනුඤ්ඤා හසිතා චන්දකන්තියො නිමමලවන්දකිරණෙ හසන්තා නින්දන්තා
දිසන්තං තං තං දිසං, දිසාපරියන්තං වා අනුධාවන්ති විධාවන්තිති. එත්ථ
නකාරසහිතදකාරස්ස, නකාරසහිතතකාරස්ස ච ආවුත්ති දට්ඨබ්බා. මන්දා ච තෙ
හාසා චෙති ච, මුනින්දස්ස මන්දහාසාති ච, කුන්දානං සන්දොභොති ච, තස්ස
විඛහමො යෙසන්ති ච, දිසායෙව දිසන්තං, දිසානං වා අන්තන්ති ච විග්ගහො.

“ඉන්දනීලදලද්වන්ද-සුන්දරං සිරිමන්දිරං;
මුනින්දනයනද්වන්දං, චින්දති’න්දීවරජ්ජති”න්ති.

ඉදම්පි නකාරසහිතදකාරවණ්ණාවුත්තියා අපරමුදාහරණං.

තත්ථ ඉන්දනීලදලද්වන්දසුන්දරං ඉන්දනීලමණ්ණසකලිකායුගලමිච
මනොහරං සිරිමන්දිරං තතොයෙව සොභාය නිවාසට්ඨානභූතං
මුනින්දනයනද්වන්දං ඉන්දීවරජ්ජති. නීලුප්පලකන්ති. චින්දති අනුභොති,
ඉන්දීවරජ්ජතිසමානාති අධිප්පායො.

130.

සබ්බකොමලවණ්ණෙහි, නා’නුප්පායො පසංසියො;
යථා’යං මාලතිමාලා, ලිනලොලාලිමාලිනී.

130. යෙහි කෙහිවි ආවුත්තිතො අනුප්පායොති චෙ? නෙත්තාහ
“සබ්බ”ඉච්චාදි. සබ්බෙහි කොමලෙහි සුකුමාරෙහි වණ්ණෙහි අක්ඛරෙහි
අනුප්පායො න පසංසියො සිලාසනීයො න භොති සිලෙසවිරොධිත්තා.
“යථෙ”ති තං උදාහරති. අයං මාලතිමාලා ජාතිකුසුමදාමං ලිනානං ඛ්‍යාධිතානං
ලොලානං කුසුමරසාරබ්හ ලොලුපානං අලිනං හමරානං මාලා පන්ති සා අස්සා
අත්ථිති ලිනලොලාලිමාලිනී.

130. වුත්තානුප්පායොපි සබ්බකොමලවණ්ණෙහි විරචිතො න පසංසියොති
දස්සෙතුං “සබ්බකොමලවණ්ණෙහි”තිආදිමාහ. සබ්බකොමලවණ්ණෙහි

සබ්බෙහි සුකුමාරක්ඛරෙහි කතො අනුප්පාසො වණ්ණාවුත්තිලක්ඛණො න පසංසියො සිලෙසාලඤ්චිකාරවිරුද්ධත්තා පසත්ථො න භොති. “යථා”ති තමුදාහරති. අයං මාලනීමාලා එසා ජාතිසුමනමාලිකා ලිනානං ඛ්‍යාවධානං පතත්තානං ලොලානං ගන්ධලුද්ධානං අලීනං භමරානං මාලිනී පන්තියුත්තාති. එත්ථ ලකාරස්සෙව පුනප්පුනප්පයොගෙන කොමලවණ්ණාවුත්ති. මාලනීනං මාලාති ව, ලොලා ව තෙ අලයො වාති ව, ලීනා ව තෙ ලොලාලයො වාති ව, තෙසං මාලාති ව, සා අස්ස අත්ථිති ව විග්ගහො.

131.

මුදුනි වා කෙවලෙහි,
කෙවලෙහි ඵුටෙහි වා;
මිස්සෙහි වා තිධා භොති,
වණ්ණෙහි සමතා යථා.

131. සමතං සමිභාවෙති “මුදුනි”විවාදිනා. කෙවලෙහි කෙවලඵුටාදිභාවාපවත්තෙහි සකලෙහි මුදුනි චතුසුපි පාදෙසු සජාතියෙහි අසීලිකොමලෙහි වා කකාරාදීහි වා සීලිකොමලස්ස සිලෙසපටිපක්ඛත්තා කෙවලෙහි ඵුටෙහි වා අධිමත්තසුනිහි භකාරාදීහි [රාගාදීහි (ක.)] වා අකිච්ඡවචනියෙ කිච්ඡවචනියස්ස සුබුමාලවිපරියයත්තා මිස්සෙහි වා මජ්ඣිමසුනිහි මුදුනුතසංසට්ඨෙහි වා වණ්ණෙහි අක්ඛරෙහි කරණභූතෙහි සමතා තිධා භොති ගජ්ජෙ පජ්ජෙ වා. “යථෙ”ති තිවිධමුදාහරති.

131. ඉදානි සමතං විභාවෙතුං “මුදුනි”විවාදිමාහ. කෙවලෙහි ඵුටමිස්සෙහි අඤ්ඤත්තා සකලෙහි මුදුනි සීලිකොමලෙහි වණ්ණෙහි කකාරාදීහි වා කෙවලෙහි ඵුටෙහි කෙවලකොමලවණ්ණරහිතත්තා සකලෙහි අකිච්ඡවචාරණියෙහි අධිමත්තසුනිහි භකාරාදීහි වණ්ණෙහි වා මිස්සෙහි යථාවුත්තමුදුඵුටසමිමිස්සෙහි වණ්ණෙහි වා කරණභූතෙහි සමතා ගජ්ජෙ වා පජ්ජෙ වා තිධා භොතීති. යදි සීලිකොමලවණ්ණෙහි විවරිතං සිලෙසාලඤ්චිකාරස්ස, කිච්ඡවචාරණියෙහි ඵුටවණ්ණෙහි කතං සුබුමාලාලඤ්චිකාරස්ස ව විරුජ්ඣතීති. “යථා”ති තිවිධමුදාහරති.

කෙවලමුදුසමතා

132.

කොකිලාලාපසංවාදී,
මුනින්දාලාපවිබිභමො;
හදයචගමතං යාති,
සතං දෙති ව නිබ්බුතී.

132. “කොකිලෙ”විවාදි. කොකිලානං කරවිකසකුණානං ආලාපො කුජිතං, තං සංවදති පකාසති සිලෙනාති කොකිලාලාපසංවාදී, තංසදිසොති අත්ථො, මුනින්දස්ස ආලාපො විසට්ඨාදිඅට්ඨචිගිකො සරො තස්ස විබිභමො විලාසො සතං සප්පුරිසානං හදයචිගමතං මනොනුසාරිතං මධුරභාවං යාති, නිබ්බුතිං නිබ්බානඤ්ච තෙසං දෙති.

132. “කොකිලි”විවාදි. කොකිලානං කරවිකසකුණානං ආලාපං නාදලීලං සංවාදී පකාසනසිලො, තංසදිසොති අධිප්පායො, මුනින්දස්ස සබ්බඤ්ඤානො ආලාපස්ස විසට්ඨාදිඅට්ඨචිගිකනාදස්ස විබිභමො විලාසො සතං සප්පුරිසානං හදයචිගමතං චිත්තාරාධිතභාවං යාති ච, නිබ්බුතිං සුතසම්බන්ධෙන තෙසංයෙව සාධුනං නිබ්බානං දෙති ච දෙන්තොපි හොතිති. එත්ථ කොකිලාලාපසද්දෙන නිස්සිතෙ නිස්සයවොහාරෙන ලීලා ගහිතා.

කෙවලප්‍රථසමතා

133.

සම්භාවනීයසම්භාවං,
හඟවන්තං හවන්තගුං;
හවන්තසාධනාකච්චි,
කො න සම්භාවයෙ විභුං.

133. “සම්භාවනීයෙ”විවාදි. සම්භාවනීයො ආදරණීයො. සදෙවකෙ ලොකෙ සන්තො සොහනො භාවො අධිප්පායො යස්ස තං. හවන්තං නිබ්බානං ගතොති හවන්තගු, තං විභුං. හඟවන්තං සම්මාසම්බුද්ධං. හවස්ස සංසාරස්ස අන්තො අවසානං නිබ්බානං, තස්ස සාධනං සම්පාදනමාකච්චිති සිලෙනාති හවන්තසාධනාකච්චි, කො නාම සංසාරවත්තිජනො. න සම්භාවයෙ ආදරං න කරෙය්‍ය, කරොත්තෙවාති අත්ථො.

133. “සම්භාවනීයි”විවාදි. සම්භාවනීයසම්භාවං සදෙවකෙන ලොකෙන ආදරණීයසොහනාධිප්පායං හවන්තගුං හවස්ස අන්තසච්චාතං නිබ්බානං ගතං විභුං පභුං හඟවන්තං සම්මාසම්බුද්ධං හවන්තසාධනාකච්චි නිබ්බානසාධනාභිලාසී කො කතමො සංසාරවත්තිජනො න සම්භාවයෙ ආදරං න කරෙය්‍ය, කරොත්තෙව. සන්තො ච සො භාවො වාති ච, සම්භාවනීයො සම්භාවො යස්සෙති ච, හවස්ස අන්තන්ති ච, හවන්තං ගතොති ච, තස්ස සාධනන්ති ච, තං ආකච්චිති සිලෙනාති ච විග්ගහො.

විස්සකසමනා

134.

ලද්ධවන්දනසංසග්ග-සුගන්ධිමලයානිලො;
මන්ද'මායාති භීතොව, මුනින්දමුබ්බමාරුතා.

134. “ලද්ධි”ච්චාදි. ලද්ධො චන්දනතරුනං සංසග්ගො පරිචයො තෙන සොහනො ගන්ධො අස්සාති සුගන්ධි සුරහි මලයානිලොදක්ඛිණපච්චමානො මුනින්දස්ස මුබ්බමාරුතා භීතොව තාදිසමුදුත්තසීතලත්තසුගන්ධසම්පත්තියා අත්තනො දුරතරත්තා ආයාති අනුවත්තති. මන්දන්ති ආගමනක්‍රියාවිසෙසනං.

134. “ලද්ධි”ච්චාදි. ලද්ධවන්දනසංසග්ගසුගන්ධිමලයානිලො පටිලද්ධවන්දනතරුසාරසමචායෙන සොහනගන්ධසමන්තාගතො මලයදෙසතො ආගච්ඡමානමාලුතො මුනින්දමුබ්බමාරුතා බුද්ධස්ස මුබ්බසුරහිවාසිතපච්චනතො භීතො ඉව තාදිසමුදුසුරහිසීතලත්තස්ස අත්තති අසම්භවතො භීතොව මන්දං සණ්කං යාති අභිමුබ්බමෙතිති. චන්දනානං සංසග්ගොති ච, ලද්ධො ච සො චන්දනසංසග්ගොති ච, සොහනො ගන්ධො යස්සාති ච, ලද්ධවන්දනසංසග්ගෙන සුගන්ධිති ච, මලයතො ආගතො අනිලොති ච, මුනින්දමුබ්බතො නික්ඛන්තො මාරුතොති ච විග්ගහො. මන්දන්ති ක්‍රියාවිසෙසනං. එත්ථ තිව්ධසමනායං “කොකිලාලාපසංචාදි”ච්චාදිතිවිධලක්ඛියස්සාපි “මුදුහි වා කෙවලෙහි”ච්චාදිනා දස්සිතලක්ඛණත්තයෙන තුල්‍යතා සුපාකටාවාති.

135.

අනිට්ඨරක්ඛරජපායා, සබ්බකොමලනිස්සටා;
කිච්ඡමුච්චාරණාපෙත-බ්‍යඤ්ජනා සුබ්බමාලතා.

135. සුබ්බමාලතා කථියති “අනිට්ඨරක්ඛරෙ”ච්චාදිනා. අනිට්ඨරාති අඵරුසාති අක්ඛරාති චණ්ණාති පායාති බහුති යස්සා සා තථා, “නිට්ඨරාති අප්පකානී”ති පායග්ගහණෙන සුචිතං, තතොයෙව සබ්බෙහි කෙවලෙහි කොමලෙහි සිථිලෙහි ලසුහි අක්ඛරෙහි නිස්සටා නිග්ගතා කිච්ඡෙන දුක්ඛෙන උච්චාරණා තතො අපෙතාති අපගතාති බ්‍යඤ්ජනාති යස්සා සාති අනුවදිත්වා සුබ්බමාලතා විධියතෙ.

135. ඉදානි සුබ්බමාලතං දස්සෙති “අනිට්ඨරෙ”ච්චාදිනා. අනිට්ඨරක්ඛරජපායා අකක්කසචණ්ණබහුලා සබ්බකොමලනිස්සටා අනිට්ඨරක්ඛරානං යෙභුයාග්ගහණතොයෙව සකලසිථිලචණ්ණවිරහිතා කිච්ඡමුච්චාරණාපෙතබ්‍යඤ්ජනා දුක්ඛච්චාරණියචණ්ණෙහි

විගතඅක්කරසමන්තාගතා සුබ්බාසාදකා නාමානි. අනිට්ඨරානි අක්කරානි පායානි බහුනි යස්සන්ති ච, සබ්බෙ ච තෙ කොමලා චෙති ච, තෙහි නිස්සටානි ච, කිව්ඡෙන උච්චාරණානි ච, තෙහි අපෙතානිති ච, තානි බ්‍යඤ්ජනානි යස්සානි ච විග්ගහො. නිග්ගහිතාගමො.

136.

පස්සන්තා රූපච්ඡවං, සුඤ්ඤානා මධුරං ගිරං;
චරන්ති සාධු සම්බුද්ධ-කාලෙ කෙළිපරම්මබ්බා.

136. උදාහරනි “පස්සන්තා”ඉච්චාදි. රූපච්ඡවං රූපසම්පත්තිං පස්සන්තා මධුරං ගිරං වාවං සුඤ්ඤානා සාධුවො කෙළිපරම්මබ්බා කීළාය නිව්ඡන්තා චරන්තිති සම්බන්ධො. කත්ථානි ආහ “සම්බුද්ධකාලෙ”ති.

136. “පස්සන්ති”ච්චාදිනා ලක්ඛියමුදාහරනි, තං වුත්තත්ථමෙව.

137.

අලඬකාරවිහිනාපි, සතං සම්මුඛතෙ’දිසි;
ආරොහති විසෙසෙන, රමණීයා තදුජ්ජලා.

137. විසිට්ඨස්සාඤ්ඤාදම්මස්ස අභාවෙපිමිනාවොපාදෙයො බන්ධොති ආහ “අලඬකාරො”ච්චාදි. අලඬකාරෙහි විහිනාපි ඵදිසි සුබ්බාසාදකා සතං පණ්ඩිතජනානං සම්මුඛතං අභිමුඛභාවං වාචාගොචරත්තං ආරොහති උපගච්ඡති, කිමුතඅත්ථාලඬකාරාලඬකිත්තෙත්තාපිසද්දො. තෙන සභාවචුත්තාදිනා අලඬකාරෙන උජ්ජලා දිත්තා පන විසෙසෙනාතිසයෙන රමණීයා මනුඤ්ඤාති.

137. “අලඬකාරො”ච්චාදි. ඵදිසි ඵචංචිධා සුබ්බාසාදකා අලඬකාරවිහිනාපි අත්ථාලඬකාරවිරහිතාපි සතං පඤ්ඤවත්තානං සම්මුඛතං අභිමුඛභාවං තෙසං චචනවිසයභාවන්ති අත්ථො ආරොහති පාපුණාති. තදුජ්ජලා තෙන සභාවචුත්තිවඬකචුත්තිසම්භූතෙන අත්ථාලඬකාරෙන ජොතමානා විසෙසෙන අතිසයෙන රමණීයා මනුඤ්ඤා හොති. අලඬකාරෙහි විහිනානි ච, තෙන උජ්ජලානි ච විග්ගහො.

138.

රොමඤ්චපිඤ්ජරචනා, සාධුචාදාහිතද්ධනී;
ලලන්ති’මෙ මුනිමෙසු-මිමදා සාධු සිබාවලා.

138. තමුදාහරනි “රොමඤ්චෙ”ච්චාදිනා. රොමඤ්චා ලොමහංසා ඉච රොමඤ්චා ඵච වා, පිඤ්ජානි බරිහානි [පරිහාරානි (ක.)] තෙසං රචනා ඡත්තාකාරෙන විධානං යෙසං තෙ තථා, “සාධු”ති වාදො චචනං තංසදිසොයෙව

වා, ආහිතො ධනි කෙකාසඬ්ඛාතො යෙසං තෙ තථා, මුනිමෙසෙන මුනිසදිසෙන මුනිසඬ්ඛාතෙන වා වාරිදෙන උම්මදා මත්තා සාධුසදිසා සාධු එව වා සිඛාවලා මයුරා ලළන්ති ලීලොපෙනා විවරන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං රමන්තිති අත්ථො.

138. අත්ථාලඬ්ඛාරයුත්තසුබ්බමාලනමුදාහරති “රොමෙ”චවාදිනා. රොමඤ්චපිඤ්ජරචනා ලොමහංසසදිසා රොමා එව වා පිඤ්ජානං ඛරිභානං රචනා ඡත්තාකාරෙන විත්ථාරචන්තා සාධුවාදාහිතද්ධනී “සාධු”ති වචනසදිසෙහි සාධුවාදෙහි වා පචත්තකෙකානිත්තාදෙහි සමන්තාගතා මුනිමෙසුම්මදා මුනිසදිසෙන මුනිසඬ්ඛාතෙන වා මෙසෙන සඤ්ජාතමදා ඉමෙ සාධුසිඛාවලා සජ්ජනසදිසා සාධුතො එව වා මයුරා ලළන්ති ලීලොපෙනා භවන්තිති. ඉදං අසෙසවත්ථුච්ඡයං සමාසරුපකං අමුඛ්‍යපක්ඛෙ “රොමඤ්චා විය සාධුවාදො විය මුනි විය සාධවො වියා”ති ව, මුඛ්‍යපක්ඛෙ “පිඤ්ජරචනා විය ආහිතද්ධනී විය මෙසො විය සිඛාවලා වියා”ති උපවර්තබ්බං. රොමඤ්චා එව පිඤ්ජානීති ව, තෙසං රචනා යෙසන්ති ව, “සාධු”ඉති වාදොති ව, ආහිතො ව සො ධනි චෙති ව, සාධුවාදො ආහිතද්ධනි යෙසන්ති ව, මුනි එව මෙසොති ව, තෙන උම්මදාති ව, සාධවො එව සිඛාවලාති ව වාක්‍යං. “මුනිමෙසො”ති එත්ථ දීඝත්තං ඡන්දානුරක්ඛණත්ථං.

139.

සුබ්බමාලත්තමත්ථෙව, පදත්ථච්ඡයමිපි ව;
යථා මතාදිසද්දෙසු, කිත්තිසෙසාදිකිත්තනං.

139. න කෙවලං සුබ්බමාලතා සද්දෙව, අත්ථෙපිති දස්සෙතුමාහ “සුබ්බමාලත්ත”ථිචවාදි. අත්ථෙචාති විජ්ජතෙව, තං තු අනොච්ඡායගාමිමාදිවජ්ජනා සම්භවති. “යථෙ”ති තමුදාහරති. මතාදිසද්දෙසු වත්තබ්බෙසු කිත්තිසෙසාදිනං සද්දානං කිත්තනං කථනං.

139. අයං සුබ්බමාලතා න කෙවලං සද්දෙව, අත්ථෙපිති දස්සෙතුං ආහ “සුබ්බමාලත්ත”ථිචවාදි. සුබ්බමාලත්තමත්ථෙව පදත්ථච්ඡයමිපි ව පදාහිධෙය්‍යගොචරමිපි සුබ්බමාලත්තං අත්ථෙව, තඤ්ච ඔච්ඡායගාමිමදොසපරිභාරෙන සිජ්ඣති. “යථා”ති තමුදාහරති. මතාදිසද්දෙසු වත්තබ්බෙසු කිත්තිසෙසාදිසද්දානං කිත්තනං කථනන්ති. මතො ඉතිආදි යෙසං “ජීවිතක්ඛයං පත්තො” ඉච්චාදීනමිති ව, කිත්තිසෙසො ඉතිආදියෙසං “දෙවත්තං ගතො, සග්ගකායමලඬ්ඛරී”ත්‍යාදීනමිති ව විග්ගහො.

140.

සිලිට්ඨපදසංසග්ග-
රමණියගුණාලයො;

සබන්ධගාරවො සෝයං,
සිලෙසො නාම තං යථා.

140. සිලෙසං දස්සෙති “සිලිට්ඨෙ”ච්චාදිනා. සිලිට්ඨානං බන්ධලාසවාහාවෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සිලිට්ඨානං පදානං සංසග්ගෙන රමණීයො මනුඤ්ඤො ගුණො තස්ස ආලයො පවත්තිට්ඨානං. බන්ධස්ස රචනාය ගාරවො අසිට්ඨිතා, සහ තෙන චත්තති සබන්ධගාරවොති අනුවදිත්වා සොයං සිලෙසො නාමාති විධියතෙ. “තං යථෙ”ත්ථුදාහරති. යථා අයං සිලෙසො, තථා අඤ්ඤොපි තාදිසො දට්ඨබ්බො, න ත්වයමෙවෙති “තං යථා” සද්දස්සත්ථො.

140. ඉදානි සිලෙසං නිද්දිසති “සිලිට්ඨෙ”ච්චාදිනා. සිලිට්ඨපදසංසග්ගරමණීයගුණාලයො යානකරණාදිහි ආසන්නවණ්ණානං වින්‍යාසහෙතු අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සිතානං පදානං සමවායෙන මනුඤ්ඤගුණස්ස පවත්තිට්ඨානභූතො සබන්ධගාරවො බන්ධගාරවසඨ්ඨාතරචනාය අසිට්ඨිතාවෙන සහ පවත්තො සො අයං බන්ධො සිලෙසො නාමාති. සිලෙසො නාම බන්ධගාරවො, තප්පට්පාදකබන්ධොප්‍යත්ථ සිලෙසොති වූච්චති. සිලිට්ඨා ච තෙ පදා වෙති ච, තෙසං සංසග්ගොති ච, තෙන රමණීයොති ච, සො ඵච ගුණොති ච, තස්ස ආලයොති ච, බන්ධස්ස ගුරුතො භාවොති ච, තෙන සහ පවත්තති ච වාක්‍යං. තං යථා “බාලින්දු”ඉච්චාදි.

141.

බාලින්දුවිබ්භමච්ඡෙදි-නබ්‍රාවලිකන්තිහි;
සා මුනින්දපදම්භොජ-කන්ති වො වලිතා’වතං.

141. “බාලින්දු”ඉච්චාදි. බාලින්දුනො පඤ්චමී [පඤ්චමීචන්දස්ස (?)] පඤ්චදසකලස්ස විබ්භමො මනොහරත්තං, තං ඡින්දති සිලෙනාති බාලින්දුවිබ්භමච්ඡෙදියො පඤ්චමීචන්දස්ස කලාසන්නිභානං නබ්‍රානං නබානං ආවලියො තාසං කන්තිහි සොභාහි සහ වලිතා සංයුත්තා සා, මුනින්දස්ස පදානියෙව අම්භොජානි පද්මානි තෙසං කන්ති. වො තුම්භෙ සාමඤ්ඤෙන වදති. අවතං පාලයතු.

141.

බාලින්දු...පෙ....

කන්තිහි

තරුණචන්දවිලාසවිනාසනසභාවසමන්නාගතනබ්‍රපන්නියොභාහි සහ වලිතා සංයුත්තා සා මුනින්දපදම්භොජකන්ති සා සම්බුද්ධපාදපද්මසොභා වො තුම්භෙ අවතං රක්ඛතුති. බාලො ච සො ඉන්දු වාති ච, තස්ස විබ්භමොති ච, තං ඡින්දති සිලෙනාති ච, නබානං ආවලියොති ච, තාසං කන්තිහි ච, බාලින්දුවිබ්භමච්ඡෙදියො ච තා නබ්‍රාවලිකන්තියො වාති ච, මුනින්දස්ස පදානිති ච, තානියෙව අම්භොජානිති ච, තෙසං කන්තිහි ච විග්ගහො.

142.

උක්කංසවන්තො යො කොචි,
ගුණො යදි පතියතෙ;
උදාරො'යං භවෙ තෙන,
සනාථා ඛන්ධපද්ධති.

142. උදාරත්තමවධාරයමාහ “උක්කංසවන්තො”ඉච්චාදි. යො කොචි “ඉදමෙවෙ”ති නියමාභාවා ගුණො වාගාතිසයාදිකො උක්කංසවන්තො අධිමත්තො යදි පතියතෙ විඤ්ඤායතෙ ඛන්ධෙති විඤ්ඤායති “ඛන්ධපද්ධති”ති වක්ඛමානත්තා, අයං උදාරො භවෙති විධි. උදාරොයං භොතු, කිං තතො සියාති ආහ “තෙනි”ච්චාදි. තෙන උක්කංසවතා ගුණෙන ඛන්ධපද්ධති රචනක්කමො නාථභුතෙන උදාරගුණෙන සහ වත්තතිති සනාථා, සම්පදාචාති [\[සම්පදාචාතිති \(?\) \]](#) චුත්තං භොති.

142. ඉදානි උදාරත්තමුද්දිසති “උක්කංසෙ”ච්චාදිනා. උක්කංසවන්තො අතිසයවා යොකොචි ගුණො වාගාතිසයාදිකො සද්දාචලියා පටිපාදනියො ආනුභාවො යදි පතියතෙ සවෙ කත්ථවි ඛන්ධෙ විඤ්ඤායතෙ, අයං යථාචුත්තගුණො උදාරො නාම භවෙ. තෙන කිං පයොජනන්ති වෙ? ඛන්ධඛන්ධති පදාචලි තෙන උක්කංසවතා ගුණෙන සනාථා සප්පතිට්ඨා භොති. උක්කංසො අස්ස අත්ථිති ව, නාථෙන සහ වත්තතිති ව, ඛන්ධස්ස පද්ධතිති ව විග්ගහො.

143.

පාදම්භොජරජොලිත්ත-ගත්තා යෙනව ගොතම;
අහො තෙ ජන්තවො යන්ති, සබ්බථා නිරජත්තනං.

143. තමුදාහරති “පාදෙ”ච්චාදිනා. ගොතමාති භගවත්තං ගොත්තෙන ආලපති. තව භගවතො පාදම්භොජනං රජාති රෙණුවො, තෙහි ලිත්තාති උපදෙහිතාති ගත්තාති යෙසන්ති විග්ගහො. යෙ ජනා තෙ ජන්තවො සබ්බජ්ජකාරෙන රජොලවෙනාපානුපලිත්තත්තා රජෙහි කිලෙසසඬ්ඛාතෙහි නිග්ගතා නිරජා, තෙසං භාවො නිරජත්තනං නික්කිලෙසභාවං යන්ති පාපුණන්ති. අහො අච්ඡරියං යතො රජසා ලිත්තා නාම සංකිලිට්ඨායෙව සිද්ධං, භවං පන පාදරජසා විලෙපනෙ ජනෙ නිරජෙ කරොති. අච්ඡරියං භවතො ඉදන්ති අත්ථො.

143. ඉදානි උදාහරති “පාදම්භොජෙ”ච්චාදිනා. හො ගොතම යෙ සත්තා තව තුය්හං පාදම්භොජරජොලිත්තගත්තා පාදපද්මරෙණුලිත්තමත්ථකනලාඨාදිසර්ථවයවයුත්තා තෙ ජන්තවො සත්තා

සබ්බථා කිලෙසසඬාතරජොජල්ලෙනි අනුපලිත්තත්තා සබ්බජ්ජකාරෙන නිරජත්තනං විගතකිලෙසරජොභාවං යන්ති පාපුණන්ති, අහො අවිජරියං. රජොලිත්තා නාම සංකිලිට්ඨා සිද්ධං, ත්වං පන පාදරජසා උපලිත්තෙපි සත්තෙ නිරජෙ කරොසීති භාවො. ඉහ භගවතො උක්කංසගුණො දීපිතො හොති. පාදානියෙව අමිහොජානීති ව, තෙසං රජානීති ව, තෙහි ලිත්තානි ගත්තානි යෙසන්ති ව, රජෙහි කිලෙසෙහි නිග්ගතානි ව, තෙසං භාවොති ව වාක්‍යං.

144.

එවං ජිනානුභාවස්ස, සමුක්කංසො’නුදිස්සති;
පඤ්ඤවා විධිනා’නෙන, චිත්තයෙ පරමිදිසං.

144. කො පනෙත්ථ උක්කංසවන්තො ගුණො යෙන ඛන්ධො සනාටො සියාති වෙ? ආහ “එව”මිච්චාදි. එවමිති ජිනානුභාවස්ස සම්මාසම්බුද්ධපභාවස්ස සමුක්කංසො අතිසයො දිස්සති පදිස්සතෙ අනු ඛන්ධෙ, තස්මා ජිනානුභාවෙන උක්කංසවතා ගුණෙන ඛන්ධො සනාටො සියාති. පකාරම්මමඤ්ඤත්‍රිපිඅතිදිසන්තො ආහ “පඤ්ඤවා”තිආදි. පඤ්ඤවා පඤ්ඤාසම්පන්නො අනෙන විධිනා ඉමිනා පකාරෙන ඵදිසං එවරූපං පරං අඤ්ඤං චිත්තයෙ විතක්කෙය්‍ය.

144. ඉදානි යථාචුත්තගුණනිදස්සනඤ්ච සිස්සානුසාසනඤ්ච දස්සෙති “එව”මිච්චාදිනා. අනු ඉමිස්සං අනන්තරගාථායං එවං යථාචුත්තක්කමෙන ජිනානුභාවස්ස තථාගතජ්ජභාවස්ස සමුක්කංසො ආධික්කං දිස්සති පදිස්සතෙ, තස්මා ජිනානුභාවසඬාතෙන උක්කංසවතා ගුණෙන ඛන්ධො සනාටො භවෙය්‍ය. පඤ්ඤවා පසත්ථඤාණවන්තො අනෙන විධිනා ඉමිනා කමෙන ඊදිසං පරං අඤ්ඤං චිත්තයෙ කප්පෙය්‍ය.

145.

උදාරො සොපි විඤ්ඤෙය්‍යා,
යං පසත්ථවිසෙසනං;
යථා කිලාසරො ලීලා-
හාස [හාසො (ක.)] හෙමඬගදාදයො.

145. අපරමුදාරජ්ජකාරං දස්සෙතුමාහ “උදාරො”ඉච්චාදි. යං පසත්ථං සිලාසනීයං විසෙසනං උපාදියති, සොපි න පන යථාචුත්තොව උදාරො විඤ්ඤෙය්‍යා. “යථෙ”ත්‍යදාහරති. කිලාස කිලත්ථං සරො, ලීලාය යුත්තො හාසො, හෙමං හෙමමයමඬගදන්ති සමාසො, තං ආදි යෙසන්ති ඛාහිරත්ථො. ආදිසද්දෙන කුසුමදාමමණිමෙඛලාදීනං සඬගහො. අයං තු ඛන්ධඵරුසගාමිමපරිච්චාගා සම්භවති.

145. අඤ්ඤමපි උදාරං දස්සෙති “උදාරො”ව්වාදිනා. යං පසත්ථවීසෙසනං පසංසනීයවීසෙසනං හොති, සොපි උදාරොති විඤ්ඤෙය්‍යො. “යථා”ති තමුදාහරති. කීළාසරො කීළාය කතො සරො. ලීලාභාසො ලීලාය යුත්තො භාසො. හෙමඛිගදාදයො සුවණ්ණකෙයුරාඉච්චාදයොති. කීළත්ථාය සරොති ව, ලීලාය යුත්තො භාසොති ව, හෙමං හෙමමයං අඛිගදන්ති ව, ලීලාභාසො ව හෙමඛිගදඤ්චාති ව, තාති ආදීති යෙසං කුසුමදාමමණිමෙඛලාදීනන්ති ව විග්ගහො. අයමුදාරො ඛන්ධඵරුසගාමිමාදිදොසපරිච්චාගෙන සිජ්ඣති.

146.

ලොකීයත්ථානතික්කන්තා,
කන්තා සබ්බජනානපි;
කන්ති නාමා’තිචුත්තස්ස,
චුත්තා සා පරිභාරතො.

යථා “මුනින්ද”ඉච්චාදි.

146. කන්තිං කථයති “ලොකීයි”ව්වාදිනා. ලොකෙ විදිතො ලොකීයො, තං ලොකීයං අත්ථං අභිධෙය්‍යං අනතික්කන්තා අනතිනා සබ්බෙසං කථිතමිතරෙසං වා ජනානං එව කන්තා මනොහරා කන්ති නාමාති චුච්චති. අයං පන සද්දගුණො අතිචුත්තස්ස වාක්‍යදොසස්ස පරිච්චාගෙන සම්භවති. තෙනාහ “අතිචුත්තස්සා”තිආදි. උදාහරණත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව.

146. ඉදානි කන්තිං දස්සෙති “ලොකීයි”ව්වාදිනා. ලොකීයත්ථානතික්කන්තා ලොකෙ පසිද්ධසද්දත්ථමනතික්කන්තා සබ්බජනානං සකලකථිතං කන්තා මනුඤ්ඤා කන්ති නාම චුච්චතෙ, සා අතිචුත්තස්ස අතිචුත්තදොසස්ස පරිභාරතො චුත්තා දොසපරිභාරපරිච්ඡේදෙ කථිතා හොති. අතිචුත්තදොසපරිභාරතො එව කන්තියා සිද්ධත්තා තස්ස ලක්ඛිණො එව එතිස්සා හොතිති අධිජ්ජායො. ලොකෙ විදිතොති ව, සො ව සො අත්ථො වෙති ව විග්ගහො. “යථා”ති කන්තියා උදාහරණං දස්සෙති “මුනින්ද”ඉච්චාදි. තං චුත්තමෙව.

147.

අත්ථබ්‍යන්තා’භිධෙය්‍යස්සා-
නෙය්‍යතා සද්දතො’ත්ථතො;
සා’යං තද්දුහයා නෙය්‍ය-
පරිභාරෙ පදස්සිතා.

යථා “මරිච්චි”ව්වාදි ව, “මනොනුරඤ්ජනො”ව්වාදි ව.

147. අත්ථබ්‍යන්තිං බ්‍යඤ්ජයති “අත්ථබ්‍යන්තාභිධෙය්‍යි”චවාදිනා. අභිධෙය්‍යස්ස සම්බන්ධඅත්ථස්ස සද්දතො අත්ථතො වා සාමන්තීයතො වා අනෙය්‍යතා පතීති අඤ්ඤථා වගමො ගත්‍යන්තරාභාවා, යතො චුත්තං “දුල්ලභාවගති සද්ද-සාමන්තීයවිලඬ්ඝිනී”ති. තමනුවදිත්වා අත්ථබ්‍යන්ති විධියෙන. සා පන බ්‍යාකිණ්ණනෙය්‍යාදිදොසවජ්ජනාය ජායතෙ. තදුභයා ජාතා සායං අනෙය්‍යතා නෙය්‍යපරිභාරෙ පදස්සිතා පකාසිතා. පට්ඨමදුති යොදාහරණස්සත්ථො චුත්තො.

147. ඉදානි අත්ථබ්‍යන්තිං දස්සෙති “අත්ථබ්‍යන්ති”චවාදිනා. අභිධෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස සද්දතො අත්ථතො අත්ථසාමන්තීයතො ව අනෙය්‍යතා තත්ථෙව විජ්ජමානත්තා සද්දස්ස අත්ථස්ස වා ආහරිත්වා වත්තබ්බස්ස අභාවො අත්ථබ්‍යන්ති නාම, තදුභයා තෙහි ද්විති ජාතා සා අයං අනෙය්‍යතාසඬ්ඛතා අත්ථබ්‍යන්ති නෙය්‍යපරිභාරෙ නෙය්‍යදොසපරිභාරපදෙසෙ පදස්සිතා පකාසිතාති. “දුල්ලභාවගති සද්ද-සාමන්තීයවිලඬ්ඝිනී”ති චුත්තත්තා අත්ථපතීති පන විනා සද්දඤ්ච සාමන්තීයඤ්ච අඤ්ඤථානුපලබ්භතීති ඉහ “සද්දතො අත්ථතො”ති චුත්තං. අත්ථස්ස බ්‍යන්ති පතීතිති ව, නත්ථී නෙය්‍යං ආහරිතබ්බං අස්ස අභිධෙය්‍යස්සාති ව, තස්ස භාවොති ව, තෙ ව තෙ උභො සද්දත්ථා වාති ව, තෙ අවයවා එතිස්සාති ව, නෙය්‍යස්ස පරිභාරොති ව වාක්‍යං. ඉදානි “යථෙ”චවාදිනා ද්විජ්ජකාරාය අත්ථබ්‍යන්තියා යථාක්කමං උදාහරණමනුස්සාරෙති “මරි”චවාදිගාථාද්වයෙන, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

පුන අත්ථෙත යථා -

148.

සභාවාමලතා ධීර,
මුධා පාදනබ්‍රෙසු තෙ;
යතො තෙ’වනතානන්ත-
මොළිච්ඡායා ජහන්ති නො.

148. පුන දුතියෙ තු ධීරාති ආමන්තනං. තෙ තව පාදනබ්‍රෙසු සභාවාමලතා පකතිපරිසුද්ධතා මුධා තුව්ඡා. කස්මාති වෙ? යතො යස්මා කාරණා තෙ පාදනබ්‍ය අවනතස්ස සන්තතස්ස අනන්තස්ස නාගරාජස්ස මොළිනො කිරිටස්ස අවනතානං වා නරමරානං අනන්තානං මොළීනං ජායා ජවියො නො ජහන්ති න පරිච්චජන්ති, සඤ්ජවියො පන ජහන්තිති. එත්ථ නබ්‍රෙසු සඤ්ජවිත්තා පාදනබ්‍රෙසු මොළීනං නිරන්තරජ්ජනාමාබ්‍යභිවාරානරමරාදීනං භගවතො පාදාරවින්දවින්දනං සාමන්තීයා ඵුටං ගම්‍යතෙ.

148. “පුන අත්ථෙත යථා සභාවී”ච්චාදි. ධීර තෙ තව පාදනබෙසු සභාවාමලතා පකතිපරිසුද්ධතා මුධා තුවිජා. කස්මාති වෙ? යතො යස්මා තෙ වරණනබා අවනතානන්තමොලිච්ඡායා පාදානතස්ස අනන්තනාගරාජස්ස කිරිටස්ස සම්බන්ධී, අවනතානං වා අනන්තානං දෙවමනුස්සානං මොලීනං ඡායා කන්තියො නො ජහන්ති න විජහන්ති, පකතිවණ්ණං පහාය කිරිටකන්තියදිසා තෙ භොන්ති, තස්මා එත්ථ චන්දකිරණසන්තිභානං නබරංසිනං සම්පෙ මොලීනං නබරංසිහි අමද්දිතසකකන්තියුත්තභාවමාපජ්ජනං තාදිසානං නිරන්තරජපණාමාභාවාභාවතො බත්තියාදීනං මුනින්දපාදාරවින්දද්වන්දෙ නිරන්තරජපණාමො සාමත්ථියා විභූතං ගම්යතෙ. සස්ස භාවොති ව, තෙන අමලාති ව, තෙසං භාවොති ව, පඨමපක්ඛෙ අවනතො ව සො අනන්තො වාති ව, තස්ස මොලීති ව, තස්ස ඡායායොති ව, දුතියපක්ඛෙ අනන්තා ව තෙ මොලී වෙති ව, අවනතානං අනන්තමොලීති ව, තෙසං ඡායායොති ව වාකායං.

149.

“බන්ධසාරො”ති මඤ්ඤන්ති, යං සමග්ගාපි විඤ්ඤානො;
දස්සනාවසරං පත්තො, සමාධි නාම’යං ගුණො.

149. සමාධිඵලං කිච්චාහ “බන්ධෙ”ච්චාදි. යන්ති යං සමාධිං බන්ධස්ස ගජ්ජපජ්ජමිස්සභාවස්ස සාරොති සබ්බස්ස ජීවිතං තප්පරායත්තා බන්ධස්ස සමග්ගාපි විඤ්ඤානො සබ්බෙපි කවිතො මඤ්ඤන්ති චිත්තෙන්ති ඡානන්ති, අයං සමාධි නාම සමාධිබ්බො ගුණො දස්සනෙ පකාසනෙ අවසරං ඕකාසං අනොත්තරත්තා පරස්ස සම්පත්තො උද්දිට්ඨානුක්කමෙනාති.

149. ඉදානි සමාධියො නිද්දිසති “බන්ධි”ච්චාදිනා. සමග්ගා අපි විඤ්ඤානො සබ්බෙපි කවියො යං සමාධිං “බන්ධසාරො”ති පජ්ජගජ්ජවිමිස්සසඬ්ඛාතස්ස බන්ධස්ස ජීවිතමිති මඤ්ඤන්ති, අයං සමාධි නාම ගුණො දස්සනාවසරං පත්තො උද්දිට්ඨානුක්කමෙන දස්සනොකාසං පත්තො භොති. බන්ධස්ස සාරොති ව, දස්සනෙ අවසරන්ති ව, තං පත්තොති ව විග්ගහො.

150.

අඤ්ඤධම්මො තතො’ඤ්ඤත්ථ,
ලොකසීමානුරොධතො;
සම්මා ආධීයතෙ’වචෙ’සො,
සමාධිති නිරුච්චති.

150. කථමයං සද්දවොහාරො බන්ධෙ “සමාධි”ති වුච්චතීත්තාහ “අඤ්ඤෙ”ච්චාදි. අඤ්ඤස්ස වත්ථුනො පකතාපෙක්ඛාය ධම්මො ගුණො

පසිද්ධො, තතො තස්මා මුඛාවිසයා අඤ්ඤත්ථ අමුඛො විසයෙ
ලොකසීමානුරොධතො ලොකප්පතීත්‍යනුවත්තනෙන සම්මා සාධු
ලොකසීමානුවත්තනමෙවෙහ සාධුත්තං ආධියතෙ ආරොප්‍යතෙ, ඉති ඉමිනා
කාරණෙන එසො එවංවිධො ධම්මො “සමාධි”ති නිරුවචතීතිධ සම්මා
ආධියතීති එවං නිහරිත්වා වුච්චතීති අත්ථො.

150. “සමාධි”ති අයං වොහාරො ඛන්ධවිසයෙ කථං පවත්තතීති
ආසඬ්ඤායං පයමං නිබ්බවනං දස්සෙතුං ආහ “අඤ්ඤ”චවාදි. යස්මා
අඤ්ඤධම්මො සමාධානස්ස විසයභූතඅමුඛාතො අඤ්ඤස්ස මුඛාවත්ථුනො
පසිද්ධගුණො, තතො මුඛාවිසයතො අඤ්ඤත්ථ අමුඛාවිසයෙ
ලොකසීමානුරොධතො ලොකවොහාරමරියාදාවිරොධභාවෙන
ලොකප්පතීත්‍යනුවත්තනෙනෙව සම්මා ආධියති යපියති, ඉති ඉමිනා කාරණෙන
එසො යථාචුත්තගුණො “සමාධි”ති නිරුවචති වුච්චතීති. අඤ්ඤස්ස ධම්මොති
ච, ලොකස්ස සීමාති ච, තස්සා අනුරොධොති ච විග්ගහො.

සමාධිඋද්දෙස

151.

අපාණෙ පාණිනං ධම්මො, සම්මා ආධියතෙ ක්වචි;
නිරූපෙ රූපයුත්තස්ස, නිරසෙ සරසස්ස ච.

152.

අද්‍රවෙ ද්‍රවයුත්තස්ස, අකත්තරිපි කත්තුතා;
කඨිනස්සා’සරිරෙපි, රූපං තෙසං කමා සියා.

151-152. සමාධානවිසයමාහ “අපාණෙ”ඉච්චාදි. ක්වචි යානෙ පාණිනං
පාණවත්තානං පදත්ථානං ධම්මො ගුණො අපාණෙ පාණවිරහිතෙ වත්ථුනි
සම්මා ලොකප්පතීත්‍යනුවත්තනෙන ආධියතෙ ආරොප්‍යතෙ, එවමුපරිපි
යථානුරූපං. නිරූපෙති රූපවිරහිතෙ වත්ථුනි, ක්වචිති සබ්බත්ථ අනුවත්තති.
අසරිරෙ අසතෙ අසංහතෙ වත්ථුනි කඨිනස්ස දළ්භස්ස, තෙසං යථාචුත්තානං
සමාධිනං රූපං උදාහරණං කමා උද්දිට්ඨානුක්කමෙන.

151-152. උද්දෙසෙ “සමාධියො”ති බහුවචනෙන නිද්දිට්ඨානං සමාධිනං
විසයමුපදස්සෙති “අපාණෙ”චවාදිනා. ක්වචි කිස්මිඤ්චි යානෙ පාණිනං ධම්මො
ඉන්ද්‍රියබද්ධානං ගුණො අපාණෙ පාණරහිතවත්ථුමිහි සම්මා
ලොකප්පතීතිඅනුසාරෙන ආධියතෙ ආරොප්‍යතෙ, ක්වචි රූපයුත්තස්ස
රූපවත්තවත්ථුනො ධම්මො නිරූපෙ රූපරහිතවත්ථුමිහි, ක්වචි සරසස්ස
රසවත්තස්ස වත්ථුනො ධම්මො නිරසෙ රසරහිතෙ ච, ක්වචි ද්‍රවයුත්තස්ස

ද්වවන්තවත්ථුනො ධම්මො අද්දවෙ ද්වරහිනෙ ව, ක්වචි කත්තුතා කත්තුගුණො අකත්තරිපි, ක්වචි කඨිනස්ස උද්ධස්ස වත්ථුනො ධම්මො අසරීරෙපි සරීරරහිනෙපි සම්මා ආධියතෙ. තෙසං ඡන්තං සමාධිතං රූපං උදාහරණං කමා “අපාණෙ පාණින”න්ති උද්දිට්ඨානුක්කමෙන සියා භවෙය්‍යාති. න සන්ති පාණා අස්සෙති ව, රූපා නිග්ගතොති ව, රූපෙන යුත්තොති ව, රසා නිග්ගතොති ව, රසෙන සහ වත්තමානොති ව, ද්වාඅඤ්ඤොති ව, ද්වෙන ද්වභාවෙන යුත්තොති ව, කත්තුතො අඤ්ඤොති ව, කත්තුතො භාවොති ව, නත්ථි සරීරං අස්සාති ව විග්ගහො.

සමාධිනිද්දෙස

අපාණෙ පාණිනං ධම්මො

153.

උණ්ණාපුණ්ණින්දුතා නාථ, දිවාපි සහ සඬගමා;
විනිද්දා සම්පමොදන්ති, මඤ්ඤෙ කුමුදිනී තව.

153. “උණ්ණා”ඉච්චාදි. නාථාති ලොකත්තයෙකපට්ඨරණභූතතාය භගවන්තං ආලපති. තව උණ්ණාරොමධාතුසඬබාතෙන පුණ්ණින්දුතා සහ සඬගමා සංයොගෙන කුමුදිනී කුමුදිනියො කුමුදාකරා දිවාපි විනිද්දා විගතසොප්පා සම්පමොදන්ති මඤ්ඤෙ සුට්ඨයෙව පමොදන්තිති පරිකප්පෙමිති. එත්ථ පාණිධම්මස්ස සුරතරූපස්ස සඬගමස්ස විනිද්දාය සම්පිණ්ණස්ස ව අපාණිනි ආරොපිතපුම්භාවෙ උණ්ණාපුණ්ණින්දුමිති, තථා ආරොපිතඉත්ථිභාවාසු කුමුදිනීසු ලොකසීමානුරොධෙන සමාධානතො සොයං පසිද්ධො ධම්මො “සමාධි”ති වුච්චති. තදහිධායී සද්දො ව උපචාරතො අත්ථානුගාමිත්තා සද්දිකවොහාරං දස්සෙති, එවමුපරිපි යථායොගං.

153. තෙසු පාණිධම්මසමාධිතො උදාහරණමාදිසති “උණ්ණා”ඉච්චාදිනා. නාථ තව තුය්හං උණ්ණාපුණ්ණින්දුතා උණ්ණාරොමමණ්ඩලසඬබාතපුණ්ණවන්දෙන සහ සඬගමා අඤ්ඤමඤ්ඤසමවායහෙතුතා කුමුදිනී කෙරවාකරසඬබාතා කුමුදිනියො දිවාපි විනිද්දා විකසිතා සම්පමොදන්ති මඤ්ඤෙ අතිසන්තුට්ඨා හොන්තිති කප්පෙමිති ඉන්ද්‍රසම්පමොදො සහසද්දෙන ඤායතෙ. එත්ථ පාණිධම්මසඬබාතො සුරතසඬගමො ව නිද්දාපගමො ව සම්පමොදනඤ්චාති තිණ්ණං උණ්ණාපුණ්ණින්දුකුමුදිනීසඬබාතෙසු අපාණෙසු ලොකවොහාරානතික්කම්ම බුද්ධියා ආරොපනෙන පාණිධම්මතො පසිද්ධා තයො අත්ථා ඉධ සමාධියො නාම, තප්පට්ඨපාදකගන්ථොපි අත්ථානුගාමිත්තා තදුපචාරෙන සමාධිති

දට්ඨබ්බො. පුණ්ණො ච සො ඉන්ද්‍ර වෙනි ච, උණ්ණො ඵච පුණ්ණින්ද්‍ර වාති ච,
විගතා නිද්දා යෙහිති ච විග්ගහො.

නිරූපෙ රූපයුත්තස්ස

154.

දයාරසෙසු මුජ්ජන්තා, ජනා'මතරසෙස්ථි'ව;
සුඛිතා හතදොසා තෙ, නාථ පාදම්බුජානතා.

154. “දයා”ඉච්චාදි. නාථ තෙ පාදම්බුජෙසු ආනතා පණාමවසෙන ජනා
තිලොකකුහරපවත්තීනො සත්තා අමතරසෙස්ථිව පියුසරසෙසු විය දයාරසෙසු
කරුණාරසෙසු ගුණෙසු. “සිඬිගාරාදො විසෙ වීරියෙ, ගුණ රාගෙ ද්‍රවෙ
රසො”ති [අමරකොස 3.3.226] හි නිසංශුට්ඨ. මුජ්ජන්තා නිමුජ්ජමානා හතා
නට්ඨා දොසා වාතාදයො අමතපක්ඛෙ, අඤ්ඤත්ථ තු හතා නට්ඨා දොසා
රාගාදයො යෙසන්ති විග්ගහො, තතොයෙව සුඛිතා සුඛං කායිකචෙතසිකසුඛං
ඉතා පත්තා ගතාති අත්ථො.

154. ඉදානි රූපධම්මසමාධිතො උදාහරණං උද්දිසති “දයා”ඉච්චාදිනා.
නාථ තෙ තච පාදම්බුජානතා චරණපදුමෙ පණතා ජනා දෙවමනුස්සා
අමතරසෙසු ඉව සුධාජලෙසු විය දයාරසෙසු අනඤ්ඤසාධාරණකරුණාගුණෙසු
මුජ්ජන්තා නිමුජ්ජමානා හතදොසා විනට්ඨවාතපිත්තාදයො විනට්ඨරාගාදිදොසා
වා සුඛිතා තතොයෙව අපරාමරසඬිබාතසුඛං ඉතා පත්තාති. ඵත්ථ රූපයුත්තජලෙ
ලබ්භමානං මුජ්ජනං නිරූපෙ දයාගුණෙ ආරොපිතං හොති. දයා ඵච රසා ගුණාති
ච, අමතා ඵච රසාති ච, හතා වාතාදයො රාගාදයො වා දොසා යෙසන්ති ච,
පාදානි ඵච අම්බුජානීති ච, තෙසු ආනතාති ච විග්ගහො.

“සිඬිගාරාදොවිසෙ වීරියෙ, ගුණ රාගෙ ද්‍රවෙරසො”ති [අමරකොස
3.3.226] ඵත්ථ රසසද්දො ගුණජලෙසු වත්තති.

නිරසෙ සරසස්ස

155.

මධුරෙපි ගුණෙ ධිර, නප්පසිදන්ති යෙ තච;
කිදිසිමනසො චුත්ති, තෙසං ඛාරගුණානහො [හෙ (සී.)].

155. “මධුරෙ”ච්චාදි. ධියා ඊරතීති ධිරො, හො ධිර තච මධුරෙපි
මනොහරෙපි ගුණෙ කරුණාදිකෙ යෙ නප්පසිදන්ති පසාදං න කරොන්ති,
ඛාරගුණානං අමධුරගුණානං තෙසං ජනානං මනසො චුත්ති විත්තජ්ජවත්ති

කිදිසිති කිමිව දිස්සති, න විඤ්ඤායනෙ “ඊදිසි”ති. යතො තාදිසගුණාවබෝධපරමිමුඛා මොහන්ධකාරසම්බන්ධිතාති.

155. ඉදානි සරසධම්මසමාධිනො උදාහරණමුද්දිසති “මධුරි”ච්චාදිනා. හො ධීර තව තෙ මධුරෙ අපි ගුණෙ පකතිසුන්දරෙ කරුණාපඤ්ඤාගුණෙපි යෙ භිනාධිමුත්තිකා ජනා නප්පසිදන්ති, බාරගුණානං අමධුරගුණානං තෙසං ජනානං මනසො වුත්ති චිත්තප්පවත්ති කිදිසි කථං රුහති. ධියා ඊරති පවත්තතිති ව, කා විය සා දිස්සතිති ව, බාරා ගුණා යෙසන්ති ව විග්ගහො. එත්ථ සමාධි නාම රසභිනෙ ආරොපිතරසයුත්තධම්මභූතං මධුරබාරගුණද්වයං.

අද්‍රවෙ ද්‍රවයුත්තස්ස

156.

සබ්බත්ථසිද්ධ වුළක-පුටපෙය්‍යා මහාගුණා;
දිසා සමන්තා ධාවන්ති, කුන්දසොභාසලක්ඛණා.

156. “සබ්බත්ථසිද්ධි”ච්චාදි. සබ්බත්ථසිද්ධස්ස මහාමුනිනො වුළකපුටෙන පෙය්‍යා පාතබ්බා කුන්දසොභාසලක්ඛණා කුන්දකුසුමස්ස සොභාසවන්තා ජුතිවිජම්භිනො මහාගුණා සමන්තා පරිතො දිසා දිසන්තාති ධාවන්ති.

156. ඉදානි ද්‍රවයුත්තසමාධිනො උදාහරණමුද්දිසති “සබ්බත්ථි”ච්චාදිනා. සබ්බත්ථසිද්ධ සබ්බකිච්චෙ පරිනිප්ඵන්ත, නිප්ඵන්තෙහි සබ්බත්ථෙහි වා සමන්තාගත හෙ තථාගත තව වුළකපුටපෙය්‍යා වුළකපුටෙන පාතබ්බා කුන්දසොභාසලක්ඛණා කුන්දසොභාහි සමානලක්ඛණා කුන්දසොභාසදිසා වා මහාගුණා සඬ්ඛ්‍යාමහන්තත්තා ආනුභාවමහන්තත්තා වා මහන්තා වා අරහත්තාදයො ගුණා සමන්තා සමන්තතො දිසා දසදිසාසු ධාවන්තිති. එත්ථ ද්‍රවයුත්තගුණභූතො වුළකපුටපෙය්‍යාභාවො ද්‍රවරහිතෙ ගුණෙ ආරොපිතො සමාධි නාම හොති. සබ්බෙ ව තෙ අත්ථා චෙති ව, තෙ සිද්ධා යස්සෙති ව, වුළකමෙව පුටමිති ව, තෙන පෙය්‍යාති ව, මහන්තා ව තෙ ගුණා චෙති ව, කුන්දානං සොභාති ව, තාහි සමානං ලක්ඛණං යෙසන්ති ව විග්ගහො.

අකත්තරි කත්තුතා

157.

මාරාරිඛලවිස්සට්ඨා, කුණ්ඨා නානාවිධා’යුධා;
ලජ්ජමානා’ඤ්ඤවෙසෙන, ජීන පාදානතා තව.

157. “මාරා”ඉච්චාදි. මාරොයෙව අරි සත්තුති මාරාරි, තෙන, බලෙන අත්තනො සත්තියා, තස්ස වා බලෙන සෙනාය විස්සට්ඨා අභිමුඛං ඡඩ්ඨිතා නානාවිධා අනෙකප්පකාරා ආයුධා භින්දිවාලාදයො කුණ්ඨා [හෙණ්ඨිවාලාදයො (ක.)] පරිච්චත්තතිබ්බිණ්ණවා තායෙව කුණ්ඨාභාවප්පත්තියා ලප්පමානා “ලොකප්පතිතානුභාවානමම්භාකම්පි ඵවරූපං ජාත”න්ති ලප්පන්තා අඤ්ඤවෙසෙන “කථං නාම පරෙ අම්භෙ න ජානෙය්‍ය”න්ති අත්තනො ආවුධවෙසං පරිච්චත්තිත්වා කුසුමවෙසෙන, ජිනාති ආමන්තනං, තව පාදානතා පාදෙසු සන්නතා.

157. ඉදානි කත්තුධම්මසමාධිතො උදාහරණමුද්දිසති “මාරාරි”ච්චාදිනා. හෙ ජින මාරාරිබලවිස්සට්ඨා මාරසත්තුතා අත්තනො සත්තියා විස්සට්ඨා, මාරාරිතො වා සෙනාය විස්සට්ඨා අභිමුඛෙ පාතිතා නානාවිධායුධා අනෙකප්පකාරභින්දිවාලාදසුසත්තිතොමාරාදයො ආවුධා කුණ්ඨා අතිබ්බිණ්ණා ලප්පමානා “කස්මා ඵවං ලොකපසිද්ධානුභාවානමම්භාකම්පි ඊදිසං විප්පකාරමභොසි”ති ලප්පන්තා අඤ්ඤවෙසෙන “කථමම්භෙ පරෙ න ජානෙය්‍ය”න්ති ආවුධවෙසං භිත්වා තදඤ්ඤභූතෙන පුප්ඵවෙසෙන තව පාදානතා පාදසමීපෙ නතා අභෙසුන්ති. ඵත්ථ කත්තුධම්මභූතං ලප්පනඤ්ච අඤ්ඤවෙසෙන පරිච්චත්තනඤ්ච ආනතඤ්චෙති ඉමෙ ලප්පනාදීනං අකත්තුභූතෙසු විසයෙසු ආරොපිතා සමාධියො නාම භොන්ති. මාරො ඵව අරීති ව, බලෙන විස්සට්ඨාති ව, මාරාරිනා බලවිස්සට්ඨාති ව මාරාරිතො බලං සෙනාති ව, තෙන විස්සට්ඨාති ව, නානා අනෙකවිධා පකාරා යෙසන්ති ව, අඤ්ඤෙසං වෙසොති ව, අඤ්ඤො ව සො වෙසො වාති ව, පාදෙසු ආනතාති ව විග්ගභො.

කඨිනස්ස අසරීරෙ

158.

මුනින්දභාණුමා කාලො-
දිතො බොධොදයාවලො;
සද්ධම්මරංසිනා භාති,
න්දමන්ධතමං පරං.

158. “මුනින්ද”ඉච්චාදි. බොධො සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණසදිසො සොයෙව වා උදයාවලො උදයපබ්බතො තස්මිං කාලෙ රත්තිපරියන්තෙ අභිනික්ඛන්තසමයෙ උදිතො පාතුභූතො මුනින්දො මුනින්දසදිසො සොයෙව වා භාණුමා සූරියො අන්ධතමං අන්ධකාරං මොහං වා පරං අච්චන්තමෙව සද්ධම්මරංසිනා සද්ධම්මසදිසෙන සද්ධම්මසඞ්ඛතෙන වා රංසිනා භින්දං පදාලෙන්තො භාති සොහතීති.

158. ඉදානි කඨිනධම්මසමාධිනො උදාහරණමුද්දිසති “මුනින්දි”චවාදිනා. බොධොදයාවලෙ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණසදිසෙ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණසච්චානෙ වා උදයපබ්බතෙ කාලොදිනො රත්තික්ඛයෙ මාරපරාජිතසමයෙ වා උදිනො පාතුභූතො මුනින්දභානුමා මුනින්දසදිසො මුනින්දොයෙව වා සූරියො අන්ධතමං පකතිස්නන්ධකාරං බහලමොහන්ධකාරං සද්ධම්මරංසිනා සද්ධම්මසදිසෙන සද්ධම්මභූතෙන වා කිරණෙන පරමතිසයෙන භින්දං පදාලෙන්තො භාති සොහතීති. එත්ථ ථද්ධධම්මභූතං හෙදනං අසරීරභූතෙ අන්ධකාරෙ බුද්ධියා ආරොපිතං සමාධි නාම හොති. මුනීනං ඉන්දොති ව, සොයෙව භානුමාති ව, බොධො එව උදයාවලොති ව, සද්ධම්මො එව රංසිති ව විග්ගහො.

159.

වමනුග්ගිරනාදො’තං, ගුණවුත්තපරිච්චුතං;
අතිසුන්දරමඤ්ඤං තු, කාමං චින්දති ගාමිමතං.

159. කොචි ධම්මො අමුඛ්‍යවිසයෙ බන්ධෙ සොහතෙ, න මුඛ්‍යවිසයෙති දස්සන්තො ආහ “වමනං”ඉචවාදි. වමනඤ්ච උග්ගිරනඤ්ච, ආදිසද්දෙන විරෙවනාදිපරිග්ගහො. එතං යථාචුත්තං ගුණා පධානෙතරා පසිද්ධවිසයා විසයන්තරපරිග්ගහලක්ඛණා චුත්ති පයොගරූපා, තතො අපරිච්චුතං අපරිගලිතං සන්තං අමුඛ්‍යභූතං අතිසුන්දරං අච්චන්තමනොහරමලච්චකාරරූපත්තා, අඤ්ඤං තු ඉතරං පන මුඛ්‍යන්ති චුත්තං හොති. කාමං එකන්තෙන ගාමිමතං අසබ්බසභාවං බන්ධෙ තස්සානුචිතභාවතො චින්දති පටිලහති පසවතීති අත්ථො.

159. ඉදානි ඉමෙසුයෙව පාණ්ඩම්මාදීසු කොචි ධම්මො අමුඛ්‍යවිසයෙ පසුත්තො පසත්ථො, මුඛ්‍යවිසයෙ පසුත්තො අපසත්ථොති දස්සෙත්තො “වමනුග්ගි”චවාදිමාහ. එතං වමනුග්ගිරනාදි වමනඋග්ගිරනවිරෙවනාදිකං ගුණවුත්තපරිච්චුතං අමුඛ්‍යපයොගතො අගලිතං අමුඛ්‍යභූතං අතිසුන්දරං සබ්බෙසං අතිපියං හොති, අඤ්ඤං තු උත්තතො ඛ්‍යතිරෙකං මුඛ්‍යවිසයෙ පසුත්තං වමනුග්ගිරනාදිකං පන කාමං එකන්තෙන ගාමිමතං සභාවඅප්පියගාමිමදොසනං චින්දති සෙවතීති. වමනඤ්ච උග්ගිරනඤ්චෙති ව, තානි ආදීනි යස්සෙති ව, ගුණා අප්පධානා චුත්තීති ව, තතො අපරිච්චුතන්ති ව විග්ගහො.

160.

කන්තීනං වමනඛ්‍යාජා, මුනිපාදනබාවලී;
චන්දකන්ති පිචන්තිව, නිජ්ජහං තං කරොන්තියො.

160. උදාහරති “කන්තීන”චවාදි. මුනිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදනබානං ආවලී සෙණියො කන්තීනං අත්තතො නිරන්තරං නිස්සරන්තීනං

සොභාවිසේසානං වමනඛ්‍යාජා උග්ගිරනලෙසෙන වන්දකන්ති වන්දවිජ්ජියො සබ්බත්ථ පත්ථටත්තා පිවන්තිව පානං කරොන්තිති තක්කෙමි. කිදිසි වියාති පරිකප්පනාබ්ජමාහ “නිජ්ජහ”න්තිආදි. තං වන්දං නිජ්ජහං පභාවිරහිතං කරොන්තියො විදහමානා. ඉද්දඤ්ඤි කප්පනාබ්ජං යතො නබ්බසොභාලිඛිගතෙන වන්දස්ස සොභාවතො නිජ්ජහත්තං පස්සිත්වා මහත්තඤ්ඤ වස්සා නබාවලියො වන්දකන්ති පිවන්තිති පරිකප්පෙති කන්තිනඤ්ඤ වමනඛ්‍යාජං.

160. ඉට්ඨවිසයෙ පසුත්තවමනුග්ගිරනාදිනමුදාහරණමුද්දිසති “කන්තින”මිච්චාදිනා. මුනිපාදනබාවලී මුනිපාදනබසේණියො කන්තිනං අත්තතො වන්දමරිට්ඨසදිසසොභානං වමනඛ්‍යාජා උග්ගිරනලෙසෙන තං නිමිමලවන්දං නිජ්ජහං කරොන්තියො අත්තතො සබ්බත්ථ පත්ථටත්තා නිජ්ජහං කරොන්තියො වන්දකන්ති වන්දරංසියො පිවන්ති මඤ්ඤෙ. නබරංසිනං සබ්බත්ථ පත්ථටත්තා සජ්ජහස්සාපි වන්දස්ස නිජ්ජහත්තඤ්ඤ නබරංසිනං අධිකත්තඤ්ඤ දිස්වා වන්දකන්ති පිවන්ති ඉවෙති නබාවලීනං වන්දකන්තිපිවනඤ්ඤ සකකන්තිවමනඤ්ඤ පකති න භොති, ඛ්‍යාජමිති කචිනා පරිකප්පිතං භොති. එත්ථ හත්තසිත්ථාදිමුඛ්‍යවිසයතො අඤ්ඤකන්තිසඛිබ්බතඅමුඛ්‍යවිසයෙ පසුත්තං වමනං ගුණචුත්තිති ඤාතබ්බං. වමනමෙව ඛ්‍යාජමිති ව, මුනිනො පාදාති ව, තෙසු නබාති ව, තෙසං ආවලියොති ව, වන්දස්ස කන්තියොති ව, නිග්ගතො පභාහීති ව විග්ගහො.

161.

අචිත්තකත්තුකං රුක්ඛ-මිච්චෙවං ගුණකම්මං තං [ගුණකම්මකං (සි.)];
සචිත්තකත්තුකං පෙ’තං, ගුණකම්මං යද්දත්තමං.

161. යථාචුත්තං නිගමෙති “අචිත්ත”ඉච්චාදිනා. ඉච්චෙවං අචිත්තො කත්තා යස්ස තං අචිත්තකත්තුකං. ගුණො කම්මං යස්ස තං ගුණකම්මං. තඤ්ඤ වමනාදි රුක්ඛමිතිමනොහරං භවති බන්ධොචිත්තත්තා. නබාවලියො හි අචිත්තකත්තාරො, කන්තියො ගුණකම්මන්ති වමනමත්තාතිසුන්දරං. නෙදමෙව රුක්ඛන්ති ආහ “සචිත්ත”ඉච්චාදි. එතං වමනාදිකං සචිත්තකත්තුකමිසදිගුණකම්මං, උත්තමං සෙට්ඨං බන්ධොචිත්තත්තා.

161. අනන්තරොදාහරණස්ස පසත්ථත්තඤ්ඤ කම්මති ගුණෙ සති සචිත්තකත්තුකවමනාදිකඤ්ඤ ඉට්ඨමිති දස්සෙත්තො “අචිත්තකත්තුක”මිච්චාදිමාහ. ඉච්චෙවං ඉමිනා පකාරෙන අචිත්තකත්තුකං නබාවලිසඛිබ්බතඅච්ඤ්ඤාණකකත්තුවන්තං ගුණකම්මං නබකන්තිසඛිබ්බතඅප්පධානකම්මවන්තං වමනාදිකං රුක්ඛං රචනාය උචිත්තත්තා රුච්ඡනකං භොති, එතං වමනාදිකං සචිත්තකත්තුකමිස සච්ඤ්ඤාණකකත්තුවන්තමිස යදි ගුණකම්මං අමුඛ්‍යකම්මං වෙ, උත්තමං

විසිටියමෙව, “කන්තීන”න්ති භාවසම්බන්ධෙ ඡට්ඨියා සතිපි වමනක්‍රියාය කම්මත්තං නාතිවත්තති. නත්ථි චිත්තං යෙසන්ති ව, අචිත්තා කත්තාරො යස්සාති ව, ගුණො කම්මං යස්සෙති ව, සහ චිත්තෙන වත්තමානොති ව වාක්‍යං. ඉති නිදස්සනෙ එවං පකාරෙ නිපාතො, අථ වා වචනවචනීයානං [වචනවචනීයාදීනං (ක.)] නිගමාරම්භෙ නිපාතසමුදායො.

162.

උග්ගිරන්තොව ස ස්නෙහ-රසං ජීනවරො ජනෙ;
භාසන්තො මධුරං ධම්මං, කං න සම්පීණයෙ ජනං.

162. තද්දාහරති “උග්ගිරන්තොවා”තිආදිනා. සො ජීනවරො ජනෙ සකලසත්තනිකායෙ ස්නෙහරසං අත්තනො පෙමසඬ්ඛාතං අනුරාගං උග්ගිරන්තොව වමන්තො විය මධුරං අතිපණ්ණිකං ධම්මං භාසන්තො කං ජනං න සම්පීණයෙ, සබ්බමෙව සම්පීණෙති. එත්ථ ජීනවරො කත්තා සචිත්තො, ස්නෙහරසො ගුණකම්මං.

162. ඉදානි සචිත්තකකත්තූපක්ඛෙ උදාහරණමුද්දිසති “උග්ගිරන්තො”විවාදිනා. සො ජීනවරො ජනෙ සකලසත්තනිකායෙ ස්නෙහරසං අත්තනො පෙමසඬ්ඛාතඅනුරාගං උග්ගිරන්තො ඉව වමන්තො විය මධුරං ආදිකල්‍යාණාදිභාවෙන පණ්ණිකං ධම්මං සද්ධම්මං භාසන්තො දෙසෙන්නො යථාසයං වදන්තො කං ජනං කිදිසං පුග්ගලං න සම්පීණයෙ, පීණෙති එවාති. එත්ථ උග්ගිරනං ජීනවරසඬ්ඛතසචිත්තකකත්තූවත්තම්පි ස්නෙහරසසඬ්ඛතඅමුඛ්‍යකම්මයුත්තත්තා පසත්ථං හොති. ස්නෙහො එව රසො අනුරාගොති විග්ගහො.

163.

යො සද්දසත්ථකුසලො කුසලො නිසංශු-
ජන්දොඅලඬ්ඛකතිසු නිච්චකතාහියොගො;
සො’යං කචිත්තචිකලොපි කචිසු සඬ්ඛා-
මොගස්භ වින්දති හි කිත්ති’මමන්දරූපං.

ඉති සඬ්ඝරක්ඛිතමහාසාමිපාදවිරචිතෙ

ගුණාවබොධො නාම තතියො පරිච්ඡෙදො.

163. ගන්ථන්තරාහිතවාසනාය, තදනුබන්ධපටිභානෙ වාචිජ්ජමානෙපි සුතෙන අභියොගබලෙන කචිතා කිත්ති ව තදනුගතා සමුපලබ්භතීති සමනුසාසති

“යො”ඉච්චාදිනා. සද්දසත්ථෙ ඛ්‍යාකරණෙ කිස්මිඤ්චි “ඉදමෙවෙ”ති නියමාභාවා කුසලො ඡෙකො නිසංශ්චුම්භි අභිධානසත්ථෙ ච ඡන්දසි චුත්තිජාතිජපපඤ්චපකාසකඡන්දොච්චිතිසත්ථෙ ච අලඪකතිසු අලඪකාරසත්ථෙ ච කුසලො න කෙවලං සද්දසත්ථෙයෙව, අථ ච පන නිච්චමනවරතං දිවා ච රත්තො ච කතො අභියොගො වායාමො රචනාවිසයෙ යස්ස සොයං කචිත්තවිකලොපි බන්ධකරණසංඛ්‍යාකතකවිගුණපරිහිතොපි කචිසු කවිගුණොපෙනෙසු සංඛ්‍යාං ගණනං ඔග්ගං පටිලභිත්වා අමන්දරූපං අතිබහුං කිත්තිං පරිසුද්ධබන්ධරචනාලක්ඛණං තප්පහවං ඛ්‍යාතං චින්දති පටිලභතෙවාති.

ඉති සුබ්බසංඝරත්නාංග මහාසාමිනාමිකායං

සුබ්බසංඝරත්නාංග

ගුණාවබෝධපරිච්ඡේදො තතියො.

163. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන සද්දාලඪකාරෙ නිද්දිසිත්වා ඛ්‍යාකරණනිසංශ්චුඡන්දොපරිවාරිතෙ ඉමස්මිං නිරන්තරාභියොගො ඉහලොකියාදිමහන්තයසස්ස කාරණමිති සිස්සානමනුසාසන්තො “යො සද්දසත්ථකුසලො”ච්චාදිමාහ. යො ථෙරනවමජ්ඣිමෙසු කොචි සද්දසත්ථකුසලො සද්දානුසාසනඛ්‍යාකරණවිසයෙ පකතිපච්චයාදිවිභාගකප්පනාය ඡෙකො නිසංශ්චුඡන්දොඅලඪකතිසු අභිධානඡන්දොඅලඪකාරසත්ථෙසුපි කුසලො තංතංවිභාගබුද්ධිතං පටිපාදනෙන ඡෙකො නිච්චකතාභියොගො ධාරණමනසිකාරවසෙන නිච්චං කතුස්සාහො හොති. සො අයං අප්පමාදී කචිත්තවිකලොපි පකතිසිද්ධකබ්බරචනගුණරහිතොපි කචිසු සංඛ්‍යාං කබ්බකත්තුසු ගණනං ඔග්ගං කබ්බකරණට්ඨාකරණාදිපකාරෙන ඔගාහෙත්වා තං ගණනං පාපුණිත්වා අමන්දරූපං අනප්පකසභාවං අතිබහුං කිත්තිං නිද්දොසං සත්ථරචනාලක්ඛණං පුඤ්ඤසඤ්චයං, තප්පහවං පසිද්ධං වා චින්දති ලභතෙවාති. යථාචුත්තසත්ථෙසු අභියොගො බන්ධස්ස ඵකන්තකාරණමෙව. චුත්තං හි—

“සාභාවිකී ච පටිභා,
සුතඤ්ච බහුනිම්මලං;
අමන්දො වාභියොගො’යං,
හෙනු හොති’හ බන්ධනෙ”ති [කාඛ්‍යාදාස 1.103].

තත්ථ සාභාවිකී සභාවසිද්ධා පටිභා ච පඤ්ඤා ච බහු නිම්මලං අනප්පකං නිජ්ජටං සුතඤ්ච අමන්දො අභියොගො ච අනප්පකො අභ්‍යාසො චෙති අයමෙසො සබ්බොපි ඉහ බන්ධනෙ ඉමිස්සං කබ්බරචනායං හෙනු හොති

කාරණං භවතීති. සද්දෙ සාසනි එත්ථ එතෙනාති ඉමස්මිං අත්ථෙ තප්පච්චයඤ්ච තස්ස ථාදෙසඤ්ච කත්වා සද්දසත්ථන්ති ඤාතබ්බං, සද්දසත්ථෙ කුසලොති ව, නිසංශු ව ඡන්දො ව අලඬකති අලඬකාරඤ්චෙති ව විග්ගහො, එත්ථ අලඬකතිසද්දො සත්ථාපෙක්ඛාය නපුංසකො හොති, නිව්චං කතො අභියොගො අස්සෙති ව, කචිතො භාවොති ව, තෙන විකලොති ව, අමන්දං රූපං සභාවො යස්සෙති ව වාක්‍යං.

ඉති සුබ්බාදාලච්ඡාදකාරනිස්සයෙ

තතියො පරිච්ඡෙදො.

4. අත්ථාලඬකාරාවබ්බාදපරිච්ඡෙද

164.

අත්ථාලඬකාරසහිතා, සගුණා ඛන්ධපද්ධති;

අච්චන්තකන්තා කන්තාව [යතොඅච්චන්තකන්තාව (ක.)],
චුච්චන්තෙතෙ තතො'ධුතා.

164. එවං සද්දාලඬකාරෙ පරිච්ඡිජ්ජ සම්පත්‍යත්ථාලඬකාරං බ්බාදයිතුමාහ “අත්ථාලඬකාර”ඉච්චාදි. සගුණා යථාචුත්තෙහි පසාදාදීහි සද්දගුණෙහි සහිතා ඛන්ධපද්ධති කබ්බරචනං. අලඬකරියති කන්තිං නියති ඛන්ධො එතෙහි සරිරම්ච භාරාදීහිති අලඬකාරා, තෙහි අත්ථාලඬකාරෙහි ජාත්‍යාදිලක්ඛණෙහි සහිතා සංයුත්තා සති සගුණා පතිබ්බතාදිගුණාපෙතා අත්ථෙත ධනෙන අලඬකාරෙන ආභරණෙන සහිතා යුත්තා කන්තාව අඬගනා විය. යතො අච්චන්තකන්තා අතිසයරමණියා සියා, තතො තෙන කාරණෙන යෙ අත්ථාලඬකාරා අවසරං පත්තා, තෙ අධුතා ඉදානි චුච්චන්තෙ කපීයන්ති.

164. එවං සද්දාලඬකාරවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි තන්තිස්සයංයෙව අත්ථාලඬකාරඛන්ධමාරහන්තො “අත්ථාලඬකාර”ච්චාදිමාහ. සගුණා යථාචුත්තපසාදාදිසද්දගුණයුත්තා ඛන්ධපද්ධති පජ්ජගජ්ජාදිපහෙදා රචනාවලි අත්ථාලඬකාරසහිතා සභාවචුත්තිවඬකචුත්තිසඬබාතෙන අත්ථාලඬකාරෙන සංයුත්තා සගුණා අත්ථාලඬකාරසහිතා කන්තා ඉව පතිබ්බතාදීහි ගුණෙහි යුත්තා සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාදිධනෙහි ගීවෙය්‍යකටකනුපුරාදීහි ආභරණෙහි ව යුත්තා අඬගනාව අච්චන්තකන්තා යතො අතිසයෙන රමණියා, තතො තස්මා තෙ අත්ථාලඬකාරා අධුතා දානි චුච්චන්තෙ. අලඬකරොන්ති ඛන්ධං සරිරං වා එතෙහිති ව, අත්ථස්ස අලඬකාරාති ව, තෙහි සහිතාති ව, ගුණෙහි සභ වත්තතීති ව, ඛන්ධස්ස පද්ධතීති ව, අච්චන්තං අතිසයෙන කන්තාති ව විග්ගහො.

165.

සභාවච්ඡිකවුත්තීනං, හෙදා ද්විධා අලංකුයා;
පයමා තත්ථ වත්ථුනං, නානාවත්ථාවිභාවිතී.

165. කතිප්පහෙදා තෙ ඉච්චාහ “සභාව” ඉච්චාදි. සභාවචුත්ති වච්ඡිකවුත්තීති ඉමෙසං හෙදා පහෙදෙන අලංකුයා අත්ථාලච්ඡිකාරාද්විධාද්විප්පකාරා. තෙසු සභාවචුත්ති කිදිසිති ආහ “පයමා”තිආදි. තත්ථ තාසු පයමා සභාවචුත්ති වත්ථුනං පදත්ථානං ජාතිගුණක්‍රියාදබ්බසභාවානං නානා විචිත්තා, න ද්වේකාව අවත්ථා අවසරා විභාවිතී පකාසිකා විඤ්ඤෙය්‍යා. ජාත්‍යාදීනං පදත්ථානං යථාසභාවමනෙකප්පකාරං සම්මදෙව විවරන්තී සභාවං පදත්ථානං විචිත්තං වදන්ති සභාවචුත්ති නාමාති අධිප්පායො, සාව ජාතියා පදත්ථසරුපස්ස තථාතථාපටිපාදකත්තෙන චුත්තියා [දත්තියා (ක.)] ජාතිපි වුච්චති.

165. පසත්ථාලච්ඡිකාරා [පසත්ථාදිඅලච්ඡිකාරා (ක.)] පහෙදතො එත්තකාති දස්සෙන්නො “සභාවි”ච්චාදිමාහ. අලංකුයා අත්ථාලච්ඡිකාරා සභාවච්ඡිකවුත්තීනං හෙදා පහෙදතො ද්විධා ද්විප්පකාරා භොන්ති. තත්ථ තාසුද්විප්ප පයමා සභාවචුත්ති වත්ථුනං ජාතිගුණක්‍රියාදබ්බලක්ඛණානං පදත්ථානං නානාවත්ථාවිභාවිතී අනෙකප්පකාරස්ස පකාසිතී භොති. එත්ථ ජාත්‍යාදීනං පදත්ථානං අනෙකප්පකාරසභාවපකාසිතී සභාවචුත්ති නාම. එසාව ජාති ගුණාදිවතුබ්බිධපදත්ථානං සරුපසඬාතජාතියා තෙහි ආකාරෙහි පටිපාදනතො උපචාරතො ජාති නාම භොති. ජාත්‍යාදිපදත්ථානංයෙව යථාසභාවං හිත්වා වත්ථුපරිකප්පිතඅතිසයොපමාරුපකාදිසරුපසඬාතං වච්ඡිකසභාවං පකාසෙන්නී වච්ඡිකවුත්ති නාම. යභාවො ව වච්ඡිකො වාති ව, තෙසං චුත්තීති ව, අලංකරොන්ති එතාහිති ව, නානා අනෙකා ව සා අවත්ථා වාති ව වාක්‍යං.

යථා —

166.

ලීලාවිකන්තිසුභගො,
දිසාථීරවිලොකනො;
බොධිසත්තඤ්ඤා භාසං,
වීරොච්චි වාවමාසහිං.

166. “යථෙ”ති තං උදාහරති. ලීලාය විලාසෙන විහිතාය විකන්තියා ගමනෙන සත්තපදවීතිහාරසඬාතෙන සුභගො සුන්දරො දිසාසු දසසු ථීරමචලං විලොකනං යස්ස සො බොධිසත්තඤ්ඤා තද්වුජාතො මහාබොධිසත්තො ආසහිං වාවං “අග්ගොහමස්මි”තිආදිකමුත්තමං නිබ්භයවචනං භාසං වදන්තො

විරෝධී විසේසෙන රමණියත්තං පත්තො. අයං සභාවචුත්ති. එවං ජාතිසභාවචුත්තාදයොපි පරිකප්පනියා.

166. ඉදානි සභාවචුත්තියා උදාහරණං ආහ “යථා – ලීලාවිකන්ති”චවාදි. ලීලාවිකන්තිසුභගො විලාසගමනෙන සත්තපදවිතිහාරෙන සුන්දරො දිසාථීරවිලෝකනො දසදිසාසු අවලඬලෝකනො බොධිසත්තචක්කුරො මහාබොධිසත්තචක්කුරො ආසන්නං වාචං “අග්ගොහමස්මි”තිආදිනා අනිතවචනං භාසං වදන්තො විරෝධී අසොහීති. ඉහ බොධිසත්තසංඛ්‍යාතස්ස දබ්බස්ස ලීලාවිකන්තිදිසාථීරවිලෝකනවචෝනිවිජාරණසංඛ්‍යාතං අවත්ථානං පකාසිතත්තා දබ්බසභාවචුත්තීති ඤාතබ්බා. එසායෙව දබ්බගතගතාදිවිචිත්‍රසරූපං අලඬකරණතො අලඬකාරො නාම, දබ්බගතගතාදයො පන අලංකාරියමානත්තා අලංකාරියා නාම. ජාතිගුණක්‍රියාසභාවචුත්තියොපි එවමෙව දට්ඨබ්බා. ලීලාය යුත්තා විකන්තිති ව, තාය සුභගොති ව, දිසාසු ථීරං විලෝකනං යස්සෙති ව, බොධියා පඤ්ඤාය සත්තොති ව, සොයෙව අච්ඡාදනොති ව, උසහස්ස භාවෝති ව වාක්‍යං. උසහස්ස භාවසංඛ්‍යාතා අකම්පනියා යිති ආසන්නං නාම, අකම්පනාවතො තෙන සමාපි වාචා උපවාරතො ආසන්නං නාම හොති.

167.

චුත්ති වත්ථුසභාවස්ස, යා’ඤ්ඤා භා පරාභවෙ;
තස්සා’නන්තවිකප්පත්තා, හොති බීජොපදස්සනං.

167. දුතියමාහ “චුත්ති”චවාදිනා. වත්ථුතො ජාත්‍යාදිරූපස්ස පදත්ථස්ස සභාවො යස්සං අවත්ථායං යාදිසං රූපං තස්ස අඤ්ඤාභාවෙන තස්ස රූපස්ස තථෙතං දබ්බාපනෙන චුත්ති වචනං. පරා භවෙ අඤ්ඤා වච්ඡාචුත්ති නාම සියා. කිං සා සාකල්ලෙන වත්තුං සක්කාති ආහ “තස්සා”ඉචවාදි. තස්සා වච්ඡාචුත්තියා අනන්තවිකප්පත්තා අපරිමිතහෙදකත්තා බීජස්ස කාරණත්තා සකලබ්‍යත්තිබ්‍යාපිසාමඤ්ඤාරූපස්ස යතො පරෙ විචිත්තාලඬකාරා පසවන්ති, උපදස්සනං කථනං හොති නිරවසේසාහිධානස්ස කෙනාප්‍යසක්කුණෙය්‍යත්තා.

167. ඉදානි වච්ඡාචුත්තිං දස්සෙති “චුත්ති”චවාදිනා. වත්ථුසභාවස්ස ජාත්‍යාදිපදත්ථස්සමිඛන්ධිතො තාසු තාසු අවත්ථාසු යො සභාවො විජ්ජති, තස්ස සභාවස්ස අඤ්ඤා විජ්ජමානාකාරං හින්වා වත්තුපරිකප්පිතෙන අනිසයඋපමාරූපකාදිඅඤ්ඤාපකාරෙන යා චුත්ති යං කථනං අත්ථී, සා පරාභවෙ සභාවචුත්තිතො අඤ්ඤා වච්ඡාචුත්ති නාම සියා. තස්සා වච්ඡාචුත්තියා අනන්තවිකප්පත්තා අප්පමාණපක්ඛන්තා කථනෙන පරිසමාපෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා නයතො තස්ස අනන්තපක්ඛස්ස පරිග්ගහණත්ථං බීජොපදස්සනං කාරණමත්තස්ස නිදස්සනං හොති. වක්ඛමානහෙදතො

එකමෙකමි පි අත්තනා සදිසං අනන්තභෙදපරිග්ගහජානනත්ථං පහොතිති අධිජ්ජායො. වත්ථුනං සභාවොති ව, අනන්තා විකජ්ජා යස්ස සභාවස්සෙති ව, තස්ස භාවොති ව, බිජ්ජස්ස උපදස්සනන්ති ව විගිගහො.

වච්ඡාදනාදිඅත්ථාලච්ඡාදනාදිදේසවණ්ණනා

168.

තත්ථා'තිසයඋපමා-
රූපකාචුත්තිදීපකං;
අක්ඛෙපො'ත්ථන්තරන්තායො,
බ්බතිරෙකො විභාවනා.

169.

හෙතුක්කමො පියතරං, සමාසපරිකජ්ජනා;
සමාහිතං පරියාය-චුත්තිබ්බාජොපවණ්ණනං.

170.

විසෙස රුජ්ඣාහච්ඡාදනා,
සිලෙසො තුලායොගිතා;
නිදස්සනං මහන්තත්තං,
වඤ්චනා'ජ්ජකතත්ථුති.

171.

එකාවලී අඤ්ඤමඤ්ඤං, සහචුත්ති විරොධිතා;
පරිචුත්තිබ්බමොභාවො, මිස්ස'මාසි රසි ඉති.

172.

එතෙ හෙදා සමුද්දිට්ඨා, භාවො ජීවිතමුච්චතෙ;
වච්ඡාදනාදිසු පොසෙති, සිලෙසො තු සිරිං පරං.

168-172. යථොද්දේසං නිද්දිසිතුකාමො උද්දිසති “තත්ථො”ච්චාදි. තත්ථාති තස්සං වච්ඡාදනාදියං “එතෙ හෙදා සමුද්දිට්ඨා”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. සමුද්දිට්ඨාති සම්බන්ධපනයෙන චුත්තා. අතිසයො උපමා රූපකං ආචුත්ති දීපකඤ්ච, සමාසො සමාසචුත්ති පරිකජ්ජනා ව, විසෙසො රුජ්ඣාහච්ඡාදනා ව, ජීවිතමුච්චතෙති තදභාවෙ බන්ධස්ස ඡවස්සෙව හෙය්ත්තා චුත්තං, සිලෙසො තු වච්ඡාදනාදිසු සභාවචුත්තිං හිත්වා වත්ථුසභාවතො අඤ්ඤා යථා තථා පරිකජ්ජනරූපාසු අතිසයාදිසු චුත්තිසු පරං සිරිං කන්තිං පොසෙති තං පුරෙති ආවහතිති.

168-172. හෙදවත්තානං පදත්ථානං සභාවකථනං උද්දෙසක්කමෙන පාකටං හොතීති වත්තමානෙනි අලඬකාරෙහි උද්දිසන්තො “තත්ථාතිසය...පෙ.... රසී”ති ගාථාවතුක්කමාහ. තත්ථ තත්ථාති තිස්සං වඬිකචුත්තියං ඉති එවං එතෙ පඤ්චතිංස හෙදා සමුද්දිට්ඨා සඬබ්බෙපෙන චුත්තාති. එතෙසං පන පදානං අත්ථො නිද්දෙසෙ ආවිභවිස්සති. ඉමිනා භාවො ව සිලෙසො ව අතිජපසත්ථොති දීපෙති. භාවො භාවාලඬකාරො ජීවිතං ඛන්ධස්ස පාණභූතොති වුව්වතෙ, භාවරහිතස්ස ඛන්ධස්ස ඡවසරීරස්ස විය අනුපාදෙය්‍යත්තා, සිලෙසො තු සිලෙසාලඬකාරො පන වඬිකචුත්තිසු අතිසයොපමාදිවඬිකචුත්තිසු පරමුක්කංසභූතං සිරිං සොහං පොසෙති පුරෙති.

නිද්දෙසවණ්ණනා

173.

පකාසිකා විසෙසස්ස,
සියා’තිසයචුත්ති යා;
ලොකාතික්කන්තවිසයා,
ලොකියාති ව සා ද්විධා.

173. තත්ථාතිසයචුත්තිනං තාව නිද්දිසන්තො ආහ “පකාසිකා”ඉච්චාදි. විසෙසස්ස වත්ථුගතස්සාතිමත්තස්ස පකාසිකායාති අනුවදිත්වා සා අතිසයචුත්ති සියාති විධියතෙ, අතිසයස්ස වත්ථුනො උක්කංසස්ස පටිපාදිකා චුත්ති අතිසයචුත්ති. සා ව ද්විධාති ආහ “ලොක”ඉච්චාදි. ලොකං ලොකජපතීතිං අතික්කන්තො විසයො ගොවරො යස්සා සා ලොකාතික්කන්තවිසයා ව ලොකෙ භවා ලොකඨිතිමනාතික්කන්තත්තාති ලොකියා වාති අතිසයචුත්ති ද්විධා ද්විජපකාරා භවති.

173. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන අතිසයචුත්තිං දස්සෙති “පකාසි”ච්චාදිනා. විසෙසස්ස ජාත්‍යාදිපදත්ථගතඅධිකවිසෙසස්ස යා චුත්ති පකාසිකා, සා අතිසයචුත්ති නාම සියා, සා අතිසයචුත්ති ලොකාතික්කන්තවිසයා ව ජාත්‍යාදිපදත්ථානං යථාසභාවසඬබ්බලොකඨිත්‍යාතික්කන්තවිසයත්තා ලොකාතික්කන්ත විසයාති ව ලොකියාති ව යථාචුත්තලොකමනාතික්කම්ම පවත්තනතො ලොකියාති වෙවං ද්විධා ද්විජපකාරා හොන්ති. වදනීති චුත්ති, අතිසයස්ස චුත්තීති ව, ලොකං අතික්කන්තො විසයො එතිස්සාති ව, ලොකෙ භවාති ව විග්ගහො. “විසෙසස්ස පකාසිකා”ති පසිද්ධගුණානුචාදෙන සා අතිසයචුත්ති සියාති අපසිද්ධං අතිසයචුත්තිවිධානං කරොති, යථා “යො කුණ්ඩලී, යො දෙවදත්තො”ති. අනුචාදකඅනුචාදනීයහෙදො උපරිපොචමෙව දට්ඨබ්බො.

174.

ලොකියාතිසයස්සෙන,
හෙදා යෙ ජාතිආදයො;
පටිපාදියතෙ ත්ව'ජ්ජ,
ලොකාතික්කන්තගොවරා.

174. අයං ද්විජපකාරා අතිසයවුත්ති සභාවච්ඡත්තාදිහි හින්තාති චෙ? ආහ “ලොක”ඉච්චාදි. ජාතිආදයො යතො පදත්ථස්ස විචිත්තං සරූපං වදතීති විචිත්තසරූපපටිපාදිකා සභාවච්ඡත්තිපි අලඬකාරො, අලඬකාරියං තු වත්ථුමත්තං, තතො සභාවච්ඡත්තාදයො යෙ හෙදා විසෙසා, එතෙ ලොකියාතිසයස්ස හෙදා, යථා සරීරෙ යං සහජං සුන්දරත්තං, තස්ස පොසකාපි මුත්තාවලිජපභූති අලඬකාරොති වුව්වති, එවං ඛන්ධෙපාලඬකාරියවත්ථුනිමිත්තං ධම්මත්තං යාය උක්කංසියති, සා උක්කංසොති වුව්වති. සා ච වුත්ති අලඬකාරසද්දෙන වුව්වතෙ. සා පන අතිසයවුත්තියෙව. තෙනෙවාහ “ලොකියාතිසයස්සෙන, හෙදා යෙ ජාතිආදයො”ති. යතො එවං, තතො ලොකාතික්කන්තවිසයා ච විසුං දස්සනියාති ආහ “පටි”තිආදි. තුසද්දො හෙදෙ. අජ්ජ තු ඉදානි පන ලොකාතික්කන්තගොවරා පටිපාදියතෙති සම්බන්ධො.

174. ඉදානි එසා ද්විජපකාරාපි අතිසයවුත්තිසභාවච්ඡත්තාදිහි අනඤ්ඤාති දස්සෙතුං “ලොකියෙ”ච්චාදිමාහ. ජාතිආදයො ජාතිගුණාදිපදත්ථගතවිචිත්තසරූපස්ස පකාසනතො නිස්සයවොහාරෙන “ජාත්‍යාදයො”ති නිද්දිට්ඨා ජාතිසභාවච්ඡත්තිගුණසභාවච්ඡත්තාදයො යෙ හෙදා විසෙසා, එතෙ ලොකියාතිසයස්ස ලොකියාතිසයවුත්තියායෙව හෙදා අවයවා. තත්ථ ලොකියාතිසයවුත්ති නාම ජාතිසභාවච්ඡත්තිගුණසභාවච්ඡත්තාදයොයෙවාවාති. එසායෙව විචිත්තරූපපටිපාදිකා උක්කංසාති ච වුව්වති. එවං ලොකියාතිසයවුත්තියා “ලීලාවිකන්තිසුභගො”ති උදාහරණස්ස ගම්‍යමානත්තා වක්ඛමානං පටිජානාති “පටිපාදියතෙ”ච්චාදිනා. අජ්ජ තු ඉදානි පන ලොකාතික්කන්තගොවරා අතිසයවුත්ති පටිපාදියතෙ උදාහරණතො නිජ්ඣාදියති. ලොකෙ භවොති ච, තස්ස අතිසයො ආධික්කමිති ච වාක්‍යං.

175.

පිචන්ති දෙහකන්තී යෙ,
නෙත්තඤ්ජලිපුටෙන තෙ;
නා'ලං හන්තුං ජිනෙ'සං ත්වං,
තණ්හං තණ්හාහරොපි කිං.

175. තමුදාහරති “පිවන්ති”චවාදිනා. ජින තෙ දෙහකන්ති සරිරසොභායො යෙ ජනා නෙත්තඤ්ඤාප්පිට්ඨොන අත්තනො නයනද්වන්දසඤ්ඤානෙත අඤ්ඤාප්පිට්ඨොන පිවන්ති, එසං ජනානං තණ්හං පිපාසං ලොභමෙව වා හරති අනුපතති [අපනායති (?)]. තණ්හාහරොපි සමානො ත්වං හන්තුං නිවන්තිතුං කිං නාලං කස්මා අසමත්ථොසි. තණ්හාහරා නාම තණ්හමෙව නුදන්ති. අනු හනන්තාමපිහ සම්පනුදති ලොකයීතිං අතික්කම්ම දෙහකන්තියා බහුත්තනධම්මො වුත්තො.

175. ඉදානි පටිඤ්ඤානානුසාරෙන පටිපාදෙති “පිවන්ති”චවාදිනා. භො ජින තෙ තුය්හං දෙහකන්ති සරිරසොභායො යෙ ජනා නෙත්තඤ්ඤාප්පිට්ඨොන නෙත්තසඤ්ඤානෙත හත්ථප්පිට්ඨොන පිවන්ති, එසං සාධුජනානං තණ්හං පිපාසං ලොභමෙව වා තණ්හාහරොපි ත්වං සබ්බෙසං තණ්හාවිනාසකොපි හන්තුං නිවාරෙතුං කිං නාලං කස්මා අසමත්ථොසිති. එත්ථ පිවනං නාම පිපාසං විනෙතීති ලොකසභාවො. තණ්හං හන්තුං නාලමිති ලොකසභාවමතික්කන්තත්ථො. කන්තීනං අධිකපියතා අතිසයධම්මො, තස්ස වුත්ති පන තණ්හං හන්තුං නාලමිති ලොකාතික්කන්තඅත්ථං විසයං කත්වා පවත්තො භොති. සා පන කට්ඨෙකම්මිච්ඡිතං කන්තීනං අධිකපියතං තණ්හාහනනෙ අසමත්ථං වත්වා දීපෙතීති වච්ඡකවුත්ති නාම. වුච්චමානානං උපමාරූපකාදීනම්පි වච්ඡකවුත්තිතා ඉච්ඡිතත්ථස්ස පකාරන්තරෙන පකාසනතොයෙව. යථා නාම සරිරසහජං පිනත්තාදිසුන්දරත්තං උද්දීපනාකාරෙන යීතා කට්ඨකඋණ්ඨිසභාරාදයො අලඬිකාරා නාම භවන්ති, එවං බන්ධසරිරසඤ්ඤානෙ අලඬිකරණියවත්ථුම්හි විජ්ජමානඅතිපියතාදිමෙව උද්දීපෙත්වා අලඬිකුරුමානා “තණ්හාහරොසි ත්වං එසං කන්තී පිවන්තානං තණ්හං හන්තුං නාල”මිති වාචාහඬිගී අලඬිකාරො නාම. අලඬිකාරියං නාම අලඬිකාතබ්බකන්තිපියතාය බහුත්තන්ති. උත්තරිපි අලඬිකාරඅලඬිකාරියවිභාගො ව අනුරූපතො යොජනක්කමො ව එවමෙව දට්ඨබ්බො. දෙහෙ කන්තීති ව, අඤ්ඤාප්පියෙව පුට්ඨොති ව, නෙත්තානියෙව අඤ්ඤාප්පිට්ඨොති ව, තණ්හං හරතීති ව විග්ගහො.

176.

උපමානොපමෙය්‍යානං, සධම්මත්තං සියො’පමා;
සද්දත්ථගම්මා වාක්‍යත්ථ-විසයාති ව සා තිධා.

176. උපමං නිද්දිසති “උපමානෙ”චවාදිනා. උපමීයතෙ අනෙතාති උපමානං, පද්‍යමාදිකවත්ථු. පද්‍යමාදිකො තු සද්දො උපමානවාචකො. උපමීයතීති උපමෙය්‍යං, මුඛාදිකවත්ථු. මුඛාදිකො සද්දො තු උපමෙය්‍යවාචකො. තෙසං උපමානොපමෙය්‍යානං පද්‍යමාදිමුඛාදිවත්ථුනඤ්ඤා. සධම්මත්තන්ති සමානො ධම්මො කන්තිමත්තතා යස්ස සො සධම්මො, තස්ස භාවො සධම්මසද්දස්ස පවත්තිතිමිත්තසමානෙන ධම්මෙන සහ සම්බන්ධො සධම්මත්තං.

උපමානොපමෙයාපතිට්ඨිතං උපමා සියා, උපමීයති යථාචුත්තො සම්බන්ධොති කත්වා. සා පනාලච්ඡාරියස්ස ධම්මස්සාතිසයපටිපාදනප්පකාරො. කතිවිධා සාති ආහ “සද්ද”ඉච්චාදි. සද්දො ච අත්ථො ච, තෙහි ගම්මා පතියමානා සද්දත්ථගම්මා. වාක්‍යං පදසමුදායො. තස්ස අත්ථො විසයො ගොචරො යස්සා වාක්‍යත්ථවිසයාති ච සා උපමා තිවිධා සද්දගම්මඅත්ථගම්මවාක්‍යත්ථවිසයාති තිධා හොති.

176. ඉදානි උපමාලච්ඡාරං නිද්දිසති “උපමානො”ච්චාදිනා. උපමානොපමෙයානං චන්දනීලුප්පලදලාභාදීනං ආනන්‍යයනාදීනඤ්ච පදත්ථානං සධම්මත්තං කන්තිමන්තතාපීනතාදිතුල්‍යධම්මසම්බන්ධො උපමා නාම සියා, සා අලච්ඡාරණීයවත්ථුනො ආධික්කපටිපාදනප්පකාරො උපමා සද්දත්ථගම්මා සද්දගම්මා ච අත්ථගම්මා ච වාක්‍යත්ථවිසයා ච, ඉති එවං තිධා තිප්පකාරො හොති. එත්ථ උපමානොපමෙයාභූතානං චන්දානනාදිපදත්ථානං සධම්මසඬ්ඛනො අඤ්ඤමඤ්ඤතුල්‍යකන්තිමන්තතාපීනතාදිධම්මයොගො පදත්ථානං උපමත්ථස්ස පතිට්ඨිතත්තා උපට්ඨානතාය උපමා නාම හොති, තන්තිස්සයවත්ථාදයො පන නිස්සිතවොහාරෙන උපමා නාම හොති, උපමානභූතවත්ථාදිඅත්ථපටිපාදකො චන්දිමාදිසද්දොපි තදත්ථෙත උපමා නාම හොති, උපමෙයුපමෙයානිස්සයනප්පටිපාදකානම්පි උපමෙයාහාවො එවමෙව දට්ඨබ්බො. උපමීයතෙ අනෙනාති උපමානන්ති කත්වා චන්දාදි උපමානං චුච්චති, උපමීයතීති උපමෙයාං, ආනනාදි, උපමානඤ්ච උපමෙයාඤ්චාති ච, සමානො ච සො ධම්මො චෙති ච, තස්ස භාවොති ච, සද්දො ච අත්ථො වාති ච, තෙහි ගම්මාති ච, වාක්‍යස්ස අත්ථොති ච, සො විසයො යස්සා උපමායාති ච වාක්‍යං.

177.

සමාසපච්චයෙවාදී, සද්දා තෙසං වසා තිධා;
සද්දගම්මා සමාසෙන, මුනින්දො චන්දිමානනො.

177. තත්ථ සද්දගම්මාපි තිධා සියාති දස්සෙතුමාහ “සමාස”ඉච්චාදි. සමාසො ච පච්චයො ච ඉවාදි ච, තෙ සද්දා නාම, සද්දසද්දෙන සමාසාදයො චන්තුමධිප්පෙතාති අත්ථො. තෙසං සමාසාදීනං වසා සද්දගම්මා තිධා හොති සමාසසද්දගම්මා පච්චයසද්දගම්මා ඉවාදිසද්දගම්මාති, සමාසෙන සමාසසද්දෙන ගම්මා උපමා චුච්චතීති සෙසො. උදාහරති “මුනින්දො චන්දිමානනො”ති, චන්දිමා විය රුචිරමානනං මුඛං යස්ස සො චන්දිමානනො. එත්ථ ච චන්දිමං උපමානං, ආනනං උපමෙයාං, රුචිරත්තං ධම්මො, චන්දිමානනානං සමානධම්මසම්බන්ධිජාතකො වියසද්දො, තෙසු සාධාරණධම්මවාචකස්ස වියසද්දස්ස වොපමාජාතකස්සාප්පයොගො

සමාසෙනෙව චුත්තත්තා, එත්ථ පන වියසද්දො චන්දිමාසද්දෙන උපමානවාචකෙන සම්බන්ධමුපගතො චන්දගතමෙව සදිසත්තං වදති, මුඛගතං පන සාමත්ථියා පදියතෙ, එවමිදිසං දට්ඨබ්බං.

177. තෙසු යථාචුත්තෙසු සද්දගම්මස්ස නිවිධත්තං දස්සෙතුං ආහ “සමාසෙ”විවාදි. සමාසපච්චයෙවාදී සමාසො, ආයාදිපච්චයා, ඉවාදයො ච සද්දා නාම, තෙසං සමාසාදීනං වසා හෙදෙන සද්දගම්මා නිධා සමාසසද්දගම්මා පච්චයසද්දගම්මා ඉවාදිසද්දගම්මාති නිවිධා හොති. සමාසෙන සමාසසද්දෙන ගම්මොපමා චුච්චති “මුනින්දො චන්දිමානනො”ති. මුනින්දො සම්මාසම්බුද්ධො චන්දිමානනො චන්දසමානමනොහරමුඛමණ්ඩලෙන යුත්තො හොති, සමාසො ච පච්චයො ච ඉවඉති ඉදං ආදි යෙසං වාදීනන්ති ච, සද්දෙන ගම්මාති ච, මුනීනං ඉන්දොති ච, චන්දිමා විය රුචිරං ආනනං මුඛං යස්සෙති ච විග්ගහො. එත්ථ “චන්දිමා”ති උපමානං, “ආනන”න්ති උපමෙය්‍යං, රුචිරත්තං උපමානොපමෙය්‍යානං සාධාරණධම්මො, “වියා”ති සද්දො චන්දානනානං ද්විත්තං ආනනගතරුචිරත්තං චන්දෙ ච, චන්දගතරුචිරත්තං ආනනෙ ච අත්ථිති සමානධම්මසම්බන්ධං ජොතෙති, ඉහ සාධාරණධම්මවාචකස්ස රුචිරසද්දස්ස, තුල්‍යධම්මසම්බානොපමාජොතකස්ස වියසද්දස්ස ච අප්පයොගො තෙසං අත්ථානං සමාසෙන චුත්තත්තා. එත්ථ උපමානවාචකෙන චන්දිමාසද්දෙන යුත්තො විය සද්දො චන්දගතසදිසත්තං ජොතෙති, මුඛගතසදිසත්තං පන සාමත්ථියා පදියතෙ. තථා හි මුඛං චන්දසමානමාගච්ඡන්තං චන්දස්ස මුඛසදිසත්තං විනා න භවතීති අඤ්ඤාභානුපපත්ති සාමත්ථියන්ති.

178.

ආයාදී පච්චයා තෙහි, වදනං පඤ්ඤායතෙ;
මුනින්දනයනද්වන්දං, නිලුප්පලදලියති.

178. ඉදානි පච්චයසද්දගම්මං දස්සෙති “ආයාදී”විවාදිනා. ආයාදීති ආයරියකපච්චයාදයො පච්චයා පච්චයසද්දා නාම, තෙහි පච්චයසද්දෙහි ගම්මා උපමා චුච්චති. උදාහරති “වදන”මිච්චාදි. පඤ්ඤාමිච රුචිරමාවරති පඤ්ඤායතෙ. එත්ථාපි පඤ්ඤාමුපමානං, ආවරණක්‍රියාය කත්තුභූතං ආනනමුපමෙය්‍යං, රුචිරත්තං සධම්මො, පඤ්ඤානනානං සමානධම්මසම්බන්ධජොතකො ඉවසද්දො. තත්ථ රුචිර ඉවසද්දානං පුබ්බෙ වියාප්පයොගො පච්චයෙන චුත්තත්තාති සම්බන්ධං විඤ්ඤෙය්‍යං. එවමුපරිච්ඡි.

178. ඉදානි පච්චයසද්දගම්මොපමං නිදස්සෙති “ආයාදී”විවාදිනා. ආයාදී “ආය රිය ක”ඉතිආදයො පච්චයා පච්චයසද්දා නාම, තෙහි පච්චයසද්දෙහි ගම්මොපමා චුච්චති “වදනං...පෙ.... දලියති”ති. වදනං මුඛං පඤ්ඤායතෙ පද්ධම්මිව රුචිරං ආවරති. මුනින්දනයනද්වන්දං සම්බඤ්ඤානො නෙත්තයුගලං

නිලුප්පලදලියති නිලුප්පලපත්තමිව රුචිරමාවරති. ආයො ආදි යෙසං
රියාදිනන්ති ව, පඬිකපමිව රුචිරමාවරති පවත්තතීති ව, මුනින්දස්ස
නයනද්වන්දමිති ව, නිලුප්පලස්ස දලමිති ව, තමිව රුචිරමාවරතීති ව වාක්‍යං.
එත්ථ “පඬිකප”මිති ව “නිලුප්පල”මිති ව උපමානං, ආවරණක්‍රියාය කත්තුභූතං
වදනං නයනද්වන්දස්ස උපමෙයාං, රුචිරත්තං උපමානොපමෙයානං
සධම්මො, උපමානොපමෙයානං සමානධම්මජාතකො ඉවසද්දො, තෙසං
අත්ථානං පච්චයෙන චුත්තත්තා තෙසමජ්ජයොගො. එවරුපෙසු අඤ්ඤාසුපි
එවමෙව වෙදිතබ්බො.

179.

ඉවාදී ඉව වා තුලා-සමාන නිභ සන්තිභා;
යථාසඬිකාස තුලිත-ජ්ජකාස පතිරුපකා.

180.

සරිසරික්ඛ සංවාදී, විරොධි සදිසා විය;
පටිපක්ඛපච්චනික-සපක්ඛො’පමිතො’පමා.

181.

පටිබ්බික පටිච්ඡන්ත-සරූප සම සම්මිතා;
සවණ්ණො’භා පටිනිධි, සධම්මාදි සලක්ඛණා.

182.

ජයත්‍ය’ක්කොසති භසති, පතිගජ්ජති දුභති;
උසුයත්‍ය’වජානාති, නින්දති’ස්සති රුත්ඨති.

183.

තස්ස වොරෙති සොභග්ගං, තස්ස කන්තිං විලුම්පති;
තෙන සද්ධිං විවදති, තුලාං තෙනාධිරොහති.

184.

කච්ඡංවිගාහතෙ තස්ස, තමන්වෙත්‍ය’නුබන්ධති;
තංසීලං, තං නිසෙධෙති, තස්ස වානුකරොති’මෙ.

179-184. ඉවාදී ඉවාදයො නාම ඉමෙති සම්බන්ධො. ඉවො ව වා ව
තුලො ව සමානො ව නිභො ව සන්තිභො වාති ද්වන්දෙ ඉව...පෙ.... සන්තිභා.
සද්දමපෙක්ඛිය පුල්ලිඬිගතා. එවමුපරිපි යථායොගං. “සධම්මාදී”ති ආදිසද්දෙන
සාධාරණසච්ඡායාදිනං පරිග්ගහො. ජයතිච්චාදිසු කම්මං.

179- 184. ඉවාදිසද්දගම්මොපමාධිකාරෙ පටිමං තාව “ඉවාදයො නාම එතෙ”ති දස්සෙති “ඉවාදි”චවාදිනා. ඉවාදීති පදස්ස ඡට්ඨමගාථාය ඉමෙති ඉමිනා සම්බන්ධො, තස්ස වාති වසද්දං යුජ්ජනට්ඨානෙ යොජෙත්වා සන්තිහා වාතිආදයො යොජෙත්වො. “සධම්මාදි”තිආදිසද්දෙන සාධාරණසච්ඡායාදයො ගතිතා. නින්දති ඉස්සකීති පදවිජෙදො, ඉමෙ ද්වෙපඤ්ඤාස ඉවාදයො නාම. “ජයති අක්කොසති හසති”ඉචවාදිකං තංතංක්‍රියාපදසඬ්ඛනඅනුකාරියානං අනුකරණන්ති කත්වා ද්වන්දොයෙව, “සන්ධිසමාසා අද්ධස්සා”ති [සන්ධිසමාසො තද්ධස්සාති (ක.)] චුත්තත්තා සන්ධිසමාසානං ගාථද්ධස්ස විනා උභයද්ධමජ්ඣෙ අලබ්භනතො දුභතිපදතො පුබ්බෙයෙව සමාසො කාතබ්බො, නො වෙ, අසමාසොති ගහෙත්වො. තස්ස වොරෙති සොභග්ගම්චවාදිකම්පි වාක්‍යානුකරණන්ති කත්වා තත්ථ සමාසො, වාක්‍ය කෙවලපදානීති වා ගහෙත්වො. ඉමෙසං සබ්බෙසම්පි ඉව සද්දපරියායත්තා සදිස්ත්ථාති සබ්බත්ථ භාවත්ථො, අවයවත්ථො පන පාකට්ඨොයෙව.

185.

උපමානොපමෙයානං, සධම්මත්තං විභාවිති;
ඉමෙහි උපමාහෙදා, කෙච් නියාන්ති සම්පති.

185. ඉවාදිනං විනියොගවිසයං දස්සෙත්වා උපමාහෙදං දස්සෙතුං පටිජානාති “උපමාන”ඉචවාදි. කෙච්ති ඉමිනා අපරියන්තත්තමෙසං [අපරියන්තපහෙදං (ක.)] දස්සෙති. තථා ච වක්ඛති “පරියන්තො විකප්පාන”න්තිආදි. නියාන්ති උදාහරියන්ති.

185. ඉදානි ඉවාදිසද්දගම්මොපමං දස්සෙතුං පටිජානාති “උපමානො”චවාදිනා. උපමානොපමෙයානං සධම්මත්තං සමානධම්මසම්බන්ධො. විභාවිති පකාසකෙහි. ඉමෙහි ඉවාදීහි සද්දෙහි ජානිත්වො කෙච් උපමාහෙදා අපරියන්තත්තා සම්පති දානි ලද්ධාවසරෙ නියාන්ති උදාහරණමත්තෙන පටිපාදියන්ති.

186.

විකාසිපද්‍රමං’වා’ති-සුන්දරං සුගතානනං;
ඉති ධම්මොපමා නාම, තුල්‍යධම්මනිදස්සනා.

186. “විකාසි”චවාදි. සුගතානනං මුනින්දස්ස වදනං අතිසුන්දරං අවචන්තරමණියං. කිමිව? විකාසිපද්‍රමංව පබුජ්ඣමානපද්‍රමංවිස. ඉති අයමෙවංවිධා ධම්මොපමා නාම භොති. කස්මා? ආනනපද්‍රමානං සමානස්ස ධම්මස්ස ගුණස්ස සුන්දරස්ස ලක්ඛණස්ස නිදස්සනා සුන්දරත්තන්ති පටිපාදනතො.

186. උදාහරණමාහ “විකාසි”විවාදිනා. සුගතානනං භගවතො මුඛං විකාසිපද්මංව බුජ්ඣමානපඤ්ඤාමිති අතිසුන්දරං හොති. ඉති ඊදිසා උපමා තුල්‍යාධම්මනිදස්සනා අතිසුන්දරමිති සමානගුණදස්සනෙන ධම්මොපමා නාම හොති. පද්මානනානං සාධාරණගුණස්ස පකාසනතො අතිසුන්දරමිති තුල්‍යාධම්මො නාම හොති. එත්ථ පද්මගතතුල්‍යාධම්මසම්බන්ධසඤ්ඤානාය උපමාය ඉවසද්දෙන ජාතියමානත්තෙපි අතිසුන්දරත්ති චුත්තත්තා යථාචුත්තොපමාය ධම්මෙන යුත්තත්තා ධම්මොපමා නාම හොතීති අධිප්පායො.

187.

ධම්මභිනා මුඛ’මහොජ-සදිසං මුනිනො ඉති;
විපරිතොපමා තුල්‍ය-මානනෙන්’ම්බුජං තච.

187. “ධම්ම”ඉවිවාදි. මුනිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස මුඛං අම්මොජෙන පද්මෙන සදිසං සමානං. ඉති අයං ධම්මභිනොපමා නාම සුන්දරසඤ්ඤානස්ස ගුණස්ස අනිද්දිට්ඨත්තා, සා තු අත්ථවසා ගම්‍යතෙ. කථමඤ්ඤා ඤජ්ජතීති? එත්ථ පන සදිසසද්දො උපමෙයාස්ස මුඛස්ස විසෙසනත්ති මුඛගතමෙව සදිසත්තං වදති, අම්මොජගතං තු සාමත්ථියා ගම්‍යතෙ. එවමිදිසං ඤෙය්‍යං. “විපරිතෙ”විවාදි. මුනිති ගම්‍යතෙ සුත්තත්තා, හො මුනි තච ආනනෙන මුඛෙන අම්බුජං තුල්‍යත්ති අයං විපරිතොපමා. ධම්මභිනත්තෙපි පසිද්ධිවිපරියයෙනාහිත්තත්තා තත්තාමෙනෙව චුත්තා. එවමුපරිපි.

187. “ධම්මභිනෙ”විවාදි. “මුඛමහොජසදිසං මුනිනො”ත්තයං උපමා. ධම්මභිනා තුල්‍යාධම්මපකාසකසුන්දරාදිසද්දහිත්තා ධම්මභිනා නාම. වාචකාභාවෙ තුල්‍යාධම්මො කථං පතියතීති චෙ? මුනිනො මුඛං වදනං අම්මොජසදිසං පද්මසදිසමිති. එත්ථ මුඛස්ස අම්මොජසමානත්තං මුඛම්මොජානං සාධාරණධම්මෙ අසති කථං භවතීති? අඤ්ඤාභාවපත්තිලක්ඛණසාමත්ථියාති, ඉවපරියායො සදිසසද්දො මුඛස්ස විසෙසනං යස්මා හොති, තස්මා මුඛගතසදිසත්තං වදති, අම්මොජගතසදිසත්තං පන සාමත්ථියා එව විඤ්ඤායතෙ. හෙ මුනි තච තුස්භං ආනනෙන අම්මොජං තුල්‍යං සමානත්ති අයං විපරිතොපමා. “අම්බුජෙන ආනනං තුල්‍ය”ත්ති ලොකප්පසිද්ධියා විපරියයෙන “ආනනෙන අම්බුජං තුල්‍ය”ත්ති චුත්තත්තා ධම්මභිනත්තෙ සතිපි විපරිතොපමා නාම හොති. “සුතානුමිතෙසු සුතසම්බන්ධො බලවා”ති [\[පරිභාසෙන්ද්‍රසෙබර 112\]](#) චුත්තත්තා එත්ථ “මුනි”ති අවිජ්ජමානෙපි පුබ්බද්ධෙ “මුනිනො”ති සුත්තත්තා ලබ්භමානො “තවා”ති තුම්භසද්දසන්නිධානෙන ආමත්තනත්ථො විඤ්ඤායති. එත්ථ ඉවපරියායො තුල්‍යසද්දො අම්බුජවිසෙසනභූතො අම්බුජගතසදිසත්තං වදති, ආනනගතසදිසත්තඤ්ච අම්බුජානනානං සාධාරණධම්මො ච සාමත්ථියා

ඥායතිව්වාදිකං චුත්තනයෙන ඥාතබ්බං. උපරිපි පාකට්ටියානං යථාරහං යොජෙතබ්බං.

188.

තවානන'මිව'ම්භොජං, අම්භොජ'මිව තෙ මුඛං;
අඤ්ඤමඤ්ඤොපමා සා'යං, අඤ්ඤමඤ්ඤොපමානතො.

188. “තව”ඉව්වාදි. අඤ්ඤමඤ්ඤොපමානතොති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස මුඛස්ස අම්භොජස්ස ච අඤ්ඤමඤ්ඤොපමා තංද්වයෙන උපමානතො.

188. “තවානනි”ව්වාදි. “අම්භොජං තවානනමිව, තෙ මුඛං අම්භොජමිවා”ති අයමුපමා. අඤ්ඤමඤ්ඤොපමානතො අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස උපමානත්තා අඤ්ඤමඤ්ඤොපමා නාම භොති. අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස උපමාති ච, අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස උපමානන්ති ච විග්ගහො. විග්ගහද්වයෙපි පුබ්බවිහත්තිලොපො. සබ්බාදීනං බ්‍යතිභාරලක්ඛණෙන උත්තරවිහත්තිලොපො. සමාසලක්ඛණෙන අඤ්ඤත්ථස්ස අපෙක්ඛාසිද්ධත්තා මුඛාපෙක්ඛාය අඤ්ඤං අම්භොජස්ස, අම්භොජාපෙක්ඛාය අඤ්ඤං මුඛස්ස ආකමෙන උපමෙය්‍යා නාම. අම්භොජාපෙක්ඛාය අඤ්ඤං මුඛස්ස, මුඛාපෙක්ඛාය අඤ්ඤං අම්භොජස්ස උපමානං නාම.

189.

යදි කිඤ්චි භවෙ'ම්භොජං,
ලොචනබ්‍හමුච්චිභමං;
ධාරොතුං මුඛසොහං තං,
තවෙ'ති අබ්‍හුතොපමා.

189. “යදි”ව්වාදි. ලොචනානි ච භමුයො ච, තාසං විබ්භමො යස්මිං, තං, තාදිසමම්භොජං කිඤ්චි කිමපි යදි භවෙ. තමිදිසමම්භොජං තව මුඛසොහං වදනකන්තිං ධාරොතුං නිසිජ්ඣතෙ. කිං න්වච්ඡරියමිදිසන්ති අබ්‍හුතත්ථවිභාවනෙන වදනමම්බුජෙතොපමීයතීති අයමබ්‍හුතොපමා ඥාතබ්බාති.

189. “යදි”ව්වාදි. ලොචනබ්‍හමුච්චිභමං ලොචනභමුනං ලීලාවන්තං කිඤ්චි අම්භොජං කිඤ්චි අච්ඡරියං පදුමං යදි භවෙ ටෙ සියා, තමම්භොජං තව මුඛසොහං වදනකන්තිං ධාරොතුං සමත්ථො භොති. ඉති ඊදිසි උපමා අබ්‍හුතොපමා අබ්‍හුතධම්මපකාසකත්තා අබ්‍හුතොපමා නාම. එත්ථ අවිජ්ජමානොපි විජ්ජමානත්තෙන පරිකප්පිතො පදුමගතො ලොචනබ්‍හමුච්චිභමසම්බන්ධො අම්භොජවිසෙසනෙන

“ලොවනබ්බමුච්චිහම”න්ති ඉමිනා ජොතිතො. තස්මා අම්භොජං ලොවනබ්බමුච්චිහමසම්බන්ධසඬ්ඛනඋපමාය ජොතකත්තා නිස්සිතවොහාරෙන උපමා, මුඛං උපමෙය්‍යන්ති මුඛගතො ලොවනබ්බමුච්චිහමසම්බන්ධො යදි මුඛෙ න භවෙය්‍ය, තාදිසං මුඛසොහං ධාරොතුං කථං සමත්ථොති සාමත්ථියා ඤායති. ලොවනබ්බමුච්චිහමසඬ්ඛනසාධාරණධම්මො පන “ලොවනානි ච භමුයො වෙති ච, තාසං විබ්බමො යස්මි”න්ති ච විග්ගහෙ නිප්ඵන්තෙන හින්තාධිකරණඅඤ්ඤපදත්ථසමාසෙන ගුණිභූතස්සපි ගහිතත්තා විඤ්ඤායති [ගහණස්ස විඤ්ඤායමානත්තා (ක.)].

190.

සුගන්ධි සොහසම්බන්ධි, සිසිරංසුචිරොධි ච;
මුඛං තච’මිබුජංචෙ’ති, සා සිලෙසොපමා මතා.

190. “සුගන්ධි”චවාදි. තච මුඛං අම්භොජමිච සිසිරංසුනොචන්දස්ස චිරොධි පච්චතීකං, මුඛං තංසමානකත්තිත්තා අමිබුජඤ්ච තදුදයෙ සඬ්ඛකොචභජනතො. සොහසම්බන්ධි කත්තියුත්තං, මුඛමිබුජඤ්ච. සුගන්ධො අස්ස අත්ථිති සුගන්ධි ච ද්වයමපිති එවං සිලෙසපරිග්ගහෙන මුඛමිබුජානං උපමායොගතො සා යථාචුත්තා සිලෙසොපමා මතා.

190. “සුගන්ධි”චවාදි. තච මුඛං අම්භොජමිච සිසිරංසුචිරොධි චන්දස්ස විරුද්ධං හොති තුල්‍යත්තා. පදුමං පන චන්දොදයෙන අත්තතො සඬ්ඛකොචනත්තා තස්ස විරුද්ධං හොති. සොහසම්බන්ධි ච අනඤ්ඤසාධාරණමුඛගතකත්තිසම්බන්ධයුත්තඤ්ච හොති. පදුමං පන පදුමගතකත්තිසම්බන්ධිනා යුත්තං හොති. සුගන්ධි ච චතුජ්ජාතිසුගන්ධචභනතො [...චමනතො (ක.)] සුගන්ධි ච හොති. අමිබුජං පන පදුමසුගන්ධෙනෙව යුත්තං හොති. ඉති ඊදිසි උපමා සිලෙසොපමා එකපදාතිහිතඋභයත්ථලක්ඛණෙන සිලෙසවසෙන චුත්තත්තා සිලෙසොපමා නාම හොති. සිසිරා සිතලා අංසු කත්ති අස්සෙති ච, තස්ස විරුජ්ඣති සිලෙනෙති ච, පච්චයසාමත්ථියවසෙන ද්විත්තං ද්විත්තං අත්ථානං ලබ්භනතො සිලිස්සති අපරොපි අත්ථො එත්ථ අලඬ්ඛකාරෙති ච, සිලෙසවසෙන චුත්තා උපමාති ච විග්ගහො. එත්ථ සුගන්ධො ච සොහසම්බන්ධො ච සිසිරංසුචිරොධිත්තඤ්චෙති ඉමෙ උපමානොපමෙය්‍යානමිබුජමුඛානං තුල්‍යධම්මො, තෙසු අමිබුජගතතුල්‍යධම්මසම්බන්ධො සධම්මත්තා උපමා නාම හොති, සා අමිබුජසම්බන්ධිනා ඉවසද්දෙන ජොතිතා, මුඛගතතුල්‍යධම්මො පන අස්සත්ථිතස්සිලත්ථෙ කතපච්චයෙ සතිපි සාමත්ථියායෙව ගම්‍යතෙ.

191.

සරූපසද්දවාච්චත්තා, සා සන්තානොපමා යථා;

බාලා'වු'යානමාලා'යං, සාලකානනසොහිනී.

191. “සරුප”ඉච්චාදි. අයමුයානමාලා බාලාව ඉත්ථි විය. කථං? සාලකානනසොහිනී බාලා තාව සභාලකෙන කෙසසන්නිවෙසවිසෙසෙන වත්තතෙ සාලකමානනං තෙන සොහතෙ. සාලකානනසොහිනී උයානමාලාපි සාලානං රුක්ඛවිසෙසානං කානනෙන ගහනෙන සොහතෙ, එවරුපා සා තාදිසී සන්නානොපමා ආබ්‍යායතෙ, කස්මා? සිලෙසොපමත්තසභාවෙපි සරුපෙන සදිසෙන සද්දෙන “සාලකානනසොහිනී”ත්වෙවංවිධෙන සද්දසන්නානෙන විසෙසභූතෙන වාවචත්තා පකාසියත්තා තස්සාඉති ගම්‍යතෙ. යථෙති නිදස්සතෙ.

191. “සරුපෙ”ච්චාදි. සරුපසද්දවාචචත්තා තුල්‍යසුත්තියා අවිජ්ජිතසම්බන්ධවචනමාලාය වුච්චමානත්තා සා උපමා සන්නානොපමා නාම හොති, සිලෙසත්තෙ සතිපි කතසමාසෙහි පදසන්නානෙහි වුච්චමානත්තා සන්නානොපමා නාම හොතිති අධිජ්ජායො. “යථෙ”ති උදාහරති. අයං උයානමාලා එසා උයානපන්ති සාලකානනසොහිනී අලකසඬ්ඛාතකෙසසන්නිවෙසසහිතෙන මුඛෙන සොහමානා බාලාව අඬ්ගතා ඉව සාලකානනසොහිනී සාලවනෙහි සොහමානා හොති. උපමානොපමෙයානං සමානං රූපං යෙසන්නි ව, සරුපා ව තෙ සද්දා වෙති ව, තෙහි වාවචා උපමාති ව, තස්සා භාවොති ව, සන්නානෙන යුත්තා උපමාති ව, උයානානං මාලාති ව, සහ අලකෙන වත්තමානන්ති ව, තඤ්ච තං ආනනඤ්චාති ව, තෙන සොහති සිලෙනාති ව, සාලානං කානනන්ති ව, තෙන සොහති සිලෙනාති ව වාක්‍යං.

192.

බසි චන්දො බහුරජං, පදුමං තෙහි තෙ මුඛං;
සමානමිපි සමුක්කංසි-තා'යං නින්දොපමා මතා.

192. “බසි”ඉච්චාදි. චන්දො බසි බයො අච්චයො යස්සෙති, පදුමං බහුරජං බහුනි රජානි පරාගාවයවා යස්මිත්ති, තෙහි එවංභූතෙහි චන්දපදුමෙහි කන්තිආදිනා සමානමිපි සදිසමිපි සන්නං තව මුඛං සමුක්කංසි පරමුක්කංසවත්තං, බයසද්දස්ස ව රජස්ස ව දොසෙපි වත්තනතො, සද්දච්ඡලෙන බයස්ස දොසරුපස්ස බහුරජත්තස්ස ව තත්ථාභාවතොති. ඉති එවරුපා අයං නින්දොපමා මතා නින්දිතෙන චන්දාදිනා බයස්සොපමිතත්තා.

192. “බසි”ච්චාදි. චන්දො බසි පාටිපදතො පට්ඨාය දිනෙ දිනෙ එකමෙකාය කලාය සූරියස්ස ආසන්නහෙතු ඛියනසභාවයුත්තො හොති, පදුමං බහුරජං බහුරෙණුසමන්තාගතං හොති, තෙහි චන්දපදුමෙහි සමානමිපි කන්තිසුගන්ධාදිහි සදිසමිපි තෙ මුඛං තවානනං සමුක්කංසි බයරජසද්දෙහි

දොසස්සාපි වාව්චත්තා සද්දව්ඡලෙහි ගම්‍යමානස්ස තාදිසස්ස දොසස්ස මුඛෙ අවිජ්ජමානත්තා අධිකුක්කංසගුණවත්තං හොති, ඉති ඊදිසි අයං උපමා නින්දොපමා නින්දිතානං චන්දපද්‍රමානං මුඛස්ස උපමිතාති නින්දොපමා නාම හොති, මුඛවිසෙසනෙන ඉවසද්දපරියායෙන සමානසද්දෙන මුඛගතසධම්මො ජොතිතො හොති, උපමාසඛිධතචන්දපද්‍රමගතසධම්මොපි ද්වීසු තුල්‍යධම්මොපි සාමත්ථියා ගම්‍යතෙ, අපිසද්දො චෙත්ථ චත්තබ්බන්තරසමුච්චයෙ, සමුක්කංසොති චත්තබ්බන්තරො.

193.

අසමත්ථො මුඛෙනි'න්දු, ජින තෙ පටිගජ්ජිතුං;
ජළො කලඬිකි'ති අයං, පටිසෙධොපමා සියා.

193. “අසමත්ථො”ඉච්චාදි. ජින තෙ මුඛෙන ජළො සීතො අකුසලො ච කලඬිකො මිගලඤ්ජනලක්ඛණො දොසො අස්ස අත්ථිති කලඬිකි. සද්දව්ඡලෙන දොසකථනං. තාදිසො ඉන්දු චන්දො පටිගජ්ජිතුං විචදිතුං අසමත්ථො, මුඛන්තු විසදං අලඬිකතඤ්චෙති කථමනෙතායං සදිසොති නිසෙධද්වාරෙන සධම්මතාව ගම්මතෙ, අයං පටිසෙධොපමා සියා.

193. “අසමත්ථො”ච්චාදි. හෙ ජින තෙ තුය්හං මුඛෙන පටිගජ්ජිතුං විචදිතුං ජළො සීතලො අවිසදො කලඬිකි සසලක්ඛණො වා සදොසො වා ඉන්දු චන්දො අසමත්ථො හොතීති, අයං එදිසි උපමා පටිසෙධොපමා නාම. කලඬිකො අස්ස අත්ථිති වාක්‍යං. එත්ථ විසදෙන කලඬිකරහිතෙන මුඛෙන සීතලො අවිසදො සදොසො චන්දො සමානො හවිතුමසමත්ථොති එවං පටිසෙධද්වයෙන ඉන්දුමුඛසඛිධානානං උපමානොපමෙය්‍යානං තුල්‍යධම්මසම්බන්ධස්ස පකාසිතත්තා සතිපි නින්දොපමාහාවෙ පටිසෙධොපමා නාම හොතීති අධිජ්ජායො. “පටිගජ්ජිතු”න්ති ඉදං චන්දස්ස විසෙසනත්තා චන්දගතසධම්මං ජොතෙති.

194.

කච්ඡං චන්දාරචිත්ථානං, අතික්කම්ම මුඛං තව;
අත්තනාව සමං ජාත-මිත්‍ය'සාධාරණොපමා.

194. “කච්ඡ”මිච්චාදි. චන්දස්ස අරචිත්ථස්ස ච කච්ඡං පදවිං අතික්කම්ම අචත්ථරිය තෙස'මවකංසතො [\[අචත්ථුයතෙසමණංසතො \(ක.\)\]](#), තව මුඛං අත්තනො සරුපෙනෙව සමං ජාතමිති එවරුපා අසාධාරණතාහිධානෙන සදිසත්තපතීතියා අසාධාරණොපමෙති නිගද්‍යතෙ.

194. “කච්ඡ”ථිව්වාදි. හෙ මුනි තව මුඛං චන්දාරචින්දානං ලොකපුජිතානං සසිඅම්බුජානං කච්ඡං පදවිං අවත්ථං වා අතික්කම්ම අත්තනො අතුලාත්තෙන අත්තනා එව සමානත්තවත්ථුනො අභාවා සමං ජාතං, ඉති ඊදිසා උපමා අසාධාරණොපමා අතුලාධම්මභාවස්ස පකාසනතො අසාධාරණොපමා නාම හොති. ඉහ උපමාභූතානං චන්දාරචින්දානං මුඛස්ස භිතභාවපටිපාදනද්වාරෙන චන්දාරචින්දෙහි මුඛං තුලාන්ති පඤ්ඤාපනතො චන්දාරචින්දා අසාධාරණොපමා නාම හොති. සමසද්දො මුඛගතස්ස සාධාරණධම්මං ජොතෙති. සෙසං සුච්ඤ්ඤයාං.

195.

සබ්බම්භොජජපභාසාරො, රාසිභූතොව කත්ථවි;
තවා’නනං විභාතීති, හොතා’භූතොපමා අයං.

195. “සබ්බ”ඉච්චාදි. කත්ථවි එකට්ඨානෙ රාසිභූතො සබ්බෙසමම්භොජානං පභාසාරොව තවානනං විභාතීති එවංභූතා අයං අභූතොපමා හොති.

195. “සබ්බ”ථිව්වාදි. කත්ථවි යානෙ රාසිභූතො සබ්බම්භොජජපභාසාරොව සකලපද්මානං උත්තමකත්තිපුඤ්ඤො විය තවානනං විභාති විසෙසෙන පභාති, ඉති ඊදිසි උපමා අභූතොපමා අවිජ්ජමානවත්ථුනො උපමිතත්තා අභූතොපමා නාම හොති. අරාසි රාසිභූතොති විග්ගහො. එත්ථ යොජනාවිභූතො තාදිසපභාසාරාභාවතො අවිජ්ජමානත්ථෙන පරිකප්පිතො.

196.

පතීයතෙ’ත්ථගම්මා තු, සද්දසාමත්ථියා ක්වචි;
සමාසජ්ජවචයෙවාදි-සද්දයොගං විනා අපි.

196. අත්ථගම්මොපමං දස්සෙති “පතීයතෙ”ඉච්චාදි. අත්ථගම්මා තු’පමා ක්වචි කිස්මිඤ්චි යානෙ සමාසාදිසද්දානං යොගං විනා අපි සද්දානං පයොගවිසෙසාදිගාල්භෙන අඤ්ඤථානුපපත්තිලක්ඛණෙන සාමත්ථියෙන පතීයතෙ.

196. තිව්ධං සද්දගම්මොපමං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්ථගම්මොපමං දස්සෙති “පතීයතෙ”ත්ථාදිනා. අත්ථගම්මා තු අත්ථගම්මොපමා පන ක්වචි යානෙ සමාසජ්ජවචයෙවාදිසද්දයොගං විනාපි තෙසං සද්දානං සම්බන්ධං භිත්වාපි සද්දසාමත්ථියා සම්බන්ධෙ පයුත්තාවසෙසසද්දානං අත්ථසත්තියා පතීයතෙ. සද්දානං සාමත්ථියන්ති විග්ගහො.

197.

භිච්ඡානෙ'මානි චක්ඛුනි, නා'මිබ්බජං මුඛ'මෙව්දං;
සුඛ්‍යත්තසදිසත්තෙන, සා සරූපොපමා මතා.

197. උදාහරති “භිච්ඡෙ”චවාදිනා. න භිච්ඡා ඵතෙ, කිඤ්චරභි චක්ඛුනිමානි, නමිබ්බජමෙතං, කින්තු මුඛමෙව්දන්ති ඵචරූපා සා සරූපොපමා මතා භිච්ඡාදිනමවිපරිතසරූපස්ස දිපනතො. තෙනාහ “සුඛ්‍යත්තෙ”ත්‍යාදි. සුඛ්‍යත්තෙන භිච්ඡගචක්ඛුනං අමිබ්බජමුඛානඤ්ච පරිච්ඡටෙන සදිසත්තෙන චඤ්චලත්තකන්ත්‍යාදිලක්ඛණෙන තෙනවාහෙදසඬකාපුබ්බමෙව විවෙචිතං අඤ්ඤත්‍ර චක්ඛාදිසු යං භිච්ඡාදිඤ්ඤාණමුප්පන්නං, තස්ස පච්චක්ඛානතො උපමාපොතකානමිවාදිනමභාවෙපි භිච්ඡලොචනාදිනං සදිසත්තං පතියතෙ සාමත්ථියතො. ඵවමුපරිපි යථායොගං.

197. ඉදානි උදාහරණමාහරති “භිච්ඡානි”චවාදිනා. ඉමානි භිච්ඡානි හමරා න භවන්ති, කිඤ්චරභි චක්ඛුනි. අමිබ්බජං න ඉදං පද්‍යමං න භොති, කින්තු මුඛමෙවාති. ඊදිසි සා උපමා සුඛ්‍යත්තසදිසත්තෙන සුපාකටෙන භිච්ඡලොචනානං අමිබ්බජමුඛානඤ්ච තුල්‍යභාවෙන සරූපොපමා නාම භොති. එත්ථ සමාසපච්චයඉවාදිසද්දපයොගාභාවෙපි “භිච්ඡානෙමානි චක්ඛුනි”චවාදිනා චක්ඛුමුඛෙසු භිච්ඡඅමිබ්බජන්ති විපරිතපචත්තබ්බද්ධිං පටිසෙධෙත්වා චක්ඛුමුඛවිධානතො චඤ්චලත්තකන්තිමත්තාදිසු සුඛ්‍යත්තං තුල්‍යත්තං විනා චක්ඛුමුඛෙසු භිච්ඡමිබ්බජබ්බද්ධිං කිදිසමුප්පජ්ජන්ති අඤ්ඤථානුපපත්තිලක්ඛණසාමත්ථියා උපමානභූතානං භිච්ඡමිබ්බජානං උපමෙයාභූතානං චක්ඛුමුඛානඤ්ච සදිසත්තං ඤායති. සුට්ඨ ඛ්‍යත්තං පාකටන්ති ච, තඤ්ච තං සදිසත්තඤ්චාති ච, සමානං රූපං සභාවො යස්සා උපමායාති ච, සා ච සා උපමා වාති ච වාක්‍යං.

198.

මයෙව මුඛසොභා'ස්සෙ-ත්‍යල'මින්දු විකත්ථනා;
යතො'මිබ්බජෙපිසා'ත්ථිති, පරිකප්පොපමා අයං.

198. “මයෙව්”චවාදි. ඉන්දු චන්ද, අස්ස මුනිනො මුඛසොභා වදනජුති මයෙව, නාඤ්ඤත්‍රාති ඵචරූපා විකත්ථනා අත්ථපසංසනෙන අලමිති පටිසෙධො. කිමිති? යතො යස්මා කාරණා සා මුඛසොභා අමිබ්බජෙපි න කෙවලමින්දුමිහි අත්ථි, නො නත්ථිති අසතොපි තථා විකත්ථනස්ස පරිකප්පනතො වදනමින්දුනොපමියතිති ඵචරූපා අයං පරිකප්පොපමා.

198. “මයෙව්”චවාදි. හෙ ඉන්දු අස්ස ඉමස්ස ලොකසාමිනො මුඛසොභා වදනකන්ති එකකෙ මයි ඵච, ඊදිසි විකත්ථනා අත්තසිලාසෙන අලං

නිජපයොජනං. කස්මාති වෙ? යතො සා මුඛසොභා අම්බුජෙපි අත්ථි, තස්මාති. ඉති ඊදිසා අයං උපමා පරිකප්පොපමා නාම හොති. යතොති අනියමනිද්දිට්ඨකාරණං පන අම්බුජෙපි සා අත්ථිති දස්සියමානං පද්ධමෙපි තස්ස අත්ථිත්තමෙව. පරිකප්පනාය චුත්තා උපමාති විග්ගහො. ඉධ චන්දස්ස අවිජ්ජමානවිකත්ථනස්ස විජ්ජමානත්තෙන පරිකප්පනතො සධම්මජොතකසද්දන්තරෙ අසතිපි උපමානභූතඉන්ද්‍රනො ච උපමෙය්‍යභූතමුඛස්ස ච සදිසත්තං ඉමෙසං ද්විත්තං සදිසත්තං විනා චත්තුතො තාදිසකප්පනා කථං හොතීති ඉමාය අත්ථසත්තියා ගම්‍යතෙ.

199.

කිං වා'ම්බුජ'ත්තොභන්තාලි,
කිං ලොලනයනං මුඛං;
මම දොලායතෙ චිත්ත-
ථිව්ව'යං සංසයොපමා.

199. “කිං වා”ඉච්චාදි. අත්තො භන්තා අලි හමරා යස්මිං, තමිදිසමම්බුජං කිං වා. ලොලානි චපලානි නයනානි යස්මිං, තාදිසං වා. ජින තවෙදං මුඛං කිත්ති මම චිත්තං දොලායතෙ දොලෙචාවරති. එවං පක්ඛද්වයපරිග්ගහෙන සංසයනීති අත්ථො. ඉච්චයමිදිසි සංසයවෙසෙන අම්බුජමුඛානමොපමාවගමා සංසයොපමා.

199. “කිං වා'ම්බුජෙ”ච්චාදි. අත්තොභන්තාලි අබ්භන්තරෙ හමමානහමරචන්තං අම්බුජං කිං වා, තුය්හං ලොලනයනං චඤ්චලනෙත්තං මුඛං කිං වාති මම චිත්තං දොලායතෙ උභයසම්භමජනනතො දොලා විය හොති. ඉති අයං එවරූපා උපමා සංසයොපමා ද්විත්තං සදිසත්තස්ස සංසයෙන පකාසිතත්තා සංසයොපමා නාම හොති. අත්තො භන්තා අලි යස්මිත්ති ච, ලොලානි නයනානි යස්මිත්ති ච, දොලා විය ආචරතීති ච, සංසයෙන චුත්තා උපමාති ච විග්ගහො. ඉහාපි සධම්මපකාසකෙ සද්දන්තරෙ අසතිපි යථාචුත්තවිසෙසනද්වයෙන විසිට්ඨානං ද්විත්තං අම්බුජමුඛානං සංසයනිමිත්තෙ තුල්‍යත්තෙ අසති කථං සංසයො උප්පජ්ජතීති ඉමිනා සාමත්ථියෙනෙව තුල්‍යධම්මසම්බන්ධො ගම්‍යතෙ.

200.

කිඤ්චි චත්ථුං පදස්සෙත්වා,
සධම්මස්සා'භිධානතො;
සාම්‍යප්පතීතිසබ්භාවා,
පතිචත්ථුපමා යථා.

200. “කිඤ්චි”ඉච්චාදි. කිඤ්චි චත්ථුමිච්ඡිතං සම්බුද්ධාදිකං උපදස්සෙත්වා සධම්මස්ස තෙන චත්ථුනා කෙනචි ආකාරෙන සදිසස්ස අඤ්ඤස්ස චත්ථුනො අභිධානතො සාමාස්ස තෙසං ද්විත්තං සදිසත්තස්ස පතීතියා අවසායස්ස සම්භාවා විජ්ජමානත්තෙන පතිච්චත්ථුපමා වුච්චතෙ. පතිච්චත්ථුනා තථාච්චෙතාධිගතස්ස චත්ථුනො තුල්‍යතා පටිපාදිතා. යථෙත්‍යුදාහරති.

200. “කිඤ්චි”ච්චාදි. කිඤ්චි චත්ථුමිච්ඡිතං ජිනාදිකිඤ්චිපදත්ථං උපදස්සෙත්වා පටිපාදිතං නිදස්සෙත්වා සධම්මස්ස පටිපාදනීයඅත්ථෙත සහ කිඤ්චි ආකාරෙන සදිසභාවස්ස කස්සචි චත්ථුනො අභිධානතො කථනතො සාමාස්සපතීතියා සදිසතාසම්බන්ධිතො පරිජානනස්ස විජ්ජමානත්තා පතිච්චත්ථුපමා චත්ථුනො උපට්ඨිතස්ස ජිනාදිපදත්ථස්ස තුල්‍යත්ථපකාසනතො නාමෙන පතිච්චත්ථුපමා නාම. සමානො ධම්මො යස්ස වා පාරිජාතාදිතො ඉති ව, සමානානං තුල්‍යානං උපමානොපමෙය්‍යානං භාවොති ව, සාමාස්ස පතීති ව, සාමාස්සපතීතියා සම්බන්ධොති ව, පතිච්චත්ථුනා වුත්තා උපමාති ව වාක්‍යං. යථාති උදාහරති.

201.

ජනෙසු ජායමානෙසු,
තෙ’කොපි ජිනසාදිසො;
දුතියො නනු නත්ථෙව,
පාරිජාතස්ස පාදපො.

201. “ජනෙසු”ච්චාදි. ජායමානෙසු ජනෙසු මජ්ඣෙ ඵකොපි ජනො ගුණවා ජිනසාදිසො සම්මාසම්බුද්ධසමානො න විජ්ජතීත්‍යෙකං තාව චත්ථු උපදස්සිතං, දුතියො ඉච්චාදි පතිච්චත්ථුපමදස්සනං, නනුත්‍යනුමතියං, පාරිජාතස්ස දිබ්බරුක්ඛවිසෙසස්ස දුතියො සමානො පාදපො නත්ථෙව. පාරිජාතොයෙව රුක්ඛජාතීසු උත්තමො, තථා ජිනො ජනෙසුති.

201. “ජනෙසු”ච්චාදි. ජායමානෙසු ජනෙසු ඵකොපි ජිනසාදිසො සම්බුද්ධසදිසො නත්ථි, පාරිජාතස්ස රුක්ඛස්ස දුතියො තෙන සමො දුතියො පාදපො රුක්ඛො නත්ථි ඵව නනු, නනුති අනුඤ්ඤායං. තෙන සබ්බඤ්ඤානො අඤ්ඤෙන අතුල්‍යභාවං අනුජානාති. ඉහ පාරිජාතරුක්ඛස්ස අඤ්ඤෙහි රුක්ඛෙහි උත්තමත්තඤ්ච බුද්ධස්ස අඤ්ඤෙසු සත්තෙසු උත්තමත්තඤ්චොති ඉදං ද්වයං උපමානොපමෙය්‍යභුතානං ද්විත්තං චත්ථුනං සාමායං නාම, එතං සාමායං වුත්තත්ථස්ස සමත්ථනවසෙන පතිච්චත්ථුභූතපාරිජාතස්ස රුක්ඛෙහි අසමානත්තකථනෙනෙව ජොතිතං හොති.

202.

වාක්‍යත්ථෙව වාක්‍යත්ථො,
යදි කොච්ඡු'පථියතෙ;
ඉවසුත්තවිසුත්තත්තා,
සා වාක්‍යත්ථොපමා ද්විධා.

202. වාක්‍යත්ථවිසයොපමං දස්සෙති “වාක්‍යත්ථෙව”චවාදිනා. වාක්‍යත්ථො ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධවිසෙසො, තෙනෙව, න පදත්ථමත්තෙන වාක්‍යත්ථො චුත්තලක්ඛණො කොචි වත්තුමිච්ඡිතො කොචි යදි උපථියතෙ සදිසො කථායතෙ, සා වාක්‍යත්ථොපමා ද්විධා හිජ්ජතෙ. කථං? යුත්තා ව විසුත්තා ව යුත්තවිසුත්තා, ඉවෙන අත්ථනිද්දෙසොයං යුත්තවිසුත්තා උපමා, තස්සා භාවා කාරණා ද්විධාති අධිකතං.

202. ඉදානි වාක්‍යත්ථවිසයොපමං දස්සෙති “වාක්‍යත්ථෙව”චවාදිනා. වාක්‍යත්ථෙව ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධවිසෙසසඬ්ඛනසමුදායභූතෙන වාක්‍යත්ථෙන කොචි වත්තුමිච්ඡිතො යො කොචි වාක්‍යත්ථො චුත්තලක්ඛණො යදි උපථියතෙ සදිසභාවෙන කථියතෙ, සා උපමා වාක්‍යත්ථොපමා නාම භොති. ඉවසුත්තවිසුත්තත්තා ඉවසුත්තවිසුත්තවසෙන ද්විධා ද්විජ්ජකාරා. එත්ථ “ඉවා”ති ඉවාදීනමත්ථස්ස ගහිතත්තා ඉවසද්දොපි තජ්ජරියායසද්දොපි ගස්හන්තෙ.

ඉවසුත්ත

203.

ජිනො සංක්ඛ්‍යෙසත්තානං,
ආචිභූතො ජනාන'යං;
සම්මසන්නාපතත්තානං,
සම්මකාලෙ'ම්බුදො විය.

203. උදාහරති “ජිනො”ඉච්චාදි. සංක්ඛ්‍යෙසෙහි දසවිධෙහි තත්තානං සන්නාපං අනුජ්ජත්තානං ජනානං අයං ජිනො සම්මාසම්බුද්ධො ආචිභූතො කතකිච්චත්තා සම්මාසම්බොධාධිගමෙන ලොකෙ පාතුභූතො. එකං තාව වාක්‍යමුපමෙයාභූතං. කිමිවෙත්තාහ “සම්මෙ”චවාදි. සම්මසන්නාපෙන තත්තානං ජනානං සම්මකාලෙ ගිමිහානසමයෙ අම්බුදො මෙසො වියාති දුතියවාක්‍යමුපමානභූතමිත්‍යයමිවිසුත්තා වාක්‍යත්ථොපමා. එත්ථ පුබ්බත්තරවාක්‍යත්ථානං විසෙසාවිසෙසනභාවො එකවාක්‍යත්ථත්තාව වෙදිතබ්බො. එවමුපරිජි.

203. උදාහරණි “ජිනො”ච්චාදිනා. අයං ජිනො එසො ජිනපඤ්චමාරො සත්ථා සංක්ඛ්‍යෙසත්තත්තානං අනෙකප්පකාර කිලෙසසන්තාපතත්තානං ජනානං ආවිභූතො කතකිච්චො භුත්වා සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණාධිගමෙන ලොකෙ උපට්ඨිතො. කෙන සන්තත්තස්ස කස්සපි කිමිවෙති වෙ? සම්මසන්තාපතත්තානං ජනානං සම්මකාලෙ ගිම්භසමයෙ අම්බුදොවිය මෙසො ඉව. ඉහ උත්තරවාක්‍යත්ථො හෙදකත්තා විසෙසනං හොති, පුබ්බවාක්‍යත්ථො පන හෙදාත්තා විසෙසො හොති. එවං වාක්‍යහෙදෙ සතිපි වාක්‍යත්ථො එකොවෙති දට්ඨබ්බො. එවමුත්තරත්‍රාපි. උත්තරවාක්‍යො ඉවසද්දො තස්මිංයෙව ගුණගුණිපදත්ථානං සදිසත්තං දීපෙති, පුබ්බවාක්‍යො ගුණගුණිනං සදිසත්තං පන උත්තරවාක්‍යත්ථස්ස පුබ්බවාක්‍යෙන සමානත්තං විනා අඤ්ඤාභාවප්‍රපත්තියා ඤායති. සංක්ඛ්‍යෙසෙහි තත්තාති ව, සම්මො එව සන්තාපොති ව, තෙන තත්තාති ව, සම්මො එව කාලොති ව වාක්‍යං.

ඉවවිජුත්ත

204.

මුනින්දානන’මාහාති, විලාසෙකමනොහරං;
උද්ධං සමුග්ගතස්සාපි, කිං තෙ චන්ද විජම්භනා.

204. දුතියමාහ “මුනින්ද”ඉච්චාදිනා. විලාසෙන එකමතුල්‍යං මනොහරං දුතියස්ස තාදිසස්සාභාවතො මුනින්දානනං ආහාති අතිසයෙන සොහතෙති එකං තාව වාක්‍යමුපමෙයාභූතං. හො චන්ද උද්ධං ගගනතලං සමුග්ගතස්සාපි අබ්භුට්ඨිතස්සාපි තෙ තව විජම්භනා සාහංකාරපරිබ්භමනෙන කිං පයොජනං න කිංපි, තංසදිසසොභාසම්පත්තියාභාවතො. අසදිසත්තං මුනින්දානනස්ස තස්ස තතොපි උද්ධමුග්ගච්ඡතො විලාසමත්තමෙව [පියාසමත්තමෙව (ක.)] එලසම්භවතොති දුතියවාක්‍යමුපමානභූතං. තථා හෙත්ථ සබ්බථා සදිසතාපත්තියා කරියමානානමුග්ගමනවිජම්භනානං පටික්ඛෙපෙන කථඤ්චිපි මුඛචන්දානං සාධම්මපතීති උපමාවගමොති අයමිවවිජුත්තවාක්‍යත්ථොපමා.

204. ඉදානි ඉවවිජුත්තවාක්‍යත්ථොපමංයෙව උදාහරණි “මුනින්දානන”ච්චාදිනා. විලාසෙකමනොහරං ලීලාය අතුල්‍යං තතොයෙව මනොහරං මුනින්දානනං සබ්බඤ්ඤානො වදනං ආහාති අතිදිබ්බති, තස්මා හෙ චන්ද උද්ධං උච්චං නහං සමුග්ගතස්සාපි තෙ තුය්හං විජම්භනා අහංකාරෙන පරිබ්භමනෙන කිං පයොජනං. ඉහ පුබ්බවාක්‍යත්ථස්ස උත්තරවාක්‍යත්ථො ඉවවිජුත්තොපමා නාම හොති. තථා හි “සබ්බථා මුඛෙන සදිසො භවාමි”ති මානං කරොන්තස්ස චන්දස්ස ගගනතලාරොහොපි විජම්භනඤ්ඤාවෙති ඉමෙසං ද්විත්තං පටික්ඛෙපෙන මුඛචන්දානං විලාසෙකමනොහරත්තං කන්තිමත්තසඬ්ඛාතසදිසත්තං ඉවාදීනමභාවෙපි විඤ්ඤායතීති කත්වා

උත්තරවාක්‍යාත්ථො පුබ්බවාක්‍යාත්ථස්ස උපමා ච විසෙසනඤ්ච හොති.
විලාසෙන එකමතුල්‍යන්ති ච, තඤ්ච තං මනොහරඤ්චාති ච විග්ගහො.
අපිසද්දො සම්භාවනාත්ථො.

205.

සමුඛ්ඛෙපෙති ධිමන්තං, භින්නලිඛිගාදිකං තු යං;
උපමාදුසනායා'ල-මෙතං කත්ථවි තං යථා.

205. දොසපරිච්ඡෙදෙ දුට්ඨාලඛිකතීතිමුපමාලඛිකාරදුසනං දස්සෙතුමාහ
“සමුඛ්ඛෙපෙති”වවාදි. යං භින්නලිඛිගාදිකං තු, ආදිසද්දෙන
භින්නවචනභින්නාදිකතාදිකං පරිග්ගහො. තුසද්දො අත්ථපොතකො, තථාපීති
අත්ථො. ධිමන්තං මෙධාවිං සමුඛ්ඛෙපෙති න පිණෙති, එතං භින්නලිඛිගාදිකං
කත්ථවි න සබ්බත්ථ උපමාදුසනායා විරොධත්ථං අලං සමත්ථං. “තං යථො”ති
උදාහරති.

205. දොසපරිච්ඡෙදෙ දොසානමනුද්දෙසාවසානෙ නිද්දිට්ඨාය
දුට්ඨාලඛිකතියා දස්සෙතබ්බඋදාහරණං —

“දුට්ඨාලඛිකරණං තෙතං, යත්ථාලඛිකාරදුසනං;
තස්සාලඛිකාරනිද්දෙසෙ, රූපමාවිභවිස්සති”ති.

කතපටිඤ්ඤානුසාරෙන ඉදානි දස්සෙතුමාහ “සමුඛ්ඛෙපෙති”වවාදි. යං
භින්නලිඛිගාදිකං තු වක්ඛමානං යං භින්නලිඛිගවචනාදිකං පන ධිමන්තං
පඤ්ඤවත්තං කථිං සමුඛ්ඛෙපෙති “එවං නාම වත්තබ්බං සියා”ති උබ්බෙගං
ජනෙති, එතං භින්නලිඛිගාදිකං උපමාදුසනායා යථාචුත්තඋපමාවිනාසනත්ථං
කත්ථවි “ඉත්ථිවායං ජනො යාති”ඉවවාදිවත්තබ්බවිසයතො අඤ්ඤත්ථ අලං
සමත්ථං. “තං යථො”ති උදාහරති. භින්නං විසදිසඤ්ච තං ලිඛිගඤ්චෙති ච, තං
ආදි යස්ස විසදිසවචනාදිනොති ච, උපමාය දුසනමිති ච වාක්‍යං.

206.

හංසිවා'යං සසී භින්න-
ලිඛිගා'කාසං සරානිච;
විජාතිවචනා භීනා,
සා'ව හත්තො හටො'ධිපෙ.

206. “හංසිවාය”න්ති අයං සසී වන්දො හංසිව හංසිසදිසො. භින්නලිඛිගා
භින්නලිඛිගොපමා. “ආකාසං සරානිවා”ති විජාතිවචනා විසදිසවචනොපමා.

“හටො අධිපෙ සාමිනි සාව හත්තො”ති භීනා භීනොපමා කුක්කුරස්ස භීනෙන ජාත්‍යාදිනා අධිකස්ස උපමිතත්තා.

206. “හංසි”ච්චාදි. අයං සසී චන්දො හංසී ඉව හංසිධෙත්ථව හොති. ඉච්චාදිකොපමා භින්නලිඛිගා උපමෙය්‍යතො භින්නලිඛිගත්තා භින්නලිඛිගොපමා නාම හොති. ආකාසං නහං සරානිවාති අයං විජාතිවචනා උපමෙය්‍යෙන විසදිසවචනත්තා විජාතිවචනොපමා නාම හොති. අධිපෙ සාමිනි හටො සෙවකො සාව සුනබො ඉව හත්තොති අයං භීනා ජාතිභීනෙන සුනබෙන උත්තමස්ස පුරිසස්ස උපමිතත්තා භීනොපමා නාම හොති. භින්නං ලිඛිගමෙතිස්සාති ව, විවිධා ජාති සභාවො අස්සෙති ව, විජාති වචනං අස්සා උපමායාති ව විග්ගහො.

207.

බජ්ජොතො භානුමාලීව,
විභාතීත්‍යධිකොපමා;
අච්චිට්ඨත්ථා බලම්භොධි,
සාගරො විය සංඛුභී.

207. “බජ්ජොතො”ඉච්චාදි. බජ්ජොතො භානුමාලීව සුරියො විය විභාතීත්‍යධිකොපමා අධිකෙන භීතස්ස උපමිතත්තා. බලම්භොධි සෙනාසාගරො සාගරො විය සංඛුභීති අච්චිට්ඨත්ථොපමා “බලම්භොධි”ති රූපකෙන සෙනාය මහත්තත්තාවගමතො පුන “සාගරො වියා”ති උපමාය කස්සපි විසෙසත්ථස්ස අසංච්චිට්ඨත්තා.

207. “බජ්ජොතො”ච්චාදි. “බජ්ජොතො භානුමාලීව විභාතී”ති අයං අධිකොපමා අධිකාය උපමාය උපමිතත්තා අධිකොපමා නාම හොති. “බලම්භොධි සෙනාසමුද්දො සාගරො විය සංඛුභී”ති අයං අච්චිට්ඨත්ථා සෙනාය මහත්තං “බලම්භොධි”ති තිරොභූතඋපමායෙව අවගතං, තස්මා පුන “සාගරො වියා”ති උපමාය චූෂිතබ්බත්ථස්සාභාවා අච්චිට්ඨත්ථොපමා නාම හොති. අච්චිට්ඨො අත්ථො ඵතිස්සාති ව, බලං ඵව අම්භොධිති ව වාත්‍යං.

208.

චන්දෙ කලචිකො හිඬිගොවෙ-
ත්‍යු’පමාපෙක්ඛිතී අයං;
බණ්ඩිතා කෙරවාකාරො,
සකලචිකො නිසාකරො.

208. “චන්දෙ”ඉච්චාදි. කලඤ්චිකා භිඤ්චා විශාන්තයමුපමා “චන්දෙ කුසුමගච්ඡසදිසෙ” ඉත්තපමන්තරමපෙක්ඛතෙති යනො චන්දෙ භිඤ්චා න සම්භවති, පුප්ඵගච්ඡෙ තු සම්භවතීති අයමුපමා උපමාපෙක්ඛතී. සකලඤ්චිකා සසලක්ඛණො නිසාකරො චන්දො කෙරවාකාරො කුමුදසන්තිහොති ඛණ්ඩිතොපමා කෙරවස්ස අන්තොකණ්ඨත්තං පටිපාදෙත්තුං “සභිඤ්චකෙරවාකාරො”ති වත්තබ්බත්තා.

208. “චන්දෙ”ච්චාදි. “චන්දෙ කලඤ්චිකා භිඤ්චා ඉවා”ති අයං උපමාපෙක්ඛතී චන්දස්ස උපමාභූතපුප්ඵගච්ඡකාදිඅපෙක්ඛනතො උපමාපෙක්ඛතී නාම හොති. චන්දෙ භිඤ්චාපවත්තියා අභාවතො තස්ස විසයභූතපුප්ඵගච්ඡකාදි චන්දස්ස උපමත්තෙන ගහෙත්වා අවුත්තත්තා දුට්ඨාති අධිප්පායො. සකලඤ්චිකා කලඤ්චිකසභිතො නිසාකරො චන්දො කෙරවාකාරො කුමුදසදිසොති අයං ඛණ්ඩිතා චන්දගතං කණ්ඨත්තං පකාසෙත්තුං “සභිඤ්චකෙරවාකාරො”ති වත්තබ්බෙ භිඤ්චාපමාභාවස්ස ඛණ්ඩිතත්තා ඛණ්ඩිතොපමා නාම හොති. උපමං අපෙක්ඛතීති ච, ඛණ්ඩං ඉතා ගතාති ච, ඛණ්ඩෙන ඉතා යුත්තා වාති ච, කෙරවස්සාකාරො අස්සෙති ච, සහ කලඤ්චකෙන වත්තතීති ච වාකාං.

209.

ඉච්චෙවමාදිරූපෙසු, භවන්ති විගතාදරා;
කරොන්ති වා’දරං ධීරා, පයොගෙ ක්වච්චිදෙව තු.

209. චුත්තං නිගමෙති “ඉච්චෙව”මාදිනා. රූපෙසු පයොගෙසු. විගතො අපගතො ආදරො සම්භාවනා යෙසං තථා භවන්ති. කිං භින්නලිඬිගාදිකං නියමෙනානාදරණීයමෙව, අනියමෙනෙති [\[නියමෙනෙති \(ක.\)\]](#) චෙ ගස්භූපගමපි අත්ථිති ආහ “කරොන්ති”ච්චාදිං. ක්වච්චිදෙව තු පයොගෙ ධීරා කවයො ආදරං කරොන්ති වාති. වසද්දො වත්තබ්බන්තරත්ථං සමුච්චිනොති.

209. “ඉච්චෙ”ච්චාදි. ඉති අනන්තරං නිද්දිට්ඨෙසු ඵ්චමාදිරූපෙසු පයොගෙසු ධීරා විගතාදරා භවන්ති. ඉමෙයෙව ධීරා ක්වච්චිදෙව තු පයොගෙ භින්නලිඬිගාදිකෙ ආදරං කරොන්ති ච. ඉති ඵ්චං අයං පකාරො ආදි යෙසමිති ච, තානි ච තානි රූපානි චෙති ච, විගතො ආදරො යෙසමිති ච විග්ගහො. වසද්දො වාකාන්තරසමුච්චියෙ. තස්මා විගතාදරත්ථෙන අඤ්ඤාමාදරකරණං චුච්චමානකථාසන්තති. ආකඬ්ඨති.

210.

ඉත්ථිවා’යං ජනො යාති,
වදන්තොසා පුමා විය;

පියො පාණා ඉවා'යං මෙ,
විජ්ජා ධනම්ච'චිචිකා.

210. උදාහරති “ඉත්ථි”චවාදි. අයං ජනො ඉත්ථිව යාති ක්‍රියානුවත්තිකො. එසා ඉත්ථි පුමාව පුරිසො විය වදති තාදිසස්ස පාගබ්භියයොගතො. එත්ථ ලිඛිගනානත්තමුපමානොපමෙය්‍යානං. අයම්චිජිකො කොචි මෙ පාණා ඉව පියො ඉට්ඨො, විජ්ජා බ්‍යාකරණාදයො ධනම්ච අචචිකා රාසිකතාති වචනභෙදො.

210. ඉදානි භින්නලිඛිගානං ගහෙනබ්බවිසයං දස්සෙති “ඉත්ථිවා'ය”මිචවාදිනා. අයං ජනො ඉත්ථිව අවිසදගමනෙන මහිලා විය යාති. එසා ඉත්ථි පුමා විය තාදිසපාගබ්භියයුත්තත්තා පුරිසො විය වදති. ඉහ ද්වින්නං උපමානොපමෙය්‍යානං ලිඛිගභෙදෙ සතිපි කවයො ආදරං කරොන්ති. අයං පුරිසො මෙ මම පාණා ඉව [පාණා ඉව ජිවො ඉව (ක.)] ආයවොව පියො. අචචිකා සඤ්චිකා විජ්ජා බ්‍යාකරණනිසංඤ්චාදයො ධනම්ච භොන්තිති. එත්ථ උපමානොපමෙය්‍යානං වචනතො විසෙසත්තෙ සතිපි ඉට්ඨමෙව.

211.

භවං විය මහිපාල, දෙවරාජා විරාජතෙ;
අල'මංසුමතො කච්ඡං, තෙජසා රොහිතුං අයං.

211. භිනාධිකමුත්තමුදාහරණමාහ “භවං විය”චවාදි. මහිපාලෙත්‍යාමත්තනං, දෙවරාජා භවං විය විරාජතෙ. ඉති භිනෙතාපි භොති. එවංචිධෙ සමුචිතෙ විසයෙ ලිඛිගවචනභෙදාදිකං නොපමං දුසෙතිති [දස්සෙතිති (ක.)].

211. “භව”මිචවාදි. මහිපාල භො රාජ, දෙවරාජා සක්කො දෙවරාජා භවං විය විරාජතෙති. එත්ථ සක්කමුපාදාය “භවං වියා”ති භින්නත්තෙපි ඉට්ඨමෙව. අයං රාජා අංසුමතො සූරියස්ස කච්ඡං පදවිං තෙජසා ආරොහිතුං පත්තුං අලං සමත්ථොති. එත්ථ තෙජසා අධිකොපි සූරියො උපමාභූතො ඉට්ඨොව, “කච්ඡං ආරොහිතු”න්ති ඉවසද්දපරියායො. ඊදිසං භින්නලිඛිගාදිකොපමාදිකං උපමාදුසනං න කරොති.

212.

උපමානොපමෙය්‍යානං, අභෙදස්ස නිරූපනා;
උපමෙව [උපමාව (සි. ක.)] තිරොභූත-භෙදා රූපකමුච්චතෙ.

212. රූපකං නිරූපයති “උපමානෙ”ව්වාදිනා. උපමානොපමෙය්‍යානං යථාචුත්තානං අභෙදස්ස නානත්තාභාවස්ස නිරූපනා ආරොපනෙන උපමානොපමෙය්‍යානමහෙදං රූපයති දස්සෙතිති රූපකමුච්චතෙ. උපමානස්ස උපමානොපමෙය්‍යානමහෙදාරොපනෙන තිරොභූතො අපාකටො හෙදො නානත්තං යස්සාති තාදිස්සි උපමෙව යථාචුත්තලක්ඛණා රූපකමුච්චතෙ “රූපක”න්ති. “පදම්බුජ”න්ති එත්ථ පදමෙව අම්බුජසදිසත්තා අම්බුජං රූපානෙ. ඉත්‍යුපමෙය්‍යාපමානභූතානං පදම්බුජානමහෙදාරොපනෙන උපමානොපමෙය්‍යගතසාධම්මසඬ්ඛාතායපි උපමාය හෙදො විජ්ජමානොපි තිරොහිතො. න තු ආවිභූතො [අබ්භූතො (ක.)] “පදං අම්බුජමිචෙ”ති. සා චොපමා තථාචිධා උපමානොපමෙය්‍යානමහෙදමායාති නාමාති රූපකමුච්චතෙති අධිජ්ජායො.

212. ඉදානි උද්දිට්ඨක්කමෙන රූපකාලඬිකාරං දස්සෙති “උපමානො”ව්වාදිනා. උපමානොපමෙය්‍යානං අනන්තරනිද්දිට්ඨඋපමානොපමෙය්‍යානං අභෙදස්ස සභාවතො හෙදෙ සතිපි විභූතසදිසත්තං නිස්සාය “සො එසො, එසො සො”ති වත්තාරෙහි පරිකප්පිතස්ස අභෙදස්ස නිරූපනා උපමානොපමෙය්‍යපදත්ථෙසු බුද්ධියා ආරොපනං නිස්සාය තිරොභූතහෙදො “පදං අම්බුජමිචා”ති එවං පාකටනානත්තං විනා “පදම්බුජ”න්ති තිරොහිතහෙදො උපමෙව පදත්ථානං සාධම්මසඬ්ඛාතා උපමා එව රූපකං ඉති වුච්චතෙ. විභූතසදිසත්තං නිස්සාය උපමානොපමෙය්‍යවත්ථුනි අභෙදෙන ගස්හන්ති. තෙසමහෙදග්ගහණෙනෙව තෙ නිස්සාය පවත්තමානහින්තසාධම්මසඬ්ඛාතාය උපමායපි හෙදො තිරොහිතො හොති. එවං තිරොභූතනානත්තවත්තසාධම්මසඬ්ඛාතා උපමා එව වත්ථුනමහෙදං දීපෙතිති රූපකං නාම හොතිති අධිජ්ජායො. තිරොභූතො හෙදො යස්සෙති ව, අභෙදං රූපයති පකාසෙතිති ව වාක්‍යං.

213.

අසෙසවත්ථුච්චිසයං, එකදෙසව්චත්ති ව;
තං ද්විධා පුන පච්චෙකං, සමාසාදිවසා තිධා.

213. තස්ස හෙදං නිද්දිසති “අසෙස”ඉව්වාදිනා. අසෙසවත්ථු චිසයො යස්ස තං තථාචිධස්ථ, එකදෙසෙ අවයවෙ විචත්තතිති එකදෙසව්චත්ති චෙති තං රූපකං ද්විධා, පුන පච්චෙකං විසුං විසුං සමාසාදිවසා උපමානොපමෙය්‍යානං කතසමාසත්තා සමාසරූපක අසමාසරූපක සමාසාසමාසරූපකවසෙන තිධා සියා.

213. “අසෙසි”ව්වාදි. තං රූපකං අසෙසවත්ථුච්චිසයං එකදෙසව්චත්ති වාති ද්විධා හොති, පුන පච්චෙකං තං ද්වයමිපි සමාසාදිවසා සමාසරූපකං

අසමාසරූපකං සමාසාසමාසරූපකඤ්චෙති ඉමෙසං හෙදෙන තිධා හොති.
අසෙසං චත්ථු විසයො අස්සෙති ච, එකදෙසෙ විචත්තතීති ච, එකං එකං පතීති
ච, සමාසො සමාසරූපකං ආදි යෙසමිති ච, තෙසං වසො හෙදොති ච, තීහි
පකාරෙහිති ච විග්ගහො.

අසෙසචත්ථුවිසයසමාස

214.

අඬගුලීදලසංසොහිං, නබ්බිධිතිකෙසරං;
සිරසා න පිළන්ධන්ති, කෙ මුනින්දපදම්බුජං.

214. උදාහරති “අඬගුලී”චවාදි. අඬගුලීහියෙව උපමානගම්මත්තා
සිනිද්ධතමිධාහි දලෙහි පත්තෙහි සංසොහිං අච්චත්තං විරොචමානං නබ්බානං
දීධිතියො කිරණා එව කෙසරානි යත්ථ තාදිසං මුනින්දස්ස පදමෙව අම්බුජං
සිරසා මුද්ධනා කෙ නාම ජනා න පිළන්ධන්ති පසාධනවසෙන න ධාරෙත්තීති.
ඉදමසෙසචත්ථුවිසයං සමාසරූපකං අඬගිනො පදස්ස
අඬගානාමඬගුලාදිනාමසෙසානං රූපනතො. එවමුපරිපි යථායොගං.

214. ඉදාහි උදාහරති “අඬගුලී”චවාදි. අඬගුලීදලසංසොහිං
අඬගුලීසඬබ්බතෙහි පත්තෙහි සංසොහිං නබ්බිධිතිකෙසරං නබරංසිසඬබ්බතකෙසරං
මුනින්දපදම්බුජං සිරසා කෙ න පිළන්ධන්ති. විසෙසාහුතං වරණං විසෙසනහුතා
අඬගුලී නබ්බිධිති චෙති ඉමෙසං උපමාහුතෙහි අම්බුජදලකෙසරෙහි
අහෙදකප්පනාය එකත්තං ගහෙත්වා සමාසෙනෙව නිද්දිට්ඨත්තා ඉදං
අසෙසචත්ථුවිසයසමාසරූපකං නාම. අඬගුලියො එව දලානීති ච, තෙහි
සංසොහිති ච, නබ්බෙසු දීධිතියොති ච, තා එව කෙසරානි අස්සෙති ච වාක්‍යං.

අසෙසචත්ථුවිසයඅසමාස

215.

රතනානි ගුණා භූරි, කරුණා සීතලං ජලං;
ගම්භීරත්තමගාධත්තං, පච්චක්ඛො’යං ජිනො’ම්බුධි.

215. “රතනානි”ඉචවාදි. අයං ජිනො සම්මාසම්බුද්ධො, පච්චක්ඛො න
පරොක්ඛො අම්භාකං අම්බුධි සාගරො. කථං? යෙ තස්ස භූරි බහවො ගුණා
මෙත්තාදයො, තෙ රතනානි අතුලාදුල්ලභදස්සනාදිසාධම්මෙන. යා තස්ස
කරුණා, සා සීතලං ජලං සකලජනසන්තාපාපහත්තසාධම්මෙන. යං තස්ස
ගම්භීරත්තමනුත්තානා ලාභාදිසු, තං අගාධත්තමකලලම්භසො
අම්බුධිට්ඨතාසාධම්මෙනාති ඉදමසෙසචත්ථුවිසයං අසමාසරූපකං.

215. “රතනානි”විවාදි. අයං ජිනො අම්භාකං පච්චක්ඛො අම්බුධි සාගරො, තථා හි තස්ස භූරි ගුණා සිලසමාධිආදයො රතනානි චිත්තීකතාදිසාධම්මතො රතනානෙව, කරුණා අනඤ්ඤසාධාරණකරුණා සීතලං ජලං සන්තාපවිනොදනසාධම්මෙන සීතලජලමෙව හොති, ගම්භීරත්තං ලාභාලාභාදිසු එකාකාරතා අගාධත්තං ගම්භීරතා එව හොති. ඉදං අසෙසවත්ථුච්චිසයඅසමාසරූපකං. “භූරි”ති අබ්භයං.

අසෙසවත්ථුච්චිසයමිස්සක

216.

චන්දිකා මන්දභාසා තෙ, මුනින්ද වදනින්දුනො;
පබ්බාධයත්ථයං සාධු-මනොකුමුදකානනං.

216. “චන්දිකා”ඉව්වාදි. “මුනින්ද”ඉව්වාමන්තනං, තෙ වදනමෙව ඉන්දු වදනින්දුනො ඉති සමාසරූපකං, අයං මන්දභාසා චන්දිකා චන්දකන්තියො, අසමාසරූපකං. සාධුනං මනානියෙව කුමුදානි කෙරවානි, සමාසරූපකං. තෙසං කානනං වනං, පබ්බාධයති විකාසයතීති ඉදං සමාසාසමාසරූපකං.

216. “චන්දි”විවාදි. හෙ මුනින්දතෙ තුය්හං වදනින්දුනො මුඛචන්දස්ස මන්දභාසා මන්දමිහිතභූතා චන්දිකා චන්දකන්තියො, “අය”න්ති ජාත්‍යකච්චනෙන මන්දභාසවත්ථිකා නිද්දිට්ඨා. අථ වා අයං වදනින්දු. සාධුමනොකුමුදකානනං සප්පුරිසානං චිත්තසංඛාරකෙරවකානනං පබ්බාධයති විකාසයති. “චන්දිකා මන්දභාසා”ති අසමාසරූපකං. “වදනින්දුනො”ති ව “මනොකුමුදකානන”න්ති ව සමාසරූපකං. තස්මා ඉදං අසෙසවත්ථුච්චිසයසමාසාසමාසරූපකං. මන්දා ව තෙ භාසා වානි ව, වදනමෙව ඉන්දුති ව, සාධුනං මනානීති ව, තානියෙව කුමුදානීති ව, තෙසං කානනමිති ව විග්ගහො.

217.

අසෙසවත්ථුච්චිසයෙ, පහෙදො රූපකෙ අයං;
එකදෙසවිචත්තිමිහි, හෙදො දානි පවුච්චති.

217. නිගමයති “අසෙස”විවාදිනා. දුතියස්ස පහෙදං චත්තුං පටිජානාති “එකි”විවාදිනා.

217. “අසෙසෙ”විවාදි. අසෙසවත්ථුච්චිසයෙ රූපකෙ අයං “අභිගුලීදලසංසොහි”ඉව්වාදිකං උදාහරණත්තයං පහෙදො හොති. ඉදානි එකදෙසවිචත්තිමිහි රූපකෙ හෙදො විසෙසො පවුච්චති.

එකදෙසව්වත්තිසමාස

218.

විලාසභාසකුසුමං, රුචිරාධරපල්ලවං;

සුඛං කෙ වා න වින්දන්ති, පස්සන්තා මුනිනො මුඛං.

218. “විලාස”ඉච්චාදි. විලාසෙන යුත්තො භාසායෙව කුසුමං යස්ස. රුචිරො මනුස්සං අධරොයෙව පල්ලවො යස්ස. තාදිසං මුනිනො මුඛං පස්සන්තා කෙ නාම ජනා සුඛං න වින්දන්ති සබ්බෙහි. ඉදං අභිගානි භාසාදීනි රූපයින්වා මුඛමඛිති න රුපිතන්ති එකදෙසව්වත්තිසමාසරූපකං. එවං උපරිපි යථායොගං.

218. “විලාසි”ච්චාදි. විලාසභාසකුසුමං ලීලායුත්තභාසසඛිතපුජ්චං රුචිරාධරපල්ලවං මනුස්සං අධරසඛිතකිසලයං මුනිනො මුඛං පස්සන්තා කෙ වා කෙ නාම ජනා සුඛං න වින්දන්ති පිතිසුඛං නානුභොන්ති, අනුභවන්තෙව. විසෙසනභූතානං භාසඅධරානං උපමාභූතකුසුමපල්ලවෙහි අහෙදං දස්සෙන්වා විසෙසාභූතස්ස මුඛස්ස අස්සං අස්සං උපමාවත්ථුනා අහෙදෙන අවුත්තන්තා අහෙදාරොපනං එකදෙසෙයෙව විවත්තිති ඉදං එකදෙසව්වත්තිසමාසරූපකං. විලාසෙන යුත්තො භාසානි ව, සොයෙව කුසුමං අස්සෙති ව, රුචිරො ව සො අධරො වෙති ව, සොයෙව පල්ලවො අස්සෙති ව වාක්‍යං.

එකදෙසව්වත්තිඅසමාස

219.

පාදද්වන්දං මුනින්දස්ස, දදාතු විජයං තව;

නබ්රංසි පරං කන්තා, යස්ස පාපජයද්ධජා.

219. “පාද”ඉච්චාදි. මුනින්දස්ස විජයනො පාදද්වන්දං තව විජයං පටිපක්ඛපරාභවං දදාතු. කීදිසං? යස්ස පරමවිචන්තං කන්තා මනුස්සං නබ්රංසි පාපානං ලොභාදීනං ජයෙ උස්සිතා ධජා කෙතවොති. ඉදමෙකදෙසව්වත්තිඅසමාසරූපකං.

219. “පාදෙ”ච්චාදි. යස්ස සම්බුද්ධස්ස පරං අතිසයෙන කන්තා මනුස්සං නබ්රංසි වරණනබකන්තියො පාපජයද්ධජා පාපවිජයෙ උස්සාපිතධජායෙව භොන්ති, තස්ස මුනින්දස්ස පාදද්වන්දං වරණයුගලං තව තුය්හං විජයං පටිපක්ඛපරාභවං දදාතුති. නබ්රංසිනං උපමාභූතධජෙහි අහෙදමාරොපෙන්වා “පාදද්වන්ද”මිති අනිරූපිතන්තා එකදෙසව්වත්තිඅසමාසරූපකං නාම. පාපානං ජයොති ව, තස්මිං ධජාති ව විග්ගහො.

සුනිම්මලකපොලස්ස, මුනින්දවදනින්දුනො;
සාධුප්පබුද්ධිගදයං, ජාතං කෙරවකානනං.

220. “සුනිම්මලී” වචාදි. සුනිම්මලකපොලස්ස මුනින්දවදනින්දුනො
සාධුප්පබුද්ධහදයං සජ්ජනානං චතුසච්චාවබොධෙන පසන්නමානසං
කෙරවකානනං කුමුදවනං ජාතන්ති. වදනහදයානං උපමාභූතෙහි
ඉන්දුකෙරවෙහි අභෙදාරොපනං කත්වා කපොලස්ස මණ්ඩලාදීහි
උපමාවිසෙසෙහි අනිරූපිතත්තා එකදෙසවිවත්තිසමාසාසමාසරූපකං. එත්ථ
සමාසො නාම වදනින්දුනමෙව. අසමාසො නාම හදයකෙරවානමෙවාති. තථා හි
රූපකවිසයෙ සමාසාසමාසත්තං උපමානොපමෙයාපදානං ද්විත්තමෙවාති.
සුට්ඨු නිම්මලොති ව, සො කපොලො අස්සාති ව, මුනින්දවදනමෙව ඉන්දුති ව,
පබුද්ධස්ස ව තං හදයස්ස වාති ව, සාධුනං පබුද්ධහදයමිති ව, කෙරවානං
කානනමිති ව වාක්‍යං.

රූපකානි බහුනොව, යුත්තායුත්තාදිහෙදතො;
විසුං න තානි වුත්තානි, එත්ථෙ'ව'ත්තොගධානි'ති.

එත්තකොයෙව් කිං රූපකහෙදොති ආහ
 “රූපකානි”ච්චාදි; සුඛොධං; තත්ථ —

“සිතපුපිච්ඡජ්ජලං ලොල-තෙත්තභිච්ඡං තවානනං;
කස්ස නාම මනො ධීර, නාකඨ්ඨති මනොහර” න්ති.

යුත්තරූපකං යුත්තත්තං පුජ්ඵභිච්ඡිගානං, තදනුසාරෙන අයුත්තරූපකාදිපි විඤ්ඤයානති.

221. රූපකානි පුනපි සන්තීති දස්සෙතුමාහ “රූපකානි”ච්චාදි. රූපකානි යුක්තායුක්තාදිහෙදතො යුක්තරූපකඅයුක්තරූපකාදිහෙදෙන බහුනි එව භොන්ති, තානි රූපකානි එත්ථෙව රූපකෙ අන්තොගධානි. ඉති තස්මා කාරණා තානි විසං න වුත්තානි. අන්තො මජ්ඣෙ ගධානි පචත්තානීති විග්ගහො.

හෙ ධීර සිතපුප්ඵළුප්පලං මන්දහසිතසඞ්ඛාතෙනි කුසුමෙනි විජොතන්තං
ලොලනෙත්තහිඞ්ගං මනොහරං තවානනං කස්ස නාම මනො නාකඞ්ඞතිති.
ඉමස්ස පටිපක්ඛනො අයුත්තරූපකං වෙදිතඛිබ්බං.

එන්දිමා'කාසපදුම-මිච්චෙනං බණ්ඩරූපකං;
දුට්ඨ'මමිභොරුහභනං, නෙත්තානි'ච්චාදි සුන්දරං.

222. රූපකෙ දොසාදොසං උපමායං විය පරිකප්පෙත්වා ගහෙනබ්බන්ති උපදිසන්තො ආහ “වන්දිම්”චවාදි. “වන්දිමා වන්දො ආකාසපද්ම”න්ති එතං ඛණ්ඩරූපකං ආකාසස්ස තළාකත්තෙන අනිරූපිතත්තා ඛණ්ඩරූපකං නාම. දුට්ඨං ඛණ්ඩිතොපමා විය දොසදුට්ඨං නාම. “අම්භොරුහවනං නිලුප්පලවනං තෙත්තානී”තිආදිකං උපමානොපමෙය්‍යානං වචනනානත්තෙපි සුන්දරමෙව.

පරියන්තො විකප්පානං, රූපකස්සෝපමාය ච;
නත්ථි යං තෙන විඤ්ඤෙය්‍යං, අවුත්ත'මනුමානතො.

223. ඉදානි ඉමෙසමෙව උපමාරූපකානං අවුත්තානන්තහෙදො
වුත්තානුසාරෙනෙව ඤාතබ්බොති දස්සෙතුමාහ “පරියන්තො”ඉච්චාදි.
රූපකස්ස ච රූපකාලඤ්ඤාරස්ස ච උපමාය ච උපමාලඤ්ඤාරස්ස ච විකප්පානං.

විවිධාකාරෙන කප්පිතපක්ඛානං පරියන්තො කොට්ඨං යස්මා නත්ථි, තෙන කාරණෙන අවුත්තං ඉමස්මිං සුබ්බාදාසකාරෙ අවුත්තපක්ඛං සමුහං අනුමානතො අනුමානඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤෙය්‍යන්ති. උපමාරූපකානං සකලමවුත්තපක්ඛං බ්‍යාපෙත්වා යීතං සාමඤ්ඤලක්ඛණං අනතික්කමිත්වා වුත්තෙහි තෙහි තෙහි පක්ඛසඛ්ඛාතෙහි ලිඛිගෙහි සිද්ධානුමානඤ්ඤාණෙන සාමඤ්ඤලක්ඛණං අන්තොගධානමනුත්තරූපකසඛ්ඛාතානුමෙය්‍යානං අවබොධො සක්කාති අධිජ්ජායො. රූපකස්ස පන උපමන්තොගධත්තා උපමාය නිද්දිට්ඨදොසාදොසං ද්විත්තමපි උත්තානුත්තපක්ඛස්ස සාධාරණං හොති.

224.

පුනස්පුනමුවිචාරණං, ය'මත්ථස්ස පදස්ස ව;
උභයෙසඤ්ඤව විඤ්ඤෙය්‍යා, සා'ය'මාවුත්ති නාමතො.

224. ආවුත්තිමධිකිච්චාහ “පුන” ඉච්චාදිනා. අත්ථස්ස අභිධෙය්‍යස්ස පදස්ස සද්දස්ස ව උභයෙසං අත්ථපදානඤ්ඤව පුනස්පුනං භියො භියො යං උච්චාරණං, සායං තිව්ධා නාමතො ආවුත්ති විඤ්ඤෙය්‍යා, උච්චාරණවසෙන ආ පුනස්පුනං වත්තනමාවුත්තිති.

224. ඉදානි ආවුත්තිං දස්සෙති “පුනස්පුනෙ”ච්චාදිනා. අත්ථස්ස සද්දාභිභිතඅත්ථස්ස ව පදස්ස ව උභයෙසං අත්ථපදානඤ්ඤව යං පුනස්පුනමුවිචාරණං, සා අයං තිව්ධා නාමතො ආවුත්ති ඉති විඤ්ඤෙය්‍යා. පුනස්පුනෙති එතදබ්‍යයං ක්‍රියාබාහුලෙය වත්තනෙ. උච්චාරණවසෙන ආ පුනස්පුනං වත්තනමාවුත්ති.

අත්ථාවුත්ති

225.

මනො හරති සබ්බෙසං, ආදදාති දිසා දස;
ගණ්හාති නිම්මලත්තඤ්ඤව, යසොරාසි ජිනස්ස'යං.

225. උදාහරති “මනො”ඉච්චාදි. ජිනස්ස අයං යසොරාසි සබ්බෙසං ජනානං මනො චිත්තං හරති, දස දිසා ආදදාති සබ්බදා [සබ්බධා (ක.)] තංවිසයත්තා, නිම්මලත්තං නිම්මලභාවං ගණ්හාති, එත්ථ ගහණලක්ඛණස්ස [දසගහණලක්ඛණස්ස (ක.)] අත්ථස්ස අනෙකෙහි පරියායවචනෙහි ආවත්තිත්තතා අයං අත්ථාවුත්ති.

225. උදාහරති “මනො හරති”ච්චාදිනා. ජිනස්ස අයං යසොරාසි සබ්බෙසං සත්තානං මනො චිත්තං හරති ගණ්හාති, දස දිසා ආදදාති

අවිසයටියානාභාවතො ගණ්හානි, නිම්මලත්තඤ්ච භූතපරිසුද්ධගුණෙන නිජ්චන්තනතා ගණ්හානි. එත්ථ “ගණ්හානි”ති එකස්සෙවත්ථස්ස “භරති, ආදදාති, ගණ්හානි”ති අඤ්ඤෙහි පරියායවචනෙහි ආවත්තිතතා අයමත්ථාවුත්ති නාම. නිග්ගතො මලෙහීති ච, තස්ස භාවොති ච, යසසො රාසිඉති ච විග්ගහො.

පදාචුත්ති

226.

විභාසෙන්ති දිසා සබ්බා, මුනිනො දෙහකන්තියො;
විභා සෙන්ති ච සබ්බාපි, චන්දාදීනං හතා විය.

226. “විභාසෙන්ති”චවාදි. මුනිනො දෙහකන්තියො සබ්බා දිසා විභාසෙන්ති විසෙසෙන දිපෙන්ති, යතො එවං තස්මා කාරණා චන්දාදීනං සබ්බාපි විභා සොභා හතා පහතා විය සෙන්ති පවත්තන්තිති පදාචුත්ති.

226. “විභාසෙන්ති”චවාදි. මුනිනො දෙහකන්තියො සබ්බා දිසා විභාසෙන්ති යස්මා විසෙසෙන පකාසෙන්ති, තස්මා චන්දාදීනං සබ්බාපි විභා කන්තියො හතා පහතා විය සෙන්ති පවත්තන්ති ච, “විභාසෙන්ති”ති පදස්සෙව ආවත්තනතො අයං පදාචුත්ති නාම. දෙහෙ කන්තියොති වාක්‍යං.

උභයාචුත්ති

227.

ජිත්වා විහරති ක්ලෙස-රිපුං ලොකෙ ජිනො අයං;
විහරත්‍යා’රිවග්ගො’යං, රාසිභූතොව දුජ්ජනෙ.

227. “ජිත්වා”ඉචවාදි. අයං ජිනො ක්ලෙසරිපුං ජිත්වා ලොකෙ විහරති පවත්තති, අයං තෙන ජිනො අරිවග්ගො සත්තුසමුහො දුජ්ජනෙ රාසිභූතො විය තතො අලද්ධජ්ජනිට්ඨත්තා. “විහරති”ති අත්ථස්ස පදානඤ්ච ආචුත්තිතො උභයාචුත්ති.

227. “ජිත්වා”ඉචවාදි. අයං ජිනො ක්ලෙසරිපුං ජිත්වා ලොකෙ විහරති, අයං අරිවග්ගො ක්ලෙසරිපුසමුහො දුජ්ජනෙ රාසිභූතොව විහරතිති. වාසසම්බන්ධස්ස අත්ථස්ස ච “විහරති”ති පදස්ස ච පුන [\[පුනජ්ජනං \(?\) \]](#) උච්චාරණතො අයං උභයාචුත්ති නාම භොති. ක්ලෙසො එව රිපුති ච, අරීනං වග්ගොති ච, අරාසි රාසි අභවීති ච, කුච්ඡිතො ජනොති ච වාක්‍යං.

228.

එකත්ථ චත්තමානම්පි, සබ්බවාකොපකාරකං;
දීපකං නාම තඤ්චාදි-මජ්ඣන්තවිසයං තිධා.

228. දීපකං පරිදීපයමාහ “එකත්ථෙ”ච්චාදි. එකත්ථ වාක්‍යස්සාදො මජ්ඣෙ අන්තෙ වා චත්තමානම්පි ක්‍රියාජාත්‍යාදිකං සබ්බස්ස අභිමතස්ස කස්සචි වාක්‍යස්ස ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධාහිධායිනො පදසන්තානස්ස උපකාරකං වාක්‍යත්ථාත්වයවසෙන දීපකං නාම, දීපො විය එකදෙසෙ චත්තිතොපි සකලපදත්ථවසෙන සබ්බවාක්‍යං දීපයති පකාසෙතිති. තඤ්ච දීපකං ආදි ව මජ්ඣඤ්ච අන්තඤ්ච විසයො ගොචරො යස්ස තාදිසං තිධා ආදිදීපකං මජ්ඣදීපකං අන්තදීපකන්ති තිවිධං හොතිති අත්ථො, තම්පි ක්‍රියාදීනං වසෙන පච්චෙකං තිවිධං හොති.

228. ඉදානි දීපකාලචිකාරං දස්සෙති “එකත්ථෙ”ච්චාදිනා. එකත්ථ වාක්‍යස්ස ආදිමජ්ඣාවසානෙස්ථෙකස්මිං චත්තමානම්පි ක්‍රියාජාතිගුණත්තයං සබ්බවාකොපකාරකං
චත්තුම්චිජ්තක්‍රියාකාරකසම්බන්ධජ්පකාසකපදසන්තානසඬ්ඛාතවාක්‍යස්ස වාක්‍යත්ථාවබොධවසෙන පයොජනං දීපකං නාම එකට්ඨානෙ ධත්වා විසයිභූතසබ්බට්ඨානගතදබ්බපකාසකපදීපසමානත්තා දීපකං නාම හොති. තඤ්ච දීපකං ආදිමජ්ඣන්තවිසයං වාක්‍යස්ස ආදිවිසයං මජ්ඣවිසයං අන්තවිසයඤ්චෙති තිධා හොති. එතෙසු එකෙකමපි ක්‍රියාජාතිගුණහෙදෙන පුනපි තිවිධං හොතිති විඤ්ඤෙය්‍යං. දීපෙතිති දීපො, පදීපො. පටිභාගත්ථෙ කප්පච්චයෙන දීපො වියාති දීපකං. වාක්‍යස්ස ආදි ව මජ්ඣඤ්ච අන්තඤ්චෙති ව, තං විසයො අස්සෙති ව වාක්‍යං.

ආදිදීපක

229.

අකාසි බුද්ධො චෙනෙය්‍ය-බන්ධුනමථිතොදයං;
සබ්බපාපෙහි ව සමං-නෙකතිත්ථියමද්දනං.

229. උදාහරති “අකාසි”ච්චාදි. බුද්ධො චෙනෙය්‍යා විනෙතබ්බායෙව බන්ධවො තෙසං අමිතමපරිමිතං උදයමහිවුද්ධිං අකාසි. න කෙවලං තමෙව, සබ්බපාපෙහි සමං එකතො අනෙකානං තිත්ථියානං මද්දනඤ්ච අකාසිති. ඉහ “අකාසි”ති ක්‍රියාපදෙනාදිචත්තිනා සබ්බමෙව වාක්‍යං දීපයතිති ක්‍රියාදිදීපකමෙතං.

229. “අකාසි”ච්චාදි. බුද්ධො චෙනෙය්‍යබන්ධුනං අමිතොදයං පමාණරහිතාහිවුද්ධිං අකාසි. න කෙවලං තමෙව, සමං එකක්ඛණෙ සබ්බපාපෙහි

සභානෙකතිත්ථියමද්දනඤ්ච අකාසීති. වාකාදිමහි ක්‍රියාය ධීතත්තා ඉදං ක්‍රියාදිදිපකං නාම. අමිතො ච සො උදයො චෙති ච, අනෙකා ච තෙ තිත්ථියා චෙති ච, තෙසං මද්දනමිති ච විග්ගහො.

මජ්ඣිමනිකායෙ

230.

දස්සනං මුනිනො සාධු-ජනානං ජායතෙ'මතං;
තදඤ්ඤෙසං තු ජන්තුනං, විසං නිච්චොපතාපනං.

230. “දස්සන”මිච්චාදි. මුනිනො දස්සනං සාධුජනානං අමතං නිබ්බානං නාම ජායතෙ අමතස්ස සාධනතො, තෙහි සාධුජනෙහි අඤ්ඤෙසං ජන්තුනං නිච්චමුපතාපෙතීති නිච්චොපතාපනං විසං ජායතෙ, තස්මිං මනොපදොසස්ස විසසදිසත්තා නිරයාදිදුක්ඛාවහභාවතොති. ක්‍රියාමජ්ඣදිපකමෙතං.

230. “දස්සන”මිච්චාදි. මුනිනො දස්සනං සාධුජනානං අමතං අමතසඬ්ඛාතනිබ්බානස්ස එකන්තකාරණත්තා කාරියොපචාරෙන අමතං භූතං ජායතෙ, තදඤ්ඤෙසං තෙහි සාධුජනෙහි අඤ්ඤෙසං ජන්තුනං තු නිච්චොපතාපනං සත්තමුපතාපකරණතො විසං ජායතෙ විසතුල්ලාපටිසකාරණත්තා කාරියොපචාරෙන විසං භවතීති. ඉදං ක්‍රියාය මජ්ඣෙ ධීතත්තා ක්‍රියාමජ්ඣදිපකං. සාධවො ච තෙ ජනා චෙති ච, තෙහි අඤ්ඤෙති ච වාකායං.

අන්තර්දිපක

231.

අච්චන්තකන්තලාවණ්‍ය-චන්දාතපමනොහරො;
ඡිනානනින්දු ඉන්දු ච, කස්ස නා'නන්දකො භවෙ.

231. “අච්චන්තෙ”මිච්චාදි. අච්චන්තං කන්තං මනුඤ්ඤං ලාවණ්‍යං පියභාවො, තමෙව, තමිච්ච වාචන්දාතපො චන්දිකා, තෙන මනොහරො ඡිනානනින්දු ඉන්දු චන්දො ච කස්ස ජනස්ස ආනන්දකො න භවතීති. ක්‍රියාන්තර්දිපකං.

231. “අච්චන්ති”මිච්චාදි. අච්චන්තකන්තලාවණ්‍යචන්දාතපමනොහරො අතිසයෙන මනුඤ්ඤපියභාවසඬ්ඛාතවිලාසනාමකෙන චන්දකිරණෙන, නො චෙ, අතිසයෙන මනුඤ්ඤපියතාසඬ්ඛාතවිලාසසදිසෙන චන්දකිරණෙන මනොහරො ඡිනානනින්දු සම්බුද්ධස්ස මුඛචන්දො ච ඉන්දු ච පකතිචන්දො ච කස්ස ආනන්දකො න භවෙ. ඉදං ක්‍රියාය අන්තෙ ධීතත්තා ක්‍රියාන්තර්දිපකං නාම.

අන්තං අතික්කන්තන්ති ච, තඤ්ච තං කන්තඤ්චෙති ච, ලවණස්ස භාවො ලාවණං, මධුරභාවො, තංසදිසත්තා අවචන්තකන්තඤ්ච තං ලාවණාඤ්චාති ච, චන්දස්ස ආතපො කිරණොති ච, අවචන්තකන්තලාවණාමෙව චන්දාතපොති ච, චන්දපක්ඛෙ අවචන්තකන්තලාවණාමිව ච සො චන්දාතපො වාති ච, තෙන මනොහරොති ච, ජිනානනමෙව ඉන්දුති ච වාක්‍යං. ඉමිනා ක්‍රියාදිපකත්තයෙනෙව අවුත්තජාතිදිපකගුණදිපකානිපි ඤාතබ්බාති.

මාලාදිපක

232.

හොතා'විජ්ජපටිසාරාය,
සීලං පාමොජ්ජහෙතු සො;
තං පීතිහෙතු, සා වා'යං,
පස්සද්ධාදිපසිද්ධියා.

232. ආදිදිපකාදිසුපි තෙසු පයොගක්කමෙන පකාරන්තරමත්ථිති වදන්ති “හොති”චවාදි. සීලං පඤ්චසීලාදිකං, අවිජ්ජපටිසාරාය පවිජානුතාපාභාවාය හොති, සො අවිජ්ජපටිසාරො පාමොජ්ජස්ස උප්පන්නමත්තාය පීතියා හෙතු හොති, තං පාමොජ්ජං පීතියා බලවහුතාය හෙතු හොති, සා වායං පීති පස්සද්ධාදිනං පස්සද්ධිසුබාදිනං පසිද්ධියා නිජ්ජත්තියා හොතිති යොජනියං.

232. ඉදානි නවසු දිපකෙසු පයොගවිසෙසෙන සාධෙතබ්බෙ අඤ්ඤප්පකාරෙ දස්සෙති “හොති”චවාදිනා. සීලං සුරක්ඛිතං පඤ්චඛගදසඛගාදිසීලං අවිජ්ජපටිසාරාය හොති, සො අවිජ්ජපටිසාරො පාමොජ්ජහෙතු හොති උප්පන්නමත්තාය තරුණපීතියා කාරණං භවති, තං පාමොජ්ජං පීතිහෙතු බලවපීතිකාරණං හොති, සා අයඤ්ච පීති පස්සද්ධාදිපසිද්ධියා කායපස්සද්ධිවිත්තපස්සද්ධිආදිනං සිද්ධියා හෙතු හොති. න විජ්ජපටිසාරො අවිජ්ජපටිසාරො, නසද්දො පසජ්ජපටිසෙධෙ වත්තතෙ. පමුදිතස්ස භාවොති ච, තස්ස හෙතුති ච, පස්සද්ධි ආදි යෙසං සුබාදිනන්ති ච, තෙසං පසිද්ධිති ච විග්ගහො.

233.

ඉච්චා'දිදිපකත්තෙපි, පුබ්බං පුබ්බමපෙක්ඛිති;
වාක්‍යමාලා පචත්තාති, තං මාලාදිපකං මතං.

233. කිමිදං තච පකාරන්තරමිච්චාහ “ඉච්චාදි”චවාදි. ඉච්චෙවමිමං යං තං මාලාදිපකං මතං. නනු ක්‍රියාදිදිපකමෙතමිච්චාහ “ආදිදිපකත්තෙපි”ති. යජ්ජප්‍යාදිදිපකමෙතං පුබ්බං පුබ්බං වාක්‍යං “හොතාවිජ්ජපටිසාරාය

සීල”න්තිආදිකං අපෙක්ඛිතී අපෙක්ඛමානා වාක්‍යානං යථාචුත්තානං මාලා පරම්පරා පවත්තාති. තං යථාචුත්තං මාලාදීපකං මතං, නාදිදීපකන්ති.

233. “ඉච්චාදි”ච්චාදි. ආදිදීපකත්තෙපි ක්‍රියාදිදීපකභාවෙ සතිපි වාක්‍යමාලා අනෙකවාක්‍යාන සම්බන්ධමානා පරම්පරා පුබ්බං පුබ්බං “හොතාවිජ්ජපටිසාරායා”න්තිආදිකං වාක්‍යං අපෙක්ඛිතී පවත්තා. ඉති ඉදං අනන්තරගතජ්ජකාරං දීපකං “මාලාදීපක”න්ති මතන්ති. ආදිමහි දීපකමිති ව, විසයොපවාරෙන ආදි ව තං දීපකඤ්චාති ව, මාලා එව දීපකමිති ව වාක්‍යං.

234.

අනෙතෙව පකාරෙන, සෙසානමපි දීපකෙ;
විකජ්ජානං විධාතඛිබ්බා-නුගති සුද්ධබ්‍රුද්ධිහි.

234. අචුත්තෙ දීපකවිකජ්ජෙ අතිදිසන්තො නිගමෙති “අනෙති”ච්චාදිනා. අනෙතෙව අනන්තරා චුත්තෙන පකාරෙන විධිනා දීපකෙ දීපකවිසයෙ [දීපකවිසයෙසෙ (ක.)] සෙසානමචුත්තානං විකජ්ජානං ජාත්‍යාදිදීපකාදිහෙදානං අනුගති අවබෝධො සුද්ධබ්‍රුද්ධිහි පරිසුද්ධමතිහි කචිහි විධාතඛිබ්බා කාතඛිබ්බාති.

234. ඉදානි අචුත්තදීපකානිපි අතිදිසති “අනෙතෙවි”ච්චාදිනා. අනෙතෙව පකාරෙන යථාචුත්තදීපකජ්ජකාරෙන දීපකෙ දීපකවිසයෙ සෙසානං අපි විකජ්ජානං අචුත්තජාතිදීපකගුණදීපකසඬිබ්බාතානං පක්ඛානං ජාත්‍යාදිදීපකගුණාදිදීපකාදීනං ඡන්තං මාලාදීපකානඤ්ච අනුගති අවබෝධො සුද්ධබ්‍රුද්ධිහි කචිහි විධාතඛිබ්බා චුත්තානුසාරෙනෙව කාතඛිබ්බා. විසෙසතො අසඬිකරතො කජ්ජියන්තිති ව, සුද්ධා බ්‍රුද්ධි යෙසන්ති ව වාක්‍යං.

235.

විසෙසවචනිච්ඡායං,
නිසෙධවචනං තු යං;
අක්ඛෙපො නාම සො’යඤ්ච,
තිධා කාලජ්ජහෙදතො.

235. අක්ඛෙපමුපක්ඛිපති “විසෙසි”ච්චාදිනා. විසෙසස්ස යස්ස කස්සවි වචනිච්ඡායං යං නිසෙධස්ස පටිසෙධස්ස වචනං චුත්ති, සො අක්ඛෙපො නාම අක්ඛිපනං පටිසෙධොති කත්වා. සොයමක්ඛෙපො ච කාලජ්ජහෙදතො අතීතාදිතො තිධා තිජ්ජකාරො.

235. ඉදානි අක්ඛෙපං දස්සෙති “විසෙසෙ”ච්චාදිනා. විසෙසවචනිච්ඡායං තු යස්ස කස්සවි පදත්ථවිසෙසස්ස කථනිච්ඡාය ඵෙව යං නිසෙධවචනං

පටිසෙධවචනං අත්ථි, සො පටිසෙධො අක්ඛෙපො නාම අක්ඛෙපාලච්ඡායා
නාම. අයඤ්ච අක්ඛෙපො කාලජපහෙදතො අතීතාදිකාලවිසෙසෙන තිධා
හොති. විසෙසස්ස කස්සචි වචනන්ති ව, තස්මිං ඉච්ඡාති ව, නිසෙධස්ස
පටිසෙධස්ස වචනමිති ව, අක්ඛිපනං පටික්ඛිපනන්ති ව, කාලස්ස ක්‍රියාය වා
පහෙදොති ව වාකාං.

236.

එකාකි'නෙකසෙනං තං, මාරංචිජයිජිනො;
කථං ත'මථ වා තස්ස, පාරමිබලමිදිසං.

අතීතක්ඛෙපො.

236. “එකාකි”ච්චාදි. සො ජිනො එකාකි එකො සමානො අනෙකසෙනං
තං මාරං චිජයි පරාජෙසි, තං කථං යුජ්ජතෙ. අථ වා කිං න යුජ්ජතෙ, යතො තස්ස
ජිනස්ස පාරමි සමතිංසවිධා පාරමිතා එව බලං ඊදිසං යාදිසං තස්ස
චිජයකාරණන්ති. එත්ථ එකාකිත්තකාරණසාමත්ථියා මාරචිජයායොගබුද්ධි
“සසෙනං මාරං චිජිතවාති කථං යුජ්ජති”ති එවමාකාරා අතීතා අක්ඛිත්තාති
අතීතක්ඛෙපොයං.

236. ඉදානි උදාහරති “එකාකි”ච්චාදිනා. ස ජිනො සො සබ්බඤ්ඤා එකාකි
අසහායො අද්වතියො අනෙකසෙනං තං මාරං චිජයි අජිනිති, තං කථං යුජ්ජති. අථ
වා යුජ්ජතෙව, තස්ස ජිනස්ස පාරමිබලං සමතිංසපාරමිබලං
සමතිංසපාරමිතාසඤ්ඤා ඊදිසමිදිසාති. බුද්ධස්ස අද්වතියභාවඤ්ච මාරස්ස
සපරිවාරභාවඤ්ච නිස්සාය කස්සචි උජ්ජන්තා “එකාකිනා කථමනෙකසෙනො
මාරො ජිනො”ති විපරිතබුද්ධි අතීතමාරචිජයවිසයත්තා අතීතා හොති, “තස්ස
පාරමිබලං ඊදිස”න්ති අත්ථවිසෙසස්ස කථනිච්ඡාය “අථ වා”ති
නිද්දිට්ඨපටිසෙධවචනෙන අක්ඛිත්තන්ති අතීතස්ස අක්ඛෙපනතො
අතීතක්ඛෙපො නාම.

237.

කිං චිත්තෙ'ජාසමුග්ගානං,
අජ්ජත්තො'ස්මිති ඛිජ්ජසෙ;
පණාමො නනු සොයෙව,
සකිම්පි සුගතෙ කතො.

චිත්තමානක්ඛෙපො.

237. “කිං චිත්තෙ”ච්චාදි. චිත්ත ඵජාය තණ්හාය සමුග්ගානං සබ්බථා අප්පචත්තිං අප්පත්තොස්මිති කිං බ්ජ්ජසෙ, තුච්ඡො තච ඛෙදො. සුගතෙ සකිම්පි එකචාරම්පි කතො පණාමො සොයෙව තණ්හාය සමුග්ගාතොයෙව නනු එකන්තකාරණත්තා තස්සාති චත්තමානක්ඛෙපොයං චත්තමානස්ස ඛෙදස්සාක්ඛිතත්තා.

237. “කිං චිත්තෙ”ච්චාදි. හෙ චිත්ත ඵජාසමුග්ගානං ඵජාසබ්බතාය තණ්හාය සමුච්ඡෙදපහානං අප්පත්තොස්මිති කිං බ්ජ්ජසෙ, තුච්ඡො තච ඛෙදො. තථා හි සුගතෙ බුද්ධච්ඡයෙ සකිම්පි කතො පණාමො සොයෙව නනු තණ්හාසමුච්ඡෙදස්ස එකන්තකාරණත්තා කාරණකාරියානමභෙදබුද්ධියා සො ඵජාසමුග්ගාතොයෙව කිං න භවති, භවතොව. “පණාමො”ත්‍යාදිවිසෙසකථනාධිප්පායෙන “කිං බ්ජ්ජසෙ”ති චිත්තස්ස චත්තමානඛෙදස්ස පටිසෙධිතත්තා අයං චත්තමානක්ඛෙපො නාම. ඵජාය සමුග්ගාතොති වාක්‍යං.

238.

සච්චං න තෙ ගමිස්සන්ති, සිචං සුජනගොචරං;
මිච්ඡාදිට්ඨිපරික්කන්ත-මානසා යෙ සුදුජ්ජනා.

අනාගතක්ඛෙපො.

238. “සච්ච”මිච්චාදි. සුජනගොචරං සිචං සන්තිපදං තෙ සච්චං නියතං න ගමිස්සන්ති. යෙ මිච්ඡාදිට්ඨියා සස්සතාදිකාය පරික්කන්තං අභිභූතං මානසං චිත්තං යෙසං තාදිසා සුට්ඨු අතිසයෙන දුජ්ජනාති යොජනීයං. අයමනාගතක්ඛෙපො භාවිතො ගමනස්සාක්ඛිතත්තා.

“ඡීවිතාසා බලවතී, ධනාසා දුබ්බලා මම;
ගච්ඡ වා තිට්ඨ වා කන්ත, මමාවත්ථා නිවෙදිතා”ති [කාබ්‍යාදාස 2.139].

අයමනාදරක්ඛෙපොති එවමාදයො තු තබ්බෙදායෙවාති උපෙක්ඛිතා.

238. “සච්ච”මිච්චාදි. සුජනගොචරං සාධුතං විසයගතං සිචං සන්තිපදං තෙ සච්චමෙකන්තෙන න ගමිස්සන්ති. කෙ? යෙ මිච්ඡාදිට්ඨිපරික්කන්තමානසා සුදුජ්ජනා, තෙයෙවාති. “මිච්ඡාදිට්ඨි”තිආදිවිසෙසස්ස කථනාධිප්පායෙන “තෙ න ගමිස්සන්ති”ති තිත්ථියානං භාවිතො නිබ්බානගමනස්ස බුද්ධියා පටිසිද්ධත්තා අයං අනාගතක්ඛෙපො නාම. මිච්ඡා විපරිතා ව සා දිට්ඨි වාති ව, තාය පරික්කන්තං මානසං යෙසන්ති ව වාක්‍යං.

“ජීවිතාසා බලවතී, ධනාසා දුබ්බලා මම;
ගච්ඡ වා තිට්ඨ වා කන්ත, මමාවත්ථා නිවෙදිතා” –

තායාදිකො අනාදරක්ඛෙපොපි දස්සිතාතීතක්ඛෙපාදීහි අනඤ්ඤත්තා විසුං න
වුත්තො. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – හෙ කන්ත වල්ලභ මම ජීවිතාසා බලවතී
හොති, ධනාසා දුබ්බලා, ත්වං ගච්ඡ වා තිට්ඨ වා, මමාවත්ථා මම පකති නිවෙදිතා
විඤ්ඤාපිතා. “එත්ථ මමාවත්ථා නිවෙදිතා”ති විසෙසස්ස කථනාධිප්පායෙන
“ගච්ඡ වා තිට්ඨ වා”ති ඉමිනා අනාදරවචනෙන අත්තනො වල්ලභස්ස
වත්තමානස්ස අනාගතස්ස වා ගමනස්ස පටිසෙධිතත්තා වත්තමානක්ඛෙපො වා
අනාගතක්ඛෙපො වා හොති.

239.

ඤ්ඤොයා සොත්ථන්තරන්තාසො,
යො’ඤ්ඤවාක්‍යත්ථසාධනො;
සබ්බන්තාපි විසෙසට්ඨො,
භිවිසිට්ඨා’ස්ස හෙදනො.

239. අත්ථන්තරන්තාසං නායාසයති “ඤ්ඤා”විවාදිතා.
අඤ්ඤවාක්‍යත්ථසාධනො අඤ්ඤස්ස වත්තුමිච්ඡිතස්ස කස්සචි වාක්‍යත්ථස්ස
සාධනො සමත්ථකො කස්සචිදෙව අත්ථස්ස පරස්ස නායාසො යො, සො
අත්ථන්තරන්තාසො ඤ්ඤොයා අත්ථන්තරස්ස කස්සචි වත්ථුනො නායාසො
පයොගොති කත්වා. තස්ස හෙදමාහ “සබ්බෙ”විවාදිතා. අස්ස
අත්ථන්තරන්තාසස්ස හෙදනො විකප්පනො භිවිසිට්ඨා භිසද්දෙන විසෙසිතා
සබ්බන්තාපි ව විසෙසට්ඨො වාති ඉමෙ භවන්ති. නනු පතිවත්ථුපමාය ඉමස්ස ව
කො හෙදොති? සච්චං, තථාපි උභයත්ථ අත්ථන්තරන්තාසමත්තෙන
සදිසත්තෙපි යත්ථ මුඛ්‍යතො සාමාප්පතීතිසබ්බාචො, සා පතිවත්ථුපමා. යත්ථ
පන සාධනරූපස්සෙවත්ථන්තරන්තාසො, සො අත්ථන්තරන්තාසොති
පාකට්ඨොයෙවුහින්තං හෙදොති.

239. ඉදාති අත්ථන්තරන්තාසං දස්සෙති “ඤ්ඤා”විවාදිතා. යො
අඤ්ඤවාක්‍යත්ථසාධනො අඤ්ඤවාක්‍යත්ථස්ස සාධනො හොති,
අඤ්ඤවාක්‍යත්ථං සාධෙති, සො අත්ථන්තරන්තාසො සාධියවාක්‍යත්ථතො
අඤ්ඤත්ථස්ස යපනං කථනං “අත්ථන්තරන්තාසො”ති ඤ්ඤොයා, අස්ස
අත්ථන්තරන්තාසස්ස හෙදනො පහෙදෙන සබ්බන්තාපි විසෙසට්ඨො ව,
එතෙයෙව භිවිසිට්ඨා වාති වත්තාරො භවන්ති. අත්ථො ව සො අත්තරො
අඤ්ඤො වෙති ව, තස්ස නායාසොති ව, සබ්බං ඛ්‍යාපෙති සීලෙනාති ව, විසෙසෙ
පදෙසෙ තිට්ඨතීති ව, භිසද්දෙන විසිට්ඨාති ව වාක්‍යං.

හි-රහිතසබ්බත්තාපි

240.

තෙපි ලොකහිතාසත්තා, සුරියො වන්දිමා අපි [වන්දිමාරපි (සි.)];
අත්ථං පස්ස ගමිස්සන්ති, නියමො කෙන ලභිස්සතෙ.

240. උදාහරනි “තෙපි”ච්චාදි. ලොකස්ස හිතෙ අභිවුද්ධියං ආසත්තා අභිරත්තා සුරියො වන්දිමා අපිති තෙ මහන්තාපි අත්ථං උදයවිපරියාස’මභාවං ගමිස්සන්ති, න [ගමිස්සන්තා පුන (ක.)] තථෙව තිට්ඨන්ති, “පස්සෙ”ති තමවබ්බොධයති. තථා හි නියමො “භාවො නාම න පායිති. සබ්බෙ සඬ්ඛාරා වයධම්මිනො”ති අයං නියති. කෙන නාම වත්ථුනා ලභිස්සතෙ අතික්කම්තුං සක්කාති. අයං භිසද්දරහිතො සබ්බත්තාපි අත්ථන්තරත්තාසො තාදිසස්ස නියමස්ස සබ්බගතත්තා.

240. “තෙපි”ච්චාදි. ලොකහිතාසත්තා ලොකාභිවුද්ධියං ලග්ගා සුරියො අපි වන්දිමා අපි තෙපි මහානුභාවා අත්ථං විනාසං ගමිස්සන්ති, පස්ස ඵතෙසං පාකටං විනාසං ඔලොකෙහි. තථා හි නියමො “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා”ති සබ්බපදත්ථමනතික්කම්ම පවත්තනියමො කෙන ලභිස්සතෙ පච්චයසමුප්පන්නෙත කෙන පදත්ථෙත අතික්කමාසතෙති. අයං භිසද්දරහිතො අත්ථගමනසඬ්ඛාතො නියමො සබ්බත්ථ ගතොති සබ්බත්තාපි අත්ථන්තරත්තාසො. පතිවත්ථුපමාය ව අත්ථන්තරත්තාසස්ස ව අත්ථන්තරත්තාසත්තෙන තුල්යත්තෙපි තත්ථ සාධම්මපකාසත්තසභාවො, ඵත්ථ වුත්තත්ථස්ස සාධනසභාවොති ඵවම්මෙසං නානත්තං සුඛාත්තං. අපිති සම්භාවනායං, දුතියො අපිසද්දො සමුච්චයෙ.

හි-සහිතසබ්බත්තාපි

241.

සත්ථා දෙවමනුස්සානං, වසී සොපි මුනිස්සරො;
ගතොව නිබ්බුතිං සබ්බෙ, සඬ්ඛාරා න හි සස්සතා.

241. “සත්ථා”ඉච්චාදි. දෙවමනුස්සානං දෙවානඤ්ච මනුස්සානඤ්ච උක්කට්ඨපරිච්ඡේදවසෙන සත්ථා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකෙහි පරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසතිති, වසී පඤ්චහි වසිතාහි අතිසයවසීහි වසිප්පන්නො සොපි මුනිස්සරො නිබ්බුතිං බන්ධපරිනිබ්බානසඬ්ඛාතං ගතො පන්නොයෙව, භිසද්දො සමත්ථතෙ. සබ්බෙ සඬ්ඛාරා පච්චයසමුප්පන්නා න සස්සතා න නිච්චා උප්පාදවයධම්මත්තා අනිච්චා. අයම්පි භිසද්දසහිතසබ්බත්තාපි අත්ථන්තරත්තාසො අනිච්චතාය සබ්බගතත්තාති.

241. “සත්ථා”ඉච්චාදි. දෙවමනුස්සානං උක්කට්ඨවසෙන සත්ථා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙහි යථාරහමනුසාසකො වසී වුට්ඨානඅධිට්ඨානාදීසු පඤ්චසු වසිභාවෙසු සාතිසයං ඉස්සරියවා සො මුනිස්සරො අපි නිබ්බුතිං බත්ඨනිබ්බානං ගතො ඵව. හි තථෙව, සබ්බෙ සඬ්ඛාරා සස්සතා න භොන්තිති. අයං හිසද්දසහිතො අනිච්චතාය සබ්බගතත්තා සබ්බබ්බාපි අත්ථන්තරන්‍යාසො. වසො අස්ස අත්ථිති වාක්‍යං.

හි-රහිතවිසෙසට්ඨ

242.

ජිනො සංසාරකන්තාරා, ජනං පාපෙති නිබ්බුතිං;
නනු යුත්තා ගති සා’යං, වෙසාරජ්ජසමඬ්ඪිති.

242. “ජිනො”ඉච්චාදි. ජිනො සංසාරොයෙව කන්තාරො දුග්ගමත්තා, තතො ජනං සකලමිපි ලොකං නිබ්බුතිං පාපෙති. නනු පසිද්ධියමනුමතියං වා. සායං ගති නිබ්බුතිපාපනසඬ්ඛාතා පවත්ති, විගතො සාරදො භයමස්සාති විසාරදො, තස්ස භාවො නිබ්භයතා [නිබ්භයතාය (ක.)] වෙසාරජ්ජං, තෙන සමඬ්ඪිතං යුත්තානං. යුත්තාති අනුරූපාති. අයං හිසද්දවිරහිතො විසෙසට්ඨො අත්ථන්තරන්‍යාසො, වෙසාරජ්ජසමඬ්ඪිනමෙව තථාභාවතො න සබ්බබ්බාපි.

242. “ජිනො”ඉච්චාදි. ජිනො ජනං සත්තලොකං සංසාරකන්තාරා නිබ්බුතිං පාපෙති, සා අයං ගති පවත්ති වෙසාරජ්ජසමඬ්ඪිතං චතුර්වෙසාරජ්ජගුණසමන්තාගතානං තථාගතානං යුත්තා නනුති. අයං ජනානං නිබ්බානං පාපනා වෙසාරජ්ජසමඬ්ඪිතංයෙව ආවේණිකත්තා විසෙසට්ඨො හිසද්දරහිතො අත්ථන්තරන්‍යාසො. විගතො සාරදො භයං අස්සෙති ව, කස්ස භාවොති ව, තෙන සමඬ්ඪිතොති ව වාක්‍යං. නනුති පසිද්ධියං අනුමතියං වා වත්තතෙ. ද්විත්තමිපි අත්ථො වුත්තනයෙන ඤාතබ්බො.

හි-සහිතවිසෙසට්ඨ

243.

සුරත්තං තෙ’ධරපුටං, ජින රඤ්ජෙති මානසං;
සයං රාගපරිතා හි, පරෙ රඤ්ජෙත්ති සඬ්ඪගතෙ.

243. “සුරත්ත”මිච්චාදි. ජින තෙ තව සුරත්තං බිම්බඵලසමානවණ්ණත්තා අධරපුටං මානසං පස්සනං යෙසං කෙසඤ්ච රඤ්ජෙති පිණෙතිති. හි සමත්ථනෙ, තථා හිති අත්ථො. සයං යෙන කෙනවි රාගෙන රත්තවණ්ණෙන අනුරාගෙන වා පරිතා ගතා සඬ්ඪගතෙ අත්තනා සංසට්ඨෙ පරෙ අඤ්ඤෙ රඤ්ජෙත්ති

රත්තවණ්ණෙන අනුරත්තෙ වා කරොන්තිති සසිලෙසො සාධනො. අයඤ්ච
නිසද්දසහිතො විසෙසට්ඨො අත්ථන්තරන්‍යාසො තථාභාවස්ස තථාවිධානමෙව
සම්භවතො.

243. “සුරත්ත”ථිව්වාදි. හො ජින තෙ තව සුරත්තං අධරපුටං ඔට්ඨයුගලං
මානසං පස්සන්තානං [පසන්නචිත්තං (ක.)] චිත්තං රඤ්ජෙති පිණයති. හි
තථෙව, සයං රාගපරිකා රත්තවණ්ණෙන අනුරාගෙන වා යුත්තා සඬගතෙ
අත්තනා සංසට්ඨෙ පරෙ අඤ්ඤෙ රඤ්ජෙත්ති රත්තවණ්ණෙන අනුරත්තෙ වා
කරොන්ති. ඉදං තෙසං සභාවමෙවෙති. අයං ඊදිසානමෙව ආවෙණිකත්තා
විසෙසට්ඨො නිසද්දසහිතො අත්ථන්තරන්‍යාසො. පුටසදිසත්තා අධරො එව
පුටමිති ව, රාගෙන පරිකා යුත්තාති ව විග්ගහො.

244.

වාච්චෙ ගම්මෙ’ථ වත්ථුනං,
සදිසත්තෙ පහෙදනං;
බ්‍යතිරෙකො’ය’මපො’කො-
භයහෙදා චතුබ්බිධො.

244. බ්‍යතිරෙකච්ඡපමාහ “වාච්චෙ”ඉච්චාදිනා. වත්ථුනං
වත්තුම්චිජිතානං කෙසඤ්චි වත්ථුනං සදිසත්තෙ කථඤ්චි වත්ථුනං තුල්‍යත්තෙ
වාච්චෙ සද්දෙන වාචකෙන පටිපාදිතෙ අථ ගම්මෙ අසද්දපටිපාදිතෙ
සබ්බත්ථබලෙන පකරණාදිනා ඤාතෙ වා, න කෙවලං සද්දපටිපාදිතෙ.
පහෙදනං තෙසමෙව වත්ථුනං විසෙසකථනං බ්‍යතිරෙකො බ්‍යතිරෙවනං
පුටක්කරණන්ති කත්වා. අයං බ්‍යතිරෙකොපි එකොභයහෙදා එකබ්‍යතිරෙකො
උභයබ්‍යතිරෙකොති වාච්චගම්මානං පච්චෙකං විසෙසෙන චතුබ්බිධො.

244. ඉදානි බ්‍යතිරෙකං දස්සෙති “වාච්චෙ”ඉච්චාදිනා. වත්ථුනං
වත්තුම්චිජිතානං කෙසඤ්චි පදත්ථානං සදිසත්තෙ යෙන කෙනචි ආකාරෙන
සමානත්තෙ වාච්චෙ වාචකසද්දෙන පටිපාදනීයෙ අථ පුන ගම්මෙ තස්මිංයෙව
සදිසත්තෙ අත්ථසත්තිසඬබ්‍යාසාමත්ථීයෙන ගම්මමානෙ පහෙදනං තෙසංයෙව
වත්ථුනං නානත්තකථනං බ්‍යතිරෙකො නාම. අයම්පි බ්‍යතිරෙකො
එකොභයහෙදා බ්‍යතිරෙවනසඬබ්‍යාසපුටක්කරණසාමඤ්ඤෙන අභින්නොපි
වාච්චගම්මානං ද්විත්තං පච්චෙකමෙව එකබ්‍යතිරෙකො උභයබ්‍යතිරෙකොති
විසෙසෙන චතුබ්බිධො හොති. සදිසානං භාවොති ව, පකාරෙන හෙදනං
කථනමිති ව, බ්‍යතිරෙවනං පුටක්කරණමිති ව, එකො ව උභයො වාති ව, තෙසං
හෙදො විසෙසනන්ති ව විග්ගහො.

වාච්චඑකබ්‍යතිරෙක

245.

ගම්භීරත්තමහත්තාදි-
ගුණා ජලධිනා ජින;
තුලොයා ත්ව'මසි හෙදො තු,
සරිරොනෙ'දිසෙන තෙ.

245. උදාහරනි “ගම්භීර” ඉච්චාදි. ත්වං ගම්භීරත්තං අගාධතා අප්ඣාසයවිසිට්ඨතා ච මහත්තං වෙජුල්ලං ගුණමහත්තතා ච තං ආදි යස්ස උපකාරිතාදිනො, තස්මා ගුණා ජලධිනා සාගරෙන තුලොයා. “අසි” තිසද්දපටිපාදිතං සදිසත්තං වුත්තං. හෙදං දස්සෙති “හෙදො තු” ඉච්චාදිනා. හෙදො තු විසෙසො පන සාගරෙන සහ ඊදිසෙන දිස්සමානෙන කරවරණාදිමතා රුචිරෙන තෙ සරිරොනෙව හෙතුනා, නාඤ්ඤථා, තස්සෙදිසං සරිරං නත්ථිති. සදිසත්තෙ පටිපාදිතෙ එකඛ්‍යතිරෙකොයං එකස්මිං ජිනෙ වත්තමානෙන ධම්මෙන උපමෙයොපමානභූතජිනසාගරානං තස්ස හෙදස්ස පතියමානත්තා.

245. ඉදානි තමුදාහරනි “ගම්භීරත්ත” ච්චාදිනා. හෙ ජින ත්වං ගම්භීරත්තමහත්තාදිගුණා ජලධිනා තුලොයා අසි. ඉමිනා වාකොයන ජිනසාගරානං ද්විත්තං සද්දෙන වාචිවසදිසත්තං වුත්තං. හෙදො තු සාගරෙන සහ තව විසෙසො පන තෙ තුය්හං ඊදිසෙන එවරුපෙන දිස්සමානහත්ථපාදාදිඅවයවයුත්තෙන සරිරෙන සරිරහෙතුනා හොති. ද්විත්තං වත්ථුතං වත්තබ්බසදිසත්තං වත්ථා ඉමිනා වාකොයන “ඊදිසෙන සරිරොනා” ති එකස්මිංයෙව ජිනපදත්ථෙව විසෙසකථනෙන ජලධිතො ජිනපදත්ථස්ස විසුං කතත්තා සදිසත්තෙ සද්දෙන වාචිවෙ සති අයමෙකඛ්‍යතිරෙකො නාම. ගම්භීරස්ස ගම්භීරගුණයුත්තස්ස සාගරස්ස වා ගම්භීරප්ඣාසයසමඤ්චිතො ජිනස්ස වා භාවොති ච, මහතො පකතියා මහතො සාගරස්ස වා ගුණෙහි මහතො ජිනස්ස වා භාවොති ච, ගම්භීරත්තඤ්ච මහත්තඤ්චාති ච, තං ආදි යස්ස උපකාරිතාදිනොති ච, සො ච සො ගුණො වෙති ච වාක්‍යං.

වාචිවඋභයඛ්‍යතිරෙක

246.

මහාසත්තා'තිගම්භීරා, සාගරො සුගතොපි ව;
සාගරො'ඤ්ජනසඬකාසො, ජිනො වාමිකරජ්ජුති.

246. “මහා” ඉච්චාදි. සාගරො සුගතොපි වාති තෙ උභො මහත්තා සත්තා මකරාදයො යත්ථ සාගරෙ, මහත්තං වා සත්තං සම්මප්පධානං යස්ස සුගතස්ස, අතිගම්භීරා අතිසයෙන අගාධා ඉති. සදිසතාහෙදමාහ “සාගරො” ඉච්චාදිනා.

සාගරො අඤ්ජනසඬකාසො අඤ්ජනෙන තුලො, කණ්හොති වුත්තං හොති. ජිනො තු වාමිකරස්ස සුවණ්ණස්සෙව ජුති සොහා අස්සෙති වාමිකරජ්ජුති. වාචිවෙ සදිසත්තෙ උභයබ්බාතිරෙකොයං උභයත්ථ වත්තමානෙන ගුණෙන උභින්නමුපමානොපමෙය්‍යානං හෙදස්ස පතියමානත්තා.

246. “මහා”ඉච්චාදි. සාගරො සුගතොපි වාති ඉමෙ ද්වෙ මහාසත්තා කමෙන තිමිතිමිඬිගලාදිමහාසත්තා ව, ලාභාලාභාදීසු අනඤ්ඤසාධාරණත්තා මහත්තතාදිභාවසඬබ්බාතසදිසත්තයුත්තා ව, අතිගම්හිරා අවගාහිතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා ව, අජ්ඣාසයගම්හිරත්තා ව ද්වෙපි අතිගම්හිරා හොත්ති. තෙසු සාගරො අඤ්ජනසඬකාසො, ජිනො වාමිකරජ්ජුති සුවණ්ණස්සදිසකන්තියුත්තො හොති. එත්ථ පුබ්බද්ධෙන ද්විත්තං වත්ථුනං සදිසත්තං වත්ථා අපරද්ධෙන තද්වහයවත්ථුගතවිසෙසෙන තෙසං ද්විත්තමඤ්ඤමඤ්ඤතො විසෙසිතත්තා සදිසත්තෙ සද්දෙන වත්තබ්බෙ සති අයං උභයබ්බාතිරෙකො නාම. මහත්තා සත්තා මච්ඡකච්ඡපාදෙයො යත්ථ සාගරෙති වා, මහත්තං සත්තං සමානභාවො යස්ස සුගතස්සාති වා, අතිසයෙන ගම්හිරාති ව, අඤ්ජනෙන සඬකාසො සදිසොති ව, වාමිකරස්ස ඉව ජුති අස්සෙති ව වාක්‍යං.

ගම්මඵකබ්බාතිරෙක

247.

න සන්තාපාපහං නෙවි-ච්ඡිතදං මිගලොචනං;
මුනින්ද නයනද්වන්දං, තව තග්ගුණභුසිතං.

247. “නි”ච්චාදි. මිගස්ස ලොචනං සන්තාපං කිලෙසපරිලාහං අපහනති හිංසතීති සන්තාපාපහං න භවති. නෙව ඉච්ඡිතං සග්ගමොක්ඛසම්පත්තිං දදාතීති නෙවිච්ඡිතදං. මුනින්ද තව නයනානං ද්වන්දං යුගලං තු තෙහි යථාචුත්තෙහි සන්තාපාපහත්තඉච්ඡිතදත්තගුණෙහි භුසිතමලඬිකතං. එත්ථ පන මිගලොචනනයනානං දීසත්තාදිනා සදිසත්තං පතියතෙ. ගම්මෙ සදිසත්තෙ ඵකබ්බාතිරෙකොයං චුත්තනායෙන.

247. “න සන්තා”ඉච්චාදි. මිගලොචනං මිගපොතකචක්ඛුයුගලං සන්තාපාපහං කිලෙසසන්තාපාපහං න හොති. ඉච්ඡිතදං ලොකෙහි පත්ථිතලොකියලොකුත්තරත්ථානං දායකං න හොති. හෙ මුනින්ද තව නයනද්වන්දං පන තග්ගුණභුසිතං ජනසන්තාපාපහනාදියථාචුත්තගුණෙහි සොහිතං හොති, ඉහ සන්තාපාපහනනාදීනං පටිසෙධද්වාරෙන උපමානොපමෙය්‍යභූතඋභයලොචනසඬබ්බාවත්ථුනං දීසපුථුලතාදිසදිසධම්මං සාමත්ථියෙන පකාසෙත්ථා අපරද්ධෙන සන්තාපාපහනනාදිගුණහෙතු

ජිනනායනානං විසුං කතත්තා සදිසත්තෙ ගම්මමානෙ අයමෙකඛ්ඤාතිරෙකො නාම. සන්තාපං අපහනති හිං සතීති ව, ඉච්ඡිතං දදාතීති ව, තෙ ව තෙ ගුණා වාති ව, තෙහි භූමිතන්ති ව වාක්‍යං.

ගම්මඋභයඛ්ඤාතිරෙක

248.

මුනින්දානන'මම්භොජ-මෙසං නානත්ත'මීදිසං;
සුචුත්තාමතසන්දායි, වදනං නෙ'දිස'ම්බුජං.

248. “මුනින්ද”ඉච්චාදි. මුනින්දානනං අම්භොජඤ්චෙති යාති වත්ථුනි කන්තාදිනා පතියමානත්තා සදිසත්ථානි, එසං නානත්තං හෙදො ඊදිසං. කථං? වදනං සුචුත්තාමතං සද්ධම්මාමතං සන්දදාතීති සුචුත්තාමතසන්දායි, අම්බුජං තු නෙදිසන්ති. ඉමිනා හෙදෙන ඉමෙසං විසදිසත්තා “එස”න්තයාදිනාහු. පතියමානෙන සදිසානීති ගම්මෙ සදිසත්තෙ උභයඛ්ඤාතිරෙකොයං චුත්තනෙයෙනෙති.

248. “මුනින්ද”ඉච්චාදි. මුනින්දානනං අම්භොජඤ්චෙති ඉමෙසං ද්විත්තං නානත්තං ඊදිසං. කථන්ති චෙ? එසං ද්විත්තං වදනං සුචුත්තාමතසන්දායි සුචුඨ චුත්තත්තා සුචුත්තසම්බාතස්ස සද්ධම්මාමතස්ස දායකං හොති, අම්බුජං තු එදිසං න ඊදිසං න හොති, තාදිසං ධම්මාමතං න දදාතීති අධිප්පායො. “එසං නානත්තමීදිස”න්ති වචනෙන සුගන්ධකන්තිමත්තාදීහි ගුණෙහි ද්විත්තමිති හෙදො නත්ථීති ගම්මමානත්තා තං පකාසෙත්වා අපරද්ධෙන වදනතො අම්බුජස්ස, අම්බුජතො වදනස්ස විසුං කතත්තා සදිසත්තෙ ගම්මමානෙ අයමුභයඛ්ඤාතිරෙකො නාම. නානා අනෙකප්පකාරානං භාවොති ව, සාධු චුත්තමිති ව, තමෙව අමතන්ති ව, තං සම්මා දෙති සිලෙනාති ව වාක්‍යං.

249.

පසිද්ධං කාරණං යත්ථ, නිවත්තෙත්වා'ඤ්ඤකාරණං;
සාභාවිකත්ත'මථ වා, විභාඛ්‍යං සා විභාවනා.

249. විභාවනං සම්භාවෙති “පසිද්ධ”මිච්චාදිනා. යත්ථ අලඛිකතියං පසිද්ධං ලොකප්පතීතං කාරණං කිඤ්චි නිවත්තෙත්වා නිරසා අඤ්ඤං කාරණං පසිද්ධකාරණතො අඤ්ඤං නිමිත්තං විභාඛ්‍යං අවගම්‍යතෙ. යත්ථ කාරණන්තරං නත්ථී, තත්ථ කා ගතීති ආහ “සාභාවිකත්ත”න්තිආදි. අථ වා පක්ඛන්තරෙ, සාභාවිකං [සාභාවිකත්තං (ක.)] ධම්මතාසිද්ධං, තස්ස භාවො සාභාවිකත්තං විභාඛ්‍යං, සා තාදිසී විභාවනා විඤ්ඤෙය්‍යා, විභාවියතෙ පකාසියතෙ කාරණන්තරං සාභාවිකත්තං වා එතායාති, එතිස්සන්ති වා කත්වා.

249. ඉදානි විභාවනං දස්සෙති “පසිද්ධ”මිච්චාදිනා. යත්ථ අලඬකාරෙ පසිද්ධං ලොකජපතීතං කාරණං තංතංගුණසාධනහෙතුං නිවත්තෙන්වා පටිසෙධෙන්වා අඤ්ඤාකාරණං ලොකජපසිද්ධකාරණතො අඤ්ඤං කාරණං, අථ වා නො ටෙ පසිද්ධකාරණතො අඤ්ඤාකාරණෙ ලබ්භමානෙ සාභාවිකත්තං ධම්මතාසිද්ධගුණං විභාඛ්‍යං පකාසනීයං හොති, සා විභාවනා නාම හොති, කාරණන්තරවිභාවනා සාභාවිකවිභාවනාති දුට්ඨා හොතීති අධිජ්ජායො. අඤ්ඤාඤ්ච තං කාරණාඤ්චෙති ච, සස්ස අත්තනො භාවොති ච, තෙන සම්භූතමීති ච, තස්ස භාවොති ච, විභාවීයති අඤ්ඤාකාරණං සාභාවිකත්තං වා එතාය විභාවනාය, එතිස්සං විභාවනායන්ති ච වාති විග්ගහො.

කාරණන්තරවිභාවනා

250.

අනඤ්ඡිතා’සිතං නෙත්තං, අධරො රඤ්ඡිතා’රුණො;
සමානතා භමු වා’යං, ඡිතා’නාවඤ්ඡිතා තව.

250. උදාහරති “අනඤ්ඡිත”ඉච්චාදි. ඡිත තව නෙත්තඤ්ච අනඤ්ඡිතං අඤ්ජනසලාකාය යවතට්ඨිතමච්චිට්ඨමෙව අසිතං කණ්ඨං, අධරො ච අනඤ්ඡිතොයෙව ලාබාරාගාදිනා අරුණො රත්තො, අයං භමු ච අනාවඤ්ඡිතා උස්සාහෙන යෙන කෙනචි අනාමිතා සමානා සමානතා සුට්ඨු ආනතා, තතො සබ්බං ලොකීයං තචෙති. එත්ථ පසිද්ධකාරණමඤ්ජනාදි, තන්තිවත්තනෙපි කාරණන්තරමත්ථාදිනාවගම්‍යතෙ, තඤ්ච කම්මං, කාරියස්ස අකාරණත්තායොගතොති කාරණන්තරවිභාවනා’යං.

250. ඉදානි උදාහරති “අනඤ්ඡි”ච්චාදිනා. හෙ ඡිත තව නෙත්තං පකතිමධුරං නයනසුගළඤ්ච අනඤ්ඡිතං විලොචනානං කණ්ඨත්තසාධනත්ථං ලොකජපසිද්ධඅඤ්ජනෙහි අනඤ්ඡිතං සමානං අසිතං භවත්තරසිද්ධෙන කුසලකම්මෙන නීලං හොති, අධරො ච අරඤ්ඡිතො කෙනචි රාගෙන අරඤ්ඡිතො සමානො අරුණො රත්තොහොති, අයං භමු ච අනාවඤ්ඡිතා කෙනචි වායාමෙන අනාමිතා සමානා සමානතා සුට්ඨු ආනතා හොතීති. එත්ථ නයනඅධරභමුනං කණ්ඨරත්තකුටිලගුණසාධනෙ ලොකජපසිද්ධානි අඤ්ජනානි කාරණානි පටිසෙධෙන්වා නෙත්තාදීනං අසිතාදිභාවකථනෙනෙව කාරණවිනිමුත්තස්ස කාරියස්ස ලොකෙ අවිජ්ජමානත්තා අත්ථජ්ජකරණාදිනා අසිතාදිභාවස්ස කාරණං නාම පුබ්බජාතීයං සිද්ධකුසලකම්මමෙවොති පතීයමානත්තා අයං කාරණන්තරවිභාවනා නාම. න අඤ්ඡිතන්ති ච, න රඤ්ඡිතොති ච, න ආවඤ්ඡිතොති ච වාක්‍යං. නසද්දො පසජ්ජපටිසෙධෙ වත්තතෙ. සං සම්මා ආනතාති විග්ගහො.

සාහායිකවිභාවනා

251.

න හොති ඛලු දුජ්ජනා-
මපි දුජ්ජනසංඛගමෙ;
සභාවනිම්මලකරෙ,
සාධුජන්තුන චෙතසි.

251. “න හොති”විවාදි. දුජ්ජනෙහි සහ සංඛගමෙ සමාගමෙ සත්‍යපි සාධුජන්තුනං සජ්ජුරිසානං සභාවෙන තාදිසෙන පයොගෙන විනාව නිම්මලකරෙ අතිසයෙන නිම්මලෙ චෙතසි දුජ්ජනාං සුජනෙතරභාවො න හොති තාදිසාතිසයසාධුත්තසමායොගතොති. ඉහ කිඤ්චාපි සභාවසද්දෙන සබ්බථා හෙතුනිවත්තනං කතං, තථාපි යොනිසොමනසිකාරාදිතථාවිධනිමිත්තමත්ථෙව. තථාපි ලොකො තමනපෙක්ඛමානො, පසිද්ධඤ්ච කාරණං තාදිසමපස්සන්තො සාහායිකං ඵලං වොහරති, තදනුසාරෙන ච සාහායිකං ඵලං විභාඛ්‍යතෙති, අයං සාහායිකඵලවිභාවනා.

251. “න හොති”විවාදි. දුජ්ජනසංඛගමෙ අපි දුජ්ජනෙහි සහ වාසෙ සතිපි සාධුජන්තුනං සභාවනිම්මලකරෙ කිඤ්චි පයොගං විනා පකතියා ඵව අතිනිම්මලෙ චෙතසි දුජ්ජනාං දුජ්ජනගුණං ඛලු ඵකන්තෙන න හොතීති. ඉහ විත්තනිම්මලහෙතුභූතානං යොනිසොමනසිකාරාදීනං විජ්ජමානත්තෙපි ලොකෙන තං කාරණං අනපෙක්ඛිත්වා අඤ්ඤමපි පසිද්ධකාරණං විත්තනිම්මලකාරණමදිස්වා සභාවසිද්ධං නිම්මලන්ති වොහරියමානත්තාතෙතෙව ලොකවොහාරානුසාරෙන “සභාවනිම්මලකරෙ”ති සබ්බාකාරෙන කාරණං පටිසෙධං කත්වා සභාවසිද්ධනිම්මලත්තසංඛ්‍යාඵලස්ස පකාසිතත්තා අයං සාහායිකඵලවිභාවනා නාම. දුජ්ජනානං භාවොති ච, සස්ස අත්තනො භාවොති ච, තෙන නිම්මලකරන්ති ච වාක්‍යං.

252.

ජනකො [කාරකො (සි.)] ඤාපකො චෙති,
දුට්ඨා හෙතවො සිග්ගං;
පටිසංඛරණං තෙසං,
අලභිකාරතයො’දිතං.

252. හෙතුං නිද්දිසති “ජනකො”ඉවිවාදිනා. ජනකො භාවාභාවරූපස්ස නිබ්බත්‍යාදිකාරියස්ස කාරකො ඤාපකො විජ්ජමානස්සෙව කස්සපි සම්බන්ධතො කුතොපි පටිබොධකො වාති හෙතවො දුට්ඨා සිග්ගං. නනු කිමෙත්ථ අසනං [භූසනං (?)], කෙවලං “අනෙතෙනං කරියතී”ති සරූපකථනමත්ත,

[න තු (?)] විසෙසො තු න [න තු (?)] කොචි විසෙසරුපො
වාචාලච්ඡාදනාති විසෙසං යොජයති “පටි”තිආදිනා. තෙසං
කාරියුජ්ජාදයොගීනං හෙතුනං පටිසම්බරණං උපබ්බහනං විසිට්ඨභාවෙන පරිච්ඡිං
කත්වා යාථාචතො කථනං අලච්ඡාදනාය ඛන්ධභූසනරුපෙන උදිතං අභිභිතං
විසෙසරුපත්තා, න පනෙනෙනෙනං කරියතීති.

252. ඉදානි හෙත්වාලච්ඡාදනං දස්සෙති “ජනකො”චවාදිනා. ජනකො ච
කස්සචි “සත්තා අසත්තා”ති චුත්තස්ස භාවාභාවසම්බන්ධකාරියස්ස ජනකහෙතු
ච ඤාපකො ච කස්සචි විජ්ජමානත්තං අඤ්ඤාන කෙනචි සම්බන්ධෙන
අවබෝධෙන්තො ඤාපකහෙතු වාති එවං හෙතෙවො දුට්ඨා සිද්ධං. ඉහ
එලපකාසකහෙතුමිති චුච්චමානෙ “ඉමිනා හෙතුනා ඉදං එලං ජාත”න්ති
සරුපකථනමත්තං විනා විසෙසරුපාලච්ඡාදනො ඉධ නත්ථිති ආසම්බන්ධය
අලච්ඡාදනසරුපවිසෙසො එසොති දස්සෙතුමපරද්ධමාහ. තෙසං
එලපකාසනම්මානං හෙතුනං පටිසම්බරණං විසිට්ඨභාවෙන පකාසං කත්වා
තත්ථතො කථනං අලච්ඡාදනාය අලච්ඡාදනසභාවෙන උදිතං පසිද්ධං හොති,
කචිති පත්ථිතං වා හොති. සාලිඅච්ඡාදනං සාලිඛිජාදයො විය ජනාස්ස
අච්චන්තොපකාරකො ජනකහෙතු නාම, විජ්ජමානඅග්ගිආදිනං ධුමාදයො විය
කස්සචි විජ්ජමානත්තඤාපකො ඤාපකහෙතු නාම. අලච්ඡාදනස්ස භාවො
අලච්ඡාදනා. අලච්ඡාදනයාති ඡන්දං නිස්සාය මත්තාභානි.

253.

භාවාභාවකිච්චවසා,
චිත්තහෙතුවසාපි ව;
හෙදා’නත්තා ඉදං තෙසං,
මුඛමත්තනිදස්සනං.

253. උදාහරති “භාව”ඉච්චාදි. භාවො සත්තා ච, අභාවො අසත්තා ච,
තෙයෙව කිච්චානි තෙසං වසෙන ච, චිත්තා පසිද්ධහෙතුවිපරිතා අච්ඡරියාරහා
හෙතෙවො තෙසං වසෙනාපි ව හෙදා හෙතුවිකජ්ජා අනත්තා අනවචියො
[අනවධයො(?)] , යතො එවං තස්මා තෙසං හෙතුනං ඉදං මුඛමත්තනිදස්සනං,
තස්මා තම්මුඛෙන සක්කා හෙතුවිසෙසෙ පටිසිතුන්ති.

253.

“භාවා”ඉච්චාදි.

භාවාභාවකිච්චවසා

භාවඅභාවසම්බන්ධසත්තාඅසත්තාක්‍රියාවසෙන ච, චිත්තහෙතුවසාපි ව
පසිද්ධහෙතුවො විරුද්ධෙන අච්ඡරියහෙතුනං පහෙදෙන ච, හෙදා හෙතුවිසෙසා
අනත්තා යස්මා අපරියත්තා හොන්ති, තස්මා ඉදං වක්ඛමානං තෙසං හෙතුනං
මුඛමත්තනිදස්සනං අවසෙසහෙතුනං ඔගාහණද්වාරමත්තස්ස නිදස්සනං හොති.
භාවො ච අභාවො වාති ව, තෙයෙව කිච්චානිති ව, තෙසං වසො හෙදොති ව,

චිත්තා විචිත්තා ච තෙ හෙතවො වාති ච, තෙසං වසොති ච, මුඛමෙව මුඛමත්තං,
මුඛඤ්ච තං වා මත්තං සාමඤ්ඤඤ්චෙති ච, තස්ස නිදස්සනමිති ච වාක්‍යං.
මත්තසද්දො අවධාරණෙ සාමඤ්ඤෙ වා චත්තතෙ.

254.

පරමත්ථපකාසෙක-
රසා සබ්බමනොහරා;
මුනිනො දෙසනා'යං මෙ,
කාමං තොසෙති මානසං.

භාවකිච්චො කාරකහෙතු.

254. උදාහරති “පරමත්ථ”ඉච්චාදි. පරමත්ථපභාවස්ස නාමරූපාදිනො
පකාසොයෙව එකරසො අසභායකිච්චං යස්සා සා තාදිසී. සබ්බෙසං මනො
හරතීති සබ්බමනොහරා මුනිනො අයං දෙසනා මෙ මානසං චිත්තං
කාමමෙකන්තෙන තොසෙතීති අයං භාවකිච්චො කාරකහෙතු
සන්තොසස්සත්තාය කාරණතො.

254. ඉදාහරති උදාහරති “පරමත්ථ”ඉච්චාදිනා. පරමත්ථපකාසෙකරසා
නාමරූපබන්ධආයතනාදිඋත්තමත්ථානං පකාසනසඬ්ඛාත අසභායකිච්චවතී
සබ්බමනොහරා වොහාරානුරූපෙන විසයභාවූපගමනෙන සබ්බෙසං මනොහරා
මුනිනො අයං දෙසනා මෙ මය්හං මානසං කාමං එකන්තෙන තොසෙතීති.
බුද්ධස්ස ධම්මදෙසනා පුබ්බෙ අවිජ්ජමානස්ස සන්තොසස්ස
ස්ත්තාසඬ්ඛාතසමුප්පාදං කරොතීති කාරකහෙතු නාම භොති. සා ච දෙසනා
“මානසං තොසෙති”ති එත්තකෙන අදස්සෙත්වා “පරමත්ථපකාසෙකරසා”ති
සවිසෙසනං කත්වා චුත්තත්තා අලඬ්ඛාතොති අභිමතා. එකො ච සො රසො
චෙති ච, පරමත්ථපකාසොයෙව එකරසො එකකිච්චමස්සෙති ච විග්ගහො.
භාවකිච්චො භාවසඬ්ඛාතං සත්තාකිච්චං කත්වා පචත්තො කාරකහෙතු
ජනකහෙතු.

255.

ධීරෙහි සහ සංවාසා, සද්ධම්මස්සා'භියොගතො;
නිග්ගහෙනි'න්ද්‍රියානඤ්ච, දුක්ඛස්සු'පසමො සියා.

අභාවකිච්චො කාරකහෙතු.

255. “ධීරෙහි”ච්චාදි. ධීරෙහි සප්පඤ්ඤෙහි සහ සංවාසා සංසග්ගෙන ච,
සද්ධම්මස්ස සම්බුද්ධදෙසිතස්ස අභියොගතො අභ්‍යාසෙන ච, ඉන්ද්‍රියානං

වක්ඛාදීනං නිග්ගහෙන විසයජ්ජවත්තිනිරොධරූපෙන විජයෙන ච හෙතුනා දුක්ඛස්ස පඤ්චක්ඛන්ධසඛිකස්ස අනුප්පාදනිරොධසඛිකානො උපසමො සියා භවෙය්‍යාති අයං අභාවකිච්චො කාරකහෙතු අනුප්පාදනිරොධසඛිකානස්ස අභාවස්ස කාරණතො.

255. “ධීරෙහි”චවාදි. ධීරෙහි සහ සංවාසා සමග්ගවාසෙන ච, සද්ධම්මස්ස බුද්ධදෙසිතස්ස අභියොගතො නිරන්තරාභ්‍යාසෙන ච, ඉන්ද්‍රියානං වක්ඛුආදීනං නිග්ගහෙන රූපාදිආරම්මණෙසු සුභාදිග්ගහණස්ස නිවාරණෙන වාති ඉමෙහි කාරණෙහි දුක්ඛස්ස ඛන්ධායතනාදිකස්ස උපසමො අනුප්පාදනිරොධො ඛන්ධපරිනිබ්බානං වා සියාති. අභිණ්භසො යොගොති විග්ගහො. අභාවකිච්චො දුක්ඛස්ස උපසමසඛිකානං අසත්තාකිච්චං කත්වා පචත්තො කාරකහෙතු අවිජ්ජමානසඛිකානාය අසත්තාය උප්පාදනතො ජනකහෙතු නාම. අභාවො කිච්චමස්සෙති ච, කාරකො ච සො හෙතු වාති ච වාක්‍යං. භාවකිච්චොපි චුත්තත්‍යනිරෝකතො ඤායති.

256.

මුනින්ද වන්දසංවාදි-කන්තභාවොපසොභිනා;
මුබ්බෙනෙව සුබ්බං තෙ, මනං පාපාභිනිස්සටං.

භාවකිච්චො ඤාපකහෙතු.

256. “මුනින්ද”චවාදි. මුනින්දෙති ආමන්තනං. තෙ තච වන්දසංවාදිනා වන්දසදිසෙන කන්තභාවෙන උපසොභිනා සොභමානෙන මුබ්බෙනෙව පාපෙහි රාගාදීහි අභිනිස්සටං ඛ්‍යපගතං මනං චිත්තං සුබ්බං සුචුට්ඨ විඤ්ඤායතීති අයං භාවකිච්චො ඤාපකහෙතු අවබෝධසත්තාය ඤාපනතො.

256. “මුනින්ද”ඉච්චවාදි. හෙ මුනින්ද තෙ තච වන්දසංවාදිකන්තභාවොපසොභිනා වන්දකන්තභාවසදිසෙන කන්තභාවෙන සොභමානෙන මුබ්බෙන මනං තුය්හං චිත්තං පාපාභිනිස්සටං රාගාදීහි කිලෙසෙහි නික්ඛන්තන්ති සුබ්බං සුචුට්ඨ විඤ්ඤායතීති. ඉහ මුබ්බං මනකන්තභාවසම්ඛන්ධෙන සමන්තාගතං සයං විජ්ජමානමෙව කිලෙසාපගමස්ස අවබෝධසත්තං ඤාපෙතීති භාවකිච්චො ඤාපකහෙතු නාම ජාතො. වන්දෙන අහෙදොපචාරතො වන්දලාවණ්‍යාන සංවාදී සදිසොති ච, සො ච සො කන්තභාවො චෙති ච, තෙන උපසොභිතොති ච, පාපෙහි අභිනිස්සටන්ති ච වාක්‍යං.

257.

සාධුහත්ථාරවීන්දානි, සඬකොවයතිතෙ කථං;

මුනින්ද වරණද්වන්ද-රාගබාලාතපො චූසං.

අයුත්තකාරී චිත්තහෙතු.

257. “සාධු”ඉච්චාදි. මුනින්ද තෙ වරණානං ද්වන්දස්ස රාගො බාලො ච සො ආතපො චෙති රාගබාලාතපො තරුණකිරණසමුහො ලොහිතත්තාදිනා සාධුනං හත්ථාරචින්දානි කන්තාදිනා චූසං විසාරිත්තෙනා’මසන්තො කථං සඨකොචයති මකුලයති, අඤ්ජලිපණාමබන්ධෙන අයුත්තමෙතං. බාලාතපො හි පදුමානමුම්ඵලනහෙතු, අයං තු අපුබ්බො බාලාතපො යො පදුමානි නිම්ඵලෙතිති අනුචිතකාරියකාරණා අයුත්තකාරී චිත්තහෙතු, එවංචිධො විඤ්ඤෙය්‍යො භාවකිච්චත්තෙපිති.

257. “සාධු”ඉච්චාදි. හෙ මුනින්ද තෙ තච වරණද්වන්දරාගබාලාතපො පාදයුගළස්ස අරුණවණ්ණසඨබ්බතභිනවසුරියකිරණො සාධුහත්ථාරචින්දානි සුජනානං කරපදුමානි චූසං අත්තනො සබ්බබ්‍යාපිත්තා චූසන්තො කථං සඨකොචයති කරසම්පුටරුපෙන මකුලයතිති. බාලාතපො නාම පදුමචිකසනං විනා සඨකොචනං න කරොති, එසො ආතපො අච්ඡරියො විචිත්තොති ගම්‍යමානත්තා අයුත්තසඨකොචසත්තාකරණනො අයං අයුත්තකාරී චිත්තහෙතු නාම. අයුත්තං කරොතිති ච, චිත්තඤ්ච තං හෙතු වාති ච වාක්‍යං.

258.

සඨකොචයන්ති ජන්තුනං, පාණිපඨකෙරුහානි’හ;
මුනින්දවරණද්වන්ද-නබ්බන්දාන’මංසවො.

යුත්තකාරී චිත්තහෙතු.

258. “සඨකොචයන්ති”ච්චාදි. මුනින්දස්ස පාදානං ද්වන්දෙ නබා එච චන්දා කන්තාදිනා තෙසං අංසවො කිරණා ඉහ ලොකෙ ජන්තුනං සත්තානං පාණයො එච පඨකෙරුහානි කන්තාදිනා සඨකොචයන්ති පණාමකරණසම්පුටරුපෙන මිලියන්තිති [මිලායයන්තිති (?)] යුත්තකාරී චිත්තහෙතු චන්දතො පඨකජසඨකොචස්ස උචිතත්තා. චුත්තනායෙපිති.

258. “සඨකො”ඉච්චාදි. මුනින්දවරණද්වන්දනබ්බන්දානං සම්බුද්ධස්ස පාදද්වන්දෙ නබාවලිසඨබ්බානානං චන්දානං අංසවො රංසයො ඉහ ලොකෙ ජන්තුනං පාණිපඨකෙරුහානි සඨකොචයන්ති කරසම්පුටාකාරෙන සඨකොචයන්ති මකුලං කරොන්තිති. චන්දකිරණෙහි කත්තබ්බාය එච පදුමසඨකොචසත්තාය කතත්තා ච, පකතිචන්දකිරණකත්තබ්බකිච්චස්ස චන්දමරීචිසමානඅඤ්ඤාදිට්ඨපුබ්බච්චිත්‍රඅංසුහි කතත්තා ච අයං යුත්තකාරී

විත්තහෙතු නාම. පාණයො ච තෙ පඨකෙරුහානි චෙති ච, මුනින්දස්ස වරණද්වන්දමිති ච, තස්මිං නබානීති ච, තෙව චන්දාති ච වාකායං.

259.

උද්දිට්ඨානං පදත්ථානං, අනුද්දෙසො [අනුදෙසො (?)] යථාක්කමං; සඬ්ඛ්‍යාන’මිති නිද්දිට්ඨං, යථාසඬ්ඛ්‍යං කමොපි ච.

259. කමං විවරිතමුපක්කමති “උද්දිට්ඨාන”මිච්චාදි. උද්දිට්ඨානං පුබ්බෙ වුත්තානං පදත්ථානං චත්ථුනං කෙසඤ්චි යථාක්කමං උද්දෙසක්කමානතික්කමෙන අනුද්දෙසො පුන අත්ථන්තරනිද්දෙසනායෙන අනුකථනං [කථනං (?)] “සඬ්ඛ්‍යාන”මිත්‍යපි ච, “යථාසඬ්ඛ්‍ය”මිත්‍යපි ච නිද්දිට්ඨං වුත්තං. විධෙයාත්තා තෙසං පධානත්තමිති තදපෙක්ඛාය නපුංසකත්තං, අනුවදිතබ්බත්තානුද්දෙසස්සාප්පධානත්තමිති න පුල්ලිඬ්ඨගපරිභ්ගහො. “කමො” ඉච්චපි නිද්දිට්ඨොති ලිඬ්ඨගවිපරිණාමො.

259. ඉදානි කමාලඬ්ඛ්‍යාරං උද්දිසති “උද්දිට්ඨාන”මිච්චාදිනා. උද්දිට්ඨානං පඨමකථිතානං පදත්ථානං යථාක්කමං උද්දිට්ඨක්කමමනතික්කමිම අනුද්දෙසො අත්ථන්තරං නිස්සාය පුනකථනං “සඬ්ඛ්‍යාන”මිති ච, “යථාසඬ්ඛ්‍ය”මිති ච නිද්දිට්ඨං, කමොපි ච නිද්දිට්ඨො. එත්ථ පසිද්ධං අනුද්දෙසං පුබ්බද්ධෙන අනුවදිත්වා අප්පසිද්ධං කමමිපි කමපරියායං සඬ්ඛ්‍යානායථාසඬ්ඛ්‍යද්වයමිපි අපරද්ධෙන විදධාති. එත්ථ විධාතබ්බං දස්සෙතුං අනුවාදස්ස ආහරියමානත්තා අනුවාදො අප්පධානො, විධාතබ්බො පධානො. යඤ්චි විධාතබ්බං, තං පධානං, ඉතරමප්පධානන්ති ඉමිනා කාරණෙන වුච්චති. තස්මා “නිද්දිට්ඨ”න්ති “සඬ්ඛ්‍යානං, යථාසඬ්ඛ්‍ය”න්ති ද්වයං අපෙක්ඛාය (තස්ස අප්පධානත්තා) [ඉදං පදද්වයං සිහලඛ්‍යාඛ්‍යායං න දිස්සති] නපුංසකං හොති. “කමො”ති අපෙක්ඛාය “නිද්දිට්ඨො”ති පුල්ලිඬ්ඨගො හොති. අප්පධානො අනුද්දෙසොති නාපෙක්ඛති. කමමනතික්කමමාති ච, සඬ්ඛ්‍යාය අනභික්කමොති ච වාකායං.

260.

ආලාපභාසලීලාහි, මුනින්ද විජයා තච;
කොකිලා කුමුදානි චො-පසෙවන්තෙ චනං ජලං.

260. තමුදාහරති “ආලාපි”ච්චාදිනා. මුනින්ද තච ආලාපභාසා ච තෙසං ලීලාහි, උද්දෙසොයං. විජයා කොකිලකුමුදානං පරාභවෙන කොකිලා කරටිකා කුමුදානි ච, යථොද්දෙසමනුද්දෙසොයං වුත්තාපෙක්ඛාය. චක්ඛමානාපෙක්ඛාය තු අයමිපි උද්දෙසොච, “කොකිලා චනං, කුමුදානි ජල”මිති යථොද්දෙසමනුද්දෙසොයං. උපසෙවන්තෙ ඉච නිස්සයන්ති මඤ්ඤෙ. ඉති

වත්ථුතො එව සම්භවො ඉවෙති පරිකප්පනෙ. යජ්ජෙවං පරිකප්පනාය කථං යථාසංඛ්‍යානති වෙ? අත්‍රොච්චතෙ – යත්ථාලඛිකාරන්තරමපි පතීයතෙ. තත්ථද්දෙසානුරූපානුද්දෙසසම්භවෙ සංඛ්‍යානමෙවාලඛිකාරො වොහරීයතෙ තස්සෙව මුඛ්‍යතො වත්තුමිච්ඡිතත්තා. යත්ථාලඛිකාරන්තරං න ගම්‍යතෙ, තත්ථ අවිචන්තමෙව කමොති විඤ්ඤෙය්‍යං.

260. උදාහරති “ආලාපි”ච්චාදිනා. හෙ මුනින්ද තෙ තව ආලාපභාසලීලාහි මධුරසරලීලාහි සද්ධිං මන්දහසිතලීලාහි සඤ්ජානා විජයා ජයහෙතු කොකිලා කරචිකා ව කුමුදානී කෙරවානී ව වනං ජලඤ්ච කමෙන උපසෙවන්තෙ ඉව නිස්සයං කරොන්තීති මඤ්ඤෙති. එත්ථ “ආලාපභාසලීලාහි”ති උද්දෙසො, “කොකිලා කුමුදානී”ති වුත්තාපෙක්ඛාය අනුද්දෙසො, “වනං ජල”න්ති වක්ඛමානාපෙක්ඛාය උද්දෙසොව හොති, තත්ථතො ඊදිසවිජයෙන කොකිලාදීනං වනාදිනිස්සයකාරණාභාවතො ඉවසද්දපයොගෙන නිද්දිට්ඨො. එවං සති අයං පරිකප්පනා න භවති. කස්මා? නානාලඛිකාරසන්තිපාතෙ සති යො යො අලඛිකාරො වත්තුනා ඉච්ඡිතො, තස්සෙව මුඛ්‍යතො වොහරීයමානත්තා. එවං පරිකප්පනාලඛිකාරසංසග්ගෙ සතිපි උද්දෙසක්කමෙන දස්සිතස්ස අනුද්දෙසස්ස මුඛ්‍යත්තා අයං කමාලඛිකාරො නාම. ඊදිසඤ්ඤමිපි එවමෙව දට්ඨබ්බං. ආලාපො ව භාසො චෙති ව, තෙසං ලීලායොති ව විග්ගහො.

261.

සියා පියතරං නාම, අත්ථරූපස්ස කස්සචි;
පියස්සා’තිසයෙනෙ’කං, යං හොති පටිපාදනං.

261. පියතරමාහරති “සියා”ඉච්චාදිනා. අතිසයෙන පියස්ස කස්සචි අත්ථරූපස්ස අභිධෙය්‍යසභාවස්ස යං පටිපාදනමාධ්‍යානං හොති, එතං පියතරං නාම සියා.

261. ඉදානි පියතරාලඛිකාරං දස්සෙති “සියා”ඉච්චාදිනා, අතිසයෙන පියස්ස කස්සචි අත්ථරූපස්ස අභිධෙය්‍යසභාවස්ස යං පටිපාදනං කථනං හොති, එතං පටිපාදනං පියතරං නාම පියතරාලඛිකාරො නාම හොති. අතිසයෙන පියන්ති ව, අත්ථො එව රූපං සභාවොති ව වාක්‍යං.

262.

පීති යා මෙ සමුප්පන්නා, සන්ත සන්දස්සනා තව;
කාලෙනා’යං භවෙ පීති, තවෙව සුත දස්සනා.

262. උදාහරති “පීති”ච්චාදි. සන්ත සප්පුරිස මහාමුනි තව සන්දස්සනා වක්ඛුපථාපාථමත්තෙන මධුරකථාසවනා යා පීති මෙ මෙ සමුප්පන්නා, අයං පීති

කාලෙන ඊදිසෙන සුබ්බෙන [සුබ්බෙන (?)] තවෙව නාඤ්ඤස්ස කස්සවි, කොභි නාමොඤ්ඤො තවාදිසොති, පුන දස්සනා භවෙය්‍යාති.

262. “පිති”ව්වාදි. භෙ සන්ත සප්පුරිස තථාගත තව සන්දස්සනා මම නෙත්තෙ ආපාටගමනතො යා පිති මෙ සමුප්පන්නා, අයං පිති කාලෙන ඊදිසක්ඛණෙන තයා සදිසස්ස අඤ්ඤස්සාභාවා තවෙව පුන දස්සනා දස්සනතො භවෙති. එත්ථ පිතියා’තිසයභෙතුභුතං අතිඉට්ඨාරම්මණඤ්ඤව දස්සනෙ අතිගෙධඤ්ඤව පකාසනෙන අතිපිතීති පදත්ථං [අතිපියං පිතිපදත්ථං (ක.)], පකාසිතං භොති. “අයං පිති භවෙ”ති පුබ්බකාලෙ උප්පන්නපිතියා පුනාසම්භවතො තංසදිසායෙව පිති ගහිතා යථා “සොයෙව වට්ටකො [වද්ධකො (සි. ඛ්‍යාඛ්‍යායං)], තානියෙව ඔසධානී”ති.

263.

වණ්ණිකෙනො’පමානෙන, චුත්තා’ධිප්පෙතවත්ථුනො;
සමාසචුත්ති නාමා’යං, අත්ථසඬ්ඛෙපරුපතො.

263. සමාසචුත්තිංවත්තුමාහ “වණ්ණිකෙන”ව්වාදි. වණ්ණිකෙන පසංසිතෙන උපමානෙන අධිප්පෙතස්ස මනසි නිහිතස්ස වත්ථුනො අත්ථස්ස චුත්තා කථනෙන අයං චුත්තලක්ඛණා සමාසචුත්ති නාම. කස්මා? අත්ථස්ස වත්තුමිච්ඡිතස්ස සඬ්ඛෙපො සඬ්ඛිපිත්වා කථනං රූපං සභාවො, තස්මා තතොයමත්ථත්ථසඤ්ඤා සඬ්ඛෙපචුත්ති සමාසචුත්තීති කත්වා. කස්මා? අයං ගුණිභූතා සකත්වා අත්ථත්තරං විදධාති, න තු සකත්ථපධානා.

263. ඉදානි සමාසචුත්තිං නිද්දිසති “වණ්ණිකෙ”ව්වාදිනා. වණ්ණිකෙන පසංසිතෙන උපමානෙන උපමානවත්ථුනා කරණභූතෙන අධිප්පෙතවත්ථුනො ඉච්ඡිතත්ථස්ස චුත්තා කථනෙන අත්ථසඬ්ඛෙපරුපතො වත්තුමිච්ඡිතත්ථස්ස සඬ්ඛගරුපත්තා අයං යථාචුත්තලක්ඛණා සමාසචුත්ති නාම භොති. එත්ථ වත්තුමිච්ඡිතත්ථං සඬ්ඛගහත්වා මනසි කත්වා තස්ස උපමාභූතත්ථස්ස වණ්ණනාය මනසි කතස්ස පකාසනතො අයං සමාසචුත්ති නාම. එතිස්සා පදාහිනිතො සකත්ථො අප්පධානො, ගම්මානත්ථො පන පධානො භොති. අධිප්පෙතඤ්ඤව තං වත්ථු වෙති ව, සමාසෙන සඬ්ඛෙපෙන චුත්ති කථනමිති ව, සඬ්ඛෙපොයෙව රූපං සරුපන්ති ව, අත්ථස්ස සඬ්ඛෙපරුපන්ති ව විග්ගහො.

264.

සා’යං විසෙසාමත්තෙන, භින්නා’භින්නවිසෙසනා;
අත්ථෙව අපරාප්‍යා’ත්ථී, භින්නාභින්නවිසෙසනා.

264. තස්සා පහෙදං දස්සෙති “සාය”මිච්චාදිනා. සා අයං සමාසචුත්ති යංකිඤ්චි වත්ථු සාමඤ්ඤාකාරජපතීතං “ඊදිසමිදං නාඤ්ඤාථා”ති කුතොචි බ්‍යවච්ඡිජ්ජතෙ කෙනචි ගුණාදිනා වචත්ථාපියතෙ, තං විසෙසායං, තමෙව මත්තං විසෙසනහෙදබ්‍යවච්ඡෙදතො, තෙන. භින්නා අතුලායා අවයවධම්මස්ස සමුදායෙ වත්තනතො. අභින්නං තුලායාකාරං විසෙසනං යස්සං සා අභින්නවිසෙසනාපි අත්ථෙව. අපරාජ්‍යත්ථී, න කෙවලං සායෙව. කිදිසි? භින්නඤ්ච අභින්නඤ්ච විසෙසනං යස්සන්ති භින්නාභින්නවිසෙසනා. විසෙසායං තු භින්නන්ති.

264. ඉදානි තස්සා සමාසචුත්තියා හෙදං දස්සෙති “සාය”මිච්චාදිනා. සා අයං සමාසචුත්ති විසෙසාමත්තෙන ගුණාදිසදිසධම්මෙන කරණභූතෙන කෙනචි උපමානවත්ථුනා මනසි කතං “ඉදං උපමෙයාවත්ථු ඊදිස”න්ති සාමඤ්ඤාවත්ථතො විසුං කතවිසෙසොන භින්නා විසුං ජාතා, තත්තකෙන අතුලායා වා, අභින්නවිසෙසනා තුලාවිසෙසනායුත්තා අත්ථෙව භින්නාභින්නවිසෙසනා අතුලායතුලාවිසෙසනායුත්තා භින්නවිසෙසායුත්තා අපරාජි අත්ථී. එවං සමාසචුත්ති ද්විධා හොති. විසෙසායමෙව මත්තමිති ව, අවයවෙන සම්භවහෙදසභාවස්ස සමුදායෙපි පවත්තත්තා භින්නාති චුත්තා. අභින්නාති විසෙසනාති යස්සමිති ව, භින්නාති ව අභින්නාති චෙති ව, තාති විසෙසනාති යස්සමිති ව විග්ගහො.

අභින්නවිසෙසන

265.

විසුද්ධාමතසන්දායී,
පසත්ථරතනාලයො;
ගම්භිරො වා’ය’මම්භොධි,
පුඤ්ඤොනා’පාදිතො [පුඤ්ඤොනාසාදිතො (සි.)] මයා.

265. උභයමුදාහරති “විසුද්ධ”ඉච්චාදිනා. අයමම්භොධි සාගරො පුඤ්ඤොන විරාත්ථුචිතකුසලමූලෙන හෙතුනා මයා ආපාදිතො පත්තො, කිදිසො? විසුද්ධං ලොකථොභාරතො දෙවාසුරානං මථනෙ විසෙසනාසම්මිස්සත්තා අමතං පියුසං සන්දදාතිති විසුද්ධාමතසන්දායී, අම්භොධි. විසුද්ධං දොසලෙසෙනාප්‍යසම්චුට්ඨත්තා අවිචන්තනිම්මලං අමතං මරණාභාවෙන අමතසඬ්ඛාතං නිබ්බානධාතුං සන්දදාති උපදෙසකභාවෙනාති විසුද්ධාමතසන්දායී, සද්ධම්මො. පසත්ථානි නිරවජ්ජත්තා රතනාති මුත්තාමණිආදීනි, තෙසං ආලයො පවත්තිට්ඨානං, අම්භොධි. පසත්ථානි බුද්ධාදීහි අනෙකධා, වණ්ණිකානි රතනාති සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මසඬ්ඛිකානි, තෙසං ආලයො, සද්ධම්මො. ගම්භිරො

ව අගාධත්තා සාගරො සද්ධම්මො ව අයමාපාදිතොති පකතං. අයං විසෙසාමත්තභින්නා අභින්නවිසෙසනා විසෙසාස්ස අම්භොධිනො විචච්ඡිතා සද්ධම්මා භින්නත්තා, විසුද්ධාමතසන්දායිත්තාදිතො ව විසෙසනස්ස චුත්තෙන පකාරෙනාභින්නත්තාති.

265. ඉදානි උදාහරති “විසුද්ධා”ඉච්චාදිතා. විසුද්ධාමතසන්දායි ලොකවොහාරතො දෙවාසුරානං සමුද්දමථනෙ විසෙන අමිස්සත්තා විසුද්ධභූතපියුසදායකො, උපමාභූතසමුද්දවණ්ණනාය බුද්ධියං චත්තමානස්ස සද්ධම්මස්ස පකාසනතො විසුද්ධාමතසන්දායි කාමාමිසාදිදොසලවෙනාපි අමිස්සිත්තා අතිනිම්මලං ජරාමරණරහිතං නිබ්බානං උපදෙසදානෙන වෙනෙය්‍යානං දායකො, පසත්ථරතනාලයො නිද්දොසත්තා පසත්ථානං මුත්තාමණිආදීනං රතනානං පචත්තිට්ඨානභූතො සමුද්දපක්ඛෙ, සද්ධම්මපක්ඛෙ පන පසත්ථරතනාලයො බුද්ධාදීහි පසත්ථානං සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මසංඛිතරතනානං පචත්තිදෙසභූතො, ගම්භිරො පකතියායෙව අගාධො, එකත්තනායාදිචතුබ්බිධනායෙහි ගම්භිරො අයං අම්භොධි ව එසො සමුද්දො ව, චිත්තෙන ගහිතසද්ධම්මො ව පුඤ්ඤෙන භවත්තරොපචිතකුසලකම්මෙන මයා ආපාදිතො පත්තොති විසෙසාභූතස්ස අම්භොධිනො චත්තුම්ච්ඡිතසද්ධම්මතො භින්නත්තා ව, “විසුද්ධාමතසන්දායි”ති ඉච්චාදිකානං විසෙසනානං උභයවිසෙසොපි යථාචුත්තනයෙන අභින්නත්තා ව අයං සමාසචුත්ති විසෙසාමත්තෙන භින්නා අභින්නවිසෙසනා හොති.

භින්නාභින්නවිසෙසන

266.

ඉච්ඡිතත්ථපදො සාරො,
ඵලපුප්ඵොපසොභිතො;
සච්ඡායො’ය’මපුබ්බොව,
කප්පරුක්ඛො සමුට්ඨිතො.

266. “ඉච්ඡිතෙ”ච්චාදි. අයමපුබ්බොව චුත්තගුණයොගෙන අච්ඡරියරූපත්තා කප්පරුක්ඛො සමුට්ඨිතො, කිදිසො? ඉච්ඡිතං ලොකියං යං කිඤ්චි අත්ථං පදදානීති ඉච්ඡිතත්ථපදො, කප්පරුක්ඛො. ඉච්ඡිතං ලොකියලොකුත්තරං යං කිඤ්චි අත්ථං පදදානීති ඉච්ඡිතත්ථපදො, ජිනො. සාරො සෙට්ඨො, කප්පරුක්ඛො ජිනො ව. ඵලානි පුප්ඵානි, තෙහි උපසොභිතො, කප්පරුක්ඛො. සහ ඡායාය චන්දසුරියාලොකවිලොමරූපාය චත්තෙන සච්ඡායො, කප්පරුක්ඛො. ජිනො තු පුබ්බෙ චුත්තාය කායකන්තාදිරූපාය ඡායාය යුත්තොති සච්ඡායොති. අයං විසෙසාමත්තභින්නා

හින්නාහින්නවිසෙසනා ජිනතො විසෙසාස්ස කප්පරුක්ඛස්ස හින්නත්තා,
ඵලපුප්ඵොපසොහිතත්ථස්ස කප්පරුක්ඛෙයෙව සම්භවා, ඉච්ඡිතත්ථපදත්ථස්ස
සාරතාය සච්ඡායතාය උභයත්ථෙව භාවතො වුත්තවිධිනාති.

266. “ඉච්ඡිතත්ථි”විවාදි. ඉච්ඡිතත්ථපදො සත්තෙහි ඉච්ඡිතානං
ලොකීයඅවිඤ්ඤාණකවත්ථාහරණාදිනං දායකො කප්පරුක්ඛවණ්ණනාය
චිත්තෙ පතිට්ඨිතස්ස ජිනපදත්ථස්ස කට්ඨකාමතාය ඉච්ඡිතත්ථපදො සත්තෙහි
පත්ථිතානං ලොකීයලොකුත්තරානං සකලත්ථානං අනුරූපවසෙන තෙසං
තෙසං සත්තානං දායකො, සාරො රුක්ඛෙසු ඊදිසරුක්ඛස්සාභාවතො
උත්තමො, සාරො සදෙවකාදිසත්තලොකෙසු තාදිසසත්තවිසෙසාභාවතො
උත්තමො, ඵලපුප්ඵොපසොහිතො කප්පද්දුමානුරූපඵලෙහි පුප්ඵෙහි ව
උපසොහිතො, සච්ඡායො චන්දසුරියාලොකෙහි ආවරණීයරුක්ඛවිජායාය
සමන්තාගතො, සච්ඡායො නිලපිතාදිජබ්බිධරංසිජාලෙහි සමන්තාගතො,
අපුබ්බො පුබ්බෙ අසඤ්ජානො අයං කප්පරුක්ඛො ඵසො පච්චක්ඛො
කප්පපාදපො සමුට්ඨිතො සත්තානං පුඤ්ඤානුභාවෙන ලොකෙ පාතුභූතොති.
චත්තුම්චිඡිතත්ථජිනපදත්ථතො විසෙසාස්ස කප්පරුක්ඛස්ස හින්නත්තා ව,
ඉච්ඡිතත්ථදානසාරභාවසච්ඡායසඬ්ඛතානං විසෙසනානං උභයසාධාරණත්තා ව,
ඵලපුප්ඵොපසොහිතතාය රුක්ඛස්සෙව විසෙසනත්තා ව අයං සමාසවුත්ති
විසෙසාහින්නාව හින්නාහින්නවිසෙසනා හොති. ඉච්ඡිතො ව සො අත්ථො චෙති
ව, තං පදදාතීති ව, ඵලපුප්ඵෙහි උපසොහිතොති ව, සහ ඡායාය චත්තමානොති
ව වාක්‍යං.

267.

සාගරත්තෙන සද්ධම්මො,
රුක්ඛත්තෙනො’දිතො ජිනො;
සබ්බෙ සාධාරණා ධම්මා,
පුබ්බත්‍රා’ඤ්ඤත්‍ර තු’ත්තයං.

267. තදුභයං විවරති “සාගරත්තෙන”විවාදිනා. සද්ධම්මො
සම්බුද්ධභාසිතො සාගරත්තෙන සාගරගුණසදිසත්තා සාගරරූපෙන උදිතොති
සම්බන්ධො, කිත්තිතොති අත්ථො. ජිනො රුක්ඛත්තෙන යථාවුත්තනයෙන
උදිතො තං පත්තො අනුපෙක්ඛිතස්ස කක්ඛවුත්තියා අම්භොධිආදිසද්දානං.
පකරණාදිනා තු තථා පතීත්‍යදයො, අඤ්ඤථා කථං අම්භොධිආදිසද්දානං
ධම්මාදිසච්ඡායකත්තං සියා. හෙදො තු අයං පුබ්බත්‍ර
“විසුද්ධාමතසන්දායි”විවාදිකෙ සබ්බෙ යෙ කෙචි තත්‍රොපාත්තා
විසුද්ධාමතසන්දායිත්තාදයො සාධාරණා තුල්‍යා ධම්මා විසෙසනාති උභයත්‍රාපි
සම්භවා, අඤ්ඤත්‍ර තු අනන්තරවුත්ත “ඉච්ඡිතත්ථපදො”ඉච්චාදො පන තයං

සාධාරණං [ද්වයං සාධාරණඤ්ච (ක.)], අසාධාරණඤ්ච විසෙසනං
වුත්තනයෙනෙති.

267. ඉදානි තෙහි ද්විතී සමාසවුත්තෙහි වුත්තත්ථද්වයං පකාසෙති
“සාගරි”චවාදිනා. සාගරත්තෙන සාගරරූපෙන සද්ධම්මො සම්මාසම්බුද්ධො
දෙසිතපරියත්තිසද්ධම්මො උදිතො කථිතො, රුක්ඛත්තෙන ජිනො උදිතො.
සාගරකප්පරුක්ඛාදිසද්දා අත්තනො අභිධෙය්‍යභූතසාගරරුක්ඛාදිකෙ අත්ථෙ
මුඛ්‍යභාවෙන අපචත්තිත්වා බුද්ධියං පචත්තඅත්ථස්සාපි
සාධාරණභූතවිසෙසනපරිග්ගහෙන ගම්මමාන
වත්තුමිච්ඡිතසද්ධම්මජිනපදත්ථෙයෙව පකරණාදිතො
තාදිසඅත්ථප්පතීතියාසම්භවතො මුඛ්‍යභාවෙන පචත්තන්තීති අධිප්පායො. තථා
හි යදි එතෙ මුඛ්‍යත්ථෙත න පචත්තන්ති, අමහොධිකප්පරුක්ඛසද්දා
සද්ධම්මජිනපදත්ථෙ කථං පකාසෙත්තීති තෙසු ද්විසු උදාහරණෙසු පුබ්බත්‍ර
“විසුද්ධාමතසන්දායී”ඉච්චාදිපුබ්බදාහරණෙ සබ්බෙ ධම්මා
“විසුද්ධාමතසන්දායී”ති සබ්බෙ විසෙසනධම්මා සාධාරණා
අමහොධිසද්ධම්මානං සමානා, අඤ්ඤත්‍ර භූ “ඉච්ඡිතත්ථපදො”තිආදිකෙ
අඤ්ඤස්මිං උදාහරණෙ පන තයං “ඉච්ඡිතත්ථපදො, සාරො, සච්ඡායො”ති
විසෙසනත්තයං සාධාරණං. එලපුප්ථොපසොභිතභාවො පන රුක්ඛාවෙණිකො,
“අපුබ්බො”ඉච්චාදිකං විසෙසනමෙව. තථා හි ඉමිනා රුක්ඛධම්මභූතො කොචි
විසෙසො පකාසිතො න භොතීති විසෙසනත්තං අඤ්ඤෙසුයෙව වුත්තං.

268.

වත්ථුනො’ඤ්ඤප්පකාරෙන, ධීතා වුත්ති තදඤ්ඤථා;
පරිකප්පියතෙ යත්ථ, සා භොති පරිකප්පනා.

268. පරිකප්පනං පරිකප්පෙති “වත්ථුනො”චවාදිනා. වත්ථුනො සජ්චස්ස
නිජ්චස්ස වා වුත්ති අවත්ථා අඤ්ඤප්පකාරෙන වත්තුමිච්ඡිතප්පකාරාපෙක්ඛාය
අඤ්ඤෙනෙව රූපෙන ධීතා, තස්සෙව තතො යථාච්චිතප්පකාරතො අඤ්ඤථා
අඤ්ඤෙන පකාරෙන පරිකප්පියතෙ යත්ථ වුත්තියං, සා පරිකප්පනා භොති,
පරිකප්පියතෙ අඤ්ඤථා කරියතෙ වත්ථුච්චිති එතිස්සන්ති කත්වා.

268. ඉදානි පරිකප්පනං දස්සෙති “වත්ථුනො”ඉච්චාදිනා. වත්ථුනො යස්ස
කස්සචි සච්ඤ්ඤාණකඅච්ඤ්ඤාණකපදත්ථස්ස වුත්ති පචත්ති
අඤ්ඤප්පකාරෙන කප්පනීයප්පකාරතො අඤ්ඤෙන විජ්ජමානප්පකාරෙන ධීතා
පචත්තමානා, තදඤ්ඤථා තතො විජ්ජමානප්පකාරතො
අඤ්ඤෙනාවිජ්ජමානප්පකාරෙන යත්ථ වුත්තියං පරිකප්පියතෙ, සා පරිකප්පනා
නාම භොති. පරිකප්පියතෙ අඤ්ඤථා කරියතෙ වත්ථුච්චිති එතිස්සමිති
විග්ගහො.

269.

උපමාබ්‍හන්තරත්තෙන, කිරියාදිවසෙන ව;
කමෙනෝදාහරිස්සාමි, විවිධා පරිකප්පනා.

269. හෙදං තස්සා දස්සෙති “උපමා”ඉච්චාදිනා. උපමා අබ්‍හන්තරෙ යස්සා, තස්සා භාවො, තෙන ව, කිරියාදිවසෙන ව විවිධා නානප්පකාරා පරිකප්පනා ඉදානි කමෙන උදාහරිස්සාමි.

269. ඉදානි තස්ස හෙදං දස්සෙති “උපමාබ්‍හන්තරෙ”ච්චාදිනා. උපමාබ්‍හන්තරත්තෙන උපමාය අබ්‍හන්තරෙ විජ්ජමානත්තා ව කිරියාදිවසෙන ව විවිධා පරිකප්පනා කමෙන උදාහරිස්සාමි. උපමා අබ්‍හන්තරෙ අස්සා පරිකප්පනායෙති ව, තස්සා භාවොති ව, අනෙකෙ විධා පකාරා යාසමිති ව විග්ගහො.

උපමාබ්‍හන්තරපරිකප්පනා

270.

ඉච්ඡාහඬිගාතුරා’සීනා,
තා’තිනිච්චල’මච්ඡරා;
වසං නෙන්නිච්ච ධීරං තං,
තදා යොගාභිසොගතො.

270. උදාහරති “ඉච්ඡා”ඉච්චාදි. ඉච්ඡාහඬිගෙන “බුද්ධං භගවන්තං වසෙ වත්තෙස්සාමා”ති බොධිමුලෙ කතාභිලාසවිනාසෙන ආතුරා දුක්ඛිතා අතිනිච්චලසභාවප්පත්තා අතිනිච්චලං නාසිකග්ගෙ නයනෙ කතානතාවසෙන අච්චන්තමක්‍රියමාසීනා නිසින්තා තා අච්ඡරා යොගිනිසඬිකාසා මාරඬිගනාති යථාවට්ඨිතාය සවෙනනානං මාරඬිගනාලක්ඛණානං [මාරඬිගනාවලක්ඛණානං (ක.)] වත්ථුනං වුත්ති වුත්තා, සායමඤ්ඤථා පරිකප්පියතෙ. ධීරං දෙවඬිගනානම්පි සිඬිගාරභාවොපවර්තවිලාසාතිසයෙනාපි අකම්පත්තා. තං භගවන්තං. යොගො මන්තානුට්ඨානං, තත්ථ අභිසොගතො යුඤ්ජනෙන වසමත්තනො ආයත්තභාවං තදා නෙන්නිච්ච වහන්ති මඤ්ඤෙති. එත්ථ ඉව සද්දසුතියා උපමාසන්දෙහො න කාතබ්බො, සවසානයනමකුබ්බන්ති යො මාරඬිගනා වසං නෙන්නිච්චාති පරිකප්පියන්තෙ. හොති ව—

“වසං නෙන්නිච්ච ධීර”න්ති, නයනෙ නෝපමානතා;
න හි කත්තුක්‍රියාය’ත්ථී, උපමානොපමෙයාතාති.

ක්‍රියාපරිකප්පත්තෙපි අයමුපමාබ්‍හන්තරා පරිකප්පනා, න කෙවලක්‍රියාපරිකප්පනා මාරච්ඡානානමවලොපවෙසනස්ස යොගාභියොගෙන සාමාසන්දස්සනතො, තථාභූතාය වොපවෙසනක්‍රියාය ධරස්සාපි තාදිසස්ස භගවතො අවසානයනත්තන්ති පරිකප්පනතොති.

270. ඉදානි උදාහරති “ඉච්ඡා”ඉච්චාදිනා. ඉච්ඡාභවිගාතුරා අප්පාලනිග්‍රොධමුලෙ නිසින්තං භගවන්තං “පලොභෙස්සාමා”ති මාරච්ඡානා අත්තනායෙව කතාය ඉච්ඡාය අනිබ්බත්තියා පිළිකා, අතිනිච්චලං හුත්වා නාසිකග්ගෙ පතිතදිට්ඨෙහි සමන්තාගතානාඤ්ඤචුත්තියා ක්‍රියන්තරවිරහතො. ආසිනා ක්‍රියාමානා නිසින්තා තා අච්ඡරා යොගිනිසදිසා තණ්හාඅරතිරගාසඤ්ඤා මාරච්ඡානායො ධරං සිඤ්ඤාදිප්පායෙන කතානෙකලීලාවිලාසෙනාපි අකම්පමානං තං භගවන්තං යොගාභියොගතො මන්තප්පනසඤ්ඤානසංගො යුඤ්ඤානෙන වසං අත්තනො වසං තදා අත්තනො පරාජිතකාලෙ නෙත්තිව පාපෙන්ති මඤ්ඤෙති. එත්ථ පුබ්බද්ධෙන මාරච්ඡානාසඤ්ඤානසංගො විජ්ජමානප්පකාරං දස්සිතං. පුන අපරද්ධෙන තෙසමෙව අවිජ්ජමානසංගොගිග්‍රොධෙන වසිකරණං කප්පිතං. මාරච්ඡානානං නිච්චලනිසප්පාය යොගිනීනං මන්තප්පකාරසංගොගිග්‍රොධෙන මාරච්ඡානානං යොගිනීනං උපමානොපමෙයාත්තං සාමන්තියා ගම්‍යතෙති එසා උපමාබ්‍හන්තරපරිකප්පනා නාම. “නෙත්ති ඉවා”ති පයොගෙ කතෙපි ක්‍රියාපරිකප්පනං න භොතෙව. ඉච්ඡාය භවිගොති ව, තෙන ආතුරාති ව, නිග්ගතං වලං වලනං අස්මා ආසනස්මාති ව, අතිසයෙන නිච්චලන්ති ව, ක්‍රියාවිසෙසනං, යොගෙ අභියොගොති ව වාක්‍යං.

“නෙත්ති ඉවා”ති ඉධ ඉවසද්දසුතියා උපමානොපමෙයාත්තං වෙති සංසයො න කාතබ්බො, සාධම්මසඤ්ඤානගුණවිසෙසස්ස සම්බන්ධෙ අසති ක්‍රියාමන්තස්ස උපමාභාවතො. චුත්තං හි—

“වසං නෙත්තිව ධර”න්ති, නයෙන නො’පමානතා;
න හි කත්තුක්‍රියාය’ත්ථි, උපමානොපමෙයාතාති.

“වසං නෙත්තිව ධර”න්ති එත්ථ නයෙන ගම්‍යමානෙ පාපෙන උපමානතා උපමානභාවො නත්ථි, හි තථෙව, කත්තුක්‍රියාය කත්තුසම්බන්ධියා ක්‍රියාය උපමානොපමෙයාතා උපමානභාවො උපමෙයාභාවො නත්ථිති අයං භෙත්ථත්ථො.

ක්‍රියාපරිකප්පනා

271.

ගජං මාරො සමාරුළ්ලො, යුද්ධාය'ච්චන්ත'මුත්තනං;
මග්ග'මන්වෙසති නුන, ජිනභිතො පලායිතුං.

271. “ගජ”මිච්චාදි. යුද්ධාය අච්චන්තමතිසයෙන උන්තනමුච්චං ගජං හත්ථිං සමාරුළ්ලො මාරො වසවත්ති තං ජිනාතීති අත්ථොන ජිනතො භිතො පලායිතුං කිඤ්චි නිලියනට්ඨානං මග්ගං පථං අන්වෙසති නුන මඤ්ඤෙ. ඉති ක්‍රියාපරිකප්පනා ආරොහනක්‍රියාය මග්ගමන්වෙසනත්ථන්ති පරිකප්පිතත්තා.

271. “ගජ”මිච්චාදි. යුද්ධාය යුද්ධත්ථං අච්චන්තං අතිසයෙන උන්තනං දියඨිසකයොජනායාමානුරූපඋච්චගුණසමන්තාගතං ගජං ගිරිමෙඛලං සමාරුළ්ලො මාරො ජිනා භිතො පලායිතුං මග්ගං නිබ්භයං පථං අන්වෙසති නුන ගවෙසති මඤ්ඤෙ. යුද්ධත්ථං කුරුමානො ගජාරොහනං මග්ගාන්වෙසනත්ථමිති කචිනා පරිකප්පිතත්තා එසා ක්‍රියාපරිකප්පනා නාම. අච්චන්තමිති අසඨ්ඨාසසඨ්ඨාහාවෙපි පකරණතො ආධික්කෙ එව චත්තති.

ගුණපරිකප්පනා

272.

මුනින්ද පාදද්වන්දෙ තෙ, වාරුරාජීවසුන්දරෙ;
මඤ්ඤෙ පාපාහිසම්මද්ද-ජාතසොණෙන සොණිමා.

272. මුනින්ද තෙ වාරු ව තං රාජීවං පදුමඤ්ච තමිච්ච සුන්දරං තස්මිංතෙ පාදද්වන්දෙ සොණිමා ලොහිතත්තගුණො, ඉති යථාවට්ඨිතා අවෙනනස්ස ලොහිතත්තලක්ඛණස්ස චත්ථුනො චුත්ති චුත්තා, සායමඤ්ඤථා පරිකප්පියතෙ. පාපානං කිලෙසාරීනං අහිසම්මද්දෙන අතිසයං සම්පිසනෙන ජාතං සොණං රුධිරං, තෙන ජාතොති මඤ්ඤෙ. ඉති ගුණපරිකප්පනා පාදද්වන්දසන්නිහිතලොහිතත්තගුණස්ස “පාපා...පෙ.... සොණෙන”ති පරිකප්පිතත්තා.

272. “මුනින්දෙ”ච්චාදි. හෙ මුනින්ද තෙ තච වාරුරාජීවසුන්දරෙ මනුඤ්ඤපදුමසුන්දරෙ පාදද්වන්දෙ සොණිමා රත්තවණ්ණං පාපාහිසම්මද්දජාතසොණෙන මඤ්ඤෙ සපරසන්නානගතපාපානං සම්මද්දෙනෙ ජාතෙන රුධිරෙනාති මඤ්ඤෙ. සබ්බඤ්ඤානො පාදෙ භවත්තරසිද්ධපුඤ්ඤකම්මානුභාවෙන ජාතරත්තවණ්ණං “පාපාහිසම්මද්දෙනො”ති පරිකප්පිතත්තා අයං ගුණපරිකප්පනා නාම. වාරු ව තං රාජීවඤ්චාති ව, පාපානං අහිසම්මද්දොති ව, තෙන ජාතඤ්චාති ව, තඤ්ච තං සොණඤ්චාති ව, සොණස්ස භාවොති ව විග්ගහො.

273.

මඤ්ඤසඬකෙ ධූවං නුන-මිව'මිව්වෙවමාදිහි;
සා'යං ඛ්‍යඤ්ඤීයතෙ ක්වාපි, ක්වාපි වාකොයන ගමායතෙ.

273. වොහාරත්ථං පරිකප්පනාසූචකෙ සද්දෙ දස්සෙන්නො ආහ
“මඤ්ඤ”ඉච්චාදි. ඉති එවරුපො සද්දරාසි ආදි යෙසං “තක්කෙමි,
පරිකප්පෙමි, චිත්තයාමි, යපෙ”තොවමාදිනං, තෙනි සායං පරිකප්පනා ක්වාපි
යථාචුත්තෙ ඛ්‍යඤ්ඤීයතෙ පකාසීයතෙ, ක්වාපි කත්ථවි පන වාකොයන ගමායතෙ
මඤ්ඤඉච්චාදිනමහාවෙපිති.

273. වොහාරසුඛත්ථං පරිකප්පනාපකාසකෙ සද්දෙ දස්සෙති
“මඤ්ඤ”ච්චාදිනා. මඤ්ඤ, සඬකෙ, ධූවං, නුන, ඉව, එවමාදිහි සද්දෙහි
සායං පරිකප්පනා ක්වාපි එත්ථ විය කත්ථවි ඛ්‍යඤ්ඤීයතෙ පකාසීයතෙ, ක්වාපි
කත්ථවි වාකොයන ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධසහිතපදසමුදායෙන ගමායතෙ
ඉවාදිසද්දයොගාහාවෙපි කෙවලං වාක්‍යසාමත්ථියෙනෙව ඤායතෙ.
“මඤ්ඤ”ච්චාදිපදපඤ්චකංද්වන්දසමාසෙන නිද්දිට්ඨං. ඉති එවං පකාරො
සද්දසමුදායො ආදි යෙසං “තක්කෙමි, පරිකප්පෙමි, චිත්තයාමි,
යථා”තිආනීනන්ති විග්ගහො.

ගම්මපරිකප්පනා

274.

දයාසඤ්චාරසරසා [දයාසඤ්ඡාතසරසා (ක.)], දෙහා
නික්ඛන්තකත්තියො;
පීණෙන්නා ජින තෙ සාධු-ජනං සරසතං නය්‍යං.

274. උදාහරති “දයා”ඉච්චාදි. රසො සිනෙහො, තෙන සහ චත්තමානො
සරසො. දෙහො. දයාය කරුණාය සඤ්චාරො දුක්ඛිතසත්තවිසයා
නිරන්තරප්පචත්ති, තෙන සරසො, තතො. ජින තෙ දෙහා සරිරතො
නික්ඛන්තකත්තියො සාධුජනං පීණෙන්නා තප්පෙන්නා තමෙව ජනං සරසතං
සපෙමතං නය්‍යං පාපෙසුං, තාදිසං තථාවිධදෙහනික්ඛන්තකත්ති නං සාධුජනං
පීණෙන්නි. ගම්මමානපරිකප්පනායං යතො කත්තියො ලද්ධසරසසරිරසංසග්ගා
සයම්පි සරසා ඉව අත්තානං සෙවමානම්පි සාධුජනං සරසතං නෙන්නීති
ගමායතෙ.

274. වාක්‍යගම්මපරිකප්පනමුදාහරති “දයෙ”ච්චාදිනා. හෙ ජින තෙ
දයාසඤ්චාරසරසා දුක්ඛිතසත්තවිසයාය කරුණාය සවිසයෙ
නිරන්තරප්පචත්තියා සඤ්ඡාතස්තෙනහතො දෙහා සරිරතො
නික්ඛන්තකත්තියො දසදිසාසු නිග්ගතා නිලාදිජබ්බණ්ණරංසියො සාධුජනං

කතපුඤ්ඤං උත්තමජනං පිණෙන්නා සරසනංසස්නෙහභාවං පෙමසහිතත්තං නය්‍යං තමෙව සාධුජනං පාපෙසුං. “සරසනං නය්‍ය”න්ති එත්ථ “සාධුජන”න්ති සුතසම්බන්ධෙන ඤායති. කරුණාසිනෙහසොම්මදෙහසංසග්ගතො කන්තියො සයම්පි නිස්සයගුණතො සොම්මභූතා අත්තානං විසයං කත්වා පවත්තජනෙපි මුද්‍රං කරොත්තෙවාති ඉවාදිනං අභාවෙපි වාක්‍යාගම්මපරිකප්පනා. එත්ථ අවෙතනානං කන්තිවත්ථුනං ජනපසාදසඬාතවත්ථුට්ඨිති “දයාසඤ්චාරසරසා ඉවා”ති එවමාදිඅඤ්ඤප්පකාරෙන පරිකප්පිතො. දයාස සඤ්චාරො පුනප්පුනං පවත්තිති ව, සහ රසෙන ස්නෙහෙන වත්තමානොති ව, දයාසඤ්චාරෙන සරසොති ව, නික්ඛන්නා ව තා කන්තියො වෙති ව, සාධු ව සො ජනො වෙති ව, සරසස්ස භාවොති ව වාක්‍යං.

275.

ආරහන්තස්ස යං කිඤ්චි, කත්තුං පුඤ්ඤවසා පුන;
සාධනන්තරලාභො යො, තං වදන්ති සමාහිතං.

275. සමාහිතං සමාහරති “ආරහන්තස්සි”චවාදිනා. යං කිඤ්චි කාරියං කත්තුං සත්තුහඬගාදිකං ආරහන්තස්ස සජ්ජිභූතස්ස යස්ස කස්සචි පුමුනො පුඤ්ඤවසා කුසලබලෙන කාරණෙන කුසලසාමත්ථියෙන පුන සාධ්‍යතෙ සාධ්‍යමනෙනෙති සාධනං, තතො තමෙව වා අන්තරමඤ්ඤං, තස්ස ලාභො, අඤ්ඤකාරණලාභොති අත්ථො. තං සමාහිතං වදන්ති, සමාධානං සමාහිතං.

275. ඉදානි සමාහිතාලච්ඡාදකාරං දස්සෙති “ආරහ”මචවාදිනා. යං කිඤ්චි අමිත්තවිජයාදිකං කත්තුං ආරහන්තස්ස යස්ස පුඤ්ඤවසා කුසලබලෙන පුන යො සාධනන්තරලාභො තස්සෙව කාරියසිද්ධියා උපකාරකස්ස අඤ්ඤසාධනස්ස යො ලාභො අත්ථි, තං කාරණලාභං සමාහිතං වදන්ති තස්සෙව කාරියස්ස සමාධානත්තා පතිට්ඨිතත්තා සමාහිතං ඉති කවිතො කථෙන්නි. සාධ්‍යතෙ සාධ්‍යමනෙනෙති ව, තඤ්ච තං අන්තරමඤ්ඤඤ්චෙති ව, තස්ස ලාභොති ව, සමාධානමිති ව වාක්‍යං.

276.

මාරාරිහඬගාහිමුඛ-මනසො තස්ස සත්ථුනො;
මහාමහී මහාරාවං, රථී’ය’මුපකාරිකා.

276. උදාහරති “මාර”ඉචවාදි. මාරාරිනො මාරසත්තුනො හඬගෙ අහිභවෙ අහිමුඛං න පරමිමුඛං මනං යස්ස තස්ස සත්ථුනො උපකාරිකා ආරද්ධමාරහඬගක්‍රියානුග්ගාහිකා මහාමහී අයං මහාරාවං මාරාරිදුස්සහං මහානාදං රථී අකාසි. ඉධ මාරාරිහඤ්ජනං කාරියමාරද්ධං, තස්ස

පුද්ගලිකව මහීරාවො අපරං සාධනං සමාපන්නන්ති ලක්ඛණං යොජනීයං.

276. “මාරාරි”චවාදි. මාරාරිහඬිගාහිමුඛමනසො මාරසඬිබාතස්ස සත්තුනො මද්දනො අහිමුඛවිත්තස්ස තස්ස සත්ථුනො උපකාරිකා ආරද්ධමාරවිජයස්ස උපත්ථමහිකා අයං මහාමහී මහාරාවං මාරස්ස හදයවත්ථුං මද්දන්තො [මද්දන්ති (?)] විය සහිතුමසක්කුණෙය්‍යං මහානාදං රථී අකාසි. එත්ථ මාරහඬිගජනනං සත්ථුහි ආරද්ධකාරියං, තස්සෙව සිද්ධියා හෙතුභූතං අඤ්ඤකාරණං නාම මහීරාවො. මාරො එව අරි සත්තුති ව, තස්ස හඬිගොති ව, තස්මිං අහිමුඛං මනං යස්සෙති ව, මහන්ති ව සා මහී චෙති ව විග්ගහො.

277.

අවත්වා’හිමතං තස්ස, සිද්ධියා දස්සන්ඤ්ඤා; වදන්ති තං පරියාය-චුත්තිති සුචිබුද්ධියො.

277. පරියායචුත්තිං පටිපාදෙති “අවත්වා”ඉච්චාදිනා. අහිමතං කිඤ්චි අත්ථං ධනදානාදිලක්ඛණං අවත්වා අඤ්ඤාසා වාචකඛ්‍යාපාරෙන අනාඛ්‍යාය තස්සාහිමතස්සත්ථස්ස සිද්ධියා නිජ්ඣාදනත්ථං අඤ්ඤා අඤ්ඤාන පකාරෙන තන්තිබ්බත්තිඅනුගුණෙන යං දස්සනං වචනං, තං සුචිබුද්ධියො පරියායචුත්තිති වදන්ති. පරියායෙන වචනං පරියායචුත්තිති.

277. ඉදානි පරියායචුත්තිං දස්සෙති “අවත්වා”ඉච්චාදිනා. අහිමතං ඉට්ඨං ධනදානාදිසරූපං [ධනධඤ්ඤාදිං (සීහලඛ්‍යාඛ්‍යායං)] යං කිඤ්චි අත්ථං අවත්වා උජුමකටෙත්වා තස්ස අහිමතත්ථස්ස සිද්ධියා නිජ්ඣත්තියා අඤ්ඤා වත්තුමිච්ඡිතත්ථස්සානුරූපෙනාඤ්ඤාප්පකාරෙන දස්සනං යං කිඤ්චි දස්සනං කථනමත්ථී, සුචිබුද්ධියො පරියායචුත්තිති තං වදන්ති. පරියායෙන චුත්ති කථනමිති ව, සුචි බුද්ධි යෙසමිති ව වාක්‍යං.

278.

විවටඬිගණනික්ඛිත්තං, ධන’මාරක්ඛවජ්ජිතං; ධනකාම යථාකාමං, තුවං ගච්ඡ යදි’ච්ඡසි.

278. උදාහරති “විවටඬිගණන”චවාදි. ධනං විවටෙ කෙනචි අනාවටත්තා අඬිගණන පකාසප්පදෙසෙ නික්ඛිත්තං අථ ව පන ආරක්ඛවජ්ජිතං. ධනං කාමෙතීති ධනකාමාති ආමන්තනං. තුවං යදි ඉච්ඡසි ගන්තුං ධනං වා, යථාකාමං ගච්ඡෙති ධනාවහරණමිච්ඡිතමඤ්ඤාසා අවත්වා තංසිද්ධියා ඛ්‍යාපෙන වදති. පරියායචුත්ති.

278. උදාහරති “විවට”මිච්චාදිනා. ධනං මුත්තාමණ්ණාදි විවටභිගණනික්ඛිත්තං පාකාරාදිපරික්ඛෙපරහිත්තා නිරාවරණට්ඨානෙ යෙන කෙනපි යපිතං අපිච ආරක්ඛවජ්ජිතං. හො ධනකාම තුවං යදිච්ඡසි ධනං ගමනං වා, යථාකාමං ගච්ඡාති චිත්තෙනච්ඡිතධනාවහරණවිධානං “ධනමාහරා”ති උජුම්චත්වා එවං බ්‍යාපෙන චුත්තත්තා ඉදං පරියායචුත්ති නාම. විවටඤ්ඤා තං අභිගණඤ්ඤාටෙති ච, තස්මිං නික්ඛිත්තත්ති ච, ආරක්ඛෙන චජ්ජිතමිති ච, ධනං කාමෙතිති ච, කාමං තණ්හං තංසම්පයුත්තං වා චිත්තමනතික්කම්මාති ච වාක්‍යං.

279.

ථුතිං කරොති නින්දන්තො, විය තං බ්‍යාපවණ්ණනං;
දොසාභාසා ගුණා එව, යන්ති සන්තිධි’මත්‍රහි.

279. බ්‍යාපවණ්ණනං වණ්ණෙති “ථුති”මිච්චාදිනා. නින්දන්තො විය දොසං නිදස්සෙන්තො විය ථුතිං කරොති වණ්ණනං භාසති, තං බ්‍යාපථුතිලක්ඛණං බ්‍යාපවණ්ණනං නාම. කථමෙත්ථ ගුණා පතියන්තිති ආහ “දොසි”ච්චාදි. අත්‍ර චුත්තිවිසෙසෙ දොසා විය ආභාසන්ති පටිභන්ති. තාදිසපදාදිනා දොසාභාසා ගුණා එව ඉද්ධිමන්තතාදයො න දොසොපි කොපි සන්තිධිමවට්ඨානං යන්ති. භීති අවධාරණෙ අත්‍ර බ්‍යාපවණ්ණනමෙවිදං, න නින්දකමිති.

279. ඉදානි බ්‍යාපවණ්ණනං දස්සෙති “ථුති”ච්චාදිනා. නින්දන්තො විය දොසං දස්සෙන්තො විය ථුතිං කරොති වණ්ණනං කරොති, තං වණ්ණනාකරණං බ්‍යාපවණ්ණනං නාම හොති. නින්දාසභාවෙන පවත්තථුතිත්තා නින්දා එවෙති වෙ? අත්‍ර අස්මිං චුත්තිවිසෙසෙ දොසාභාසා දොසා විය පටිභාසමානා ගුණා එව තාදිසපදප්පයොගෙන ඉද්ධිමන්තතාදයො ගුණාව සන්තිධිං ගුණසභාවාවට්ඨානං යන්ති පාපුණන්තිති. බ්‍යාපෙන වණ්ණනමිති ච, දොසා ඉව ආභාසන්ති පටිභාසන්තිති ච වාක්‍යං.

280.

සඤ්චාලෙතු’මලං ත්වං’සි, භුසං කුචලයා’බ්ලං;
විසෙසං තාවතා නාථ, ගුණානං තෙ වදාම කිං.

280. උදාහරති “සඤ්චාලෙතු”මිච්චාදිනා. නාථ ත්වං අබ්ලං කුචලයං උප්පලං පථවිචලයඤ්ඤාටෙති සිලිට්ඨං සඤ්චාලෙතුං භමයිතුමිතො විතො ච භුසමච්චන්තං අලං සමත්ථොපි තාවතා තංමත්තෙන තෙ ගුණානං විසෙසං අතිසයලක්ඛණං කිං කෙන කාරණෙන වදාම. ඉහ උප්පලචාලනසාමත්ථියවිභාවනවසෙන නින්දති, තාව නිබ්බලභූමණ්ඩලසඤ්චාලාවිකරණතො පරමාය ථුතියා සංයොජිතොයං භගවා

මහානුභාවං විචිතවාති භුවනමණ්ඩලසිඛාමණිති. ඛ්‍යාජවණ්ණනමිදිසමච්චන්තං රමණීයං, තදිදඤ්ච සබ්බථා සිලෙසමුපජීවති.

280. ඉදානි උදාහරති “සඤ්චාලෙතු”මිච්චාදිනා. නාථ ත්වං අබ්ලං කුචලයං නිස්සෙසං නීලුප්පලවනං පථවිමණ්ඩලං වා සඤ්චාලෙතුං කම්පෙතුං භුසමතිසයෙන අලං සමත්ථො, තාවතා තෙ ගුණානං විසෙසමතිසයං කිං වදාම කථං භණාමාති. කුචලයසද්දස්ස උප්පලවිසෙසවාචකත්තා පයමං නින්දාව, තස්සෙව සද්දස්ස පථවිමණ්ඩලවාචකත්තා “ඉද්ධිමතො තච ඉදං කිං විසෙස”න්ති උත්තමගුණවණ්ණනා කතා හොති. ඊදිසා ඛ්‍යාජවණ්ණනා පසත්ථා, සා ච සබ්බථා සිලෙසං නිස්සයා පචත්තතීති. කුයා පථවියා චලයං මණ්ඩලමිති සමාසො.

281.

විසෙසි’විජායං දබ්බස්ස, ක්‍රියාජාතිගුණස්ස ච;
චෙකල්ලදස්සනං යත්‍ර, විසෙසො නාම’යං භවෙ.

281. විසෙසචුත්තිං චත්තෙති “විසෙසිවිජාය”මිච්චාදිනා. විසෙසෙ අතිසයෙ කිස්මිඤ්චිපි කාරියවිසෙසෙ ඉච්ජායං දබ්බාදීනං යත්‍ර චෙකල්ලස්ස අභාවස්ස දස්සනං චචනං, අයං විසෙසො නාම විසෙසචුත්ති නාම භවෙ.

281. ඉදානි විසෙසාලඤ්චකාරං දස්සෙති “විසෙසි”මිච්චාදිනා. විසෙසිවිජායං අතිසයෙ කාරියවිසෙසෙ ඉච්ජායං සති දබ්බස්ස ච ක්‍රියාජාතිගුණස්ස ච යත්‍ර යස්මිං චුත්තිවිසෙසෙ චෙකල්ලදස්සනං අභාවකථනමත්ථී, අයං විසෙසො නාම භවෙ විසෙසචුත්ති නාම සියාති. චිකල්ලස්ස භාවොති ච, තස්ස දස්සනමිති ච වාක්‍යං.

282.

න රථා න ච මාතඤ්චා, න භයා න පදාතයො;
ජිතො මාරාරි මුනිනා, සම්භාරාවජ්ජනෙන හි.

දබ්බවිසෙසචුත්ති.

282. උදාහරති “න රථා”ඉච්චාදි. සුඛොධං. අත්‍ර ච විජයොපකරණචතුරඤ්චානීකලක්ඛණදබ්බාභාවෙන සමතිංසපාරමිතාසඤ්චසම්භාරාවජ්ජනස්සෙව මාරාරිවිජයලක්ඛණො විසෙසො චුත්තො.

282. “න රථා”ඉච්චාදි. රථා තයො අන්තමයො සපරිවාරානං තිණ්ණං රථානං අනීකචොභාරතො තාදිසා තයො රථා ච නත්ථී. මාතඤ්චා තයො චුත්තනායෙන අනීකසඤ්චාතා තයො මාතඤ්චා ච නත්ථී. න භයා තයො තාදිසා

අනිකසඬ්ඛාතා තයො අස්සා ච නත්ථි. පදා න අන්තමසො සායුධානං චතුත්තං පුරිසානං අනිකවොහාරතො තාදිසා චත්තාරො පුරිසා පදා ච නත්ථි. තථාපි මුනිනා සම්භාරාවජ්ජනෙන හි සමතිංසපාරමිධම්මානං ආභොගකරණෙනෙව මාරාරි මාරපච්චත්තිකො ජිනො අභිභවිතො. ඉහ ජයොපකරණභාවෙන යිතානං රථානිකාදීනං දබ්බානං වෙකල්ලං දස්සෙත්වා සත්තුච්ඡයසභාවානං සම්භාරානං ආවජ්ජනවිසෙසස්ස චුත්තත්තා එසා දබ්බවිසෙසචුත්ති නාම. රථො නාම චතුපුරිසපරිවාරො, තාදිසං රථත්තයං රථානිකං නාම. හත්ථි පන ද්වාදසපුරිසපරිවාරො භොති, තාදිසං හත්ථිත්තයං හත්ථානිකං නාම. අස්සො තිපුරිසපරිවාරො, තාදිසං භයත්තයං භයානිකං නාම. සායුධා චත්තාරො පුරිසා පදානිකං නාම. ඉහ රථාදිසු යිතා විය සීසං පාදබලෙන ගන්ත්වා යුජ්ඣමානා පුරිසා පාදොපවායෙන “පාදා”ති චුත්තා. රථාදීනං පමාණං තයොති අනිකට්ඨානෙ දස්සෙත්වා පුරිසපමාණස්සාචුත්තෙපි අන්තමසො චත්තාරො පුරිසා අනිකං නාම භොන්තිති පකරණතො චත්තාරොති ඤායති. නො වෙ? සාචුධපුරිසවාචකස්ස පදාතිසද්දස්ස “පදාතයො”ති බහුවචනෙන රූපසම්භවතො “රථා න, මාතඬ්ඛා න, භයා න, පදාතයො න” ඉති සම්බන්ධො. දබ්බවිසෙසචුත්ති දබ්බෙන දබ්බපටිසෙධනතො විසෙසකථනං විසෙසස්ස චුත්තිති ච, දබ්බෙන දබ්බපටිසෙධෙන විසෙසචුත්තිති ච වාක්‍යං. ක්‍රියාවිසෙසචුත්තාදිත්තයම්පි එවමෙව දට්ඨබ්බං.

283.

න බද්ධා භුක්ථිනෙව, පුරිතො දසනච්ඡදො;
මාරාරිභඬ්ඛඤ්චා’කාසි, මුනිවීරො වරො සයං.

ක්‍රියාවිසෙසචුත්ති.

283. “න බද්ධා”ඉච්චාදි. භුක්ථි හමුභඬ්ඛො කොපජනිතො න බද්ධා න රචිතා, දසනච්ඡදො වාධරො නෙව පුරිතො නෙව කම්පිතො කොපෙන. තථාපි ච වරො උත්තමො මුනිවීරො සයං මාරාරිතො භඬ්ඛං පරාජයං අකාසිති. භුක්ථිබන්ධනාදික්‍රියාවිගමෙන නිබ්බිකාරවිජයලක්ඛණො විසෙසො දස්සිතො.

283. “න බද්ධා”ඉච්චාදි. භුක්ථි කොපවිකාරභූතො හමුභඬ්ඛොපි න බද්ධා න කතා, දසනච්ඡදො දන්තාවරණො නෙව පුරිතො න කම්පාපිතො. තථාපි වරො උත්තමො මුනිවීරො මුනිගුණවීරගුණයුත්තො තථාගතො සයං මාරාරිභඬ්ඛඤ්ච අකාසිති. එත්ථ හමුභඬ්ඛරචනාදිකං ක්‍රියං අකත්වා නිබ්බිකාරස්ස මාරභඬ්ඛසභාවවිසෙසස්ස [නිබ්බිකාරමාරභඬ්ඛස්ස (ක.)] චුත්තත්තා එසා ක්‍රියාවිසෙසචුත්ති නාම. භූතං කුටි වඬ්ඝතාති ච, මාරො එව අරීති ච, තෙසං භඬ්ඛොති ච වාක්‍යං.

284.

න දිසාසු බ්‍යත්තා [තනා (සි.)] රංසි,
නා'ලොකො ලොකපත්ථො;
තථාප්‍යා'න්ධතමහරං,
පරං සාධුසුභාසිතං.

ජාතිවිසේසපුත්ති.

284. “නි”ච්චාදි. දිසාසු දසසු බ්‍යත්තා පත්ථො රංසි න භවති. ලොකෙ සකලස්මිං පත්ථො විත්ථො ආලොකොන භවති. තථාපිති විසේසනිච්ඡායං, තජ්ජාතිකත්තාභාවෙපි සාධුතං සුභාසිතං සද්ධම්මසංඛිතං පරමච්චන්තමෙව අන්ධතමං ඉට්ඨානිට්ඨාවෙකල්ලො පඤ්ඤාවක්ඛුස්ස අන්ධකාරං මොහන්ධකාරං හරතීති අන්ධතමහරන්ති. රංසියා අන්ධකාරාපහරසමත්ථාය නිවත්තියා විසේසො සුභාසිතස්ස දස්සිතො.

284. “න දිසාසු”ඉච්චාදි. දිසාසු බ්‍යත්තා පත්ථො රංසිපි නත්ථි, ලොකපත්ථො ආලොකොපි නත්ථි. තථාපි සාධුසුභාසිතං සද්ධම්මො පරමච්චන්තං අන්ධතමහරං අත්ථානත්ථි රණක්ඛමස්ස පඤ්ඤාවක්ඛුස්ස අන්ධකාරකමොහතමං හරං හොතීති. ඉධ අන්ධකාරවිද්ධංසනෙ සමත්ථං රංසිජාත්‍යාදිකං පටිසේධෙත්වා සුභාසිතස්ස අන්ධකාරාපහරණසංඛිතස්ස විසේසස්ස පුත්තත්තා අයං ජාතිවිසේසපුත්ති නාම. ලොකෙ පත්ථොති ච, අන්ධෙතීති අන්ධො මොහො, තමසදිසත්තා අන්ධොයෙව තමොති ච, තං හරතීති ච, සාධුතං සුභාසිතමිති ච වාක්‍යං.

285.

න ඛරං න හි වා ථද්ධං, මුනින්ද වචනං තව;
තථාපි ගාල්භං ඛනති, නිම්මුලං ජනනාමදං.

ගුණවිසේසපුත්ති.

285. “න ඛර”ච්චාදි. මුනින්ද තව වචනං න ඛරං න ලුඛං, න ථද්ධං වා කඨිනඤ්ච න හි. තථාපි තාදිසඛරත්තාදිගුණාභාවෙපි ජනනාය ජනසමුහස්ස මදං ගාල්භං දල්භං [තණ්හං (ක.)] කත්වා නිම්මුලං ඛනති. අයොසංඛිකුම්භි පසිද්ධඛරත්තාදිගුණනිසේධෙන මුනින්දවචනස්ස විසේසො ආවිකතො.

285. “න ඛර”ච්චාදි. හෙ මුනින්ද තව වචනං ඛරං කක්කසං න හොති, ථද්ධං වා න හොති. තථාපි ජනනාමදං ජනසමුහස්ස ජාත්‍යාදිං නිස්සාය පවත්තං ගඛං ගාල්භං දල්භං කත්වා නිම්මුලං මුලමසේසත්වා ඛනති.

බණ්ඩාකම්බයෙහි සඳහන් වූ ලබ්ධිමානං බරතරාදිගුණං පටිසෙධෙත්වා
බුද්ධචරිතස්ස මදබණ්ඩාසංඝාතසංඝාතස්ස විසේසස්ස වුත්තත්තා අයං
ගුණවිසේසචුත්ති නාම හොති. නත්ථි මූලමස්ස බණ්ඩාසංඝාතී ව, ජනානං
සමුහොති ව, තාය මදොති ව විග්ගහො. “ගාල්හං නිම්මුල”න්ති බණ්ඩාසංඝාතී
විසේසනත්තා ගාල්හං නිම්මුලං බණ්ඩං කරොතිති යොජනා.

286.

දස්සියතෙ’තිදිත්තං [...තිරිත්තං (ක.)] තු,
සුරවීරත්තනං යනි;
වදන්ති විඤ්ඤා වචනං,
රුල්හාහඬිකාරමිදිසං.

286. රුල්හාහඬිකාරං වදන්ති.

286. ඉදානි රුල්හාහඬිකාරං දස්සෙති “දස්සියතෙ” ඉච්චාදිනා.
සුරවීරත්තනං සුරභාවවීරභාවං අතිදිත්තං තු අතිසයෙන පන දිත්තං යනි. වාකො
දස්සියතෙ, ඊදිසං වචනං විඤ්ඤා කවයො රුල්හාහඬිකාරමිති වදන්තිති. සුරො ව
වීරො චාති ව, තෙසං භාවොති ව, රුල්හො උග්ගතො අහඬිකාරො එත්ථ
චුත්තිවිසේසෙති ව වාකො.

287.

දමෙ නන්දොපනන්දස්ස,
කිං මෙ ඛ්‍යාපාරදස්සනා;
පුත්තා මෙ පාදසම්භත්තා,
සජ්ජා සන්තෙව තාදිසෙ.

287. උදාහරති “දමෙ”ඉච්චාදිනා. නන්දොපනන්දස්ස නාගරාජස්ස
අජ්ජමෙය්‍යමහානුභාවස්ස දමෙ දමනෙ මෙ මම
නිරවධිසරන්තිජ්ජමෙය්‍යජ්ජභාවානුචරිතකිත්තිනොපි පරස්ස ඛ්‍යාපාරදස්සනා
පයොගපටිපාදනෙන කිං පයොජනං, න කිම්පි, යතො මෙ පාදසම්භත්තා
පාදාවනතා තාදිසෙ කම්මති සජ්ජා බද්ධකච්ඡා සන්තෙව විජ්ජන්තෙව, තතොති
යොජනීයං.

287. “දමෙ”ච්චාදි. නන්දොපනන්දස්ස නාගරඤ්ඤො දමෙ දමකරණෙ
ඛ්‍යාපාරදස්සනා භූවනත්තයෙ පවත්තමානආනුභාවෙන ව
සම්පවත්තිතකිත්තිසමුහෙන ව සමන්තාගතස්ස මය්හං තාදිසපයොගදස්සනෙන
කිං පයොජනං. යස්මා මෙ පාදසම්භත්තා මය්හං චරණාවනතා තාදිසෙ කිච්චෙව
සජ්ජා සන්තද්ධා පුත්තා බහවො සන්ති එව, තස්මාති. වෙතොවසිතාය

සුරවරහාවෝ ඉහ අතිදිත්තෝ දස්සිතෝ හොති. බ්‍යාපාරස්ස දස්සනමිති ව,
පාදෙසු සම්භත්තාති ව වාක්‍යං.

288.

සිලෙසො වචනා'නෙකා-
භිධෙයො'කපදායුතං;
අභින්නපදවාක්‍යාදි-
වසා තෙධා'ය'මීරිතො.

288. සිලෙසං නිද්දිසති “සිලෙසො”ඉච්චාදිනා. අනෙකං
භින්නමභිධෙයාත්ථො යස්සාත්‍යනෙකාභිධෙයං. එකෙන සමානෙන පදෙන
සරූපෙන ආයුතමත්ථිතං යං වචනං චුත්තීති අනුවදිත්වා සො සිලෙසොති
විධියෙන, යෙන කෙනච රූපෙන උපමානොපමෙයාලක්ඛණත්ථානං
සිලෙසනතො. අයඤ්චෙවංලක්ඛණො සිලෙසො තෙධා ඊරිතො. කථං?
අභින්නපදවාක්‍යාදිවසා අභින්නමෙකං පදං ස්‍යාද්‍යන්තත්‍යාද්‍යන්තරූපං යනු,
තමෙව වාක්‍යං වාක්‍යලක්ඛණොපෙතත්තා. තං ආදි යෙසං, තෙසං වසාති
අත්ථො.

288. ඉදානි සිලෙසාලච්ඡාරං දස්සෙති “සිලෙසො”ච්චාදිනා.
අනෙකාභිධෙයං එකපදායුතං උභයත්ථ සාධාරණත්තා තුලෙයන සද්දරූපෙන
යුත්තං යං වචනං අත්ථි, සො සිලෙසො නාම. සො පන යෙන කෙනච
සාධම්මරූපෙන උපමානොපමෙයාභූතානමත්ථානං සිලිට්ඨත්තා
අඤ්ඤමඤ්ඤං චුසිත්වා ධීතත්තා සිලෙසො නාම. අයං චුත්තලක්ඛණො
සිලෙසො අභින්නපදවාක්‍යාදිවසා අකතචිකාරානං
ස්‍යාද්‍යන්තත්‍යාද්‍යන්තපදසමන්තාගතානං වාක්‍යලක්ඛණොපෙතවාක්‍යානං
පභෙදෙන තෙධා ඊරිතොති. අනෙකමභිධෙයං යස්සෙති ව, එකඤ්ච තං
පදඤ්චෙති ව, තෙන ආයුතන්ති ව, අභින්නානි පදානි යස්මින්ති ව, තඤ්ච තං
වාක්‍යඤ්චාති ව, තං ආදි යෙසං අභින්නපදවාක්‍යානන්ති ව, තෙසං වසො
භෙදොති ව වාක්‍යං.

289.

අත්ඨන්තමහරො හාරි, සමාරුළ්භො මහොදයං;
රාජතෙ රංසිමාලී'යං, භගවා බොධයං ජනෙ.

අභින්නපදවාක්‍යසිලෙසො.

289. උදාහරති “අත්ඨන්තමි”ච්චාදි. අයං භගවා සූරියො මහාමුනි ව. තත්ථ
සූරියො තාව අත්ඨන්තමහරො පකතියන්ධකාරොපහාරි, මහාමුනි තු

අන්ධකාරමොහතමාපහාරී. භාරී මනුස්සකො සුරියො මහාමුනි ව, සුරියො මහොදයං මහන්තං උදයං පබ්බතං සමාරුල්ලො, මහාමුනි තු මහොදයං මහන්තමබ්බදයං සම්මාසම්බොධිසමධිගමරූපං සමාරුල්ලො පත්තො. රංසිනං මාලා, සා අස්ස අත්ථිති රංසිමාලී, සුරියො මහාමුනි ව. ජනෙ බොධයං නිද්දාපගමනෙන කිලෙසනිද්දාපගමනෙන වා පබොධයන්තො රාජනෙ දිබ්බතීති. අභින්නපදවාක්‍යසිලෙසො භඩ්ගෙන විනා යථාචර්‍යානමුහයත්ථ පදයොජනතො.

289. ඉදානි උදාහරති “අන්ධ”ච්චවාදිනා. මහොදයං මහන්තං උදයං පබ්බතං, සබ්බස්සපදවිසම්බාතමහාභිවුද්ධිං වා සමාරුල්ලො ආරුල්ලො, සම්පත්තො වා, අන්ධන්තමහරො වක්කවාලගබ්භෙ පත්ථට්ඨපකතිසනන්ධකාරස්ස, ඤාණලොචනස්ස අන්ධකරණතො අන්ධකාරොති චුත්තමොභස්ස වා විද්ධංසකො, භාරී තෙනෙව මනුස්සකො රංසිමාලී අත්තතො රංසිමාලාය සමන්තාගතො ජනෙ පකතිනිද්දාය කිලෙසනිද්දාය වා සමන්තාගතෙ සත්තෙ බොධයං බොධයන්තො අයං භගවා දිවාකරො, ඡහි භගධම්මෙහි සමන්තාගතො බුද්ධො වා රාජනෙ දිබ්බතීති. ද්විසු පක්ඛෙසු පදානං සමානභාවෙන ධීතත්තා අයං අභින්නපදවාක්‍යසිලෙසො. අන්ධො ව සො තමො චෙති ව, තං භරතීති ව, මහන්තො ව සො උදයො පබ්බතො වාති ව, මහන්තො ව සො උදයො අබ්බදයො අභිවුද්ධි වාති ව, රංසිනං මාලාති ව, සා අස්ස අත්ථිති ව, භගො සිරි අස්ස සුරියස්ස අත්ථිති ව, භගො සිරිකාමපයතනාදිප්පකාරො අස්ස සත්ථුනො අත්ථිති ව විග්ගහො. අභින්නපදවාක්‍යසම්බාතො සිලෙසො. අපරොපි අත්ථො එත්ථ සිලිස්සතීති සිලෙසො. “භින්නපදවාක්‍යසිලෙසො”තිආදිකම්පි ඉමිනා නයෙන ඤාතබ්බං.

290.

සාරදාමලකාභාසො, සමානීතපරික්ඛයො;
කුමුදාකරසම්බොධො, පීණෙනි ජනතං සුධි.

භින්නපදවාක්‍යසිලෙසො.

290. “සාරදෙ”ච්චවාදි. සුධා අස්ස අත්ථිති සුධි, චන්දො. සොභනා සබ්බස්සකුසල්ලාණරූපං බුද්ධි අස්ස අත්ථිති සුධි, සම්මාසම්බුද්ධො. සාරදො සරදකාලෙ සම්භූතො අමලකො නිම්මලො ආභා සොභා යස්ස සො, චන්දො. පරෙසං නිබ්බානසාරං දදාතීති සාරදො, අමලකො ආභාසො, අමලකස්ස හත්ථාමලකස්සෙව වා ආභාසො අසෙසඤ්ජයාචර්‍යාවබොධො යස්ස සො, සම්මාසම්බුද්ධො. සං සම්මා කමෙතානීයමානත්තා ආනීතො පරික්ඛයො කණ්ඨපක්ඛො යෙන සො, චන්දො. සමං වූපසමං ආනීතො පරික්ඛයො භානි

කිලෙසසත්තුකතො අධිගතක්ඛයත්තා යෙනසො, සම්මාසම්බුද්ධො. කුමුදාකරස්ස කුමුදස්ස රංසියා සම්බොධි විකාසො යස්ස [රංසියො සම්බොධි විකාස'ස්ස (ක.)] සො, චන්දො. කුයා පථවියා මුදං පිතිං කරොතීති කුමුදාකරො, සම්බොධො චතුසච්චාවබොධො යස්ස සො, සම්මාසම්බුද්ධො, ජනතං ජනසමුහං පිණෙතීති. අයං භින්නපදවාක්‍යසිලෙසො චුත්තෙන විධිනා පදානං භින්නත්තා.

290. “සාර”ඉච්චාදි. සාරදො සරදකාලෙ සම්භූතො, වෙනෙය්‍යානං නිබ්බානසාරදායකො වා, අමලකාභාසො නිම්මලසොහො, නිම්මලකෙතුමාලාසමන්තාගතත්තා තාදිසමත්ථකසොහො වා, අථ වා සාරදාමලකාභාසො සරදකාලෙ සඤ්ජාතනිම්මලසොහො, වෙනෙය්‍යානං නිබ්බානසාරදායකනිම්මලසොහො වා, අථ වා සාරදදාමලකදාභාසො නිබ්බානසාරදායකහත්ථාමලකසදිසඤ්ජායාවබොධො. සමානිතපරික්ඛයො කණ්භපක්ඛෙ සුට්ඨු කමෙන ආනීතො පරික්ඛයො පරිපුණ්ණො වා චන්දො, සමසඬ්ඛතසන්තිං ආනිතකිලෙසපරිහානිසඬ්ඛතපරික්ඛයො වා. කුමුදාකරසම්බොධො කුමුදවිකාසනෙන සමන්තාගතො, කුසඬ්ඛතපථවිනිස්සිතානං ජනානං පිතිජනනචතුසච්චාවබොධෙන සමන්තාගතො වා. සුඨි සුධාසඬ්ඛතඅමතචන්තතාය තන්තාමකො චන්දො, සුන්දරපඤ්ඤචන්තතාය තන්තාමකො සම්මාසම්බුද්ධො වා. ජනතං ජනසමුහං පිණෙතීති. උභයපක්ඛෙසු පදං භින්නිත්වා අත්ථස්ස යොජනතො අයං භින්නපදවාක්‍යසිලෙසො. සරදෙ භවො සාරදො, චන්දො. සාරං දදාතීති සාරදො, භගවා. “සාරදො”ති ඉදං “දාභාසො”ති පදස්ස විසෙසනං හොති. අමලකොනිම්මලො දාභාසො අස්ස චන්දස්සාති ව, කම්භි මත්ථකෙ දාභාසොති ව, අමලො කාභාසො අස්ස සත්ථුනොති ව, සාරදො අමලකො දාභාසො යස්ස චන්දස්ස භගවතො වාති ව, සාරදො දාමලකස්ස විය දාභාසො ඤ්ජායාවබොධො අස්ස භගවතොති ව, සං සම්මා ආනීතො පරික්ඛයො කලාහානි අනෙතෙති ව, සමං වූපසමං ආනීතො පරික්ඛයො හානි කිලෙසසත්තුතො යෙනෙති ව, කුමුදානං දාකරොති ව, තෙසං සම්බොධො විකාසො යස්සෙති ව, මුදං පිතිං කරොතීති මුදාකරො. කුයා පථවියා මුදාකරොති ව, සො සම්බොධො චතුසච්චාවබොධො යස්සෙති ව, සුධා අමතං අස්ස චන්දස්ස අත්ථිති ව, සු සොහනා ඨි බුද්ධි අස්ස සම්බුද්ධස්සාති ව විගීගහො.

291.

සමානිතත්තවිනයො, අනීතමදමද්දනො;
සුගතො විසදං පාතු, පාණිනං සො විනයකො.

භින්නාභින්නපදවාක්‍යසිලෙසො.

291. “සමාහිතෙ”ච්චාදි. සං සම්මා ආහිතො පතිට්ඨාපිතො අත්තස්ස විනයො විනයනං සබ්බත්ථ සවිසයෙ අප්පට්භතචාරවසෙන යස්ස සො, ගරුළො. විනයනං පටිච්ඡේදකායච්ඡේදපච්ඡේදවසෙන දමනං යස්ස සො, සම්මාසම්බුද්ධො. ඉති අහින්තපදං. අහින්තං සප්පානං ඉතා නායකා, තෙසං මදං මද්දතීති අහින්තමදමද්දතො, ගරුළො. අහිනානමුත්තමපුරිසානමපි මහාබ්බුමාදිනං මදං මද්දතීති අහින්තමදමද්දතො, සම්මාසම්බුද්ධො. සුන්දරං ගතං ගමනං සමුද්දං හින්දිත්වා ජලසඬ්ගමතො පට්ඨමෙව උග්ගමනසාමත්ථියයොගතො යස්ස සො, ගරුළො. සුන්දරං ගමනමස්ස නාගච්ඡිකත්තචාරත්තා සුගතො, සම්මාසම්බුද්ධො. අහින්තපදං. සො විනං පක්ඛිනං නායකො, ගරුළො. විසං දදාතීති විසදං පාණිනං නාගලොකං පාතු අහිංසනවසෙන පාලයතු, සො විනෙති වෙනෙයොති විනයකො, සම්මාසම්බුද්ධො. පාණිනං සකලසත්තලොකං විසදං අසල්ලීනං පාතු. හින්තාහින්තපදවාක්‍යසිලෙසොයං චුත්තනයෙන පදානං [පන (ක.)] උභයමිස්සත්තා.

291. “සමාහිතෙ”ච්චාදි. සමාහිතත්තවිනයො සම්මා ආහිතාය යපිතාය සරීරස්ස සවිසයෙ ගතියා සමන්තාගතො, සම්මා ආහිතෙන යපිතෙන චිත්තදමනෙන සමන්තාගතො වා, අහින්තමදමද්දතො නාගරාජුනං මදමද්දතො, අහිනානං උත්තමානං බ්බුමාදිනමපි මදමද්දතො වා, සුගතො පක්ඛවාතවෙගෙන සමුද්දජලං ද්විධා කත්වා තස්මිං ජලෙ අනෙකිභූතෙයෙව නාගභවනං ගත්ත්වා නාගෙ ගහෙත්වා ගමනෙ සමත්ථත්තා සුන්දරගමනො, සමන්තහද්දකඅනෙකප්පකාරගමනො වා, විනයකො පක්ඛිනං නායකො සො ගරුළුරාජා විසදං ඝොරවිසත්තා විසදායකං පාණිනං නාගලොකං පාතු අහිංසනවසෙන පාලෙතු. නො වෙ, විනයකො වෙනෙයො විනෙන්තො සො සම්මාසම්බුද්ධො පාණිනං සකලසත්තලොකං විසදං විසාරදං කත්වා පාතු අහිනාපනයනහිතොපනයනෙන රක්ඛතුති. උභයපක්ඛෙසු “අහින්තමදමද්දතො”ඉච්චාදිකෙහි හින්තෙහි ව “සමාහිතත්තවිනයො”ඉච්චාදිකෙහි අහින්තෙහි ව පදෙහි සමන්තාගතත්තා අයං හින්තාහින්තපදවාක්‍යසිලෙසො. අත්තස්ස විනයොති ව, සමාහිතො අත්තවිනයො යස්ස ගරුළුස්ස තථාගතස්ස වාති ව, අහින්තං ඉතා නායකාති ව, අහිනානං නාගරාජුනං මදොති ව, හිනෙහි අඤ්ඤෙ අහිනා උත්තමා, තෙසං මදොති ව, තං මද්දතීති ව, විනං පක්ඛිනං නායකොති ව, වෙනෙයාජනෙ විනෙතීති ව වාක්‍යං. දුතියපක්ඛෙ “විසද”ත්ති ක්‍රියාවිසෙසනං.

292.

විරුද්ධාවිරුද්ධාහින්ත-කම්මා නියමවා පරො;
නියමක්ඛෙපවචනො, අවිරොධි විරොධා’පි.

293.

ඔව්හු සම්පොසකාදි, සිලෙසො පදජාදි'ති [පදජාතිපි (ක.)];
එසං නිදස්සනෙස්වෙව, රූප'මාවිභවිස්සති.

292-3. සිලෙසහෙදමඤ්ඤාපි දස්සෙතුමාහ “විරුද්ධ” ඉච්චාදි. විරුද්ධානි චාවිරුද්ධානි ච අඤ්ඤාමහිත්තඤ්ඤා, තානියෙව කම්මානි ක්‍රියානි යෙසං, තෙ තයො සිලෙසො. නියමො'වධාරණමස්මිං අත්ථිති නියමවා, පරො අඤ්ඤො සිලෙසොපි. නියමස්ස අක්කෙපො නිසෙධනං යස්ස, තං චචනමහිධානං යස්ස, තාදිසොපි. නාස්ස විරොධො අත්ථිත්තවිරොධි, සොපි. විරොධො අසඬගති එත්ථ විජ්ජතිති විරොධි, සොපි. ඔව්හු සම්පොසෙතිති ඔව්හු සම්පොසකො, සො ආදි යස්ස අලඬකාරන්තරගොචරස්ස සිලෙසස්ස, සො පදනො ජාතාදිසිලෙසොපි. ඉතිතෙ පරෙපි සිලෙසහෙදා සන්ති. එසං යථාචුත්තානං නිදස්සනෙසු පයොගෙස්වෙව රූපං සභාවො ලක්ඛණං ආවිභවිස්සතිති.

292-3. අචුත්තසිලෙසවිසෙසෙ දස්සෙතුං උද්දිසති “විරුද්ධ” ඉච්චාදි. විරුද්ධාවිරුද්ධාහිත්තකම්මා අපි උභයත්ථස්ස විරුද්ධෙන ච අවිරුද්ධෙන ච අහිත්තෙන ච කම්මෙන සමත්ථිතා තයො සිලෙසො ච, පරො අඤ්ඤො නියමවාපි අවධාරණෙන යුත්තසිලෙසො ච, නියමක්කෙපවචනොපි අවධාරණස්ස පටිසෙධපකාසකාහිධානසිලෙසො ච, අවිරොධිපි උභයපක්ඛාවිරොධිසිලෙසො ච, විරොධිඅපි උභයත්ථස්ස විරොධිසිලෙසො ච, පදජාදි පදෙන ජාතො වාකොන ජාතො ඔව්හු සම්පොසකාදිසිලෙසොපිති එසං සිලෙසානං නිදස්සනෙස්වෙව නිදස්සනසඬගතඋදාහරණෙස්වෙව රූපං සරූපං තෙසං ලක්ඛණං වා ආවිභවිස්සති, නිදස්සියමානඋදාහරණෙනෙව ලක්ඛණස්ස ගම්මමානත්තා විසුං න කට්ඨස්සාමිති අධිප්පායො. විරුද්ධානි ච අවිරුද්ධානි ච අහිත්තඤ්ඤා ච, තමෙව කම්මං ක්‍රියා යෙසං සිලෙසානමිති ච, නියමො අවධාරණං අස්මිං අත්ථිති ච, නියමස්ස අක්කෙපො පටිසෙධො අස්ස අත්ථිති ච, තං චචනං අහිධානං යස්ස සිලෙසස්සානි ච, නාස්ස විරොධො අත්ථිති ච, ඔව්හු සම්පොසෙතිති ච, සො ආදි යස්ස උපමාසිලෙසාදිනොති ච, පදනො ජාතොති ච, සො ආදි යස්ස වාකාස්සානි ච විභිභවො.

විරුද්ධකම්මසිලෙස

294.

සවසෙ වත්තයං ලොකං, අබ්බං කල්ලවිභිභවො [කල්ලවිභිභවො (සි.)];
පරාභවති මාරාථි, ධම්මරාජා විජම්භතෙ.

294. තතො කමෙන තෙදස්සියන්ති “සවසෙ”ඉච්චාදි. අබ්ලං ලොකං සවසෙ චත්තයං මාරාරි ධම්මරාජා ච, කල්ලො මනුස්සොකො විග්ගහො කලහො යස්ස මාරාරිනො, විග්ගහො සරීරසම්පදා යස්ස ධම්මරාජස්ස, තෙසු මාරාරි පරාභවති පරාභවමපෙති බොධියං පටිලද්ධපරාජයවසෙන, ධම්මරාජා සමන්තභද්දො තු විජම්භතෙ ලොකත්තයඛ්‍යාපිසමුල්ලපිතවිජයද්ධනිපවත්තිවසෙන සමං භවතීති අයං විරුද්ධකම්මසිලෙසො පරාභවවිජම්භනානමස්සොකොස්සවිරොධනො.

294. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන උදාහරති “සවසෙ”ඉච්චාදි. අබ්ලං ලොකං සවසෙ චත්තයං අනත්ථෙ යුක්ඡන්තො අත්තනො වසෙ චත්තයන්තො, නො චෙ, සකලලොකං හිතෙ යුක්ඡන්තො අත්තනො වසෙ චත්තයන්තො කල්ලවිග්ගහො මනුස්සකලහො, නො චෙ, මනුස්සසරීරසම්පත්තිසුත්තො මාරාරි පරාභවති බොධිමුලෙ ලද්ධපරාජයවසෙන පරාභවං පාපුණාති, ධම්මරාජා තථාගතො පන විජම්භතෙ ලොකත්තයෙ පත්ථට්ඨයසොසවසෙන විජම්භතීති. පරාභවනවිජම්භනක්‍රියානං අස්සමස්සවිරුද්ධත්තා අයං විරුද්ධකම්මසිලෙසො නාම. සස්ස අත්තනො වසො ඉස්සරියමිති ච, කල්ලො මනුස්සොකො විග්ගහො විවාදො දෙනො වා යස්සෙති ච වාක්‍යං.

අවිරුද්ධකම්මසිලෙස

295.

සභාවමධුරං පුස්සකු-විසෙසොදයසම්භවං;
සුඤ්ඤානි වාචං මුනිනො, ජනා පස්සන්ති වා’මනං.

295. “සභාවෙ”ච්චාදි. සභාවෙනෙව මධුරා පියා වාචා, මධුරං අමතං, පුස්සකු-විසෙසස්ස උදයො අභිවච්ඡි, තෙන සම්භවො, යස්ස වා තං, මුනිනො වාචං සද්ධම්මසඬ්ඛාතං ජනා සුඤ්ඤානි, තස්සයං අමතස්ස [තස්ස ච නිස්සයං අමතන්ති (ක.)] පස්සන්තීති අයමවිරුද්ධකම්මසිලෙසො සවනදස්සනානං අවිරුද්ධත්තාති.

295. “සභාව”ච්චාදි. සභාවමධුරං “වාචාමධුරං කරිස්සාමි”ති කත්තබ්බපයොගං විනාපි මධුරත්තා පකතිමධුරං, නො චෙ, කෙනචි පච්චයෙන අනුප්පන්නත්තා සඬ්ඛරවිසෙසං විනාපි පකතිපණ්ණං, පුස්සකු-විසෙසොදයසම්භවං පුස්සකු-විසෙසදෙසකස්ස මුනිනො කස්සචි කුසලවිසෙසස්ස අභිවුද්ධියා සම්භූතං, නො චෙ, වෙනෙයාජනානං නිබ්බානාධිප්පායෙන කතකුසලවිසෙසස්ස අභිවුද්ධියා ආරම්මණත්තෙන පටිලද්ධං මුනිනො වාචං සද්ධම්මසඬ්ඛාතං සුඤ්ඤානි, අමතං නිබ්බානස්ස ජනා වෙනෙයාජනා පස්සන්තීති. සවනදස්සනක්‍රියානං අස්සමස්සවිරුද්ධත්තා

අයං අවිරුද්ධකම්මසිලෙසො. සස්ස අත්තනො භාවොති ව, තෙන මධුරා, මධුරමිති ව, පුඤ්ඤමෙව විසෙසොති ව, තස්සොදයොති ව, තෙන සම්භවො යස්සෙති ව විග්ගහො.

අභින්නකම්මසිලෙස

296.

අන්ධකාරාපහාරාය,
සභාවමධුරාය ව;
මනො පිණෙති [ධිනොති (සි. අභිනවටිකා ව)] ජන්තුනං,
පීනො වාචාය භාය ව.

296. “අන්ධකාරෙ”ච්චාදි. අන්ධකාරං මොහසඬ්ඛාතං පකතිඅන්ධකාරං වා අපහරතීති අන්ධකාරාපහාරා, වාචා, භා ව. තාය සභාවභාසාය, සොභාය ව පීනො ජන්තුනං මනො විත්තං පිණෙතීති අයමභින්නකම්මසිලෙසො පිණනලක්ඛණායෙකාය ක්‍රියාය වාචාය භාය ව සම්පන්නොති.

296. “අන්ධකාරා”ඉච්චාදි. අන්ධකාරාපහාරාය මොහන්ධකාරං පකතිඅන්ධකාරං වා අපහරණාය සභාවමධුරාය ව සභාවතො කණ්ණසුබ්බාය, සභාවතො තෙත්තාහිරාමාය වාචාය භාය සරීරකන්තියා ව පීනො ජන්තුනං මනො විත්තං ධිනොති පිණෙතීති. පිණයනසභාවාය එකාය ක්‍රියාය සද්ධිං කරණභූතානං ද්විත්තං වාචාභානං යොජිතත්තා අයං අභින්නකම්මසිලෙසො. අන්ධකාර’මපහරතීති ව, සභාවෙන මධුරාති ව වාක්‍යං.

නියමවත්තසිලෙස

297.

කෙසක්ඛීනංව කණ්හත්තං, හමුනංයෙව වඬ්ඤාතා;
පාණිපාදාධරානංව, මුනින්දස්සා’තිරත්තතා.

297. “කෙසි”ච්චාදි. කණ්හත්තං කෙසක්ඛීනංයෙව, න මනසි, කණ්හත්තගුණො පාපත්තඤ්ච සිලිට්ඨං. වඬ්ඤාතා හමුනංයෙව, න අප්ඤ්ඤාසයෙ, වඬ්ඤාතානත්තං සඨත්තඤ්ච සිලිට්ඨං. අතිරත්තතා පාණිපාදාධරානංයෙව, න විත්තෙ, අතිරත්තතාගුණො රාගො ව සිලිස්සතෙ. “මුනින්දස්සා”ති “කණ්හත්ත”න්තිආදීසු සබ්බත්ථ සම්බන්ධතීයං. නියමවා සිලෙසො කෙසක්ඛීනංවාති අවධාරණප්පයොගාති.

297. “කෙසක්ඛීන”ච්චාදි. මුනින්දස්ස කණ්හත්තං කෙසක්ඛීනං ඵව භොති, කණ්හත්තසඬ්ඛතමකුසලං න විත්තෙ. වඬ්ඤාතා හමුනංයෙව,

නප්ඤ්ඤාය. අතිරත්තතා පාණිපාදාධරානං එව, න කෙසුචි වත්ථුසුති. “කෙසක්ඛිනංවා”ති ආදීසු නියමසඬානඅවධාරණපදස්ස විජ්ජමානත්තා කණ්ඨහාවෙන සද්ධිං පාපත්තස්ස ව, වඬිකගුණෙන සද්ධිං සායෙය්‍යස්ස ව, රත්තගුණෙන සද්ධිං රාගස්ස ව සිලිට්ඨත්තා අයං නියමවත්තසිලෙසො නාම. කෙසානි ව අක්ඛිනි වෙති ව, කණ්ඨස්ස භාවොති ව, වඬිකස්ස භාවොති ව, පාණයො ව පාදානි ව අධරානි වාති ව, අතිරත්තස්ස භාවොති ව විග්ගහො.

නියමක්ඛෙපසිලෙස

298.

පාණිපාදාධරෙස්ථෙව, සාරාගො තව දිස්සති;
දිස්සතෙ සො’ය’මථ වා, නාථ සාධුගුණෙස්වපි.

298. “පාණි”ච්චාදි. නාථ තව පාණිපාදාධරෙස්ථෙව සාරාගො සොහනො රත්තවණ්ණො දිස්සති, න චිත්තෙ, සාරාගො රත්තවණ්ණො ඡන්දරාගො වාති සිලිට්ඨං. අයං නියමො අක්ඛිප්‍යතෙ. අථ වා කථං නියමානෙ, යතො සො අයං සාරාගො සාධුනං ගුණෙස්ථෙව විරාගලක්ඛණො දිස්සතෙ ඉති. තස්මා කථමවධාරීයතීති නියමක්ඛෙපවචනො සිලෙසොයං.

298. “පාණි”ච්චාදි. හෙ නාථ තව සාරාගො සොහනො රත්තවණ්ණො පාණිපාදාධරෙස්ථෙව දිස්සති, චිත්තෙ ලොභො පන න දිස්සති. අථ වා සො අයං සාරාගො කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දභූතො සාධුගුණෙස්වපි සජ්ජනානං සිලාදිගුණෙසුපි දිස්සති. “එවා”ති දස්සිතනියමස්ස පටිසෙධකෙන “අථ වා”ති වචනෙන සමන්තාගතත්තා රත්තවණ්ණසඬානරාගෙන ලොභස්ස සිලිට්ඨත්තා ව අයං නියමක්ඛෙපවචනසිලෙසො. සං සොහනො රාගොති විග්ගහො.

අවිරොධිසිලෙස

299.

සලක්ඛණො’තිසුභගො,
තෙජස්සී නියතොදයො;
ලොකෙසො ජිතසංක්ලෙසො,
විහාති සමණිස්සරො.

299. “සලක්ඛණො”ඉච්චාදි. සභ ලක්ඛණෙන සසරූපෙන ද්වත්තිං සවරපුරිසලක්ඛණෙන වා වත්තමානො සලක්ඛණො, වන්දො මුනින්දො ව, අතිසුභගො සො ව, තෙජස්සී සුරියො පභාවිසෙසයුත්තො ව, නියතො පතිදිනමුදයො පභාලක්ඛණො යස්ස සො නියතොදයො, සුරියො, නියතො

ථීරො උදයො සම්මාසම්බුද්ධො සම්බොධිරූපො යස්ස සො නියතොදයො, මුනින්දො, ලොකෙසො බ්‍රහ්මා මුනින්දො ච, ජිනො සංක්ලෙසො ඤානරතීවසෙන කායචිත්තාබාධො යෙන සො, බ්‍රහ්මා, ජිනො සංක්ලෙසො දසවිධො අග්ගමග්ගඤ්ඤාණලාභා යෙන සො. සො මණිනං ඉස්සරො උපමණි [උත්තමමණි (?)], සමණානං ඉස්සරො මුනින්දො විභාතීති යොජ්ජං. අයමචිරොධිසිලෙසො ලක්ඛණසුභගාදීනමුභයත්ථාපි අබ්‍යවහිතත්තා.

299. “සලක්ඛණො”ඉච්චාදි. සලක්ඛණො ලක්ඛණෙන සහිතො, අනිසුභගො අනිසුන්දරාය ලක්ඛියා සමන්තාගතො, නො වෙ, ද්වන්තිංසමභාපුරිසලක්ඛණෙහි සහිතො අනිවිය සොභාදීහි යුත්තො, තෙජස්සී අන්ධකාරවිධමනසච්ඡිකමභානුභාවෙන යුත්තො, නියතොදයො පතිදිනං පුබ්බණ්ණකාලෙ නියමිතගගනුග්ගමනො, නො වෙ, නිරන්තරපවත්තබුද්ධතෙජසා යුත්තො ථීරසබ්බඤ්ඤපදවිසඬාතාහිවුඩ්ඪියා සමන්තාගතො, ලොකෙසො බ්‍රහ්මභූතො, ජිනසංක්ලෙසො ඤානපිතියා විජිතකායචිත්තදරථො, නො වෙ, තිලොකස්ස ඉස්සරභූතො චතුත්ථමග්ගඤ්ඤාණෙන හතදසවිධසංකිලෙසො, සමණිස්සරො සො උත්තමො මණි විභාතී සොහති, නො වෙ, සමණානං ඉස්සරො විභාතී දිබ්බතීති. “සලක්ඛණො සුභගො”ඉච්චාදිකානං ද්විත්තං පදානං අවිරුද්ධත්තා ච, පටිමපාදෙ චන්දෙන දුතියෙ සූරියෙන තතියෙ බ්‍රහ්මිනා චතුත්ථම මණිනා ච සබ්බඤ්ඤපදත්ථස්ස සිලිට්ඨත්තා ච අයං අවිරොධිසිලෙසො නාම. සහ ලක්ඛණෙන චත්තමානොති ච, අනිසොභනො හගො සිරී වා සිරීකාමපයතනාදිකො වා අස්සාති ච, තෙජො අස්ස අත්ථීති ච, නියතො උදයො අස්සෙති ච, ලොකස්ස ඉසො ඉස්සරොති ච, ජිනො සංක්ලෙසො යෙනෙති ච, මණිනං සමණානං වා ඉස්සරොති ච වාක්‍යං.

විරොධිසිලෙස

300.

අසමොපි සමො ලොකෙ,
ලොකෙසොපි නරුත්තමො;
සදයොප්පදයො පාපෙ,
චිත්තා’යං මුනිනො ගති.

300. “අසමොපි”ච්චාදි. නත්ථි සමො රාජගුණාදීහි අස්සාති අසමො, කොචි රාජාදි, “අසමො”ති ලොකෙකසිබ්බමණිභාවෙන මුනි. තත්ථ යදා අසමො රාජාදි, තදා ලොකෙ සමොති විරුද්ධං අසමත්තා තස්ස. අපිසද්දො විරොධං ජොතෙති. පක්ඛන්තරෙ ත්වවිරුද්ධං, ලොකෙ දෙවදත්තාදීනං විරොධිසත්තානං රාහුලාදීනං අවිරොධිසත්තානඤ්ච සමත්තා, තතොයෙවායං

විරොධාභාසානාද්වසා විරොධොයෙව. ලොකෙසො බ්‍රහ්මා මුනි ච. තත්ථ “බ්‍රහ්මා නරුත්තමො”ති විරුද්ධං දිබ්බයොනිත්තා තස්ස. පක්ඛන්තරෙ ත්වඛ්‍යාසානො උත්තමනරත්තා තස්ස. දයො දානං, සහ දයෙනාති සදයො, කොචි පුරිසො. සහ දයාය වත්තතීති සදයො, මුනි. තත්ථ පුරිසො දායකො පාපෙ ජනෙ කථමදයොති විරුජ්ඣති. මුනි පාපෙ රාගාදිකෙ අදයොති විරුජ්ඣති. තස්මා මුනිනො අයං යථාචුත්තා ගති පවත්ති චිත්තා අබ්භූතාති අයං චුත්තනායෙන විරොධිසිලෙසො උදාහරො.

300. “අසමො”ඉච්චාදි. අසමොපි අතුලොයාපි කොචි රාජාදිකො ලොකෙ සමො තුලොයා, නො වෙ, සදිසපුග්ගලරහිතො එව රාහුලහද්‍රදෙවදත්තාදිසබ්බලොකෙ අනුනායපටිසාභාවෙන සමො හොති. ලොකෙසොපි බ්‍රහ්මභූතොපි නරුත්තමො නරවරො හොති, නො වෙ, සකලලොකාධිපති හුත්වා එව නරුත්තමො. සදයොපි යාවකෙසු දයසඬ්ඛාතෙන දානෙන යුත්තොපි පාපෙ පාපිට්ඨෙ අදයො දානරහිතො, නො වෙ, දයාසහිතො එව අකුසලෙ නිද්දයො. මුනිනො අයං ගති පවත්ති චිත්තා විචිත්තාති රාජාදිනො අසමසමා ච, බ්‍රහ්මා හුත්වා උත්තමනරහාවො ච, දානසහිතස්ස කස්සචි පුරිසස්ස දානරහිතහාවො ච විරුද්ධො හොති. තස්මා රාජබ්‍රහ්මපුරිසෙහි මුනිනො සිලිට්ඨත්තා අයං විරොධිසිලෙසො නාම. පුබ්බපුබ්බපක්ඛෙ විරොධො අපරාපරපක්ඛෙහි නිරාකතො හොති. පුබ්බපක්ඛෙ අපිසද්දො විරොධං ජොතෙති, අපරපක්ඛෙ අවධාරණන්ති. නත්ථි සමො යස්සෙති ච, නරො ච සො උත්තමො වෙති ච, සහ දයෙන දයාය වා වත්තමානොති ච, නත්ථි දයො දයා වා අස්සෙති ච විග්ගහො.

ඔචිත්‍යසම්පොසකපදසිලෙස

301.

සංසාරදුක්ඛොපහතා-වනතා ජනතා ත්වයි;
සුඛ’මිච්ඡිත’මච්චන්තං, අමතන්දද වින්දති.

301. උදාහරති “සංසාරෙ”ච්චාදි. සංසාරො අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා ඛන්ධපටිපාටියෙව දුක්ඛං දුක්ඛමත්තාදිනා, තෙන උපහතා පහටා ජනතා, අමතං සුඛං අමතං වා නිබ්බානං දදාතීති අමතන්දදාති ආමන්තනං, ත්වයි අවනතා පණාමවසෙන ඉච්ඡිතමතිමතං දුක්ඛාපගමනිබ්බත්තං කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුඛං අච්චන්තං වින්දති පටිලහතීති. එත්ථ අමතං සුඛා නිබ්බානාඤ්ච, අමතන්දදො දුක්ඛොපහතෙ සුඛයතීති උචිතන්ති “අමතං දදාතී”ති පදමධිගතෙ වත්ථුනි ඔචිත්‍යං සම්පොසයතීති ඔචිත්‍යසම්පොසකො පදසිලෙසොයං. ආදිසද්දෙන “සුගන්ධිසොභාසම්බන්ධි”ත්‍යාද්‍යුපමාසිලෙසාදයො සඬ්ඛිතාති.

301. “සංසාර”ඉච්චාදි. සංසාරදුක්ඛොපහතා ඛන්ධධාතූආයතනානං නිරන්තරපචත්තිසඬ්ඛාතෙන දුක්ඛෙන උපහතා ජනතා, අමතන්දද හෙ සුධාදායක නො වෙ, නිබ්බානදායක තථාගත ත්වයි අවනතා පණමනවසෙන ඔනතා ඉච්ඡිතං අහිමතං සුඛං කායිකචෙතසිකසුඛං අච්චන්තං අතිසයෙන වින්දති සෙවතිති. අමතදායකා දුක්ඛිතෙ සුඛිතෙ කරොන්තිති ඉදං උචිතමෙවෙති උභයත්ථස්සාපි වාචකං “අමතං දදාති”ති පදං තාදිසජනස්ස සුඛදානෙ ඔචිත්‍යං පොසෙතිති අයං ඔචිත්‍යසම්පොසකපදසිලෙසො. සංසාරොයෙව දුක්ඛන්ති ව, තෙන උපහතාති ව, අමතං සුඛං නිබ්බානං වා දදාතිති ව වාක්‍යං.

302.

ගුණයුත්තෙහි වත්ථුහි, සමං කත්ථාන කස්සචි;
සංකිත්තනං භවති යං, සා මතා තුල්‍යයොගිතා.

302. තුල්‍යයොගිතං යොජයති “ගුණ”ච්චාදිනා. ගුණො ධම්මො සාධු අසාධු වා, තෙන යුත්තෙහි වත්ථුහි සහ සමං කත්ථාන වත්ථුතො අසාමෝපි තථාභාවමාරොප්‍ය කස්සචි පුරිසාදිතො ථුතිනින්දත්ථං යං කිත්තනමාබ්‍යානං, සා තුල්‍යක්ඛණා තුල්‍යයොගිතා මතා, වත්තුමිච්ඡිතෙන ගුණෙන තාදිසානං තුල්‍යයොගිතාපටිපාදනතො තදත්ථීයෙන තුල්‍යයොගිතා තථා ද්විධා වත්තති.

302. ඉදානි තුල්‍යයොගිතාලච්ඡාසකාරං දස්සෙති “ගුණයුත්තෙහි”ඉච්චාදිනා. ගුණයුත්තෙහි සුන්දරාසුන්දරෙහි යෙහි කෙහිචි ගුණෙහි යුත්තෙහි වත්ථුහි, සමං කත්ථාන තත්වතො අසමානෙසුපි සමානත්තඛුද්ධියා ආරොපනං කත්ථා, කස්සචි පුරිසාදිතො ථුතිං නින්දං වා නිස්සාය යං සංකිත්තනං ගුණාගුණකථනං භවති, සා තුල්‍යයොගිතාති මතාති. ගුණෙහි යුත්තාති ව, තුල්‍යෙන ගුණෙන සහ යොගොති ව, සො එතෙසං රංසිමාලීභගවන්තාදීනමත්ථීති ව, තෙසං භාවො තුල්‍යගුණසම්බන්ධොති ව විග්ගහො. එත්ථ තුල්‍යගුණයුත්තපදත්ථානං තග්ගුණසම්බන්ධස්ස තුල්‍යයොගිතාභාවතො තප්පටිපාදකො උත්තිවිසෙසො තදත්ථීයෙන තුල්‍යයොගිතාති ඤෙය්‍යා.

303.

සම්පත්තසම්මදො ලොකො,
සම්පත්තාලොකසම්පදො;
උභොහි රංසිමාලී ව,
භගවා ව තමොනුදො.

303. උදාහරති “සම්පත්තෙ”ච්චාදි. තමං නුදතීති තමොනුදො. රංසිමාලී සුරියො ව, අථ වා සම්මාසම්ඛුද්ධො වාති උභොහි කරණභූතෙහි හෙතුභූතෙහි වා ලොකො සත්තලොකො, සම්පත්තො සම්මදො පීති යෙන තථාච්චිධො ව,

සම්පත්තො ආලෝකස්ස සම්පදා යෙන තථාච්චො වාපිති. එත්ථ පිතිදානාදිගුණයුත්තෙන රංසිමාලිනා සමං කත්වා භගවතො ථුතිවසෙන කිත්තනන්ති ලක්ඛණං යොජනීයං.

303. ඉදානි උදාහරති “සම්පත්ති”විවාදිනා. තමොනුදො අන්ධකාරං පහරන්තො රංසිමාලී ච භගවා ච උභොහි කරණභූතෙහි හෙතුභූතෙහි වා, ලොකො සත්තලොකො සම්පත්තසම්මදො පටිලද්ධපිතිකො ච සම්පත්තාලෝකසම්පදා ච භොතීති. එත්ථ පිතිදානාලෝකකරණසම්බාහුණයුත්තෙන සූරියෙන තුල්‍යං කත්වා භගවතො ථුතිවසෙන ගුණකථනං භොතී. සම්පත්තො සම්මදො පිති යෙනෙති ච, ආලෝකස්ස සම්පදාති ච, සම්පත්තා ආලෝකසම්පදා යෙනෙති ච, තමං නුදතීති ච වාක්‍යං. උදාහරණෙ අදස්සිතෙපි අසාධුගුණයුත්තෙන කෙනවි වත්ථුනා සමං කත්වා කස්සවි කාතබ්බනින්දාපි එවමෙව දට්ඨබ්බා.

304.

අත්ථන්තරං සාධයතා, කිඤ්චි තංසදිසං ඵලං;
දස්සියතෙ අසන්තං වා, සන්තං වා තං නිදස්සනං.

304. නිදස්සනං පදස්සෙති “අත්ථන්තර”විවාදිනා. අත්ථන්තරං නිදස්සෙතබ්බාපෙක්ඛාය අඤ්ඤං කිඤ්චි උචිතං කාරියං සාධයතා කෙනවි වත්ථුනා හෙතුභූතෙන, තෙන අත්ථන්තරෙතෙව සදිසං තුල්‍යං ඵලං කිඤ්චි අසන්තං අනිට්ඨං වා සන්තං ඉට්ඨං වා දස්සියතෙ පටිපාදියතෙ, තං එවංලක්ඛණං නිදස්සනං සියා.

304. ඉදානි නිදස්සනාලඪකාරං නිදස්සෙති “අත්ථන්තර”විවාදිනා. අත්ථන්තරං නිද්දිසිතබ්බතො අඤ්ඤං උචිතකාරියසම්බාහමත්තං [උචිතකිච්ච... (ක.)] සාධයතා සාධයන්තෙන කෙනවි වත්ථුනා තංසදිසං තෙන අත්ථන්තරෙන සමානං අසන්තං අනිට්ඨං වා සන්තං ඉට්ඨං වා කිඤ්චි ඵලං දස්සියතෙ වත්ථුහි පටිපාදියතෙ, තං තාදිසං ඵලං නිදස්සනං නාමාති. අත්ථො ච සො අන්තරො අඤ්ඤො වාති ච, තෙන අත්ථන්තරෙන සදිසමිති ච, නිදස්සියතෙති ච විග්ගහො.

අසන්තඵලනිදස්සන

305.

උදයා සමණින්දස්ස, යන්ති පාපා පරාභවං;
ධම්මරාජවිරුද්ධානං, සුවයන්තා [දීපයන්තා (සි.)] දුරන්තතං.

305. “උදයා”ඉච්චාදි. සමණින්දස්ස මහාමුනිනො උදයා පාතුභාවෙන පාපා ලොභාදයො පරාභවං නිධනං යන්ති, පරාභවන්තීති චුත්තං හොති. උදයපුබ්බකෙන පාපපරාභවනත්ථන්තරෙන සදිසං ඵලං නිදස්සෙති. කිං කරොන්තා? ධම්මරාජා ධම්මානපෙතො රාජා, මුනින්දො වාති සිලිට්ඨං, තෙන විරුද්ධානං, දුට්ඨො විරුද්ධො අන්තො අවසානං යස්ස, තස්ස භාවො, තං සුවයන්තාති ධම්මරාජවිරොධහෙතුකං අසන්තඵලමෙන නිදස්සනං පරාභවස්සානිට්ඨන්තා.

305. ඉදානි උදාහරති “උදයා”ඉච්චාදිනා. සමණින්දස්ස මුනින්දස්ස උදයා ලොකෙ පාතුභාවෙන පාපා ලොභාදයො ධම්මරාජවිරුද්ධානං රාජධම්මෙහි සමන්තාගතරාජුහි, ධම්මාධිපතිනා මුනින්දෙන වා විරුද්ධානං දුරන්තතං අනිට්ඨාවසානතං සුවයන්තා පකාසෙන්නො පරාභවං පරිහානිං යන්ති පාපුණන්තීති. ඵත්ථ පුබ්බද්ධෙන උදයපුබ්බකො පාපපරාභවනසංඛාතො අත්ථන්තරො දස්සිතො, අපරද්ධෙන තංසදිසවිරොධහෙතුකං දුරන්තසංඛාතං අසන්තඵලං දස්සෙති. ධම්මරාජවිරොධහෙතුකං අසන්තඵලමෙන පරාභවස්සානිට්ඨන්තා. සමණානමින්දොති ව, ධම්මෙන යුත්තො රාජාති වා ධම්මෙසු රාජාති වාති ව, තෙන විරුද්ධාති ව, දුට්ඨො විරුපො අන්තො පරියොසානං යෙසමිති ව, තෙසං භාවොති ව වාක්‍යං.

සන්තඵලනිදස්සන

306.

සිරොනික්ඛිත්තවරණො-
ච්ඡරියාන’ම්බුජාන’යං;
පරමබ්භුතතං ලොකෙ,
විඤ්ඤාපෙත්ත්තනො ජිනො.

306. “සිරො”ච්චාදි. අච්ඡරියානං භගවතො වරණාරවින්දද්වන්දසම්පට්ඨග්ගණත්ථං පථවිං භින්දිත්වා සමුග්ගතානමච්ඡරියගුණොපෙතානමම්බුජානං සිරසි මත්ථකෙ නික්ඛිත්තා වරණා යෙන සො ජිනො. අම්බුජොපරිවරණනික්ඛෙපලක්ඛණෙනත්ථන්තරෙන සදිසං ඵලං දස්සෙති. අත්තනො පරමච්ඡරියභාවං විඤ්ඤාපෙති. සන්තඵලමිදං නිදස්සනං ජිනබ්භුතත්ථදීපනස්ස ඉට්ඨන්තාති.

306. “සිරො”ඉච්චාදි. අයං ජිනො අච්ඡරියානං අත්තනො පාදපට්ඨග්ගණත්ථං පථවිං භින්දිත්වා උග්ගතත්තා අච්ඡරාපහරණයොග්ගානං අම්බුජානං සිරොනික්ඛිත්තවරණො මත්ථකෙ යපිතපාදො ලොකෙ සත්තලොකෙ අත්තනො පරමබ්භුතතං අතිඅච්ඡරියගුණං විඤ්ඤාපෙති

අවබෝධෙතීති. එත්ථ අවිජරියපද්ගානං මත්ථකෙ වරණනික්ඛෙපසඤ්චානෙන අත්ථත්තරෙන පරමබ්භූතතං විඤ්ඤාපෙතීති අයං සදිසසන්තඵලං ජිනබ්භූතත්ථදීපනස්ස ඉට්ඨත්තා. සිරසි නික්ඛිත්තානි වරණානි යෙනෙති ව, අවිජරං අවිජරාසඤ්ඤාතං අරහන්තීති ව, පරමො උත්තමො අබ්භූතො ගුණො අස්සෙති ව, තස්ස භාවොති ව විග්ගහො.

307.

විභූතියාමහන්තත්තං, අධිජ්ජායස්ස වා සියා;
පරමුක්කංසතං යාතං, තං මහන්තත්ත'මිරිතං.

307. මහන්තත්තමුපදස්සෙති “විභූතියා” ඉච්චාදිනා. විභූතියා සම්පත්තියා අධිජ්ජායස්ස වා අජ්ඣාසයස්ස වා පරමුක්කංසතං පරමාතිසයභාවං යාතං උපගතං මහන්තත්තං නාම ඊරිතං කථිතං.

307. ඉදානි මහන්තත්තාලඤ්චිකාරං දස්සෙති “විභූති” ඉච්චාදිනා. විභූතියා සම්පත්තියා වා අධිජ්ජායස්ස අජ්ඣාසයස්ස වා පරමුක්කංසතං අනුක්කංසභාවං යාතං යං මහන්තත්තං සියා, තං මහන්තත්තමිති ඊරිතන්ති. මහතො භාවොති ව, පරමො උක්කංසො අතිසයො යස්සෙති ව, තස්ස භාවොති ව වාක්‍යං.

විභූතිමහන්තත්ත

308.

කිරිඨරතනච්ඡායා-නුවිද්ධාතපවාරණො;
පුරා පරං සිරිං චින්දි, බොධිසත්තො'භිනික්ඛමා.

308. උදාහරති “කිරිඨ” ච්චාදි. අභිනික්ඛමා පුරා පුබ්බෙ බොධිසත්තො මායාදෙවියා පුත්තො පරමුක්කට්ඨං අනාඤ්ඤසාධාරණං සිරිං විභූතිං චින්දි පටිලභි. කීදිසො? කිරිඨෙ මකුටෙ රතනානං ඡායාහි සොභාහි අනුවිද්ධො ඡුරිතො ආතපවාරණො සෙතච්ඡත්තං යස්ස සො තාදිසොති විභූතියා මහන්තත්තං වුත්තං “ආතපවාරණො රතනච්ඡායානුවිද්ධො” ති.

308. ඉදානි උදාහරති “කිරිඨ” ඉච්චාදිනා. බොධිසත්තො අන්තිමජාතියං මහාබොධිසත්තො අභිනික්ඛමා අභිනික්ඛමනතො පුරා පුබ්බෙ කිරිඨරතනච්ඡායානුවිද්ධාතපවාරණො මොලිරතනරංසිහි රඤ්ජිතසෙතච්ඡත්තො පරමුක්කට්ඨං සිරිං විභූතිං චින්දි අනුභවිති. එත්ථ මොලිරතනකන්තියා සෙතච්ඡත්තස්ස ඔවිද්ධභාවකථනෙන විභූතියා මහන්තත්තං භොති. කිරිඨෙ රතනානීති ව, තෙසං ඡායායොති ව, තාහි අනුවිද්ධො ඡුරිතො ආතපවාරණො යස්සෙති ව වාක්‍යං.

අධිප්පායමහත්තත්ත

309.

සත්තො සම්බොධියං බොධි-
සත්තො සත්තභිතාය සො;
භිත්වා ස්නෙහරසාබ්දධ-
මපි රාහුලමාතරං.

309. “සත්තො” ඉච්චාදි. ස්නෙහෙන පියභාවෙන ජාතෙන රසෙන රාගෙන ආබ්දධමත්තනි රාහුලමාතරං බිම්බාදෙවිමපි, කිමුතඤ්ඤං යුවතිජනං, භිත්වා අනපෙක්ඛිත්වා අනාසත්තො හුත්වා සත්තානං භිතාය ලොකියලොකුත්තරාය වඩ්ඪිසා බොධිසත්තො සිද්ධත්ථො සම්බොධියං සබ්බඤ්ඤාඤාණෙයෙව සත්තො ආසත්තො, තත්ථෙව ලග්ගොති අධිප්පායො. මහත්තත්තමුක්කට්ඨං තාදිසවනිතාරතනානාසජ්ජනලක්ඛණමාලක්ඛියතීති.

309. “සත්තො” ඉච්චාදි. සො බොධිසත්තො ස්නෙහරසාබ්දධං පියභාවසම්බාතරාගෙන ආබ්දධං රාහුලමාතරං අපි බිම්බාදෙවිමපි භිත්වා සත්තභිතාය සත්තානං ලොකියලොකුත්තරත්ථාය සම්බොධියං සබ්බඤ්ඤාඤාණෙයෙව සත්තො ලග්ගොති. තාදිසඉත්ථීරතනෙපි අලග්ගතාකථනෙන බොධිසත්තස්ස උක්කට්ඨජ්ඣාසයමහත්තත්තං චුත්තං හොති. සම්මා බුජ්ඣති ඵතායාති ව, බොධියං සත්තො ලග්ගොති ව, සත්තානං භිතමිති ව, ස්නෙහෙන පියභාවෙන ජාතො රසො රාගොති ව, තෙන ආබ්දධාති ව විග්ගහො.

310.

ගොපෙත්වා වණ්ණනීයං යං,
කිඤ්චි දස්සියතෙ පරං;
අසමං වා සමං තස්ස,
යදි සා වඤ්චනා මතා.

310. වඤ්චනං වදති “ගොපෙත්වා” ඉච්චාදිනා, වණ්ණනීයං කිඤ්චි වත්ථුං ගොපෙත්වා නිරංකත්වා තස්ස වණ්ණනීයස්ස අසමං විසමං විසදිසං පරමඤ්ඤං යං කිඤ්චි වත්ථු යදි දස්සියතෙ කචිනාති අනුවදිත්වා සා වඤ්චනා මතාති විධියතෙ.

310. ඉදානි වඤ්චනාලඪිකාරං දස්සෙති “ගොපෙත්වා” ඉච්චාදිනා. වණ්ණනීයං කිඤ්චි වත්ථුං ගොපෙත්වා තස්ස වණ්ණනීයස්ස සමං සදිසං වා

අසමං විසදිසං වා පරං යං කිඤ්චි වත්ථු යදි දස්සියතෙ කවිනා, සා වඤ්චනාඉති මනාති. වඤ්චෙති වණ්ණනීයං ඵනාය වුත්තියාති වාකායං.

අසමවඤ්චනා

311.

පුරතො න සහස්සෙසු,
න පඤ්චෙසු ව තාදිනො;
මාරො පරෙසු තස්සෙ'සං,
සහස්සං දසවච්ඡිතං.

311. උදාහරති “පුරතො”ඉච්චාදි. මාරො කාමො තාදිනො ලොභාදීසු තාදිසත්තා මුනිනො පුරතො සම්මුඛෙ සහස්සං ඉසවො අස්සාති සහස්සෙසු ව න හොති. පඤ්ච ඉසවො අස්සාති පඤ්චෙසු ව න හොතීති වණ්ණනීයො මාරොත්‍ර ගොපායතෙ. තස්ස යො තිභුවනං ඡයි. පරෙසු අඤ්ඤාසත්තෙසු සරාගෙසු එසම්පූනං දසවච්ඡිතං දසහි ගුණිතං සහස්සං, කථමඤ්ඤාභාවනත්තයං ජයෙය්‍යාති මාරං ගොපෙත්වා දසසහස්සොපලක්ඛිතවත්ථන්තරස්ස දස්සිතත්තා අසමවඤ්චනායං.

311. ඉදාහරති උදාහරති “පුරතො”ඉච්චාදිනා. මාරො තාදිනො ලොභාලොභාදීසු අවිකාරිනො තථාගතස්ස පුරතො අභිමුඛෙ සහස්සෙසු ව සහස්සසරොපි න හොති, පඤ්චෙසු පඤ්ච ඉසු ව තාදියෙ යපෙත්වා පඤ්ච ඉසු න හොති. පරෙසු සුගතසම්මුඛෙ ඊදියෙසුපි අඤ්ඤෙසු සංකිලෙසෙසු තස්ස තිලොකපෙතුනො මාරස්ස එසං සරානං දසවච්ඡිතං දසගුණනාය වච්ඡිතං සහස්සං හොති දසසහස්සං හොතීති. වණ්ණනීයං මාරං ගොපෙත්වා දසසහස්සසච්චායාහි ගුණිතස්ස අඤ්ඤාස්ස සරසච්චායාවත්ථුනො දස්සිතත්තා අයං අසමවඤ්චනා නාම. සහස්සං ඉසවො අස්සෙති ව, පඤ්ච ඉසවො අස්සෙති ව, දසහි වච්ඡිතන්ති ව වාකායං.

සමවඤ්චනා

312.

විවාද'මනුසුඤ්ජන්තො,
මුනින්දවදනින්දුනා;
සම්පුණ්ණො වන්දිමා නා'යං;
ජත්ත'මෙතං මනොභුතො.

312. “විවාද”මිව්වාදි. මනොභූතොති කාමස්ස. සමවඤ්චනායං පුණ්ණවන්දං නිරංකත්වා ඡත්තස්ස දස්සිතත්තා.

312. “විවාද”ඉව්වාදි. මුනින්දවදනින්දුනා සබ්බඤ්ඤානො මුඛවන්දෙන විවාදං අනුයුඤ්ජන්තො සම්පුණ්ණො අයං පච්චක්ඛො වන්දිමා න භොති. කිඤ්චරහි එතං වන්දමණ්ඩලං මනොභූතො අනඬගස්ස උබ්භුතියං ඡත්තං සමුස්සිතසෙතච්ඡත්තන්ති. වණ්ණනියං වන්දමණ්ඩලං යපෙත්වා තතො අඤ්ඤස්ස වන්දසදිසස්ස ඡත්තස්ස දස්සිතත්තා අයං චුත්ති සමවඤ්චනා නාම. මුනිනං ඉන්දොති ව, තස්ස වදනමිති ව, ඉන්දුසදිසො ඉන්දු, මුනින්දවදනමෙව ඉන්දුති ව, සමන්තතො පුණ්ණොති ව, මනසි භූතොති ව විග්ගහො.

313.

පරානුචත්තනාදීහි, නිබ්බින්නේන යා කතා;
ථුතිර්ඡපකතෙ සා’යං, සියා අප්පකතත්ථුති.

313. අප්පකතත්ථුතිං පකාසෙති “පරි”ව්වාදිනා. පරෙසං යෙසං කෙසඤ්චි අනුචත්තනං සෙවා, තමාදි යෙසං තෙහි නිබ්බින්නේන විරත්තෙන අප්පකතෙ අසන්නිහිතෙ බුද්ධිවිසයෙයෙව ඉහ කිස්මිඤ්චි වත්ථුමිහි කතා යා ථුති සංරාධනං, සායං අප්පකතත්ථුති සියා.

313. ඉදානි අප්පකතත්ථුතිං දස්සෙති “පරානු”ව්වාදිනා. පරානුචත්තනාදීහි අඤ්ඤස්ස යස්ස කස්සචි අනුචත්තනාදීහි නිබ්බින්නේන උබ්බෙගං පත්තෙන අප්පකතෙ අනාධිගතෙ බුද්ධිවිසයෙ එව ඉහ ඉමස්මිං කිස්මිඤ්චි වත්ථුමිහි කතා යා ථුති සංරාධනසඬාතා පසංසා අත්ථි, සා අයං අප්පකතත්ථුති නාම සියාති. පරෙසමනුචත්තනමිති ව, තං ආදි යෙසං පරපිළාදීනමිති ව, න පකතොති ව, රකාරො සන්ධිපො, අප්පකතෙ කතා ථුතීති ව වාකායං.

314.

සුඛං ජීවන්ති හරිණා, වනෙස්ව’පරසෙවිනො;
අනායාසොපලාහෙහි, ජලදබ්බච්ඡුරාදීහි.

314. උදාහරති “සුඛ”මිව්වාදි. ජලෙහි දබ්බච්ඡුරෙහි දබ්බතිණුග්ගමෙහි. ආදිසද්දෙන තරුපල්ලවාදීහි. කිදිසෙහි? අනායාසෙන සෙවාපරික්ලෙසාදිනා විනා උපලාහෙහි පාපුණ්ණිකබ්බෙහි. පරමඤ්ඤං කිඤ්චි න සෙවන්ති සීලෙනෙති අපරසෙවිනො. පරචිත්තාරාධනාසනපරමිමුඛා හරිණා වනෙසු සුඛං නිරාකුලං ජීවන්තීති. එත්ථ රාජානුචත්තනක්ලෙසනිබ්බින්නේන සන්නිහිතා මිගචුත්ති පසංසිතාති.

314. ඉදානි උදාහරති “සුබ්”මිච්චාදිනා. හරිණා මිගා අපරසෙවිනො චුත්තිං නිස්සාය පරං අසෙවමානා අනායාසොපලාහෙති පරපරිග්ගහාභාවතො පරසෙවාපරිස්සමං. විනා ලබ්හතියෙහි ජලදබ්බච්ඡුරාදිහි උදකදබ්බච්ඡුරුක්ඛලතාපල්ලවාදිහි වනෙසු ඉච්ඡිතිච්ඡිතාරඤ්ඤසු සුබ්බං ජීවන්ති සුබ්බජීවනං කරොන්තිති. එත්ථ රාජසෙවාධ්‍යාසනජපත්තෙන කෙනවි අනධිගතාපි මිගජීවිකා පසංසිතා හොති. පරං න සෙවන්ති සිලෙනාති ව, අභාවො ආයාසස්සෙති ව, තෙන උපලභිතබ්බාති ව, දබ්බානං අච්ඡුරානීති ව, ජලඤ්ච දබ්බච්ඡුරානි වෙති ව, තානි ආදි යෙසං පල්ලවාදිනමිති ව විග්ගහො.

315.

උත්තරං උත්තරං යත්ථ, පුබ්බපුබ්බවිසෙසනං;
සියා එකාවලි සා’යං, ද්විධා විධිනිසෙධතො.

315. එකාවලිං කථයති “උත්තර”මිච්චාදිනා. යත්ථ චුත්තියං උත්තරං උත්තරං උපරිට්ඨානමුපරිට්ඨානං පුබ්බස්ස පුබ්බස්ස විසෙසනං විධිනිසෙධනවසෙන එකාවලි නාම සියා. අයං එකාවලි විධිනිසෙධතො විධිවසෙන නිසෙධනවසෙන ව ද්විධා.

315. ඉදානි එකාවලිං දස්සෙති “උත්තර”මිච්චාදිනා. යත්ථ උත්තියං උත්තරං උත්තරං උපරුපරිභවං පදං පුබ්බපුබ්බවිසෙසනං පුබ්බපුබ්බපදස්ස විධිනිසෙධනවසෙන විසෙසනං හොති, සා එකාවලි නාම සියා. අයං එකාවලි විධිනිසෙධතො විධිනිසෙධනවසෙන ද්විධා හොතීති. උත්තරං පුබ්බන්ති යානුපවාරෙන යානිභූතං පදමෙව වුවිච්ඡිති. පුබ්බස්ස පුබ්බස්ස විසෙසනමිති ව, එකතො ආවලියන්ති සංවලියන්ති පදානි එතායාති ව, විධිවිධානඤ්ච නිසෙධො පටිසෙධො වාති ව වාක්‍යං. එත්ථ “උත්තරං උත්තර”න්ති ව “පුබ්බස්ස පුබ්බස්ස”ඉති ව කමෙන විසෙසනවිසෙසාගුණෙන ඛ්‍යාපනිච්ඡායං නිබ්බවනං, විසෙසාගුණං ගම්මමානමෙව.

විධිඑකාවලි

316.

පාදා නබ්බලිරුචිරා,
නබ්බලි රංසිභාසුරා;
රංසි තමොපභානෙක [...පභාරෙක (සි.)] -
රසා සොහන්ති සත්ථුනො.

316. උදාහරති “පාදා”ඉච්චාදි. සුගම්මං. එත්ථ පාදාදිනං විසෙසානං නබ්බලිරුචිරත්තාදිවිධානෙන විසෙසනෙන විසෙසිතබ්බත්තා අයං විධිඑකාවලි.

316. ඉදානි උදාහරති “පාදා”ඉච්චාදිනා. සත්ථුනො පාදා නබාලිරුචිරා නබපන්තීහි මනුඤ්ඤා නබාලී නබපන්තියො රංසිභාසුරා රංසිහි දිබ්බමානා රංසි කන්තියො තමොපභානෙකරසා අන්ධකාරවිධමනෙ අසභායකිච්චා හුත්වා සොහන්තීති. එත්ථ පාදාදීනං පුබ්බපදානං නබාලිරුචිරත්තාදිවිධායකෙහි උත්තරඋත්තරවිසෙසනෙහි විසෙසිතත්තා අයං විධිඵකාවලී නාම. නබානං ආලී පාළීති ච, නබාලීහි රුචිරාති ච, රංසිහි භාසුරාති ච, තමසො අපභාරො අපහරණමිති ච, සො ඵකො රසො කිච්චං ඵතාසං රංසිනමිති ච විග්ගහො.

නිසෙධඵකාවලී

317.

අසන්තුට්ඨො යති නෙව,
සන්තොසො නා’ලයාහතො;
නා’ලයො යො සජන්තුනං,
නා’නන්තබ්‍යසනාවහො.

317. “අසන්තුට්ඨො”ඉච්චාදි. අසන්තුට්ඨො චතුපච්චයසන්තොසවසෙන යො කොචි යති නාම නෙව සියා. ආලයෙන තණ්හාය ආහතො ච යො, සො සන්තොසො නාම න හොති. යො ජන්තුනං සත්තානං අනන්තබ්‍යසනාවහො න හොති, සො ආලයො නාම න හවතීති. අසන්තුට්ඨාදීනං යතිත්තාදිනිසෙධනවසෙන විසෙසනානං පවත්තියා නිසෙධඵකාවලී අයං.

317. “අසන්තුට්ඨො”ඉච්චාදි. අසන්තුට්ඨො විචරාදීසු චතුසු පච්චයෙසු දස්සිතද්වාදසවිධසන්තොසානං අඤ්ඤතරෙන අසන්තුට්ඨො යති න ඵච භික්ඛු නාම න හොති. ආලයාහතො තණ්හාය පහතො සන්තොසො න හොති. යො ජන්තුනං අනන්තබ්‍යසනාවහො න යො සත්තානං අපරියන්තපිළාපාපකො න හොති, සො ආලයො න හොතීති. අසන්තුට්ඨාදීනං යතිභාවාදිපටිසෙධවසෙන විසෙසනානං පවත්තත්තා අයං නිසෙධඵකාවලී නාම. අසන්තුට්ඨපදං යතිසහිතසකලසත්තසමුදායස්ස සාධාරණභාවෙන යීතං, යති න හවතීති යතිතො අඤ්ඤෙසු සකලසත්තසංඛ්‍යාතෙසු අවයවෙසු පතිට්ඨාපනතො “අසන්තුට්ඨො”ති විසෙසො, “යති නෙ”ති ඉදං විසෙසනං. සෙසෙසුපි විසෙසනවිසෙසාත්තං චුත්තනියාමෙන යථාරහං යොජෙතබ්බං. න සන්තුස්සතීති ච, ආලයෙන හතොති ච, නත්ථි අන්තො ඵතෙසමිති ච, තානි ච තානි බ්‍යසනානි චෙති ච, තානි ආවහතීති ච වාක්‍යං.

318.

යහිං භුසියභුසත්තං, අඤ්ඤමඤ්ඤං තු චත්ථුනං;
විනාව සදිසත්තං තං, අඤ්ඤමඤ්ඤවිභුසනං.

318. අඤ්ඤමඤ්ඤමාහ “යනි”මිච්චාදිනා. යනිං සදිසත්තං විනා එව වත්ථුනං පදත්ථානං අඤ්ඤමඤ්ඤං භූමියභූසත්තං, තං අඤ්ඤමඤ්ඤං නාම විභූසනමලච්ඡාදොති.

318. ඉදානි අඤ්ඤමඤ්ඤාලච්ඡාදකාරං දස්සෙති “යනි”මිච්චාදිනා. යනිං අලච්ඡාදො සදිසත්තං විනා එව වත්ථුනං අඤ්ඤමඤ්ඤං තු භූමියභූසත්තං අලච්ඡාදාරියඅලච්ඡාදාරත්තං හොති, තං අඤ්ඤමඤ්ඤවිභූසනං හොතීති. භූමියඤ්ඤ භූසා වාති ව, තාසං භාවොති ව, අඤ්ඤඤ්ඤ අඤ්ඤඤ්ඤවෙති ව විග්ගහො. “අඤ්ඤමඤ්ඤ”න්ති එත්ථ ඡට්ඨන්තඅසඬ්ඛ්‍යාමඛ්‍යායං, සසඬ්ඛ්‍යා වෙති “භූමියභූසත්ත”න්ති ඉමස්ස විසෙසනං කත්වා වත්තබ්බං. අලච්ඡාදාරියමපෙක්ඛාය අලච්ඡාදාරවත්ථු ව, තමපෙක්ඛාය අලච්ඡාදාරියවත්ථු ව අඤ්ඤමඤ්ඤං නාම. තන්දීපකාලච්ඡාදොපි තදත්ථියෙන තන්තාමකො හොති.

319.

ඛ්‍යාමංසුමණ්ඩලං තෙන, මුනිනා ලොකබන්ධුනා;
මහන්තිං වින්දති කන්තිං, සොපි තෙනෙව තාදිසිං.

319. උදාහරති “ඛ්‍යාමංසු”ඉච්චාදිනා. සුඛොධං.

319. ඉදානි උදාහරති “ඛ්‍යාමංසු”ඉච්චාදිනා. ඛ්‍යාමංසුමණ්ඩලං ඛ්‍යාමපභාමණ්ඩලං ලොකබන්ධුනා තෙන මුනිනා කරණභූතෙන මහන්තිං මහතිං පූජනීයං වා කන්තිං සොහං වින්දති සෙවති, සොපි මුනි තෙන එව ඛ්‍යාමංසුමණ්ඩලෙන තාදිසිං කන්තිං වින්දතීති. අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසානං ඛ්‍යාමංසුමණ්ඩලමුනිසඬ්ඛානානං ද්විත්තං වත්ථුනං ඛ්‍යාමංසුමණ්ඩලං පඨමවාකො අලච්ඡාදාරියං හොති, මුනිපදත්ථො අලච්ඡාදො හොති. අපරවාකො ඉමෙ ද්වෙ විපල්ලාසෙන අලච්ඡාදාරියඅලච්ඡාදාරා හොන්ති. අංසුනං මණ්ඩලමිති ව, ඛ්‍යාමං එව අංසුමණ්ඩලමිති ව, ලොකො බන්ධු අස්සෙති ව, සා විය දිස්සතීති ව විග්ගහො.

320.

කථනං සහභාවස්ස, ක්‍රියාය ව ගුණස්ස ව;
සහවුත්තීති විඤ්ඤෙය්‍යං, තදුදාහරණං යථා.

320. සහවුත්තිං වදති “කථන”මිච්චාදිනා. සුඛොධං.

320. ඉදානි සහවුත්තිං දස්සෙති “කථන”මිච්චාදිනා. ක්‍රියාය ගුණස්ස වාති ද්විත්තං සහභාවස්ස සහත්තස්ස කථනං සහවුත්තීති විඤ්ඤෙය්‍යං. තදුදාහරණං යථා තස්ස උදාහරණං එවං වක්ඛමානනයෙන දට්ඨබ්බන්ති. සහ සද්ධිං භවනමිති

ව, සහභාවස්ස චුත්ති කථනමිති ව, තස්ස උදාහරණමිති ව විග්ගහො. සහභාවො
චන්දරස්මිනබංසුආදිනං පදත්ථානං. එවං සන්තෙපි තෙසං තංසහත්තං යස්සං
ක්‍රියායං ගුණො වා භවතීති සහත්තං ක්‍රියාගුණානං හොතීති කත්වා “කථනං
සහභාවස්ස ක්‍රියාය ව ගුණස්ස වා”ති චුත්තං.

ක්‍රියාසහචුත්ති

321.

ජලන්ති චන්දරංසිහි, සමං සත්ථු නබංසවො;
විජම්භති ව චන්දෙන, සමං තම්මුඛචන්දිමා.

321. “ජලන්ති”ඉච්චාදි. සමන්ති සහ, තස්ස සත්ථුනො මුඛචන්දිමා. සෙසං
සුබ්බාධං. එත්ථ ජලනවිජම්භනානං උභයසාධාරණානං ක්‍රියානං සහභාවො
විහිතොති ක්‍රියාසහචුත්ති අයන්ති.

321. ඉදානි යථාපටිඤ්ඤාතඋදාහරණං දස්සෙති “ජලන්ති”ඉච්චාදිනා.
සත්ථු සත්ථුනො නබංසවො නබකිරණා චන්දරංසිහි සමං ජලන්ති,
තම්මුඛචන්දිමා ව චන්දෙන සමං විජම්භතීති. එත්ථ උභයපදත්ථානං
සාධාරණභූතජලනවිජම්භනක්‍රියානං සහභාවස්ස චුත්තත්තා එසා ක්‍රියාසහචුත්ති
නාම. චන්දස්ස රංසියොති ව, නබානං අංසවොති ව, තස්ස සත්ථුනො මුඛන්ති
ව, තමෙව චන්දිමසදිසත්තා චන්දිමාති ව වාක්‍යං. සමංඉති සහපරියායො
නිපාතො.

ගුණසහචුත්ති

322.

ජිනොදයෙන මලිනං, සහ දුජ්ජනචෙතසා;
පාපං දිසා සුචිමලා, සහ සජ්ජනචෙතසා.

322. “ජිනොදයෙන”ච්චාදි. ජිනොදයෙන කරණභූතෙන, හෙතුභූතෙන වා
දුජ්ජනචෙතසා සහ පාපං මලිනං කිලිට්ඨං, සජ්ජනචෙතසා සහ දිසා දසවිධාපි
සුචිමලා අච්චන්තනිමිමලා සුචිමලයසොමාලාවලයිතත්තා සජ්ජනචෙතො
පාපාපගමෙතෙති. එත්ථ මලිනත්තස්ස ව සුචිමලත්තස්ස ඤායසම්බන්ධිතො
සහභාවො චුත්තොති අයං ගුණසහචුත්ති.

322. “ජිනො”ඉච්චාදි. ජිනොදයෙන ජිනමාරස්ස භගවතො පාතුභාවෙන,
කරණභූතෙන හෙතුභූතෙන වා පාපං ලොභාදිධම්මං දුජ්ජනචෙතසා දුජ්ජනානං
චිත්තෙන සහ මලිනං කිලිට්ඨං හොති. ඉමිනායෙව ජිනොදයෙන දිසා දස
දිසායො සජ්ජනචෙතසා සහ සුචිමලා සජ්ජනචෙතසන්තානතො පාපානං

අපගමන කිත්තිමාලාය භුවනත්තයෙ පත්ථටත්තා අතිනිම්මලාති
උභයපදත්ථානං සාධාරණභූතමලිනභාවසුචිමලභාවසඬ්ඛාතස්ස ගුණස්ස
සහභාවස්ස චුත්තත්තා එසා ගුණසහචුත්ති නාම. ජිනස්ස උදයොති ව, දුප්ඡනානං
වෙතොති ව, විගතං මලං එතාහිති ව, සු අතිසයෙන විමලාති ව, සන්තො ව තෙ
ජනා වෙති ව, තෙසං වෙතොති ව වාක්‍යං.

323.

විරොධිනං පදත්ථානං, යත්ථ සංසග්ගදස්සනං;
සමුක්කංසාහිධානත්ථං, මතා සා'යං විරොධිතා.

323. විරොධං විභාවෙති “විරොධින”ඕච්චාදි. විරොධිනං
අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධානං ක්‍රියාදීනං යත්ථ චුත්තිවිසෙසෙ සංසග්ගස්ස
සන්තිධිතො දස්සනං, කිමත්ථං? සමුක්කංසස්ස අතිසයස්ස අහිධානත්ථං
කථනත්ථාය, සා අයං විරොධිතා විරොධිති මතා.

323. ඉදාති විරොධාලච්ඡායා දස්සෙති “විරොධින”ඕච්චාදිනා. යත්ථ
උත්තිවිසෙසෙ සමුක්කංසාහිධානත්ථං වණ්ණනීයවත්ථුගතඅධිකකථනාය
විරොධිනං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධානං පදත්ථානං ක්‍රියාගුණාදීනං සංසග්ගදස්සනං
සන්තිධිතාදස්සනං සම්බන්ධදස්සනං හොති, සා අයං උත්ති විරොධිතාති
මතාති. විරොධො එතෙසං ගුණාදීනං අත්ථිති ව, සංසග්ගස්ස සම්බන්ධස්ස
දස්සනමිති ව, සමුක්කංසස්ස අධිකස්ස අහිධානත්ති ව, විරොධිනං භාවො
අසඬ්ගහිතොති ව වාක්‍යං. විරොධිතාදීපකචුත්ති තදත්ථෙත තත්තාමිකා හොති.

324.

ගුණා සභාවමධුරා, අපි ලොකෙකඛන්ධුනො;
සෙවිතා පාපසෙවිතං, සම්පද්දසෙන්ති [සම්පද්දසන්ති (ක.)] මානසං.

324. උදාහරති “ගුණා”ඉච්චාදි. ලොකෙකඛන්ධුනො ලොකනාථස්ස
සභාවමධුරා සාධුජනසම්පීණතෙකවාතුරා අපි ගුණා අරහත්තතාදයො සෙවිතා
පාපසෙවිති තෙසං පාපසෙවිතං මානසං සම්පද්දසෙන්ති
දොසදුට්ඨාපාදනවසෙනාවිකරොන්ති “තාදිසො ගුණාතිසයො තස්සා”ති. එත්ථ
ගුණානං සභාවමධුරානං පීතිවිසෙසුප්පාදනායොග්ගානං සම්පද්දසෙන්ති සහ
විරොධොති දට්ඨබ්බං.

324. උදාහරති “ගුණා”ඉච්චාදිනා. ලොකෙකඛන්ධුනො බුද්ධස්ස ගුණා
අරහත්තතාදයො සභාවමධුරා අපි පකතිමධුරා අපි සෙවිතා පාපසෙවිති සෙවිතා
සමානා පාපසෙවිතං මානසං සම්පද්දසෙන්ති අතිසයෙන කොපෙන්තිති. එවං
භීනාධිමුත්තිකෙහි සහිතුමසක්කුණෙයො තස්ස ගුණාතිසයො වත්තති. නනු

සභාවමධුරො ගුණො පිතිං විනා සම්පද්දසනං න කරොයා, සම්පද්දසනම්පි
තාදිසසභාවමධුරං විනා න භවෙය්‍යාති අඤ්ඤොඤ්ඤවිරුද්ධානමෙසං
මධුරගුණසම්පද්දසනක්‍රියානං සංසග්ගගුණාධිකදස්සනත්ථන්ති ලක්ඛණෙන
යොජෙතබ්බං. අපිසද්දො විරොධත්ථෙව චත්තතෙ. සභාවෙන මධුරාති ච, එකො
ච සො ඛන්ධු වාති ච, ලොකස්ස එකඛන්ධුති ච, පාපං සෙවන්ති සීලෙනාති ච
වාක්‍යං.

325.

යස්ස කස්සචි දානෙන, යස්ස කස්සචි චත්ථුනො;
විසිට්ඨස්ස ය’මාදානං, පරිචුත්තීති සා මතා.

325. පරිචුත්තිං පවත්තෙති “යස්ස”ඉච්චාදිනා. යස්ස කස්සචීති
පටිග්ගාහකං දස්සෙති. විසිට්ඨස්ස යං ආදානන්ති සම්බන්ධො. සෙසං සුඛොධං.

325. ඉදානි පරිචුත්තිං දස්සෙති “යස්ස කස්සචි”ච්චාදිනා. යස්ස කස්සචි
චත්ථුනො බුද්දකචත්ථුනො යස්ස කස්සචි පටිග්ගාහකස්ස දානෙන
හෙතුභූතෙන විසිට්ඨස්ස උත්තමචත්ථුනො යං ආදානං ගහණං අත්ථි, සා
පරිචුත්තීති මතාති. දානග්ගහණපරිචුත්තත්තා පරිචුත්ති නාම.

326.

පුරා පරෙසං දත්ථාන, මනුඤ්ඤං නයනාදිකං;
මුනිනා සමනුප්පත්තා, දානි සබ්බඤ්ඤාසාරි [මුනින්ද සමනුප්පත්තා,
දානි සබ්බඤ්ඤාසාරිං (ක.)].

326. උදාහරති “පුරා”ඉච්චාදි. සුඛොධං. එත්ථ නයනාදිදානෙන
සබ්බඤ්ඤාසාරියා ආදානන්ති පරිචුත්ති අයං.

326. ඉදානි උදාහරති “පුරා”ඉච්චාදිනා. මුනිනා පුරා පුබ්බෙ පරෙසං
මනුඤ්ඤං නයනාදිකං දත්ථාන ඉදානි සබ්බඤ්ඤාසාරි සබ්බඤ්ඤාසාධාරණා
අනඤ්ඤසාධාරණා සාරි සමනුප්පත්තාති. ඉහ යස්ස දිත්තං තතො එව ගහණෙ
පරිචුත්තිසද්දස්ස නිරුළුභත්තා නයනාදීනං දානෙන සබ්බඤ්ඤාසාරියා
ආදානතො, දානාභාවෙ ආදානාභාවතො ච පටිග්ගාහකජනෙ අවිජ්ජමානෙපි
සබ්බඤ්ඤා විජ්ජමානත්තෙන පරිකප්පිතාති පරිචුත්ති හොති. තෙනෙව
දණ්ඩියං—

“සත්ථප්පහරණං දත්ථා, භූජෙන තච රාජුනං;
විරං විතාහටො තෙසං, යසො කුමුදපණ්ඩරො”ති [කාබ්‍යාදාස
2.356].

ඉමස්මිං උදාහරණෙ පච්චත්ථිකානං ආයුධස්පහාරං දත්වා තච බාහුනා තෙසං රාජ්ජනං චිරං රාසිකතො කෙරවනිම්මලො යසො ආභටොති. දදාති කම්මයුත්තතො එව ආදානං දස්සෙත්වා පරිවුත්තිච්චා කතා. නයනාති ආදීනි යස්ස උත්තමඤ්ඤාදිනොති ව, සබ්බං ජානාතීති ව, තස්ස භාවොති ව වාක්‍යං.

327.

කිඤ්චි දිස්වාන විඤ්ඤාතා,
පටිපජ්ජති තංසමං;
සංසයාපගතං චත්ථුං,
යත්ථ සො'යං භමො මතො.

327. භමං සම්භාවෙති “කිඤ්චි”ති ආදිනා. විඤ්ඤාතා පුරිසො කිඤ්චි දිස්වා උජ්ජලනාදිකං දිස්වාන තංසමං තස්ස පුරෙ දිස්සමානස්ස පදත්ථස්ස සදිසමඤ්ඤං චත්ථුං සංසයාපගතං අසන්නිධිං කත්වා පටිපජ්ජති ජානාති යත්ථ විසෙසෙ, සායං භමො මතො.

327. ඉදානි භමාදායකාරං දස්සෙති “කිඤ්චි”ඉච්චාදිනා. යත්ථ උත්තිවිසෙසෙ විඤ්ඤාතා අවබොධකාරකො කිඤ්චි දිසාවිලොචනාදිකං දිස්වාන තංසමං චත්ථුං තෙන දිස්සමානචත්ථුනා තුලාමඤ්ඤං චත්ථුං සංසයාපගතං නිස්සංසයං කත්වා පටිපජ්ජති ජානාති, සො අයං අලඬකාරො භමොති මතොති. තෙන තස්ස වා සමන්ති ව, සංසයො අපගතො එතස්මාති ව, භමනං අනවට්ඨානං චත්ථුනන්ති ව විග්ගහො. සංසයාපගතන්ති ක්‍රියාවිසෙසනං.

328.

සමං දිසාසු'ජ්ජලාසු, ජිනපාදනබංසුනා;
පස්සන්තා අභිනන්දන්ති, චන්දාතපමනා ජනා.

328. උදාහරති “සම”මිච්චාදි. ජිනස්ස පාදෙසු නබංසුනා දිසාසු සබ්බාසු සමං එකතො උජ්ජලාසු සජ්ජාතිසු තා උජ්ජලා දිසා පස්සන්තා ජනා, චන්දාතපොති මතො යෙසං තෙ තථාචිධා. අභිනන්දන්ති සන්තුස්සන්තීති.

328. ඉදානි උදාහරති “සම”මිච්චාදිනා. ජිනපාදනබංසුනා කරණභූතෙන දිසාසු දසසු සමං එකක්ඛණෙ උජ්ජලාසු තා උජ්ජලා දිසා පස්සන්තා ජනා චන්දාතපමනා චන්දාතපොති පචත්තචිත්තා අභිනන්දන්තීති. විජ්ජමානනමර්ථියං බුද්ධිමකත්වා චන්දාතපෙ බුද්ධියා පචත්තාපනතො භමො නාම. සමන්ති අසඬ්ඛං. චන්දාතපොඉති මතො යෙසන්ති වාක්‍යං.

329.

පච්චිකතෙ යං නාමාදි,
කච්ඡං භාවබොධනං;
යෙන කෙනචි වණ්ණෙන,
භාවොනාමා'ය'මිථිතො.

329. භාවං භාවෙති “පච්චිකතෙ”ච්චාදිනා. කච්ඡං භාවො අධිප්පායො, තං බොධෙති භාවබොධනං යං නාමාදි. ආදිසද්දෙන විසෙසනවාක්‍යානං ගහණං. යෙන කෙනචි නිසෙධනරූපෙන ආකාරෙන පච්චිකතෙ, අයං භාවො නාම ඊථිතොති.

329. ඉදානි භාවාලඤ්ඤාරං දස්සෙති “පච්චිකතෙ” ඉච්චාදිනා. කච්ඡං චත්තුනං භාවබොධනං අධිප්පායපකාසකං යං නාමාදි නාමපදවිසෙසනපදාදි යෙන කෙනචි වණ්ණෙන ආකාරෙන සාගරාදිඅත්ථන්තරං පටිසෙධෙත්වා වා නො වා පච්චිකතෙ, අයං භාවො නාමාති ඊථිතොති. නාමං ආදි යස්ස විසෙසනවාක්‍යද්වයස්සෙති ච, භාවං බොධෙති ච වාක්‍යං. කච්ඡං අධිප්පායසංඛ්‍යාතභාවපකාසකො උත්තිවිසෙසො තදත්ථෙන භාවො නාම, තස්ස නිස්සයභූතං නාමාදිපදසන්තානං ඉහ නිස්සිතොපවාසෙන භාවො නාමාති ඊථිතං.

330.

නනු තෙයෙ'ව සන්තා නො,
සාගරා න කුලාවලා;
මනම්පි මරියාදං යෙ,
සංවට්ටෙපි ජහන්ති නො.

330. උදාහරති “නනු”ච්චාදි. මනම්පිති ඊසකම්පි. මරියාදන්ති අත්තනො ආචාරසීමං, සංවට්ටෙපි පලයකාලෙපි. සෙසං සුඛොධං. එත්ථ න ඉමෙ පකතිසමුද්දාදයො සමුද්දාදයො හොන්ති, යෙ පලයකාලෙ අත්තනො වෙලානුල්ලඤ්ඤාසංඛ්‍යාතං අවලත්තසංඛ්‍යාතස්ථ මරියාදං පරිච්චජන්ති. කිඤ්චරහි සන්තා එවෙනෙ සමුද්දාදයො, යෙ යදි පලයකාලෙපි සමාපතෙය්‍යං, තදාපි අත්තනො මරියාදං න මුඤ්චන්ති. කොචි විපත්තිං පත්තො නිරතිසයං ධීරත්තමත්තනොවබොධෙති අඤ්ඤානිසෙධෙන කථිතං නාම. කච්ඡභාවං යථාචුත්තං බොධෙති භාවොයමිති.

330. ඉදානි උදාහරති “නනු”ච්චාදිනා. සාගරා සංවට්ටකාලෙ තීරමරියාදං අතික්කමෙත්තා පකතිසමුද්දා සාගරා න භවන්ති. කුලාවලා තාදිසකාලෙ අවලසංඛ්‍යාතමරියාදමතික්කමෙත්තා සත්ත කුලපබ්බතා කුලාවලා නාම න භවන්ති. කිඤ්චරහි සාගරාදයො. යෙ සාධවො සංවට්ටෙපි සබ්බචත්ථුචිනාසකකප්පචිනාසකාලෙපි මරියාදං අත්තනො ආචාරමරියාදං

මනම්පි ඊසකම්පි නො ජහන්ති. සන්තා එව තෙ සාගරාදයො නාම භොන්ති නනුති. කොච්ඡි ඛාසනං පත්තො අත්තනො අනඤ්ඤසාධාරණං ධීරත්තං පකාසෙතීති ඉහ සාගරාදිඅත්ථත්තරපටිසෙධරූපෙන දස්සිතසාගරාදිනා චත්තුනො අකම්පනාධිප්පායං අවබොධෙතීති අයං භාවාලච්ඡායා නාම. මනන්ති අප්පකාලවාචකමසච්ඡායං. අපීති සම්භාවතෙ.

331.

අභිගච්ඡිභාවා සද්ධිසංඛ්‍යා ච ඛන්ධනෙ;
සංසග්ගො’ලච්ඡකතීනං යො, තං මිස්සන්ති පච්චවති.

331. මිස්සං දස්සෙති “අභිග”ඉච්චාදිනා. අභිගමුපකාරකං, අභිග්ග උපකාරියං, තෙසං භාවො අභිගච්ඡිභාවො සාධිසංඛ්‍යානත්තං, තතො ච. සද්ධිසං සමං බලං යෙසං තෙ, තෙසං භාවො අභිගච්ඡිභාවමත්තරෙන අප්පධානභාවෙනාවට්ඨානං තතො ච භෙතුනො. ඛන්ධනෙ විසයෙ, යො අලච්ඡකතීනං සංසග්ගො එකත්ථ සන්තිධානං, තං මිස්සන්ති පච්චවති.

331. ඉදානි මිස්සාලච්ඡකාරං දස්සෙති “අභිගච්ඡි”ච්චාදිනා. අභිගච්ඡිභාවා උපකාරකඋපකාරියසච්ඡායානපටිපාදකපටිපාදනීයසභාවෙන භෙතුභූතෙන සද්ධිසංඛ්‍යා ච සාධිසංඛ්‍යානභාවං විනා සමානබලවත්තභාවෙන ච ඛන්ධනෙ පච්චාදිඛන්ධනවිසයෙ අලච්ඡකතීනං අලච්ඡකාරානං යො සංසග්ගො සන්තිධානං, තං මිස්සන්ති පච්චවති. අභිගං සාධනං අස්ස සාධිසංඛ්‍යා අත්ථිති ච, අභිගඤ්ච අභිග්ග චෙති ච, තෙසං භාවො සාධිසංඛ්‍යානසච්ඡායානො සම්ඛන්ධොති ච, සද්ධිසං බලං යෙසමලච්ඡකාරානමිති ච, තෙසං භාවො අඤ්ඤමඤ්ඤනිරපෙක්ඛතාති ච, මිස්සනං මිස්සිභවනමිති ච වාක්‍යං.

අභිගච්ඡිභාවමිස්ස

332.

පසත්ථා මුනිනො පාද-නබරංසිමහානදී;
අහො ගාළ්හං නිමුග්ගෙපි, සුඛයතො’ව තෙ ජනෙ.

332. උදාහරති “පසත්ථා මුනි”ච්චාදි. මුනිනො පාදෙසු නබා තෙසං රංසි එව මහානදීසද්ධිසත්තා මහානදී, සා පසත්ථා අච්ඡරියප්පත්තිසම්භාවතො ගාළ්හමච්චත්තං නිමුග්ගෙපි තෙ ජනෙ සුඛයතො’ව, අහො අච්ඡරියං යතො සෙසනදීවිධුරං. “අයං අත්තනි ගාළ්හං නිමුග්ගෙපි සුඛයති”ති එත්ථ “නිමුග්ගෙපි”ති සමාධිතො සාධිසත්තෙනච්ඡිතායාවට්ඨිතස්ස “පාදනබරංසිමහානදී”ති රූපකං සාධනත්තෙනච්ඡිතායාවට්ඨිතත්ති මිස්සමිදමලච්ඡකරණං.

332. ඉදානි උදාහරති “පසත්ථා” ඉච්චාදිනා. මුනිනො පසත්ථා අච්ඡරියත්තා පසංසනීයා පාදනඛරංසිමහානදී වරණනඛකිරණසඛිබ්බාතමහාගඛිගා ගාළ්භං අතිසයෙන නිමුග්ගෙපි තෙ ජනෙ සාධුසප්පුරිසෙ සුඛයති එව සුඛිතෙ කතො එව. අහො අච්ඡරියං සෙසනදීනමෙසා පවත්ති විරුද්ධාති. එත්ථ සාධනීයභාවෙන අඛිගිනො “නිමුග්ගෙ”ති සමාධිඅලච්ඡාදකාරස්ස “පාදනඛරංසිමහානදී”ති රූපකාලච්ඡාදකාරො සාධනභාවෙන අඛිගත්ති කත්වා අඛිගාඅඛිගිභාවෙන ඉමෙසං අලච්ඡාදකාරානං මිස්සිතා. පාදෙසු නබාති ව, තෙසං රංසිති ව, මහතී ව සා නදී වෙති ව, මහානදී විය මහානදී පාදනඛරංසියො එව මහානදීති ව වාක්‍යං. ගාළ්භත්ති ක්‍රියාවිසෙසනං. ගාළ්භං නිමුජ්ජනං යෙ අකංසු, තෙපිති යොජනා. සුඛසමඛිගිනො ජනා සුඛිතෙ සුඛෙ කරොතීති වාක්‍යං.

සදිසඛලභාවමිස්ස

333.

වෙසො සභාවමධුරො, රූපං නෙත්තරසායනං;
මධුවමුනිනො වාචා, න සම්පීණෙති කං ජනං.

333. “වෙසො”ඉච්චාදි සුඛොධං. ඉදං පන සමාධිරූපකොපමාමිස්සසදිසඛලත්ති.

333. “වෙසො”ඉච්චාදි. මුනිනො සභාවමධුරො පකතිමධුරො වෙසො ජිනාවෙණිකො බුද්ධවෙසො ව නෙත්තරසායනං රූපං ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං රූපඤ්ච මධුව මධුරත්තෙන මධුසමානා වාචා භාරතී ව කං ජනං න සම්පීණෙතීති. “සභාවමධුරො”ති සමාධිඅලච්ඡාදකාරො ව, “නෙත්තරසායන”ත්ති රූපකාලච්ඡාදකාරො ව, “මධුවා”ති උපමාලච්ඡාදකාරො වාති ඉමෙ තයො පීණෙන අඤ්ඤමඤ්ඤාපෙක්ඛරහිතත්තා තුලාබලාති ඉමෙසං මිස්සත්තං භොති. සභාවෙන මධුරොති ව, රසීයති අස්සාදීයතීති ව, රසො රසභූතො ආයනං ගති පවත්ති අස්සාති රසායනං, රසවත්ථු. රසායනමිව රූපං රසායනං, නෙත්තරානං රසායනත්ති ව වාක්‍යං.

334.

ආසී නාම සියා’ත්ථස්ස,
ඉට්ඨස්සා’සීසනං යථා;
තිලොකෙකගතී නාමො,
පාතු ලොක’මපායතො.

334. ආසිං දස්සෙති “ආසිං”ච්චාදිනා. ඉට්ඨස්ස අභිමතස්ස චත්ථනො ආසිසනං පත්ථනම්භ්‍යාවදිත්වා ආසි නාම සියාති විධියෙන. “යථෙ”ත්‍යුදාහරති. තිලොකස්ස ලොකත්තයචත්තිනො ජනස්ස එකගති අසභායගති පටිසරණභූතො නාථො ලොකං සත්තලොකං අපායතො පාතු පාලෙතුති. එත්ථාතිලසිතං පාලනමාසිසිතන්ති.

334. ඉදානි ආසිඅලච්ඡායාං දස්සෙති “ආසිං” ඉච්චාදිනා. ඉට්ඨස්ස අත්ථස්ස ඉච්ඡිතචත්ථනො ආසිසනා පත්ථනා ආසි නාම සියා. යථා තත්ථොදාහරණමෙවං. තිලොකෙකගති තිභවස්ස අසභායසරණභූතො නාථො ලොකසාමි ලොකං සත්තලොකං අපායතො පාතු රක්ඛතුති. ආසි නාම පත්ථනා, තද්දිපිකාපි උත්ති තන්තාමිකාව හොති. “තිලොකෙකගති”ති ඉමස්මිං උදාහරණෙ පාලනං ආසිසිතං. තිණ්ණං ලොකානං සමාභාරොති ච, එකොයෙව ගති පටිසරණන්ති ච, තිලොකස්ස එකගතීති ච වාක්‍යං.

335.

රසජ්ජනීතිජනකං, ජායතෙ යං විභූසනං;
රසචන්තන්ති තං ඤෙය්‍යං, රසචන්තවිධානතො.

335. රසචන්තමුදාහරති “රස”ඉච්චාදිනා. යං විභූසනමලච්ඡායාං රසාභාසාදිනො පතීතිජනකං අවගමසම්පාදකං ජායතෙ, තං විභූසනං රසචන්තවිධානතො සම්පාදනතො “රසචන්ත”න්ති විඤ්ඤෙය්‍යං යථා අත්ථජ්ජනීති ජනකො සද්දො “අත්ථවා”ති.

335. උද්දෙසෙ රසීති උද්දිට්ඨරසාලච්ඡායාං දස්සෙති “රස”ඉච්චාදිනා. යං විභූසනං චුත්තාලච්ඡායානමන්තරෙ යො කොචි අලච්ඡායාරො රසජ්ජනීතිජනකං සිඬ්ඨාරාදිනවිධරසෙසු එකස්ස රසස්ස වා තස්සෙව රසාභාසස්ස වා අවබොධනං සම්පාදෙන්නො ජායතෙ, තං විභූසනං රසචන්තවිධානතො අත්තතො රසසහිතභාවස්ස පකාසනතො රසචන්තන්ති රසීති ඤෙය්‍යන්ති. යථා අත්ථජ්ජනීතිජනකො සද්දො “අත්ථවා”ති වුච්චති, එවං රසජ්ජනීතිජනකො අලච්ඡායාරො රසචන්තො “රසී”ති ච වුච්චති. රසස්ස පතීති ච, තං ජනෙතීති ච, රසො අස්ස අත්ථීති ච, රසචතො භාවොති ච, තස්ස විධානං සම්පාදනන්ති ච වාක්‍යං.

336.

රාගානතඛිභූතසරොජමුඛං ධරාය,
පාදා තිලොකගුරුතො’ධිකඛද්ධරාගා;
ආදාය නිව්චසරසෙන කරෙන ගාළ්භං,
සඤ්චුම්ඛයන්ති සත්තාහිතසම්භමෙන.

336. උදාහරනි “රාග” ඉච්චාදි. ධරාය පථවීඅභිගනාය රාගෙන ආනතං, මුඛං. රාගං රත්තවණ්ණං ආනතං නින්තමිතං, සරොජං. පඨමෙ අඛ්භුතසරොජසදිසතාය මුඛං, තෙන සමානාධිකරණන්ති රාගානතෙන සමාසො. දුතියෙ තු රාගානතඤ්ච තං අඛ්භුතසරොජං පථවිං භින්දිත්වා සිරිපාදසම්පටිග්ගහණත්ථං. උට්ඨහමච්ඡරියපදුමඤ්ච, තමෙව තස්සා මුඛසදිසත්තා මුඛන්ති රාගානතඛ්භුතසරොජමුඛං. තිලොකගුරුතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදා. කිදිසා? අධිකඛන්ධො රාගො අනුරාගො, රත්තවණ්ණො වා යෙසං තෙ, තථාචිධා. නිච්චමනවරතං සරසෙන රසවතා කරෙන හත්ථෙත, රංසිනා වා ගාල්හං ආදාය ගහෙන්වා සතතං නිච්චං ආභිතො සම්භමො ආදරො, තදභිමුඛතා වා, තෙන සඤ්චුම්ඛයන්ති, නික්ඛිපන්ති වා. එත්ථ සිලෙසරූපකෙහි සම්භොගසිඨිගාරරසාභාසො ජන්යතෙ. සිඨිගාරො දුට්ඨො විජ්ජලම්භො, සම්භොගො චෙති. තෙසු විජ්ජලම්භොව සමග්ගවණ්ණනාධාරත්තා මනොහරො, නෙදිසො සම්භොගො. සම්භොගාභාසෙ තු චත්තබ්බමෙව නත්ථි. තථාපි’භා’ධිගතං සම්භොගාභාසොදාහරණං බාලජ්ජබොධනත්ථං කිඤ්චි විචාරෙස්සාම. තත්ථ පාදානං කාමුකත්තං ධරාය කාමිනිත්තඤ්ච වාක්‍යසාමත්ථියා විඤ්ඤායතෙ. සද්දෙන වුච්චමානං පුන වුත්තං සියා. අත්ථ පාදානං තං විඤ්ඤායං, රත්‍යක්කංසාභාසො යදි කචිනා පටිපාදෙනබ්බො න හවෙය්‍ය, තදා ගාථායමනනුපපන්තං සියාති එවංවිධවචනතොව පාදා රත්‍යාභාසවත්තොති ගම්‍යතෙ. රතියා ආලම්බණවිභාවාභාසො ධරාකාමිනි, රම්මදෙසාදිවිසෙසාභාවෙ අච්ඡරියපදුමග්ගමනාභාවතො අඛ්භුතසරොජසද්දසවනෙන ගම්මමානා රම්මදෙසාදයො උද්දීපනවිභාවාභාසා, බ්‍යභිචාරිභාවාභාසබොධකානි කච්චවනානි අනුභාවාභාසො. තථා හි “නිච්චසරසෙන කරෙන ගාල්හං ආදාය”ති කරස්ස සරසතාගාල්හග්ගහණකථනෙන හරිසාදයො ගම්‍යන්තෙ. “සතතාභිතසම්භමෙනා”ති ඉමිනා උස්සුක්කත්තාදයො පභියන්තීති එවං ඛන්ධවුත්තීති විභාවාදිහි ඛන්ධත්ථාභාසානං මනසි යො උජ්ජජ්ජති ආනන්දාභාසො, සො රසාභාසො සම්භොගරසාභාසො වුත්තොති.

336. ඉදානි උදාහරණං දස්සෙන්තො උත්තරිපි දස්සෙතබ්බසිඨිගාරහස්සකරුණාදිරසුද්දෙසස්ස අනුරූපතො සිඨිගාරරසයුත්තමෙව දස්සෙති “රාගා” ඉච්චාදිනා. ධරාය මහීඅභිගනාය රාගානතඛ්භුතසරොජමුඛං රාගෙන අනුරාගෙන අභිමුඛං කත්වා නමිතං අච්ඡරියගුණොපෙතපදුමසදිසානනං නො චෙ, රත්තවණ්ණං ආනතං අඛ්භුතසරොජසඨිබ්බමුඛං තිලොකගුරුතො භුවනත්තයානුසාසකස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදා අධිකඛන්ධරාගා අධිකඛන්ධානුරාගවත්තා නො චෙ, පුබ්බකම්මෙන කතඅධිකරත්තවණ්ණො නිච්චසරසෙන කරෙන සතතානුරාගයුත්තෙන හත්ථෙත නො චෙ, අවිකලත්තා

සත්තසම්පත්තිසහිතෙන කිරණෙන ගාල්හං ආදාය ගාල්හං ගහෙත්වා නො වෙ,
ඵ්ඝිත්වා සත්තාහිතසම්භමෙන නිව්චං කතාදරෙන නො වෙ,
නිරන්තරාහිතඅභිමුඛභාවෙන සඤ්චුම්බයන්ති චුම්බන්ති නො වෙ,
ධීතික්‍රියාසාධනත්තෙන ඵ්ඝන්තිති.

රාගෙන අනුරාගෙන ආනතං අභිමුඛිකතමිති ව, අඛිභුතඤ්ච තං
සරොජඤ්චෙති ව, තෙන සදිසතාය අඛිභුතසරොජඤ්ච තං මුඛඤ්චෙති ව,
රාගානතඤ්ච තං අඛිභුතසරොජමුඛඤ්චෙති ව, රාගං රත්තවණ්ණං ආනතං
නින්තමිති ව, තඤ්ච තං අඛිභුතසරොජඤ්චෙති ව, තමෙව තාදිසමුඛසදිසත්තා
මුඛමිති ව, තිලොකස්ස ගුරුති ව, අධිකං කත්වා ඛද්ධො, අත්තනො
පුබ්බකම්මෙන වා කතො, රාගො අනුරාගො රත්තවණ්ණො වා යෙසමිති ව,
රසෙන අනුරාගෙන සම්පත්තියා වා සහ වත්තමානොති ව, ආහිතො විහිතො ව
සො සම්භමො ආදරො තදභිමුඛභාවො වා චෙති ව විග්ගහො.

එත්ථ “රාගානතා”තිආදිකෙන සිලෙසාලච්ඡාදකරෙන ව
“අඛිභුතසරොජමුඛ”න්ති රූපකාලච්ඡාදකරෙන ව සම්භොගසිඬිගාරරසාභාසො
උප්පාදියති. තාදිසං ඉත්ථිපුරිසානං සම්භොගාභාවෙන, තදාකාරෙන ව
කප්පිතත්තා රසාභාසො නාමාති ද්විධම්බො. සිඬිගාරස්ස
ආයොගවිජ්ජයොගසම්භොගවසෙන තිවිධත්තෙපි ආයොගවිජ්ජයොගද්වයං
විජ්ජලම්භමෙවාති විජ්ජලම්භො, සම්භොගො චෙති ද්විධො හොති. තෙසු
විජ්ජලම්භොව අනුනවණ්ණතාය භූමිත්තා මනොහරො. සම්භොගො පන
තාදිසො න හොති. සම්භොගාභාසොපි හිනො හොති. එවං සන්තෙ පයොගං
කත්වා කුරුමානාය වණ්ණතාය උචිතභාවෙන
ඉහාධිගතසම්භොගසිඬිගාරරසාභාසෙන රසිභුතාලච්ඡාදකරස්ස උදාහරණ
රසාභාසො එවං වෙදිතම්බො. පාදානං කාමුකභාවාභාසෙ ව ධරාය
කාමිනිභාවාභාසෙ ව වාචකපදෙන අවුත්තෙපි “ධරාය පාදා තිලොකගුරුනො”ති
ඉදං යපෙත්වා පාණ්ඩම්මපකාසකෙහි අවසෙසපදෙහි ඤායතෙ.

ද්විත්තං අඤ්ඤමඤ්ඤං රතිආභාසො “අධිකඛද්ධරාගා රාගානත”න්ති
ඉමෙහි වුත්තො. අයං රතිආභාසො ඉධ යායිභාවො පුරිසරතියා ඉත්ථියා ව,
ඉත්ථිරතියා පුරිසස්ස ව ආලම්බණත්තා පාදකාමුකධරාකාමිනියො ද්වෙ
අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලම්බණවිභාවාභාසා හොන්ති. රම්මදෙසාදිවිසෙසං විනා
අවිජ්ජියපදුමොදයස්ස අභාවතො අඛිභුතසරොජසද්දස්ස උච්චාරණෙන
ගම්මමානා රම්මදෙසාදයො රතිං උද්දීපයන්තිති උද්දීපනවිභාවාභාසා නාම.
“නිව්චසරසෙන කරෙන ගාල්හමාදායා”ති ඉමිනා කරස්ස සරසභාවස්ස ව
ගාල්හං ගහණස්ස ව වුත්තත්තා හරිසාදයො ඤායන්තෙ.
“සත්තාහිතසම්භමෙනා”ති ඉමිනා උස්සාභාදයො ඤායන්ති. තත්ථ
හරිසඋස්සාභාදයො බ්‍යභිචාරිභාවාභාසා නාම හොන්ති. තෙ බ්‍යභිචාරිභාවාභාසෙ

පකාසෙත්තානි යථාච්ඡිද්ධානි අනුභවානාසා නාමානි එවං ඛන්ධෙ දිස්සමානායාසිභාවබ්‍යභිවාරිභාවවිභාවඅනුභාවෙහි අත්ථාවබ්බාධං කරොත්තානං පණ්ඩිතානං උප්පජ්ජමානො යො සන්තොසානාසසම්බානො රසානාසො අත්ථී, සො ඉධ සම්භොගරසානාසොති කථිතොති. යාසිභවාදයො උපරි ආවිභවිස්සන්ති.

337.

ඉච්චා'නුගම්ම පුරිමාවරියානුභාවං,
සම්බෙපතො නිගදිතො'ය'මලච්ඡිකතීනං;
භෙදො'පරුපරි කථිති විකජ්ජියානං,
කො නාම පස්සිතු'මලං බලු තාස'මන්තං.

ඉති සම්භරක්ඛිතමහාසාමිපාදවිරචිතෙ

සුබ්බාදාලච්ඡායා

අත්ථාලච්ඡායාවබ්බාධො නාම

චතුත්ථො පරිච්ඡෙදො.

337. එවමුද්දෙසානුක්කමෙන යථාපටිඤ්ඤාතං නිට්ඨපෙත්වා ඉදානි නිගමනපුබ්බකං බහුත්තමෙසං නිද්දිසිතුමාහ “ඉච්චි”චවාදි. ඉති ඉමිනා චුත්තජ්ජකාරෙන පුරිමානං දණ්ඩිආදීනං ආවරියානං ආනුභාවං ඛන්ධලක්ඛණානි අනුගම්ම අනුගන්ත්වා අලච්ඡිකතීනමලච්ඡායානං අයං භෙදො සම්බෙපතො නිගදිතො කථිතො. සම්බෙපතොති චුත්තො, කස්මාති ආහ “උපරුපරි”තිආදි. උපරුපරි දිස්සකාලමාර්ඛිත යාවෙදානි මත්ථකමත්ථකෙ කථිති විකජ්ජියානං පභෙදියමානානං තාසමලච්ඡිකතීනං අන්තං පරියන්තං පස්සිතුං බලු එකත්තෙන කො නාම ජනො අලං සමත්ථො.

ඉති මහාසාමිනාමිකායං සුබ්බාදාලච්ඡායා

චතුත්ථො පරිච්ඡෙදො.

337. එවං උද්දෙසක්කමෙන යථාපටිඤ්ඤාතෙ අත්ථාලච්ඡායෙ නිට්ඨපෙත්වා ඉදානි නිගමනමුඛෙන එසං අත්ථාලච්ඡායානං බහුභාවං දස්සෙති “ඉච්චානුගම්ම”ඉච්චාදිනා. ඉති යථාච්ඡිද්ධානෙ පුරිමාවරියානුභාවං පුබ්බකාලිකානං දණ්ඩිභද්දපාණාදීනං අලච්ඡායාරසත්ථසම්බානානුභාවං අනුගම්ම අලච්ඡිකතීනං අයං භෙදො සම්බෙපතො නිගදිතො මයා චුත්තො සම්භවිතො. කස්මාති වෙ? උපරුපරි දිස්සකාලතො පටිඨාය යාවජ්ජනනා කථිති

රචනාකත්තාරෙහි විකප්පියානං අනෙකප්පකාරතො කප්පියමානත්තා පුඨක්කරියමානානං තාසමලඤ්ඤිනං අන්තං පරියන්තං පස්සිතුං බලු එකන්තෙන කො නාම පුග්ගලො අලං සමත්ථොති. සඨගහමනාදිශිත්වා කෙනාපි පරියන්තං අධිගන්තුං න සක්කාති අධිප්පායො. පුරෙ භවාති ච, පුරිමා ච තෙ ආවරියා චෙති ච, තෙසමානුභාවොති ච, විසෙසතො අසඨකරතො කප්පියන්ති ච වාක්‍යං.

ඉති සුඛොධාලඤ්ඤාකාරනිස්සයෙ

චතුත්ථො පරිච්ඡෙදො.

5. භාවාවබෝධපරිච්ඡෙද

338.

පටිභානවතා ලොක-වොහාර’මනුසාරිනා;
තතො’විත්‍යසමුල්ලාස-වෙදිනා කචිනා පරං.

338. තදෙව යථාපටිඤ්ඤාතමලඤ්ඤාකාරවිභාගං බොධෙත්වා සම්පති රසවන්තාලඤ්ඤාකාරප්පසඨගෙනාධිගතං රසං සකල සංසාරදුක්ඛනිස්ස රණෙකනිමිත්තවිමුත්තිරසෙකරසවිසුද්ධසද්ධම්මාගමවිග්ගාහසප්පිණනොණන මතීනං පරමසද්ධාලුනමනාධිගතත්තෙපි ලක්ඛණමත්තෙන ලොකවොහාරකොසල්ලමත්තපරිග්ගහාය කිඤ්චිමත්තමුපදිසිතුං න සාකල්ලෙන “පටිභානවතා”තිආදිමාහ. පටිභානං තංතංයානානුරූපප්පවත්තා පඤ්ඤා. සා හි සරසරවනායච්චන්තොපකාරිකා, තතොච කඛ්ඛං “පටිභාන”න්ති වුච්චති. තෙනාහ “පටිභානවතා”ති. කචිනා ලොකවොහාරානුගන්තඛ්ඛො. යො හි සකලං ලොකවොහාරං නානුසරති, සො කචියෙව න භොති. තෙනාහ “ලොකවොහාරමනුසාරිනා”ති. යතො ඔවිත්‍යං නාම කචිනං පරමං රහස්සං ලොකවොහාරෙපි උචිතඤ්ඤායෙව පසංසියතෙ, සමුචිතලොකවොහාරානුසාරෙනෙව ච වක්ඛමානානුක්කමෙන විරචිතා රචනා සචෙතනානං රසස්සාදාය සම්පජ්ජතෙ, තස්මා ඔවිත්‍යෙ සමුල්ලසත්තං දිත්තං ඵුට්ඨෙව බන්ධනං කාතුං වට්ඨති. තතොචච්චන්තමොවිත්‍යසමුල්ලාසවෙදිනා කචිනා භවිතඛ්ඛං. තෙනාහ “පරං ඔවිත්‍යසමුල්ලාසවෙදිනා”ති. සඛ්ඛඤ්චෙනං “කචිනා”ති එත්ථ විසෙසනං, “කචිනා”ති චෙනං “නිබන්ධා”ති එත්ථ අවුත්තො කත්තා.

338. එවං යථාපටිඤ්ඤාතානමලඤ්ඤාකාරානං දස්සනාවසරෙ රසවන්තාලඤ්ඤාකාරප්පසඨගෙනාධිගතනවවිධසිඨිගාරාදිරසෙ සකලසංසාරදුක්ඛනිස්සරණඅසහායකරණභූතවිමුත්තිරසෙන එකරසභූතෙ

අතිපණිනෙ සද්ධම්මාමතරසෙයෙව ලුද්ධානං සද්ධාබාහුල්ලසුද්ධසංයමානං විමුඛෙපි ලක්ඛණමත්තපරිඤ්ඤාණෙන ලොකවොහාරෙසු අසම්මොහත්ථං සඬ්ඛෙපෙන දස්සෙතුකාමො ඉදානි “පටිභානවතා” ඉච්චාදිමාහ. පටිභානවතා සරසරවනාය අච්චන්තොපකාරට්ඨානොවිතපඤ්ඤාවිසෙසවතා ලොකවොහාරමනුසාරිතා සකලලොකෙ වොහාරානුරූපමනුගතෙන තතො යස්මා ඔව්තාං නාම හදයතො අබ්භි කාතබ්බං, රහස්සම්ච ඛන්ධතො වියොජනීයං න හොති. තස්මා පරමතිස්සයෙන ඔව්තාසමුල්ලාසවෙදිතා උචිතභාවෙන චත්තුම්චිෂ්ඨත්ථස්ස උද්දීපනස්සෙව අනුරූපජ්ජකාරෙන ඉට්ඨත්ථස්ස සමුල්ලාසනං දිත්තිං ජානන්තෙන කචිතා ඛන්ධකාරකෙන නිඛන්ධාති සම්ඛන්ධො. පටිභා පටිභානන්ති පඤ්ඤායෙනං නාමං, තතො ජාතකබ්බස්සපි පටිභාති චුච්චමානත්තා අයං පඤ්ඤාවිසෙසො රචනාය අච්චන්තොපකාරොති ඤාතබ්බො. පටිභානමස්සත්ථිති ච, ලොකස්ස වොහාරොති ච, තං අනුගච්ඡති සිලෙනාති ච, ඔව්තොසන සමුල්ලාසොති ච, තං විජානාති සිලෙනාති ච විග්ගහො.

339.

යායිසම්ඛන්ධිනො භාව-විභාවා සානුභාවකා;
සම්පජ්ජන්ති නිඛන්ධා තෙ, රසස්සාදාය සාධුනං.

339. “යායි”ච්චාදි. යායිනො චක්ඛමානරත්තාදයො තෙහි සහ සම්ඛන්ධො විභාවාදීහි යොගෙ රත්තාදීනමස්සාදියත්තමානීයමානත්තා එතෙසමත්ථිති යායිසම්ඛන්ධිනො. සහ අනුභාවෙහි චක්ඛමානලක්ඛණෙහිති සානුභාවකා, භාවො විභාවො ච, චක්ඛමානො භාවෙන භාවාභාසොපි ඉමිනාව සඬ්ගහිතො, රසස්සාදාය සම්පජ්ජන්තිති සම්ඛන්ධො.

339. “යායි”ච්චාදි. යායිසම්ඛන්ධිනො යායිපදෙන, තෙන වාච්චරතිභාසාදිඅත්ථෙත වා සම්ඛන්ධුපගතා සානුභාවකා චක්ඛමානානුභාවෙහි සහ පචත්තා භාවවිභාවා චක්ඛමානභාවවිභාවා නිඛන්ධා චුත්තගුණොපෙතකචිතා ඛන්ධිතා එකත්ථ ආහරිත්වා දස්සිතා සාධුනං ඉස්සාදිදොසරහිතානං සජ්ජනානං රසස්සාදාය සිඬ්ගාරාදිචක්ඛමානරසස්ස අස්සාදනත්ථං සම්පජ්ජන්ති පචත්තන්තිති. ඉමාය ගාථාය යායිභාවො ඛානිචාරිභාවො කෙවලභාවො විභාවො අනුභාවො රසො චෙති ඉමෙ උද්දිට්ඨා භවන්ති, කථන්ති චෙ? භාවවිභාවානං “යායිසම්ඛන්ධිනො”ති විසෙසනං භවති, තෙන භාවස්ස යායි ච සො භාවො චෙති ච යායිපදෙන සම්ඛන්ධත්තා යායිභාවො ච, පුන ඛානිචාරිභාවෙ සති “යායිභාවො”ති ඉමස්ස සාධකත්තා ඉමස්සෙව යායිභාවපදස්ස පයොගසාමත්ථියෙන ගම්මමානො ඛානිචාරිභාවො ච, පුන යායිපදෙන සමාසමකත්වා විසුං දස්සිතභාවසද්දසුතියා යායිභාවඛානිචාරිභාවෙහි අඤ්ඤො භාවො ච, තථා එව යායිපදෙන වාච්චරතිභාසාදිඅත්ථස්ස

උප්පත්තිඋද්දීපනද්වයං විභූතං කත්වා සප්පේත්වා ධීතත්තා තෙහි රතිභාසාදීහි අත්ථෙහි සම්බන්ධිතො ආලම්බණඋද්දීපනසංඛිතවිවිධවිභාවා ව, එවමෙව සානුභාවකපදෙන සමායොගෙන දස්සිතානුභාවො ව, ‘‘රසස්සාදායා’’ති ඉමිනා නිද්දිට්ඨරසො වාති එවමිමෙ යායිභාවාදයො උද්දිට්ඨා භොන්ති. යායිනා සහ සම්බන්ධොති ව, සො එතෙසමත්ථීති ව, භාවො ව විභාවො වෙති ව, සහ අනුභාවෙහි වත්තන්තීති ව, රසස්ස අස්සාදොති ව වාක්‍යං.

භාවඅධිප්පාය

340.

චිත්තවුත්තිවිසෙසා තු, භාවයන්ති රසෙ යතො;
රත්‍යාදයො තතො භාව-සද්දෙන පරිකිත්තිතා.

340. ඉදානි යථාඋද්දිට්ඨෙසු යායාදීහි භාවවිභාවානුභාවරසෙසු පඨමං භාවං විභාවෙතං භාවසද්දමන්වත්ථයති ‘‘චිත්ත’’ඉව්වාදිනා. චිත්තස්ස වුත්තියො රමණභසනාදිආකාරෙන පවත්තියො, තාව විසෙසා විසිට්ඨසභාවත්ථාති චිත්තවුත්තිවිසෙසා. රත්‍යාදයො යායිභාවාදිසාත්තිකා. තුසද්දො විසෙසෙ. යතො රසෙ සිඬ්භාරාදයො භාවයන්ති නිප්පාදෙන්ති. තතො භාවසද්දෙන පරිකිත්තිතා හරතාදීහි කථිතා. එත්ථ හි ණ්‍යන්තො භූමාතු කරණෙ වත්තතෙ. යතො වායං න කෙවලං කරණෙයෙව වත්තතෙ, අථ බො ඛ්‍යාපනෙ, පටිපාදනෙ ව, තස්මාස්ස පටිභානං චිත්තං භාවයන්ති ඛ්‍යාපෙන්ති. අථ වා කවිතො ලොකට්ඨිතිඤ්ඤාණලක්ඛණං අධිප්පායං භාවයන්ති පටිපාදෙන්තීති භාවාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

340. ඉදානි උද්දිට්ඨෙසු යායිභාවාදීසු යායිආදීනං [යායිභාවාදීනං (ක.)] තිණ්ණං සාධාරණො භාවො නාම එසොති දස්සෙන්තො අත්ථත්ථවසෙන දස්සෙති ‘‘චිත්ත’’ඉව්වාදි. චිත්තවුත්තිවිසෙසා තු චිත්තස්ස උත්තරි වක්ඛමානාරම්මණභසනසොචනාදීහි, නිබ්බේදාදීහි, ථම්මාදීහි ව ආකාරෙහි පවත්තිසංඛිතා අඤ්ඤාමඤ්ඤං අසංඛිතාරාකාරසංඛිතා විසෙසා පන යායිභාවාදිසාත්තිකා යතො යස්මා රසෙ සිඬ්භාරාදිරසෙ භාවයන්ති නිප්පාදෙන්ති කරොන්ති. නො වෙ, රසෙ සිඬ්භාරාදිරසවිසයෙ පණ්ඩිතානං චිත්තං භාවයන්ති ඛ්‍යාපනං කරොන්ති. නො වෙ, තස්මිංයෙව රසවිසයෙ කවිතො ලොකසභාවං විසයං කත්වා පවත්තඤ්ඤාණලක්ඛණං අධිප්පායං භාවයන්ති පටිපාදනං කරොන්ති. තතො භාවසද්දෙන හෙතුකත්තරි නිප්පාදෙන්තෙ රත්‍යාදයො රතිභාසාදයො පරිකිත්තිතා හරතාදීහි වුත්තා භොන්තීති. ‘‘රත්‍යාදයො’’ති එත්ථ ආදිසද්දෙන භාසාදයො යායිභාවා ව, නිබ්බේදාදයො ඛ්‍යාතිභාවා ව, ථම්මපලයාදයො සාත්තිකභාවා ව සංඛිතාති

දට්ඨබ්බා. චිත්තස්ස චුත්තියොති ව, තා එව විසෙසාති ව, භාවො ඉති සද්දොති ව වාකාං.

යායිභාවඅධිප්පාය

341.

විරොධිනා'ඤ්ඤභාවෙන,
යො භාවො න තිරොහිතො;
සීලෙන තිට්ඨති'චචෙ'සො,
යායිභාවොති සද්දිතො.

341. යායාදිකෙ තිට්ඨෙ භාවෙ කමෙතාහ “විරොධිනා”ඉච්චාදිනා. විරොධිනා අඤ්ඤාන ජිගුච්ඡාදිනා භාවෙන යො භාවො රත්තාදිකො න තිරොහිතො නච්ඡාදිතො, එසො භාවො අනුච්ඡිජ්ජමානත්තා එව තිට්ඨති සීලෙනාති, යායි එව භාවොති යායිභාවොති සද්දිතො කථිතො. යො භාවාදිහි ආලෝකිතස්සාදං තීතො සමාතීතො, සො සාමාජිකෙහි අස්සාදියමානත්තා රසොති වුච්චති. චක්ඛති හි “සවිභාව”ඉච්චාදි.

341. ඉදානි යායිආදිකෙ තිට්ඨභාවෙ කමෙන නිද්දිසති “විරොධි”ඉච්චාදිනා. විරොධිනා අඤ්ඤානෙව රතිභාසාදිනං විරුද්ධෙන ජිගුච්ඡාදිනා අඤ්ඤානෙව යො භාවො රතිභාසාදිකො තිරොහිතො න ඛ්‍යවහිතො න හොති, එසො විරුද්ධභාවෙන අඛ්‍යවහිතො භාවො තිට්ඨති සීලෙනාති ඉමිනා අත්ථෙන යායි නාම හොතීති කත්වා යායිභාවොති සද්දිතො කථිතොති. යො විභාවානුභාවාදිහි අස්සාදනීයත්තං පාපිතො සබ්බෙහි අස්සාදනීයත්තා රසොති වුච්චති, සො යායි නාමාති වුච්චති. අඤ්ඤො ව සො භාවො චෙති ව, තිරො කයිරිත්ථාති ව, යායි ව සො භාවො චෙති ව විග්ගහො.

යායිභාවප්පහෙදඋද්දෙස

342.

රතිභාසා ව සොකො ව,
කොඬුස්සාහභය'ම්පි ව;
ජිගුච්ඡාවිම්භයා චෙව,
සමො ව නව යායිතො.

342. රත්තාදිනං නවත්තමෙව යායිත්ථං සම්භවතීත්තාහ “රති”ච්චාදි. සමො චෙති එවං යායිතො නවාති යොජනා. නචෙවෙන සකසකවිභාවානුභාවෙහි සමුල්ලාසිතා විසුම්පි බන්ධිතබ්බා කවිනා,

අභිනෙතබ්බා ච නටෙන, තථා සෙසභාවාපි. තත්ථ යදි පනායං රති අසෙසඉත්ථිපුරිසගුණයුත්තානං ඉත්ථිපුරිසානං අඤ්ඤමඤ්ඤං ජනිතා, චන්දාදිහි උද්දීපනවිභාවෙහි උද්දීපිතා, උස්සුක්කතාදිබාධකෙහි අනුභාවෙහි පරිපොසිතා, සකසකානුභාවසාමත්ථියා පතියමානෙහි අනෙකරූපෙහි බ්‍යභිචාරීහි විත්තතා සියා, තදා තු යායී රති නටාහිනයෙන, සුබන්ධසවනෙන වා සබ්බෙහි අස්සාදියමානා සිඬිගාරරසත්තමාපජ්ජතෙ. එවං යථායොගං භාසාදියායීභාවානං භස්සරසාදිභාවාපජ්ජතෙ යුත්තිං සමන්තෙය්‍ය.

342. යායීභාවො නාම රත්‍යාදයො නවෙවෙති දස්සෙතුං “රතිභාසා”තිආදිමාහ. රතිභාසා ච සොකො ච කොටුස්සාහභයමපි ච ජිගුච්ඡාවිම්භයා වෙච සමො සන්තගුණො වාති එවං යායීනො නව හොන්ති. ඉමෙසං රත්‍යාදීනං නවන්තං සරූපකථනං “සිඬිගාරභස්සකරුණා”තිආදිකාය උද්දෙසගාථාය අනන්තරෙ නිද්දෙසෙ පාකටො හොති. රති ච භාසො වාති ච, කොටො ච උස්සාහො ච භයඤ්චෙති ච, ජිගුච්ඡා ච විම්භයා චෙති ච වාක්‍යං. ඉමෙ නව ච එවං බ්‍යභිචාරීභාවසාත්තිකාභාවො චෙති ඉමෙ යථාසකමනුරූපවිභාවානුභාවෙහි දිත්තං කත්වා පච්චෙකං කචිතා බන්ධිතබ්බා, නටෙන ගහෙත්වා දස්සිතබ්බා ච. ඉමෙසු තිවිධභාවෙසු අයං රති අසෙසපුම්භිගුණෙහි යුත්තෙහි නරනාරීහි අඤ්ඤමඤ්ඤං උප්පාදිතා, චන්දාදිහි උද්දීපනවිභාවෙහි උද්දීපිතා, උස්සාභාදිපකාසකකායිකවාචසිකපයොගසඬිබාතානුභාවෙන පොසිතා, සකසකානුභාවසාමත්ථියෙහි ගම්මමානානෙකජ්ජකාරබ්‍යභිචාරීභාවෙහි විචිත්තකතා හොති. ඊදිසා’යං රති නටස්ස අභිනයෙන ච පසත්ථබන්ධසවනෙන ච සබ්බෙහි අස්සාදියමානසිඬිගාරාදිරසත්තං පාපුණාතීති විඤ්ඤාතබ්බා. භාසාදීනං සෙසයායීභාවානං භස්සරසාදිභාවාපත්තියං යුත්ති එවං යථාරහං වෙදිතබ්බාති.

බ්‍යභිචාරීභාවඅධිජ්ජාය

343.

තිරොභාවාවිභාවාදි-
විසෙසෙනා’හිමුබ්‍යතො;
යෙනෙ වරන්ති සීලෙන,
තෙ හොන්ති බ්‍යභිචාරිනො.

343. බ්‍යභිචාරිනො ආහ “තිරොභාව”ඉච්චාදිතා. තිරොභාවො යායීනං එකස්සාපි භාවස්ස නිබ්බේදාදිනො අවිරටියායිතා ච ආචිභාවො පාකටතා ච නානාරසනිස්සයත්තා තෙ ආදයො යස්ස. ආදිසද්දෙන යායීධම්මස්ස සුබදුක්ඛාදිරූපස්ස ගහණං, සොච විසෙසො, තෙන. යායීධම්මස්ස

සුබ්බක්ඛරුපස්ස ගහණං, අත්තනො ධම්මස්ස සුබ්බක්ඛරුපස්ස යායිති සමාරොපනඤ්චාභිමුක්ඛං. තථා හි රතියං පරිසමො සුබ්බානුච්ඡේදො භවති, සොකෙ දුක්ඛානුච්ඡේදො. රතියං සුබ්බසභාවාපි ගිලානිජ්ජභූතයො ඛයභිචාරිනො සකම්මං දුක්ඛම්මං සමාරොපයන්තෙව. තනො තෙන අභිමුඛභාවෙන යෙ එතෙ භාවා සීලෙන චරන්ති පවත්තන්ති, තෙ ඛයභිචාරිනො භොන්තිති.

343. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන ඛයභිචාරිභාවෙ ලක්ඛණතො දස්සෙති “තිරොභාවා” ඉච්චාදිනා. තිරොභාවාවිභාවාදිවිසෙසෙන ඛයභිචාරිභාවානං අත්තනො අනෙකරසං නිස්සාය පවත්තන්තා, ලොකස්ස භින්තරුච්ඡිකන්තා ච කිස්මිඤ්චි යායිභාවෙ ඛයභිචාරිභාවානමත්තනො ගුණස්ස ලීනත්තඤ්ච කිස්මිඤ්චි තස්සෙව ගුණස්ස පාකටත්තඤ්චාතිආදිකෙන විසෙසෙන අභිමුක්ඛතො යායිභාවානං සුබ්බක්ඛරුපං අත්තනි ච අත්තනො සුබ්බක්ඛරුපං යායිභාවෙසු ච ආරොපනසඬ්ඛාතෙන අභිමුඛභාවෙන යෙනෙ භාවා සීලෙන චරන්ති පකතියා පවත්තන්ති, තෙ භාවා ඛයභිචාරිනො නාම භොන්තිති. එවමෙව [එචරුපා (ක.)] පිළා සරුපෙන එකො පරිසමසඬ්ඛතඛයභිචාරිභාවො රතියං සගුණෙන ලීනො සුබ්බානුච්ඡේදො හුත්වා, සොකෙ සගුණෙන පාකටො දුක්ඛානුච්ඡේදො ච හුත්වා පවත්තතෙ. එවමෙව සුබ්බසභාවරතියං ගිලානාදයො ඛයභිචාරිනො සකියං දුක්ඛසරුපං ආරොපෙන්නීති කත්වා තිරොභාවාවිභාවාදිවිසෙසෙන අභිමුඛං පවත්තන්ති. තිරොභවනමිති ච, ආවිභවනමිති ච, තිරොභාවො ච ආවිභාවො චෙති ච, තෙ ආදයො යස්ස යායිභාවෙසු විජ්ජමානානං සුබ්බක්ඛසභාවානං අත්තනි ආරොපනස්සෙති ච, සොයෙව විසෙසොති ච, අභිමුක්ඛානං භාවොති ච විග්ගහො. ඛයභිචාරිපදෙ විසද්දො විසෙසත්ථෙ අභිසද්දො අභිමුඛභාවෙ චත්තති.

ඛයභිචාරිභාවජ්ජහෙද

344.

නිබ්බේදො තක්කසඬ්ඛකා සම-
ධිනිජ්ජතා දීනතුග්ගාලසත්තං,
සුත්තං තාසො ගිලානු’ස්සුකහරිස-
සතිස්සාවිසාදාඛහිත්ථා.

චිත්තා ගබ්බා’පමාරො’මරිසමද-
මතුම්මාදමොභා විබොධො,
නිද්දාවෙගා සබ්බෙ මරණ-
සවපලාඛ්‍යාධි තෙත්තිංසමේ’තෙ.

344. තෙ දස්සෙති “නිබ්බේදො” ඉච්චාදිනා. දීනතුග්ගාලසත්තන්ති දීනතා ව උග්ගතඤ්ච ආලසත්තඤ්ච, ගිලානි උස්සුකඉති උස්සුක්කං. වපලඉති වාපල්ලං, සහ වපලෙන සවපලො, සො වායං ඛ්‍යාධි ව, මරණඤ්ච සවපලඛ්‍යාධි ව සමාහාරො. තඤ්ච සහ බිලාය වත්තතීති සබ්බෙන්ති එතෙ යථාචුත්තත්තඛ්‍යාතිචාරිභාවා තෙත්තිංස භොන්තීති. උස්සාහවතා වීරරසො තංවසෙනෙව අස්සාදීයති. භීරුනා තු සොව භයානකරසවසෙනෙති ලොකසභාවස්ස අනෙකත්තා තදත්ථමෙනෙ ඛ්‍යාතිචාරිනො එතෙකස්සරසස්ස බහවො වණ්ණනීයා, යතො තංවණ්ණනාද්වාරෙන සබ්බොපි තෙසු කිඤ්චි අස්සාදෙතීති. තත්ථ යස්මා පන මාරණොපගතචෙරිදස්සනමෙකමෙව තඬ්ඛණෙයෙව හින්තං පකතිවසෙන භීරුනො භයස්ස හෙතු, සඬ්ඛාමලොලස්ස තු උස්සාහනිමිත්තං සියා. තථා නටෙන කතං විකතමාහරණං ක්‍රියාවා නිවපකතීනං යායිනො භාසස්ස හෙතු, ගම්භීරපකතීනං ඛ්‍යාතිචාරිනො භාසස්ස, තස්මා භාවෙ වණ්ණයතා කචිතා භාවා තථා වණ්ණනීයා, යථොචිත්‍යපරිපොසො සියා. ඔචිත්‍යභඬ්ගො තු මහතා වායාමෙන පරිහරිතබ්බො.

තෙසු නිබ්බේදො අත්තාවමානනං. තස්ස ව ඉත්ථීනඤ්ච නිවානඤ්ච දාලිද්දියං විභාවො, යොගීනං තු තත්වසංවෙදනං විභාවො, අස්සුපතනවිත්තාදයො එත්ථ අනුභාවා.

තක්කො විතක්කනං. තස්ස සන්දෙහො විභාවො, සිරොකම්පාදි අනුභාවො.

සඬ්ඛාය විරුද්ධවරණං විභාවො, කම්පාදයො අනුභාවො.

සමො බේදො. තත්ථ ගත්‍යාදි විභාවො, සෙදාදි අනුභාවො.

ධිති සන්තොසො. ඤාණාදි විභාවො, අනුභාවො භොගාලොලතාදි.

ජළතා අප්පට්ඨතී. තස්සා ඉට්ඨානිට්ඨදස්සනාදි විභාවො, අනිමිසනායනාලොචනාදි අනුභාවො.

දීනතා චෙතසො අනොජතා. තස්සා විභාවො දුග්ගතතාදි, අනුභාවො මලිනවත්ථතාදි.

උග්ගතා දාරුණත්තං. තස්සා විභාවො බලවාපරාධාදි, තස්ස අනුභාවො තප්පතාදි.

ආලසත්තස්ස පරිසමාදි විභාවො, ජිම්හතාදි අනුභාවො.

සුත්තස්ස නිද්දා විභාවො, තස්සාදාදයො අනුභාවො.

තාසො විත්තක්කොහො. විභාවො අස්ස ගජ්ජිතාදි, කම්පනාදි අනුභාවො.

ආයාසපිපාසාදි විභාවො ගිලානියා, විවණ්ණතාදයො අනුභාවො.

කාලක්ඛමතා උස්සුකං. විභාවො තස්ස රමණීයදස්සනිච්ඡාදි, අනුභාවො තුරිතතාදි.

වෙතොපසාදො හරිතො. තත්‍ර උස්සවාදි විභාවො, අස්සුසෙදාදයො අනුභාවො.

සදිසදස්සනාදි විභාවො සකියා, අනුභාවො හමුසමුත්තමනාදි.

පරෙසමුක්කංසාසහනතා ඉස්සා. තස්සා දුජ්ජනත්තගබ්බාදයො විභාවො, දොසකථනාවජානනාදයො අනුභාවො.

විසාදො ඛෙදො. විභාවො තස්ස ආරද්ධකාරියාසිද්ධාදි, බාධයතාපාදි අනුභාවො.

අබ්භිත්ථා කායසංවරණං. තස්සා විභාවො ලජ්ජාදි, අනුභාවො'ඤ්ඤවික්‍රියා.

වීත්තා ඉට්ඨාලාභාදීහි, අනුභාවො මුකුලිතනයනාදි.

ගබ්බො අභිමානො. විභාවොස්ස ඉස්සරියාදි, අනුභාවො අවජානනාදි.

අපමාමො ගාහරුක්ඛාදීහි [\[ගාහරුක්ඛපතනාදීහි \(?\) \]](#), භූපාතාදයො එත්ථ අනුභාවො.

අමරිසො අක්ඛමතා. විභාවො අස්සාවමානනාදි, සිරොකම්පනතජ්ජනාදයො අනුභාවො.

මදො පමාදුක්කංසො. තස්ස විභාවො පානං, වලමානභිගව්වොගතිහාසාදයො අනුභාවො.

මති කඨ්ඨවිජෙදො. උපදෙසාදි විභාවො, මුඛවිකාසාදි එත්ථ අනුභාවො.

අසමෙක්ඛිතකාරිතා උම්මාදො. තස්ස විභාවො සන්තිපාතගහණාදි, අට්ඨානරුදිතගීතහාසාදයො අනුභාවො.

මොහො භයාදීහි, අනුභාවො ථම්මකම්පාදි.

දුරාවාරාදීහි බිළුං, අධ්මාමුඛතාදි අනුභාවො.

මරණං විභාවඅනුභාවෙහි සුපසිද්ධං.

වපලතා රාගදොසාදීහි, සච්ඡන්දවරණාදි අනුභාවො. බ්‍යාධි පාකටො.

යෙ වා පනඤ්ඤෙ ඉධ නිද්දිට්ඨා විත්තවුත්තිවිසෙසාපි සංවිජ්ජන්ති සුබ්බමහෙදා, තෙසු කෙච්ඡි වුත්තෙස්වන්තොගධා භොන්ති. යථා හි ඉච්ඡාසභාවා සබ්බෙ කාමා රතියං අන්තොගධා, තථා දොසජ්ජකාරා කොධා මරිසඉස්සාදීස්වන්තොගධා, දුක්ඛසභාවා සොකසමබ්බාධිගිලානි විසාදාදීස්වන්තොගධා. ජිත්තාදයො සුඛසභාවා හරිසෙති දට්ඨබ්බං. තෙසු භයා තාසො අඤ්ඤො, සඬ්ඛා තථා අමරිසො. තස්මා ඉස්සා, තථා ගිලානිතො සමො, නිද්දාය සුත්තං, උස්සුකා වපලතා, තථා මොහා පලයො චක්ඛමානො අඤ්ඤොති මන්තබ්බං.

344. ඉදානි තෙ බ්‍යභිචාරීභාවෙ සරුපෙන දස්සෙති “නිබ්බේදො” ඉච්චාදිනා. නිබ්බේදො අත්තනින්දාසඬ්ඛනො ව, තක්කසඬ්ඛා ව, සමධිතිජළතා පරිසමො සන්තොසලක්ඛණා ධිති ජළතා ව, දීනතුග්ගාලසත්තං දීනභාවදාරුණභාවඅලසභාවා ව, සුත්තං සයනඤ්ච, තාසො විත්තක්ඛොහො ව, ගිලානපරිමද්දිතභාවො ව, උස්සුකහරිසසතිස්සාවිසාදාඛණිත්ථා උස්සාහපිතිසතිඉස්සාබ්බේදආකාරසංවරා ව, වින්තා ව, ගබ්බො අභිමානො ව, අපමාරො ව, අමරිසමදමතුම්මාදමොහා අක්ඛන්තිපමාදාධික්කා කඬ්ඛච්ඡෙදඋම්මාදමොහා ව, විබ්බොධො පබ්බොධො ව, නිද්දාවෙගා නිද්දා ව, ආවෙගසඬ්ඛානො සම්මමො ව, සබ්බං ලජ්ජාසහිතං මරණසවපලාබ්බාධි මරණඤ්ච වාපලාසහිතා බ්‍යාධි වෙති. එතෙ තෙත්තිංස බ්‍යභිචාරීභාවා නාම භොන්ති. තක්කො ව සඬ්ඛා වෙති ව, සමො ව ධිති ව ජළතා වෙති ව, දීනතා ව උග්ගො ව අලසත්තඤ්චාති ව, උස්සුකඤ්චහරිසො ව සති ව ඉස්සා ව විසාදො ව අඛණිත්ථා වෙති ව, අමරිසො ව මදො ව මති ව උම්මාදො ව මොහො වෙති ව, නිද්දා ව ආවෙගො වෙති ව, සහ බිළාය වත්තතීති ව, සහ වපලෙන වාපලොන වත්තතීති ව, සවපලො ව සො බ්‍යාධිවෙති ව, මරණඤ්ච සවපලබ්බාධි වෙති ව වාක්‍යං. මරණසවපලාබ්බාධිති සමාහාරද්වන්දො. තස්මා “සබ්බෙ”න්ති පදං එතස්ස විසෙසනං භොති.

ලොකසභාවස්ස අනෙකවිධත්තා එකොයෙව වීරරසො උස්සාහවතා වීරරසාකාරෙන අස්සාදනියො භොති, සොයෙව භීරුනා භයාකාරෙන අස්සාදනියො භොති. තස්මා එකෙකස්ස රසස්ස ඉමෙ බහු බ්‍යභිචාරීනො

වණ්ණෙනබ්බා හොත්ති. එවං සති අනෙකාධිප්පායකො ලොකො තෙසු කිඤ්චි අස්සාදෙති. එවං සති බන්ධො සබ්බජනස්ස කන්තො හොති. තස්සං භාවවණ්ණනායං යස්මා මාරතුමාගච්ඡන්තානං සත්තුනං දස්සනමෙකමෙව තඨ්ඛණෙ ජනාධිප්පායතො හිජ්ජිත්වා පකතිහිරුනං පුරිසානං භයස්ස ව යුද්ධලොලස්ස උස්සාහනස්ස ව කාරණං හොති. එවං නටෙන භසනත්ථං කතවිකතමාහරණඤ්ච තාදිසකිරියා ව උත්තානපකතිකානං පුරිසානං යායිභාසස්ස ව ගම්හිරපකතිකානං බාහිවාරිභාසස්ස ව හෙතු භවෙය්‍යා. තස්මා භාවෙ වණ්ණෙන්තෙන කවිතා ඔවිත්‍යභඨගමකත්වා සක්කච්චමොචිත්‍යං සජ්ජෙන්වා භාවජ්ජකාසකානි සවිභාවානුභාවකච්චවනානි වණ්ණෙනබ්බානි. එත්ථ භාවාවබෝධකවිභාවාදීනං ජාතිතබ්බත්තා තෙහි තෙහි භාවෙහි සද්ධිං එවං චෙදිතබ්බා.

තෙසු භාවෙසු අත්තාවමානනලක්ඛණො නිබ්බේදො. ඉත්ථිනං, හීනානං **[හීනාවාරානං (ක.)]** වා උජ්ජජ්ජති චෙ, දාලිද්දියං ආලම්බණවිභාවො නාම, යොගීනං චෙ, තථාවබෝධො ආලම්බණවිභාවො, එත්ථ අස්සුප්පනවිත්තාදිකං අනුභාවො නාම.

විතක්කස්ස සන්දේහො උද්දීපනවිභාවො නාම, සිරොකම්පාදිකං අනුභාවො නාම.

සඬ්ඛාය විරුද්ධජ්ජවත්ති උද්දීපනවිභාවො, කම්පාදිකො අනුභාවො. උපරි “විභාවො” ති වුත්තෙ ආලම්බණුද්දීපනෙසු ද්විසු යං යුජ්ජති, තං ගහෙතබ්බං.

බෙදලක්ඛණස්ස සමස්ස ගමනාදිකං විභාවො, සෙදාදි අනුභාවො.

සන්තොසලක්ඛණාය ධිනියා ඤාණාදි විභාවො, හොගෙසු අලොලභාවාදි අනුභාවො.

අයොග්ගතලක්ඛණාය ජළතාය ඉට්ඨානිට්ඨානං අජානනාදි විභාවො, විචට්ඨායනෙහි අභිමුඛවිලොකනතාදි අනුභාවො.

විත්තස්සනිත්තෙජලක්ඛණාය දීනතාය දුග්ගතතාදි විභාවො, මලිනවත්ථතාදි අනුභාවො.

දාරුණතලක්ඛණස්ස උග්ගභාවස්සාතිසයාපරාධාදි විභාවො, තජ්ජනාදි අනුභාවො.

අලසත්තස්ස අට්ඨානපරිසමාදි විභාවො, වඬිකිකභාවො අනුභාවො.

සයනසඬ්ඛාතස්ස සුත්තස්ස නිද්දාදි විභාවො, අස්සාදාදි අනුභාවො. එත්ථ අස්සාදනං නාම සෙය්‍යසුඛපස්සසුඛාදිකං.

විත්තක්ඛොභසඬ්ඛාතස්ස තාසස්ස ගජ්ජිතාදි විභාවො, ගජ්ජිතං නාම භයජනකච්චනං. කොපෙන කම්පනා අනුභාවො.

පිළාසඬ්ඛාතස්ස ගිලානස්ස ආයාසපිපාසාදි විභාවො, දුබ්බණ්ණතාදි අනුභාවො.

අනුරූපකාලස්ස අනොලොකනස්ස උස්සුක්කස්ස රම්මවත්ථුදස්සනිච්ඡාදි විභාවො, තුරිතතාදි අනුභාවො.

වෙතොපසාදලක්ඛණස්ස හරිසස්ස මඬිගලකීළාදි විභාවො, සන්තොසච්චනාදි අනුභාවො.

සරණලක්ඛණාය සතියා සඤ්ඤාණදස්සනාදි විභාවො, හමුක්ඛෙපාදි අනුභාවො.

පරසම්පත්තිඅසහනලක්ඛණාය ඉස්සාය දුජ්ජනභාවගබ්බාදි විභාවො, දොසකථනාවජානනාදි අනුභාවො.

බෙදලක්ඛණස්ස විසාදස්ස ආරද්ධකාරියාසිද්ධිකාරියඛ්‍යාපත්තිආදි විභාවො, මනොසන්තාපාදි අනුභාවො.

ආකාරසංවරණලක්ඛණාය, රසසභාවපටිච්ඡාදනලක්ඛණාය වා අබ්බිත්ථයලජ්ජාදි විභාවො, තදඤ්ඤක්‍රියාකරණං, අධොමුඛකරණං, පාදෙහි භූමිඛණනත්තිආදි අනුභාවො.

විත්තාය ඉට්ඨත්ථාලාභාදි විභාවො, මකුලිතනයනාදි අධොබිත්තචක්ඛාදි වා අනුභාවො.

ගබ්බස්ස ඉස්සරියාදි විභාවො, අචජානනාදි අනුභාවො.

අපමාරස්ස යක්ඛපිළාදි විභාවො, භූමිපතනාදයො අනුභාවො.

අක්ඛමලක්ඛණස්ස අමරිසස්ස අවමානනාදි විභාවො, සිරොකම්පනතජ්ජනාදි අනුභාවො.

පමාදාධික්කලක්ඛණස්ස මදස්ස සන්තොසපානං විභාවො, කම්පමානහත්ථපාදච්චනගමනභාසාදි අනුභාවො.

කඨබාච්ඡෙදනලක්ඛණාය මනියා උපදෙසාදි විභාවො, මුඛසන්තොසාදි අනුභාවො.

අනුපපරික්ඛකාරිතාලක්ඛණස්ස උම්මාදස්ස සන්තිපාතජ්ජරයක්ඛාදි විභාවො, අකාරණරොදනභසනාදි අනුභාවො.

මුය්හනලක්ඛණස්ස මොහස්ස අධිකභයාදි විභාවො, සභාවානවබ්බොධනාදි අනුභාවො.

නිද්දාපගමසඬ්ඛාතස්ස විබ්බොධස්ස කාලපරිණාමාදි ආලොකසරණාදි වා විභාවො, අක්ඛිමද්දනාදි අනුභාවො.

මනොසම්පිළනලක්ඛණාය නිද්දාය කස්සපි අවිත්තනඅකරණාදි විභාවො, අක්ඛිපිදහනාදි අනුභාවො.

භයාගමනලක්ඛණස්ස ආවෙගස්ස පච්චත්ථිකදස්සනාදි විභාවො, උත්තාසකම්පාදි අනුභාවො.

ලජ්ජාලක්ඛණාය බිළාය දුරාවාරාදි විභාවො, අධොමුඛතාදි අනුභාවො.

මරණස්ස සත්ථපහාරරොගාදි විභාවො, මුඛවිකාරාදි අනුභාවො.

වාපල්ලස්ස රාගදොසාදි විභාවො, අත්තනො සච්ඡන්දවරණාදි අනුභාවො.

බ්‍යාධියා වාතපිත්තාදීනං උස්සදහවාදි විභාවො, නිත්ථුනනාදි අනුභාවො.

ඉමස්මිං සුබ්බාදාලච්ඡාසනෙ අදස්සිතසුඛුමහෙදා අඤ්ඤාපි විත්තවුත්තිවිසෙසා සන්ති, තෙසු ඉච්ඡාසභාවා සබ්බෙ හෙදා කාමරතියඤ්ච, දොසපකාරා කොධඅමරිසඉස්සාදීසු ව, දුක්ඛසභාවා සොකසමබ්‍යාධිගිලානවිසාදාදීසු ව, පිතිආදයො හරිසෙ ව අත්තොගධාති වෙදිතබ්බං. එවං සමානානං සඬ්ඛගෙ සතිපි තාසතො භයස්ස ව, සඬ්ඛාය අමරිස්ස ව, අමරිසතො ඉස්සාය ව, ගිලානතො සමස්ස ව, නිද්දාය සුත්තස්ස ව, උස්සුක්කතො වපලතාය ව, මොහතො වක්ඛමානපලයස්ස ව පාකට්ඨිසෙසෙන අඤ්ඤා වසුං වසුං දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං.

සාත්තිකභාවඅධිජ්ජාය

345.

සමාහිතත්තජ්ජහවං, සත්තං තෙනො'පපාදිතා;
සාත්තිකා'ප්පා'නුභාවත්තෙ, වසුං භාවාහවත්ති තෙ.

345. සාත්තිකෙ වදති “සමාහිතෙ”චවාදිනා. සමාහිතො එකග්ගතාභාවාපාදනෙන කතසමාධානො අත්තා චිත්තං තතො පභවං උප්පන්නං යං, තං සත්තං නාම. තෙන සත්තෙන උපපාදිතා නිබ්බත්තිතා ථම්මාදයො සාත්තිකා වුච්චන්තෙ. තෙ ච පුන අනුභාවාපි භවන්ති ථම්මාදිභාවසංසූචනසභාවවිකාරරූපත්තා. තඤ්ච “චිත්තවුත්තිවිසෙසත්තා”ඉච්චවාදිනා වක්ඛති. තෙනාහ “අනුභාවත්තෙපි”ති. එවං සත්තාපි තෙ සාත්තිකා විසුං පුථගෙව භාවා භවන්ති, වුත්තනයෙන චිත්තභවත්තවිරූපත්තා තෙසන්ති.

345. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙනාධිගතකෙවලභාවසඬ්ඛාතං සාත්තිකාභාවං දස්සෙති “සමාහිත”ඉච්චවාදිනා. සමාහිතත්තප්පභවං එකග්ගතාභාවාපාදනෙන කතසමාධානචිත්තතො සම්භූතං සත්තං නාම භොති. තෙන ලාභාලාභාදීසු එකාකාරස්ස භෙතුනා ථීරභාවෙන උපපාදිතා නිප්පාදිතා ථම්මාදයො සාත්තිකා නාම භවන්ති. තෙ සාත්තිකා අනුභාවත්තෙපි චිත්තාකාරසඬ්ඛාතථම්මාදිපකාසනසභාවවිකාරසරූපත්තා අත්තතො අනුභාවත්තෙ සතිපි විසුං භාවා භවන්ති යථාවුත්ත “චිත්තවුත්තිවිසෙසා තු, භාවයන්ති රසෙ යතො”තිආදිනා භාවා නාම භොන්තිති. ඉමෙ සාත්තිකාභාවානුභාවවසෙන දුට්ඨා භොන්ති. සමාහිතො ච සො අත්තා වෙති ව, තතො පභවමිති ව, සත්තො උපසන්නො ච සො අත්තා වෙති ව, සත්තතො භවන්තිති ව, සත්තෙන උප්පාදිතාති ව, අනුභාවානං භාවොති ව වාක්‍යං. අපීති අනුග්ගහත්ථෙ නිපාතො.

සාත්තිකභාවප්පහෙද

346.

ථම්මො පලයරොමඤ්චා,
තථා සෙදස්සුචෙපථු;
චෙවණ්ණියං විස්සරතා,
භාවා’ට්ඨෙ’තෙ තු සාත්තිකා.

346. තෙ දස්සෙති “ථම්මො”ඉච්චවාදිනා. එත්ථ ථම්මො අවිස්සරකායචිත්තතා. පලයො අස්සාසපස්සාසමත්තාවසෙසො සුත්තාවත්ථාසභාවො නිද්දාපභවො. සුඛ්‍යත්තලක්ඛණා සෙසා.

346. ඉදානි සාත්තිකෙ දස්සෙති “ථම්මො”ඉච්චවාදිනා. ථම්මො කායචිත්තානං අවිසරභාවසඬ්ඛාතො ච පලයරොමඤ්චා නිද්දාය උප්පජ්ජමානඅස්සාසපස්සාසමත්තාතිරිත්තසුත්තාවත්ථා ච පසාදාදිසම්භවො රොමුග්ගමො ච තථා එවං සෙදස්සුචෙපථු ච භයාදීහි උප්පජ්ජමානදාහො ච

සන්තොසාදිහි උප්පජ්ජමානඅස්සු ව කම්පා ව වෙවණ්ණියං විරූපතා ව විස්සරතා විරූපසද්දතා වාති එතෙ අට්ඨ සාත්තිකා භාවා නාම භොන්ති. රොමානං අඤ්චො උග්ගමොති ව, පලයො ව රොමඤ්චො වෙති ව, වෙපනං කම්පනමිති ව, සෙදො ව අස්සු ව වෙපථු වාති ව, විරූපො වණ්ණො අස්සෙති ව, තස්ස භාවොති ව, විරූපො සරො අස්සෙති ව, තස්ස භාවොති ව වාක්‍යං.

347.

යදා රත්‍යාදයො භාවා,
ධීතිසීලා න භොන්ති වෙ;
තදා සබ්බෙපි තෙ භාවා,
භවන්ති බ්‍යභිචාරිනො.

347. න කෙවලං චූත්තායෙව බ්‍යභිචාරිනො, රත්‍යාදයොපීති ආහ “යදා” ඉච්චාදි. භවන්ති බ්‍යභිචාරිනොති යථායොගං යථාසම්බන්ධං බ්‍යභිචාරිනො භොන්තිති අත්ථො. සෙසං සුබ්බං.

347. ඉදානි නිබ්බේදාදයො විය රතිභාසාදයොපි කිස්මිඤ්චි කාලෙ බ්‍යභිචාරිනොපි භොන්තිති දස්සෙති “යදා” ඉච්චාදිනා. රත්‍යාදයො රතිභාසාදයො භාවා නව යායිභාවා යදා ධීතිසීලා න භොන්ති වෙ විරොධීහි තෙහි තෙහි භාවන්තරෙහි බ්‍යවහිතත්තා සභාවතො ධීතිසභාවා යදි න භොන්ති, තදා තෙ භාවා රත්‍යාදයො සබ්බෙපි බ්‍යභිචාරිනො භවන්තිති. යථාසකං බ්‍යභිචාරිතානුරූපවිභාවානුභාවානං යොගානුරූපෙන බ්‍යභිචාරිභාවා භොන්ති. රතිආදි සෙසං භාසාදිනමිති ව, ධීති සීලං සෙසං රත්‍යාදිනමිති ව විග්ගහො.

348.

විභාවො කාරණං තෙසු’-
ජ්ජත්තිසු’ද්දීපනෙ තථා;
යො සියා බොධකො තෙස-
මනුභාවො’ය’මීරිතො.

348. ඉදානි විභාවානුභාවෙ දස්සෙති “විභාවො” ඉච්චාදිනා. තෙසං රත්‍යාදීනං භාවානං උප්පත්තියා, තථා උද්දීපනෙ ව කාරණං ආලම්බණඋද්දීපනවසෙන දුට්ඨො විභාවො නාම. තත්ථ ආලම්බණවිභාවො කන්තාදි, උද්දීපනවිභාවො චන්දාදි. තෙසං බොධකො ඤාපකො කායිකො ව වාචසිකො ව බ්‍යාපාරො සියා, අයං අනුභාවො ඊරිතො.

348. ඉදානි විභාවානුභාවෙ දස්සෙති “විභාවො” ඉච්චාදිනා. තෙසං යායිභාවාදීනං තිණ්ණං උප්පත්තියා ව තථා උද්දීපනෙ ව උප්පත්තානං දීපනෙ

ව කාරණං ආලම්බණඋද්දීපනවසෙන දුට්ඨො හෙතු විභාවො නාම, තෙසං
 යායිභාවාදීනං බොධකො කායිකචාවසිකො යො සියා නටකචීනං බ්‍යාපාරො
 අත්ථී, අයං අනුභාවොති ඊරිතොති. විසෙසෙන භාවෙති වඩ්ඨෙතීති විභාවො.
 අනුභාවෙති බොධෙතීති අනුභාවො. එත්ථ විභාවො නාම රතිවිසයෙ නරනාරීනං
 අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලම්බණවිභාවො, චන්දරම්මදෙසාදි උද්දීපනවිභාවො චෙති
 දුට්ඨො. භාසාදීනම්පි දුට්ඨවිභාවං යථාරහං යොජෙතබ්බං. අනුභාවො නාම
 යායිභාවාදීනං තෙසං තෙසං භාවානං
 පකාසකචාවසිකබ්‍යාපාරසඬ්ඛාතකවිපයොගො ව කායිකපයොගභූතො නටානං
 අභිනායසඬ්ඛාතො තංතංභාවසරූපනිරූපකො චෙති දුට්ඨො බ්‍යාපාරො.

349.

නෙකහෙතුං මනොවුත්ති-විසෙසඤ්ච විභාවිතුං;
 භාවං විභාවානුභාවා, වණ්ණියා ඛන්ධනෙ ථුටං.

349. විභාවාදිවණ්ණනායමෙව භාවවිසෙසාවබොධො සියා, අඤ්ඤථා
 “දෙවදත්තස්ස සාස්සුලොචනායුගං සඤ්ජාත”මිති වුත්තෙ සොකා ආනන්දා
 රොගා චෙති කො නාම සක්කොති කාරණං නිව්ඡිතුං, විත්තවුත්තිවිසෙසඤ්ච
 භාවං විනා විභාවානුභාවං කචි වණ්ණෙතො නටොභිනෙතො සාමජ්ජිකො වා
 විඤ්ඤාතුං කො සක්කොතිති දස්සෙතුමාහ “නෙක”ඉච්චාදි. නෙකහෙතුං
 බහුහෙතුං මනොවුත්තිවිසෙසඤ්ච භාවං විභාවිතුං පකාසෙතුං විභාවානුභාවා
 වුත්තලක්ඛණා ඛන්ධනෙ සභාවනිරූපකපදෙ ථුටං වණ්ණනීයා,
 විභාවාදිරූපකෙනෙව අවුත්තම්පි කිඤ්චි පතීයතෙ.

349. “දෙවදත්තස්ස චක්ඛුති අස්සුපුණ්ණානී”ති වුත්තෙ සොකෙන
 සන්තොසෙන රොගෙන වාති යථා අස්සුකාරණකථනං විනා න ජානාති, එවං
 විත්තස්ස පචත්තිසඬ්ඛාතා රතිභාසාදයො තෙ තෙ භාවා අත්තතො
 පතීතියානුරූපං විභාවානුභාවකථනං විනා කචිහි වණ්ණෙතබ්බා, නටෙහි
 දස්සෙතබ්බා, සබ්බෙහි අස්සාදනීයා නත්ථීති යායිභාවාදීනං වණ්ණනමෙව
 කාතබ්බන්ති ඉදානි අනුසාසෙන්නො ආහ “නෙක”ඉච්චාදි. නෙකහෙතුං තෙසං
 තෙසං භාවානං උප්පත්තාදො ආලම්බණවිභාවාදිබහුකාරණවත්තං
 මනොවුත්තිවිසෙසං භාවඤ්ච විත්තස්ස පචත්තිවිසෙසසඬ්ඛාතභාවඤ්ච විභාවිතුං
 පකාසෙතුං විභාවානුභාවා අනන්තරනිද්දිට්ඨා ඛන්ධනෙ රසභාවජ්ජකාසනෙ
 ථුටං පකාසං කත්වා වණ්ණියා කචිනා වණ්ණනීයා භොන්තීති. න එකොති ව,
 සො හෙතු අස්සෙති ව, මනසො වුත්තීති ව, තාය විසෙසොති ව, විභාවො ව
 අනුභාවො චෙති ව වාකායං.

350.

සවිභාවානුභාවෙහි, භාවා තෙ තෙ යථාරහං;

වණ්ණනියා යථොච්ඡාසං, ලොකරූපානුගාමිනා.

350. ඉදානි තෙ භාවා ලොකසභාවානතික්කමෙන විභාවාදීහි වණ්ණනියාති ආහ “සවිභාවෙ”චවාදි. සහ විභාවෙහි සවිභාවා, තෙ ව තෙ අනුභාවා ව, තෙහි. යථාරහන්ති අත්තනො සම්බන්ධිතං වසෙන යථාරහං වණ්ණනියා.

350. ඉදානි විභාවානුභාවෙ නිස්සාය වණ්ණනියා තෙ භාවා ලොකසභාවමනතික්කම්ම කාතබ්බාති අනුසාසන්තො ආහ “සවිභාවා”ඉචවාදි. ලොකරූපානුගාමිනා ලොකවොහාරමනුවත්තමානෙන තෙ තෙ භාවා යායිභාවාදයො තයො යථොච්ඡාසං ඔව්භ්‍යානුරූපං සවිභාවානුභාවෙහි විභාවසහිතෙහි අනුභාවෙහි කරණභූතෙහි යථාරහං තෙහි තෙහි භාවෙහි සම්බන්ධිතං විභාවාදිතං වසෙන අනුරූපතො වණ්ණනියා වණ්ණෙනබ්බා හොන්තිති. විභාවෙහි සහ යෙ වත්තන්තිති ව, තෙ ව තෙ අනුභාවා වෙති ව, අනතික්කම්ම අරහන්ති ව, අනතික්කම්ම ඔව්භ්‍යාමිති ව, ලොකස්ස රූපං සරූපමිති ව, තං අනුගච්ඡති සිලෙනාති ව විග්ගහො.

351.

චිත්තවුත්ති විසෙසත්තා, මානසා සාත්තික’ඨගතො;
බහිනිස්සට්ඨෙදාදි-අනුභාවෙහි වණ්ණනියා.

351. සාත්තිකා කථං වණ්ණනියාති ආහ “චිත්තෙ”චවාදි. චිත්තස්ස වුත්තිවිසෙසො යෙසං, තෙසං භාවො, තස්මා මානසා මනසි භවා සාත්තිකා අඨගතො සරීරතො බහිනිස්සට්ඨෙහි නිග්ගතෙහි සෙදාදීහි අනුභාවෙහි වණ්ණනියා, න පන සෙදසලිලමෙව භාවොති අධිජ්ජායො.

351. එවං සාමඤ්ඤෙන භාවවණ්ණනකක්කමං දස්සෙත්වා ඉදානි විසෙසෙන සාත්තිකභාවවණ්ණනා ඊදිසාති දස්සෙති “චිත්ත”ඉචවාදිනා. චිත්තවුත්තිවිසෙසත්තා චිත්තස්ස පචත්තිවිසෙසත්තා මානසා චිත්තෙ භවා සාත්තිකාභාවා අඨගතො සරීරතො බහිනිස්සට්ඨෙදාදිඅනුභාවෙහි බහිනික්ඛන්තසෙදාදීහි අනුභාවෙහි කරණභූතෙහි වණ්ණනියා වණ්ණනියා හොන්තිති, අඨගතො බහි නිස්සට්ඨෙහි විසෙසනෙන විසිට්ඨභූතසෙදාදීනමෙව භාවානුභාවත්තං විනා කෙවලං සෙදාදයො වුත්තා සමානා භාවාදයො නාම න හොන්තිති අධිජ්ජායො. චිත්තස්ස වුත්තිති ව, සා එව විසෙසො යෙසං සාත්තිකානමිති ව, තෙසං භාවොති ව, මනසි භවාති ව, සෙදො ආදි යෙසං බෙළාදීනමිති ව, නිස්සට්ඨා නිග්ගතා ව තෙ සෙදාදයො වෙති ව, තෙ එව අනුභාවාති ව වාක්‍යං.

රසඅධිජ්ජාය

352.

සාමජිකානුමානන්දො, යො ඛන්ධත්ථානුසාරිනං;
රසියතීති තඤ්ඤුහි, රසො නාමා'ය'මිරිතො.

352. ඉදානි “රසස්සාදාය සාධුන” න්ති චුත්තත්තා රසෙ නිද්දිසන්තො ආහ “සාමජිකානු” මිච්චාදි. ඛන්ධස්ස අත්ථො, තදනුස්සරන්ති මනොභාවනාවසෙනාති ඛන්ධත්ථානුසාරිනො, තෙසං සාමජිකානං සබ්භානං මනසි යො ආනන්දො, අයං ලොකමධුරාදිරසො විය ඛන්ධෙ සිඬගාරාදි රසො නාම ඊරිතො තඤ්ඤුහි රසඤ්ඤුහි. කථමිත්තාහ “රසියතී” ති, අස්සාදියතීති අත්ථො. කිඤ්ච? යථා නානාඛස්සජනසඬ්ඛිතමන්තං භුක්ඛමානා රසෙ අස්සාදියන්ති සුමානසා පුරිසා සන්තොසස්සාදිඛගච්ඡන්ති, තථා නානාභිනායඛස්සජිනෙ වාචඬගසත්ථොපෙතෙ යායිභාවෙ අස්සාදෙන්ති සුමානසාපෙක්ඛකා, තස්මා එතෙ නාට්‍යාතිපි වුච්චන්ති.

352. ඉදානි “රසස්සාදාය සාධුන” න්ති චත්ථා උද්දිට්ඨක්කමෙන සම්පත්තං රසං දස්සෙති “සාම” ඉච්චාදිනා. ඛන්ධත්ථානුසාරිනං ඛන්ධස්ස අත්ථානුරූපසාරිනං බුද්ධියා පචත්තානං සාමජිකානං සබ්භානං චිත්තෙ භවො යො ආනන්දො සන්තොසො අත්ථි, අයං ලොකෙ මධුරාදිරසො විය අස්සාදනියො භොතීති අත්ථයුත්තෙන “රසියතී” ති ඉමිනා චචනත්ථොන රසො නාමාති තඤ්ඤුහිරසඤ්ඤුහි ඊරිතො කථිතොති. සමජජායං නියුත්තාති ච, ඛන්ධස්ස අත්ථොති ච, තං අනුස්සරන්තිති ච, තං ජානන්තිති ච වාක්‍යං. යථා නානාඛස්සජනෙහි අභිසඬ්ඛිතමාහාරං පරිභුක්ඛන්තා සත්තා ලචණම්බිලාදියො තෙ තෙ රසෙ අස්සාදෙය්‍යං, සන්තුට්ඨා ච භවෙය්‍යං, එවමෙව නානජපකාරඅභිනායෙහි පකාසිතවණ්ණනාය අඬගභූතෙහි අනුරූපෙහි සත්ථොති යුත්තෙ යායිභාවෙ ඉස්සාදිරහිතපඤ්ඤවන්තා අස්සාදෙන්ති, තස්මා ඉමෙ යායිභාවා නාට්‍යානායෙහි ඛස්සජිතත්තා ච සබ්භානං සන්තොසසඬ්ඛිතරසස්ස භෙතුත්තා ච නටරසාතිපි වුච්චන්ති.

රසජපහෙද

353.

සච්චාචානුභාවෙහි,
සාත්තිකාඛ්‍යභිචාරිහි;
අස්සාදියත්ත'මානීය-
මානො යායෙව සො රසො.

353. යායිනමෙව රසත්තාපත්තිමාහ “සච්චාවෙ” ච්චාදිනා. යායෙව සොති සො යථාචුත්තො රසො යායිභාවොයෙව, නාඤ්ඤොති අත්ථො.

353. ඉදානි යායිභාවානමෙව රසසරුපස්ස පාපුණනත්ථං විභාවෙති “සවිභවා” ඉච්චාදිනා. සො රසො අනන්තරනිද්දිට්ඨො සවිභවානුභාවෙති තෙසං තෙසං යායිනං අනුරූපෙහි විභාවසහිතෙහි අනුභාවෙහි ච, සාත්තිකාබ්‍යහිවාරිහි පකාසෙනබ්බයායිභාවස්සෙව අනුකූලසාත්තිකභාවබ්‍යහිවාරිභාවෙහි කරණභූතෙහි අස්සාදියත්තං ආර්ථියමානො කවිනො සාමත්ථියා පාපුණියමානො යායෙව යායිභාවො ඵවාති කාරියොපවාරෙන රසො නාමාති වෙදිතබ්බොති. සහ භාවෙහි පවත්තන්තීති ච, සවිභවා ච තෙ අනුභවා චෙති ච, සාත්තිකා ච බ්‍යහිවාරිනො චෙති ච, අස්සාදියස්ස භාවොති ච වාකායං.

354.

සිඬ්ඨගාරහස්සකරුණා, රුද්දවීරහයානකා;
බිභච්ඡබ්‍යුතසන්තා ච, රසා යායින’නුක්කමා.

354. තෙසං නාමවසෙන විභාගමාහ “සිඬ්ඨගාරො”ච්චාදිනා. යායිනනුක්කමාති “රතිභාසා ච සොකො චා”තිආදිනා චුත්තානං යායිභාවානං අනුක්කමා, පටිපාටියාති අත්ථො.

354. රසාවත්ථාසම්පත්තරතිභාසාදීනං යායිභාවානං ඉදානි කමෙන නාමන්තරං දස්සෙති “සිඬ්ඨගාරො”ඉච්චාදිනා. යායිනං හෙට්ඨා චුත්තානං රතිභාසාදියායිභාවානං අනුක්කමා පටිපාටියා සිඬ්ඨගාරහස්සකරුණා සිඬ්ඨගාරො හස්සො කරුණා ච රුද්දවීරහයානකා රුද්දො වීරො හයානකො ච බිභච්ඡබ්‍යුතසන්තා ච බිභච්ඡො අබ්‍යුතො සන්තො චෙති නව රසා නාම හොන්තීති. සිඬ්ඨගාරරසො හස්සරසොතිආදිනා රසසද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. සිඬ්ඨගාරො ච හස්සො ච කරුණා චෙති ච විග්ගහො. සෙසෙසුපි ලිඬ්ඨගසමාසා ඉමෙයෙව. ඉමෙ සිඬ්ඨගාරාදීනං රත්තාදීහි අනඤ්ඤත්තා උපරි රත්තාදිවිවරණෙයෙව ඤාතබ්බො.

355.

දුක්ඛරූප’ය’මානන්දො,
කථං නු කරුණාදිකෙ;
සියා සොතුන’මානන්දො,
සොකො වෙස්සන්තරස්ස හි.

355. සොකාදිරූපොකරුණාදි කථං රසො සියාති ආහ “දුක්ඛො”ච්චාදි. වෙස්සන්තරස්ස පුත්තදාරවියොගා කරුණා සොකරූපො දුක්ඛමෙව අහොසි, සම්පති පන සොතුනං සබ්භානං ආනන්දොයෙවාති ඵත්ථාධිප්පායො.

355. හෙට්ඨා චුත්තරසො සන්තොසොව, සොකකොධාදිලක්ඛණො කරුණාරුද්දාදිකො කථං රසො නාම භවෙය්‍යාති ආසඬ්ඛායමාහ “දුක්ඛරූපෙ”ඉච්චාදි. අයං ආනන්දො “සාමජ්ජිකානමානන්දො”තිආදිනා නිද්දිට්ඨො දුක්ඛරූපෙ දුක්ඛලක්ඛණෙ කරුණාදිකෙ කරුණාරුද්දාදිකෙ විසයෙ කථං භවෙය්‍යාති චෙ, නෙස දොසො හි තථෙව චෙස්සන්තරස්ස බොධිසත්තස්ස සොකො පුත්තදාරවිරහතො ජාතසොකො සොතුනං ඉදානි සුණන්තානං සබ්භානං ආනන්දො සීයා ආනන්දස්ස කාරණත්තා කාරියොපචාරෙන සන්තොසො නාම භවෙය්‍යාති. චත්තුතො සාමත්ථියා කරුණාරසාදිකං පාපෙත්වා පකාසියමානස්ස සොකාදිකස්ස දුක්ඛරූපෙන ධීතත්තා සුණන්තානං පිති උප්පාදියතෙවාති අධිප්පායො. දුක්ඛං රූපං සභාවො යස්ස කරුණාදිනොති ව, කරුණා ආදි යස්ස රුද්දාදිනොති ව වාක්‍යං.

යායිභාවනිද්දෙස

රතියායිභාව

356.

රම්මදෙසකලාකාල-චෙසාදිපටිසෙවනා;

යුචාන’ඤ්ඤොඤ්ඤරත්තානං, පමොදොරති රුච්චතෙ.

356. සිඬ්ඨගාරාදයො විභාගතො දස්සෙතුමාහ “රම්මෙ”ච්චාදි. තත්ථ “රම්මදෙස”ඉච්චාදිනා උද්දිපනවිභාවා දස්සිතා. “යුචාන”න්ති ඉමිනා ආලම්බණවිභාවො. ඉත්ථි හි පුරිසස්ස, පුරිසො ඉත්ථියා ආලම්බණවිභාවො. පමොදොති අඤ්ඤමඤ්ඤාභිරමණවසෙන ආමොදරූපො.

356. ඉදානි සිඬ්ඨගාරාදිනාමකෙ තෙරත්‍යාදිකෙ කමෙන නිද්දිසති “රම්ම”ඉච්චාදිනා. රම්මදෙසකලාකාලචෙසාදිපටිසෙවනා

රමණියනිරාවරණසුචිපචිත්තවාසාරහදෙසො රම්මගීතිකාදිකලා
රතිජනකවසන්තාදිඅනුරූපකාලො මාලාගන්ධාදි උපසොභිතකිරියාදි
මනුඤ්ඤවෙසො, ආදිසද්දෙන නිද්දිට්ඨභාසිතමිහිනාදිචෙති ඉමෙසං
දිට්ඨසුතමුතාදිසු දිට්ඨාදිමත්තමකත්වා පඤ්ඤාය තෙන තෙනාකාරෙන
පුනප්පුනානුභවතෙන අඤ්ඤොඤ්ඤරත්තානං අඤ්ඤමඤ්ඤං
නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනසඬ්ඛප්පවසෙනාතිරත්තානං යුචානං තරුණත්ථි පුරිසානං
පමොදො අභිරමණවසෙන සන්තොසො පිති රති රුච්චතෙ රුච්චනතො
“රති”ති වුච්චති. ඉමස්මිං පක්ඛෙ රකාරො සන්ධිජො. දෙසො ච කලා ච
කාලො ච වෙසො චෙති ව, තෙ ආදයො යෙසමිති ව, රම්මා ච තෙ දෙස...පෙ....
චෙසාදයො චෙති ව, තෙසං පටි පුනප්පුනං සෙවනමිති ව, අඤ්ඤො ච අඤ්ඤො
චෙති ව, තෙසු රත්තාති ව වාක්‍යං.

357.

යුත්තා භාවානුභාවා තෙ,
නිබන්ධා පොසයන්ති නං;
සොප්පා'යොගච්ඡපයොග-
සම්භොගානං වසා තිධා.

357. “යුත්තා” ඉච්චාදි. තෙ යථාච්ඡත්තා භාවානුභාවා යුත්තා ආලසියඋග්ගතාජ්ඣවිඡාරාදිකා යෙ සඤ්ඤාසංස්කාරාදියො භාවා තංඛාසංස්කාරා තදනුරූපා අනුභාවා ච අයොගාදිකෙ සිඤ්ඤාගරෙ යථා යථා යුක්තස්ස, තාදිසියාව යුත්තියා නිබන්ධා නං රතිං සම්පොසයන්ති, සොයෙවමෙවං පොසිතො සිඤ්ඤාගරො නාම රසො සම්පජ්ජතෙ. සොපි තිධාති සම්බන්ධො. තත්ථ අයොගො නාම පුබ්බෙ අසඤ්ඤානං අනුරාගෙන සඤ්ඤාමච්ඡන්තානං ඉත්ථිපුරිසානමසඤ්ඤාමො. අතිසයවිරුද්ධපෙමානමුභින්නමිති සිලෙසො විජ්ජයොගො. බලවකාමාවෙසවිසෙසානං කාමීනං දස්සනාදිසමස්සනං සම්භොගො.

357. ඉදානි රතියා පුට්ඨකාරණං පුට්ඨපයොගස්ථ දස්සෙති “යුත්තා” ඉච්චාදිනා. තෙ භාවානුභාවා නිද්දිට්ඨත්වංභාවාදිසංස්කාරානුරූපත්වංභාවා තස්සකාසකො අනුභාවො චෙති ඉමෙ ද්වෙ යුත්තා හෙතුභූතාය අයොගච්ඡපයොගසම්භොගසඤ්ඤානං තිණ්ණං සිඤ්ඤාගරානං අනුකූලත්වෙන රතියා විරුද්ධත්තා ආලසියඋග්ගතාදිකෙ පරිවජ්ජෙත්වා සඤ්ඤාසංස්කාරාදිනං රතානුකූලභාවානං වසෙන යථායොගං නිබන්ධා කච්ඡි බන්ධා නං රතිං පොසයන්ති යථා තස්සකාසනෙන පුරෙත්ති සජ්ජෙත්ති, එවං සජ්ජිතො රතිසිඤ්ඤාගරො නාම රසො භොති. සොපි සාමස්සකො නිද්දිට්ඨසිඤ්ඤාගරරසොපි අයොගච්ඡපයොගසම්භොගානං සිඤ්ඤාගරානං වසා හෙදෙන තිධා භවතීති. තත්ථ අයොගො නාම පුබ්බෙ අස්සකාසකො සඤ්ඤාමච්ඡන්තානං අභිනවානුරාගබලෙන සඤ්ඤාමං පත්ථෙත්තානං ටීපුමානං අසඤ්ඤාමො. විජ්ජයොගො නාම සඤ්ඤාමාතිසයෙන විරුද්ධපෙමානං ටීපුමානං අස්සකාසකො සිලෙසො. සම්භොගො නාම බලවකාමතණ්හාවිසෙසවසෙන යුත්තානං කාමිනිකාමිකානං අස්සකාසකො දස්සනාදිඅස්සාදො. භාවො ච අනුභාවො චෙති ච, අයොගො ච විජ්ජයොගො ච සම්භොගො චෙති ච වාක්‍යං.

ඉමමලඤ්ඤාකාරං කරොන්තෙන ආචරියසඤ්ඤාසංස්කාරාසම්පාදෙන පන පරමමධුරස්සද්ධම්මාමතලුද්ධස්සද්ධස්සන්තානානං තපොධනානං අස්සකාසකො වබ්බොධෙන පයොජනාභාවෙහි ලොකියෙසු තෙසු තෙසු වොහාරෙසු අසම්මොහත්ථං සිඤ්ඤාගරාදිනවිධරසානං ලක්ඛණමත්තස්සෙව දස්සිතත්තා තදනුරූපලක්ඛියපරිග්ගහෙ අසති ලක්ඛණාවබ්බොධස්ස සුඛස්සන්තාභාවතො

වුත්තලක්ඛණාවබ්බන්තං තංතංලක්ඛණකථනානන්තරං තස්ස තස්ස
ලක්ඛියස්ස මුඛමත්තං දස්සෙතඛ්ඛං හොති. හෙට්ඨා
“රාගානතඛ්ඛුතසරොජමුඛං ධරායා”තිආදිනා
නිද්දිට්ඨසම්භොගසිඬිගාරරසාභාසෙනෙව හසාභාසාදීනං අට්ඨන්තං
රසාභාසරූපස්ස භාවාභාසස්ස, විභාවාභාසස්ස, අනුභාවාභාසස්ස ච
ඤාතඛ්ඛත්තා සිඬිගාරරසස්ස ලක්ඛියමෙවං වෙදිතඛ්ඛං.

භීතස්සරෙන උපකඩ්ඪිය නෙත්තරස්මි-
බන්ධං කරංච විචසඤ්ච කරග්ගහෙන;
යා තාදිසෙපි විනියොජයි දුක්කරෙ මං,
සෙරන්දතී අධිගතා විධිනා මයජ්ජාති.

භීතස්සරෙන හත්ථිනං භීතිකාය පියත්තා භීතිකාධනිනා උපකඩ්ඪිය
අත්තනො සමීපං ආකඩ්ඪිත්වා නෙත්තරස්මිබන්ධං
නෙත්තසඬිබ්බාහත්ථාවරියස්ස රජ්ජුනා බන්ධං කරග්ගහෙන හත්ථග්ගාහෙන
සොණ්ඩග්ගහණෙන විචසඤ්ච අපගතඉච්ඡාවාරං පරචසං කරං ඉච හත්ථං ඉච
භීතස්සරෙන අත්තනො ලීලොපෙනභීතිකාධනිනා උපකඩ්ඪිය අත්තනො සමීපං
නෙත්වා නෙත්තරස්මිබන්ධං අත්තනො නයනකන්තියා පටිබන්ධං
කරග්ගහෙන හත්ථග්ගාහෙන විචසඤ්ච අපගතධිතිං මුළුභං මං යා කන්තා
තාදිසෙපි දුක්කරෙ විනියොජයි, සා ඉරන්දතී ඉරන්දතී නාම නාගමානවිකා මයා
අජ්ජ විධිනා භාග්ගෙන අධිගතා ලද්ධාති.

එත්ථ භීතස්සරෙනෙත්තරස්මිකරග්ගහසඬිබ්බාහි ඉමාහි පදාවලීහි
උද්දීපනවිභාවො දස්සිතො. ථියා පුරිසො ච, පුරිසස්ස ථි ච ආලම්බණං හොතීති
“සා ඉරන්දතී මයා”ති ඉමිනා ආරම්මණවිභාවො දස්සිතො. “උපකඩ්ඪිය බන්ධං
විචස”න්ති ඉමෙහි කාමෙන උද්දීපිතයායිභාවසඬිබ්බා රති දස්සිතා. “තාදිසෙපි
දුක්කරෙ විනියොජයි”ති ඉමෙහි උස්සාභාදිකා ච “විධිනා අධිගතා මයජ්ජා”ති
ඉමෙහි හරිසාදිකා ච බ්‍යභිචාරිභාවා දස්සිතා. රතියා විරුද්ධෙ
නිබ්බේදආලසියඋග්ගතජීගුවිඡාදිකෙ බ්‍යභිචාරිභාවෙ වජ්ජෙත්වා
වුත්තස්සකාරවිභවාදිකෙ පකාසන්තො “භීතස්සරෙන”විවාදිකා
රතිජ්ජනිතියා අනුරූපං පයුත්තා කච්ඡපයොගා ඉධ අනුභවා නාම හොත්ති.
නාටකාදිදස්සනීයසත්ථෙ අභිනයො අනුභාවො.
රම්මදෙසරම්මකාලරම්මවෙසාදයො තදභාවෙ රතියා අනුස්පෂ්ඨනතො
සාමත්ථියා ගම්‍යා හවන්තීති එවං ලක්ඛණානුගතලක්ඛියපරිග්ගාහො සබ්බන්තං
කාතඛ්ඛො. එවං සතිබන්ධන්තාවබ්බාධකානං සබ්භානං උප්පජ්ජමානායපිතියා
කාරණත්තා කාරියොපචාරෙන එසො බන්ධො රසො නාම හොතීති. උපරිපි
එවමෙව.

හස්සයාසිභාව

358.

විකාරාකතිආදීහි,
 අත්තනො'ථ පරස්ස වා;
 භාසො නිද්දා සමාලසා-
 මුච්ඡාදිඛාසිචාරිහි;
 පරිපොසෙ සියා හස්සො,
 හියොයා'ත්ථිපභුතීන සො.

358. “විකාර”ච්චාදි. විකාරාකති දෙසවයාදීනං විපරිතො කෙසඛන්ධනාදි, සො ආදි යෙසං අක්ඛණ්ඩකතාදිනච්චනාදීනං, තෙහි විභාවෙහි භාසො වෙතොවිකාසො, සොපි අත්තනො සම්බන්ධී වා අථ පරස්ස සම්බන්ධී වා, තත්ථ යො විභාවසාමත්ථියායෙවාවාහිඛාසන්තිං යාති, සො අත්තට්ඨො. යො පන විභාවදස්සනා උප්පන්නාපි පුරිසස්ස ගම්භීරත්තාදිනා ඡාදිතො සමානො පුරිසන්තරෙ භසන්තාහිඛාසන්තො, සො පරට්ඨො. සො භාසො නිද්දාදීහි ඛාසිචාරිහියෙව, අනුභාවපක්ඛෙ ආදිසද්දෙන අක්ඛිචන්දනාදයො ගහිතා. පරිපොසෙ සති හස්සො නාම රසො සියා. සො හස්සො හියොයා ඉත්ථිපභුතීනං සියාති සම්බන්ධො. එත්ථ පභුතිසද්දෙන නිවපකතයො සඬගණ්හන්ති.

358. ඉදානි හස්සරසස්ස පොසනාකාරං දස්සෙතුමාහ “විකාර”ඉච්චාදි. විකාරාකතිආදීහි දෙසවයොලිඬගානං විපරිතෙහි කෙසඛන්ධගතිට්ඨිතිආදිකෙහි, නච්චගීතආදිකෙහි ච දුට්ඨෙහි ආකතිසඬ්ඛතෙහි හෙතුභූතෙහි අත්තනො වා අථ පරස්ස වා සම්බන්ධී සො භාසො වෙතො විකාසලක්ඛණො නිද්දාසමාලසාමුච්ඡාදිඛාසිචාරිහි නිද්දාසමආලසාමුච්ඡාදකිචන්දනාදීහි අනුභාවෙහි සුතසම්බන්ධෙන තෙහෙව නිද්දාසමාලසාමුච්ඡාසඬ්ඛතඛාසිචාරිහි කරණභූතෙහි පරිපොසෙ සති හස්සො හස්සො නාම රසො සියා, සො හස්සො හියොයා ඉත්ථිපභුතීනං, නිවපකතීනඤ්ච සියාති. විකාරා ච සා ආකති වෙති ච, සො ආදි යෙසන්ති ච, නිද්දා ච සමො ච ආලසාඤ්ච මුච්ඡා වෙති ච, තෙ ආදි යෙසං අක්ඛිචන්දනාදීනං අනුභාවානන්ති ච, තෙ ච ඛාසිචාරිතො වෙති ච, ඉත්ථි පභුති යෙසං නිවපකතීනන්ති ච වාක්‍යං.

හස්සප්පහෙද

359.

සිතම්භ විකාසිනායනං,
 කිඤ්චා'ලක්ඛියදිජන්තු තං හසිතං;
 මධුරස්සරං විහසිතං,

සංසාරකම්පප්පහසිතං.

360.

අපහසිතං සඤ්ජල'ක්ඛි,
වික්ඛිත්තභිගං භවත්‍ය'තිහසිතං;
ද්වෙ ද්වෙ භස්සා කථිතා චෙ'සං,
ජෙට්ඨෙ මජ්ඣෙ'ධමෙපි ව කමසො.

359-360. භස්සෙ හෙදමාහ “සිත”මිච්චාදිතා. ඉහ භස්සෙ විකාසිනි නයනානි යස්ස තං සිතං, කිඤ්චි ආලක්ඛියා දිජා දන්තා යස්ස තං හසිතං. එවං මධුරො සරො සද්දො යස්ස තං විහසිතං. අංසසිරොකම්පෙන සහ වත්තමානං උපහසිතං, සහ ජලෙන අස්සුනා වත්තමානානි අක්ඛිනි යස්ස තං අපහසිතං. වික්ඛිත්තානි ඉතො තතො පසාරිතානි අභිගානි යස්ස තං අතිහසිතං නාම. එසඤ්ච සිතාදිතං මජ්ඣෙ ද්වෙ ද්වෙ භස්සා ආදිතො පටියාය කමසො යථාක්කමෙන ජෙට්ඨෙ මජ්ඣෙ අධමෙපි ව කථිතානි සම්බන්ධො. පුරාතනෙහි විඤ්ඤායති.

359-360. ඉදානි භස්සහෙදං දස්සෙති “සිත”මිච්චාදිතා. ඉහ ඉමස්මිං භස්සවිසයෙ විකාසිනියනං විචට්ඨයනං සිතං නාම. කිඤ්චි ආලක්ඛියදිජං තු කිඤ්චි දිස්සමානදන්තං, තං හසිතං නාම. මධුරස්සරං මධුරතාදං විහසිතං නාම. සංසසිරොකම්පං අංසසිරොකම්පසහිතං උපහසිතං නාම. සජ්ජක්ඛි අස්සුචිලොචනසහිතං අපහසිතං නාම. වික්ඛිත්තභිගං අටියානෙ පසාරණවසෙන වික්ඛිත්තභත්ථපාදාදිඅවයවවත්තං අතිහසිතං නාම භවති. එසං ඡන්තං කමසො කමෙන ද්වෙ ද්වෙ ජෙට්ඨෙ මජ්ඣෙ අධමෙපි විසයෙ කථිතා පුරාතනෙහි භාසිතාති. විකාසිනි නයනානි අස්සෙති ව, කිඤ්චි ඊසකං ආලක්ඛියා දිජා යස්සෙති ව, මධුරො සරො අස්සෙති ව, අංසො ව සිරො චෙති ව, අංසසිරසො කම්පොති ව, තෙන සහ වත්තතීති ව, සහ ජලෙන වත්තමානානි අක්ඛිනි යස්සෙති ව, අනුස්වරාගමො. වික්ඛිත්තානි අභිගානි යස්සෙති ව වාක්‍යං. සිතහසිතද්වයං උත්තමෙ, විහසිතඋපහසිතද්වයං මජ්ඣමෙ, අපහසිතඅතිහසිතද්වයං අධමෙ වත්තතෙ. එවං සිතාදයො අනුරූපවිභාවාදිතා පසුත්තා ඉමෙ රසා'වත්ථං පාපුණන්තිති අධිජ්ජායො.

භස්සරසස්ස එවමුදාහරණං ඤාතබ්බං -

පුප්පසි කණ්ඨමණිනා අපි යො පසන්තො,
ධම්මෙ පුරා'සමධුරං විධුරං ස භන්තුං;
ගොපෙත්තියාපි වචනෙන ටියා සභාවං;
හත්තිං අකාසි ඵරුසෙ මයි නාගරාජාති.

යො පුරා පුබ්බෙ ධම්මෙ තස්ස ධම්මකථනෙ පසන්තො කණ්ඨමණිනා අපි අත්තනො අනග්ගකණ්ඨමණිනාපි තං පුප්පෙසි, සො නාගරාජා සභාවං අත්තනො අධිප්පායං ගොපෙන්නියා අපි ථියා වචනෙන ඉත්ථියා වචනෙන අසම්බුරං තුල්‍යරහිතං විබුරං විබුරපණ්ඩිතං හත්තුං විනාසනත්ථං ඵරුසෙ චණ්ඩෙ මයි හත්තිං අකාසිති. ඉහ එකස්මිංයෙව වත්ථුනි නාගරාජස්ස පසාදවධවිධානාදිවිපරිතප්පවත්ති ආලම්බණවිභාවො, පයමං අනග්ගපියවත්ථුනි පූජිතභාවො ච බොධිසත්තස්ස අතුල්‍යභාවො ච ඉත්ථිවචනස්ස සම්පට්ඨිතභාවො ච තස්සාධිප්පායස්ස අඤ්ඤාතභාවො ච පුණ්ණකස්ස චණ්ඩභාවො චෙති ඉමෙහි සබ්බවචනෙහි උද්දීපනවිභාවො දස්සිතො. ඉමෙහි උද්දීපිතයායිභාවසඬිතො භාසො වාක්‍යසාමත්ථියා පකාසිතො භාසවිරොධිනිබ්බෙදාදිවජ්ජිතා සමාලසියසන්නොසඅස්සුචෙපථාදිකා බ්‍යභිචාරිභාවා සාත්තිකාභාවා ච එවං සාමත්ථියෙන දීපිතා. තදනුරූපවිභාවාදිපකාසකා යථාචුත්තකවිජ්ජයොගා අනුභාවා නාම භොන්ති. හස්සහෙදෙන මජ්ඣිමෙ පුරිසෙ වත්තබ්බාපි හසිතඋපහසිතා ද්වෙ ඉමා දට්ඨබ්බා.

කරුණායායිභාව

361.

සොකරුපො තු කරුණො-
නිට්ඨපත්තිට්ඨනාසතො;
තත්ථා'නුභාවා රුදිත-
පලයත්ථම්භකාදයො;
විසාදාලස්‍යමරණ-
චිත්තාදී බ්‍යභිචාරිතො.

361. “සොකෙ”චවාදි. අනිට්ඨස්ස පුත්තවියොගාදිතො දෙසනික්කඩ්ඨනාදිතො පත්ති ච ඉට්ඨස්ස ධම්මස්ස, ධනාදිතො වා නාසො ච තතො විභාවභූතෙහි සම්පන්නො සොකරුපො සොකසභාවො තු කරුණො රසො නාම. තත්ථ උත්තමානං සොකො පුත්තවියොගාදිඅනිට්ඨප්පත්තිතො, ධම්මාදිඉට්ඨනාසතො ච ජායතෙ. නිවානං තු දෙසනික්කඩ්ඨනාදිඅනිට්ඨප්පත්තිතො, ධනාදිඉට්ඨනාසතො ච, පරෙසං ධනාදිනාසතො තු උත්තමස්සෙව මහාකාරුණිකත්තා, සෙසං සුඛොධං. අනුභාවො පනෙත්ථ යථොචිත්‍යං නිරුපයිතබ්බො.

361. ඉදානි කරුණාරසපොසනක්කමං දස්සෙති “සොක”ඉචවාදිනා. අනිට්ඨප්පත්තිට්ඨනාසතො පුත්තවියොගාදිතො, දෙසවාගාදිතො වා අනිට්ඨස්ස උප්පත්ති ච සීලාදිතො, ධනාදිතො වා ඉට්ඨස්ස කත්තිවත්ථුනො විනාසො වාති

ඉමෙහි ආලම්බණවිභාවෙහි කරණභූතෙහි උප්පන්නො සොකරුපො තු
සොකසභාවො පන කරුණො කරුණාරසො නාම භොති. තත්ථ කරුණාරසෙ
රුදිතපලයත්ථම්භකාදයො රුදිතො පලයො ථම්භොතිආදයො අනුභවා නාම
භවත්තීති. ථම්භාදීනං සරුපො හෙට්ඨා චුත්තොව.
විසාදආලසාමරණවිත්තාදයො බ්‍යභිචාරිතො තස්මිංයෙව බ්‍යභිචාරිතො
භවත්තී. ඉහ පුත්තවියොගාදිඅනිට්ඨප්පත්තියා ච සීලධම්මාදිඉට්ඨනාසනෙන ච
උත්තමානං සොකො උප්පජ්ජති, දෙසවාගාදිඅනිට්ඨප්පත්තියා ච
ධනාදිඉට්ඨනාසනෙන ච නීවානං. අඤ්ඤෙසං ධනාදිවිනාසනෙන පන
මහාකරුණිකත්තා උත්තමස්සෙව උප්පජ්ජති. තස්මිං විසයෙ සො සොකො
සෙසානං නුප්පජ්ජති. තස්මා යථාරහං පයොගො කාතබ්බො. සොකස්ස රුපො
සභාවොති ච, අනිට්ඨස්ස පත්තීති ච, ඉට්ඨස්ස නාසොති ච, අනිට්ඨප්පත්ති ච
ඉට්ඨනාසො චෙති ච, රුදිතඤ්ඤෙව පලයො ච ථම්භකො චෙති ච, තෙ ආදි යෙසමිති
ච, විසාදො ච ආලසාඤ්ඤෙව මරණඤ්ඤෙව විත්තා චෙති ච, තා ආදි යෙසමිති ච
වාක්‍යං. ඉමස්ස කරුණාරසස්ස ලක්ඛියමෙවං දට්ඨබ්බං -

ආකඨ්ඨිතේ කසතරාජපුරක්ඛනො යො,
ධම්මෙන ආසනමලංකුරුතෙ ජිනොව;
සො අස්සවාලමවලම්ඛිය දානි නීතො,
යක්ඛෙන ලොකතිලකො කුරුතෙ කිමෙකොති.

යො එකසතරාජපුරක්ඛනො රාජුනං එකසතෙන පරිචාරිතො ජිනො ඉව
බුද්ධො ඉව ධම්මෙන මධුරධම්මකථනෙන ආසනං ධම්මාසනං අලංකුරුතෙ
සජ්ජෙති, ලොකතිලකො ලොකස්ස පියතාය තිලකාලච්ඡාදකා සො
විධුරපණ්ඩිතො යක්ඛෙන පුණ්ණකෙන ආකඨ්ඨිතො හුත්වා නීතො අස්සවාලං
අවලම්ඛිය ඉදානි එකො කිං කුරුතෙති. ඉහානීතොති දස්සිතපියවත්ථුට්ඨයොගො
සොකස්ස ආලම්බණවිභාවො භොති. “ආකඨ්ඨිතකසතරාජෙ” විවාදිනා
සකලෙන වාක්‍යෙන උද්දීපනවිභාවො දස්සිතො,
උද්දීපිතසොකසච්ඡාදකායාසිභාවො ච විසාදාලසාමරණවිත්තාදිකො බ්‍යභිචාරිභාවො ච
රුදිතපලයථම්භකාදිකා විභවාදිබ්බාදකඅනුභවා ච වාක්‍යසාමත්ථියෙන දීපිතා
භොත්තී.

රුද්දයාසිභාව

362.

කොධො මච්ඡරියාදීහි, පොසෙ තාසමදාදීහි;
නායනාරුණතාදීහි, රුද්දො නාම රසො භවෙ.

362. “කොධො”ඉච්චාදි, සුබ්බොධං. එත්ථ පයමෙන ආදිසද්දෙන අවික්ඛෙපඋපහාසාදයො විභාවා ගහිතා, දුතියෙන උග්ගසම්භමාදයො ඛානිචාරිතො, තතියෙන භුක්ථිපුරණඔට්ඨනිප්පිළනාදයො අනුභවා.

362. ඉදානි රුද්දරසස්ස පොසනක්කමං දස්සෙති “කොධො”ඉච්චාදිනා. කොධො මච්ඡරියාදීහි මච්ඡරියඅවික්ඛෙපඋපහාසාදීහි ආලම්බණාදීහි විභාවෙහි ච හෙතුභූතෙහි තාසමදාදීහි තාසමදඋග්ගතසම්භමාදීහි ඛානිචාරිභාවෙහි ච නයනාරුණතාදීහි නෙත්තරත්තසුභඨගඔට්ඨපිළනාදීහි අනුභාවෙහි ච කරණභූතෙහි පොසෙ සති රුද්දො නාම රසො භවෙති. මච්ඡරියං ආදි යෙසන්ති ච, තාසො ච මදො වෙති ච, තෙ ආදි යෙසමිති ච, නයනානි ච තානි අරුණානි වානි ච, තෙසං භාවොති ච, සා ආදි යෙසමිති ච වාක්‍යං.

රුද්දරසස්ස උදාහරණමෙවං දට්ඨබ්බං -

යක්ඛෙන හො අධිගතොසි මනුස්සහක්ඛෙ,
නා’ස්සස්ස වාල’මචලම්බ පුරං අවෙක්ඛ;
චෙරම්භවාතමුඛචූෂ්ණිතසබ්බගත්තො,
මච්චො කථං පුනපි පස්සති ජීවලොකන්ති.

හො මනුස්සහක්ඛෙන යක්ඛෙන අධිගතොසි ගහිතො අසි, අස්සස්ස වාලමචලම්බ වාලධිං ගහෙත්වා ඉදානෙව පුරං අවෙක්ඛ තුය්හං නගරං ඔලොකෙහි, තථෙව හි චෙරම්භවාතමුඛචූෂ්ණිතසබ්බගත්තො චෙරම්භවාතස්ස අහිමුඛචූෂ්ණිතසකලසරිරො මච්චො මනුස්සො ජීවලොකං සත්තලොකං පුනපි කථං පස්සති. ඉහ මච්ඡරියාදිවිභාවා ච කොධාදිසඨ්ඛාතො යායිභාවො ච වාක්‍යසාමත්ථියා දීපිතා හොන්ති, අපරද්ධෙන තාසමදඋග්ගතාදිඛානිචාරිභාවා විභාවිතා හොන්ති. සමුදායෙන නයනාරුණතාදයො අනුභවා සුචිතා හොන්ති.

වීරයායිභාව

363.

පතාපවික්කමාදීහු-ස්සාහො වීරොති සඤ්ඤිතො;
රණදානදයායොගා, වීරො’යං තිව්ඛො භවෙ;
තෙවා’නුභවා ධිතිම-ත්‍යාදයො ඛානිචාරිතො.

363. “පතාපි”ච්චාදි. පතාපො සත්තුසන්තාපකාරී තෙජො, වික්කමො පරමණ්ඩලක්කමන්තං, තෙ ආදයො යෙසං බලාවික්ඛෙපාදීනං පටිපුග්ගලගතානං විභාවානං, තෙහි ජාතො උස්සාහො රසත්තමාපන්තො වීරො රසොති සඤ්ඤිතො, අයං වීරො රණදානදයායොගා තිව්ඛො භවෙ යුද්ධවීරො

දානවීරො දයාවීරොති, තෙ යුද්ධකරණාදයො එව තත්ථ අනුභවා භවන්ති. ධිතිමතිඋග්ගතාදයො බ්‍යභිචාරිනො භවන්තීති.

363. ඉදානි වීරරසහෙදං, පොසනක්කමඤ්ච දස්සෙති “පතාප”ඉච්චාදිනා. පතාපවික්කමාදීහි අඤ්ඤරාජ්‍යං දණ්ඩජතෙජසඨ්ඨතපතාපො, තෙසමෙව පරමණ්ඩලක්කමනසඨ්ඨතවික්කමො ඵලහෙදො චෙතිආදීහි උප්පන්නො උස්සාහො වීරොති වීරරසොති සඤ්ඤිතො කචිහි ඤාතො, අයං වීරරසො රණදානදයායොගා යුද්ධවාගකරුණායොගෙන හෙතුභූතෙන තිවිධො භවෙ. තෙ එව රණදානදයා එව ඉමා අනුභවා නාම භොන්ති. ධිතිමතාදයො ධිතිමතිඋග්ගතගබ්බාදයො බ්‍යභිචාරිනො භවා භොන්තීති. යුද්ධවීරදානවීරදයාවීරවසෙන වීරරසො තිවිධො භොති. පතාපො ච වික්කමො චෙති ච, තෙ ආදි යෙසමිති ච, රණො ච දානඤ්ච දයා චෙති ච, තාහි යොගොති ච, තයො විධා පකාරා අස්සාති ච, ධිති ච මති චෙති ච, තා ආදි යෙසමිති ච වාක්‍යං.

වීරරසස්ස උදාහරණමෙවං දට්ඨබ්බං -

විඤ්ඤාපෙත්වා කුචෙරං සුමහති-
මපි චෙ’කොවකුම්භණ්ඩසෙනං,
උත්තාසෙත්වා ගහෙත්වා මණ්ඩරතනවරං
ලක්ඛමාධාය ජුතෙ;
ජෙත්වා කොරබ්‍යරාජං සච්චරතන-
මුද්ධච්ච රඤ්ඤං සතම්භා,
එත්ථානෙත්වා’දිශිස්සං සුයුචතිරතනං
කො මමෙ’ත්ථ’ත්ථි භාරොති.

කුචෙරං චෙස්සවණමහාරාජං විඤ්ඤාපෙත්වා බොධෙත්වා සුමහතිමපි කුම්භණ්ඩසෙනං අතිමහන්ති. කුම්භණ්ඩසෙනං එකොව උත්තාසෙත්වා හයං ජනෙත්වා මණ්ඩරතනවරං ගහෙත්වා ජුතෙ අක්ඛකීළායං ලක්ඛං ආධාය ධ්වපෙත්වා කොරබ්‍යරාජං ජෙත්වා රඤ්ඤං සතම්භා රාජසම්බන්ධිනා සතෙන සච්චරතනං අමච්චරතනං උද්ධච්ච උද්ධරිත්වා එත්ථානෙත්වා සුයුචතිරතනං සොහනඉත්ථිරතනං ආදිශිස්සං ගණ්හිස්සාමි, එත්ථ යථාචුත්තෙසු මම කො භාරො අත්ථිති. එත්ථ “කො මමෙත්ථත්ථි භාරො”ති ඉමිනා උස්සාහසඨ්ඨාතො යායිභාවො පකාසිතො. එතස්ස උප්පත්තිඋද්දීපනෙසු කාරණභූතස්ස ඉත්ථිරතනස්ස ආදානබ්‍යාතනාගරාජගතපතාපවික්කමාදිවිභාවො ච, තංතංරූපප්පකාසකකච්චවනසඨ්ඨාතානුභාවො ච “විඤ්ඤාපෙත්වා”ඉච්චාදිනා වාක්‍යසාමන්ථියෙන පටිපාදනීයා භොන්ති. “සුමහතිමපි කුම්භණ්ඩසෙනං එකො”ති ච, “රඤ්ඤං සතම්භා සච්චරතනමුද්ධච්චා”ති ච ඉමෙහි

ධිතිඋග්ගතගබ්බාදයො ව, “විඤ්ඤාපෙත්වා කුචෙර”න්ති ව, “උත්තාසෙත්වා කොරබාරාජ”න්ති ව, “එත්ථානෙත්වා ඉච්චාදයො”ති ව ඉමෙහි මත්තාදයො ව බ්‍යභිචාරිනො භාවා විභාවිතා භොන්ති. ඉමෙහි විභාවානුභාවබ්‍යභිචාරිභාවෙහි යුද්ධචිරරසො පොසිතොති දට්ඨබ්බො. ඉමිනායෙව නයෙන දානචිරාදයො විඤ්ඤාතබ්බො.

භයධායිභාව

364.

විකාරිසනසත්තාදි-
භයුක්කංසො භයානකො;
සෙදාදයො’නුභාවෙ’ත්ථ,
තාසාදී බ්‍යභිචාරිනො.

364. “විකාරි”චවාදි. විකාරි අසභාවජ්ජවත්තො විරුද්ධො සනො සද්දො සත්තො ව, තෙ ආදයො යෙසං සුඤ්ඤාරඤ්ඤාදීනං ඉත්ථිනීවජ්ජකතිසම්භවත්තානං, විභාවානං, ගුරුආදීනං වා උත්තමානං, තෙහි ජාතස්ස භයස්ස, කිත්තිමස්ස වා උක්කංසො භයානකො නාම රසො. එත්ථ සෙදකම්පනපාදවලනාදයො අනුභවා, තාසාදයො බ්‍යභිචාරිනො.

364. ඉදානි භයානකරසස්ස පොසනක්කමං දස්සෙති “විකාරි”චවාදිනා. විකාරිසනසත්තාදිභයුක්කංසො පකතිවිරහෙන විකාරවත්තෙහි විරුද්ධෙහි අසනිසද්දාදිසද්දෙහි, රක්ඛසාදිසත්තෙහි වා විභාවෙහි හෙතුභූතෙහි සඤ්ජාතො සාභාවිකො, කිත්තිමො වා භයපට්ඨන්ධො උක්කංසො භයානකරසො නාම භොති. එත්ථ භයානකරසවිසයෙ සෙදාදයො දාහසරීරකම්පනාදයො අනුභවා කායිකවාචසිකජ්ජයොගසඬ්ඛතා අනුභවා භොන්ති. තාසාදී බ්‍යභිචාරිනො තාසසඬ්ඛාදයො ඉහ බ්‍යභිචාරිභාවා භොන්ති. සනො ව සත්තො චෙති ව, විකාරො එතෙසං අත්ථිති ව, විකාරිනො ව තෙ සනසත්තා චෙති ව, තෙ ආදයො යෙසං සුඤ්ඤාරඤ්ඤාදීනමිති ව, තෙහි ජාතං භයමිති ව, මජ්ඣිමනිකායෙ, තස්ස උක්කංසොති ව, සෙදො ආදි යෙසං කම්පනාදීනමිති ව, තාසො ආදි යෙසං සඬ්ඛාදීනමිති ව වාක්‍යං. ඉත්ථිනීවජ්ජකතිකානං භයහෙතු විකාරිසනසත්තාදි, උත්තමානං ගුරුආදි.

එත්ථ ලක්ඛියමෙවං වෙදිතබ්බං -

යං දිට්ඨිසත්ථපතනෙන පරිජ්ජුරන්ති,
කුම්භණ්ඩරක්ඛසවමු ගමිතා සමන්තා;
ආවක්කවාලනග’මස්සගතං පුරිව,

හොතො මුහුං මුහු'මපස්සි ස පුණ්ණකො'හන්ති.

දිට්ඨිසත්ථපතනෙන දිට්ඨිසල්ලසම්පාතනෙන පරිප්පුරන්ති කම්පමානා සමන්තා පරිසමන්තතො ආවක්කවාළනගං චක්කවාළපබ්බතාවධි ගමිතා පලාපිතා කුම්භණ්ඩරක්ඛසවමු කුම්භණ්ඩරක්ඛසානං සෙනා යං අස්සගතං අස්සපිට්ඨෙ නිසින්තකං හොතො භවතං තුම්භාකං පුරි ඉව පුරියා දස්සනම්ව මුහුං මුහුං අපස්සි ඛණෙ ඛණෙ අපස්සිත්ථ, සො අහං පුණ්ණකො නාම යක්ඛොති. එත්ථ “දිට්ඨිසත්ථපතනෙන”ති දිට්ඨිසත්ථාරොපනෙන ච “ස පුණ්ණකො අහ”න්ති ඉමිතා ච භයජනනස්ස හෙතුභූතවිරුද්ධසත්තසංඛාතා විභාවා නිද්දිට්ඨා, “මුහුං මුහු'මපස්සි”ති රසාවත්ථසම්පත්තභයුක්කංසසංඛිතො යායිභාවො විභාවිතො, “කුම්භණ්ඩරක්ඛසවමු ගමිතා සමන්තා ආවක්කවාළනග”න්ති තාසසංඛිකාදිකා බ්‍යභිචාරිතො භාවා ජොතිතා. “පරිප්පුරන්ති”ති සෙදකම්පාදයො අනුභාවා දස්සිතා හොන්ති.

ජිගුච්ඡායායිභාව

365.

ජිගුච්ඡා රුධිරාදීහි,
පුත්‍රාදීහි විරාගතො;
බිභච්ඡො බොහනු'බ්බෙහි,
කමෙන කරුණායුතො;
නාසාවිකුනනාදීහි,
සංඛිකාදීහි'ස්ස පොසනං.

365. “ජිගුච්ඡා”ඉච්චාදි. රුධිරන්තාදීහි පුත්තිකිම්ආදීහි විරාගතො ච ඡාතා ජිගුච්ඡා ගරභා කමෙන බොහතො උබ්බෙහි කරුණායුතො ච බිභච්ඡො භවති, නාසාවිකුනනමුඛච්ඡදනාදීහි අනුභාවෙහි, සංඛිකාවෙගාදීහි බ්‍යභිචාරිති ච අස්ස පොසනං භවතිති.

365. ඉදානි බිභච්ඡරසස්ස පොසනක්කමං දස්සෙති “ජිගුච්ඡා”ඉච්චාදිනා. රුධිරාදීහි රත්තන්තගුණාදීහි ච, පුත්‍රාදීහි පුත්තිකිම්ආදීහි ච, විරාගතො විරත්තභාවෙන වාති ඉමෙහි තිහි විභාවෙහි හෙතුභූතෙහි උප්පජ්ජමානා ජිගුච්ඡා කමෙන රුධිරාදීනං තිණ්ණං විභාවානං පටිපාටියා බොහතො අනවට්ඨාතො අසමාහිතො උබ්බෙහි උබ්බෙගවා කරුණායුතො සොකරුපෙන සහිතො වාති එවං බිභච්ඡො රසො නාම හොති. නාසාවිකුනනාදීහි නාසසංඛිකාවනමුඛච්ඡදනාදීහි අනුභාවෙහි ච සංඛිකාදීහි ච සංඛිකාආවෙගාදීහි බ්‍යභිචාරිභාවෙහි ච කරුණභූතෙහි අස්ස බිභච්ඡරසස්ස පොසනං හොතිති.

රුධිරාදීසු නීසු පදෙසු, බොහනාදීසු නීසු ව ගම්‍යමානත්තා අවුත්තොපි වසද්දො යොජෙතබ්බො, තස්මා බොහනාදීහි නීහි යුත්තොව බිභවිෂරසො නාමාති දට්ඨබ්බො. රුධිරං ආදි යෙසං අන්තාදීනමිති ව, පුත්තිආදි යෙසං කිම්ආදීනමිති ව, උබ්බෙගො අස්ස බිභවිෂස්ස අත්ථිති ව, කරුණෙන ආයුතොති ව, නාසාය විකුනනං සඬකොවනමිති ව, තං ආදි යෙසං මුඛවිෂාදනාදීනමිති ව, සඬකා ආදි යෙසං ආවෙගාදීනමිති ව වාක්‍යං.

ඉමස්ස බිභවිෂස්සොදාහරණමෙවං වෙදිතබ්බං —

යක්ඛා මච්චකරඬකකඬකනධරා යෙ නිම්මිතා පුණ්ණකෙ-
ත්තංසිකතපාණිපල්ලවධරා භාරිකතන්තොරගා;
ලිත්තා ලොහිතකුඬකුමෙහි විඬුරෙන තෙ පිවන්තා වසා-
මජ්ජං සිසකපාලපාතිහි පුරෙ ධුත්තා වියො පෙක්ඛිතාති.

පුණ්ණකෙන යක්ඛෙන නිම්මිතා මච්චකරඬකකඬකනධරා
මනුස්සට්ඨිසඬබාතකරභුසනධාරිනො උත්තංසිකතපාණිපල්ලවධරා
මත්ථකමාලිකතහත්ථතලසඬබතපල්ලවධාරිනො භාරිකතන්තොරගා
මුත්තාභාරිකතමනුස්සන්තසඬබාතඋරගසම්පයුත්තා ලොහිතකුඬකුමෙහි
රුධිරසඬබාතකුඬකුමකක්කෙහි ලිත්තා සිසකපාලපාතිහි සිසකපාලසඬබාතෙහි
සරාවෙහි වසාමජ්ජං වසාසඬබාතසුරං පුරෙ අභිමුඛෙ පිවන්තා යෙ යක්ඛා සියුං,
එතෙ යක්ඛා විඬුරෙන පණ්ඩිතෙන ධුත්තා විය නගරෙ සුරාධුත්තා විය
උපෙක්ඛිතා භොන්තීති. ඉහ “ලිත්තා ලොහිතකුඬකුමෙහි”ති ව
“උත්තංසිකතපාණිපල්ලවධරා”ති ව “භාරිකතන්තොරගා”ති ව ඉමෙහි
චිත්තක්ඛොභකාරණභූතො රුධිරාදිවිභාවො ව, “මච්චකරඬකකඬකනරො”ති
ව “සිසකපාලපාතිහි වසාමජ්ජං පිවන්තා”ති ව ඉමෙහි උබ්බෙගවන්තසභාවස්ස
භෙතුභූතො පුත්‍යාදිවිභාවො ව පකාසිතො. කරුණායුතසභාවස්ස
කාරණභූතවිරජ්ජනවිභාවො ව නාසාවිකුනනාදිඅනුභාවො ව
සඬකාවෙගාදිඛානිවාරිභාවො ව බිභවිෂසඬබාතධායිභාවො වාති ඉමෙ සබ්බෙ
වාක්‍යසාමන්ථියෙන ගම්මාති වෙදිතබ්බං.

විම්භයධායිභාව

366.

අතිලොකපදත්ථෙහි,
විම්භයො’යං රසො’බ්භුතො;
තස්සා’නුභවා සෙදස්සු-
සාධුවාදාදයො සියුං;
තාසාවෙගධිතිජ්ජඤ්ඤා,

හොත්තේත්ථ ඛයභිචාරිනො.

366. “අති”චවාදි. අතිලොකෙහි ලොකාතිවුත්තීහි මායාදිබ්බගෙහාරාමාදීහි පදත්ථෙහි ජාතො අයං විම්භයො චිත්තවිකාරසංඛිබ්බාතො යායිභාවො අබ්භුතො රසො නාම. සෙදඅස්සසාධුවාදරොමඤ්චාදයො තස්ස අනුභවා සිද්ධං, තාසාදයො ඛයභිචාරිනො හොත්තීති.

366. ඉදානි විම්භයරසස්ස පොසනක්කමං දස්සෙති “අති”ඉචවාදිනා. අතිලොකපදත්ථෙහි ලොකට්ඨිතිමතික්කම්ම පචත්තෙහි මායාදිබ්බභවනආරාමවිමානාදිපදත්ථෙහි හෙතුභූතෙහි උප්පජ්ජමානො අයං විම්භයො චිත්තඛයාපනසංඛිබ්බාතො යායිභාවො අබ්භුතො රසො අබ්භුතරසො නාම භවෙ, සෙදඅස්සසාධුවාදාදයො තස්ස අබ්භුතරසස්ස අනුභවා සිද්ධං, තාසාවෙගධිතිප්පඤ්ඤා එත්ථ අබ්භුතරසවිසයෙ ඛයභිචාරිනො භවා හොත්තීති. අතික්කන්තා ලොකමිති ව, තෙ ව තෙ පදත්ථා වෙති ව, සාධුඉති වාදොති ව, සෙදො ව අස්ස ව සාධුවාදො වෙති ව, තෙ ආදි යෙසං රොමඤ්චාදීනමිති ව, තාසො ව ආවෙගො ව ධිති ව පඤ්ඤා වෙති ව වාක්‍යං.

ඉමස්ස අබ්භුතරසස්සොදාහරණමෙවං දට්ඨබ්බං -

ස පුණ්ණකෙනා’හටතෙකහිංසනෙ-
ස්ච’හො නටෙනෙව සුනිච්චලො’වලා;
නිපාතිතො තෙන අවංසිරොපතං,
අසන්තසං තං මිනි දිට්ඨියට්ඨියාති.

සො විධුරපණ්ඩිතො පුණ්ණකෙන යක්ඛෙන නටෙන ඉව අනෙකවිකාරදස්සනකෙන නාටකෙන විය ආහටතෙකහිංසනෙසු භයත්තමානීතානෙකවිධහිංසනෙසු වත්තමානෙසු සුනිච්චලො තෙන පුණ්ණකෙන අවලා සට්ඨියොජනුබ්බෙධකාලාගිරිපබ්බතමත්ථකතො නිපාතිතො අවංසිරොපතං අධොසිසං පතන්තො අසන්තසං එවං අප්පතිට්ඨෙපි අනුත්තසන්තො තං පබ්බතං දිට්ඨියට්ඨියා මිනි පමාණමකාසි, අහො අව්ඡරියන්ති. එත්ථ භයහෙතුමිති සති භීතියා ව තත්ථ පරිජානනාභාවස්ස ව ලොකසභාවත්තා තමතික්කම්ම භයකරණෙ අසන්තාසස්ස ව දිට්ඨියා පබ්බතමිනනස්ස ව පචත්තභාවකථනෙන ලොකාතික්කන්තපදත්ථසංඛිබ්බාතො විභාවො “අසන්තසං තං මිනි දිට්ඨියට්ඨියා”ති ඉමිනා පකාසිතො. “අහො”ති වචනෙන, තස්ස සාමත්ථියෙන ව සාධුවාදසෙදඅස්සආදයො අනුභවා විභාවිතා. තාසආවෙගධිතිචවාදිඛයභිචාරිභවා, විම්භයසංඛිබ්බාතයායිභාවො ව සමුදිතවාක්‍යසාමත්ථියෙන ජොතිතො.

සමයායීභාව

367.

යායීභාවො සමො මෙත්තා-
දයාමොදාදිසම්භවො;
භාවාදීහි තදුක්කංසො,
සන්නො සන්නනිසෙවිතො.

ඉති සඤ්ඤාසරත්තමභාසාමිපාදවිරචිතෙ

සුඛොධාලඤ්ඤාකාරෙ

රසභාවාවබ්බොධො නාම පඤ්චමො පරිච්ඡේදො.

සුඛොධාලඤ්ඤාකාරො සමත්තො.

367. “යායී”චවාදි. මෙත්තාදිසම්භවො සමො උපසමසඤ්ඤාතො
යායීභාවො භවති, තදනුරූපෙහි භාවානුභාවෙහි තස්ස උක්කංසො යස්ස, සො
සන්නො නාම රසො භවති, සො ච සන්නනිසෙවිතොති.

ඉති සුඛොධාලඤ්ඤාකාරෙ මහාසාමිනාමිකායං ටීකායං

රසභාවාවබ්බොධො පඤ්චමො පරිච්ඡේදො.

367. ඉදානි සන්නරසස්ස පොසනක්කමං දස්සෙති “යායී”චවාදිනා.
මෙත්තාදයාමොදාදිසම්භවො මෙත්තාකරුණාපිතිආදිච්ඡාදිභාවෙහි සම්භූතො සමො
කායචිත්තොපසමො යායීභාවො නාම භොති, භාවාදීහි ඛානිචාරිභාවාදීහි
කරුණභූතෙහි, අපිච තස්ස සමස්ස අනුරූපෙහි ඛානිචාරිභාවානුභාවෙහි
තදුක්කංසො තස්ස යායීභාවස්ස උක්කංසයුත්තො සන්නනිසෙවිතො සාධුහි
සෙවිතො සන්නො සන්නරසො නාම භොතිති. මෙත්තා ච දයා ච මොදො චෙති
ච, තෙ ආදයො යෙසමිති ච, තෙහි සම්භවො යස්සෙති ච, තස්ස උක්කංසො අස්ස
සන්නස්සෙති ච, සතං නිසෙවිතොති ච වාක්‍යං.

අස්ස සන්නරසස්සොදාහරණමෙවං දට්ඨබ්බං —

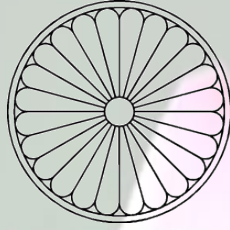
එන්නෙසු කෙසරිකරිස්ව’පි වෙය්‍යන්තෙ,
නාගෙ නගං මදගපෙ විය වෙච්ඡමිබ්බං;
යක්ඛෙ විවාලයති නොවලි ඊසකමිපි,
සන්නිං ගතොව විධුරො මධුරාපි භාවොති.

කෙසරිකර්සු සිහහත්ථිසු එන්තෙසු අපි හිංසනාකාරෙන සම්පමාගච්ඡන්තෙසුපි නාගෙ වෙදියන්තෙපි නාගෙසු සරිරං වෙදියන්තෙසුපි. ජාත්‍යාපෙක්ඛායෙකවචනං, වෙළුගුම්ඛං මදගජෙ විය විවාලයති මදගජිතහත්ථිමිහි වාලෙන්තෙ ඉව යක්ඛෙ පුණ්ණකෙ නගං කාළාගිරිපබ්බතං විවාලයතිපි අනෙකප්පකාරෙ වාලෙන්තෙපි විදුරො පණ්ඩිතො සන්තිං ගතොව නිබ්බානං ආලම්බණකරණවසෙන සම්පත්තො විය එලසමාපත්තිසමාපත්තො ඉව අථ වා දිට්ඨධම්මනිබ්බානසංඛිතනිරොධසමාපත්තිසමාපත්තො විය ඊසකම්පි අප්පකම්පි මධුරා භාවා අපි මධුරසභාවතොපි නො වලි, නිසින්තට්ඨානතො පගෙවති අධිප්පායො. එත්ථ ධාවනරොදනකම්පනාදීනං කරණභූතං සිහාදීනමාගමනං නාගවෙදනං පබ්බතකම්පනන්තිආදීසු චත්තමානෙසුපි නිබ්බිකාරත්තෙන සන්තිං ගතොති ඉමිනා සන්තරසස්ස පකතිභූතෙ උද්දෙසෙ දස්සිතො නවමො යායිහාවො දස්සිතො හොති, එතස්ස උප්පත්තිඋද්දීපනානං කරණභූතා මෙත්තාදයාමොදාදිවිභාවා සාමත්ථියා දස්සිතා හොත්තිති. ධිතිමතිසතිආදයො තදනුරූපඛ්‍යාහිවාරිභාවා ච තාදිසානුභාවා ච “එන්තෙසු වෙදියන්තෙ විවාලයති”ති ඉමිනා, සකලවාක්‍යසාමත්ථියෙන ච පකාසිතාති දට්ඨබ්බා.

ඉති සුබ්බොධාලඤ්චිකාරනිස්සයෙ

රසභාවාවබ්බොධො නාම පඤ්චමො පරිච්ඡෙදො.

සුබ්බොධාලඤ්චිකාරට්ඨකා සමත්තා.

සබ්බදාතං ධම්ම දාතං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතීං ධම්ම රතීං ජිනාති
තණ්හාක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමො ධම්මරතො - ධම්මං ධුත්ථිච්ඡන්දයං;
ධම්මං ධුත්ථස්සරං නික්ඛු - සද්ධම්මා හ පරිනායති.

(ධම්මපදය නික්ඛු වග්ගො)

ධම්මො පතොසො සුගතාප්පසන්ථො,
තරණීච සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීනි අමස්සනීයෙතා,
රසො රසානං පරමො තිලොක්කො.

මහාගඳො මච්චුපරා පහානො,
සබ්බිනිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බන්ති දානෙත ච කප්පරුක්ඛො,
චිත්තාමණී අද්දසටොච ධම්මො.

ධම්මං විනා තන්ති ජිනාච මානා,
තමෙව තාණං සරණං පනිට්ඨා;
තස්මා හි තො කිච්චමඤ්ඤප්පනාය,
සුඤ්ඤාච ධාරෙච වරාච ධම්මෙ.

(භස්වාහිනී)

චිරං නිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසානං!

ධර්ම උත්තම පිණිසයි.....